4/4 6

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ
TITKÁR

ÖTÖDIK KÖTET.

1887-DIK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.
MDCCCLXXXVII.



FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

TARTALOM.

I. ÉRTEKEZÉSEK ÉS ÖNÁLLÓ CZIKKEK.

		Lap
Békey István	Magyarország czímerének jelképei	38
Dr. Csánki Dezső	Harminczhat-pecsétes oklevél 1511-ből. (**Két közlemény,** *egy melléklettel)*	1, 49
Csergheő Géza	Megjegyzések a «Chontos-család czímere 1418-ból és némi heraldikai észrevételek» czímű czikkre	32
— —	A Vay és Ibrányi családok czímerének bővítése 1507-ben *(két czímerrajzzal)*	78
— —	Heraldikai és sphragistikai adalékok a «Harminczhat-pecsétes oklevél 1511-ből» czímű értekezéshez *(három czímerrajzzal)*	130
Csoma József	Magyar sírkövek. Gagyi László sírköve *(egy rajzzal)*	117
— —	Magyar sírkövek. I. Tornay János sírköve. II. Jurisics Ádám és Anna sírköve. III. Dobó István sírja. IV. Mariássy Krisztina sírköve *(öt rajzzal)*	181
Deák Farkas	Mikola genealogiája az erdélyi családokról	68
— —	Ipolyi Arnold emlékezete	145
Dudás Gyula	A zentai curialisták czímerei *(négy czímerrajzzal)*	39
— —	Zenta czímerei	193
F. L.	Zágrábi Dabi Mihály czímere 1430-ból *(színes czímer-melléklettel)*	105
K. S.	A kis-solymosi Simó-családról *(egy czímerrajzzal)*	36
Dr. Karácsonyi János	A Zichy-család őseiről	90
Dr. Komáromy András	A nemzetségekről	97
— —	A Káta nemzetségről	160
Kubinyi Ferencz	Disznósy Miklós czímere 1456. évből *(színes czímer-melléklettel)*	66
Lehoczky Tivadar	Emlékirat néhány erdélyi és magyarországi régi nemes család conjunctiójáról	191
— —	Báthory István szakácsának czímere *(egy czímerrajzzal)*	200
Majláth Béla	A Kolos-család czímeres levele 1332-ből *(egy oklevél-melléklettel)*	156
Makay Dezső	Két régi család. I. A liptószentandrási báró és nemes Andreánszky-család. II. A mikepércsi Pérchy-család	121
Nagy Iván	A Szlopnai-család és czímere 1432. évből *(színes czímer-melléklettel)*	18
Némethy Lajos	Budapesten volt egyházi testületek pecsétei. (**Két közlemény,** *tíz pecsétrajzzal)*	28, 82
Petrovay György	A báró és nemes Orczy-család eredete, leszármazása és története. (**Két közlemény,** *két czímerrajzzal)*	21, 60
— —	A Rajcsányiak czímere *(egy pecsétrajzzal)*	91
Id. Rakovszky István	A Divék nemzetség czímeréhez	200
Rudnay Béla	A Rajcsányi-czímer kérdéséhez. I. A Divék nemzetség czímere *(egy oklevél-melléklettel)*	112
Salamon Vincze	Fehérmegye és Székesfehérvár levéltárában őrzött czímeres nemeslevelek	91
Dr. Szombathy Ignácz	A Laszberg grófok genealogiájához	41
Tagányi Károly	A Rajcsányi-czímer kérdéséhez. II. A Rajcsányi-család czímere	115
Wenzel Gusztáv	Pécs városának XV. századi czímere *(egy pecsétrajzzal)*	190
Dr. Wertner Mór	Glossák az Árpádok genealogiájához. I. A két Zsófia. II. Szent István gyermekei. III. Rixa és Anasztázia királynék közötti rokonság. IV. Berta, szent László állítólagos leánya. V. Steflingi-rietenbergi Adelhaid királynő. (**Három közlemény**)	12, 70, 107

2. KÖNYVISMERTETÉSEK.

Lap

GÉRESI KÁLMÁN. A nagykárolyi gróf Károlyi-család oklevéltára. Negyedik kötet (1600—1700). Ismerteti Dr. KOMÁROMY ANDRÁS ... 140

MARCZIÁNYI GYÖRGY. Nemesség. Észrevételek a «Nemesség» című kézikönyvnek ismertetésére. (Két közlemény.) MARCZIÁNYI GYÖRGY lovagtól ... 44, 94

J. SIEBMACHER'S grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn . . . von IVÁN NAGY de F.-Győr und GÉZA CSERGHEŐ de N.-Tacskánd. 1—8. füzet. Ismerteti BÉLDI ISTVÁN ... 188

THALY KÁLMÁN. A székesi gróf Bercsényi-család. 1470—1835. I—II. kötet. Ismerteti Dr. KOMÁROMY ANDRÁS ... 85

3. KISEBB ROVATOK.

Tárcza. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései ... 42, 92, 143, 195

A hertelendyfalvi ev. ref. egyház új pecsétje ... 46

A M. Tud. Akadémia tagválasztásai ... 93

A megyei nemesség címereinek összegyűjtése ... 93

II. Lajos címerfestője ... 143

Szakirodalom. A Siebmacher-féle magyar címeres könyv VII., VIII. és IX. füzete ... 47, 143

A Siebmacher-féle magyar címeres könyv szerkesztésében változás ... 48

Az utolsó Rákócziak ... 47

Az Árpádok genealogiája német nyelven ... 48

A gróf Károlyi-család oklevéltárának IV. kötete ... 48

I. Lajos király oklevelei ... 48

Az Anjou-kori okmánytár V. kötete ... 96

Új oklevéltárak ... 96

Wappen-Fibel von Ad. M. Hildebrandt ... 144

Felhivás oklevéltani és genealogiai munkák készítésére ... 144

A genealogia irodalma hazánkban ... 200

Kérelem egy rendezendő heraldikai kiállítás ügyében ... 96

MELLELET A TURUL JELEN KÖTETÉHEZ.

Magyarország hiteles helyeinek levéltáraiban őrzött herczegi, grófi, bárói és nemesi okleveleknek jegyzéke. Közli KARAGYENA MIHÁLY ... 1—23

HARMINCZHAT-PECSÉTES OKLEVÉL 1511-BŐL.

(ELSŐ KÖZLEMÉNY.)

— Egy melléklettel. —

Egy oklevél, a melyre harminczhat pecsét van nyomva, szakértő előtt is kuriózumnak tűnik fel első pillanatra. Azaz ritkának és érdekesnek. S annál inkább, ha, mint a jelen oklevél, még ismeretlen is, melynek érdekét tehát az ujdonság is növeli.[1]

Értékét azonban nem ez a körülmény határozza meg, hanem belső fontossága, tanulságos volta. Hogy szétbonczolva, értelmezve és összerakva, mily tágas látkört enged számunkra ama régi világból, a melyből származott.

Oklevelünk e részben első rangú fontosságú emlék, úgy köz- és műveltségtörténeti, mint specialis diplomatikai, sphragistikai és heraldikai szempontból.

I.

AZ OKLEVÉL KÖZJOGI ÉS DIPLOMATIKAI FONTOSSÁGA.

Az ilyen sokpecsétű középkori oklevél mindig a királyi hatalom hiányát vagy gyöngeségét szokta jelezni.

Kidőlvén az egyetlen központi hatalom: a király, ha a trónbetöltés rendje pontosan megszabva nincs, s az utód azonnal nem következik: a társadalom könnyen lázba jön. Ez pedig a felfegyverzett középkori társadalomban mindig kész veszedelem. Az erősebb neki bátorodik: kihág; a gyöngébb megretten s az erősebbhez tapad. A vagyonnak, életnek és érdekeknek e veszélytől való megóvására szövetségek, majd pártok támadnak. A társadalom ösztönszerűleg s érdekből keresi egyensúlyát, melyet a király halálával elveszített.

Ezt keresi akkor is, mikor a királyi hatalmat gyöngének érzi. A társadalom kielégítésre vágyó hatalmas erői és érdekei, melyek csak az erő parancsszavának engednek, állandósítni s kizsákmányolni törekesznek a királyi hatalom gyöngeségét.[1]

[1] Oklevelünk (Orsz. Levéltár Dl. 22154.) eddig — úgy látszik — el tudott siklani a történetírók kezei elől. De lételét sejtették. Kovachich: Vestigia Comitiorum 462. lap czéloz reá: emlékszik, mintha már látta volna, de nem tudja hol. — Szalay László pedig: Magyarország története III. kötet 470. lapján így szól róla 1853-ban: «Az 1511. április 24-én megnyílt országgyűlés végzései úgy látszik nem fogalmaztattak törvény képébe; legalább eddig nem jutottak oly kézbe, mely a gyászos korszak ezen emlékeit közzétette volna.»

[1] Tulajdonkép a királyi hatalom túlságosnak tartott ereje is adhat alkalmat hasonló sokpecsétű oklevél létrejöttére. Mert a politikai egyensúlyt ez is megingathatja. Az ilyen oklevél azonban csupán összeesküvésnek lehet szülötte, czélja a királynak a trónról valamely módon való eltávolítása, tehát a törvényes rend elleni attentatum, mely az illetőkre nézve a legnagyobb veszélyt rejti ma-

Eme politikai súlypont-keresés egyes phasisait jelzik a középkor különösen utolsó szakának — mikor már minden fontosabb tényt kezdenek irásba foglalni — sokpecsétű oklevelei.[1]

Hazánkban kivált a XV. század, s a XVI-iknak eleje, hagyta nyomát a legtöbb sokpecsétű oklevélben a dinasztiák kihalásakor vagy hatalmuk meggyöngülésekor keletkezett zavaros politikai állapotoknak. Különösen a XV. század közepén Albert király elhunytával: I. Ulászló s V. László királysága s Hunyadi János kormányzósága idején, a mikor már a főúri hatalom mellett a köznemesség ereje és befolyása is mindinkább érvényesülni kezd, úgy a társadalomban mint a politikai életben is. Ilyen természetű például 1450-ben a Hunyadi János, Garai Miklós és Ujlaki Miklós közt létrejött szövetséglevél;[2] továbbá az a diploma, melyet I. Ulászló lengyel és megválasztott magyar király, s vele mint jótállók: 10 lengyel és 10 magyar főúr, Budán 1440-ben, junius 15-én pecsétökkel állítanak ki, az Erzsébet özvegy királyné párthíveinek: Garai László macsói bánnak és Koroghi János országbirónak, s mindazoknak, a kik a békéről tanácskozni kivánnak, szabad jövetelt biztosítván.[3]

Ugyancsak I. Ulászlótól a következő évből: 1441-ből maradt fenn egy másik hasonló jellegű oklevél, a melyben e király a Szentgyörgyiek összes vagyonát Rozgonyi Simon egri püspöknek adományozza s nem tartja elégségesnek, hogy saját titkos királyi pecsétjét rányomja az oklevélre, hanem ezen kívül még két tekintélyes nagyúrnak, párthíveinek: Ujlaki Miklós erdélyi vajdának és Marczali Vajdafi Imrének gyűrűpecsétjeit is ráilleszti.[1] A királynak még nincsen elég tekintélye.

I. Ulászló Várnánál elesik, az egész ország elismeri V. László királyságát, de tekintélye nincs: a királytalan állapot állandósul. Ennek kifejezője az országnagyok pecsétje, a mely kettős keresztjével éveken keresztül pótolni igyekszik a király pecsétjét, jelezve a politikai és társadalmi erők egyensúlyba helyezkedését;[2] továbbá a Hunyadi János kormányzóé; avagy végül, midőn érzik, hogy ezek egyike sem elég magában: a kettő együtt.[3]

Mátyás király megválasztatása szintén a társadalmi és politikai erők egyensúly-keresésének eredménye. Csakhogy még szokatlanabb az eddigieknél. Mert egyúttal a legfeltünőbb pártgyőzelem. Azé a párté, mely a köznemességből merítette erejét és bátorságát. Ez okért, melyhez még a koronázás kénytelen halogatása is járul, — bár a választás törvényes s így a királyi hatalom is: ehhez nem az egész társa-

gában. Ezért általában kevés példa van rá történelmünkben, — a középkorban pedig épen nincsen. Így pl. 1471-ben a Mátyás elleni összeesküvés okának a király túlkapásait mondották. De oklevelet róla nem birunk. Bár nem lehetetlen, hogy — valaha volt, de a királyi hatalom restauratiójakor könnyen érthető okokból eltüntették.

[1] Természetesen az ily jellemű okiratok közé nem számítjuk pl. a megyei kiadványokat, melyeket szabály szerint láttak el pecsétükkel az alispánok és szolgabirák; továbbá a rokonok közt létrejött, egyezkedésre, adományozásra stb. vonatkozó magánjogi természetű okiratokat.

[2] Orsz. Levéltár. Dl. 14379. Mind a három pecsétje ép.

[3] A magyar főurak a következők: János zenggi, József boszniai, Jakab szerémi püspökök; Hédervári Lőrincz nádor, Thallóczi Máté dalmát-horvát-szlavon bán, Perényi János ugocsamegyei, Marczali János somogymegyei ispán, Pálóczi János főudvarmester, Thallóczi Frank volt szörényi bán és Ország János. (Az oklevél hártyára van irva, függő pecsétekkel, melyek közül négy elveszett. Orsz. Levéltár, Dl. 13554.)

[1] Orsz. Levéltár. Dl. 13620. április 18-án. Mind az Ujlaki, mind a Marczali pecsétje zöld viaszba van nyomva. V. ö. 13619. sz. okl.

[2] E pecsét: hármas halmon kettős kereszt: «S. PRELATORUM BARONUM ET NOBILIUM REGNI HUNGARIE» körirattal. (Lásd pl. Orsz. Levéltár. Dl. 13851, 27880, 13548 (az 1445. évi törvényen), 26395. stb. számok alatt.) Előzményt már a mult század végén találtak e pecséthez. Mária királyné és anyja elfogatása s Zsigmondnak Csehországban létekor ugyanis a rendek a következő pecsétet állították össze s használták is egyideig: középen szelt pajzsnak bal mezejében a magyarországi 4 pólya, jobb mezejében pedig hármas halmon a kettős kereszt s az Anjou-család lilioma látható, «SIGILLUM REGNICOLARUM HUNGARIE» körirattal. (Közli: Kovachich. Vestigia Comitiorum, 250—51. lap.)

[3] Az utóbbi nagyon ritka eset, mert hiszen a kormányzó hatalma ép oly törvényes közhatalom volt mint a királyé. Ime egy példa: 1446 jun. 27-én Hunyadi János kormányzó megerősít egy Erzsébet királyné által 1440-ben kiadott, tehát politikai jellemű adománylevelet s kormányzói pecsétje mellé függeszti «de nostro beneplacito ac dictorum dominorum prelatorum et baronum assensu» egyszersmind «sigillum universitatis eiusdem regni Hungarie» (penes sigillum nostrum). Orsz. Levéltár Dl. 13518. V. ö. Dl. 13938. és 15209.

dalom csatlakozik. Midőn pedig e csatlakozás a király kényszerítő hatása alatt kezdetét veszi: a király kegyelmet igérő szava, tehát pecsétje mellett az egyházi és világi főurak jótállása s tehát pecsétjeik is megjelennek az okleveleken. A királynak tehát még nincs elég tekintélye. Így midőn 1462-ben drenavei Erdőháti Lászlót kegyelmébe fogadja, jótállók gyanánt 6 egyházi és 8 világi főúr nyomja rá, — midőn pedig ugyanaz évben a Szentgyörgyieknek megbocsát, 2 egyházi és 4 világi főúr függeszti pecsétjét az erről szóló oklevélre a király pecsétje mellé.[1] A koronázás után azonban, mikor a király nagy kettős függő pecsétje megjelenik, a sokpecsétű oklevelek végkép megszünnek, jeléül a királyi tekintély állandóságának.

De 1490-ben, a mint Mátyás király meghal, azonnal ismét mutatkoznak. Az ok most az, hogy nincs király. Az állami okmányokat Beatrix királyné, Corvin János és az udvarnál levő főpapok és főurak pecsétje alatt adják ki. Így kivánja a politikai egyensúly. Ugyanekkor, augusztus 15-én védő és támadó szövetségre lép 4 egyházi és 4 világi főúr: Corvin János, Orbán egri, János váradi, Zsigmond pécsi és Tamás győri püspökök, Báthory István erd. vajda, Frangepán Bertalan vránai perjel és Ráskai Balázs. Pótolni igyekeznek a közhatalmat, s előkészítik annak létrejövetelét, midőn erejöket érdekből egyesítik.[2]

II. Ulászló megválasztatásával ismét állandósul a törvényes központi hatalom. De a Mátyás erőteljes egyénisége annyira kifejté ezt, hogy most a társadalom öntudatosan meg akarja csökkenteni. S a véletlen kedvez neki. Az Ulászló király személyes gyöngesége épen e törekvésnek felel meg, látszólagossá tévén a királyi hatalmat, erőtelenné tekintélyét.

Más körülmények ez ellenmondást csak fokozzák. Egy egész nagy időszak: a középkor végén vagyunk, mely épen most járja le magát. Az olasz czivilizáczió s felfedezések hatása alatt a régi vallásos, politikai, társadalmi, közgazdasági és közművelődési eszmék ingadozni, átalakulni kezdenek. Bomlás, ujjászületés mindenütt. Ebből zavarok támadnak. Elvilágiasodás, az egyéni erő fokozottabb kiválása és érvényesülése kivált az alsóbb társadalmi osztályokat ébreszti fel. A köznemesség érzi, hogy egyenlő jogai vannak a főurakéival, s egyenlő befolyást is követel; sőt a parasztság is fontolgatni kezdi helyzetét.

Ekkép egy forrongó, fegyelmezetlen, a politikában túlsúlyra törekvő társadalom, s egy gyönge király állanak egymással szemben. A következés az, hogy az állam ereje meglankad. A társadalom azt hiszi, hogy jobban meg tud élni, ha kevesebbel járul az állam fentartásához, mint az előbbi király — Mátyás — idejében. S ezért folyvást emelt hangon tagadja meg a királytól azt az adót, mely nemcsak a királyi hatalomnak, hanem az államnak is csaknem egyetlen tápláléka.

Ez önámítás az állam szükségletének megítélésében, — állandósítá az államban is, a társadalmat átható zavart és rendetlenséget.

Ez az állapot szülte a mi oklevelünket.[1] Ott szomorkodik mögötte a megrokkant királyi tekintély, a sorvadozó állami hitel s ingadozik erejét próbálgatva a fegyelmezetlen társadalom.

[1] Orsz. Levéltár. Dl. 15719 és 14767. sz. okl. Utóbbira nézve v. ö. Dl. 15220. sz. oklevelet, melyről a Mátyás király, Szilágyi Erzsébet és Szilágyi Mihály kormányzó pecsétjei függenek. (1458 márcz. 12.) V. ö. továbbá az 1459 április 19-én kelt kiadványnyal a Gara ügyében. (Orsz. Levéltár. Dl. 15348.)

[2] A papirral borított nyolcz pecsét közül csak a Corvin Jánosé ép. Orsz. Levéltár. Dl. 24770. V. ö. 19669.

[1] *Nos prelati et barones, ceterique proceres regni Hungarie* recognoscimus per presentes, quod quia nos cum universitate nobilium et regnicolarum huius regni fratribus scilicet et amicis nostris, in presenti congregatione generali pro festo beati Georgii martiris proxime preterito, de regio edicto celebrata, ad necessitates et conservationes ac restaurationes castrorum finitimorum de singulis portis iobagionum nostrorum, singulos centum denarios, quinquaginta videlicet eorundem anno presenti, reliquos vero singulos quinquaginta denarios anno proxime affuturo persolvendos, preterea regie maiestati domino nostro gratiosissimo similiter de singulis portis bonorum nostrorum et eorundem nobilium, singulos viginti denarios, lucrum scilicet camere regie simulcum dictis L-ta denariis connumerandis per biennium et usque ad futuram proximam dietam festi beati Georgii martiris, iuxta formam decreti in tertia videlicet annuali revolutione celebrandam, dare ultro obtulimus. Ut igitur eiuscemodi subsidium seu contributio sed et ipsi viginti denarii ab omnibus, hoc est tam a nobis et de bonis nostris, quam etiam ab ipsis dominis nobilibus regnicolis et bonis eorundem integre et plenarie ac absque ulla discipatione et surreptione exolvantur, nos promittimus prout et idem nobiles nobis coram regia maiestate pro-

Az állam s a király kérnek, a társadalom — igér.

A király összehívja az országgyűlést; főpapok, főurak és köznemesek Budára gyűlnek; fontolgatják a végvárak szükségét, a király szegénységét; végül határoznak s határozatukról némelyek a főpapok, a legfőbb állami méltóságok és tisztségek viselői s a legvagyonosabb, legbefolyásosabb nemesek közül: «Prelati et Barones ceterique Proceres Regni» kiállítják az «universitas nobilium et regnicolarum» nevében[1] ezt az igéretlevelet (promissionalis), s harminczhatan rá is nyomják pecsétjüket.

miserunt et . . . . . polliciti sunt, sub amissione fidei, honoris, humanitatisque et omnium bonorum nostrorum et assummimus, huiusmodi subsidium centum denariorum sed et dictos viginti [denarios] pro regia maiestate de singulis portis iobagionum nostrorum, prout connumerati fuerint, in medium eorundem regnicolarum ad easdem [necess]itates conservationesque et restaurationes castrorum finitimorum plenarie et sine omni defect[u abs]que omni difficultate et reniten[tia] aliquali exolvere et exolvi fa[cere] neque eosdem sin[gulos centum denar]ios sed neque predictos viginti denarios, pro sallario aut pro debitis, vel aliqua alia occasione exquisita nobis [retinere] neque . . . . . ex manib[us] thezaurarii ad rationem huiusmodi sallarii aut debiti aut aliam ob causam rehabere et excipere volu[mus] et . . . . . quoque sub pe . . . is premissis promittimus, quod illos etiam dominos et nobiles, qui presenti diete non interessent et premissa observare nollent aut non curarent, ad huiusmodi exsolutionem per premissas . . . . oneraque et obligamina ac etiam . . . . . bonorum ipsorum per regiam maiestatem simulcum gentibus . . . . artare et comp[elle]re volumus. Ubi vero aliquis ex nobis prescriptum subsidium in medium ipsorum regnicolarum regie vero maiestati dictos viginti denarios non exolverent quovismodo: extunc si tales prelati essent, beneficia et bona eorum universa, si vero barones fierent, universa bona eorum tanquam infidelium ac fidefragorum et honoris amissorum regia maiestas cuicunque maluerit, liberam conferendi habeat facultatem, debeatque conferre et teneatur. Premissam autem ordinationem et vigorem presentium literarum solummodo usque ante dictam futuram dietam durare volumus; presentes vero literas nostras promissionales prefati domini nobiles et regnicole expleto pretacto biennio nobis ex omnibus comitatibus in specie reddere teneantur. Vice versa nos literas quoque ipsorum, quibus nobis similiter promiserunt, eisdem reddere teneamur. In cuius rei testimonium presentes literas nostras *sigillis nostris consuetis* consignatas, duximus concedendas. Datum Bude, sabbato proximo post festum beati Johannis ante portam latinam, anno domini millesimo quingentesimo undecimo.

[1] A városok úgy látszik nem voltak jelen. Érdeküket, adózásukat e határozat nem érinti, tehát hozatalára sem lehettek befolyással. A köznemesek — úgy látszik — most is eltávoztak a határozat meghozatala után. Az oklevél kiállítását rábízták a főurakra. Ezért nem említtetnek a kiállítók között.

Tehát nem törvényt hoznak. Törvénynek a király nevében, a király pecsétje alatt kellene megjelennie.[1] Ezt nem tartják szükségesnek. Fődolog, hogy megajánlják az adót, a király bizonyára elfogadja, a minthogy szedte már néhány évvel ezelőtt[2] törvény s megajánlás nélkül is. Ha pedig elfogadja, érvénye annyi, mint ha törvény alakban bocsátották volna ki.[3]

Ez az okoskodás hozta létre oklevelünket. Látszólag, t. i. a végeredményre nézve logikus, lényegében azonban, sőt formájában is szofisztikus, mert az állam legfőbb hatalmát ignorálja, még pedig nyiltan, 36 pecséttel megerősítve.

Azután szétküldözik a megyékhez: becstelen legyen, a ki meg nem fizeti vagy jobbágyait fizetni nem engedi; avagy a ki régi sallariuma, adósság vagy más járandóság fejében lefoglalja s a kincstárba jutni nem engedi. Mintha megrettenthetne valakit a becstelenség átka e társadalomban, melynek hite s tekintélyekben való bizalma — a középkor eme két legnagyobb boldogsága — megingott; ez államban, melynek tisztjei csak erőszakkal kaphatják meg fizetésüket.

Holott még fel is hatalmazzák a királyt, hogy haderőt használjon az ellenszegülők ellen, azzal a hiányos logikával, mely a roskadozó állami hatalmat a roskadozó királyi hatalom segítségével akarja talpra állítani.

De ez ingadozásban mégis van némi haladás. Azelőtt, mikor a jövedelmek elmaradtak, a kincstartót gyanúsították, majd a királynak hányták szemére, hogy rossz gazda. Most némileg tisztázzák a helyzetet. Elkülönítik egymástól az állam (végvárak, katonaság) és a király (és

[1] V. ö. Orsz. Levéltár Dl. 22634. (az 1500. évi törvény), és 24781. (az 1504. évi törvény) számú okl.

[2] Lásd az 1504. évi törvényt. Articulus I. (Corpus Juris).

[3] Hogy ez oklevél nem valami előleges értekezlet eredménye, hanem végleges határozat, az oklevél egész szövege bizonyítja, s különösen hogy az, — magának az oklevélnek szavai szerint — a távollevőkre is kötelező. Különben előleges megállapodás azért sem lehet, mert mind az u. n. Perényi- vagy német-párt, mind a Szapolyai pártja ott van a kiállítók közt.

udvara) kiadásait. Amarra megszavaznak évi 50 denárt minden jobbágy-kaputól, a gyűlölt «subsidium» czímén, melyet ime 2 évre állandósítanak; továbbá 20 denárt a király számára: a régi lucrum cameræ-t, melyről eddig gyakran azt hitték, hogy belőle könnyen megélhet az állam meg a király együttvéve is.

Az állam és a király háztartásának ez az elkülönítése egyébiránt szintén megfelel annak a mozgalomnak, mely a társadalom és politikai élet képét e korszakban Európa-szerte annyira megváltoztatta. Ez időtájt megy végbe, szerencsésebb politikai viszonyok közt, ez az elkülönítés Európa több északi országaiban is, első fokát mutatván a modern állam-alakulásoknak.

A fejlődő társadalmi és politikai élet hangja végül az a határozat is, hogy oklevelünk — jelen alakjában-e vagy nem: elhallgatják[1] — a megyékhez szétküldendő, s a megyék által, érvénye leteltével, az országgyűlésnek[2] ismét visszajuttatandó. — S viszont a megyéktől is megfelelő igéretlevelet vesznek, melyet, ha a két adóév lejár, a megyék hasonlókép vissza fognak kapni.

Tehát a köznemesség eltávozik ugyan az országgyűlésről az okirat megszerkesztése előtt, mert az ott tartózkodás neki nagyon terhes, — de helyt áll a megyékben, s mint megye állítja ki az igéret-levelet az adó megfizetésére. Ez a megyei promissionalis híven mutatja a társadalom alsóbb rétegeinek fejlődő politikai érettségét, a hatalom terjedését lefelé, s oklevéltani tekintetben — ha meglenne, — szintén a kuriózumok számát szaporítaná, jelezvén, miként kellett az 1511-iki országgyűlési határozat természetes következése gyanánt: a törvény általános kötelező erejét gyanús eredetű surrogatumokkal pótolni.

II.

A PECSÉTEK.

A középkornak egyetlen oklevél-hitelesítő eszköze: a pecsét.

Okát könnyű megtalálni. Oly korban, midőn a társadalom hatalmasai az írás ismeretét évszázadokon át egyetlen osztálynak: a papságnak engedték át, sőt időnkint az azzal való foglalkozást természetszerű tájékozatlansággal le is nézték: másként nem is lehetett. Mi sem volt könnyebb, mint a pecsétet a hitelesítendő oklevélre rányomni, vagy hites közeg által rányomatni, a pecséten levő szentet vagy czímert, szóval a *képet*, mely a hitelességet megadta, kiki bevéshette emlékébe, ellenben az aláíráshoz nemcsak arra lett volna szükség, hogy a kiállító írni, hanem arra is, hogy legalább a birtokos, szabad vagy nemes ember — szóval: a kinek érdekében kiállították — olvasni tudjon.

A mit kezdetben ez a helyzet szült, — czélszerűség, megszokás, törvények szentesítették később, úgy hogy még a XV-ik században is, mikor az írás ismerete mind jobban elterjed, megtartja a pecsét ezt az egyeduralmát. S' midőn e században lassankint a pecsét mellett az aláírás feltünedezik, mindkettőnek más-más szerepe, jelentősége van. A mi hitelesít, az most is a pecsét; az aláírás inkább az okiratban foglalt igéretre vonatkozó fokozott jótállás, kezeskedés. A mint hogy kezdetben rendszerint csak a legvitálisabb személyi ügyekben használja maga az uralkodó, ugyanazzal a jelentőséggel, mint a melylyel bir eskü- vagy fogadás-tételnél valamely (pl. szent) tárgynak érintése. Csakhogy ez érintés az aláírásnál örökre megmarad. Így jelenik meg 1441-ben I. Ulászló királynak még teljesen kezdetleges aláírása[1] azon az oklevélen a melyre Ujlaki és Marczali is rányomták pecsétüket, s mely — mint láttuk — a legfontosabb személyi ügyben rendelkezik. Mátyás király pedig 1459-ben, midőn egy szintén fontos rendelkezését tartalmazó oklevelét aláírja, — ez aláírásnak még mintegy comparatiója gyanánt — saját kezével azt is neve mellé jegyzi, hogy az oklevélben foglaltakat megtartandja.[2]

Ez idő óta mind több ízben fordul elő az aláírás, a század vége felé főpapok, főurak s nemesek is használják, de sohasem pecsét nél-

[1] Oklevelünk a régi orsz. levéltárból maradt fenn. (Régi jelzete: Ladula H. Nro 16.) Valószínű, hogy ez az orsz. levéltárban elhelyezett példány, s hogy a megyékhez küldött többi példányokat — ha egyáltalában elküldötték — egyszerűbb formában állították ki.

[2] «Nobis» — mondják az oklevél kiállítói.

[1] Nem a nevét írja alá, hanem e szavakat: «Subscriptio manu propria W. Regis». Orsz. Levéltár Dl. 13620.

[2] Orsz. Levéltár. Dl. 15399. «Mathyas Rex propria manu promitimus omnia premissa observare.» (1459 szept. 18.) A Rozgonyiak ügyében. V. ö. u. o. 13619. és 15356. sz. okl.

kül, hanem mindig csak a pecsét pótlékául, érvényének kiegészítése gyanánt.

A pecsét tehát mindvégig megtartja uralmát. De szintén fejlődik, mint maga a társadalom, mely megteremtette s melynek czéljaira szolgál. Eleinte szinte mesés, babonás jelentősége van. Egyszerű felmutatása elég bizonyos birói actus végrehajtására. Néha a legnemesebb fémből: aranyból öntik, mintegy értékével is jelezvén az okirat roppant fontosságát; néha csaknem czipó-nagyságú viaszdarab, hatalmas, impozans, mint az első középkori társadalom minden nyilvánulása, méltó az évezredekre szóló pergamenhez, a melyről függ; a komoly, feliratszerű betűkhöz, melyek inkább rajzolva, mint írva vannak. S mint féltett kincset, megbízható helyen, egyházi testületeknél: káptalanoknál és konventeknél helyezik el, a melyeken kívül csak a király és legfőbb tisztviselői — birói hatalmuknál fogva — használhatják.

Később, a mint a társadalom a XIII—XIV. században fokonkint új formákat ölt: egyes osztályok határozottan elkülönödnek; majd midőn a XV. században a folytonos vagyonosodás és értelmi fejlődés alapján a világi elem s benne az egyéniség is érvényesülni kezd, — a pecsét lassankint a magánosok: főurak és nemesek használatába is átmegy. Egyszersmind veszteni kezd óriási alakjából, hogy használhatóbb legyen. Alkalmazkodnia kell az iratok szaporodásához — minthogy már jelentéktelenebb ügyeket is irásba foglalnak, s a XIV. század elején feltalált rongypapirhoz, mely a régi óriási pecséteket nem tűri.

Eredeti termetesebb pecsétükhöz inkább csak a hatóságok ragaszkodnak.[1] Hatalmas alakját pedig csupán a királyi kettős függő pecsét tartja meg; megfelelően a koronázás traditionalis actusának, mely a király hatalmát állandóvá, véglegessé teszi s melyet az a kettős függő pecsét (sigillum dupplex, s. majestaticum) fontosabb birtokügyeknél kifejezésre juttat.

A társadalmi fejlődés lenyomataiként így jönek általánosabb használatba a kisebb, ú. n. gyűrűpecsétek, a tulajdonos czímerének ábrázolatával — a pergamenről függve, a papírra rányomva. Eleinte ezek is nagyobbak: körirattal; később, hogy használhatóbbak legyenek, megkisebbednek s a tulajdonos nevét kezdőbetűivel jelzik.[1]

Ilyen gyűrűpecséteket nyomtak az akkori fő- és nemes urak a mi oklevelünkre is, mint magán emberek, mint kisebb-nagyobb adózó birtokok urai. Sok magán pecsétjük azonban, egymás mellé, országgyűlési határozat alá nyomva, s összefoglalva: az ő felfogásuk szerint egyetlen pecsétnek közjogi érvényét nyeri, — szemközt a törvényhozás másik factorával: a királylyal.

Ez annak a 36 pecsétnek jelentősége. Nem pótolhatja a királyét, s ezért feltétlen kötelező érvénye nem is lehet másra, mint a pecsét-tulajdonosokra nézve, — de mivel a király használnának felel meg s elfogadása a király részéről természetszerűen várható: mégis általánosabb érvényre számít. Látszik azonban, hogy ez érvényességet az oklevél (becstelenséggel és a király hatalmával) fenyegetődzése támogatni, pótolgatni törekszik; mintegy útját akarván állni a szokásjogtól támogatott közhiedelemnek, mely szerint magánemberek czímeres pecsétei semmi örökjogot sem tartalmazhatnak, tehát semmi végleges, közérvényű határozatot sem szentesíthetnek.[2]

* * *

A 31 cm. hosszu és 29 cm. széles, itt-ott molytól rágott, újabban új hátlappal ellátott papir-oklevél alsó egyharmadrészére 3 sorban nyomták rá a 36 pecsétet, még pedig olyformán, hogy valamennyi pecsét felzetét egy és ugyanazon, az oklevél papirjára rá is ragasztott papirlap képezi.

Az első (I) sorban az egyháziak 12, a második (II) sorban a világi urak 13, s végül a

[1] De azért ők is kezdenek kisebb pecsétet (sigillum minor) is használni, kisebb jelentőségű, házi ügyeikben. Lásd pl. az egri káptalanét 1505-ből (Dl. 21389) vagy a győri káptalanét (Dl. 20813) az 1499-ik évből.

[1] A megyei kiadványokra már a XIV. században nyomott apró pecséteken körirat vagy betű nem szokott előfordulni Ezeknek épen kezdetlegességük magyarázza apró alakjukat.

[2] Lásd Verbőczy «Tripartitumá»-t. Partis II. Tit. 13. §. 4. «Non authentica vero sunt: privatarum personarum sigilla: Et talia nihil perpetuitatis sub se continere possunt.»

harmadik (III) sorban ugyanezek 11 pecsétje foglal helyet.

I. 1. Első pecsét a *Tamás* esztergomi érsek, bibornoké.[1]

Bakócz Tamás nemcsak rangjánál és vagyonánál fogva, mint az ország primása, hanem esze, ambitiója, képzettsége és politikai tevékenysége szerint is leghatalmasabb alakja ez időnek.[2] Mátyás király iskolájából került ki. Már a 70-es évek végén, mint egyszerű titeli prépost, — királyi kanczelláriai titkár s befolyásos ember volt az udvarban. 1487-ben nyerte el a győri püspöki széket, 1493-ban az egri püspöki székre lépett elő s 1497-ben az esztergomi érseket: Hippolitot cserére birván, esztergomi érsekké lett. 1500-ban a bibornoki kalapot, 1508-ban pedig a konstantinápolyi patriarchai czímet nyerte el, melynek viselőjét a pápa után első egyházi személynek szokták tekinteni. Ez időben: 1510—11-ben a zágrábi egyházat is kormányozta. — Mátyás király halála után nem sokára (még 1490-ben) királyi titkos főkanczellárrá lett. E tisztet egész haláláig: 1521-ig viselte;[3] 1493-tól 1499-ig pedig Szapolyai Istvánnal együtt koronaőr is volt.

Pecsétjéből kevés vehető ki, mert rosszul nyomódott le. Czímere azonban eléggé ismeretes; ugyanaz, a mi a monyorókeréki Erdődy és az erdődi Pálffy grófoké, mely családok gazdagságának, hatalmának megalapítója ő volt. Czímerpajzsa, mint — háromnak kivételével — oklevelünkön valamennyi főúré, alul gömbölyű, még pedig az ú. n. dobor- vagy spanyol pajzs.[4] A csúcsos pajzsokkal már a XV. század közepe felé kezdenek felhagyni. Benne agygyal és küllővel biró kerékből szarvas ugrik ki, mint az ugyane sorban levő 8-ik pecséten. A pajzs fölött nem bibornoki kalap,[1] hanem egyes kereszt áll, ép úgy, mint a következő, szintén érseki pecsét czímerpajzsa felett; bizonyára a két érsek ama metropolitai hatalmának symbolumául, hogy egyházmegyéjük területén maguk előtt az apostoli keresztet vitethették. A pajzsot körirat veszi körül, melyből a hiányos nyomás miatt csak egyes betűk vehetők ki, s valószinűen: «THOME ARCHIEPI STRIGONIEN»-nek olvasható.

A köriratos gyűrűpecsétek — mint fentebb említők — a XV. században már mind sűrűbben fordulnak elő, de még kezdetlegesebb állapotban. A körirat ugyanis ez időben még nincs mindig külön kerettel elválasztva a pecsét-ábrázolatoktól (minők: a pajzs, czímertartó, sisak, korona, bokréta, foszlányok stb).[2] Ugyanilyen pl. a II. sorban 3-ik helyen levő pecsét, melyet a Szentgyörgyi Péter országbiró nevében nyomtak ide, de a mely, mint látni fogjuk, — a XV. században készült Szentgyörgyi-pecsét nyomása. A Bakócz Tamás egyszerű pecsétjén azonban a pajzson, köriraton és kereszten kívül semmi más nem ábrázoltatván, — a körirat jobban különválik.

Az egész pecsétet nyolczszögletű keret fogja körül, mely a gyűrűpecséteken ez időben annyira uralkodik, hogy a tárgyalt 36 pecsét közül, melyből ötöt, mint gemmát le kell számítanunk — 14 pecsétet körít ilyen nyolcz-szögletű keret. A többiek nagyobbrészt tojásdad, vagy csekélyebb számmal: teljesen kör-alakuak. A nyolczszögletesen kívül tehát más szögletes alakú pecsét nem fordul elő.

I. 2. E pecsét a *Frangepán György* kalocsai érseké. Kisebb tehetségű ember lévén, szerep-

[1] Mindjárt e helyen meg kell jegyeznünk, hogy a jelen dolgozatunkban pecséteikkel szerepelő főurakról, befolyásuk és jelentőségük megitélhetése végett közölt adatok, gyakran csak körülbelől jelölik meg az évszámokat, a melyekben egyik-másik főúr hivatalt vagy méltóságot cserélt. E változások pontos meghatározására ugyanis gyakorta nincsenek okleveleink.

[2] Egy 1511-iki kiadványában a király «amicus et compater noster» hizelgő megszólítással tünteti ki. (Muzeumi nem reg. okl.) Bakócz nevére vonatkozólag lásd Botka T. czikkét: Századok. 1876. 252. l.

[3] Még pedig körülbelől 1503-tól 1518-ig Szathmári György váradi majd pécsi püspökkel, 1518-tól 1521-ig pedig Szalkai László váczi püspökkel együtt, — kikkel hatalmát és befolyását is meg kellett osztania.

[4] «Scutum in imo imbricatum. Écu à pointe arrondie. Écu espagnol. Scudo ritondato a basso. Unten an den Ecken ausgerundeter Schild. Spanischer Schild.» A czímerpajzsok nomenclaturáját a b. Nyáry kézirati művéből — Nagy Gyula úr szivességéből közöljük. A három csúcsos-pajzsú pecsét oklevelünkön az I. 6, 10, II. 9. sz.

[1] Egy 1495-ből származó gyűrűpecsétjén még a püspöki süveg födi a czímerpajzsot. Orsz. Levéltár. Dl. 20362.

[2] Lásd pl. Orsz. Levéltár Dl. 13620. sz. okl. 1441-ből, melyen a pecsét-keretek fejlődése a különböző jellegű Ujlaki- és Marczali-pecséten látható. V. ö. Szapolyai István nádor pecsétjével 1497-ből (U. o. Dl. 20626.) vagy 1496-ból (U. o. Dl. 20385.). Magának Bakócznak a jelen pecséthez mindenben hasonló, de jóval tisztább nyomású másik pecsétje is maradt fen ez évből. (U. o. 22200.)

hez is kisebbhez jutott a politikában. Ellentétben Bakóczczal, inkább családi összeköttetéseknek, mint saját erejének köszönhette magas egyházi méltóságát. 1499-ben lett veszprémi püspökké, — székesfehérvári prépostból. 1503-ban lépett elő a kalocsai érseki székre, s ez állásában halt is meg,[1] egy évvel Bakócz előtt: 1520-ban.

Pecsétje egyike a legnagyobbaknak s elég tisztán nyomódott ki. Spanyol címerpajzsa felett, melyben egymással szemközt két oroszlán ágaskodik, mint már említettük, egyes kereszt áll. Az egész szintén egyszerű címert nyolczszögletű keretbe foglalt körirat foglalja körül, melyhez a 36 pecsét közül csupán a Thurzó Zsigmondé (I. 3.) és a Szapolyai Jánosé (II. 2.) hasonlít. Köriratából csak egyes betűk válnak ki, s úgy látszik, a következő lehet: «S. GEOR. FRANGEPANI AR. COLOCEN».[2] A «*Frangepan*» szó *e* és *p* betűje között látszó vonal bizonyára a címerpajzs fölött levő kereszt nyúlványának tekinthető.

I. 3. Nagyságra és alakra nézve a Frangepán György címerét legjobban megközelíti a *Thurzó Zsigmond* váradi püspök pecsétje. Zsigmond a II. Ulászló alatt vagyonilag és befolyásban szinte rohamosan felemelkedett bethlenfalvi Thurzó családból való. Ő maga azonban nevezetesebb szerepet nem játszott. 1501-ben mint szerémi püspök kezdte meg főpapi pályáját; 1503-ban nyitrai püspökké, 1505-ben pedig erdélyi püspökké lett. De már a következő 1506. évben a nagyváradi püspöki székre lépett elő. 1513-ban halt el.[3]

[1] Utódja Tomori Pál lett.

[2] Ugyanilyen pecsétje fordul elő Frangepán Györgynek az országnagyoknak egy 1514. évből való oklevelén. (Sorrend szerint a 3-ik.) De még kevésbbé olvasható körirattal. — A Frangepán család címere különben ez ideig még nincs tisztázva. Nagy Iván csupán ezt az oroszlános címert ismeri, holott még egy másik is van, melynek középen vágott pajzsában: az alsó piros (?) mezőben semmi, a felsőben csillag ábrázoltatik. Dolgozatunk körét azonban messze túlhaladná eme, genealogiai fejlődéssel kapcsolatos kérdés tisztázása. Ezúttal csak figyelmeztetni óhajtottuk rá a netalán érdeklődőket, valamint egyúttal a Perényi-, Szentgyörgyi- és Szapolyai-pecséteken különösen a XV. század végén előforduló s még szintén kifejtésre váró heraldikai ábrázolatokra is.

[3] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 21058. és 21077. (1501-re nézve.)

Jelen pecsétjén a bethlenfalvi Thurzók címere már végleg megalakultnak mondható: ketté vágott spanyol pajzs alsó mezején három rózsa foglal helyet; felső mezejéből pedig fején koronát viselő oroszlán emelkedik ki.[1] Pecsétünkön azonban az egész címer, különösen alsó része — homályosan nyomódott ki. A pajzsot püspöki süveg ékíti, melyhez hasonló ezenkívül még az I. 4., 5., 7., 8., 11. és 12., tehát a főpapi 12 pecsét közül összesen 7 pecséten fordul elő. E süvegek — mint látni fogjuk — nem mind püspöki, hanem részben préposti süvegek ugyan; lényeges különbség azonban nem igen mutatkozik alakjukon.

Körirata, melyet a pajzstól és süvegtől élesen elválasztó nyolczszögletes keret foglal körül, — valamennyi pecsétünk közt a legolvashatóbb: «SIGISMUNDUS EPUS VARADIEN.»

I. 4. A következő, negativ tojásdad keretbe foglalt pecsét valószínűen a *Szathmári György* pécsi püspöké. Legalább tőle az 1505. évből[2] ilyforma pecsét maradt fenn. S bár címerábrázolat e pecséten is csak merész hozzávetéssel lenne kivehető: a pecsét alakja elég világosan szól állításunk valószínűsége mellett. Aztán Szathmári György ez időben már nagy befolyású egyházi főúr lévén, pecsétjét a legelsők közt kell keresnünk. Székesfehérvári prépostból 1502-ben lett váradi püspökké, majd 1505-ben a pécsi püspöki székre lépett elő, később 1521-ben, a Bakócz halála után esztergomi érsekké lett s pár év mulva: 1524-ben mint ilyen halt meg.

Ez időben mint királyi titkos kanczellár (secretarius cancellarius), rendkívül tevékeny, uralkodni vágyó és diplomata-vérű ember, — mind nagyobb hatással volt az állami ügyek menetére. Később a királyi titkos főkanczellári tisztet is elnyerte, s Bakóczczal majd Szalkai Lászlóval együtt viselte.[3]

Mint említők, a spanyol pajzsban ábrázolt címerből mi sem vehető ki;[4] a pajzs fölött azonban a püspöki süveg, valamint a pajzs körül tekerődző sárkány tisztán látszik.

[1] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 20616. sz. (1497-ből) okl., melyről két fínom metszésű Thurzó-pecsét is függ.

[2] Deczember 15. (Orsz. Levéltár. Dl. 26666.)

[3] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 21220., 258., 20488. Továbbá Kovachich: Vestigia Comitiorum 460. lap.

[4] Nagy Iván sem ismeri. (Magyarorsz. Csal.)

Oklevelünkön összesen öt sárkányos pecsét látható. Közülök egy — a Szathmári Györgyé — főpapi, a többi négy pedig (II. 5., 7., 8. és III. 7.) főúri.

A sárkánynak, mint czímertartónak, nevezetes szerep jut a középkori magyar heraldikában. De jelentése s alkalmazásának módja, valamint a sárkány-rendnek — a melylyel összeköttetésbe hozatik — története még nincs kellőleg megmagyarázva.[1]

Szerintünk e részben két fő momentumot kell megkülönböztetnünk. Redukálva ezekre az egész kérdést, könnyebben eligazodunk, mint a részletek útvesztőiben, hol következtességet hiába keresünk, legkevésbbé a középkorban.

Az első, a mit észreveszünk, az, hogy mielőtt Zsigmond király Magyarországon 1408-ban a sárkány-rendet megalapította, már a XIV. század végén viselték és adományozták az osztrák herczegek, s viszont mikor XV. századbeli osztrák eredetű királyaink kidőlnek, az osztrák herczegek s köztök a Mátyás legnagyobb ellensége: III. Frigyes császár, még mindig adományozzák. A sárkány-rend tehát nem pusztán specialis magyar rend s bár Mátyás idejében még fel-felmerül, nem gyökeredzik mélyen a nemzet életében.

Ez az egyik momentum.

A másik magára a sárkányrend alapítására vonatkozik, mely magában kell hogy hordja ez alapítás szükségképi okát, tehát a rendnek jelentőségét, s e szükségszerű ok és jelentőség szünésével magának a rendnek lassú elenyészését.

Mikor látjuk, mily komolyan és ünnepélyesen jő létre a sárkányrend Zsigmond korában, 1408-ban, önkéntelen az a gondolat támad fel bennünk, hogy arra a rendre akkor feltétlenül szükség volt. Olvasva az alapító oklevelet,[2] lehetetlen valamely hiu külsőségre gondolnunk, a melylyel a XV. század elején király, királyné és főurak egymást mulattatták. S viszont, mikor a XV. század közepe felé a rend jelentősége megcsökken, kétségtelen, hogy az a szükségesség, mely a rendet létrehozta, aránylagosan szintén apadóban van.

Nem is áll másként a dolog.

A sárkány-rend pusztán politikai okok és erők szülötte. Zsigmond király 1408-ban még mindig nem érezte elég szilárdnak trónját. Királyi tekintélye érdekében szükségesnek látta, hogy mintegy szövetkezzék hatalmas főúri alattvalóival s hiuságukat, hatalmuk és méltóságuk érzetét — ha már vagyonosabbakká nem teheti, s hatalmasabbakká tenni nem akarja őket — ilyen látható jellel elégítse ki, s őket mintegy magához hasonlóbbakká — testvéreivé — tévén, magának lekötelezze. E közeledés, érdekazonosítás szükségének érzete épen most, néhány évvel a király fogsága után, melyeknek rossz emlékei, a kölcsönös gyanúsítgatás tünedezni látszanak — szülte a sárkányrendet. Nem egyéb ez, mint egymás érdekei elismerésének újabb módja, s egyszersmind kimélésének és megvédelmezésének újabb biztosítéka.[1] Annyira az, hogy a sárkányrend alapító oklevele, melyben először a király s királyné: «Nos Sigismundus . . . . et Barbara regina . . .» etc., azután pedig a főurak: «Nos . . . . Barones . . .», végül pedig mindnyájan együttvéve s ismét külön-külön igérgetnek, fogadkoznak — valóságos szövetség-levél, egymás érdekei, jogai, kívánságai elismerésére, védelmére.

E fontos politikai kénytelenséggel szemben a vallásos vonatkozás csak külsőség, tehát nem lényeges dolog. Először is a középkor, mely a vallásos elemet, vonatkozást semmi fontosabb világi dologban sem mellőzte, a lovagi rendeket is vallásos alapon szervezte mindig. A keresztes háborúk korában még komoly institutiónak: az egyházi lovagrendeknek reminiscentiája hangzik a sárkány-rend alapító-oklevelében is. Traditio ez. A nimbust, sanctiót adja a világi urak szövetkezéséhez, mely nélkül ez a szövetség mintha csak hiu, könnyen romlandó játék lenne.[2]

[1] Fejérpataky László e folyóirat hasábjain (1883. évf. 3. füzet) röviden előadja a sárkányrendre vonatkozó legfőbb adatokat. B. Nyáry utolsó nagy művében (98., 106. stb. lapokon) csak röviden érinti. Mi a dolog lényegére nézve óhajtottunk ez alkalommal véleményt mondani.

[2] Megvan eredetiben az Orsz. Levéltárban. Dl. 9470. 20 függő pecsétje mind elveszett.

[1] Ujabb bizonyítéka ez az oklevél egyszersmind annak a tételnek is, melyet fentebb a sokpecsétű politikai oklevelek létrejöttének okára nézve felállítottunk. A megingott politikai egyensúlyt ezúttal a sárkányrendben találják fel: király és társadalom, vagy, a mi ekkor csaknem ugyanaz: a főurak. Ezt jelzi ez a 24 pecsétű oklevél.

[2] Lényegére nézve ugyanez az 1429-ben Jó Fülöp

Zsigmond király szövetkezni óhajtván királyi hatalma biztosítására a főurakkal, kitalálta — mert a szomszédban látta — legjobb formának a sárkányrendet, csak úgy mint az ekkor divatba jött armalis levelet. Ha átvette a sárkány-rend divatos, tetszetős elnevezését, át kellett venni annak egyedül jogosult magyarázatát is, — a mint azt ugyanő az alapító oklevélben el is mondja, a nélkül, hogy e magyarázatot az oklevél többi kilencz-tized részét tevő politikai (és a rend speciális szertartásaira vonatkozó) részével összeköttetésbe hozta volna. Mert az eretnekek elleni védelemnek még nincs jogosultsága. Hol voltak még 1408-ban a cseh husziták? A mi pedig a «paganos» törököket illeti, igaz, hogy ezek egy jó évtizeddel ezelőtt, 1396-ban ugyancsak megijesztették őt Nikápolynál, s közeledtek már az ország közvetlen határához, de azért még nem látszottak oly félelmeseknek, hogy pusztán ellenök, az ő visszaverésükre irányuló intézmények létrehozhatása érdekében kelljen ilyen politikai természetű szövetséget kötnie a főurakkal. De természetes, hogy mind a királynak, mind a főuraknak szintén érdekükben állt, hogy egymásnak, mint mindenféle ellenségeik ellen, úgy a fenyegető pogány törökök[1] és a középkorban sohasem hiányzott schismaticusok ellen *is* kölcsönös segítséget igérjenek. Hiszen Magyarországot ez időben ott kell keresnünk: a királyban, s a főurakban, a mint ők mondták: Barones et Proceres-ben, kiknek hatalmával szemben az ébredező köznemesség befolyása, még a terebélyes fa mellett álló növekvő csemete.

Hasonlóképen kevésbbé lényeges a lovagi momentum is. Mint a vallásos vonatkozás egyszerűen az átvett czím magyarázata, a szövetkezés szine, de nem anyaga, — a lovagságra való czélzás is egyszerűen csak *név* vagy *czím*, mert hazánkban a nyugoton uralkodott — s immár hanyatló — lovagságnak a társadalmi alakulásban semmi mélyebb alapja sem volt.

A későbbi időkre azonban a sárkány-rendnek inkább csak ez a vonatkozása, jelentősége maradt fenn, a heraldikai ábrázolatokon.

Már Zsigmond idejében kezd ily irányban átalakulni. Egy évtized mulva, 1418-ban egy bár vitéz férfiú, de azért *csak* királyi udvarnok: Csapy András, a ki czímert is csak most kap a királytól, — nyeri tőle czímerpajzstartóul, mint a sárkány-rend tagja — a sárkányt is.[1] Bár a király a rend alapító-levelében kiköti, hogy bármely «virtuosos et bonæ humanitatis» azaz vitéz és jó hirű férfiút felvehessen a rendbe, kétségtelen, hogy a Csapy-féle közönséges nemes emberek felvétele már a rend nagy politikai jelentőségének csökkenését jelenti. A király nem érzi többé szükségét, hogy a főuraknak hizelegjen s pusztán reájok támaszkodjék. Ez úton, bár a rend még fennállott, politikai jelentőségéből veszítve, lassankint becses csupán annak jelvénye maradt. S bár e jelvény még az illető czímertulajdonosnak sárkány-rendi tagságát jelezte, mégis mindinkább egyszerű heraldikai díszszé: czímerpajzstartóvá kezdett átváltozni. A mint hogy a Csapy esetében is feltünően mintegy az armalis-levél comparatiója.

Mennyire elveszté a rend eredeti politikai jelentőségét csak néhány évtized alatt, az is mutatja, hogy Albert király 1439-ben már angol királyi herczegeknek és főuraknak adományozza.[2]

S mily csekély volt vallásos jelentősége, bizonyítja a török elleni igazi élethalál-harcz a 30-as évek óta, melyben a sárkány-rendnek semmi szerepe sincs többé. Nem is sárkány-rendre volt már ekkor szükség, hanem Hunyadi Jánosokra, kik a török elleni küzdelem szükségét lelkük fanatizmusából, az erőt hozzá eszük s karjuk erejéből merítik, és nem egy csinált rend kétes értékű támogatásából.

burgundi herczeg által alapított aranygyapjas-rend jelentősége is. Szükség lévén a vallásos jelszóra, — kimondatik, hogy a rend czélja: a törökök elleni harcz. Burgundia a törökök ellen! Mintha Burgundiának más, hatalmas, igaz élet-érdekei nem lettek volna, csupán a törökök ellen harczolni. Hanem hiszen ez csak ürügy, még inkább mint a mi sárkányrendünknél. Az igazi czél: a növekvő fejedelmi hatalom s egységes állam szolgálatában szorosabb kötelék által egyesíteni a több urakat. (V. ö. L'ancienne France: La chevalerie et les croisades. 242. l. Vagy Lacroix: Vie militaire et religieuse. 208. l.)

[1] «.... tam contra huiusmodi paganos, quam etiam alias quascunque nationes his regnis nocere volentes pro tuitione dictorum regnorum ....» stb. (Az alapító oklevélből.)

[1] Lásd Turul. 1883. 3. füzet. 116. lap és gr. Károlyi okmánytár II. 34. l.

[2] Teleki. Hunyadiak kora. X. k. 60. l. 1439. jun. 22.

A politikai helyzet már I. Ulászló idejében teljesen megváltozott. A trónváltozással járó, s a töröktől mindinkább fenyegetett s a huszitáktól gyötört társadalmat a sárkány-rend nem egyesíthette többé politikai célokra.

Ily módon vallási és politikai jelentősége megcsökkenvén, a sárkányrend e korszakban s később a Mátyás uralkodása idején is mint pusztán dekoráczió s jelvény maradt fenn, melyet a király, az *udvarában* élő nemes uraknak, kik őt hadjárataiban követik, tehát főleg *katonák*, — s úgy látszik külföldieknek is, érdemeikért királyi *kegye jeléül* osztogat.[1] A politikához, a hatalmukban meggyöngült főurak vagy a mindinkább erősödő köznemesség jogaihoz a sárkány-rendnek többé semmi köze. Egyszerű udvari jelvénynyé sülyedt, jelezve a katonás király udvarába csoportosuló katonák összetartozását s a megerősödött királyi hatalom kegyének immár kétségbe nem vonható értékét.

Ily uton szállt át a sárkányrend a XV. század végére — mind kevesebb jelentőséggel. II. Ulászló korában már úgy látszik csak emléke s jelvénye maradt fenn, mint a pajzsot ékítő, a család régiségére, előkelő ősökre czélzó heraldikai ábrázolat, melyet szívesen megtartottak czímerük körül mindazok, férfiak és nők[2] — a kik elődeiktől átörökölték, a nélkül, hogy ők magok a sárkány-rendnek tagjai lettek volna. Csupán ekként lehet megmagyarázni, hogy II. Ulászló idejében oly hatalmas férfiak, mint egy Bakócz Tamás, Perényi Imre nádor, Szapolyai János, Ujlaki Lőrincz, Szentgyörgyi Péter országbiró nem élnek vele, ellenben az ekkor még kisebb befolyású Szathmári György, Báthori István, Buzlai Mózes és Pálóczi Mihály használhatják.

Az oklevelünkön előforduló 5 sárkányos czímer közül ez utóbbi 4 főúr czímere látszik őrizni a régi sárkány-rend emlékét, a mennyiben czímerükön *egy* — farkával nyaka köré csavarodó — sárkány övezi a czímerpajzsot. Az 5-ik sárkányos czímer: a Drágfi Jánosé, melynek pajzsát *két* sárkány köríti, — a régi sárkányrenddel semmi összefüggésben sem áll, s mint látni fogjuk, bizonyára újabb eredetű.

A keresztet azonban a sárkány hátán, — melyet az alapító s a Csapy-féle oklevél, valamint a Mátyás korából 1460-ból fenmaradt egyetlen adománylevél is megemlít — sárkányos czímerünk egyikén sem találjuk.

I. 5. A következő, tisztán kinyomódott, nyolczszögletű keretbe zárt szép pecsét tulajdonosa — a rendelkezésre álló segédforrásokból nem volt kinyomozható. A hasított spanyol czímerpajzs felső részét egyetlen pólya köti össze, az alsó rész jobb mezejében kürtöt tartó, koronából kiemelkedő kéz emelkedik; bal mezejében pedig négylábú állat látszik ülni.

A pajzsot jobbról és balról egy-egy ágaskodó négylábú, hosszú farkú állat, valószínűen griff tartja s fölötte szalagos püspöki süveg ékíti. Körirat vagy betű nem látható.

I. 6. Hasonlókép ismeretlen a következő pecsét tulajdonosa is. A megfejtés nehézségét fokozza a homályos nyomás, mely miatt az ú. n. lófőpajzs[1] ábrázolatait kiismerni nem lehet. Az azonban, a mi kivehető, valamely soklábú állatnak látszik. Püspöki süveg nincs, körirat vagy betű sem ad felvilágosítást.

Dr. Csánki Dezső.

[1] Még a kifejezés is talál: «aule nostre miles.» V. ö. Történelmi Tár. 1880. évf. 775. l. közölt okl., melyben Mátyás király Tuskanygh György dalmátiai nemes embert érdemeiért, királyi kegye jeléül udvari familiaresei közé fogadja, udvari katonává nevezi és neki a «formam draconis» adományozza, szintén «cum cruce superposita», megszabván, hogy a sárkányt mily alkalmakkor viselhesse. Tudtunkkal ez az egyetlen oklevél, melyben Mátyás király a sárkány-rendet vagy annak jelvényeit adományozza.

[2] Így pl. Szilágyi Mihály kormányzó neje: Báthori Margit is használja a sárkányt őr gyanánt czímerpajzsa körül. Forgách-levéltár a M. N. Múzeumban. Az 1461. évhez.

[1] Tête de cheval. Testa di cavallo. A czímer-pajzs felső része nem nyomódott ki eléggé tisztán, de bizonyára az u. n. «német pajzsok» (Scutum margine inflexo. Écu échancre, allemand. Scudo incavato. Ausgeschnittener Schild. Deutscher Schild), jelesül az ezek alosztályát képező «lófő-pajzsok» közé számítható e pajzs is.

GLOSSÁK AZ ÁRPÁDOK GENEALOGIÁJÁHOZ.

(Első közlemény.)

Az egyetemes történelemben elég fel nem világított kérdés fordul elő; de hogy a genealogiában sokkal több van ilyen, ez a dolog természetében fekszik.

Történeti eseményeknek erősebb visszhangjuk, tartósabb hatásuk van s a közönség érdeklődését nagyobb mérvben tudják felkelteni; ezért jobban gondoskodtak arról, hogy authentikus ismereteiket az utókorral közöljék, hogy fölösleges és az igazságnak meg nem felelő toldalékok salakjaitól tisztíttassanak.

Nem így van ez a genealogiában.

Genealogiai események — még ha uralkodó s történeti családok keretében történnek is — jobban korlátolt területtel bírnak, melynek határai között az érdeklődést fel tudják kelteni; megörökítésükről nem szoktak mindig kellő jártassággal gondoskodni s ennek következtében nem szokták hitelességüket s a történelmi kritika minden támadásai ellen való megóvásukat oly erős védfalakkal környezni, a minőket más történelmi igazságok megvédése czéljából felállítva találunk.

Könnyebb tehát valamely történeti eseményt megbirálni, helyreigazítani és megvédeni, mint valamely genealogiai adat fölött kritikát gyakorolni.

Az európai uralkodó családok, főleg a királyi dynastiák, genealogiáját a századunk utolsó tizedeiben nagy mérveket öltött történelmi kritikai kutatás már annyira s minden irányban művelte, hogy valódi eseménynek és a szerencsés kutató diadalának tekinthető, ha valaki eddig ismeretlen nevet fedezett fel, bizonytalan évszámot határozott meg s ingadozó alapon nyugvó leszármazást biztos alapra fektetett. Ily formán a mai genealogiai kutatás területe nemcsak roppant terjedelmes, hanem tekintettel eredményeinek fontosságára, igen háladatos is.

És — csudálatos — ha az elmult évtizedek, vagy még inkább a lefolyt századok számtalan genealogiai nyomtatványait kezünkbe veszszük, meg vagyunk lepetve a genealogiai adatok azon mennyiségétől, *melyek mai napig ebbeli ismereteink leghomályosabb részleteihez tartoznak.* — Oly kérdések, melyeknek helyes megfejtései a kutatási vágy netovábbját képezik, melyeknek megoldásában a legfáradalmasabb munka is legszebb jutalmát nyerné, ily kérdések, mondom, az érintett művekben oly megdöbbentő biztossággal vannak tárgyalva, hogy elődeink előrehaladottsága előtt akaratlanul is meghajlunk.

Ilyenkor el sem akarjuk hinni, hogy ugyanazon kérdések megoldása tárgyában tett saját kutatásaink alkalmával e már ismeretes megoldás figyelmünket kikerülhette; csudálkozunk elődeink jártasságán és mindentudóságán s föl sem foghatjuk, hogy ezen már régóta megfejtett kérdéseket a jelenkor más kutatói, kortársaink, szinte figyelmen kívül hagyták, s hogy kortársaink oly dolgokat állítanak homályosaknak, melyeket, hacsak kissé érdemesnek találták volna a régi műveket némi áttekintésre méltatni, teljesen megvilágítottak gyanánt kellene tekinteniök.

És mégis igazuk van az újabbkoriaknak, ha bizonyos kérdéseket eddig még meg nem oldottaknak tartanak.

Cornides Dániel 1778-ik évi, s a XI. századi magyar királyok genealogiájáról szóló, nehézkes latinsággal írt művének áttekintése indító oka e soroknak.

Ezzel koránt sem akarom mondani, hogy Cornides az eddig még meg nem oldott kérdésekre önkényesen felel; — őt e tekintetben csak kevés szemrehányás illetheti, a mennyiben összes állításainál forrásokat idéz s — habár tulajdonképen csak az Árpádházbeli királyok genealogiáját akarja tárgyalni, a legkülönfélébb európai uralkodó családok genealogiai viszonyait is érinti. — De minthogy ez alkalommal nekem is elég alkalmam nyílik arra, hogy számos inkorrektségre utaljak, melyek még a modern genealogiai irodalom leghangadóbb műveibe is befészkelődtek: remélem, hogy a következő genealogiai fejtegetések némileg általános érdekkel is fognak bírni.

I.

A KÉT ZSÓFIA.

Horváth Mihály 1860-ban megjelent «Magyarország története» czímű nagy művében (2-ik kiadás, I. köt. 179. l.) azt mondja, hogy I. Béla magyar király Jojáda leányát 1062-ben Ulriknak, karantán őrgrófnak feleségül adta.

Ugyanazon mű 194-ik lapján ismét ez áll: «Szinadene (I. Géza) nejétől . . . Zsófia született, előbb Ulrik karantán, azután Magino szász herczeg hitvese». — Ez utóbbi adatot szerzőnk a 250-ik lapon még egyszer említi.

Szalay László, másik nagy történetírónk, következőleg adja elő e dolgot: I. Béla Jojáda leányát Ulriknak adta nőül, kire a magyar Karantánföldet (Pettautól Leibnitzig) bizta. Zsófia, I. Gézának (ki Szalay szerint szintén I. Béla fia) leánya pedig szintén ezen Ulrik felesége,

kinek halála után szász Magnus herczeghez ment férjhez.

Horváth azon kérdést, vajjon az a bizonyos Ulrik, ki szerinte I. Béla s I. Géza királyok veje, egy s ugyanazon személy-e, figyelmen kívül hagyja.

Szalay — mint láttuk — egy és ugyanazon személynek tartja, úgy hogy Ulrikkal elébb a nagynénét, aztán az unokahúgot véteti el, a nélkül, hogy ez állítását bebizonyítaná.

A külföldi írók közül csak Broemmel, Cohn és Reitzenstein állításait idézem.

Broemmel Jojádát és Zsófiát egy és ugyanazon személynek tartja, ki szerinte I. Béla leánya. Első férje Ulrik, karantán őrgróf, második Lambert, magyar gróf. Zsófia, szász Magnus neje, ellenben Broemmel szerint I. László (I. Géza öcscsének) leánya. Igaz, hogy ő is Zsófiát I. Géza leányának ismeri, csak hogy ennek férjét nem nevezi meg, s fiát, Saul-t, említi, ki 1127-ben II. István ellen fellázadt.

Cohn L. A. szerint Zsófia I. Béla leánya, ki előbb weimari Ulrik, karantán őrgróf, aztán Magnus felesége. Hogy Ulrik felesége Zsófia s I. Béla leánya: ezt még többször hangsúlyozza.

Reitzenstein szerint Ulrik neje szintén Zsófia, I. Béla leánya, ki másodizben szász Magnushoz megy férjhez.

Az adatok ily szembeötlő különbözése következtében, mely a régibb források egymással való összehasonlítása által még inkább bonyolódik, magától érthető, hogy ez ellenmondásoknak valódi értékökre való leszállítása s az ebbeli inkorrektségeknek helyreállítása nem tartoznak a könnyű genealogiai feladatokhoz.

Szalay és Horváth tekintélyére támaszkodva, a «Turul» 1885. III. füzetében megjelent «Az Árpádok a régibb külföldi genealogiában» czímű értekezésemben azon véleményt nyilvánítottam, hogy ha e két kutató eredményeit elfogadjuk, szász Magnus neje határozottan I. Géza leányának tekintendő, s következetesség kedveért az ezen értekezéshez mellékelt családfán I. Béla gyermekei között Jojádát (Zsófiát) csak Lambert magyar gróf feleségeként említettem, míg Zsófiát, Ulrik és Magnus nejét I. Géza gyermekeinek sorába vettem fel.

Újabb tanulmányok alapján pedig eltértem e nézettől s a következő sorokban kutatásaimnak egész másképp hangzó eredményét akarom közzétenni.

* * *

Okvetlenül szükséges tudni, mikép sorozták Zsófiát I. Géza gyermekei közé.

A *weingarteni* barát krónikája Zsófiát, szász Magnus feleségét, Kálmán magyar király nővérének nevezi[1] s ennek alapján *Thuróczy* László e Zsófiát azért tartja I. Géza leányának, mert Kálmán szintén Géza fia.[2]

Lichtenaui Konrád, illetőleg *Urspergensis* († 1240) állítólagos krónikája (urachi I. Ekart nevű apáttól írva, egy olasztól folytatva) Zsófiát, Magnus feleségét Kálmán nővérének nevezi.

Ugyanezen nézetben vannak a következők: *Sundheim* László (Leibnitz, Script. rer. Brunsviciens. Tom. I. pag. 804); *Arbor genealogica* (Leibnitz, Tom. I. pag. 800); *Chronicon Verdense* (Leibnitz, Tom. II. pag. 214); *Arenpeck* Vid (Leibnitz, Tom. III. pag. 662).

Ezektől eltérők a következők: *Botho* (Chron. pictur. Brunsvic. Leibnitz, Tom. III. pag. 331), ki Zsófiát, Magnus feleségét «Konigh Ladislaus dochter to Ungeren»-nek nevezi. A braunschweigi herczegekről szóló *rímkrónika*, (Leibnitz, Tom. III. pag. 23) következőleg nyilatkozik:

> Hertoge Magnus genant
> der nam to wibe ut Ungerlant
> Konig Wenteslawen dochter *Soffiam*.

A *lüneburgi krónika* (Eckard János György Corp. Historicorum medii ævi, Tom. I.) így nyilatkozik: «Do starb de Hertoge Magnus van Sassen, unde ward begraven to Luneburh, in dem Munstere, dar is oc begraven die Hertoginne *Sophia* sin Wif. . . . Die Hertoginne Sophia was dochter des Koninges Widreslai van Ungeren, en salich Vrowe etc. etc.» Kézzelfogható, hogy Widreslav nevű magyar király nem más, mint I. László.

Miután eddig ama nézet eredetét némileg előadtuk, mely szerint szász Zsófia nem I. Béla leánya, a kútforrások alapján fejtegetésünk tulajdonképeni tárgyához akarunk áttérni.

I. András magyar király (uralk. 1047 óta) és Béla öcscse között 1057 óta viszályok támadtak, mert András Salamon kiskorú fia számára a koronát minden áron biztosítani akarta. Béla Magyarországban életét féltvén, 1059-ben Géza, László és Lambert fiaival (mindenesetre leányaival együtt is) a rokon II. Boleszlav, lengyel király udvarához menekült. Ez utóbbi által három lengyel csapattal támogattatva, Béla két öregebb fia kiséretében András ellen harczra kelt. András IV. Henrik német király gyámjainál keresett és kapott is segélyt.

A német segélyhad András védelmére Vil-

[1] «Qui (t. i. fekete Henrik, bajor herczeg) uxorem iam dudum, vivente patre, de Saxonia accepit, filiam Magnonis ducis et Sophiæ, sororis regis Ungariæ Colomanni Wulfildem nomine etc.» (Canisius, Lect. antiq. Ingolst. 1602, Tom. I. pag. 188, új kiadás Basnage-tól Tom. III. pars II. pag. 583. 584.

[2] «Geysæ I. liberos fuisse Colomannum, Almum, *Sophiam* coniugem Magnonis seu Magni Ducis Saxoniæ etc. idque colligi ex Tomo I. antiquæ Lectionis ab Henrico Canisio Noviomagi anno 1602 publicato.»

mos thüringiai határgróf és Eppo zeitzi püspök vezetése alatt érkezett meg. A német sereg heves ütközet után, Vilmos herczeg nagy vitézségének daczára teljesen megveretett; Vilmos maga fogságba került, de Béla legidősebb fiának, Gézának közbenjárására nemcsak szabadon bocsáttatott, hanem még Jojádával, Béla leányával el is jegyeztetett.[1]

Vajjon ezen eljegyzésnek valóban nem volt-e más indító oka, mint Vilmos vitézségének méltatása Béla részéről, ezt itt nem akarjuk bővebben vizsgálni; valószínű, hogy a győztes szívesen nyilatkozott késznek arra, hogy az ellenséggel kötendő sógorsági kapocs által magának barátot és szövetségest szerezzen, annál is inkább, mert Vilmos, mint még látni fogjuk, 1061-ben már nem lehetett fiatal ember s ez esetben vonzalmi házasságra gondolni nem lehet.

Vilmos midőn a vele eljegyzett Jojádáért jőne, útközben 1062-ben meghalálozott.[2]

Szükséges, hogy e Vilmos személyét közelebbről meghatározzuk.

Vilmos 1039-ben atyját, III. Vilmost († 1039 apr. 16) a weimari és orlamündi grófságokban követte; 1043-ban palatinus-gróf, 1046-ban meisseni őrgróf lett. Hogy 1061 előtt jegyben járt vagy nősült volna, ezt sehol sem említik; de mindamellett határozottan feltehető, hogy 1061-ben, minthogy már 18 évvel Magyarországban történt eljegyzése előtt a palatinusi méltósággal felruházva volt, mindenesetre már érett férfiú lehetett.[3]

IV. Henrik német király gyámjai arra törekedtek, hogy I. András magyar király halála után kiskorú fia Salamon trónra jusson, hogy ez által a német császárnak Magyarország feletti fennhatósága újra érvényesüljön. I. Béla király erőszakkal nyert trónját nem érezvén biztosnak, a német regenseket békével kínálta, melyet azonban ezek el nem fogadtak. Béla tehát elég korán szövetségeseket keresett s korszakának szellemében legbiztosabban vélte ezeket házassági összeköttetések által megszerezni. Két leányát tehát a szomszéd horvát és morva uralkodókkal házasítá össze, míg Vilmos halála után (1062) az ezzel eljegyzett herczegnő karantán Ulrikhoz ment férjhez (Horváth, Szalay).[1]

Minthogy ezen Ulrik személyes viszonyainak megismerése tárgyunkra nézve felette fontos, ennélfogva a következő sorokban egyes viszonyait lehető körülményességgel akarjuk megbeszélni.

a) *Leszármazása és családi viszonyai.*

Ulrik szülői voltak: VI. (II.) Poppo, weimari gróf és Azzika (Hadamut), isztriai Wezzelin és ebersbergi Willibirg leánya. Poppo elhalálozási évét nem ismerjük; Azzika 1040-ben említtetik. Hogy melyik évben keltek egybe Poppo és Azzika és mikor született Ulrik, ezt nem lehet biztossággal megállapítani. — Poppo az 1062-ben elhunyt Vilmos s az 1067-ben elhunyt Otto őrgrófok testvére s így weimari III. Vilmos gróf fia volt.[2]

[1] *Aschaffenburgi Lambert* (Lambertus Herefeldensis) erről következőleg nyilatkozik: «Wilhelmum marchionem Thuringorum et Epponem Citicensem episcopum cum duce Poemorum et exercitu Boioarico illuc (t. i. Magyarországba) misit. Andreas, equo forte excussus, pugnantium pedibus est conculcatus, episcopus captus, marchio fame magis quam ferro expugnatus, se dedidit. Cuius virtus tantæ admirationi apud Barbaros fuit, ut Joas (azaz Géza) filius Belis, pro illius tum gentis moribus haud desperatæ indolis adolescens, ultro patrem exoraret non modo ut eum iure belli intactum sineret, sed etiam affinitate sibi iungeret, desponsata ei filia, sua sorore, *Jojade* etc.» (ad ann. 1061, Pistorius, Script. rer. Germ. Tom I. pag. 326).

[2] *Annalista Saxo* ad ann. 1062 (J. G. Eccard, Corp. Historicor. med. ævi, Tom. I. pag. 493) erről következőleg nyilatkozik: «Wilhelmus marchio reversus in Thuringiam, dum redire in Ungariam et sponsam suam cum magna opum suarum ostentatione abducere pararet, inter eundum secunda mansione morbo correptus obiit.»

Lambertus ad ann. 1062: «Wilhelmus marchio reversus in Thuringiam, dum redire in Ungariam et sponsam suam magna opum suarum ostentatione abducere pararet, inter eundum secunda mansione morbo correptus obiit.»

[3] A régi weimari-orlamündi grófok családfája Hopf atlaszában teljesen kritikán aluli s használhatatlan. Vilmos itt pl. az 1002-ben elhunyt II. Vilmos gróf fia, azonkívül előfordul itt egy Otto nevű 1067-ben elhalt fia, ki tulajdonképen öcscse) stb. Ezért szükségesnek találtam, e dolgozathoz a régibb weimari grófok authentikus nemzedékrendjét mellékletül hozzácsatolni.

[1] *Annalista Saxo* ad ann. 1062: «Sponsam eius (t. i. az útközben elhalt Vilmosé) *Sophiam* Odalricus marchio Carentinorum, cognatus eius accepit.» *Lambertus* ad ann. 1062: «Sponsam eius Udalricus marchio Carentinorum, cognatus eius accepit, marcham Otto frater eius obtinuit.»

[2] *Annalista Saxo* az 1062. évnél erről következőleg nyilatkozik: «Horum, scilicet Wilhelmi et Ottonis marchionum frater fuit Popo, qui habuit filium *Odalricum* qui sororem Ladizlai regis Ungariæ Sophiam duxit uxorem, quæ genuit ei iuniorem Odalricum, qui accepit filiam Ludovici comitis de Thuringia.»

Itt megjegyzendő, hogy az annalista közvetlenül e szavai előtt a következőt mondja: «Sponsam eius (t. i. Vilmos arájáť) Sophiam Odalricus marchio Carentinorum, cognatus eius accepit. Marcham (azaz a meisseni őrgrófságot) vero frater eius (t. i. Vilmos-é) Otto de Orlagemunde obtinuit.»

E stilizálás két kombinációnak ad helyet. A «horum . . . frater» a «cognatus eius»-nak közelebb meghatározására szolgálhat, valamint az is feltételezhető, hogy karantán Ulrik «cognatus» és Ulrik, Poppo fia, két különböző személy lehetett.

Lambertus az 1062. évhez mondja: «Sponsam eius Udalricus marchio Carentinorum cognatus eius accepit, marcham Otto frater eius obtinuit».

Hogy Poppo, Ulrik atyja, az 1062-ben elhalt Vilmosnak testvére volt. ezt Annal. Saxo különben már 1045. évnél (Pertz, Monum. Germ. VI. 686) mondja: «Huic Wilhelmo (weimari Vilmosnak; — itt téved a krónikás, mert II. és III. Vilmos grófokat felcseréli) comiti erant tres filii; hic, de quo loquimur, Wilhelmus (t. i. az 1062-ben elhalálozott) marchio, Otto et Poppo.»

Minthogy tehát Ulrik az 1062-ben elhalt Vilmos őrgrófnak unokaöcscse, ebből következik, hogy Vilmosnak 1061-ben mindenesetre már érett férfiúnak kellett lennie, mert ez időben testvérének már olyankorú fia volt, ki nagybátyjának menyasszonyát közvetlenül nagybátyja halála után nőül vehette. — De minthogy Béla király nem is annyira Vilmos unokaöcscsét szemelte ki vejéül, mint inkább a szomszéd fejedelmet szövetségeséül: kézzelfogható, hogy csak érett korú fejedelem felelhetett meg e politikai czélnak, s hogy Ulrikot 1062-ben már ezért is meg lett korúnak kell tekintenünk, a mi különben még más adatokkal is bebizonyítható.

Annak tudomására jutunk t. i. hogy *Ulrik már 1062 előtt nős volt.*

Altdorfi Richlindisz, az 1045 márc. 27-én elhunyt ebersbergi III Adalbero gróf özvegye, 1045-ben Ulriknak, Hadamut, III. Adalbero gróf nővére fiának, Peringen, Weissenfeld s több birtokot azon feltétel alatt ajándékozott, hogy e birtokok, *ha Ulrik törvényes házasságból származó utódok nélkül találna elhalni*, reá visszaszálljanak.[1]

Ezen adományból kitünik, 1-ször hogy Ulrik 1045-ben, tehát 17 évvel a magyar herczegnővel kötött házassága előtt már szereplő személy volt és 2-szor, hogy 1045-ben még nőtlen volt.

Egy 1056 okt. 5-én kiállított okiratból pedig a következőt tudjuk: III. Henrik császár halálos ágyán Ágnes császárnét (feleségét) azzal bízta meg, hogy Peringen és Weissenfeld birtokokat, melyeket eddig krajnai Ulrik őrgróf, ebersbergi Adalbero gróf unokaöcscse Richlindisz, Adalbero özvegyének adományozásából **nősülése előtt** birt, s melyeket a császár kérésére Ulrik ez utóbbinak átengedett: az ebersbergi klastromnak, illetőleg Williram nevű apátjának adja.[2]

Ezen okiratból tehát az világlik ki, *hogy Ulrik 1056-ban mindenesetre vagy nős vagy özvegy volt;* de feleségének nevét nem ismerjük.

Egy 1062-iki okiratból még azt tudjuk meg, hogy Udalrik őrgróf a brixeni püspökségnek Alkuin püspök kérésére Lesiach prædiumot — és «*coniugis prolisque* habendæ etiam tum humilitatis sorte *dubius*» Fiustritza falut is azon feltétel alatt ajándékozza, *ha törvényes házasság nélkül találna elhalni*.[3]

Ulriknak tehát 1062-ben nem volt törvényes felesége; de minthogy 1056-ból tudjuk, hogy nős vala, ennélfogva 1062-ben okvetlenül vagy özvegy volt, vagy pedig első nejétől elvált.

[1] Oefele, Scriptores rer. Boic. II. 26. Not. 54.
[2] Oefele, Script. rer. Boic. II. pag. 48. Not. X.
[3] Sinnacher, Geschichte von Seeben und Brixen, II. pag. 586—588.

b) *Birtokai*

Cohn szerint Ulrik már 1045-ben krajnai őrgróf volt; az 1045-iki oklevél szerint, melyben Richlindisz grófné Ulriknak Peringent és Weissenfeldet ajándékozza, Cohnnak ezen adata valószínű. — Újabb bizonyítéka annak, hogy Ulrik 1062-ben már érettkorú volt.

Béla király — mint már említettük — arra törekedett, hogy leányainak előnyös férjhezmenetele által kültámadások ellen hatalmas szövetségeseket szerezzen. Magától érthető, hogy vejeinek kiszemelésében első sorban a Magyarországgal szomszédos országok uralkodóira kellett figyelnie s így abban kell keresnünk annak főokát, hogy Béla Vilmos özvegy arája annak unokaöcscsével, Ulrikkal jegyezte el, mert ez utóbbi **Isztria** őrgrófja is volt.

Azon idő megállapításában, melyben Ulrik krajnai és isztriai uralkodását megkezdte, nem egyeznek meg az újabb írók.

Cohn L. A. (Stammtafeln, 1871) szerint 1045-ben Krajnának, (1060) 1062 okt. 24 előtt Isztriának őrgrófja volt. Más birtokát nem ismeri Cohn.

Reitzenstein szerint (Regesten der Grafen von Orlamünde, 1871) már weimari Poppo, Ulrik atyja, volt krajnai őrgróf, míg Ulrik csak 1054-ben lett Krajnának és Isztriának őrgrófjává. Mindkét országot kétségkívül nagyanyja, ebersbergi Willibirg (Wilpurg) után kapta.

Ismerünk egy oklevelet 1054-ből, mely szerint már akkor Isztria őrgrófja volt: «Artuicus de castro Pyranensi cum Bona uxore sua» t. i. a «Castrum Veneris»-t Udalriknak «marchioni (őrgróf) *Istriae*» engedik át.[1]

Pedig tudjuk, hogy Horváth és Szalay *őt karantán* őrgrófnak tekintik, mit különben Annalista Saxo, aschaffenburgi Lambert, a weingarteni barát és még más források is támogatnak.

Reitzenstein szerint 1062-ben szintén karantán őrgróf volt.

Mindezen adatok, a mennyiben Ulrik karantán őrgrófságát illetik, helytelenek. A XI. században előforduló karantán herczegek és őrgrófok sorrendjében sehol sem akadunk Ulrikra.

A XI. századbeli karantán herczegek sorrendje következő:

1004—1011 I. Konrád, a speieri és wormsi kerületi grófok családjából.
1012—1035 Eppensteini Adalbero.
1036 febr. 2—1039 II. Konrád, I. Konrád fia.
1047—1055 Ravensburgi Velf.
1056—1061 III. Konrád, a rajnai palatinus-grófok házából.
1061—1072 *zähringeni I. Bertold*
1072—1076 Eppensteini Markvart.
1077—1090 Eppensteini Liutold.
1090—1122 Eppensteini Henrik.

[1] Rubels, Mon. eccl. Aquilej. pag. 535.

Igaz, hogy az úgynevezett felső-karantáni határvidék a karantán herczegségtől több ízben el volt különítve, de ez 1035-től körülbelül 1055-ig a lambach-pütteni ház, — és 1056-tól kezdve, (mint Stájerország) a chiemkerületi grófok birtokában volt.

Reitzenstein állítását csak következő módon lehetne némileg elfogadni:

Szalay t. i. azt mondja, hogy I. Béla király Ulrik vejét a magyar birodalom karantánföldi határgrófságával bízta meg, mely Pettautól Leibnitzig (a mai marburgi kerületben, a Mura jobb partján) terjedett s melyet Ulrik mint a magyar korona és nem mint a német császár hűbérese kormányzott.

E magyarázat arra mutat, hogy Béla azon czélból, hogy új vejének és szövetségesének hatalmát és tekintélyét gyarapítsa, erre egy magyar határterület kormányzását bízta, mi korántsem jogosít arra, hogy Ulrikot e miatt a német és német fennhatóság alatt volt Karinthia őrgrófjának vagy herczegének tekintsük.

c) *Neje és gyermekei.*

Ulrik 1062-ben I. Béla magyar királynak egyik leányát vette nőül, kit legnagyobb valószínűséggel *Zsófiának* kell neveznünk.

Igaz, hogy Aschaffenburgi Lambertus ezt nem Zsófiának, hanem Jojádának nevezi; de e név ellen következő okoknál fogva emelhetünk kételyeket:

1. Lambertus fent idézett szövegében «Rex Wilhelmum»-tól kezdve «Jojáda» zárszóig önállólag járt el; de arról, hogy mikép jutott «Jojáda» elnevezéshez, mit sem szól. A Jojáda név pedig sem I. Béla leánya előtt, sem a később következett Árpádvérű herczegnők között egyetlen egyszer sem fordul elő; ennek következtében könnyen hihető, hogy a Jojáda szó nem valamely határozott keresztnevet, hanem legjobb esetben melléknevet, charakterisztikont jelenthet s hogy a herczegnő tulajdonképen más keresztnevet viselt.

E vélekedést hathatósan támogatja azon körülmény, hogy Lambertus Jojáda fivérét, Béla fiát «Joas»-nak nevezi!

Kinek ne tünnék fel rögtön a két név etymologiai és lényeges hasonlatossága?! Pedig Béla fia, Jojáda fivére, ki nővérének Vilmossal való eljegyzését közvetítette, Magyarország történetíróinál s a többi források túlnyomó részében nem *Joas*, hanem *Géza* nevet visel. Ez pedig bizonyíthatja azt is, *hogy nővérét sem hítták Jojádának.*

2. Lambertus 1062. évnél «Wilhelmus marchio reversus»-tól kezdve egészen «Otto frater eius obtinuit»-ig, Annalista Saxo (ad ann. 1062) tudósítását szószerint idézi. De mivel Lambertus a «sponsam eius Sophiam»-féle paszszusban a «Sophiam» szót mellőzi, ezzel nem mondja ki nyiltan, hogy Annalista Saxoval ellenmondásban van, mert ő (Lambertus) a menyasszonyt Jojádának nevezte, — s mivel ezen ellenmondást nem tudja vagy nem akarja kiegyenlíteni, tanácsosabbnak tartja a menyasszony nevét az említett részben egyszerűen mellőzni.

Annalista Saxo pedig körülményesen és nyomatékosan mondja: «sponsam eius Sophiam etc.» s aztán ismét: «Odalricum qui sororem Ladizlai regis Ungariæ *Sophiam* duxit uxorem».

Azon kifogás, melyet pl. Cornides tesz, hogy az Annalista itt két különböző Ulrikról szól, t. i. karantán és thüringiai Ulrikról, el nem fogadható, mert a «horum scilicet etc. etc». igen jól az előbbi «cognatus eius»-nak magyarázatára szolgálhatna, másrészről pedig azért, mert az Annalista pusztán csak Popporól s annak Ulrik nevű fiáról szól, a nélkül, hogy bármelyikét Thüringia őrgrófjának nevezné.

Hogy pedig e Zsófia, Ulrik felesége, férje halála után Magnus szász herczeghez ment férjhez, ez már bebizonyított tény.[1]

Minthogy az eddig idézettekkel bebizonyítottuk, hogy Zsófia, Ulrik özvegye és Zsófia herczegnő, szász Magnus neje, egy és ugyanazon személy, kézzelfogható, hogy Ulriknak 1062-től egészen 1070-ben bekövetkezett haláláig csak egy felesége volt, s minthogy ez Zsófia, I. Béla magyar király leánya: *ennélfogva Zsófiának, Magnus nejének szintén Béla leányának kellett lennie.*

De nem elégszem meg az eddigiekkel és azoknak az állítását, kik szerint «karantán» Ulrik I. Béla és Géza leányának férje volt, még másként meg akarom czáfolni; mert ha Ulriknak

[1] Annal. Saxo ad ann. 1070 mondja: «Odalricus marchio Carentinorum obiit, cuius viduam *Sophiam* sororem Ladizlai regis Ungariæ Magnus, Ordulfi Saxonici ducis filius, accepit uxorem etc.»

A weingarteni barát mondja: «qui uxorem . . . accepit, filiam Magnonis ducis et *Sophiae*, sororis Ungariæ regis Colomanni . . . Erat tandem eadem Sophia antea cuidam de Carinthia copulata . . .»

Annal. Saxo: «Magnus quoque dux Saxoniæ obiit, qui duxerat uxorem *Sophiam* viduam Odelrici de Wimare sororem Ladislai regis Ungarorum».

Továbbá mondja a *weingarteni névtelen krónikája* (ad ann. 1106): «Henricus accepit in uxorem Wilfeldam, filiam ducis Saxoniæ, quam habuit a *Sophia* ducissa que soror erat Wladeslay de Ungaria.»

Chron. mon. S. Michaelis (Lüneburgban, «de Saxoniæ principibus» ap. Wedekind I. 403, 413. ad ann. 1106) mondja: «Eodem tempore mortuus est Magnus dux . . . habuitque duas filias . . . quas genuit ei domina *Sophia*, filia (recte soror!) regis Ungariorum Wadrezlai, femina valde religiosa. — Iste Magnus dux . . . sepultus est . . . cum uxore sua, predicta Sophia.»

Zsófia halálának alkalmából e krónika (ad ann. 1095 jun. 18) mondja: «Ladizlaus rex Pannoniæ, vir pie memorie, Lippaldus marchio, Henricus comes palatinus *Sophia* ducissa uxor Magni ducis obierunt XIV. kalendas Julii».

még Géza leánya is felesége volt, akkor magától érthető, hogy ez utóbbi, és nem Béla leánya volt Magnus neje.

Mindenekelőtt kiemelem, hogy Ulrik 1062-ben Gézának leányát *nem is vehette nőül.*

I. Béla, András és Levente testvéreivel együtt, röviddel I. István halála († 1038) előtt Magyarországból a rokon és barátságos II. Mieczyszlav lengyel fejedelem udvarába menekült. Itt a pomeránokkal viselt háborúban a lengyeleknek oly nagy szolgálatokat tett, hogy a háladatos uralkodó Bélát Rixa leányának kezével ajándékozta meg. E házasság legjobb esetben csak 1039-ben jöhetett létre.[1]

Tegyük fel most hogy Géza királyfi e házaspár első szülöttje, tehát 1040-ben született: akkor azon eredményre jutunk, hogy Géza 1062-ben legfelebb 22 éves lehetett; *egy 22 éves ifjú pedig Ulrik ipája nem lehetett!* Ulrik 1070-ben halt meg, midőn Géza talán 30 éves volt; tehát lehetetlen, hogy Ulrik 1062 és 1070 között Gézának egy leányát nőül birhatta volna, és mivel az összes kútforrások feltünő egyetértéssel mondják, hogy Magnus neje Ulrik özvegye volt, világos, *hogy Magnus neje nem lehetett Géza leánya.*

Utóbbi állításomat támogatja azon körülmény, hogy a királyleány úgy Ulrik mint Magnus férjeinek gyermekeket szült, hogy tehát már első házasságának kötésénél (1062) teljes érettség korában volt s ilyformán nem lehetett egy 22 éves ifjúnak leánya.

A mi pedig azon kifogást illeti, hogy Ulrik Jojáda férje, és Ulrik Zsófiának (ki ez esetben nem Béla leánya), illetőleg Magnus későbbi nejének első férje, két különböző személy volt, erre a következőket jegyzem meg:

1. Sem a krajnai, sem az isztriai őrgrófok sorrendjében 1062-től 1070-ig nem fordul elő más Ulrik, mint Béla veje.

2. Feltéve, hogy Ulrik egyúttal karantán őrgróf vagy herczeg is volt (mi pedig nem lehetséges), még akkor sem állna a fennebbi kifogás, mert a krajnai és isztriai uralkodók között 1062-től 1070-ig más Ulrik nem fordul elő.

3. A weimari s orlamündi grófok összes sorrendjében, tehát Ulrik ősnemzetségében 1062-től 1070-ig az általam említetten kívül más Ulrik nem fordul elő.

Mindezekhez még az is járul, hogy a Lambertus által behozott Jojáda név annak igazságát, hogy Ulrik és Magnus felesége Zsófia, I. Bélának volt leánya, sehogy sem rendíti me , s hogy Jojáda csak Zsófia mellékneve gyanánt tekintendő.

[1] II. Mieczyszlav már 1034-ben halt meg; de mivel Béla közvetlenül I. István halála előtt Lengyelországba menekült, valószinű, hogy Rixát István halála után vette nőül.

De még a következő pontokra kell figyelnünk:

1. Zsófiának Ulrik férjével nemzett gyermekeire.

2. I. Lászlónak egy más nővérére, kit szintén Zsófiának neveznek.

Az elsőre nézve álljanak itt a következők: Ulriknak első házasságából származó gyermekeit nem ismerjük. Második házasságából csak két fiát ismerjük, míg a leányok bizonytalanok.

Oregebb fia Poppo, Cohn szerint 1103 jan. 3-án halt meg. Ezen adatnak ellenmond a Necrolog. S.Pauli ed. T. Neugart (a karantán történeti egyesület gyűjteményében) a mennyiben így ír: «1098 (jan. 13) obiit Poppo marchio Histriensis». Még megjegyzendő, hogy Poppo Reitzenstein szerint 1090-től 1093-ig alsó-karantán őrgróf volt, mit Cohnnál nem találni s mit a karantán uralkodók sorrendje sem tanúsít, mert ez években Eppensteini Henrik volt karantán herczeg.

Popponak azon fiai, kiket Cohn felvett, Reitzensteinnál mellőzvék. Poppo leányai között Cohn Bertát nem ismeri, míg ez Reitzenstein szerint III. Frigyes bogeni gróf neje volt. Bogeni I. Albert felesége Cohnnál Hedvig, Reitzensteinnál Luitgard.

Turóczi magyar krónikája szerint 1127-ben II. István király ellen összeesküvés támadt, melynek élén bizonyos Saul nevű trónkövetelő állott. Ez Turóczi szerint Zsófiának, István (Kálmán fia) nagynénjének s Ulrik karantán őrgrófnak fia volt. Minthogy pedig Turóczi ezen adatát egyetlen egy más kútforrás sem támogatja, ennélfogva e trónkövetelő genealogiáját itt bővebben meg nem birálhatjuk.

A második pontot illetőleg a bozóki prépostságnak 1135-ből való alapító levelét említjük,[1] melyben Zsófiáról, Sz. László nővéréről történik említés, ki a prépostság alapítójához, Lampert magyar főúrhoz ment nőül. Minthogy László I. Bélának fia, ennélfogva Zsófiának, Lambert feleségének szintén Béla leányának s az Ulrikhoz nőül ment Zsófia nővérének kellett lennie.

De minthogy II. István 1114-től 1131-ig uralkodott, Zsófia pedig, Ulrik és Magnus felesége, már 1095-ben elhalálozott, világos, hogy itt I. Bélának két különböző, ugyanazon (Zsófia) nevet viselő leányával van dolgunk.

Ez utóbbi körülmény egészen képzelhető. Hisz IV. Bélának († 1270) is volt két Margit nevű leánya (I. † 1242, II. † 1271 mint fejedelemasszony). Zsófia, Lampert neje, miatt sem szabad állítanunk, hogy Zsófia Ulrik neje I. Béla leánya nem lehetett s hogy Ulrik előbb Jojádát, aztán Zsófia, Bela unokáját vette volna nőül.

Még azon körülmény, hogy Zsófia királyleány magyar főúrhoz ment nőül, sem áll egye-

[1] Fejér, Cod. dipl. II. 82.

dül az Árpádok történetében. Már Sz. Istvánnak egy nővére a hazai Sámuelnek volt neje. Szabina, IV. Béla leánya, pedig Mózes nádornak volt felesége.

Ha tehát az eddig mondottakat összegezzük, a következő eredményre jutunk:

1. I. Béla 1062-ben Zsófia leányát weimari Ulriknak, Krajna és Isztria őrgrófjának adta feleségül.

2. A Jojáda nevet csak melléknévnek tekinthetjük.[1]

3. Ulrik sem karantán herczeg, sem őrgróf nem volt.

4. 1062 előtt már nős volt.

5. Ő az egyedüli Ulrik, ki Árpádvérű királyleányt vett nőül.

6. Lehetetlen, hogy más Zsófia nevű Árpádházi királyleány, valamint, hogy 1062-től 1070-ben bekövetkezett haláláig más felesége lett volna.

7. Zsófia szász Magnus felesége s Ulrik özvegye, sem I. Gézának, sem I. Lászlónak nem leánya, hanem teljes határozottsággal I. Bélának ugyanazon, Zsófia nevű leánya, ki 1062-ben weimari Ulrikhoz ment férjhez.

Végül álljon itt a régi weimari grófok nemzedékrendje, a krajna-isztriai mellékággal egyetemben.

(Lásd családfát a túlsó lapon.)

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Ez sehogy sem tartozik a történeti ritkaságok közé, hogy fejedelmi leányok, főleg akkor midőn idegen nyelvű országok uralkodóihoz férjhez mentek, házasságuk után nevüket változtatták.

Piroska I. László magyar király leánya, a byzanczi történelemben mint Irén szerepel, valamint a görögök a Konstantinápolyba menekült Almos magyar királyfit Konstantinnak nevezték. — Euphemiát, I. Béla leányát, a többször említett Zsófiának nővérét, morva Otto feleségét, házassága után Ludmillának nevezték, stb.

Ilyformán teljes joggal azt is lehetne mondani, hogy Jojáda — ha ez eredeti neve volt — a német Ulrikkal történt házassága után — Magnus második férje szintén német volt — idegen hangzású nevét a német hangzású «Zsófiá»-val cserélhette fel.

A SZLOPNAI CSALÁD ÉS CZÍMERE 1432. ÉVBŐL.

(Színes czímerképpel.)

Trencsén vármegyének közepe táján Bellus mezővárostól keletre fekszik Szlopna helység, melynek ősi birtokosa volt a Szlopnai család.

A Szlopnai-ak eredete még földerítve nincs. Nemzedékrendjök is — mint az Magyarország Családai VIII. köt. 279. l. és X. köt. 765—766. lapjain található — csak 1475. évtől ismeretes, melynél fogva a czímereslevél — mely a nemzeti múzeum eredetije után itt alább közöltetik, — jelentékeny adatokat szolgáltat a családnak történetéhez is.

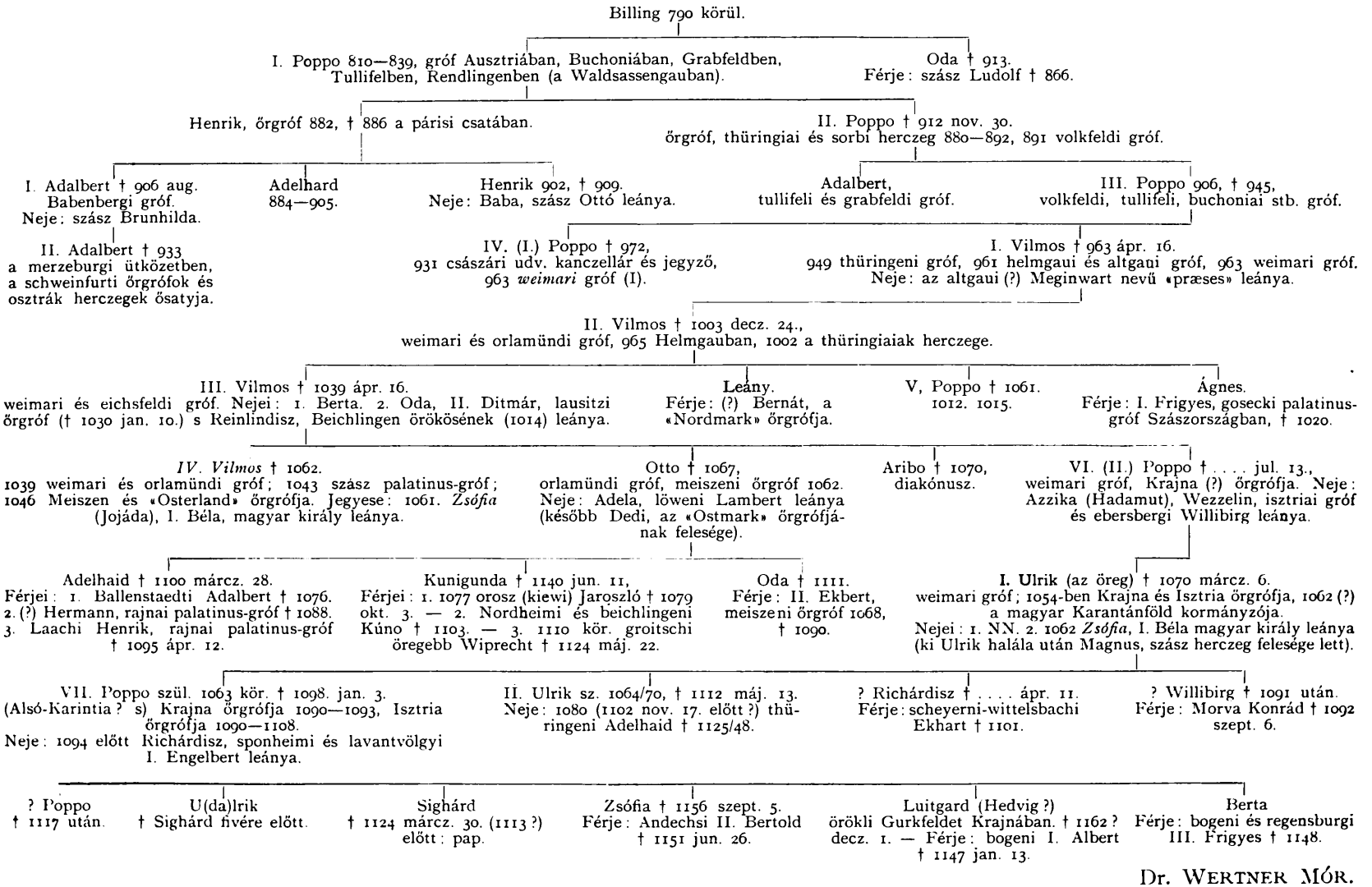
E czímerlevelet Zlopnai Gáspárnak fia Péter vagy Petrács (az oklevélben Petrach), nagyságos Thamási László kir. főajtónálló mesternek apródja nyerte Zsigmond királytól, annak saját rendeletére, minthogy urával együtt Zsigmond király kiséretében bejárta Németországot, Lombardiát, Toskanát és Olaszország több részét, mint az oklevél, mely 1432 október 18-án Siena városában kelt, — elősorolja.

A czímerlevél így szól:

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam habituris, salutem in eo qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis, velud e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia maiestate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree aut regie claritatis. Sane ad universorum tam presentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos attentis et consideratis fidelibus obsequiis et fidelium servitiorum meritis fidelis nostri Petri alio nomine Petrach vocati, filii Gaspar de Zlopna aprodiani fidelis nostri magnifici Ladislai filii Vayuode de Thamasi magistri ianitorum nostrorum. quibus ipse Petrus unacum eodem Ladislao filio Vayuode magistro ianitorum nostrorum domino suo cum nostra serenitate in Alamanie, Lombardie, Tuscie et hiis Italie ac aliis diversis partibus hincinde procedendo iuxta sue possibilitatis exigentiam maiestati nostre studuit eoque ferventius et diligentius in antea studebit complacere, quo se et suos singularibus honorum gratiis sentiet fore decoratos, hec arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presentium litterarum nostrarum depicta, et palpatius arte pictoria figurata ac distinctius expressata memorato Petro filio Gaspar et per eum eidem Gaspar patri ac Nicolao et Gaspar carnalibus, necnon Andree filio Petri de eadem Zlopna condivisionali fratribus annotati Petri ipsorumque heredibus et posteritatibus universis animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus, ymmo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presenti-

A régi weimari grófok családfája. *(A megelőző laphoz.)*



Dr. WERTNER MÓR.

bus elargimur, ut ipsi et eorum heredes ac posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis huiusmodi utentium a modo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, cortinis, velis, papilionibus, domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo gestare, eidemque uti, frui et gaudere valeant atque possint. Quodque ipsi et eorum quilibet cunctaque ipsorum posteritas eisdem gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres nobilesque et clientes regni nostri armis huiusmodi utentes quomodolibet de iure vel consuetudine freti sunt et gavisi, gaudeant et fruantur, ac de tanto singularis et specialis gratie antidoto merito exultent tantoque ampliori studio ad honorem regalis dignitatis eorum inantea solidetur intentio, quanto se largiori favore regio preventos conspiciunt et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro quo ut rex Hungarie utimur inpedenti communitas prefato Petro et aliis prenotatis duximus concedendas. Datum in nostra imperiali civitate Senarum partium Italie predictarum, in festo beati Luce ewangeliste, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo sexto, Romanorum vigesimo tertio et Bohemie tredecimo.

Olasz hártyán, piros-lila-sárga selyemről függő ép pecséttel. Eredetije a Nemz. Múzeumban.

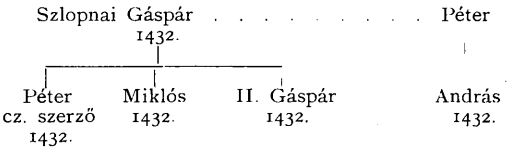
A czímer — mint az oklevél tartalmából láthatjuk — abban leírva nincs, hanem szokás szerint annak jobboldali felső szegletén festve látható. Áll pedig vörös-kék szegélyű aranynyal hímzett ibolyaszínű zászlón balra dőlt dobor pajzsból, melynek vörös udvarában hármas (egy-egy nyilással ellátott) tornyú ezüst vár középtornya mögött pánczél-inges, sisakos vitéz emelkedik ki, és bal kezét csipőire támasztva, jobb kezébe markolt pallosával feje fölött suhint. A pajzs fölötti, szegekkel kivert ezüst csőr-sisak csúcsán ezüst-vörös szalagból font pártából kilencz szál, az előtérben öt (ezüst, vörös, ezüst, kék, ezüst), a háttérben négy (ezüst, kék, kék és vörös) strucztoll lengedez. A sisaklepel mindkét oldalról vörös, ezüst, kék, tehát háromszínű.

A pajzs felső széle balfelé rézsút emelkedik a szegletig, a honnan a baloldal lefelé merészebb behajlású alakítást nyer, a mi azonban az egésznek alakításában sem a stílnek, sem a csínnak hátrányára nem esik, és a tan szabályai szerint az alkotás sikerültnek mondható. A színezés szabályai is teljesen megtartvák.

A sisaktakaró háromféle színt mutat, a mi — ha a tan egyszerűségi kívánalmainak nem felel is meg, — nem rendkívüli. A czímertannak legbiztosabb forrásául a hiteles ősi *színezett* czímerpéldányok szolgálnak, ilyenekűl pedig *általában* csakis a XIV—XV. századi czímerlevelekben adott czímerek tekinthetők; — és ha ilyenekben is előfordulnak háromszínű sisaktakarók, azokat hamisítás nélkül kevesebbre leszállítani (reducálni) vagy egyszerűsíteni nem szabad; és azért — még ha szemet sértő lenne is a tarkaság miatt — mi azon változtatást tenni nem merészkednénk azon megingathatlan igazságnál fogva, hogy hamarább volt czímer, mint czímertan, mert ez utóbbi csakis az ősi czímerpéldányok tanulmányozásán alapszik.

A czímerlevél adatai az eddig ismerteknél egy emberöltővel viszik fölebb a Szlopnai-ak emlékét.

A czímer-szerző *Péter*, és általa atyja Szlopnai *Gáspár*, továbbá ennek még két fia: *Miklós* és *Gáspár*[1] a szerzőnek testvérei, valamint osztályos rokonuk (frater condivisionalis) *András*,[2] egy, másik Szlopnai Péternek fia, már mint nemesi rangúak fordulnak elő az oklevélben, családfailag eképen:



A II. számmal jegyzett *Gáspár* ugyanazonosnak látszik azon Szlopnai Gáspárral, ki a Magyarország Családai X. köt. 766. lapján álló családfa élén ott mint törzsapa áll, és kinek ott két fia *I. Menyhért* és ismét *Gáspár* (ha nem hibázunk, e szerint már III-ik) említtetik. Ez utóbbi leányában *Annában* Bali Lászlónéban, ágazatát bevégzé.

Azonban az említett *Menyhért*, kinek nejéül egy családfán dengeleghi Pongrácz Zsuzsánnát találom, nemcsak hogy tovább terjesztő családját, de annak jelentékenyebb vagyont is szerezvén, nevét is megváltoztatá. 1470-ben kapta Mátyás királytól királyi adományban Trencsénmegyében Oroszlánkeő várát (tótúl Wrsatecz) és annak birtokába a nyitrai káptalan által 1478-ban beiktattatott.[3] Ő és utódai e várról írták nevü-

[1—2] Fejér Cod. IX. 171. Budethin határjárási oklevelében mint kir. emberek említtetnek.

[3] Gr. Illésházy levéltár.



Nyomt. Ullmann J. Budapesten IV.

A SZLOPNAI CSALÁD CZÍMERE 1432. ÉVBŐL.

ket, míg a környékbeli tótság Wrsateczky-nak is nevezé őket.[1]

Menyhért utódai Oroszlánkeői *János* és *András* 1537-ben Schellendorfi Buriántól az Oroszlánkői urodalomhoz megszerzék a Bohunicz, Pruszka és Tuchina helységbeli birtokokat is. *János* 1549-ben elhalván, özvegyen hagyá nejét Jakussich Krisztinát és árván kiskorú fiát *Miklóst*, a ki anyai nagybátyja Jakussich András gyámsága alá került, de 1576-ban magtalanúl halván el, benne a szlopnai Oroszlánkői család elenyészett. Utánna nemsokára anyja is sírba szállt, és eképen a család kihalása czímén Oroszlánkő várát s tartozékait még 1576-ban Miksa kir. adományából Jakussich Andrásnak fia Miklós kapta kezébe.[1] A Jakussich-ok kihalta után 1695-ben gróf Brenner Siegfried tábornok,[2] és két év mulva (1698) ennek leánya Mária Antónia kezével gróf Königsegg-Aulendorf Ferencz Miksa tábornok lett Oroszlánkő urává.

NAGY IVÁN.

[1] Kerekes kézirata Trencsén vármegye váráról.

[1] Illésházy-levéltár.
[2] Kerekes id. h.

A BÁRÓ ÉS NEMES ORCZY CSALÁD EREDETE, LESZÁRMAZÁSA ÉS TÖRTÉNETE.

(Első közlemény.)

Somogy megye legrégibb családainak egyike; azon megyében fekszik a családnak nevet és előnevet adó *Orczi* község, melyet jelenleg egészen a bárói ág bir. A család neve *Arczy*, *Arczill* és *Orczill* alakban is iratott a XVI. és XVII. században. A család régiségének és előkelőségének bizonyítéka, hogy a *Nobiles de Orzy* már 1428-ban mint királyi emberek fordulnak elő (Fejér Cod. X. 6. 925.) Azonban a mohácsi vészt követő dúlások után a régibb okmányok elvesztek, vagy mások kezeibe kerültek, s így a szakadatlan családfát csak *Gergelytől* lehet lehozni, ki a XVI. század második felében élt és a származási táblán I. számmal van jelölve.

Ezen *Gergely* előtt azonban találunk már egy másik *Gergelyt*, a ki 1526-ban Mohácsnál esett el, fia vagy unokája lehetett *Miklós*, kinek felesége *Cziráky Veronika* a vasmegyei Dávid-Czenken lévő részjószágnak atyja Cziráky Tamás által szándékolt elidegenítésének ellene mond 1571-ben.

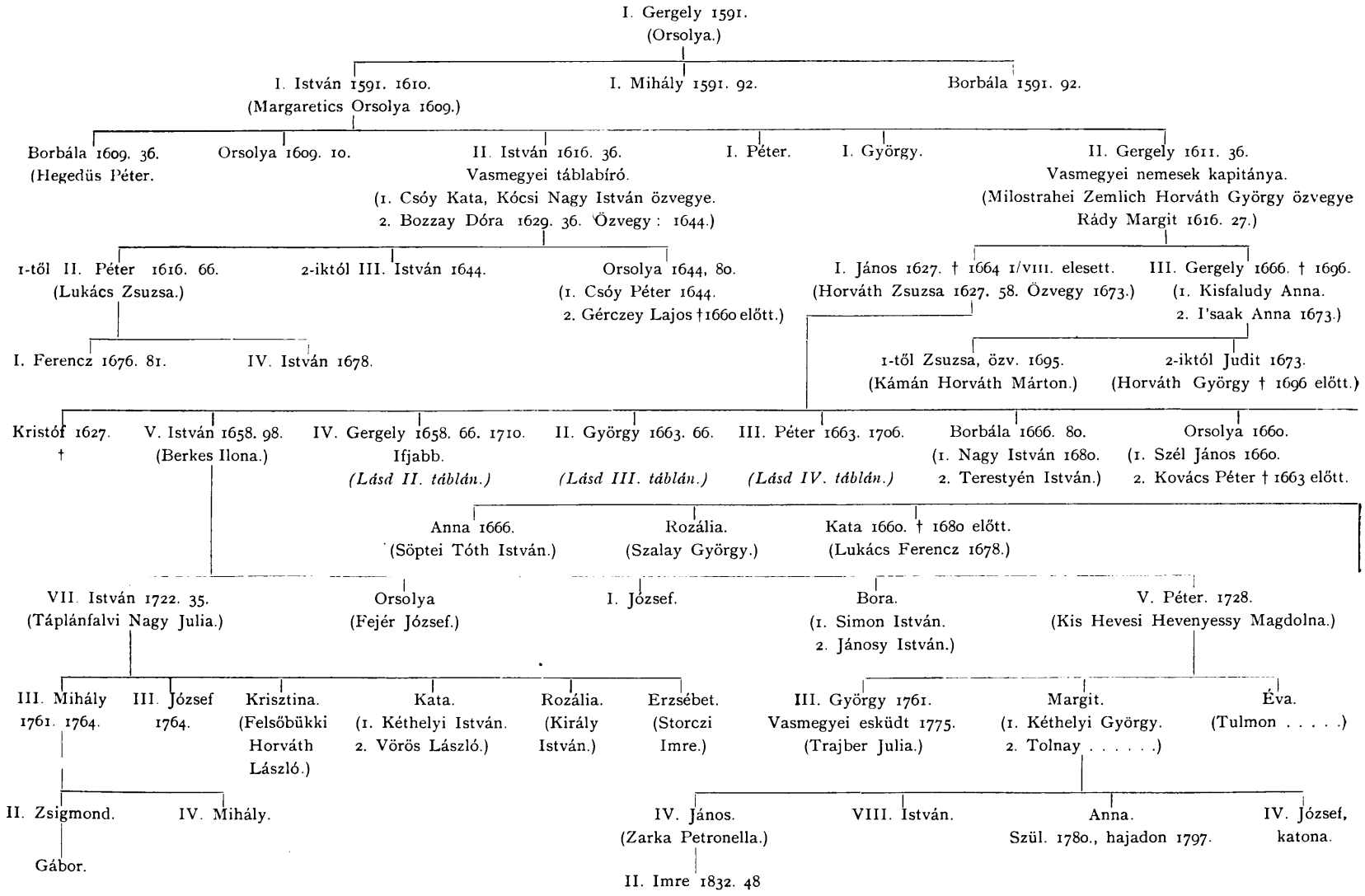
Miklósnak, a kort tekintve, fia lehetett: *I. Gergely*, kitől a *Br. Orczy* család levéltárának eredeti okmányai alapján, a leszármazás megszakítás nélkül hozható le napjainkig. *Gergelyről* különben nem sokat tudunk, mindössze egy okmány emlékezik róla, mely szerint 1591-ben 2 hold szántóföldet vett Vasmegyében 16 frt. 50 dron Söptei Magassy Péter özvegyétől Dorottyától. Neje: *Orsolya* volt, családneve ismeretlen, kitől két fia: *I. István* és *I. Mihály* s egy leánya: *Borbála* születtek.

I. Mihály és *Borbála* életének lefolyása ismeretlen.

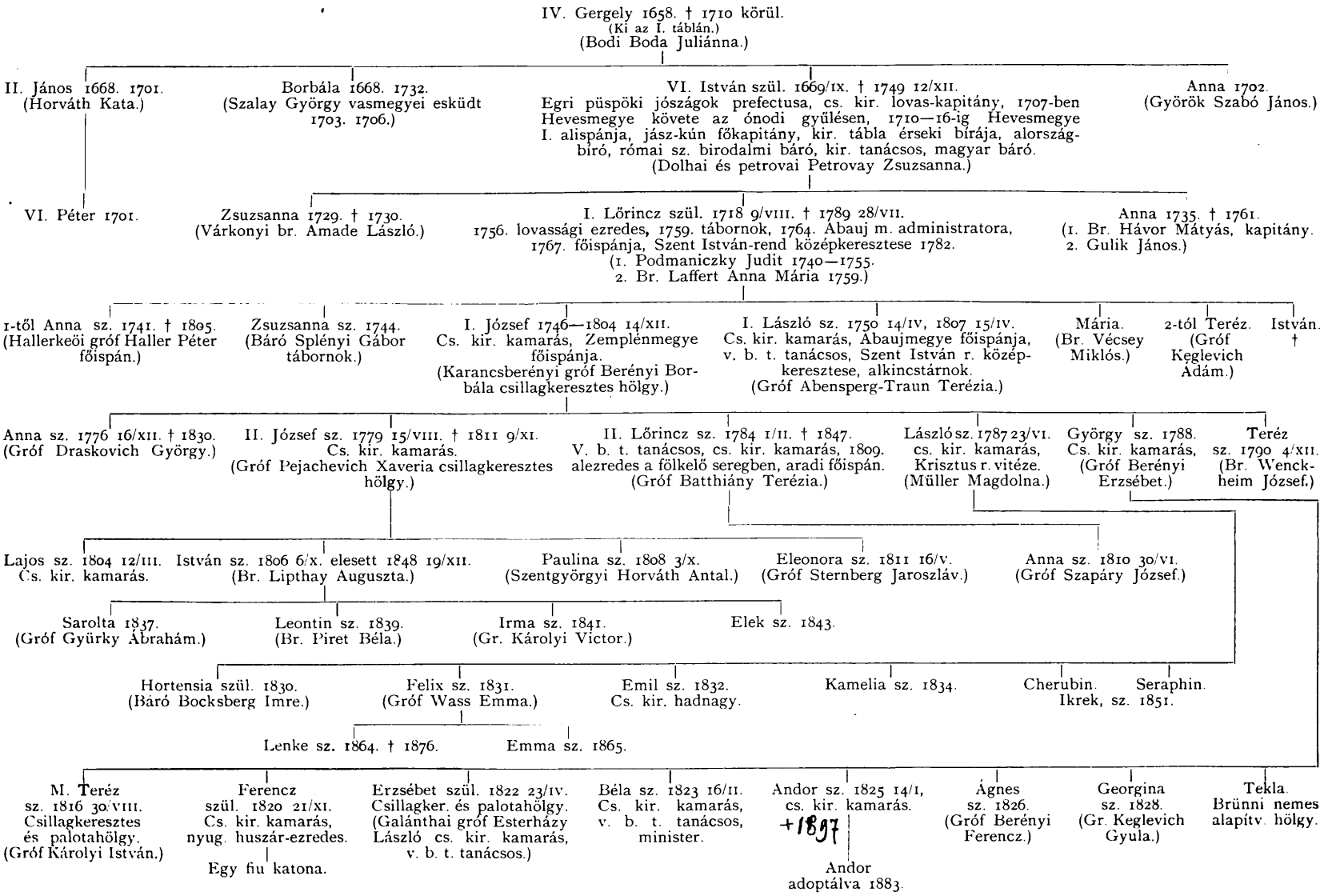
I. Istvánról sem rendelkezünk sok adattal, csak annyit tudunk róla, hogy 1610-ben Nagy Albert leányaitól megveszi azoknak söptei curiáját, 4½ hold szántófölddel és Kis-Almáson egy darab réttel 60 frton; egy söptei telkét pedig eladja ugyanazon évben Jánossy Andrásnak 13 frtért. Neje: *Margaretics Orsolya* volt, kitől hat gyermeke származott, kik közül: *Orsolya*, *I. Péter* és *I. György* sorsáról mit sem tudunk. *Borbála* 1636-ban *Hegedűs Péter* neje volt, *II. Gergely*, kiről alább és

II. István, ki 1616-ban Söptey Ilonától 4 hold szántóföldet vesz 35 frton, 1626-ban megszerzi Náray Mártonnak vasmegyei nemes-csói részét 30 frton, 1629-ben pedig Bozzay János szintén Nemes Csóban lévő részét veszi meg 60 császári talléron és 5 aranyon; végre 1636-ban zálogba veszi Náray Jánosné söptei curiáját 8 hold szántóföldel 47 csász. talléron és 50 dron. Vasmegye tábla birája volt. Első neje: *Csóy Kata* volt, kit mint Kócsi Nagy István gyermekes özvegyét vett nőül, ettől született fia *II. Péter*. Második nejétől *Bozzay Dorottyától* egy fia *III. István*, kiről nincs egyéb adatunk és egy leánya maradt; *Orsolya*

I. TÁBLA.


I. Gergely 1591.
(Orsolya.)
I. István 1591. 1610.
(Margaretics Orsolya 1609.)
I. Mihály 1591. 92.
Borbála 1591. 92.
Borbála 1609. 36.
(Hegedüs Péter.
Orsolya 1609. 10.
II. István 1616. 36.
Vasmegyei táblabíró.
(1. Csóy Kata, Kócsi Nagy István özvegye.
2. Bozzay Dóra 1629. 36. Özvegy: 1644.)
I. Péter.
I. György.
II. Gergely 1611. 36.
Vasmegyei nemesek kapitánya.
(Milostrahei Zemlich Horváth György özvegye
Rády Margit 1616. 27.)
1-től II. Péter 1616. 66.
(Lukács Zsuzsa.)
2-iktól III. István 1644.
Orsolya 1644, 80.
(1. Csóy Péter 1644.
2. Gérczey Lajos †1660 előtt.)
I. János 1627. † 1664 I/VIII. elesett.
(Horváth Zsuzsa 1627. 58. Özvegy 1673.)
III. Gergely 1666. † 1696.
(1. Kisfaludy Anna.
2. I'saak Anna 1673.)
I. Ferencz 1676. 81.
IV. István 1678.
1-től Zsuzsa, özv. 1695.
(Kámán Horváth Márton.)
2-iktól Judit 1673.
(Horváth György † 1696 előtt.)
Kristóf 1627.
†
V. István 1658. 98.
(Berkes Ilona.)
IV. Gergely 1658. 66. 1710.
Ifjabb.
(Lásd II. táblán.)
II. György 1663. 66.
(Lásd III. táblán.)
III. Péter 1663. 1706.
(Lásd IV. táblán.)
Borbála 1666. 80.
(1. Nagy István 1680.
2. Terestyén István.)
Orsolya 1660.
(1. Szél János 1660.
2. Kovács Péter † 1663 előtt.
Anna 1666.
(Söptei Tóth István.)
Rozália.
(Szalay György.)
Kata 1660. † 1680 előtt.
(Lukács Ferencz 1678.)
VII. István 1722. 35.
(Táplánfalvi Nagy Julia.)
Orsolya
(Fejér József.)
I. József.
Bora.
(1. Simon István.
2. Jánosy István.)
V. Péter. 1728.
(Kis Hevesi Hevenyessy Magdolna.)
III. Mihály
1761. 1764.
III. József
1764.
Krisztina.
(Felsőbükki
Horváth
László.)
Kata.
(1. Kéthelyi István.
2. Vörös László.)
Rozália.
(Király
István.)
Erzsébet.
(Storczi
Imre.)
III. György 1761.
Vasmegyei esküdt 1775.
(Trajber Julia.)
Margit.
(1. Kéthelyi György.
2. Tolnay . . . . . .)
Éva.
(Tulmon . . . . .)
II. Zsigmond.
IV. Mihály.
Gábor.
IV. János.
(Zarka Petronella.)
II. Imre 1832. 48
VIII. István.
Anna.
Szül. 1780., hajadon 1797.
IV. József,
katona.

. TÁBLA.


IV. Gergely 1658. † 1710 körül.
(Ki az I. táblán.)
(Bodi Boda Juliánna.)
II. János 1668. 1701.
(Horváth Kata.)
Borbála 1668. 1732.
(Szalay György vasmegyei esküdt 1703. 1706.)
VI. István szül. 1669/IX. † 1749 12/XII.
Egri püspöki jószágok prefectusa, cs. kir. lovas-kapitány, 1707-ben Hevesmegye követe az ónodi gyűlésen, 1710—16-ig Hevesmegye I. alispánja, jász-kún főkapitány, kir. tábla érseki bírája, alországbíró, római sz. birodalmi báró, kir. tanácsos, magyar báró.
(Dolhai és petrovai Petrovay Zsuzsanna.)
Anna 1702.
(Györök Szabó János.)
VI. Péter 1701.
Zsuzsanna 1729. † 1730.
(Várkonyi br. Amade László.)
I. Lőrincz szül. 1718 9/VIII. † 1789 28/VII.
1756. lovassági ezredes, 1759. tábornok, 1764. Abauj m. administratora, 1767. főispánja, Szent István-rend középkeresztese 1782.
(1. Podmaniczky Judit 1740—1755.
2. Br. Laffert Anna Mária 1759.)
Anna 1735. † 1761.
(1. Br. Hávor Mátyás, kapitány.
2. Gulik János.)
1-től Anna sz. 1741. † 1805.
(Hallerkeöi gróf Haller Péter főispán.)
Zsuzsanna sz. 1744.
(Báró Splényi Gábor tábornok.)
I. József 1746—1804 14/XII.
Cs. kir. kamarás, Zemplénmegye főispánja.
(Karancsberényi gróf Berényi Borbála csillagkeresztes hölgy.)
I. László sz. 1750 14/IV, 1807 15/IV.
Cs. kir. kamarás, Abaujmegye főispánja, v. b. t. tanácsos, Szent István r. középkeresztese, alkincstárnok.
(Gróf Abensperg-Traun Terézia.)
Mária.
(Br. Vécsey Miklós.)
2-tól Teréz.
(Gróf Keglevich Ádám.)
István. †
Anna sz. 1776 16/XII. † 1830.
(Gróf Draskovich György.)
II. József sz. 1779 15/VIII. † 1811 9/XI.
Cs. kir. kamarás.
(Gróf Pejachevich Xaveria csillagkeresztes hölgy.)
II. Lőrincz sz. 1784 1/II. † 1847.
V. b. t. tanácsos, cs. kir. kamarás, 1809. alezredes a fölkelő seregben, aradi főispán.
(Gróf Batthiány Terézia.)
László sz. 1787 23/VI.
cs. kir. kamarás, Krisztus r. vitéze.
(Müller Magdolna.)
György sz. 1788.
Cs. kir. kamarás,
(Gróf Berényi Erzsébet.)
Teréz sz. 1790 4/XII.
(Br. Wenckheim József.)
Lajos sz. 1804 12/III.
Cs. kir. kamarás.
István sz. 1806 6/X. elesett 1848 19/XII.
(Br. Lipthay Auguszta.)
Paulina sz. 1808 3/X.
(Szentgyörgyi Horváth Antal.)
Eleonora sz. 1811 16/V.
(Gróf Sternberg Jaroszláv.)
Anna sz. 1810 30/VI.
(Gróf Szapáry József.)
Sarolta 1837.
(Gróf Gyürky Ábrahám.)
Leontin sz. 1839.
(Br. Piret Béla.)
Irma sz. 1841.
(Gr. Károlyi Victor.)
Elek sz. 1843.
Hortensia szül. 1830.
(Báró Bocksberg Imre.)
Felix sz. 1831.
(Gróf Wass Emma.)
Emil sz. 1832.
Cs. kir. hadnagy.
Kamelia sz. 1834.
Cherubin. Seraphin.
Ikrek, sz. 1851.
Lenke sz. 1864. † 1876.
Emma sz. 1865.
M. Teréz
sz. 1816 30/VIII.
Csillagkeresztes és palotahölgy.
(Gróf Károlyi István.)
Ferencz
szül. 1820 21/XI.
Cs. kir. kamarás, nyug. huszár-ezredes.
Egy fiu katona.
Erzsébet szül. 1822 23/IV.
Csillagker. és palotahölgy.
(Galánthai gróf Esterházy László cs. kir. kamarás, v. b. t. tanácsos.)
Béla sz. 1823 16/II.
Cs. kir. kamarás, v. b. t. tanácsos, minister.
Andor sz. 1825 14/I,
cs. kir. kamarás.
+1897
Andor
adoptálva 1883.
Ágnes
sz. 1826.
(Gróf Berényi Ferencz.)
Georgina
sz. 1828.
(Gr. Keglevich Gyula.)
Tekla.
Brünni nemes alapítv. hölgy.

1644-ben *Csóy Péter* felesége, később *Gérczey Lajoshoz* ment nőül, de 1669-ben már ettől is özvegyen maradt.

II. Péter 1666-ban eladja Nemes-Csóban lévő 15 hold szántóföldjét 100 tallérért Csóy Benedeknek, s ugyanazon évben zálogba veszi Bökös Mihály Söptén lévő részbirtokát 50 frton. Ő lehetett az a híres, vitéz *Orczy Péter*, ki el akarván venni a töröktől a koppányi sánczot, 60 hajdúval átmegy a Balaton jegén s a rettegett portyázót Ibrahimot ágyban leli s elfogja. Neje: *Lukács Zsuzsánna* volt, a kitől két fia született: *I. Ferencz* és

IV. István, a ki testvérével *I. Ferenczczel* együtt elad 1678-ban Nemes-Csóban egy erdőrészt 50 csász. tallérért másod unokatestvérének *Orczy II. Györgynek*, egyéb adat nem maradt róla.

I. Ferencz megveszi 1676-ban Hegedűs György söptei részbirtokát 50 frton, 1681-ben pedig eladja ugyancsak Söptén lévő nemes telkét *Orczy II. Jánosnak* 100 frtért. Benne és testvérében úgylátszik ága kifogyott.

Visszatérve *I. István* másik fiához *II. Gergelyhez*, róla csak annyit mondhatunk, hogy mint a vasmegyei nemesek vezérlő kapitánya, midőn a törökök által nyomatva, a futamodókat visszaterelni igyekezett volna, a meggyűlt sokaság által a pesti kapuban agyongázoltatott. Neje: Milostrahei Zemlich Horváth György gyermekes özvegye *Ráday Margit* volt, kitől két fia maradt: *I. János* és *III. Gergely*.

III. Gergely 1666-ban söptei udvarházát 100 frtban nejére iratja, 1667-ben pedig elad egy telket Söptén 13 hold szántófölddel testvére leányának *Borbálának* 200 frtért, 1676 ban kiegyezik bizonyos per megszüntetése végett Tóti Lengyel Zsigmond özvegyével Kisfaludy Katával, mely egyezség szerint 100 frt letétele mellett az *aki, magyari* és *kis-kötkedi* részjószágok birtokába jut. Első nejétől *Kisfaludy Annától* leánya *Zsuzsanna* Kámán Horváth Mártonné 1695-ben már özvegy. Második neje *Isaák Anna* volt, kitől leányát *Juditot* Horváth György vette nőül.

I. János, zálogba veszi 1627-ben Jely Anna Söptén lévő curiáját 48 frton, és elzálogosítja ugyanott lévő 7½ hold szántóföldjét Nagy Pálnak 60 frtért, 1633-ban inscriptioképen szerzi nejétől annak söptei curiáját 120 frtban, 1634-ben pedig eladja Sallfa máskép Köveskút faluban lévő részbirtokát Dávid Györgynek 100 csász. talléron, Nemes-, máskép Felső-Surányon lévő 3 hold szántóföldjét pedig Horváth Györgynek adja el 1647-ben 40 frtért. 1654-ben ellene mond Retkey Balázs beigtatásának Sall Pál magvaszakadta czímén ennek sallfai és söptei részbirtokaiba. Elesett 1664 augusztus 1-én a törökökkel vívott szent-gothardi csatában. Neje *Horváth Zsuzsa* volt, Horváth János és Sallfai máskép Köveskúti Sall Borbála leánya, kitől *Kristóf*, *V. István*, *IV. Gergely*, *II. György* és *III. Péter* nevű fiai és öt leánya született, ú. m. *Borbála*, először Nagy István, utóbb Trestyén István házastársa; *Orsolya*, először Szél János, másodszor Kovács Péter neje; *Anna* Söptei Tóth Istvánné; *Kata* Lukács Ferencz hitvese és *Rozália* Szalay György felesége.

Kristóf 1627-ben már életben van, később nem tétetik róla említés.

V. ISTVÁN ÁGA. *(1. táblán.)*

V. István, lakását Söptén tartotta. 1658-ban visszavonja és semmisnek nyilvánitja azon egyezséget, melyet Hegedűs Istvánnal bizonyos violentiákra nézve Káldy Péter alispán előtt kötött volt. 1664-ben ellentmond testvérei nevében is a söptei részbirtok Sall István általi elzálogosításának. 1666-ban megosztozik testvéreivel, kikkel együtt Nagy-Csömötén lévő egy nemes telküket, 1669-ben zálogba adja Papak Ádámnak 15 évre 325 frtért; 1676-ban pedig szintén testvéreivel együtt megveszi nagybátyjoktól *Orczy III. Gergelytől* ennek Orczi faluban lévő részét 110 csász. talléron; még ugyanazon évben megszerzi felesége rokonaival közösen Mesterházy Istvánnak sopronmegyei Egyházas- máskép Középső-Bükkön lévő ½ nemes telkét 100 frton. 1696-ban magához váltja testvéreivel együtt Horváth Zsuzsanna mindazon részbirtokait 100 frton, melyek rája anyja Orczy Judith után szállottak volt. Végre 1698-ban testvérei nevében is egyezségre lép Sankóházi Sankó Miklóssal azon pernek folyamán, melyet Sankó Miklós indított volt ellenök Sopronmegyében fekvő Nagy-Czenk és somogymegyei Orczi iránt, oly feltételek alatt, hogy Sankó Miklós a vasmegyei Kis-Csömöté-

ben, Kis-Pössében, Nemes-Gencsen és Söptén exequált javakat visszaadta az Orczyaknak, ezek pedig 360 forintban zálogban hagyták Orczit a Sankó családnál. Neje *Berkes Ilona* volt, kitől az I. táblán látható gyermekei és utódai származtak.

V. István ágát fiai két vonalon terjesztették tovább.

V. Péter unokájának fia *II. Imre* 1832-ben Vasmegye esküdtje, 1838—1848 pedig levéltárnoka. Benne ága elenyészett.

VII. István ága szintén kihalt e század közepén unokája fiában *Gáborban*.

IV. GERGELY ÁGA. *(II. táblán.)*

IV. Gergely Csömötében lakott; 1666-ban osztozik testvéreivel. 1667-ben megveszi Boda Tamásnak Bőd-ön levő udvarházát 100 csász. talléron, 1668-ban pedig Horváth János özvegyétől Sall Zsuzsannától ennek Söptén lévő 6½ hold szántóföldjét és 2 darab rétjét 100 frtért, valamint Simon Judith és Kata nagy-csömötei curiáját 100 csász. talléron. Még ugyanazon évben eladja az előző évben Bődön szerzett részjószágát 300 frtért Lőrincz György agilisnek, 1670-ben pedig elzálogosítja ugyancsak ő neki, 15 évre, 80 csász. tallérban, Váth-on levő nemesi telkét. 1673-ban zálogba vet Nemes-Csóban egy rétet 12 frtban Kulcsár Pálnak; 1677-ben ellenben egy nemes- és egy jobbágy-telket vesz zálogba Nemes-Csóban Tulok Miklósnétól, Somogyi Katától 425 német frton. 1689-ben pedig megveszi Tóth Orsolya Major Györgyné kis-pössei ½ telkét 225 frton, melyet 1690-ben elad Kovács János agilisnek 250 frton; ugyanazon évben elad Váth-on és Bőd-ön 1—1 nemes telket gróf Nádasdy Tamásnak 275 frtért. 1692-ben pedig Nagy-Csömötében lévő egy nemes-telkét Kovács Mihály agilisnek adja el 260 frton. Végre 1703-ban visszaváltja Sankó Miklóstól 427 frtért az egész *Orczi* falut.

Jeles vitéz volt *IV. Gergely*, 1668-ban gróf Batthyány Kristóf dunáninneni főkapitánynál szolgált, vitézkedett Batthyány Ádám horvát bán alatt is, jelen volt Keszthelynél, végre Buda vára visszafoglalásában is részt vett, de itt lábán igen súlyos sebet kapott, melynek következtében egész életében sánta maradt. Az egykorú levelek igen istenfélő és jámbor embernek jellemzik. 1706-ban fiához *VI. Istvánhoz* költözött Hevesmegyébe, ott halt el Egerben 1710-ben mint 80 évet meghaladott aggastyán. Neje: Bodai Boda István és Nagy Anna leánya *Boda Julianna* volt, ki 1709-ben tett végrendeletet. Két leányának férjeit a táblázat mutatja, egyik fia *II. János* Nagy-Csömötén lakott, 1681-ben megvette 100 frton *Orczy I. Ferencz* Söptén lévő nemesi telkét. 1701-ben végrendeletet tett, melynek nejére vonatkozó részét, minthogy ez őt elhagyta, visszavonta; mely után rövidesen még ugyanazon évben el is halt. Feleségétől *Horváth Katától* egyetlen fia maradt *VI. Péter*, kinek azonban élete folyása teljesen ismeretlen.

IV. Gergely ifjabb fia: *VI. István* született 1669 szeptember havában, Kis-Pössében Vasmegyében. Iskoláit Kőszegen kezdette és Bécsben végezte, innen hazatérve Telekessy István akkori győri kanonok 1694-ben maga mellé vette a képzett ifjút közeli rokonság útján, de hogy a rokonság mily fokú volt, erre a levéltár nem szolgál adattal. Telekessy István 1699-ben egri püspöknek neveztetvén ki, magával vitte Orczy Istvánt is székvárosába, ki nála 1710-ig különbféle hivatalokat viselvén, fokról fokra emelkedett, míg végre az összes püspöki jószágok præfectusa lett.

II. Rákóczy Ferencz idejében Eger várában gróf Zinzendorff Ferdinand alatt egy lovas csapat kapitánya volt s többször harczolt a kuruczokkal, míglen 1705 febr. 28-án a vár feladásakor a kuruczok által Telekessy püspökkel együtt Cserép várába záratott, holott a feladási egyezség szerint az őrségnek szabadságában állott volna Budára mehetni. Fogságából azonban rövid idő múlva kibocsátatott, mert már a következő 1706. évben Rákóczytól útlevéllel ellátva Kőszegre utazott ingóságai elhozatala végett; ekkor jött el vele édesatyja is. Valószínűleg ezen utazásában történt, hogy a császáriak őt Rákóczy Ferencznek nézték (kihez igen hasonlított, mit Császlóczon Ungmegyében, Petrovay Ákosnál lévő eredeti arczképe is bizonyít) és elfogták. 1707-ben az ónódi gyűlésen Hevesmegye egyik követe volt. A kuruczokhoz azonban csak kényszerűségből csatlakozott, s a mint a császári seregek közeledtek, sietett már 1709-ben a hűségesküt letenni. Levelezésben állott gróf Pálffy

Jánossal, báró Sicking tábornokkal, s tudósította őket a felkelők állásáról, terveiről. Sirok és Ajnácskő várak őrségét is ő birta rá a várak feladására; ő volt legfőbb előmozdítója annak is, hogy nemcsak a hevesmegyei nemesség tette le a hűségi esküt, hanem Eger városa és a vár is megadta magát; ezen érdemei jutalmazásáért kapta adományba Cusoni Jakab őrgróftól, felsőbb jóváhagyás reményében, 1710 nov. 4. a kurucz Darvas Ferencz birtokait, Darócz $^1/_3$ részét és Puszta-Andornakot.

1710—12-ig Pálffy János horvát bán által kinevezve, a fiscalis javak összeírására és elkobzására kiküldött királyi ügyész volt. Távolléte idejében 1710 vége felé Heves és Külső-Szolnok megyék I. alispánjának választatott meg, mely hivatalt 1715. év végéig viselte.

1716-ban részt vett Temesvár és Pétervárad bevételénél és az Erdélyen át, a túlatiszai megyékbe betört tatárok visszaveretésében.

1714 május 10-én a német-lovagrend jászkún kerületi főkapitánya lett, mely tisztséget 20 évig viselte. Három országgyűlésen volt Heves és Külső-Szolnok megyék követe. 1724 október 27-én a királyi tábla birája lett, mely hivatalban 6 évig maradt; 1730 január 9-én pedig al-országbirónak neveztetett ki, mely hivatalát 2 évig viselte.

1731 april 30-án *római szent birodalmi bárósága* emeltetett.

Péró pécskai kapitány 1735-ben lázadást kezd, mely a magyarságra is elragadván, egészen Mező-Túrig terjed már, midőn Mező-Túr előljárósága Kada Pál Hevesmegye I. alispánjának feljelenti a mozgalmat, ki is azonnal megye-gyűlést tart Gyöngyösön, s fegyverbe szólítván a nemességet, vezérül Orczy Istvánt ajánlja. A hevesmegyei nemesség május 15-én egyesül Szolnok mellett Pestmegye hadaival, melyek két, haditapasztalatokban gazdag volt katona, Beleznay Péter és Halász Ádám parancsnoksága alatt állottak. Ők magukat Orczy főparancsnoksága alá rendelvén junius 3-án már Mező-Túrnál táboroznak, ez alatt oda érkezik a békésmegyei és a jász-kún felkelő sereg is. Innen gyors menetekben haladt Orczy a Körösön át Gyula felé. Az elégedetlen parasztok, Matula, Sebestyén és Vészesi vezérlete alatt nagyobbrészt fegyvertelenül Aradmegyében Erdőhegynél gyültek össze. A ráczok Orczy közeledésének hírére látván, hogy a lázadás felfedeztetett, s hogy a részvétel gyanúját magukról elhárítsák, barátság és társulás ürügye alatt az Erdőhegynél gyűlésező elégedetlenekhez közelednek, őket váratlanul megtámadják, nagy részöket leölik, a többit a Körösnek szorítják, melybe sokan belefúlnak. A hűségre térőknek Orczy István amnestiát hirdet s ezzel a lázadás 43 nap alatt le lett verve. Ezen időben az egész rendes hadsereg a Rajna mellett harczolt a francziák ellen, csak egyetlen ezred feküdt Debreczen mellett, melynek parancsnoka gróf Gvadányi József meg is indúlt Orczyval egyesülni, midőn azonban megértette, hogy a lázadás már teljesen lecsillapult, visszatért szállására.

A jó hírt Orczy István személyesen vitte meg Bécsbe, hol az udvarnál igen kegyesen fogadtatott s VI. Károly császár arany lánczon függő 68 nagyobb gyémánttal díszített arczképével lett jutalmazva, melylyel Lotharingiai Ferencz herczeg nagy ünnepélyességgel sajátkezűleg díszítette fel Orczy Istvánt Pozsonyban 1736 február 8-án több főméltóságok jelenlétében Még ugyanazon év julius 6-án magy. kir. tanácsnoknak neveztetett ki és *de eadem* előnévvel *magyar báróságra* emeltetett; a magyar bárósághoz gratuláltak Sáros, Ugocsa, Gömör és Borsod megyék rendei. Szóba jött főispánná való kinevezése is.

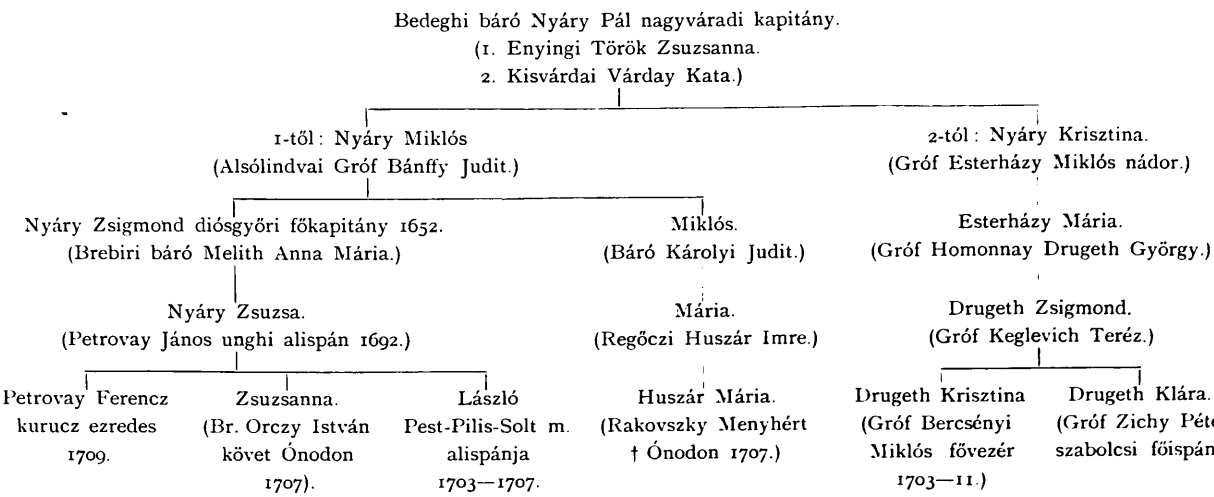
Neje hozománya a fiágon kihalt Bedeghi báró Nyáry család Heves, Nógrád, Gömör, Kis-Hont és Túrócz megyei uradalmainak $^1/_{48}$ része volt, mely birtokok azonban többnyire el voltak zálogosítva; István báró váltogatta ki majd mind s neki köszönhető, hogy a neoaquistica commissio legnagyobb részét el nem foglalta az örökösöktől.

Birtokszerzeményeivel megalapította családja jövendő gazdagságát; megszerezte: *Abádfalu*, *Bánhalma* és *Tomaj puszták* $^1/_2$ részét 1727-ben; *Bőszér* és *Csábor* puszták $^1/_3$ részét 1720-ban, másik $^1/_3$ részét 1707-ben, harmadik $^1/_3$ részét 1741-ben. Szerzett: *Erdőkövesden* egy jobbágytelket 1739-ben, ismét egy részbirtokot 1741-ben, Megszerezte: *Filimes pusztát* 1728-ban, — *Fokoru* és *Szászberek puszták* egy részét 1722-ben, többi részét 1723-ban. — *Gyöngyösön* Rákóczy Ferencz fejedelemmel elcserélte a solymosutczai

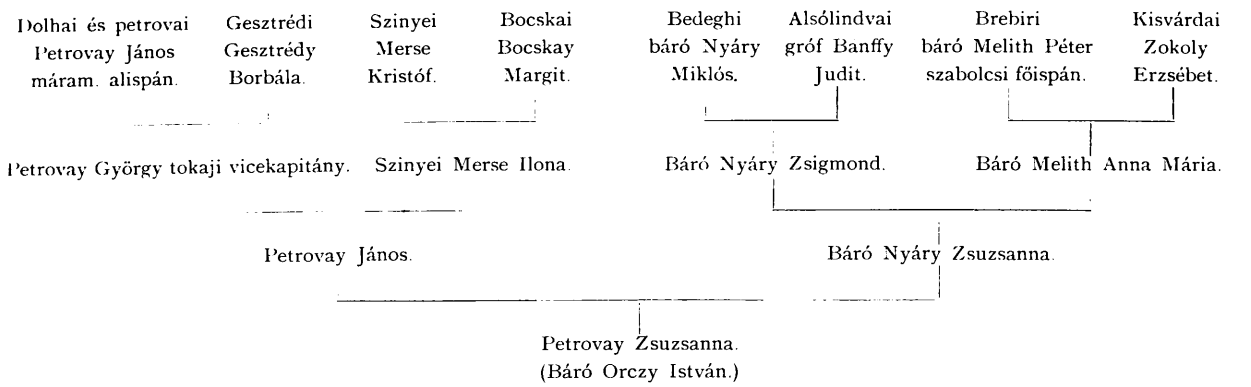
házhelyét a piaczon lévő házzal 1708-ban; 1711-ben Kállay Erzsébettől a Sárhely-alján egy szőllőt vett; 1712-ben Vida Ignácztól a piaczon egy házat; 1712-ben Esterházy Katától zálogba vette annak részbirtokát; 1717-ben megvette a kincstártól a Thököly-féle részt; 1731-ben a Rezy-féle ház egy részét és 1733-ban a Rezy-féle kertet. — Megszerezte: *Ivádon* 1729-ben Ivády Dávid részét; 1736-ban Antal Mihály és Besze Tamás részét. — *Bácsmegyében* az *Iván* nevű pusztát Szegedi Szegedy Borbálától 1736-ban. — *Borsodmegyei Szent-Iván*, másképen *Ivánka* nevű birtokot Telekessy Páltól 1716-ban. — A *mádi* hegyen megvette a *Becsek* nevű szőllőt 1716-ban Rácz Annától, 1717-ben ugyanőtőle *Tályán* az *Őszed* hegyen levő szőllőt, valamint Svábi Imre *Őszed* hegyi szőllőjét is; 1719-ben megszerezte *Zinzendorff Ferdinand* gróftól annak *mádi* házát; 1724-ben Kakuk György házát; 1731-ben Kis Miklós *Virgás* nevű szőllőjét; 1740-ben Szepessy Pál *Pertre* nevű szőllőjét; 1743-ban a Medveczky testvérek házát; 1734-ben *Mada pusztán* Hankus András és osztályos atyafiainak részét. — *Micske pusztán* Tassy Zsuzsa részét 1734-ben. — Báró Bossányi Gáspár *Örs*, *Kőtelek*, *Nagy-Kürü* és *Szent-Iván*-i részét 1747-ben. — *Puszta-Péderiben* a Mihalek-féle részt 1731-ben. — Vett *Pesten* 1717-ben az úri-utczában egy házat s 1728-ban ennek szomszédjában egy másikat. — Megvette: *Poroszló* és *Erdő-Kövesd* $^1/_2$ részét 1738-ban br. Popovics és br. Szeleczkytől. — *Pósvár*, *Túr-Pásztó* és *Varasszó* birtokokat 1737-ben. — *Saáron* Takács Jánostól a *Jó világ* nevű szőllőt 1733-ban és ennek szomszédjában a Duda Ferencz szőllőjét 1733- és 1737-ben a Szabó Judit-féle szőllőt; 1719-ben vett a Varga testvérektől egy kőbe vágott pinczét; 1732-ben pedig Veréb Györgytől a Bene patakon egy malom $^3/_4$ részét. — Az *ujszászi* birtokot 1723-ban kezdte megvásárolni a számtalan birtokosoktól és apróbb részletekben folyton vette 1747-ig. — Megszerezte 1721-ben a *vadkerti puszta* egy részét; 1746-ban pedig a többit. — A *vezekényi pusztát* (melyet azonban csak unokája örökített meg) gróf Bagni Scipiotól. — Végre a *tömörkényi* pusztát 1731-ben kapta nádori adományban. A pesti úri-utczai házat alapjából újra építtette; ezen háznak felére, mely most gróf Szapáry Gyuláé, később még egy emelet rakatott, másik fele azonban ma is úgy áll a mint azt Orczy István báró építette s jelenleg Béla és Andor bárók tulajdona.

István báró meghalt 1749 decz. 12-én, eltemettetett Gyöngyösön Szent-Bertalan apostol templomában. Neje: Dolhai és Petrovai Petrovay János, Rákóczy Ferencz tályai udvarbirája és Unghmegye alispánjának és Bedeghi báró Nyáry Zsuzsannának leánya *Petrovay Zsuzsanna* volt, született Császlóczon Unghmegyében 1690 okt. 6-án. Nőülment 1708 január 18-án, meghalt Tarna-Örsön 1737 aprilis 2-án; eltemettetett Gyöngyösön a Szent-Bertalan apostol templomában.

Nem lesz talán érdektelen kimutatni báró Orczy Istvánnak sógorsági viszonyát a Rákóczy fővezérével, Bercsényivel és az Ónodon összevagdalt Rakovszky Menyhérttel:



Felesége nyolcz ősét pedig az alábbi összeállítás mutatja:



PETROVAY GYÖRGY.

BUDAPESTEN VOLT EGYHÁZI TESTÜLETEK PECSÉTEI.

(Első közlemény.)

Hat pecsétrajzzal.

Emez egyetemes czím a Budapesten egykor létezett összes egyházi testületek pecséteinek bemutatását jelzi ugyan, de őszintén megvallva, csak törekszem a teljességre, mert tényleg eme testületeket nem ismerjük mind, sőt az ismertek mindegyikének sem birjuk pecsétjét. Azonban mégis számosabb pecsétet mutathatok be, hogy talán némi elnézéssel az egyetemes czím ellen kifogást nem tehetni.

E közleményem létrejöttét annak köszönheti, hogy az országos levéltár diplomáinak pecséteit lajstromozza. Ezen igen méltánylandó munka hazánkban a sphragistikának bizonyára örvendetes lendületet fog adni. Több irányban lesz majdan ama gazdag kincsbánya kiaknázva. Jelenleg csak Budapest egykori egyházi testületeinek pecséteit kivánom összeállítani, mert a már eddig is meglehetősen terjedelmes lajstrom segítségével sikerült a Budapesten létezett egyházi testületek közül több olyannak pecsétjét meglelhetnem, melyek mindeddig részint egészen ismeretlenek voltak, részint helyesen nem ismertettek.

A testületek keletkeztének sorrendje szerint adom a pecséteket. Mint ilyen a legidősebb:

Az ó-budai prépostság és káptalan pecsétje.

Ennek hivatalos czíme mindig budai prépostság és káptalan vala. Nemcsak Budán, de országszerte is a legtekintélyesebb és legvagyonosabb testületek egyike. Az ország főpapjai közül többen tagjaiból kerültek ki. A pecsétjével ellátott legrégibb oklevél, mely az országos levéltárban őriztetik, 1232. évből való. Mint *hiteles hely* temérdek oklevelet bocsátott közre pecsétje alatt.

Eddig dr. *Czobor Béla* feljegyzései szerint[1] három különféle, de egymástól nem sokban különböző pecsétje volt ismertetve. Névszerint egy 1348. évi oklevélről *Batthyány Ignácz* által.[2] Ennek körirata:

«SIGILLUM CAPITULI BUDENSIS».

Megvan *Ferney*-nél is.[3] A második 1461-iki oklevélről. Ezt *Ferney* ismerteti először.[4] Körirata ugyanaz. A harmadikat 1473. évből *Péterffy* tette közzé.[5] Körirata:

«S. ECCLIE. CAP. BUDE.»

Utána közli *Ferney* is.

Mind a három oly elkopott és hiányos lenyomatokból rajzoltatott, hogy az alakok egész biztossággal meghatározók nem voltak; azért örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy az országos levéltárban a budai káptalannak eddig már több mint száz consignált pecsétje közül a

[1] Magyarország világi és egyházi hatóságai kiadott pecséteinek jegyzéke. 62. l.

[2] Leges Eccles. Reg. Hung. I. 208. l.

[3] A magyarországi káptalanok és konventek mint hielmes és hiteles helyek története. — Történelmi Tár. II. köt. 10. ábra.

[4] U. o. 11. ábra.

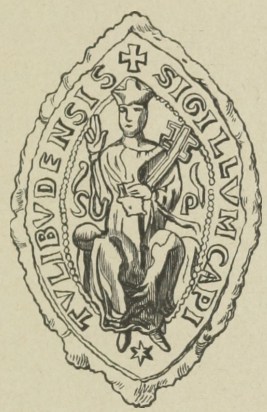
[5] Sacra Conc. Eccl. Rom. C. in Regno Hung. I. k. Az 1741-iki kiadásban 91. l. Az 1742-ikiben 90. l. — *Ferney*-nél 12. ábra.

legépebbet kiszemeljem, melyet egy 1376. évi oklevelen találtam. A mandorla alakú pecsét *(sigillum cuspidatum)* sárga viaszba van nyomva és vöröskék zsinórról függ.

Az oklevélnek[1] a pecsétre vonatkozó része szószerint ez: «*Nos capitulum ecclesie Budensis. ... sigillique nostri munimine consignari ipsisque religiosis dominabus dari fecimus .... Datum feria tertia proxima post dominicam Judica, anno domini millesimo CCC. septuagesimo sexto.*»

Legendája ugyanaz, mint a *Péterffy* és *Jerney* által ismertetett pecséteken és pedig:

✠ SIGILLVM CAPI✠TVLI BVDENSIS.



A köriratot belülről gyöngysor szegélyzi. A pecsét mezejében Sz. Péter ábrázoltatik, mint *Jerney* is mondja, főpapi jelmezben faldistoriumon ülve. Fején alacsony, a XIV. században szokásos infula, mely a fej körül és fölfelé a csúcs irányában széles szalaggal bir. A szentnek arcza csupasz, bajusz és szakál nélkül. Testét bő és dúsan ránczozott, bokáig érő öltöny födi. Jobb kezét arcza magasságáig emeli, olyképp, hogy három első ujja felemelve, míg a két utolsó lezárva van. *Jerney* szerint áldást oszt. Azonban a kéznek ily alkalmazása az eskütételnél is szokásos. Baljával *Jerney* szerint, melléhez keresztet szorít: pedig voltakép két kulcsot tart, mint Krisztustól nyert főpapi jogának jelvényeit. Könyöke magasságában S és P betűk láthatók két oldalról, mint a «*Sanctus Petrus*» név első betűi. E betűk mellett a pecsétmező kitöltéseül szalagszerű idomok láthatók, míg a lábfők alatt hatágú csillag.

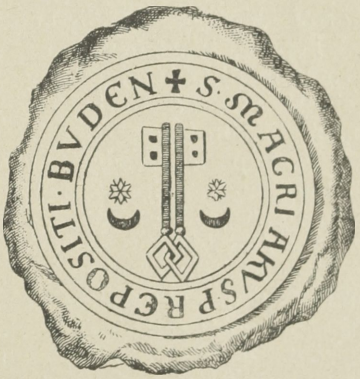
Ha már most rajzunkat a *Jerney* által közölt három rajzzal összehasonlítjuk, azonnal fel fog tünni ezeknek felületessége. A 10. szám alatt levő 1348-ból korra nézve legközelebb áll a miénkhez (1376.), de lényeges részeiben felette különbözik ettől. Névleg az igen csúcsos infula, mely a XIV. században szokásos nem volt; a mellhez szorított kereszt, melynek alakja a két kulcsból kompiláltatott; az S. P. betűkből czikornyás alakok lettek. Egyedül legendája egyezik meg a most bemutatott pecsétmással, a miből az következik, hogy az 1348. évi oklevélről függő pecsét ugyanazon typarium lenyomata, csak Batthyány rajzolója — talán mivel nem állott rendelkezésére ép pecsét — készítette a kevésbé hű rajzot. A 11-dik ábra 1461-ből már közeledik a valóhoz; de még ebben is sok helye van a képzeletnek. Kétségkívül különösebb a 12. ábra 1473-ból. Benne az infulát valódi clownsüveggé torzították. A kulcsok elmaradtak, a csillagból keresztet csináltak, stb. *Péterffy* rajzolója igen gyarló pecsétet birhatott mintául.

A hiteles helyek okleveleit rendesen a káptalan vagy convent feje a testület nevében szokta volt kiállítani, így cselekedtek az ó-budai prépostok is, mint a káptalan fejei. Ép azért néhányat a *budai prépostok pecsétjei* közül szintén bemutatok, és pedig sorrendben:

1. *Ákos* mester és a budai káptalan prépostjának pecsétjét valamely 1257-iki oklevélről közli *Péterffy*.[1] A kerekalakú pecsétnek legendája:

✠ S. MAGRI . AKVS . PREPOSITI . BVDEN

(azaz Sigillum Magistri Akus prepositi Budensis).



A pecsét két kulcsot ábrázol, melyek háttal vannak egymás felé fordítva. Mindkét oldalon félhold és felette csillag látható. Úgy hogy a kulcsok felülről lefelé foglalják a pecsét mezejének közepét, míg a csillagok jobb és bal felől.

Ákus mester személyét illetőleg felemlíthetem, hogy már 1235-ben fordul elő mint pesti plébános, 1244-ben IV. Béla házi káplánja gyanánt találom őt alkalmazva. 1257-től 1272-ig pedig mint a budai káptalan prépostja igen gyakran fordul elő az oklevelekben, melyek közül több leírt pecsétjével van ellátva.

2. *Ürményi János* mester és a budai káptalan prépostjának pecsétje az országos levéltárban őrzött 1278. évi oklevélről[2] van másolva. Ennek

[1] MODL. 929. sz.

[1] Sacra Conc. I. k. 346. l.

[2] MODL. 643. sz.

segítségével határoztatott meg az időközben előkerült typariuma is, mely jelenleg a nemzeti múzeum régiségtárának birtokában van. A kerekded pecsét legendája a következő:

+ S MAGISTRI IOHANNIS PREPOSITI BVDEN



Az oklevélben a pecsétre vonatkozólag ez áll: «*Nos Johannes miseratione divina Colocensis et Bachiensis ecclesiarum electus, prepositus Budensis, aule domini regis cancellarius . . . litteras presentes eisdem concessimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum anno domini M. CC. LXX. octavo.*» A pecsét anyaga sárga viasz, mely zöldfehér zsinórról függ. A legenda két, kettős vonalak által képzett körben van. A pecsét mezejét szentnek mellképe foglalja el. Feje körül gyöngy zsinórból van a gloria. Jobbjában a két kulcs, a mely körülmény után a szentet Péter apostolnak, a káptalan védszentjének tartom, mind a mellett, hogy haja a szerzetesek szokása szerint van nyirva, úgy hogy hajzata fején csak koszorút képez. Öltönye felette bő. Balja az öltöny redői között el van rejtve. Vállai körül, és melle előtt érseki palliumhoz hasonló szalag fut alá. Jobbjánál félhold, lóheridomú szár; baljánál nyolczágú nagy csillag, alatta lóheridom látható. Kiváló figyelmet érdemel e pecsét, erőteljes alakjai, és szép dombor vésete miatt.

Nem lesz érdektelen, ha a pecsét egykori tulajdonosának személyével is megismerkedünk. Habár a pecsét legendája csupán budai prépostnak mondja őt, mégis az oklevélből, melyről a pecsét függ, már bővebb tájékozást nyerhetünk személyéről, mert ott egyszersmind a kalocsai és bácsi egyháznak választott érsekeül említtetik. S valóban 1278-tól 1301-ig a kalocsai érseki székben találjuk.[1] 1277 óta 1282-ig találom őt az oklevelekben a budai káptalan prépostja gyanánt említve. Ugyancsak 1277-ben esztergomi kanonok is volt,[2] 1278-ban fehérvári választott prépostnak[1] és IV. László király alkanczellárjának,[2] sőt kanczellárjának[3] is említtetik.

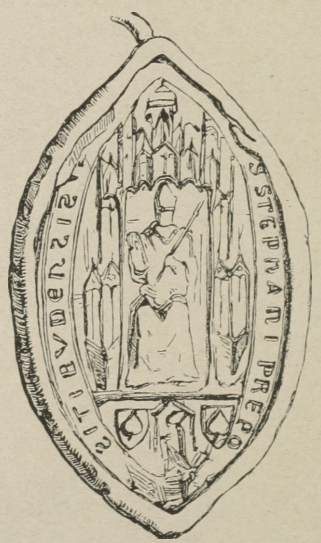
János érsek, *Fejér György* szerint az *Ürményi* (de Ilmur) családból származott, mint ezt az *Ürményi* család levéltárának egyik okleveléből[4] sikerült kinyomoznia. *Wenzel* szerint,[5] atyja comes *Andreas*, *Ivanka* comesnek fia vala. Nővére *Jolanth*, özvegye volt *Ogeuch* comesnek, *Mykou* comes fiának.

Ürményi János az Árpádház kihaltával a trónviszályokban nagy szerepet vitt; kezdettől fogva *Venczel* ügyét pártolta, kit magyar királylyá koronázott, a miért VIII. Bonifácz pápa őt 1301 okt. 17-ikén kelt rendeletével hivatalától megfosztá és törvényszéke elé idézé; azonban *János* érsek a rendelet végrehajtása előtt meghalt.[6]

Megjegyzendőnek tartom még, hogy a nemzeti múzeum által megszerzett typarium, habár ónból készült, mégis régisége daczára a legépebb állapotban van.

3. *Ratold István*, a budai káptalan prépostjának pecsétje, melyet b. *Nyáry Albert* közöl[7] az országos levéltárnak valamely 1361-dik évi okleveléről,[8] mandorla alakú. Legendája:

S. STEPHANI . PREPO SITI . BVDENSIS.



Hazánkban a XIV. század közepén túl már a csúcsíves stil annyira meghonosult, hogy az eddig szokásban volt kerek alakú pecsétek helyett a mandorla alakúak jöttek általán használ

[1] *Katona* Historia Metrop. Colocensis Ecclesiæ I. 327, kk. ll.
[2] *Fejér* C. D. VII. 5. 437.
[1] Hazai okmtár. VI. 230, 232.
[2] Tört. Társ. okltár 85.
[3] MODL. 643. sz.
[4] *Fejér*, C. D. VII, 5. 438.
[5] *Wenzel*, Cod. Arpad. IV. 90. l.
[6] *Katona*, Hist. Crit. T. VIII. 6 kk. ll. Hist. Metrop. i. m. 332. l.
[7] Heraldika 214. és XII. tábla 93. sz.
[8] MODL. 5076. sz.

latba, melyekben a csúcsíves izlés idomai közkedveltséggel alkalmaztattak. A káptalannak pecsétjén, mely szintén mandorla alakú, ez izlés architectonicus díszítményei érvényre még nem jöttek, míg István prépost pecsétje igen gazdag ilyenekben. Ötívű baldachinummal biró faldistorium foglalja el a belső terület legnagyobb részét. Rajta mitrás főpap ül, igen bő redős öltönyben. Kezeinek helyzete igen emlékeztet a káptalan pecsétjére, mert épúgy mint az ott látható szent, jobbját fölemeli, baljában pálczát látszik tartani, valószínűleg azonban, úgy mint ott, kulcsokat. A mező alsó harmadában van a prépostnak térdelő infulás alakja, kifelé fordulva. Mellette két oldalt egy-egy pajzs, melyekben a Ratold nemzetség hársfaleveles czímere felismerhető.

Ratold István az oklevelekben 1331—1361-ig fordul elő, mint a budai káptalannak prépostja.

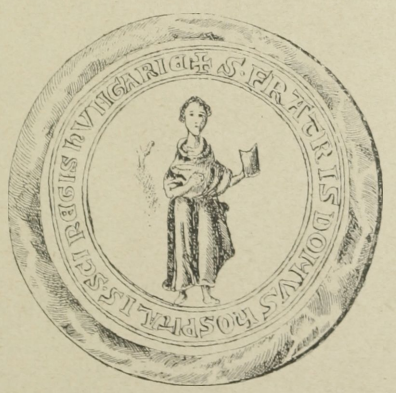
Korra nézve legközelebb áll a budai prépostság és káptalanhoz:

A hospitalariusok budai-felhévvizi Sz. Háromságról nevezett conventjének pecsétje.

Már 1186-ban említi III. Orbán pápa a hospitalariusok házai között az: «*Ecclesiam SS. Trinitatis de Aqua Calida*».[1] A XIII. század óta mint *hiteles hely* temérdek oklevélben fordul elő.[2] Sajátságos azonban, hogy tulajdon pecséttel nem birt, hanem az esztergomi conventével azonos pecséte volt, mert azzal egy főnökség alá tartozott.[3]

Kerekded pecsétének körirata:

S. FRATRIS DOMVS hOSPITALIS SCI REGIS hVNGARIE.



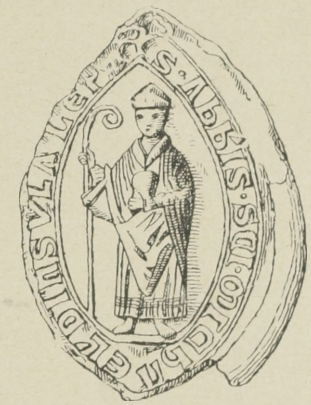
Ábrázol bőruhás szerzetest, födetlen fővel, balkezében könyvvel. Közölte *Ferney*[4] s utána először *Knauz*.[1] Az országos levéltárban eddig talált számos lenyomat egyik sem oly ép, hogy érdemes volna lerajzoltatni, azért megtartottam a *Ferney*-félét.

A nyulakszigetebeli premontreiek prépostságának pecsétje.

E rend volt a Nyulakszigetének első egyházi lakója, a hová már a XII. század végével telepedett; és miután időközben elhagyta azt, 1245-ben IV. Béla ismét visszahelyezte.[2] A conventnek magának pecsétjét nem ismerem, de megtaláltam *Péter* prépostét az 1294. évből az országos levéltár egyik oklevelén.[3] A mandorla alakú pecsétnek legendája:

S. ABBIS . SCI . MIChAEL'.D'INSVLA LEP. . .

(azaz Sigillum abbatis sancti Michaelis de insula Leporum.)



Ábrázol főpapi ornátusban álló apátot. Rajta a bő casula, mely alatt az alba, alól széles szegélylyel. Jobbjában a pedum, baljában öblös kehely, melyet melle előtt tart. Fején alacsony mitra.

Az oklevélben, melyről a sárgaviasz pecsét hártyaszalagon függ, reá vonatkozólag ez áll: «*Nos frater Petrus prepositus et conventus ordinis fratrum Premonstratensium ecclesie beate Michaelis de Insula sancte Marie iuxta Budam. . . Datum feria quarta proxima post festum assumptionis beate Marie Virginis, anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quarto.*» Az igen domborúan vésett pecsét annál is inkább megérdemli figyelmünket, mert a XIII. századbéli főpapi öltözetet igen tisztán szemlélhetővé teszi, de főkép azért is, mert mindeddig tudtommal ismertetve nem volt.

NÉMETHY LAJOS.

[1] Fejér C. D. VII. 5. 127 és Magyar Sion 1863. 62.
[2] *Ferney* id. mű. Történelmi Tár, II. 89. l.
[3] *Theiner* Monumenta I. 650 és II. 121.
[4] Idézett mű. Tört. Tár. II. 66 szám : ábra.

[1] Magyar Sion. 1865. 726, és Pauli sz. Vincze leányai. Esztergom. 1865, 45.
[2] *Wenzel*, Árpádkori okmtár. VII. 196.
[3] MODL. 1391. sz.

MEGJEGYZÉSEK A „CHONTOS CSALÁD CZÍMERE 1418-BÓL, ÉS NÉMI HERALDIKAI ÉSZREVÉTELEK" CZÍMŰ CZIKKRE.

Valamint minden eddigi heraldikai és sphragistikai czikkeimben, melyeket tudományos szaklapjaink jónak láttak közölni, úgy egyik leg utóbbi munkálatomban is[1] az volt a vezéreszmém, hogy bel- és külföldi előkelő szerzők közleményeinek gondos (nem egyszer szószerinti) felhasználásával és sok évi összehasonlító szaktanulmánynyal hozzájáruljak ahhoz, hogy részint előmozdítsam még jelentékeny számú, fel nem derített mozzanatok megismerését, részint pedig hogy a «modern iskolának» nálunk is létező számos hívéhez még többet hódítsak, nemkülönben egyúttal, hogy hadat üzenjek az elavult nézeteknek, bárhol találtassanak is azok.

E törekvésemben (mindenkor csak a dolog érdeméhez szólva és soha sem személyeskedve, — mit munkálataim eléggé bizonyítanak) úgy véltem, hogy számíthatok nem csupán a mi tudós világunk támogatására, hanem még a nagyközönségére is. Sajnos, hogy ezúttal csalódtam.

Azon czikknek — mely szives volt egyik rövidebb dolgozatomról kevésbbé hizelgően megemlékezni — címe kitűnik a jelen közlemény címéből; s minthogy az e folyóirat lapjain[2] látott napvilágot, azt hiszem, helyén való, hogy válaszom szintén e helyen jelenjék meg.

Gyanítom, hogy a kérdéses czikk inkább azért látott napvilágot, hogy Csergheő Gézát megtámadja, mintsem a végből, hogy Chontos Péter stb. czímeréről ismertetést adjon, s úgy látszik, hogy e véleményhez mind számosabban csatlakoznak. De e czikknek még más sajátsága is van. A «Kritikai megjegyzések» kevés, alig pár sorból álló bevezetésében megakadva s miután azt eléggé tönkre tenni iparkodott, nagy hirtelenséggel átcsap egy másik — a mint látszik, általa szintén kevéssé kedvelt — íróra, azután úgy tér ismét vissza az első «ingrata persona»-hoz, hogy a «Kritikai megjegyzések» éppen csak 12 sorra terjedő zárszavainak (nézetem szerint) sikertelen megtámadásával czikkét kényelmesen befejezze.

Hanem a tulajdonképeni, harmadfél lapra terjedő munkára, t. i. magára a «Kritikai megjegyzésekre,» — arra a munkára, melylyel czikkírónak — saját szavai szerint — «szembeötlő tájékozatlanságomat» kimutatnia és ekként annak legalább részleges megczáfolása által a «hazai tudományt megmentenie» kellett volna, — erre a munkára egyetlen egy szót sem fordít. Vagy talán az képezné a kérdéses czikk velejét, a mit a szerző úr közvetlenül befejezése előtt mond: «Nem akarván ezúttal a *csekélyebb érdekű részletek* méltatásába merülni stb.»[1]

Valóban, ez különös eljárás, ép oly szokatlan, mint kényelmes. És most áttérek az ellenem emelt vádak megczáfolására.

Az első kifogás ellenem az, hogy elég merész voltam a XV. századi czímeres levelek mellett még a XVI. század elejéről valókat is olyanoknak állítani, a melyek alkalmasak hazai reputatiónkat a külfölddel szemben visszaszerezni és megtartani. Megjegyzem, hogy a szerző által idézett szövegemből ezen speciális jelzés «a XVI. század *elejéről*» kihagyatott s helyébe «czímerlevelek a XVI. századból» tétetett. Részrehajlatlan szaktársakra bizom ezt az eljárást megitélni, *melylyel czikkíró, az én pontos meghatározásomat*[2] *egy tollvonással megsemmisítette; egy a tudomány által föláll ított korszak végét (illetőleg elejét) pedig ignorálta.* Az ily eljárás ellen határozottan tiltakozom.

De térjünk vissza a czikkíró véleményére a XVI. századi czímereket illetőleg, hogy II. Ulászló király uralkodása óta «a királyi levelekben kiadott czímerek képírásában, vagyis leábrázolásában hazánkban a czímer-izlés vagyis a heraldikai mintaszerűség hanyatlásnak indulván, ezen ok miatt a XVI. század heraldikai alkotásai semmiféle reputátió megépítésére (ha arra szükség volna is) alapúl nem szolgálhatnak», — azután folytatja és azzal végezi, hogy a mi későbbi czímereinket illeti, ezeknél úgy, mint az előbbieknél megengedve még azt is, hogy a rajzolás tekintetében a külföldnek jobb erői voltak, mint nekünk — szín színre és ércz érczre csak oly gyakran alkalmaztattak, mint a külföldieknél, — «és így — mondja czikkíró — nem lévén e tekintetben egymásnak mit szemére hánynunk, — a reputatiószerzés és megtartás üres elmélete magától elenyészik».

E szerint tehát a szerző úr itélete szerint a magyar armálisokban a szabálytalanságok sőt képtelenségek légiói, melyekről magukról egész könyvet lehetne írni, mindössze ebben culminálnának: szín színen, ércz érczen.

Hivatkozhatnám arra, hogy elég XVI. századi czímert ismerek, hogy azokról véleményt

[1] Kritikai megjegyzések a folyóiratunkban közölt XV. századi czímerekre. Turul IV. 1886. 146—149. l.

[2] Turul IV. 1886. 162—166. l.

[1] Olv. figyelemmel br. Nyáry Albert «Heraldikai vezérfonalának» birálatát a «Turul»-ban (1886 95—97. l.) ugyanazon szerzőtől.

[2] «S tán még a XVI. század elejéről való eredeti czímeres leveleink» — ezek a saját szavaim.

alkothassak; s így a czikkíró úr jó akaratát, melylyel tájékozásomat bővíteni igyekszik, köszönettel el nem fogadhatom; de e helyett a dolog érdeménél maradva, legyen szabad a következőket elmondanom.

Ámbár én, mint heraldikus, ismerek egy időszakot, az úgynevezett második korszakot, mely a XIII. század második felével kezdődik és a XV. század végéig tart, melyet némelyek még a XVI. század első tizedére is kiterjesztenek; de II. Ulászló-féle korszakot teljességgel nem ismerek, még tisztán magyar szempontból sem, mert habár nem is lehet elvitatni, hogy címereinkben itt-ott nemzeti sajátságokkal találkozunk; azért még koránt sincs jogunkban önálló nemzeti heraldikáról beszélni, és pedig azért nem, *mert eléggé be van bizonyítva, hogy — a mi heraldikai mozgalmainkat illeti, — csakis a külföldet követtük (jóllehet sokszor valamivel elkésve, vagy nem éppen a legszerencsésebb utánzással). Azért csakis azon időszakokat van jogunk emlegetni, melyekről a külföld szól és semmiképpen sem áll jogunkban önálló nemzeti időszakokat fölállítani, oly időszakokat, melyek a heraldikában tényleg sohasem léteztek.*

Megjegyzendő az is, hogy a külföld a heraldikai korszakokat mindig csak számokkal jelzi, de sohasem uralkodók neveivel.

Ha czikkíró úr azt mondja (az ő saját szavaival élve), hogy II. Ulászlóval a heraldika hanyatlása kezdődik, ezzel ismert dolgot mond; de másik állításával, hogy az említett időszakbeli címerek *teljességgel nem alkalmasak arra*, hogy velök dicséretet valljunk, olyat mondott, a mi a valóságnak *teljességgel nem felel meg.*

Igaz ugyan és eléggé ismeretes, hogy a XV. század végétől fogva (s helylyel-közzel korábban is) az eredeti egyszerű heraldikai stilus hanyatlásnak indult, és hogy a pajzs behajlásai és kidomborodásai, a sisak különféle alakulásai, föleg pedig a sisaktakaró diszítése és lombszerű (gyakran túlhalmozott) kezelése, nemkülönben bizonyos naturalistikus irány kapott lábra a heraldika kárára, és hogy mindezen szabálytalanság és többféle más izléstelenség a XVI. század elején már meglehetősen el volt terjedve; — azonban ép oly tagadhatatlan az is, hogy éppen az említett címerek a sok hibáknak daczára, még mindig több jó tulajdont mutatnak föl, mint rosszat, — *és hogy ezeket bátran elébe állíthatjuk a kritikusnak a nélkül, hogy félnünk kellene a kinevettetéstől, mig a későbbi heraldikai termékek túlnyomóan nagyobb részéről, nevezetesen a XVII. század második felének kezdetéről valóktól egész a mostaniakig, ezt nem mondhatjuk;* a mit kész vagyok bármikor és bárhol alaposan bebizonyítani.

Ezzel elértünk volna a második vádponthoz. Ez azt veti szememre, hogy több izben ellenmondásba keveredtem. Legyen szabad erre is megfelelnem. Ha czikkíró úr nem hajlandó válaszfalat húzni az eszme és a technikai kivitel közt, vagy ha meg akarja tagadni, hogy úgy általában, mint a heraldikában *más a motívum és más a stilus*, — akkor megengedem, hogy *előtte* ellenmondásba jöttem magammal. *A valóságban egészen másként áll a dolog, minthogy minden időszakból találkozhatni nagyon ügyetlenül (inheraldice) tervezett czímerekkel, melyek mind a mellett is nagyon jól, t. i. (heraldice) kifogástalanúl voltak stilizálva, és viszont.* Talán fölösleges megemlékezni azon czímerekről, melyeknél az eszme ép oly kifogástalan mint a stilus, — ezek aztán tökéletes heraldikai alkotások.

Az előadottakra példáúl szolgálhat a *Dabi de Zagrabia* család czímere 1430. évből. Itt a nemességnyerő (s valószinűleg nem az adományozó) leendő czímerébe — foglalkozásának (borbély) megfelelően — három koronátlan fog-gyökeret választott. Minthogy pedig az olyan fogak, melyeket a szájból eltávolítanak, legtöbbnyire rosszak, s a korona-nélküli fogak rothadásra emlékeztetnek, — ez mindenesetre szerencsétlen, visszataszító motivum volt. Már most mit tesz (illetőleg tett) a kivitellel megbizott művész? Ő (hogy úgy a megrendelő kivánatának, mint a műizlés szabályainak eleget tegyen) felfordította a fogakat gyökereikkel fölfelé, mi által a nélkül, hogy az eredeti jellegtői legkevésbbé is eltért volna, a fogaknak a stilizált heraldikai liliom vonzó alakját kölcsönözte, *s ekként az izléstelen eszméből, egy a legkisebb részletig szabatosan stilizált czímer lett, és pedig csakis egy második személy ügyessége által, ki a bizonyára felette inheraldicus compositiótól eléggé távol állott.* De ez természetesen másként is történhetett volna.*

Remélem, hogy ezzel az egy példával is elég bizonyítékot szolgáltattam arra, a mit kifogásolt bevezetésemben más szavakkal már mondtam, t. i. *hogy: habár — mint közelfekvő okokból kitünik — XV. századbeli czímerleveleinknél szoros értelemben nem is szólhatunk specificus magyar stilről; másrészt bátran állíthatjuk, hogy ezen idegen kezek által készített czímerekben magyar szellem található; valamint hogy ezek már annálfogva is kétségtelenül magunkénak tarthatók, mert magyar királyok által magyar honfiaknak adományoztattak.*

Itt ismét kénytelen vagyok a czikkíró urat arra kérni, hogy szavaimat és mondataimat hiánytalanúl, az eredeti sorrendben s mindenek fölött minden rövidítés nélkül idézze, valahányszor arra a czélra akarja azokat használni, hogy bennök hibát mutasson ki, s állításom képtelenségét bizonyítsa.

* E czímert színnyomatban egyik közelebbi füzetünk fogja tartalmazni. *Szerk.*

Már most azon kérdéshez jutottunk volna, tekinthetők-e a Zsigmond király által külföldön kiállított címeres levelek magyar technikai termékeknek (és heraldikai műveknek), vagy nem. A czikkíró úr mindenekelőtt megnevetteti közönségét az én rovásomra, azután, egy alaptalan föltevést a majdnem bebizonyított tény látszatába burkolva, tudtunkra adja, hogy nem is lehetett másképen, mint a hogy szerinte volt, t. i. hogy Zsigmond király külföldi utazásai alkalmával magával szokta vinni udvari festészét, ki — mikor csak kellett — elkészítette a magyar címereket, de semmiképen sem «local entreprise»-ek, — körülbelül ezeket mondja a czikkíró.

Erre csak azt felelem, hogy föltevéseket (még akkor is, ha illetékes oldalról erednek) mindenesetre érdekes és értékes részleteknek tartok a további kutatásra nézve; azonban bizonyítékoknak semmiképen nem fogadhatok el, — *és hogy a külföldön magyar királyoktól kiállított címeres-leveleket mindaddig idegen technikai készítményeknek fogom tartani, míg annak ellenkezője határozottan be nem bizonyíttatik.*

A czikkíró úr azonban e föltevéssel nem is mondott valami újat; mert valamint már évek óta törekszem, hogy a még meg nem oldott heraldikai és sphragistikai kérdésekre némi fényt derítsek, — úgy e tárgyra nézve is már megkisértettem mindenféle combinatiót, *s nem egyszer voltam hajlandó, legalább némely esetben, a külföldön kiállított XV. századbeli címereinknél, valamely «magyar» művész kezére gondolni azért, mert nem tudtam magamnak másképen megfejteni, hogy miként volt lehetséges oly szembetünő hibákat és szabálytalanságokat elkövetni*, t. i. hogy oly mozzanatokat, melyek csakis «holt periodusra» (todte Heraldik) mutatnak, alkalmazva látunk oly magyar címeres-leveleken, a melyek élő periodusban a külföldön állíttattak ki, azon a külföldön, mely éppen akkor fogott az élő periodusnak legszebb heraldikai alkotásokkal való megörökítéséhez.[1]

A mi az érintett hibákat illeti, a melyekhez első sorban a tengely ellen rajzolt, vagyis hanyatt fekvő pajzsalakok tartoznak, és a mely visszás eset példáját a mai napig ismert legrégibb magyar armálisban, t. i. a Tétényi család 1405-iki czímerében már láthatni, — *azok összehasonlítva oly armálisokkal ugyanazon (vagy ahhoz közeli) időből, melyek a tengely dolgában teljesen correctek, világos bizonyítékúl szolgálnak arra nézve, hogy habár nem is különféle «entreprise», de sok különféle ember működött közre azok létrehozásában, t. i. hogy egyszer értelmes, máskor értelmetlen kéz volt megalkotójok.*

Erről könnyen meggyőződhetik mindenki, a ki nem sajnálja a fáradságot, a «Turul»-ban eddigelé kiadott XV. századbeli címeres-leveleket megszemlélni.

Áttérek most a Chontos-czímernek a czikkíró úr által adott leírására, mely mintegy bevezetésül szolgál az engem megczáfolni igyekvő czikkhez.

Itt mindenekelőtt megjegyzem, hogy korántsem szabályszerű doborpajzszsal van dolgunk, hanem egy olyan pajzs-alakkal, melynek baloldala kidomborodik, jobb és felső oldala pedig behajlik, tehát közeledés a tárcsa-formához. Ezen körülmény a felületes szemlélésnél alig vehető észre, s ez okból a biráló úr figyelmét valószínűleg kikerülte.

Az a pajzs-alak, a melyen a torony áll, *kalap* (alkalmasint *bőr*kalap) és semmiesetre sem szikla;* és ez állításom mellett *határozottan* megmaradok azért, mivel a puha, kerekded formák, hajlások és ránczok olyanok, minőket csakis puha szövetnél (vagy kidolgozott bőrnél) találhatunk; azután meg azért is, *mert sziklák vagy kövek, mint oromdísz, nem szoktak alkalmaztatni közvetlenül a sisakokon.* Ha az sziklát vagy követ akarna jelenteni (a mint czikkíró úr írja), akkor közvetítő gyanánt egy *párnaszerű alakuak (Wulst)* vagy *koronának* kellene szerepelnie. Figyelembe veendő az is, hogy a kérdéses tárgy, mely — mint említők — oromdíszül is szerepel, itt balról jobbra be van hajtva, a mi csak puha szövetnél vagy bőrnél, de semmiesetre sem sziklánál lehetséges.

Megjegyzem azt is, hogy különféle alakú kalapok nagy szerepet játszottak a középkori heraldikában, s nem egyszer fordulnak elő, mint oromdísz, közvetlenül a sisakokra helyezve.

Ezenfölül állításomnak — habár nem is megdönthetlen, de mindenesetre nyomatékos — bizonyítékául szolgál ama körülmény, hogy a kérdéses tárgy nem támaszkodik a pajzs alsó szélére, mint kellene, ha az sziklakő vagy földtömeg volna. — Szem előtt kell mindig tartanunk, hogy a középkori vagy ős heraldika, noha tényleg sohasem *vagy csak a legritkább esetekben* (t. i. a legrégibb időkben) alkalmazott valóságos, a természettől vagy művészettől kölcsönzött tárgyakat (hanem inkább papirból, szövetből, bőrből, fából, érczből stb. készült utánzatokat), — mégis mindig tekintettel volt, a hol csak lehetséges azok eredeti tulajdonságaira, persze a nélkül, hogy elmulasztotta volna egyszersmind a saját, sokszor érthetetlen, abnormis, sőt gyakran túlzott eszméit

[1] A «Sancti Christofori Bruderschaft» könyve; Reichenthal Ulrik krónikája a constanzi zsinatról; a Donau-Eschingeni czímeres-könyv; a Manasse-féle kézirat Párisban, a Hohenlohe-féle Lehensbuch; Fahneischer papircodexe; a pfalzi Lehensbuch stb.

* E pontra nézve a t. czikkíróval nem értünk egyet; igaz, hogy az Ung. Siebmacher illető füzete is kalapnak veszi a kérdéses pajzs-alakot, de az eredeti (bár itt-ott homályos) armális figyelmes megtekintése után az sziklának bizonyul, a minek a czímer tudós ismertetője is nézte.
Szerk.

előszeretettel cultiválni — *Így történhetett, hogy a heraldikus előtt nem volt valami különös, hogy egy tornyot kalapon talált, másrészt ugyanaz a heraldikus természetszerűnek tartotta, hogy e kalap teteje a torony képzelt súlya alatt behajlott.*

A középkori és ős heraldika a természettől és a valóságtól való esetleges eltérések által semmiképen sem űzött hivatásszerű sportot.

Térszűke miatt mellőzöm (legyen szabad így mondanom) a «kevésbbé lényeges» hibás mozzanatokat, melyek a czímer meghatározása (blasonozása) alkalmával meglehetős számmal előfordultak (ámbár kész vagyok, ha kivántatik, ezeket is kimutatni), és csak a szembetűnőbb részletekkel fogok foglalkozni.

Mindenekelőtt kifogásolom a czikkíró által használt eme kitételt, «virít», t. i. «a szikla és torony kétoldalán stb. (sárga?) liliom virít.» — Erre vonatkozólag szolgáljon tájékozásul, hogy ismerünk ugyan stilizált és ismerünk természetes liliomot (rózsákat stb.); az előbbieket röviden «liliom»-nak, az utóbbiakat pedig «természetes liliom»-nak nevezzük; de semmiképen sem ösmerünk «virító liliomokat», ép oly kevéssé, mint ragyogó csillagot, mérges kigyót, dühös farkast stb. *A ki tehát ily jelzőkkel él, az vét a megállapodott czímertani terminologia ellen, vagy túl akarja magát azon tenni, a szakirodalom rovására. Ha oly tekintélyes szakférfiú, mint a czikkíró, megenged magának eféle szabálytalanságokat, nem csodálkozhatunk, ha más, kevésbbé hivatottak őt utánozzák; és így megtörténhetik, hogy soha sem, vagy csak a legnehezebben fogunk előbbre haladni. És valóban ideje is, hogy valahára — miután annyi sok történt már nálunk is a heraldika előmozdítására — elejét vegyük az ily eljárásnak.*

Kétségtelen, hogy szaklapoknak (mint a miénknek is) kevesebbet ártanak a nem ritkán előforduló *s majdnem kikerülhetlen* különféle tévedések, mint az ilyen (helytelenűl) úgynevezett «kisebbszerű hibák»; mert hogyan volna érthető máskülönben, hogy mai napság is némelyek itt-ott a blasonozás czopfjához ragaszkodnak, a mely nekünk nemcsak *«tátott szájú, kiöltött nyelvű, felemelt farkú oroszlánokról stb.» szól, hanem annyira megy, hogy a heroldalakoknak, sőt még a színeknek is bizonyos sajátságokat akar tulajdonítani, sőt mi több, a heroldalakokból közönséges alakokat akar csinálni.*

Elég csak röviden rámutatni egy különben igen érdekes czikkre, a Laszberg grófok genealogiájára (Turul IV. 1886. 4. füzet), a hol (181. l.) a «vörös öv», az «erős harcz» és a «dárdacsúcs» a katonai «vitézség» jelképének állíttatik — és ebben az értelemben iratik le a czímer. Pedig itt csak egyetlenegy czímerleirásnak lehet helye, mely *tizenhat* szóban összefoglalva, következőleg hangzanék:

Feketében a pajzs két oldalszélétől a vörös pajzsfej alsó széléig emelkedő ezüst csúcs behajlott szélekkel.

A Chontos-czímer leirásánál megjegyzésem van a t. czikkíró e mondatára is: «Foszlány mindkét oldalról ezüst-vörös.» — Minthogy alább még szólni szándékozom e foszlányokról, röviden megjegyzem, *hogy e leirás alatt «ezüst-vörös», azt kell érteni, hogy a külső oldal ezüst, a belső pedig vörös, és pedig a pajzs mind a két oldalán egyformán, — a mi korántsem áll.* Helyesebben így kellett volna mondani: ezüst és vörös — vörös és ezüst. Minthogy pedig itt nagyon is jellemző mozzanattal van dolgunk, a legkisebb félreértésnek is kikerülése végett ezzel sem elégszem meg, hanem pontosabban fejezem ki magamat a következőképpen:

Jobbról fönt ezüst, lenn vörös, — balról ellenkező sorban.

A mi czikkíró további észrevételeit, különösen a Chontos-czímerre vonatkozó ezen kitételét «színt színre» illeti, — az főbb vonásaiban helyes, csupán azt jegyzem meg, *hogy a hiba itt nem abban keresendő, mint a czikkíró állítja, hogy a pajzson levő emberi alak ruházata és a torony födele vörösre festettek; hanem abban, hogy ezen már vörös alakokhoz a pajzs színéül a vörös választatott.* Mert mindenesetre *előbb* határozták meg a pajzs-alakok színét s csak *azután* a pajzsét; és így, minthogy a czímer szerkesztőjének szabad választása volt a pajzs színére nézve, ellentétbe jő magával a czikkíró, állítván, hogy a czímer tervezőjének keze kötve volt. A czikkírónak az oromdísz arányára vonatkozó állítása pedig csak annyiban fogadható el, hogy ez csakis a toronyra nézve áll, a többi alak azonban mind szabályszerű.[1]

Kellőleg indokolva nincs azon állítás, hogy a mi az oromdísznél található hibákat illeti, minő pl. a sajátságos szinezés a Chontos-féle sisaktakaránál, — azokat elhamarkodott munkának kell tulajdonítanunk, mely hibák részint az által keletkeztek, hogy Zsigmond király éppen akkor nagyon gyakran változtatta tartózkodási helyét; részint hogy a Chontos család nem a legkedvezőbb anyagi viszonyok közt lehetett.

A valóságban egészen másképen áll a dolog. Ugyanis mindenki előtt szembetünő, hogy az oromdísz, t. i. az ott szereplő kalap, emberi alak, kürt, csillag stb. *technikai kivitelére sokkal több gond fordíttatott, mint a pajzsban szereplő ugyan-*

[1] A pajzs-alaknak oromdíszül felhasználása a XIV. század második fele óta kezd általánosabbá válni, bár szórványosan korábban is előfordul (pl. a zürichi czímertekercsben), és, mint már egyszer e lapokban említettem, ezen oromdíszben a pajzs-alaknak a legkisebb részletekig ismétlődnie kellett. Az esetleges eltérések határozottan hibák. Megjegyzendő, hogy ha az oromdísz *nagyban* eltér a pajzs-alaktól, akkor már mint önálló alak tekintendő.

ezen alakokéra, valamint maga az egész czímer a nagy gonddal tervezett és izlésesen, részletesen és gazdagon kidolgozott háttérrel egyetemben,[1] egyike a legsikerültebbeknek az előttünk ismert XV. századi magyar czímerek között; és hogy e czímernél ép oly kevéssé lehet elhamarkodásra mint rossz díjazásra gondolni, mint a czikkíró azon állításának valószínűségére, hogy ezen Chontos-czímert ugyanaz a kéz festé, mely a Vidfi- és Moghi-czímereket, melyek a legapróbb részletekig a heraldika legsilányabb termékei közé sorolhatók. *Nem képzelhető, hogy ugyanazon rajzoló ugyanabban az időben egyik czímernél teljes értelmetlenséget, másiknál pedig teljes szakavatottságot tanusíthatott volna.*

A mi pedig a Chontos-féle czímertakarót illeti, ennél a nagyon is szépen, sőt szabályosan stilizált czímertakarónál a szokatlan színezés nem elhamarkodás kifolyása, hanem előre föltett szándék következménye, mely jóval azelőtt is megvolt, mielőtt a festő ecsetét festékbe mártotta volna. Ezt eléggé bizonyítja a színezésnek felette sikerült, izlésteljes és szabatos beosztása, vagyis «*megfordított sorrendje*», mire nézve tájékozás végett kiemelem, *hogy az egyszínű sisaktakarókat mondhatjuk ugyan szokatlanoknak, — kivált pedig minálunk szokatlanoknak, — de korántsem incorrecteknek.*

Az egyszínű sisaktakarók nem jelentenek egyebet, mint azt, hogy nincsenek bélelve, s előfordulnak már a heraldika fénykorában. Ilyenekkel találkozunk a «Sancti Christofori Bruderschaft» könyvében, de még a Donau-Eschingeni sokkal későbbi (1433) czímeres-könyvben is akárhányszor. Tehát *e szempontból* véve is, az elhamarkodás eszméje nem lehet indokolt. Ha valakit érdekelne, a legszivesebben ajánlkozom megmagyarázni, hogy *én* egy előfordult hasonló esetben (lásd «Turul» IV. 1886. 146—147. l. «Barócz») miért ragaszkodtam a kétszínű sisaktakaróhoz. A fönnebbi fejtegetés, úgy hiszem, bármely szakembert ki fog elégíteni; *én azonban még mindig hiába keresem, hogy a t. czikkíró ezen szép és minden tekintetben gondosan kiállított czímernél miben találhatta az elhamarkodást?*

Ha elég volna csupán annak leírására szorítkozni, a mi első tekintetre könnyedén szembe ötlik, — és csak azt fejtegetni, a mit betűkből és mondatokból mindenki kiolvashat, a ki csak olvasni tud: akkor teljesen fölösleges összehasonlító tanulmányokat tenni, és az embernek magát előbbi századoknak eléggé ki nem derített gondolkozási és cselekvési módjába beleélni. Talán akkor és csakis akkor lehetne joga a czikkírónak helyteleníteni e mondatot, hogy «ott is olvassunk, a hol nincs mit olvasni, és ott lássunk, a hol nincs mit látni.»[1] Én, részemről, ezt a nagyon is köznapi felfogást legkevésbbé sem tehetem hitvallásommá, miért is legvégűl azon kérdést bátorkodom intézni a részrehajlatlan olvasóközönséghez: *melyikünk tesz több hasznot a tudományos buvárlatnak? az-e, a ki a hibákat és valótlanságokat kideríti és ezek javítására buzdít, vagy pedig az, a ki feltűnő hibákat leplezni s hivatkozással arra, hogy azok másutt is előfordulnak, azokat szépíteni igyekszik?*

CSERGHEŐ GÉZA.

[1] Megmaradok a háttér (Hintergrund) nevezetnél, és osztozom más szaktekintélyek véleményében, ha e háttért annak veszem, a mi, és a minek lennie kell a valóságban. A «szőnyeg» nevezet sem rossz, s ennek is vannak pártolói; de a zászló-elméletre nézve semmi támogató bizonyítékot nem ismerek.

[1] Nem tagadom, hogy (miként általában, úgy a heraldikában is) fordulnak elő oly esetek, midőn nem láttak ott, a hol pedig volt látnivaló, s így történhetett, hogy például egy halat, mely egy koronás szüzet tart szájában, egy «*ülő syrén*»-nek irtak le, *mi által két természetes lényből egy szörny-alak teremtetett.* Ilyen a Palásthi Bagonya-féle sisakdísz pecsét, mely a Turul 1884. II. kötetében 129. l. közöltetett. Vajjon ez is ama bizonyos «csekélyebb érdekü részletek» közé tartozik, melyeknek méltatásába merülni nem érdemes?

VEGYES.

A kis-solymosi Simó családról.

(Egy czímerrajzzal.)

A kis-solymosi Simó családról csak részben emlékezik meg Nagy Iván X. kötete 191. s következő lapjain s azért szándékom az ott közlött s úgynevezett farczádi Simó-ág családfáját a tulajdonképen való kis-solymosi ág családfájával kiegészíteni s egyszersmind legalább kivonatban be akarom mutatni amaz okiratot is, mely megvan *II. János* választott magyar király és erdélyi fejedelem *Liber Regius*-ában, mely az *országos levéltárban őriztetik.* Ez okirat igen érdekes, a mennyiben a székely nemes család a maga csendes birodalmában levő, saját ősi jószágára, székely örökségére — siculica hæreditas — kér donatiot és így királyi jogot vivén be az ős székely földre, mintegy lemond a föld ősidők óta fennálló kiváltságairól. Tudjuk, hogy II. János király nem az első uralkodó, ki a királyi jogot beerőszakolta a Székelyföldre; mert már atyja Zápolya János megkisértette Csíkban és Maros-Széken, és a Simó család sem az első, mely loyalitását azzal bizonyította, hogy dona-

tiot kért székelyföldi birtokaira, de minden tekintetben ez eset a legrégiebbek közé tartozik (1570); s az okirat erre szavai szerint: «tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis nostri agilis Francisci Simo[1] de Kis-Solymos, quæ ipse sacræ primum dicti regni nostri Hungariæ coronæ, (ugyancsak külön van hangsúlyozva a korona!) ac deinde Maiestati nostræ pro locorum et temporum varietate *constanter* et forti animo exhibuit et impendit, totales et integras *portiones suas* possessionarias ac *haereditates siculicales* in possessionibus Kis-Solymos et Betha vocatis» etc. aligha nincs összefüggésben ama körülménynyel is, hogy siculica hæreditassal biró s az új adományozást nyerő *kis-solymosi Simó Ferencz* János királynak *állandóan* valami hű udvari embere és valószínűleg buzgó unitarius hitfele volt, minthogy a család épen ez általam közlendő ága ma is unitarius.

Az adományt nyerő Ferencz tehát Tordán 1570-ben május 16-án kis-solymosi és bétai jószágaira kapja e nova donatiot, oly jószágokra, melyeket az illető őseiről örökölt s a melyeket akkor is háborítatlanul, nyugalmasan birt, tehát kétségtelen, hogy régi nemes ember volt. E mellett így szól tovább az okirat: «totum item et omne ius nostrum regium, si quod nos etiam alias in eisdem portionibus possessionariis ac hæreditatibus siculicalibus qualitercunque haberemus etc.» Az adomány-levelek e szokásos frázisa e helyen a szó realis értelmében vehető, mert jogilag a Székelyföldön semmiféle donationak sem volt helye, nem lévén ott királyi jog.

Az oklevél szavai szerint az említett *I. Ferencznek* öt fia volt, ú. m: *Lukács*, *Mihály*, *Benedek*, *Pál* és *László*. Ennélfogva csodálkozni lehet, hogy a Nagy Ivánnál közlött családfa nincs tekintettel ez öt fiúra, holott az oklevelet emlegeti az író, de valószínűleg nem látta s így nem is tudjuk, hogy az úgynevezett farczádi[2] ág I. Ferencznek melyik fiától származik.

Az öt fiú nagyon termékeny volt, mert úgy a Székelyföldön mint a vármegyéken több rendbeli Simó család van, melyekből többeket előrsorol Nagy Iván; egyik ág vagyonosabb, a másik szegényebb s így megtörtént, hogy például a Nagy-Ernyén lakókat adó alá vetette a község s a kir. tábla előtt lefolyt perben az Ernyén lakó Simó Ferencz és a Székesen lakó Simó István mint felperesek megnyerték a községeket a miért őket bebizonyult nemesi jogaiktól meg akarták fosztani. A tárgyalás 1843 decz. 1-én történt.

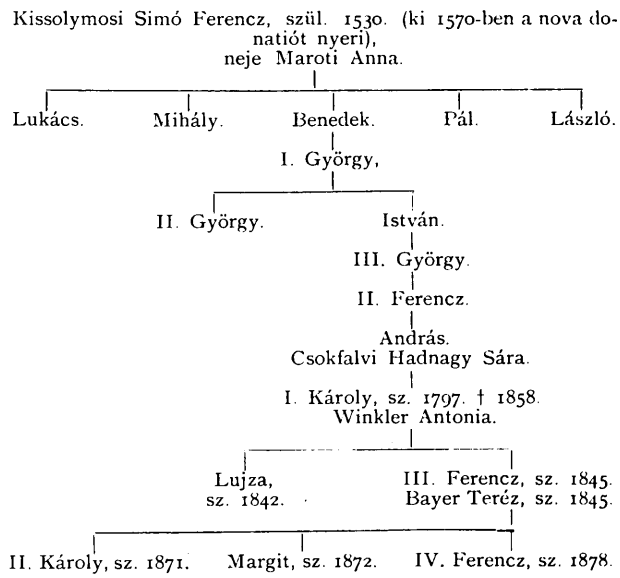
[1] A Liber Regiusban a Simo név *y*-nal van írva, így: Symó.

[2] E név onnan származik, hogy a bétai jószágot az egyik Simó farczádi jószággal cserélte fel s használni kezdte a farczádi előnevet, ezek családfáját közli N. Iván az idézett helyen.

Úgy látszik ez a marosszéki ág az első Ferencz Pál nevű fiától jön le s ezághoz tartozott Simó Ferencz a festő és gyermekei, valamint kis-solymosi Simó Pál, ki az 1818. évi Schematismusban mint kormányszéki ügyvéd fordul elő.

Meg kell azonban jegyeznem, hogy mivel a Simó név keresztnév (s a hagyomány a család őséül Ferenczi Simót emlegeti, ki tán a XIV. században élt), más székekben és vármegyékben támadtak Simó családok s ezek közül már most majd mindenik kis-solymosi vagy farczádi Simó akar lenni, mert ez a két ág tartotta fenn magát a jó közép nemesség színvonalán.

De lássuk már magát a családfát:



András, ki a múlt század második felében s e század elején élt, némi naplójegyzeteket hagyott hátra, melyekből közöljük a következendőket:

«Anno 1795 die 24-ta Junii, szerdán szűzjegy alatt az úr Istennek bölcs rendeléséből vettem házastársul, életem s üdvösségemnek megnyerésire Istennek dicsőségire, az közönséges társaságnak hasznára és előmozdítására tekintetes néhai csokfalvi Hadnagy András úr árva leányát Hadnagy Sára kisasszonyt, Aranyos széken Kövenden az tks Gál Mózes úr házánál lett egybekelésünk; minthogy az Gál Mózes úr házastársa Hadnagy Katalin ifjú aszszony testvérénél neveltetett. A pap rákosi tiszteletes prædicator Ferenczi uram eskettetett egyben. Kövendről 26-a Junii indultunk Fehérvármegyébe Sárpatakra, Nemes Ferencz bátyám uramékni. Ottan néhány napot mulattunk és azon idő alatt alattomban az ördög sugarlásából indult gonoszok csendes életünket igyekeztek megrontani; de minthogy az szent házasságot az úr Istsn maga igazgatja, és a kiket ő felsége alkat egybe, az ember el nem ronthatja, így szégyenültek meg az én gonosz akaróim. És már én is arra kérem az urat adja jelét mi voltunknak, kit ellenségink is lássanak és szégyeljék hogy minket megáldasz ó úr Isten. Amen. . . . . .

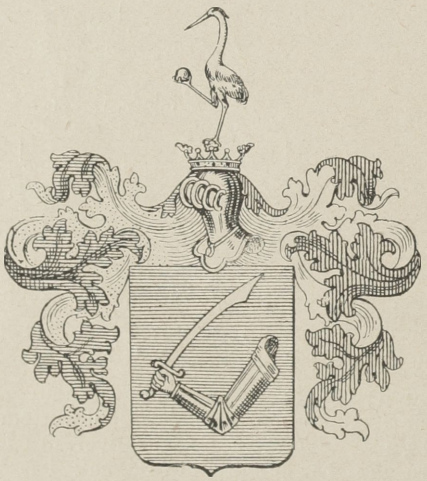
Ao 1797 21-a 8-bris Orsolya napja estéjén szombaton este éjfél tájban Saturnus planeta esztendejében, szombaton scorpio és vasárnap nyilas jegyek alatt levő időben, Istennek nagy segedelme után szült az feleségem egy fiu magzatot örvendetes állapotban kit is az Istennek ajánltam, hogy nevelje ő felsége a maga dicsőségére. Ezen esztendőben minden áldásokkal bőven volt az föld, kivált borral, melyért legyen áldott az úr neve örökké. Fiam Károlynak kereszteltetett. Kereszt szüléi Mátéfi Mózes úr és neje Mátéfi Ágnes.

1798. 28-a 9-bris szereda nap estéjén kezdett járni Károly, futva hozzám jött az anyjától, addig nem járt, csak mászott.

1803 november 9-én Isten segítségéből Károly fiamat atyai áldásommal Gyöngyösi mester uram eleibe a kis-solymosi iskolába bocsátottam.

És csakugyan e Simó Károly egyike volt az ország legmíveltebb fiainak; a gróf Bánffy családnak volt jurium inspectora, kitünő jogász és mezei gazda s idősebb korában az irodalommal is foglalkozott, lefordítván Göthe híres regényét «*Werther szenvedéseit*», mely Kolozsvárt jelent meg s melynél a nevezett műnek jobb fordítása maig sincs.

A család címere itt látható, mely Simó András pecsétnyomójáról vétetett le: a paizs kék



mezejében kivont kardot tartó pánczélos jobb kar; sisakdísz koronán álló darú.[1] Foszladék jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös, különböző a Nagy Iván által közlöttől annyiban, hogy itt hiányzik a hold és csillag, ott meg hiányzik a darú, mert a sisakdísz ismétlő. K. S.

Magyarország czímerének jelképei.*

Nyáry Albert báró «A Heraldika vezérfonala» czímű munkájában a magyar czímer jelképei iránt felmerült véleményeket, helyesebben mondva gyanításokat felsorolta ugyan, de a kétes kérdést nem oldotta meg.

A magyar nemzet eredetét és őstörténetét kutatva, nemzetünk czímerére is kiterjesztettem figyelmemet, s az e tekintetben elért eredményt kívánom ez alkalommal nyilvánosságra hozni.

A Magyar, Jász, Kún, Haram, Székel, Vál és Uz nevezetű hét nemzetből álló magyar emberfaj évezredek előtt Abessiniában, a ma Egyptomnak nevezett hajdani alsó és felső-Masar (Misraim) országban, továbbá Arabiában, Kanaánban Palæstinában, a Vízközben (Mesopotamiában), a Verestenger körül s a Középtenger déli és keleti partjain lakott.

E hét nemzet egyik ágazatát, Abulfeda[1] Edrisnek vagy is Henochnak Saba nevű fia után Sabæusnak nevezi.

A sabæus nemzet pedig ugyancsak Abulfeda szerint a világ legrégibb vallását alkotta, melyet az emberi nem legnagyobb része követett, a napot, holdat, csillagokat imádván, mely vallás ugyanazonos volt a Mithras = világosság tiszteletével.

Az egyptomiak vagyis a régi masarok felől tudjuk, hogy a napnak többi közt oroszlánt is szenteltek, s ezen állat képezte a nevezett égi test egyik jelképét is.

«A hajdani csillagjósok (astrologi) — írja Dr. Érdy János[2] — a lelket a testi világon keresztül költözése után a nap kapuján bocsátották a világosság országába.»

A világosság országának (napnak) másik jelképe a sas (turul madár) vala, mely az Egyptomból Cecrops vezetése alatt Görögországba átköltözött s Athenben letelepedett jonoknál, a pénzvéső ügyetlen ábrázolása következtében bagolylyá változott, mely elég hibásan már harmadfélezer év óta Pallas Athenæ jelképeként szerepel, pedig egyebeken kívül Homer Odysseájának III. könyve 366—367. verseiből, melyek szerint: «Sic utique locuta abiit cæsia oculos Minerva Aquilæ similis. Stupor autem cepit omne videntes», kiderül, hogy Minervát a sas illeti meg.

Az anyaországgal egyesült Erdély czímerében szintén a sas, a nap és a hold foglaltatik.

Az oroszlánt hihetőleg azért választották a napimádó ősök czímerük jelképeül, mert ezen állat az Egyptom felett feküdött Scythia vagy is a Vasországban volt leginkább elterjedve, melyet a zsidók Bás-án országnak neveztek.

Mózes ugyanis a róla nevezett V-ik könyv XXXIII. fej. 22. v. szerint így szólt halála előtt Dánhoz: «Dán az oroszlán kölyke, bőségesen foly Básánból».

De az oroszlánt még azért is jelképül választották, mert ezen állat nemcsak rettenthetlen bátorságú, de az ember irányában nemes és nagylelkű is, tehát oly tulajdonságai is vannak, a milyenekkel a magyar emberfaj birt, mint ezt a szentírás a Kanaan földén la-

[1] A darút úgy szokták festeni, hogy bal lábán áll s jobb lábát felemelve valamit tart, golyót, virágot, de rendesen követ

* A tisztelt szerző úr néhai Horvát István iskolájának buzgó híve; s ha véleményével a történelmi kutatások mai eredménye nem is találkozik, érdekesnek tartjuk e rövid dolgozat bemutatását, mint az említett iskolának ma már igen ritkán, úgyszólván csakis a t. szerző úr művei által képviselt termékét, mely mindenesetre igen bő olvasottságról tesz tanuságot. *Szerk.*

[1] Historia anteislamica. Edit. Henr. Orthobius Fleischer Lipsiæ 1831. 4. pag. 149.

[2] Archæologiai vázlat. Archæologiai közl. VII. köt. 1. füz. 58. l.

kott magas termetű, igen erős óriások, (enatzimok) felől, kiknek egyik királyuk a básáni Og vala, tanúsítja.

A régi pæonokról (pan-jonokról) azaz gyűléses (synodalis) jászokról olvassuk: [1] hogy szintén a napot tisztelték, s ennek jelképeül szolgáló tányért (vagy tekét, discus) hosszú póznára alkalmazták. És ezért Josue könyve X-ik fejezetének 12. 13. stb. verseit úgy értelmezem, hogy a nap és hold megállítása alatt, a pæonokéhoz hasonló hadi jelvényeket használt nemzetek Josue részéről az előhaladásban meggátoltattak s megverettek.

Az előrebocsátottakat tudva, nem leszen nehéz a magyar címerbe felvett oroszlánok számát is meghatározni, ha figyelembe vesszük Constantinus Porphyrogenneta szavait.

A tudós görög császár ugyanis műve [2] egyik helyén a magyarokról, kiket törököknek (arabs fordítása a pártos névnek) nevez, írja, hogy *hét nemzetből* állanak, másik helyén pedig a chazaroktól elszakadt, de ismét csatlakozott kavarokat (vár-kunokat) szintén hozzájok számítva, bizonyítja, hogy a törökök *nyolcz nemzetet* számlálnak, más szóval tudtunkra adja, hogy nyolcz, tulajdonképen pedig hét nemzet egyesült.

De azért korántsem szabad vélnünk, hogy az egész magyarság, t. i. a fennebb megnevezett jászok, kunok stb. mindnyája egyesült egy nemzettestté, mert itt csak töredékekről van és lehet szó, hiszen, hogy csak egy példát említsek, a magyaroknak a paczinákok által elválasztott része Perzsia mellé ment vissza a Vaskapunak és Závártőnek nevezett hegyszoroshoz.

Constantinus P. e helyei megfejtik azt a körülményt is, mi okból volt szükséges hét vezért választani, t. i. hogy a háborúban mindegyik nemzetnek külön vezére legyen.

A hét vezér azután a tulajdonképeni magyarok vezérét, Árpádot választotta fővezérül, s hogy az egyesült hét nemzet (II. Béla király Pál nevű jegyzője a későbbi csanádi püspök szerint: Hetu Mager Septennes Hungari) ismét szét ne váljék, kötötte a vérszerződést, s eképen megalkotta a szövetséges magyar álladalmat.

Igen találóan mondá azért Horvát István: [3] «Árpádnak mély bölcsessége, most erősíteni és rendbe szedni kezdé a meggyengült magyar nemzetet. Az egynyelvű de szerteszétvonó s egymással örökös ellenségeskedésben élő, többféle nevű rokon népekből, a mit csak lehetett, egy, most már független nemzetté varázsolta az egységnek jótékony következéseit felfogó fővezér, s ott állott ismét a magyar nép, hogy a bölcs Leo görög császártól szövetségre kéretnék Simon bulgár fejedelem ellen.»

Ezen álladalom országos címerébe a hét nemzet oroszlánait vették fel.

Az oroszlánt a nemzetek címereiben mindenkor ott találjuk meg, a hol magyar ajkú nemzetek laktak, így p. o. Kun-, Orosz-, Cseh-, Vál-(Wallon = Flandria), Anglia stb. országban, a mit itt részint tér szűke miatt, részint pedig mivel e tárgy már a történet körébe tartozik, igazolnom nem lehet, azonban a történészek figyelmébe ajánlom a Büsching [1] által közlött lengyel címereket feltüntető három táblát és leirást, a hol az orosz oroszlán, a sas, a magyar öltözetű és fegyverzetű páncélos litván lovagok, a jon (jász) oszlopok (Wilna) szemlélhetők. A lovagok Herberstein szerint (Pistorinál Tom. I. 152) magyar módon lovagoltak, és pajzsukon a kettős kereszt látható.

A mely címerben egy oroszlán fordul elő, az csak arra mutat, hogy az illető országban vagy kerületben egy magyar ajkú nemzet lakott, a hol 2 vagy 3 stb. oroszlánt látunk, ugyanannyi nemzetet kell keresnünk.

Meglepő azonban az, hogy az oroszlánok nem pólyán hanem a vért mezején vannak ábrázolva, továbbá, hogy a keresztény vallásra tért néhai magyar nyelvű nemzetek vértjeikbe a kettős keresztet vették fel.

Visimar vandal királynak a magyar címerrel egyező pecsétje és pajzsa, valamint két vandal nemes ruházaton Westphalen [2] művéhez csatolt táblázatokon láthatók.

Az amorræus vagyis az íjász nemzet egy része Francziaország északi határain Britanniával átellenben lakott, a francziák Arcæ, Archæ, Arcenses stb. néven hívták, mely nevek Du Fresne Gloss. Manuale I. 337—340. l. szerint nyilazót=sagittariust vagy íjászt jelentenek, de Morini néven is hivattak.

Malbrancq [3] művében a czímlap után következő réztáblán a morini püspöki megyében fekvő tartományok, különösen Arke, Sitiu az ormansákák és szászok czímerein, oroszlánok, egyfejű sasok, kettős keresztek stb. láthatók, mely jelképek a magyar fajhoz tartozást szintén igazolják.

Ugyan e mű 78. és 79. lapjain Arke városnak tornyos és Sitiu várnak kettős kereszt czímere láthatók. — Du Chesne (Hist. Norman. SS. antiqui Paris 1619. Fol. Pag. 183.) szerint a morinok egyek a flandriaiakkal.

Mikor vétetett fel Magyarország czímerébe a négy pólya, adat hiányában meg nem állapítható.

BÉKEY ISTVÁN.

A zentai curialisták czímerei.

(Négy czímerrajzzal.)

Zenta városa a török hódoltság korában önálló városi jellegét elvesztvén, akkor a midőn a Tisza-Dunaköz vidékét I. Lipót császár és király győzelmes fegyverei visszafoglalák s az ú. n. temesi bánságban székelő törökök ellen a tiszai határőrvidék az 1699—1702. évek között véglegesen szerveztetett, e város szintén a végvidék egyik erődített sánczává (fossatum) lett. E határőri szervezetből kifolyólag éppen úgy mint a többi tiszavidéki erődített községekben, Zentán is bizonyos számú lovas és gyalogos miliczia had

[1] Maximi Tyrii, Dissertationes Philologicæ. Lugd. Batav. 1614. 8. Dissertatio XXXVIII. pag. 384.

[2] Anselmi Banduri, Imperium orientale. Parisiis 1711. Fol. Tom. I. Pag. 107, 108, és 110. Comp. Porphyr. De Adm. Imp. Cap. 38 et 40.

[3] A Paczinákokról 96—97. l.

[1] Magazin für die neue Historie und Geographie, angelegt von D. Anton Friedrich Büsching. XVI. Theil. Halle 1782. Beschreibung der Wappen aller Woiwod- und Landschaften in Polen. Seite 114—118. 3 táblával.

[2] Monum. Rer. Germ. IV. köt. 40. l. és 7. tábla 3. sz. 1251. laphoz col. 2. 5. táblán a 605. laphoz.

[3] Jacobi Malbrancq, De Morinis et Morinorum Rebus. Tornaci Nerviorum 1639. in 4-to.

székelt, mely tisztikarával együtt kizárólag szerbekből állott. E vidék határőri szervezete azonban csak addig állhatott fenn, míg a törökök a temesi részekből ki nem űzettek. Midőn ez megtörtént, a magyarországi rendek nem is késtek a tiszai és marosi végvidék feloszlatását s az anyaországhoz való visszacsatolását sürgetni, de e kívánságuk III. Károly korában nem teljesült. A határőrvidéki szervezet feloszlatását több tényező gátolá. Legfőbb vala ezek között először is az, hogy a kiváltságos katonai szervezet alatt álló szerbek polgárosítását nem lehetett megkisérelni annak veszélye nélkül, hogy azok önállóságuk s I. Lipóttól nyert szabadalmaik megmegsértésének tudatában, orosz fenhatóság alá ki ne vándoroljanak; de gátolá e határőrvidék feloszlatását azon, — kellőleg csak legújabban méltatott — körülmény, mely szerint az osztrák kormány már csak financziális szempontból sem látta azt czélszerűnek, mert a határőr volt a birodalom legolcsóbb katonája.[1]

A politikai és pénzügyi viszonyok átalakulása után végre az 1741. évi XVIII. t. cz. kimondá a tiszai és marosi végvidék feloszlatását, bár a közbejött örökösödési háboruk (1741—1748) e törvényczikk végrehajtását egész 1750-ig gátolák. Hosszas előmunkálatok után végre az ez év végén a tiszavidéki községek katonai szervezete végleg megszüntettetett s Bács és Bodrogh vármegyékbe vissza lőnek kebelezve. Minthogy azonban előre volt látható, hogy a fossatumok szerbjei magukat a megyei hatóság alá vetni vonakodni fognak, egyidejűleg Mária Terézia királynő jónak látta a tiszavidéki községeket bizonyos szabadalmakkal, a miliczia volt tisztjeit pedig magyar nemesi ranggal megadományozni.

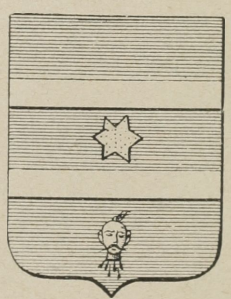
Így történt, hogy a zentai tisztikar, mely összesen hat tagból állott, 1751. év elején, hasonlóan, mint a többi tiszai községek tisztjei, illő armális leveleket nyertek. Ezen most nemességet nyert hat család, névszerint Baderlicza, Branovacsky, Golub, Millinovity, Tésity és Wuxity, képezte e város curialis nemes családait, mert utóbb birtokadományban (curia) is részesültek. E helyütt nem akarhatjuk e családok történetét s az általok 1751. évi mart. 1-én nyert armális leveleket ismertetni, hanem csupán e szerbekből lett új magyar nemesek czímereit kívánjuk bemutatni. Közlésünk azonban nem lehet teljes. A Golub és Wuxity családok időközben kihalván, az általok nyert nemesi levelek veszendőbe mentek, vagy ismeretlenül lappangnak. E két család czímerét tehát másolatban e helyütt be nem mutathatván, csupán azt említjük fel, hogy ezek leirását Nagy Iván, az országos levéltárban levő egykorú másolatok alapján már közzétette.[1] Lássuk tehát a többi négy czímert.

A Baderlicza család czímerét az I. ábra mutatja. A nemesi oklevelet Baderlicza János, zentai hadnagy (Lieutenant), nyerte. Czímere: kék



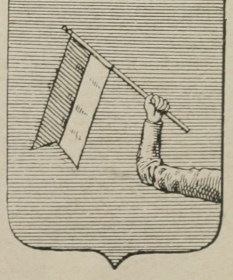
mezőben jobbra ágaskodó medve, első lábával nyílvessző köteget tartva; feje felett arany csillag.[2]

A Branovacskyak czímeres levelét Branovacsky Szubota, zentai hadnagy, kapta. Mint a II. ábra mutatja, a czímer a következő: vízszintesen két keskeny ezüst pólya által kétszer vágott kék mezejű paizs, melynek középső me-



zejében arany csillag, az alsóban pedig egy töröknek levágott vérző tar feje látható.[3]

A Millinovity család czímerét (III. ábra) egy



kék mezejű paizs képezi, melyben bal felől egy piros és fehér színű zászlót lobogtató kar nyú-

[1] Ballagi A.: A határőrvidék stb. Századok. 1884 évf. 54. l.

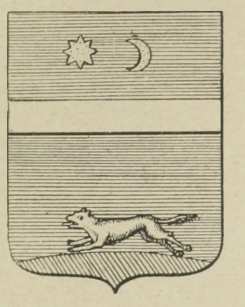
[1] Nagy Iván ismeretes művében (Magy. orsz. Csal.) az illető betűknél.

[2] Az eredeti armális levél a Baderliczáknál Titelen.

[3] Eredetije az illető családnál Zentán.

lik ki. A czímeres levelet Millinovity Nécza, zentai zászlótartó (barjaktar) nyerte.[1]

Végre a Tésity család czímerét a IV. ábrán közöljük. E családból a nemességet Tésity Mihály, zentai hadnagy, szerezte. A czímer, mint



ábránk feltünteti, egy ezüst pólya által vágott kék mezejű paizs, melynek felső részében arany csillag és félhold, alsó részében pedig egy futó farkas látható.[2]

Ezek azon czímerek, melyeket röviden ismertetni kivántunk, a nélkül, hogy azokat akár stilus, akár symbolika szerint bőven fejtegetnénk. E czímereket bizonyos egyszerűség, az alapszínekben egyöntetűség jellemzi leginkább. A XVIII. századbeli kanczelláriai praxis nemcsak az oklevelek kiállítása, hanem főleg a heraldikai kellékek productiója terén is nagy hanyatlást mutatván, nem csoda, hogy azon eredeti oklevelek czímerei is, melyeket az illető családok birtokában látnunk lehetett, nemcsak a heraldikai compositio, de a kivitel tekintetében is igen gyarlók.

De bár e czímerek sem régiség, sem heraldikai műcsín által éppen nem kiválók, mindazáltal mint az egykor megalkotandó magyar czímertár kiegészítő részei, figyelmünket megérdemlik.

DUDÁS GYULA.

A Laszberg grófok genealogiájához.

A «Turul» mult évi utolsó füzete felölelvén a hátralékos czikkek tömegét, a szerkesztőség kénytelen volt térszűke miatt rövidítéseket és törléseket tenni; így történt azután, hogy «A Laszberg grófok genealogiája» czímű értekezésemben nagymérvű törlések eszközöltettek; az így keletkezett következetlenségeket és hiányokat most ezen pótczikkben bátorkodom lehető rövidséggel jóvátenni.

A megjelent értekezés befejezésében (184. l.) hivatkozás történvén az 1569-iki *ötpecsétes osztálylevélre*, mely azonban az előzményekből kitörültetett, most azt pótlólag röviden kifejtem:

Az 5-ik nemzedék képviselője Laszberg János-Lipót nőül vevén thurni Reicker Kristóf leányát Rozinát, ezen házasság által megszerzé családjának a Reicker-féle birtokokat is; így jött később a Reicker-czímer a bárói és grófi czímerben a Laszberg-czímerhez.

Ezen házasságból származott a második fiú *Laszberg Márton*, ki Győr várának kapitányává lett. Hogy mikor jutott ő Győrbe, a családi irományok és nyomtatott leszármazási táblák nem említik; de neve előjön az 1569-iki osztálylevélben, mely loismannsdorfi Kristóf és Márton testvérek, dürnbachi Bayr György, gefelli Huebner János és lisani Lindeck Kristóf sógorok közt köttetett. Ezen oklevél annyiban is érdekes, mert keltezése így szól: «Beschehen den sechsten February nach Christi geburt der minderen zahl im neun und sechzigsten jhar». Tehát az 1500. évszám röviden «kisebbik szám» kitétellel jegyeztetik.

Minthogy továbbá ezen győri kapitány testvérbátyja Laszberg Kristóf az említett osztálylevél kelte után harmadfélév mulva 1571 junius 1-jén hűbéradományt nyert Márton és Farkas testvéröcscsei örökségére, azt lehet következtetni, hogy a győri Laszberg kapitány még 1569-ben élt, de 1571 juniusban már nem volt az élők között. — E két oklevél tehát a *magyarországi* első Laszberg korának meghatározására érdekes, és azt a genealogia földerítésére megemlíteni szükséges.

A «Turul»-ban közzétett grófi *czímerhez* annak *leírását* is az eredeti szöveg szerint, de könnyebb megérthetés végett a mostani orthographiával, a következőkben bemutatom a bárói diplomából, minthogy a grófi diploma csak a képet adja, de a leirást illetőleg a báróira hivatkozik:

«Und zu mehrer Gezeugnis und ewiger ansehnlicher Gedächtnis solcher Unserer Gnad und Erhöhung in den Stand und Grad der Freiherren, haben Wir Ihnen von Laszberg zu Ihrem, einestheils von uralten Zeiten her geführten Wappen und Cleinod, das Reickherische als Ihrer nächsten Blutsverwandten durch Absterben selben Stammes Uns heimgefallene Wappen gnädigst adiungirt, unirt und also beide Schilde mit ihren Helmen, Farben, Ornamenten und Clenodien unter einer Coniunctur nachfolgendermaszen zu führen und zu gebrauchen mitgetheilt und verliehen, Das mit Namen sein volt: Ein zweifach quartirter Schild, dessen vordere Hälfte längs Laszbergisch, und die andere Hälfte Reickherisch. Die erste Quartirung, das hinter-untere und vorder-obere Feld schwarz darin ein gelbes Kreuz; vorder-unters und hinter-obers Feld in Mitte überzwerg abgetheilt, das obere Theil roth, und im unteren weiszen Theil ein rother Spickl. In der anderen Hälfte des Schildes oder hinteren Quartirung, selbig hinter-unteres und vorder-oberes Feld jedes nicht allein überzwerg abgetheilt und das obere schwarz, sondern auch das Untertheil nach längs also unterschieden, dass dessen Hinterort weisz und Vorderort roth. In selbigen vorder-unteren und hinter-oberen weiszen zwei Felden aus einem dreifachen Hügel oder Erdgrund ein gepeltztes Bäumel mit zwei Zweigeln und seinen Blättlein in gelber Farbe. Auf dem Schild vier offene Turnierhelme, der hintere mit in gelber und wei-

[1] Eredetije Miloszávlyevics M. ügyvédnél Szabadkán.
[2] Eredetije az illető családnál Zentán.

szer, vordere schwarzer und gelber, die zwei mittere auch einer beiderseits mit rother und weisser, der andere schwarzer und weiszer und rother und weiszer Farbe abgewechselte Helmdecken, und (auszer des vorder-mitteren) mit königlichen Kronen geziert. Ob dem hinteren Helm zwei weisze Adlersflügeln, in welchen das gelbe Baumpeltzer-Gewächs; ob dem vorderen Helm in zwei schwarzen Adlersflügeln das gelbe Kreuz, beides wie unten im Schild: ob den beiden mittern Helmen jedem ein rother altheidnischer hoher Hut, der hintere mit schwarzem und vordere mit weiszem überstulptem rauhen Futter, an des einen Gipfel ein aufgebundener ausgebreiteter Pfauenschweif natürlicher Farben an diesems Gipfel aber sechs weisze Strauszenfedern erscheinend.»

Megjegyzem ezen leiráshoz, hogy vagy a diplomaíró vagy a czímerfestő tévesen fogta fel a heraldikai topographiát; vagy talán onnan származik a homály, hogy a czímer a grófi, a leírás a bárói diplomából vétetett; ez utóbbi kérdést (az eredeti diplomák már nem levén kezeimnél) el nem dönthetem. — A gyakorlott heraldikus ezen német leiráson is eligazodhatván, a magyar fordítást mellőzöm.

Végül szükségesnek tartom a genealogia végéről kimaradt *három nemzedék ismertetését* annál is inkább közölni, mert a 11-ik nemzedéket képező Laszberg György gróf gyermekei közől az első fiú, György-Rudolf, nem képviseli a 12-ik nemzedéket, hanem a második fiú lett a család föntartójává:

12. *Laszberg György-Károly* született Randersackerben 1814 okt. 10-én; katonai pályáján Győrött telepedvén meg, itt nőül vette Hutflősz Rózát, kivel boldog családi életet élt és már két fiacskája volt, midőn őt az 1848-iki magyar szabadságharcz fegyverre szólítá; mint katonatiszt megesküdött a magyar alkotmányra és őrnagygyá lett. Világosnál letevén a fegyvert, Aradra vitetett, hol előbb halálra, majd kegyelemből 16 évi fogságra itéltetett; utóbb Rudolf trónörökös születése alkalmából megkegyelmeztetvén, 1858-ban kilencz évi szenvedés után börtönéből kibocsáttatott és gyermekeit, kiket 5 és 3 éves korukban hagyott el, mint gymnaziumi tanulókat viszonláthatta. A politikai viszonyok változásai és az életküzdelmek a kifáradt testet megtörvén, Bécsben tölté végéveit, és ott meghalt 1869 nov. 5-ikén, midőn gyermekei már önállóságra kezdtek jutni. Első fia két év előtt Győrmegye esküdtjévé lett; második fia György-Gusztáv-Artur, ki 1845 ápr. 30-án született, gazdasági tisztségre jutott és utóbb titkárrá lőn Szentlőrinczen Baranyamegyében.

13. *Laszberg György-Károly-Rudolf* született Győrött 1843 okt. 29-én. Atyja kilenczévi fogsága (1849—58) idejében gondos és szerető anyja vezette őt a gyermekkoron át. Elvégezvén a jogi tanulmányokat, a királykoronázáskor (1867) beállott új alkotmányos szellem őt a közigazgatási pályára terelte: Győrmegyében esküdtből csakhamar aljegyző, árvaszéki ülnök, majd főjegyző lett; 1870-ben a köz- és váltóügyvédi diplomát is megszerezvén, 1876 márcz. 11-én nőül vette Perlaky Katalin-Malvint; utóbb 1879-ben Győrmegye alispánjává lett, és ezóta kitünő tapintattal és buzgalommal vezeti a megye politikai ügyeit. Négy fia és két leánya képezik családi körét. Az első fiú

14. *Laszberg György-Rudolf-Ervin* született Győrött 1878 márcz. 10-én. Ez idő szerint ő képviseli a család 14-ik nemzedékét, ki szép tulajdonságaival örvendezteti szüleit és valószínűleg később hazáját is.

Dr. SZOMBATHY IGNÁCZ.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi február hó 5-én br. Radvánszky Béla elnöklete alatt választmányi ülést tartott, melyen az elnök mindenekelőtt kegyeletes szavakkal áldozott közelébb elhúnyt *Ipolyi Arnold* nagyváradi püspök, társaságunk alapító és vál. tagja emlékének; a választmány az elnök indítványára elhatározza, hogy a nagy férfiú érdemeit a társaság f. évi nagygyűlésén emlékbeszéddel fogja méltatni.

Ezután Dr. *Csánki Dezső* vál. tag olvasta föl «Harminczhat-pecsétes oklevél» czímű értekezését, bemutatván több oklevelet eredetijökben is. Dolgozatának közlését jelen füzetünk kezdi meg.

A folyó ügyekre kerülvén a sor, a titkár előterjeszti a következő tagajánlásokat. Pártoló tagokúl (évi 10 frt tagdíjjal): Dr. *Radvánszky György* Zólyom-Radvány, gr. *Waldeck Frigyes* Tisza-Roffon (ajánlja az elnök); *Csoma József*, eddig évdíjas tag, Devecserben (aj. a titkár). Évdíjas tagokúl (évi 5 frt tagdíjjal): *Tóth Elek* Eperjesen, *Bay Ilona* Debreczenben, br. *Roszner Ervin* Nagyváradon, *Dalmady Sándor* Budapesten (aj. a titkár); Dr. *Tauffer Vilmos* (aj. az elnök); ifj. *Bölöni Sándor* (aj. Bunyitay Vincze); *Reiner Zsigmond* Budapesten (aj. Szádeczky Lajos). Az ajánlottak a társaság tagjaivá megválasztattak.

Titkár ezután bemutatja a pénztárnok kimutatását a múlt évi pénztári állapotról, mely a következő:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1886. évi pénztári számadásainak kivonatja.

Bevétel:

Pénztári-maradvány 1885. évről	491 frt	72 kr.
Alapítványok befizetése	3100 »	— »
Értékpapirok kamatai	255 »	— »
Alapítványi kamatok	207 »	50 »
Pártoló tagdíjak	1930 »	— »
Évdíjak	1075 »	— »
A Turul egyes füzeteinek eladásából	28 »	75 »
Összes bevétel	7087 frt	97 kr.

Kiadás:

Személyi, irodai stb. költségek		616 frt	81 kr.
A Turul költségei:			
Nyomtatás	1058 frt 36 kr.		
Rajzok, színnyomatok, illustratiók	874 » 27 »		
Expediálás	86 » 49 »		
Írói tiszteletdíjak	694 » — »		
Összesen		2713 »	12 »
Tőkésítés		3107 »	94 »
A Nemzetségi Zsebkönyv alapjára félretéve		200 »	— »
Rendkívüli kiadás (két koszorú)		43 »	93 »
Összes kiadás		6681 frt	80 kr.
Pénztári maradvány		406 »	17 »

A *Nemzetségi Zsebkönyv* alapja pedig a következő állapotot mutatja:

Bevétel:

Választmányi határozat következtében takarékpénztárba helyezett összeg	800 frt	— kr.
Időközi kamatok	42 »	50 »
Összesen	842 frt	50 kr.

Kiadás:

Kérdőívek nyomatása és szétküldése	60 frt	71 kr.
Készlet	781 frt	79 kr.

A társaság vagyona:

Alapítványok:			
Értékpapirokban	6100 frt		
Aláírt alapítólevelekben	2000 »		
Alapítólevelek nélküli alapítványok	1800 »	9900 frt	— kr.
A Nemzetségi Zsebkönyv alapja		781 »	79 »
Készpénz		406 »	17 »
Összes vagyon		11087 frt	96 kr.

A pénztárnok kimutatása felolvastatván, *Csontosi János* vál. tag, mint a pénztárvizsgáló bizottság előadója, a következőkben terjeszti elő e bizottság jelentését:

Tisztelt választmány!

A Magyar Herald. és Gen. Társ. 1886. évi nov. hó 25-én tartott vál. ülése által alulirottak az 1886. évi pénztári kezelés megvizsgálására és a pénztári állás kimutatására kiküldetvén, feladatunkat f. évi jan. hó 19-én teljesítettük, s a társulati pénztári könyvek minden egyes tételét átvizsgálván, az utalványokkal és egyéb mellékletekkel összehasonlítottuk.

A számadásokat hibátlanoknak, a kiadásokat az utalványokkal összehangzóknak s egyátaljában a pénztári kezelést szabatosnak találtuk.

A pénztári állapot 1886. évi decz. 31-én

7087 frt 97 kr. bevételt
6681 frt 80 kr. kiadást

és így 406 frt 17 kr. pénztári maradványt mutatott.

Ha ehhez hozzátesszük, hogy a társulat részben befizetett alapítványokból, részben saját vagyonából 5% jövedelmező papir járadék-kölcsön kötvényekben 6100 frtot tőkésített, kötelezvényekkel biztosított alapítványai pedig 2000 frtra, s az aláírt, de be nem fizetett alapítványi összegek, melyeknek kamatai pontosan fizettetnek, 1800 frtra rúgnak; valamint ideértve a társaság által a Nemzetségi Zsebkönyv költségeire félretett s a felmerült költségek levonása után rendelkezésre álló 781 frt 79 krt: a társaság actualis vagyonát 1886. évi decz. 31-én *11.087 frt 96 krra* tehetjük.

És itt e pontnál örömmel kell constatálnunk, hogy a társaság által tavaly az aláírt, de be nem fizetett alapítványok biztosítására tett intézkedések a kellő sikerrel jártak; a mennyiben tavaly 5600 frtra rúgott azon alapítványi összeg, mely sem be nem fizettetett, sem pedig kötelezvényekkel biztosítva nem volt; jelenleg ezen összeg csak 1800 frtot tesz. A bizottság kötelességének tartja az igazgató-választmányt arra fölhívni, hogy azon tíz alapító tag, kik a mondott alapítványi összeget képviselik, újból megkéressék, hogy alapítványaikat befizetni, vagy azokról az alapszabályok 4. §-ában meghatározott kötelezvényeket kiállítani szíveskedjenek.

Megjegyezzük még, hogy a múlt évi pénztári tiszta maradvány hovafordítására nézve indítványozzuk, hogy a 406 frt 17 krnyi maradványból 100 frt tőkésíttessék oly módon, hogy ezen összegen valamely reális értékkel bíró sorsjegyek, pl. magyar vöröskereszt sorsjegyek, vétessenek, melyekből esetleg a társaságnak nagyobb haszonra lehet kilátása, a nélkül, hogy a beléjök fektetett összeget koczkáztatná; a Nemzetségi Zsebkönyv költségeire félretett 781 frt 79 krt kitevő összegnek 850 frtig leendő kiegészítésére fordíttassék 68 frt 21 kr.; a többi pedig, azaz 237 frt 96 kr., a folyó év számlájára vitessék át.

Mindezeknél fogva indítványozzuk, hogy a mélyen tisztelt elnökség Czanyuga József pénztárnok úr részére a szokásos évi fölmentést kiszolgáltatni méltóztassék.

Végül a titkár által említett napon tartott ülésünkben bemutatott 1887. évi költségvetés tételeit, melyek 4570 frt 17 kr. bevétellel szemben 3494 frt 21 kr. kiadást tüntetnek föl, továbbá a Nemzetségi Zsebkönyv első kötetének költségvetését, melyben 850 frtnyi alappal szemben 1170 frtnyi kiadás áll, meghallgatván és megvizsgálván, szerencsénk van az előirányzatot pártolólag a t. választmánynak ajánlani.

Budapesten 1887. évi január 19-én.

Szinnyei József s. k. vál. tag, mint a pénztárvizsg. biz. tagja.
Deák Farkas s. k. vál. tag, mint a pénztárvizsg. biz. tagja.
Csontosi János s. k. vál. tag, mint a pénztárvizsg. biz. tagja.

A választmány a bizottság indítványait magáévá tevén, a pénztárnoknak a fölmentvény megadatott; a tőkésítendő 100 frtra nézve pedig határozattá lőn, hogy azon oly nyereménykölcsön-kötvény vétessék, mely e mellett, bár mérsékelt, kamatot is hoz.

A titkár által előterjesztett költségvetési előirányzat az 1887. évre a következő:

Bevétel:

1.	Készpénz maradvány az 1886. év végével	406 frt	17 kr.
2.	Tagdíjhátralék az 1884—6. évekről 710 frt; ebből valószínűleg befolyik	200 »	— »
3.	A társaság tulajdonát képező 6100 frtnyi névértékű 5% papirjáradék kölcsön-kötvényeknek kamatja	305 »	— »
4.	3800 frtnyi aláírt, részben (2000 frt) rendes alapító-kötlevelekkel biztosított alapítvány 5% kamatja	190 »	— »
5.	A társaság által az 1887. év elején tőkésítendő 100 frtnak 4% kamatja	4 »	— »
6.	197 pártoló tag tagdíja	1970 »	— »
7.	277 évdíjas tag tagdíja	1385 »	— »
8.	Év folytán várható tagszaporulat 5 pártoló és 10 évdíjas tag után	100 »	— »
9.	A Turul egyes füzeteinek eladásából várható	10 »	— »
	Összes bevétel	4570 frt	17 kr.

Kiadás:

1.	Tőkésítés az 1886. évi maradványból	100 frt	— kr.
2.	A Nemzetségi Zsebkönyv költségeire félretett, 781 frt 79 krt kitevő összegnek 850 frtig leendő kiegészítésére	68 »	21 »
3.	Személyi járandóságok (titkár, pénztárnok)	500 »	— »
4.	Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	696 »	— »
5.	Nyomdai költség	1100 »	— »
6.	Színnyomatok készítése	500 »	— »
7.	Metszetek, rajzok, zinkographiák	250 »	— »
8.	Expeditio költségei (utánvétellel való szétküldés)	80 »	— »
9.	Irodai átalány (40 frt), postadíj, pénzbeszedési díjak, szolgák bére, másolások stb.	200 »	— »
	Összes kiadás	3494 frt	21 kr.
	Előirányzott maradvány	1075 »	96 »

A Nemzetségi Zsebkönyv I. kötetének költségei.

Bevétel:

Rendelkezésre álló összeg a föntebbi költségvetés alapján	850 frt	

Kiadás:

A Nemz. Zsebkönyv I. kötetének szerkesztéseért tiszteletdíj (20 nyomtatott ív után)	400 frt	
Levelezés, postaköltség stb.	50 «	
Nyomdai költség 20 ív után à 30 frt = 600 frt; ehhez kötés à 15 kr. 800 példányban = 120 frt	720 «	
Összes kiadás	1170 frt	

Fedezendő hiány 320 frt, mely összeg a f. év végén fenmaradandó pénztári készletből fog fedeztetni.

A választmány ez előterjesztéseket tudomásul vette s azokat a folyó évi költségvetés alapjául elfogadta.

A titkár ezután felhatalmazást kért arra, hogy a folyóiratunkhoz mellékelni szokott színes czímer-képeket nagyobb példány-számban készíttethesse; úgy hogy ezekből idő folytán, mikor kellő mennyiség áll rendelkezésre, külön díszes kiadvány készülhessen; a választmány erre, minthogy az csekély költségtöbblettel jár, a felhatalmazást megadja.

A folyó évi nagygyűlés október havára tüzetett ki, melynek egyik tárgya az Ipolyi Arnold fölött tartandó emlékbeszéd lészen, melynek elkészítésére *Deák Farkas* vál. tag kéretett meg. Ugyan e nagygyűlés lesz hivatva megválasztani a társaság elnökeit, mert az első öt évi cyclus a folyó évben lejár; míg a társaság többi tisztviselőit az év végén egyik igazgatóválasztmányi ülés fogja megválasztani.

Ezután zárt ülés következett, melyben a többi közt felmerült egy, a társaság első öt évi fennállásának alkalmából rendezendő szűkebb körű heraldikai kiállítás terve, mely tetszéssel fogadtatván, a terv bővebb megbeszélésére bizottság küldetett ki.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Dr. *Csánki Dezső* és *Csontosi János* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A *Nemzetségi Zsebkönyv kiadásának* előkészítésére kiküldött bizottság f. évi február hó 11-én ülést tartott, melyen jelentés tétetett a zsebkönyv ügyében eddig történtekről; ennek alapján a bizottság véglegesen megállapította a tervet, mely a zsebkönyv első kötetének szerkesztésénél irányadó lészen; úgy hogy az a folyó év második felében minden bizonynyal napvilágot láthat. Egyúttal a szerkesztőkre nézve megállapodott abban, sikerülvén a szerkesztésről nagy elfoglaltsága miatt lemondott id. *Szinnyei József* vál. tagot lemondásának visszavonására rábirni, hogy a szerkesztést továbbra is ő és a titkár, közösen fogják végezni.

Észrevételek a «Nemesség» czímű kézikönyvnek ismertetésére.[1]

(Első közlemény.)*

Egy könyv szerzője is juthat néha — kivált pedig akkor, ha tudományos jelleggel biró munkát írt, —

[1] Turul 1886. 141—144. l.

* Tér szűke miatt kénytelenek vagyunk e közlemény befejezését jövő számunkra halasztani. *Szerk.*

abba a helyzetbe, hogy a kritikával szemben nem csak saját írói reputációja, hanem még inkább a tudomány és a történelmi igazság kedvéért méltán követelheti, hogy az «*audiatur et altera pars*» igazságos elvét vele szemben is alkalmazzuk; legalább ott, a hol oly kritikával áll szemben, mely az illető munkát illetőleg — mint arra hivatott és illetékes közlönyben megjelent könyvismertetés — méltán igényt tart a szakkörök és a pártoló közönség figyelmére; de különösen követelheti azt akkor, ha észrevételei *épen az illető szaktudomány érdekében* abból a czélból történnek, hogy téves állításokat igazítsanak helyre.

Ily helyzetben vagyok én is «*Nemesség*» című kézikönyvem amaz ismertetésével szemben, mely e folyóirat egyik közelebbi füzetében D. F. jegyzés alatt megjelent.

Természetes dolog, hogy reflexiómban az ismertetésnek csakis ama pontjaival foglalkozhatom, melyek *tárgyilagosak:* azaz a *heraldika*, *genealogia* és *történelem* körébe vágnak, vagy a munkámban előforduló *chronologiai adatokra* vonatkoznak. Ime észrevételeim könyvem ismertetőjének egyes kifogásaira.

A különböző nemesi koronák viselése által elkövethető nemesség-bitorlásra vonatkozólag («Nemesség» 28. lap) D. F. úr ezt mondja: «.... *mert tulajdonképen a koronának mint olyannak és különböző pontjainak vagy pontjai számának szoros értelemben vett czímerészet-szabályai szerint semmi de semmi jelentősége sincs; ez tisztán társas életi szokás és sehol se találkozott tudós vagy törvényhozás, mely a koronák pontjainak számát magyarázta vagy fixirozta volna, ilyesmit hiteles armálisokban sem olvastam s ezért azt hiszem, tizenötpontos koronát is viselhet kocsiján akárki s ebben nem létezik más korlát — mint az indokolatlan erőlködés nevetségessége. Mire elég példa, hogy az angol rendőrség adó tárgyává tette a koronák viselhetését*».

Ebben talán igaza van D. F. úrnak, a mi a *magyar nemességet* illeti, de könyvem nem csupán a magyar nemesség institucziói ismerteti, hanem a monarchia *mindkét felének* nemesi intézményeivel foglalkozik. Az egyes nemesi rangfokozatokat bizonyos számu pontok (vagy pontokkal tetőzött póznák) által előtüntető nemesi koronák használása (herczeg 11, marquis és gróf 9, báró 7, köznemes 5 pont) ó-franczia eredetű feudalis nemesi intézmény s ott valamint Angliában és később Németországban is az egyes nemesi rangfokozatok *hivatalos* megjelöléséül el is fogadtatott, mely törvénynyé vált usus az előbb nevezett két országban az ottani ősnemesség eredeti organizálása óta folyton fennáll s századok folyama alatt tősgyökeres nemesi kiváltsággá vált. A lovagkornak majdnem minden nemesi intézménye: a lovagjátékok vagy tornaversenyek, a feudalis államszervezet, a nemesi czímerek (armoiries) keletkezése, bizonyos családi színek viselése stb. Frankhonban leli bölcsőjét; a troubadourok, kóbor lovagok s a keresztes vitézek innen és Olaszországból keltek első útjokra. Szóval mindazon irányeszmék és nemesi institucziók, a melyek a későbbi utókort arra birták, hogy a középkort «*lovagkor*»-nak keresztelje, jobbára franczia eredetűek. Az ó-franczia nemesség szervezete, szokásai, törvényei stb. mintaképül szolgáltak Nyugat- és Közép-Európának; ily módon honosultak meg a különböző pontokkal ellátott *sisak*-koronák is Németországban, első időben kivált megkülönböztetésül szolgálván a czímertelen pajzszsal, zárt sisakrostélylyal a tornaverseny porondján névtelenül megjelenő vitézek különböző nemesi rangjának. Később szokássá vált, hogy a bizonyos számú pontokat mutató koronát a nemesek nemcsak a sisakon, hanem a czímerpajzs felett is használták, nemkülönben pecsétjükön is, nemesi rangjuk megjelölése gyanánt, mely szokást csakhamar Németország is elfogadta. Magyarország, melynek avitikus nemesi alkotmánya magánjogi különbséget nem ismert a «membra sacræ regni coronæ» egyedei között, ezen, a Nyugatban már a XIV. század óta törvénynyé vált szokást, csak akkor kezdte utánozni, mikor a Habsburg-ház trónralépése után herczegek, grófok és bárókból álló külön mágnási kaszt kezdett kifejlődni és nemsokára tömör egységgé alakulni. Hazánkban — igaz — sohasem szabta meg törvény vagy rendelet, hogy ki használhatja a 9—7 vagy 5-pontos koronát. Ezt, minthogy a magyar nemesség — úgy mint a többi, külföldről importált nemesi divattal szemben — e tekintetben sem tudott ellentállni az általános szokásnak, csak az egyéni és családi illem és jogérzet határozta meg. Ámde másként állott a dolog Németországban, a hol a XVI. század eleje óta a birodalmi grófok és bárók római császár által kiállított armálisainak legnagyobb része a czímerök feletti koronákon a 9—7 pontot tünteti elő, sőt azon birodalmi grófok és bárók czímeres leveleiben is, kik a magyar nemesség sorából emeltettek említett korszakokban a római szent birodalom grófi vagy bárói rendjébe, valószinűleg ott található a 9-pontos korona (vagy a pajzs felett vagy mint sisakdísz), a mint ma is ott tündöklik a hajdani Tököly grófok kézsmárki várának főkapuja felett látható kőczímer tetején a XVII. század eleje óta. A ki a mondottakat tagadná, valóban csak azt ismerné el, hogy vajmi kevés *külföldi* armális fordul meg kezében. Különben Franczia- és Németországban régóta *pont nélkül való* külön herczegi, grófi, bárói, lovagi és nemesi koronák is léteztek és használtatnak ma is. Arról, hogy szabad-e Ausztriában «*mindenkinek kocsiján akár 15 pontos koronát is használni*», illetékes felvilágosítást adhat mindenkinek a «K. k. Herolds-Amt»-on kívül a bécsi rendőrség is, a mely 1878-ban a májusi «Praterfahrt» alkalmával a bérkocsikról letöröltette a bitorolva ráfestett 5—7—9 pontos koronákat és nemsesség-bitorlás czímén érzékeny pénzbirsággal sujtotta a tulajdonosokat. A mi a londoni rendőrség beavatkozását illeti, abban is van egy kis tévedés, amennyiben az, a mit az angol rendőrség 1867-ben (különben köztudomásu dolog, mely néhány év előtt egy adóügyi vita alkalmával a magyar parlamentben is szóba került) a hintókon alkalmazott nemesi koronák megadóztatása tárgyában tett, csupán a *nemesség által kifejtett fényüzés* megadóztatása volt, korántsem pedig a nemesi koronák bitorlásának szabadalmazása.

Több, XVII. és XVIII. századbeli német birodalmi és osztrák *grófi*, *bárói*, *lovagi* és *nemesi* czímereslevél fordult már meg kezemben különböző ős-próbák szerkesztése alkalmából, melyeken a családnak adományozott főnemesi vagy nemesi rang megjelöléséül a *sisakdísz* 5—7—9 pontot (különböző heraldikai színekben) mutat, a mi mégis csak a mellett bizonyít, hogy a pontok száma századok óta a német birodalmi nemesség czímereiben már hivatalból is meg volt szabva.

Ennek bebizonyítására hivatkozom a többi közt a tutzingeni lovag Tichtl családnak címerére is, melynek két armálisa (az elsőt II. Rudolf császár állította ki Prágában 1580 november 19-én ezen cím alatt: «Confirmation und Extension Wappens für Georgen und Paule Tichtel von Tutzingen Gebrueder», melyben e család régi nemességét megerősíti; a második VI. Károly császár által van kiállítva 1726-ban) előttem fekszik. Mindkét okirathoz heraldikailag kifestett címer járul, melynek mindegyikén a sisakdíszként alkalmazott arany korona *öt, felváltva ezüst, lazurkék és rubinvörös színre festett pontot hord tetején*, a család nemesi, illetőleg lovagi rangjának megjelölése gyanánt. Mind a két okirat eredetije a bécsi cs. kir. nemesi levéltárban őriztetik. Hiteles másolatai lovag Tichtl Móricz földbirtokosnál (Tápió-Sáp, Pestmegye) megtekinthetők.

A különböző nemesi rangoknak *pontos* koronákkal való megjelölése Magyarországon is heraldikailag el van fogadva. Tessék a régi bárói családok közül a *Perényiek* és *Luzsinszkyak* heraldikailag kifestett címerét megtekinteni, továbbá a *Gombos* és a ráhói és egeri *Jánoky* családokét; az újabb keletű főrangú családok közül pedig gróf *Tisza Lajosét*, a gróf *Jankovich Miklósét* és a *Radvánszky* bárónak adományozott címert, melyeknek mindegyikében a 9—7 vagy 5 pontos korona látható, mint a címernek egyik heraldikai jelvénye. Ugyanez áll számos más magyar főuri és nemesi családról is.

«*A Dalberg anecdota vége felé (30. l.) nem értjük, hogy mi a non vero és mi a ben trovato. Mert hogy a kereszt felé hajadon fővel közelgető Aureliusnak (a Dalberg család első ősének és a keresztrefeszítéshez kirendelt római őrség vezérének) azt mondta volna Szűz Mária: Tegye fel fövegét, komám uram! (ó-németséggel: Bedecket Euch, Euer Liebden) ebben valami elmésség sehol se mutatkozik; még ha új-németre fordítjuk, akkor sem*».

Hogy a Dalberg családot könyvemnek «*A nemességről általában*» című fejezetében,* a hol több oly ősnemes családot sorolok fel, melyek nem fejedelmi kegytől nyerték nemességüket, hanem önerejükből ősi időkben emelkedtek a nemesi rendbe, szintén felemlítettem, azért történt, mert e család köztudomás szerint Németország legrégibb nemzetségeinek egyike, melynek eredete az ó-kor homályába vész el,[1] felemlítettem azért is, mert azt hiszem, hogy a monda szerinti találkozást Aurelius és Szűz Mária között mintegy e jelenetre való emlékeztetésképen örökíttette meg a család címere, melynek egyik képe egy vértezett kar által magasra emelt ó-római sisakot mutat; s hogy ennélfogva e címernek — ha csak futólagos megemlítését is — heraldikai szempontból sem tartottam egészen érdektelennek.

«*Azt azonban, hogy a magyar adományozási rendszer már Sz. István korában virágzott volna (36. lap), valóban nem is képzeljük, honnan vette szerző s jó lesz, ha a második kiadásból szépen kitörli.*»

A «*Nemesség*» című munkám 36. lapján ez áll: «A királyi adományok intézménye Sz. István király uralkodása alatt kezdett virágzani, tulajdonképen eredetét azonban az Árpádház királyainak privilegiumaiból vette, teljes kifejlődését az Anjou-k alatt nyerte.» Szivesen megmondom, hogy ezt honnan vettem. Az általánosan tekintélyekűl elismert magyar íróknak az avitikus magánjogot ismertető munkáiból, kik közűl elégségesnek tartom dr. Wenzel Gusztáv: «*Az 1848 előtti magyar magánjog*» című könyvének megemlítését, melynek 272—273-ik lapján ez áll: «Szoros birtokadományokra a vezérek korában még nem találunk. Fekvő tulajdon azon időben csak a nemzetségek szállásaiban létezett; *s az adományok kiindulási pontját Sz. István intézetei nyujtják, kinek törvényeiben már a nemzetségek ősi tulajdonából eredt vagyon és a király adakozása utáni birtok közt a különbséget kiemelve látjuk.*» Ennélfogva nem látom be, hogy az idézett helyeket miért hagynám ki munkám esetleges második kiadásából?

«*A 46. lapon Szúpárynak nevezi a gróf Szapáry családot; mert minthogy az ős fészek Veszprém vármegyében **Szapár**, az onnan származó elnevezés is csak **Szapáry** lehet s Szúpárynak csak az a magyar beszédtől elütő kimondás mondhatja (s mondja gyakran **Czúpárynak** is), mely Hadikot Hádik-nak, Almásyt Álmásynak szokta ferditeni és facsarni, sőt még hiszi is, hogy ily módon szebben beszél.*»

Minden egyebet mellőzve, utalok a főrendi tagságra jogosultsággal biró magyar főrangú családok nevét tartalmazó 1886. évi VIII. törvényczikkre, melyben ez áll: *Szúpáry* és mellette zárjelben *(Szapáry)*; tehát ebből is látható, hogy a család eredeti és igazi neve ***Szúpáry***, még pedig épen azért: «*mert minthogy az ős fészek Veszprém vármegyében **Szúpár*** (nem pedig *Szapár* a mint ezt D. F. állítja), *az onnan származó elnevezés is Szápáry lehet.*»

Tehát a könyvismertető úr által a *Szápáry* névvel egy kathegoriába helyezett Hádik, Álmássy stb. elferditett nevek egy kalap alá nem vonhatók.

MARCZIÁNYI GYÖRGY lovag.

A hertelendyfalvi ev. ref. egyház új pecsétje. *Thaly Kálmán* tagtársunk a hertelendyfalvi ev. ref. egyház számára, az aldunai telepítési kormánybiztos kérésére új pecsétet tervezett, mely a mint heraldikailag és a sphragistika szempontjából kifogás alá nem eshetik, ép oly ügyesen fejezi ki heraldikai motivumokkal az Alduna vidékére telepített ev. ref. csángok eredetének, beköltözésének, új hazájoknak és vallásuknak főbb momentumait. A rendkívül ügyesen tervezett és kitünően kivitt pecsét (rajzolta Könyöki József tanár Pozsonyban) a következő: XVII. századi ízlésű pajzsnak (mely utalás a reformationak hazánkbeli fénykorára, Bocskay, Bethlen és a Rákócziak idejében) kék mezejében, hármas zöld halom középsőjén koronából kinövő terebélyes tölgy, fölötte Isten szemével; a jobboldali halom fölött öt ágú sugaras csillag, a baloldalin leszálló turul-madár. A paizs által ketté osztva ez évszám: 1886. Körirata: * A HERTELENDY-FALVI EV. REF. EGYHÁZ PECSÉTE. A pecsét alakjainak vonatkozásai a következők: A hármas bércz: a haza, alapja az egésznek; ennek középsőjébe gyökerezik a viharral daczoló, szabadon tenyésző erős tölgy: a kalvinismus jelképe; a jobb halom fölötti csillag a napkeleti királyok csillaga: a vezércsillag, mely a bukovinai ref. székelyeket a hazába vezérlé;

[1] A «*Lexicon*»-ok és családi hagyomány szerint a Dalbergek ősapja, *Cajus Marcellus Cornelius* rokona lett volna az Üdvözítőnek; tény továbbá, hogy Dalberg Heribert már 900 körül kölni érsek volt.

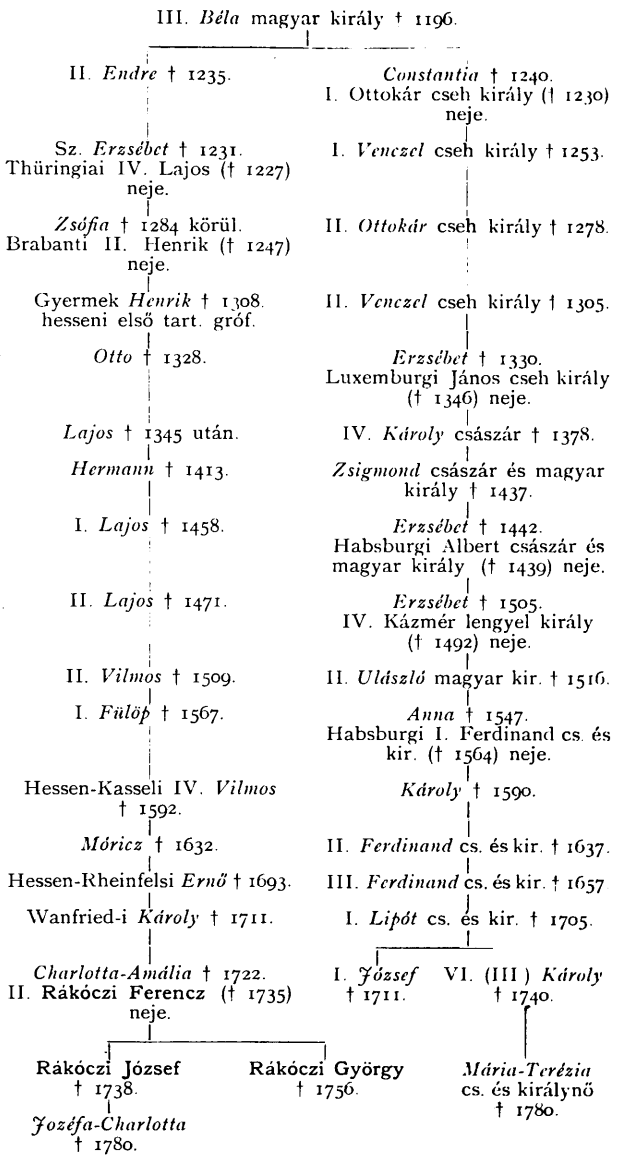
ez a beköltözés jelvénye; a bal halomra leszálló turulmadár a letelepülést jelképezi. Az egész fölött őrködik az isteni gondviselés szeme, mely a Rákócziak udvari zászlain is ragyogott («Deus providebit» felirattal); ez adja meg a pecsétnek az egyházi jelleget. A halmok, a tölgylombozat *zöld* színe a reményt, a paizs *kék* mezeje az állandóságot az új hazában akarja jelképezni. A nagy leleményességgel kigondolt czímer a kivitelben is ügyes mester kezére talált.

—

SZAKIRODALOM.

A Siebmacher-féle magyar czímereskönyvnek hetedik füzete is megjelent *Nagy Iván* és *Cserghető Géza* közös szerkesztésében. Az új füzet szövege a *Dombay* családtól az *Eva* családig összesen 171 családról szól, melyekhez tizennyolcz táblán 216 czímer rajza járul. E nagyszámú czímer között igen sok érdekes is akad; kiemeljük ezek közül különösen azokat, melyek az 1526. év előtti armálisok alapján kerültek a gyűjteménybe. Ilyenek: az *Eresztvéni* család czímere 1414-ből (az oklevél eredetije a Festetich-levéltárban Keszthelyen); az *Előjáró* (Gallus dictus Előjáró) családé 1415-ből (eredetije ugyanott); az *Eödönffi* családé (a fő czímerszerző Nagymihályi Albert, a Sztárayak őse) 1418-ból, melynek eredetijét e család nagymihályi levéltára őrzi, a *Dombay* családé 1506-ból és végre a *Drághffiak* bárói czímere, az 1507-ben kapott bárói diploma alapján, melynek eredetije a br. Mednyánszkyak levéltárában őriztetik. A berendezést, az anyag beosztását ismertettük megelőző közleményeinkben, csak azt említjük meg, hogy e füzetben is egyes, nagyobb historiai szerepet vitt családok czímerének ismertetése, a családokra vonatkozó főbb datumok felemlítésével helylyel-közzel egész kis értekezésekké bővül, így pl. a *Draskovich*, *Drugeth*, *Eltz*, *Erdődy*, *Esterházy* családoknál, melyeknek történetére vonatkozó irodalom főbb termékei is felsoroltatnak, úgy hogy olyan is haszonnal forgathatja a művet, ki nem csupán czímereket keres. Bővebb szöveggel találkozunk még a *Dráveczky*, *Emich* stb. családoknál. Mint már több ízben, úgy most újolag is kötelességünknek tartjuk a becses segédkönyvet az érdeklődők figyelmébe melegen ajánlani.

Az utolsó Rákócziak. A Rákóczi-kor fáradhatatlan és nagyérdemű búvárának, *Thaly Kálmán*-nak, kutatásait e fejedelmi család utolsó tagjainak sorsáról és kihalásáról, melyeknek eredményét folyóiratunkban is közlé (Turul 1884. 89, 176. l. és 1885. 187. l.), buzgó tagtársunk Dr. *Wertner Mór* német átdolgozásban a berlini «Herold» közlönyében e czím alatt: «Thaly's Forschungen über die letzten Rákóczy» közzétette, mely dolgozat különnyomatban is megjelent. Olvasóink ismerik Thaly kutatásainak eredményét a fejedelmi család utolsó tagjainak sorsáról, kik közt *Jozefa-Charlotta* herczegnő, mint családjának utolsó nőtagja, a párisi de la Visitation St. Marie kolostorban fejezte be életét 1780 jul 3-án. A híres család sorsának, mely a külföldet is kétségtelenül érdekli, ismertetője e dolgozatával nagy szolgálatot tett a magyar genealogia ügyének. Dolgozata végén egy táblázatot közöl, mely a Rákóczi- és Habsburg-házak közös leszármazását az Árpádoktól tünteti föl; érdekes voltánál fogva közöljük ez összeállítást:



Ez összeállításból a következő két körülmény világlik ki: 1. hogy az utolsó Rákócziak az Árpádok egy férfi-tagjától származnak le, míg a Habsburgiak egy nő-tagtól; 2. hogy a Rákócziak egyenes leszármazása az Árpádoktól háromszor szakíttatik meg nők által, míg a Habsburgiaké ötször.

Az Árpádok genealogiája német nyelven. Dr. Wertner Mór alapos dolgozatait az Árpádok családtani viszonyairól, melyek közül kettő, úgymint: «Az Árpádok a régibb külföldi genealogiában» és «Az Árpádok házassági összeköttetései» folyóiratunkban látott napvilágot (Turul 1885 105. és 145. l.), a bécsi *Adler* heraldikai és genealogiai társulat 1886-iki évkönyve német fordításban is közzétette; míg harmadik nagyobb dolgozatát «Glossák az Árpádok genealogiájához», melynek közlését jelen füzetünkben kezdjük meg, a berlini *Herold*, több más, Magyarország történetére és családtani viszonyaira vonatkozó közleményével egyetemben, a folyó 1887. évben fogja német nyelven is közölni. Csak örömünket fejezhetjük ki, hogy a velünk együtt hasonló czélokért küzdő társulatok közléseikkel így megkönnyítik a magyar történeti és genealogiai ismeretek elterjedését külföldön. Megemlítjük még azt is, hogy a berlini «*Der deutsche Herold*» című herald. és geneal. társulat a magyar származástani viszonyoknak buzgó ismertetőjét *Wertner* urat f. évi közgyűlésén levelező tagjává választotta.

A gróf Károlyi-család oklevéltára. A díszes diplomatariumból, melyet *Géresi Kálmán* ritka szakavatottsággal és pontossággal szerkeszt, már a *negyedik* kötet is megjelent. Az új kötet az 1600—1700 időszakból tartalmaz levelezéseket és okleveleket. A gazdag és érdekes anyag nemcsak a Károlyi-család multjára és történeti szereplésére vet világot, mely azóta, hogy Károlyi Mihály 1606-ban az ország bárói sorába emeltetett, egyre nagyobb és fontosabb lesz; hanem számos más család multját is földerítik ez irományok, melyek rokonság révén kerültek a Károlyiak levéltárába. Így a lapispataki *Segnyei* vagy *Sennyei* családra számos oklevél vonatkozik; ezek közt kiemeljük különösen Segnyei Miklósnak Bocskay vitéz kapitányának *bárói* diplomáját, melyet fejedelmétől 1606-ban nyer. A rangemelés új czímer adományozásával járt, melynek *színes mását* az oklevéltár mellékletben közli; az új czímer heraldikai szempontból a legnagyobb hanyatlásról tesz ugyan tanuságot, de érdekes abban a tekintetben, hogy három csatajelenetben a kitüntetett hős életéből episodokat örökít meg. Több adat vonatkozik a kihalt *Bosnyák* családra is; s ezek közt családtani szempontból kiváló fontosságú Bosnyák Tamás füleki kapitánynak II. Mátyás király által 1609-ben történt *bárói* rangra emeltetése; e kiváló férfiú fiában István nyitrai püspökben családjának fiága kihalt; míg leányai az ország legkiválóbb családjainak tagjaival lépvén házasságra, az oklevéltár ezekre nézve is tartalmaz stemmatographiai adatokat. Az oklevéltárat, mely egyébként is köz- és művelődéstörténelmi szempontból kiváló fontosságú, egyik közelebbi füzetünkben bővebben fogjuk ismertetni.

I. Lajos oklevelei. A bécsi «Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung» egyik közelebbi füzetében *Zimmermann Ferencz* vizsgálat alá veszi Nagy Lajosnak egy 1380. évi, a földvári templom asylum-jogáról szóló oklevelét, s ez alkalomból összeállítja Nagy Lajos okleveleinek külső és belső tulajdonait. A szóban forgó oklevélnek eredetije nincs meg; egyszerű másolatban bírja azt a brassói városi levéltár; a másolat keletkezési idejének meghatározását azonban nehezíti azon körülmény, hogy a másolat az akkor még kétségtelenül megvolt eredetinek irásvonásait iparkodik utánozni s az oklevelet az eredetinek megfelelő külső formában visszaadni. Zimmermann, másolattal levén dolga, főkép az oklevél belső tulajdonaira fektethette vizsgálatát; s erre nézve meg kellett először Nagy Lajos ezen korbeli okleveleinek belső tulajdonait állapítania, igen tekintélyes oklevél anyagot vonván vizsgálata keretébe. Ezeknek eredménye abban összpontosúl, hogy a földvári oklevél-teljesen megfelel a Nagy Lajos korabeli kanczelláriai praxisnak, s így azt nincs okunk koholt oklevélnek tekinteni; a másolat íratásának idejét pedig az 1500 év tájára teszi, s ezt az állítását diplomatikai okokon kívül historiaiakkal is támogatja. Az érdekes dolgozat tanuságot tesz arról, — mit különben bizonyítani teljesen fölösleges, — hogy hazai oklevéltanunk alapos ismerését és annak felvirágozását csak speciális diplomatikai kérdések felderítésétől, megoldásától, általában az oklevelek beható vizsgálatától várhatjuk.

A Siebmacher-féle czímereskönyv magyar részének szerkesztőségében beállott változást illetőleg, a következő sorok közlésére kérettünk meg:

T. szerkesztőség!

Miután tisztelt szerkesztőtársam a főszerkesztői gondoktól, közel három évi együttes működésünk után, visszalépésre határozta el magát, az úgynevezett «*Magyar Siebmacher*» szerkesztésének önálló vezetését magam vettem át; a miként azt a kiadó nürnbergi Bauer és Raspe czég annak idejében, t. i. néhány hónappal azelőtt, hogy a közös munkára tisztelt volt szerkesztőtársammal szövetkeztünk volna, egyenesen reám bizta. Annak megjegyzésével, hogy a nevezett vállalatnak VII-dik füzete még mindkettőnk neve alatt, vagyis kettőnk szerkesztésében fog megjelenni, kellemes kötelességet teljesítek, midőn köszönettel emlékezem meg mindazoknak lekötelező szívességéről, kik munkámban segítségemre voltak olyannyira, hogy a főszerkesztőnek teljesen váratlan visszavonulása daczára is a vállalat füzeteinek megjelenésében, (melyek azt hiszem történelmi kutatásokra is hasznos adatokat tartalmaznak) a *legkisebb késedelem sem fog bekövetkezni.* Felhasználom egyúttal az alkalmat, hogy kivált Csoma József, Sváby Frigyes, Kubinyi Miklós és Reichenau Konstantin uraknak szíves közreműködésökért őszinte köszönetet mondjak.

Ungvártt, 1887. évi február havában.

Csergheő Géza s. k.

HARMINCZHAT-PECSÉTES OKLEVÉL 1511-BŐL.

(MÁSODIK KÖZLEMÉNY.)

— Egy melléklettel. —

I. 7. A következő pecsét minden valószínűség szerint a kisvárdai *Várdai Ferencz* váczi püspök s kincstartóé.[1] Várdai 1509-ben lett váczi püspökké; 1514-ben az erdélyi püspöki székre lépett át, hol aztán élte végeig 1524-ig megmaradt. A kir. kincstartóságot csak 1511-ig viselte. Ez év május havában azonban még kincstartó volt. A kisebb befolyású főpapok közül való.

Nyolczszögletű keretbe foglalt, tisztán kinyomódott pecsétjének czímerpajzsában a Guth-Keled nemzetségi czímer szokott ábrázolata: a három fog látható; ugyanaz, a mi alább a guthi Országh (I. 9. és II. 8.) és Báthori-czímerekben, csakhogy a Várdai-czímernél a harmadik, azaz legalsó fog már nincs teljesen kiképezve.

A pajzs fölött püspöki süveg emelkedik, aljából kinyúló szalaggal, mely a pajzsnak körülbelől közepéig jobbról és balról aláereszkedik. A süveg mellett jobbról az F, balról a V betű olvasható. Ugyanilyen pecsétjét látjuk Várdai Ferencznek egy 1510. május 21-én kelt oklevelén is,[2] csakhogy ennél a pajzsnak más alakja van és az F mellett a V betű helyett W betű foglal helyet, még pedig a püspöki süveg helyén, mely teljesen hiányzik.

[1] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 22058. sz. okl. az 1510. évhez (aug. 27.). Továbbá u. o. Dl. 22030 (1510 máj. 21.), 23075 (1518), 25524 (1509 szept. 21.). Valamint b. Nyáry id. m. 70. l.

[2] Orsz. Levéltár. Dl. 22030.

Oklevelünkön sorrend szerint ez az első *kezdőbetűs* gyűrűpecsét.[1] Természetesen, latinosan írva: elől a kereszt- s utól a vezetéknév. Így iratnak oklevelünk többi kezdőbetűs gyűrűpecsétei is. Azonban ez időtájban, a mint megjelentek a magyar missilis levelek, mutatva az értelmi fejlődésnek s az egyéniség érvényesülésnek magasabb fokát, — előtünnek a magyaros feliratú kezdő-betűs gyűrű-pecsétek is. Így pl. Horvát Gáspár, fogarasi várnagy, egy 1502-ben, vagy mintegy két évtizeddel később: Hagymás Miklós erd. alvajda, egy 1519 febr. 6-án kiadott latin nyelvű okiratára, H. G. illetőleg H. M. kezdőbetűs gyűrűpecsétet nyomnak;[2] egy hónappal később pedig (márcz. 16-án) Szentgyörgyi Ferencz gyűrűpecsétje tünik elő S. F. betűkkel. De még ugyanez oklevélen Szentgyörgyi Farkas W. S. betűs gyűrű-pecséttel szerepel.[3]

I. 8. E pecsét bizonyára a *Bakócz* vagy *Erdődi János*é, ki 1511-ben mint titeli prépost, királyi titkári tisztet visel az udvarnál; majd később: 1513-ban

[1] Hasonló kezdő-betűs pecsétek pl. guthi Országh Lőrinczé (L. O.) 1496-ból (Dl. 20422), Corvin Jánosé (I. C.) ugyanez évből (Dl. 33026); 1497-ből pl. bélteki Drágfi Bertalan erd. vajdának figyelemreméltó gyűrűspecsétje, a pajzs felett: B. D. W. T. betűkkel (Dl. 20524); Somi Józsáé I. S. betűkkel (Dl. 20532); szekcsői Herczeg Miklósé (N. H.) betűkkel (Dl. 20594) stb.

[2] Orsz. Levéltár. Dl. 21118. és 29973.

[3] U. o. Dl. 23152.

nagybátyja: Tamás érsek pártfogása következtében a zágrábi püspöki széket foglalja el.[1]

A spanyol czímerpajzsban, mint Tamás eszterg. érseknél említők, kerékből szarvas ugrik ki. Fölötte préposti süveg emelkedik, jobbról-balról lengő szalagokkal. Az egész pecsétet nyolczszögletű keret zárja körül.

I. 9. E pecsét guthi *Országh János* szerémi püspöké, ki e főpapi méltóságot 1505—1522 közt viselé. 1522-ben váczi püspökké lépett elő, mely állásában 1537 körül bekövetkezett haláláig megmaradt, tehát a mohácsi vészt jóval túlélte.

Pecsétje egyszerű. Tojásdad keret veszi körül a Guth-Keled nemzetségi czímert (3 teljesen kiképzett fog) ábrázoló spanyol czímerpajzsot, mely fölött a bal oldalon O. betű világosan kivehető. A püspöki süveg hiányzik,[2] valamint a sárkány czímertartó is, melyet pedig nagyatyja a nagy nádor: Mihály, élte végeig viselt.[3]

I. 10. A süveg ezen a pecséten is hiányzik, melynek német czímerpajzsában, hiányosan kinyomva, oroszlán ágaskodik. A pajzs fölött jobbról, szintén homályosan, egy meghatározhatlan betű nyomódott ki. Nem lehetetlen, hogy a *Várdai Pál* pecsétjével van dolgunk, ki ez időben több ízben: prepositus Sancti Sigismundinak és alkincstartónak írja magát s kinek pecsétjében csakugyan, első lábában három ágú villát vagy három ágú rózsát tartó oroszlán ágaskodik.[4] A kétséget főleg az okozza, hogy míg oklevelünkön e pecsét piros, Várdai pecsétei más okleveleken mindig fekete-barnás viaszba vannak nyomva. Bár ez ellenmondás nem nagy erejű, mert hiszen a középkor a pecsét színeinek megtartásában sem következetes, s ugyanazon főúr vagy főpap — habár a piros pecsét használata még mindig kiváltság — felváltva piros vagy más színű pecsétet használ. S maga Várdai Pál, mint prépost, már ez időben használhatta pecsétjeinél a piros viaszt, mint az I. 8. pecsétnél Erdődi János, vagy a következőnél (I. 11.) Beriszló Péter.[1]

Várdai Pál különben püspöki széket (a ~~nyi~~trait) jóval később: csak 1521-ben kapott. 1524-ben az egri püspöki székre lépett át, majd a mohácsi csata után János király által esztergomi érsekké neveztetvén ki, e méltóságot 1549-ben bekövetkezett haláláig megtartotta. A mohácsi vész előtt: 1517—1525 közt két ízben a kir. kincstartói tisztet is viselte, 1520-ban Batthiáni Benedekkel.

I. 11. E pecsét a grabarjai *Beriszló Péter* székesfehérvári préposté, ki úgy látszik, ez időben szintén királyi titkár volt.[2] A következő 1512. évben veszprémi püspök lett s 1520-ban a törökök ellen vívott egy kisebb ütközetben esett el. Egyúttal több világi magas tisztséget is viselt. 1513—1516 közt kir. kincstartó volt, s ezen kívül ugyanez időtájban zenggi kapitány, a vránai perjelség kormányzója és horvát-szlavon-dalmát bán, mely állásokkal a török elleni folytonos nehéz küzdelem volt összekötve.

Pecsétje feltünően tiszta nyomású. A hasított német czímerpajzs jobb mezejében pantallér, bal mezejében pedig, keresztbe tett, két lefelé haladó nyilvessző látható. A pajzs felső részét szalagos díszes préposti süveg ékíti, s az egész tojásdad alakú pecsétet zsinórzatos keret foglalja körül.

I. 12. E nyolczszögletű keretbe zárt pecsét tulajdonosa ismeretlen. Homályosan lévén kinyomva, a spanyol pajzsban levő ábrázolatok nem vehetők ki pontosan.[3] A pajzs fölött, ennek jobb és bal oldalához tapadó szalaggal, főpapi süveg s ennek bal oldalán P vagy B, jobb oldalán pedig N vagy I betű látható. Tulajdonosa valószínüen valamely, udvari tisztséget viselő prépost lehet.

[1] Lásd 1512-ből Dl. 22361. sz. okl., melynek alján következő szavak olvashatók: R° Magistri Johis ppti Titulien. Secretar. R. Mttis., odább pedig: «Jo. Erdewdy», mely feljegyzések, mint a kir. kanczelláriai praxis bizonyítja, ugyanazon személyre vonatkoznak.

[2] V. ö. a Várdai Ferencz püspök id. pecsétjével, melyről szintén hiányzik e süveg. (Orsz. Levéltár. Dl. 22030.)

[3] P. o. Dl. 18999.

[4] Lásd 1513-ból (szept. 8.). Dl 22451, vagy 1515-ből (máj. 6.) Dl. 22678. okl., a czímerpajzs fölött P. W. betűkkel. Továbbá 1515. jan. 13. Dl. 22652. s 1517. aug. 25. Dl. 22960. okl., melyben már mint főkincstartó szerepel.

[1] Várdai Pál Várdai Ferenczczel távoli rokonságban állt. Nagy Iván szerint a Várdai család a XIV. század végén háromfelé ágazott el. Az első ágból származott Ferencz, a harmadikból pedig Pál. (Magyarország Családai.)

[2] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 21494 (1505), 25548 (1512); valamint Dl. 32867 (1516), és 23172 (1519) okl. stb. Továbbá Századok 1879. évf. 336. és köv. ll.

[3] Hársfa-levél vagy stilizált liliom, vagy épen szárnyas állat?

A II. sorral a világi főurak pecsétei kezdődnek.

II. 1. Első helyen áll a legbefolyásosabb *Perényi Imréé*, ki a legmagasabb állami hivatalt: a nádorságot (wingarti Geréb Péter után) 1504-től, 1519-ben bekövetkezett haláláig viselte. Mátyás korában élte ifjuságát. Ulászló alatt Szathmári György püspökkel együtt az ú. n. német pártnak volt feje, mely a magyar koronára vágyó osztrák herczegekkel folytonos összeköttetésben állt, s a gyönge királyt folyvást hatalmában tartotta. Ily természetű érdemeiért később német birodalmi herczegi czímet is nyert. A Mátyás halálával kezd emelkedni. Ulászló mindjárt 1491-ben kir. főétekfogó-mesterré nevezi ki. E méltóságot nádorrá lettéig viselte. 1500-tól 1519-ig Szapolyai Jánossal együtt koronaőr is volt; 1504-ben sáros- és abaújmegyei főispán, 1509-ben és 1510-ben a király távollétében helytartó, 1511-ben pedig horvát-szlavon-dalmát bán és zenggi kapitány is volt.

A nyolczszögletű kerettel körülvett, kissé homályosan nyomódott pecsét a Perényieknek már megállapodott czímerét mutatja. A négyelt pajzs felső jobb és alsó bal mezejében szárnyas női fej látszik, a másik — ellentétes — két mezőben pedig oroszlán ágaskodik. A német pajzs fölött E. P. betűk olvashatók. B. Nyáry szerint a Perényi Imre nádor 1504. évi köriratos nagyobb pecsétjén a czímert angyal tartja, ez alak azonban a mi kezdő-betűs pecsétünkről hiányzik, a mint hogy a kezdőbetűk rendszerint épen a czímer-tartó angyal helyét szokták elfoglalni.[1]

II. 2. Megvan ez a spanyol czímerpajzsot tartó angyal a Szapolyai János nyolczszögletű keretbe zárt köriratú pecsétjén. De gyűrűpecsét lévén, a körirat csak a pajzsot veszi körül, bár élesen határolt keretben. Az angyal egyik szárnyánál kezdődik, a másiknál végződik. A menynyire kivehető: «IOANNES COMES SEPUSIEN.»

A pajzsban a Szapolyai-család czímere tűnik elő. Hármas halom közepéből farkas emelkedik ki, karmolásra tartott két első lába előtt félholddal (mely pecsétünkön nem igen látszik), füle mögött pedig csillaggal.[1] Ugyanilyen pecsétje látható Szapolyai Jánosnak egy 1513 aug. 26-án kelt oklevelén is.[2] Mivel a tőle nagy számban felmaradt hivatalos iratokon legtöbbször a hivatalos kerek, nagy pecsétet használja ama köriratos gyűrűpecsét a legritkább jelenségek közé tartozik.

Szapolyai János — a nádor: István fia, a későbbi király, ez időben még fiatal ember, s ép ekkortájt lesz erdélyi vajdává és székely gróffá.[3] De már körülbelül 1500 óta Perényi Imre nádorral együtt a koronaőri tisztet is viselte; 1507-ben pedig az ország főkapitányává lett. Folyton növekvő befolyású merész férfiú, ki a király leányának kezét már 1505-ben nyiltan megkéri, s határozott trónigényekkel lép föl.

II. 3. A következő pecsétet a *Szentgyörgyi Péter* országbiró nevében nyomták ez oklevélre. De nem az ő, hanem valamelyik XV. századbeli elődének most már el nem olvasható nevét viseli. Ugyanilyen pecsétet használ egy 1510, szept. 1-én kelt és sajátkezű aláírásával ellátott oklevélen is, csakhogy míg az oklevelünkre nyomott pecsét köriratából alig valami olvasható, 1510. évi pecsétje köriratának egyik részén világosan láthatók az 146 . . . arab számjegyek.[4] XV-ik századi eredetre vall a kezdetleges

[1] E czímert b. Nyáry a IX. táblán 78. sz. a közli. De hibásan, mert a felső jobb és alsó bal mezőben a korona felett nem az ott ábrázolt szárnyas állat lebeg, hanem az említett szárnyas női fej — melyet szirén-fejnek is szoktak mondani — nő ki. V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 19646. sz. okl. függőpecsétjével (1513), melyen a czímert szintén angyal tartja, s melyen a szárnyas női fej csakugyan könnyen madárnak nézhető. Úgy látszik — a pecsétmetsző hibájából. Világosan látszik a szárnyas női fej egy 1506. évből származó oklevél kezdőbetűs gyűrűpecsétjén. (U. o. Dl. 21603.)

[1] Lásd 1524-ből (Orsz. Levélt. Dl. 18984.) a Szapolyai György szepesi ispán pecsétjét. A különbség csak az, hogy ennél a csillag lent, a farkasnak dereka alatt foglal helyet. V. ö. Szapolyai István pecsétjével 1497-ből. (U. o Dl. 20626.) A farkasra nézve fontosnak találom megjegyezni, hogy az a XV. században, Mátyás korában élt Szapolyai Imre czímerében megfordítva, úgyszólván háttal felénk, azaz heraldikailag: balra fordulva ágaskodik, a mögötte levő csillag pedig szintén lentebb: a dereka körül fénylik. U. o. Dl. 15698. (1462. febr. 10.) és 15719. (1462. máj. 8.); továbbá Dl. 16022. (1464. jul. 16.) és 16823. (1496. márcz. 30.).

[2] U. o. Dl. 29622.

[3] U. o. Dl. 2207. (1511. jan. 5.). V. ö. Dl. 27599. (1511. okt. 3.) és Dl. 22371. (1513. apr. 4.).

[4] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 22065. Ugyanilyen pecsét van egy 15?4. évben kelt oklevélre is nyomva (Dl. 22848), de körirata ennek sem olvasható. Csak egyes betűk lát-

körirat is, mely, mint a Bakócz Tamás esztergomi érsek pecsétjénél említettük: csaknem összefoly a pecsét többi ábrázolataival.

A nyolczszögletű keretben kicsiny spanyol czímerpajzs zár magába egy hatágú csillagot, fölötte sisak, melyből gazdag foszlány-dísz omlik alá, e fölött pedig császári korona, melyet hatalmas bokréta[1] ékít. A pajzs oly kicsiny, hogy hossztengelye a fölötte levő többi ábrázolatoknak csak mintegy egyharmadát teszi. Különös jellemvonása ez a XV. századbeli sisakos pajzsoknak, a milyen a mi oklevelünkön ezenkívül csupán még egy fordul elő, ú. m. a következő: az Ujlaki Lőrinczé, melyet szintén XV. századból valónak tartunk. Mindkettőnek ú. n. csőrsisakja van, mely ez időszak különös kedveltje, s dús sisak-foszlány-dísze, mely szintén a XV. század eleje óta kezdi oldalt is ékíteni a czímerpajzsokat.

Kétségtelen, hogy e kicsinyke *gyűrűpecsétek* a pajzs, sisak, foszlányok, bokréta és sisakdísz, sőt a Szentgyörgyiénél még a korona és a körirat is — túltömöttekké teszik, a miért később a sisakot és tartozékait el is hagyogatják s csak a pajzsot s köriratot vagy kezdőbetűket tartják meg. De ama túltömött pecsétecskéktől s ez esetben kivált az arányosabb Ujlaki-félétől lehetetlen bizonyos bájt és kecsességet megtagadni.

A czímer ugyanaz, a melyet 1450 junius 19-én III. Frigyes császár, mint magyar király, Mátyásnak ellenfele, Szentgyörgyi és Bazini György, János és Zsigmond grófoknak, kik Mátyás ellenében őt választák többedmagukkal magyar királylyá, az ő császári személye körül szerzett érdemeikért nekik adományozott,[2] s a melyet a család tagjai a Mátyás királynak történt meghódolásuk után[3] is használnak.

Benne különösen a sisakot díszítő császári korona, — a mennyiben már az egyszerű nemesi koronát is ritka kiváltságnak tekintették — a nagyhírű főúri család büszkeségének legkiválóbb tárgya volt, előttünk — mint páratlan — egyike a legérdekesebb heraldikai jelenségeknek.

Szentgyörgyi Péter 1499-ben lett erdélyi vajdává; majd mikor vingarti Geréb Péter országbiró 1500-ban a nádori székre előlépett, Szentgyörgyi Péter az országbirói méltóságot nyerte el. Az erdélyi vajdaságot épen ez időtájt adta át Szapolyai Jánosnak.[1] Nem tartozott a merészebb, erélyes és legbefolyásosabb politikusok közé. 1517-ben halt meg.

II. 4. E pecsét az *Ujlaki Lőrincz* boszniai herczegé.[2] Ujlaki makacs, büszke főúr, mint a kinek apja Bosznia királya, keresztapja nem kisebb ember mint Mátyás király volt. Míg Szapolyai világosan formulázza trónprætensióit s a királylyal szemben gyakran tolakodó: Ujlaki meddőbb, de a király gyöngéi ellen kíméletlenebb. Ez időben úgy látszik belgrádi bán volt, s használja a «macsói bán» czímet is. Később: az új király II. Lajos alatt, 1517-ben, a Szentgyörgyi Péter halálakor ő lett országbirává. Egy évvel a mohácsi ütközet előtt: 1525-ben halt el.[3] Nyolczszögletű keretes pecsétjét a spanyol pajzs körül aláomló dús sisak-foszlányok jellemzik leginkább s — mint említők — a pajzsnak a járulékokhoz képest feltünő kicsinysége. A vágott pajzs felső mezejében két pólya, az alsóban misem látható.[4] Ez alsó mezőt bizonyára valamely szín ékesíti, a mely azonban, mint átalában oklevelünk egyetlen pecsétjén, úgy itt sincs feltüntetve. A pajzsot sisak födi, melyből hatalmas kétszárnyú koronás ember-alak emelkedik ki. A pajzs fölött, a baloldalon az U betű elég világosan látszik.

II. 5. A következő, hasonlókép tisztán kinyomódott pecsét jóval egyszerűbb. Tojásdad negativ keretben, szárnyas sárkánytól övezett spanyol pajzsban a Guth-Keled nemzetségi czímert mutatja. Bár körirat vagy betű nincs rajta, bizo-

szanak homályosan: S. G. s talán Z. betűk. V. ö. továbbá a császári koronát ékesítő bokrétára nézve. U. o. Dl. 22077. (1510. okt. 26.), 23152., 21515., 22115. és 22037. sz. okl. is.

[1] Mint a czímerlevelen látjuk: páva-farktollakból.

[2] Orsz Levéltár. Dl. 15371. V. ö. u. o. 24832.

[3] 1462 febr. 10. (Orsz. Levéltár. Dl. 14767.)

[1] 1510 jun. 25-én még országbirónak, erdélyi vajdának és székely grófnak írja magát, 1511 jan. 3-án azonban már «alias» erdélyi vajdának. Oklevelünk keltekor tehát (1511. máj. 10.) már csupán országbiró volt.

[2] Orsz. Levéltár. Dl. 22152.

[3] Múzeumi Reg. okl. 1511. évhez.

[4] V. ö. az Ujlaki Miklós pecsétjével pl. 1441-ből (Dl. 13620). A czímer többi részére nézve pedig u. o. Dl. 33483., melyen a szárnyas alak feje fölött a szárny felső része — kicsiny pajzsban kétfejű sast foglal még körül.

nyára a később nagy szerepet játszott, a Perényi Imre halálakor 1519-ben nádorrá lett *Báthori Istváné*, ki 1510-ben mint «Castellanus Castri regii Budensis» még csak udvari tisztet visel, de a következő 1511. év május havában (29-én) már mint temesi ispán, egy okirat záradékában [1] Szentgyörgyi Péter országbiró után következik.[2] Testvére: Báthori György, 1505 óta kir. fólovászmester, befolyástalan ember, a következő Ráskai kir. tárnokmester, és Buzlai kir. főudvarmester előtt sorrend szerint nem is foglalhat helyet.[3] Még kevésbbé a harmadik testvér: András, ki csak később kezdett emelkedni, az István befolyása alapján.[4]

II. 6. A következő pecsét a *Ráskai Balázs* kir. tárnokmesteré. Nyolczszögletű keretben, a mélyen bevágott német czímerpajzs [5] fölött B. R. betűkkel. Ráskai a Mátyás halálakor, mint budai várnagy, igen fontos szerepet játszott; 1493-ban kir. főkamarásmesterré lépett elő, mely udvari hivatal ez alkalommal tünik föl legelőször. 1495 óta lindvai Bánffy Miklóssal együtt a királyi főudvarmesteri tisztet viseli, egészen 1498-ig, a midőn kir. tárnokmesterré lett, mely hivatalában mintegy 20 évig, 1518-ig megmaradt. 1503-ban, a Gereb Péter halálakor, mint nádori helyettes is működött.[6]

Ketté vágott czímerpajzsának alsó részében homályosan három pólya, a felsőben pedig álló madár-alak látszik.

II. 7. Eléggé tiszta nyomású a gergellaki *Buzlai Mózes* kir. főudvarmesternek tojásdad keretbe foglalt következő czímere is. A spanyol czímerpajzsot thelamon gyanánt övező állat-alak egy másik, 1513-ból Buzlai Mózestől fenmaradt hasonló pecsét szerint is *egy* sárkány, mely vastag törzsével a pajzs bal sarkára kúszik, hatalmas fejét pedig a pajzs jobb felső sarkán nyugtatja. Feje fölött M, törzsöke felett pedig B betű látható, a pajzsban magában pedig stilizált szárnyú és farkú egyfejű sas. Ugyanezt a pecsétet használja a következő 1513. és 1514. években is.[1]

Buzlai Mózes 1501 körül nyerte el a kir. főudvarmesteri tisztséget, melyet 1518-ban bekövetkezett haláláig viselt. Ezenkívül 1501 és 1514-ben mint kir. főajtónállóval, 1502 és 1515-ben pedig mint Tolnamegye ispánjával is találkozunk vele.[2]

II. 8. Bélteki *Drágffy Jánosnak* keret nélküli köralakú pecsétje a következő. A spanyol czímerpajzsot alul farkuknál és felül nyakuknál fogva egymásba fonódó *két* sárkány veszi körül.[3] A pajzsban fölfelé irányuló nyilvessző alatt félhold, mellette pedig jobb és bal oldalon egy-egy csillag ragyog.[4] Drágffy János ez időben

[1] Orsz. Levéltár. Dl. 258. Egyszerű másolat.

[2] Tulajdonképen, ha a főtisztségeket viselő főurakat veszszük: oklevelünkön is; mert — mint említők — Ujlaki Lőrincz pecsétje inkább csak mint magánemberé áll itt a Szentgyörgyié után.

[3] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 25506, 22037, 22287, 22288, 23178 stb. okl. 1513-ban somogyi ispán is volt.

[4] 1519-ben és 1520-ban szatmári ispán és macsói bán, 1521-ben kincstartó, majd a mohácsi vész után mintegy 1534-ig kir. tárnokmester.

[5] Az oklevelünkön előforduló összes u. n. német pajzsok közül a Buzlaiénak van legmélyebb bevágása. Azután a serkei Lorántfi Miklósénak. (III. 9.)

[6] Lásd Orsz. Levéltár. Dl. 20182. (1503), 25004. (1509) és 22439. (1513), valamint a 22193. (1511. aug. 15.) és 32694. sz. okl., melyek közül utóbbi az ő hatalmas családi összeköttetését mutatja. Két fia volt ugyanis ez időben (1515. jun. 6.): Gáspár és János és nyolcz leánya; kik közül négy még hajadon (Anna, Borbála, Orsolya, Dorottya), négy pedig férjnél: Margit, gersei *Pethő* Ferenczné; Erzsébet, györgyi *Bodó* Ferenczné; Katalin, gergellaki *Buzlai* Lászlóné és Ilona, bolondóczi *Bánffy* Ferenczné. (Végül a Dl. 21194. sz. okl.)

[1] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 21072, valamint 22193. (1511. aug. 15.), 22431. (1513) és 22848. (1514); továbbá 22399. (1513), 32694. (1515) és 29622. sz. okl. is.

[2] V. ö. 22941. (1517) sz. oklevéllel, hol sajátkezű névaláírása is látható, valamint egy nagyobb pecsétje is, melyen a sas plasztikusabban van kidolgozva, de a czímert körülvevő sárkány kevésbbé látszik. Az ő veje volt a fentebb (II. 5.) említett Báthory György kir. fólovászmester. (Dl. 22998.)

[3] B. Nyáry szerint II. Ulászló király 1507-ben kelt czímerbővítő oklevelében két körülkúszó sárkánynyal díszesítette fel a Drágffy-család czímerét. A forrást azonban, honnan ez adatot veszi, e helyen nem közli. (98. lap.) De siet hozzátenni, hogy a Drágffy család ezen czímertartói alighanem e család nevére vonatkozó beszélő czímertartók. Különben e részben fontos momentum, hogy a Drágffy Bertalan (János atyja) pecsétjén a sárkányok még nem fordulnak elő. (L. Orsz. Levéltár. Dl. 20524.)

[4] Nagy Ivánnál (Magyarország Csal.) a Drágffy-czímerben levő nyilvesszőt középen rózsakoszorú fonja körül. Pecsétünkön ennek nincs nyoma. A Drágffy Bertalan erd. vajda pecsétjén sincs. (Dl. 20524. 1497-ből.) Valamivel nagyobb, köriratos pecsétet használ Drágffy János 1515

valószínűen kir. főpohárnokmester volt. A későbbi években mint kir. főétekfogó-mester említtetik.[1] 1518-ban — Ráskai Balázs után — a kir. tárnokmesteri hivatalt nyerte el. 1523-ban temesi ispánná is lett, 1525-ben pedig — a hatvani országgyűlésen — országbiróvá, s mint ilyen esett el a mohácsi ütközetben.[2]

II. 9. A következő pecséten pontokból alakuló tojásdad keret foglalja körül a német pajzsot, melyen a Guth-Keled nemzetségi czímer ábrázoltatik; a pajzs fölött M. O. betűkkel. E czímert a guthi *Országh Mihályának* véljük. Mihály a László fia, a nagy nádor: Mihály unokája.[3] Ez időben — úgy látszik — nem viselt hivatalt, sőt talán később sem. De folyvást «Magnificus»-nak czímeztetik, a mi arra mutat, hogy talán előbb viselt valamely udvari főtisztséget, avagy elődei és nagy vagyona révén, mint a köznemesek közül épen annálfogva kiválót, — az előkelők (proceres) közé számították. S a mennyiben ez előkelők és a főtisztségeket és méltóságokat viselő «Barones» közt ez időben különbséget tettek,[4] — oklevelünk kiállítói sorában épen Drágffy Jánosnál és Országh Mihálynál van a határ: előbbivel végződnének a «Barones», utóbbival kezdődnének a «Proceres». E megkülönböztetés azonban, valamint akkor nem változtatott a nemesi jogok egyenlőségén, — ez alkalommal is inkább csak a sorrendre vonatkozik.

II. 10. E pecsétből csupán az azt körülvevő zsinórzatos, tojásdad alakú keret s a czímerpajzs fölött kissé homályosan kinyomódott A. (?) és M. (?) (vagy N és I) betűk vehetők ki; a czímer-ábrázolatokból azonban semmi sem. Tulajdonosát nem fedezhettük fel.

II. 11. A következő pecsét lényeges részei tisztán nyomódtak ki. Tojásdad keretbe zárt német pajzson egyfejű stilizált sas terjeszti szét szárnyait; fölötte I. P. betűk világosan olvashatók. Tulajdonosa biztosan nem határozható meg. Az ez időben — úgy látszik — kir. főkamarásmesteri méltóságot viselt podmanini *Podmaniczky Jánosra*[1] alig lehet gondolni, minthogy a Podmaniczky család ez időben a nyíllal átlőtt pánczélos kart használja czímerül. Különben is sorrend szerint Országh Mihály előtt lenne helye.

Csaknem ugyanezt mondhatjuk gersei *Pethő Jánosról* is, ki ekkor az udvarban «a királyi gyermekek udvarmestere» volt.[2] Különös, hogy ugyane pecsét egy 1514-ben (nov. 19.) Szlavoniában (in oppido Thoplicza) kiadott oklevelen, más három pecsét társaságában szintén előfordul,[3] de az oklevélnek megnevezett négy kiállítója közt egy sincs, kinek nevére I. P. kezdőbetűk ráillenének.[4] Csupán annyi látszik tehát valószínűnek, hogy pecsétünk tulajdonosa valahonnan Szlavoniából való főúr.

II. 12. E pecsét: gyűrűbe foglalt gemma le-

január 9-én kiadott oklevelén (Dl. 31005), valamint az 1516. évből származó, müvelődés-történelmi tekintetben páratlan érdekű, magyar nyelvű drágaság-összeiráson is (Dl. 26367), hol sajátkezű névaláirása is látható. Különösen az előbbi 1515. évi szép tiszta nyomású.

[1] 1511 aug. 15-én «pincernarum reg. magister» (Orsz. Levéltár. Dl. 22193); szept. 6-án pedig már «dapiferorum reg. magister»-nek nevezi II. Ulászló király. (U. o. Dl. 26964.)

[2] 1521-ben mint közép-szolnokmegyei és krasznamegyei ispán is említtetik. E vidéken terültek el családi törzsbirtokai.

[3] Többi testvérei: Ferencz, Imre és János. Anyjok: Maróthi Magdolna. (V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 22222, 22294 és 22110.)

[4] Nemcsak oklevelünk, hanem a törvények s Verbőczy Hármaskönyve is. Utóbbi szerint: «Suntque ... veri Barones, quorum ab antiquo nomina Decretis et Literis confirmationalibus Regiis, inseri consveverunt». Tehát: a nádor, országbiró, horvát-szlavon-dalmát bán, az erdélyi vajda és székely gróf, a szörényi bán, a macsói bán; a kir. tárnokmester, a kir. és királynői főajtónálló, főpohárnok, főétekfogó és fólovászmesterek, a temesi és pozsonyi grófok. De ezek közé szokták még a főkamarásmestert és főudvarmestert is számítani. (V. ö. Tripartitum. P. I. T. 94. §. 1., 2.)

[1] Orsz. Levéltár. Dl. 22218. (1511. okt. 29.)

[2] Pecsétjét lásd Orsz. Levéltár. Dl. 25427. (1504) Kovachich. Vest. Com. 462. l. 1508. évből. 1519-ben kir. főudvarmester (Dl. 23259). Már előbb a királyné udvarmestere volt, s midőn Anna királyi herczegnő, majd Lajos herczeg született, ezeknek udvarmestere lett. Lajos nagyon ragaszkodott hozzá, s hogy király lett, kir. főudvarmesterré tette. Ugyanez történt nagylucsei Dóczi Ferenczczel a kir. főkamarásmesteri méltóságot illetőleg.

[3] A különbség csak az, hogy míg a mi pecsétünkön a sas jobbra, eme pecséten balra néz. Azonban, mint a Szapolyai-czímernél láttuk, ez alapon e két pecsétet még különbözőnek nem vehetjük.

[4] Orsz. Levéltár. Dl. 22641. A négy név a következő: Tynchich Péter, Supanich György, Wynichna János és Grexych György.

nyomata. Tojásdad keretben Janusfőt ábrázol: jobbra néző szakálos férfi- és balra néző ifjú női arczczal. Kinek tulajdona volt s tehát kinek nevében nyomták ez okiratra, — mivel mását nem találhattuk meg: nem dönthetjük el.

Gemma-pecséteket a XV. század közepe óta kezdenek nálunk sűrűbben használni. Eleinte inkább csak a főpapok s egynémely főúr — élnek vele. Ez időben azonban, a XV. század végén s a XVI. elején, már a megyei kiadványokon is elő-előfordul.[1] A művelődés, a szép iránti érzék, a mint születik s nő, — ugyanazt az utat követi, a melyet a hatalom: felülről halad lefelé.

A gemma-pecsétek az olasz renaissance nálunk is folyvást erősbödő szellem-áramlatának hátramaradt nyomai. Az ókori görög és római világ tanulmányozása Olaszországban a mindennapi életet is átható erővel lépvén fel, eme plasztikus metszésű, bájos ókori maradványok összegyűjtése, vásárlása, utánzása is rohamosan elterjedt. Hazánkban is mihamar feltünik s annyira hódít, hogy nemsokára a családi czímerek helyét is elfoglalja s pecsét gyanánt a köz- és magánokiratoknak — a középkor eme legféltettebb kincseinek — hitelesítő, szentesítő erőt kölcsönöz.[2] *Használata* azonban világos bizonyítéka annak, hogy hazánkban ekkortájt a nemesi czímereknek nem tulajdonítottak oly nagy fontosságot, mint a nyugot-európai heroldos lovagi világban. Mert bár a törvényes szokás a magánosok gyűrűpecséteinél megkivánta a czímerábrázolatokat,[3] mégis, mint látszik, nem találták kifogás alá eső dolognak, ha nemes ember nemcsak leveleit (missilis) zárta le gemmával, hanem a fontosabb okiratokat is ezzel pecsételte meg.

Oklevelünkön a 36 pecsét között — a menynyire ábrázolataik magyarázhatók — öt gemmát (II. 12., III. 2., 6., 8., 11.) találunk. A főpapok és a «Barones» azonban mindnyájan czímeres pecsétjüket használják; úgy látszik, a gemmával való pecsételés kisebb fontosságának tudatában.

II. 13. A következő, kör alakú, keret nélküli pecsét már czímert tüntet elő: a *losonczi Bánffyak* czímerét. A német pajzsban, keskeny pólyán álló jobb lábát karmolásra tartó griff-madárral. Valószínűleg a losonczi Bánffy János pecsétje.[1]

E pecsét a második sorban az utolsó.

III. 1. A harmadik sort egy tojásdad keretbe foglalt pecsét kezdi meg, melyből a spanyol czímerpajzs fölött levő G (?) és M betűkön kívül semmi más nem látható. Talán chulai *Móré Györgyé*, ki 1505-ben és 1507-ben belgrádi és macsói bán, kinek azonban 1511 körül semmi nyoma sincs.[2]

III. 2. A következő, tojásdad negativ keretteltel körülvett *gemma*-pecsét szintén nem eléggé tisztán nyomódott le, de azért a benne ábrázolt sisakos ember-alak elég jól kivehető, a mint csaknem vállig meztelen balkezét lebocsátva, jobb kezében rudat (dárdát?) tartva, térdig meztelen jobb lábával előre lép. Tulajdonosát nem sikerült megtalálnunk.

III. 3. Hasonlókép ismeretlen a következő, szintén tojásdad alakú, apró pontokból álló kettős keretbe foglalt pecsétnek tulajdonosa is. A spanyol czímerpajzsban tisztán domborodik ki az egyfejű, szárnyait kiterjesztő sas, fölötte pedig az egyetlen M. betű.

III. 4. A következő pecsétnek inkább csak tojásdad kerete nyomódott le tisztán. A spanyol czímerpajzsban levő ábrázolattól az oklevélen jobban észrevehető domborulatok után csupán sejteni lehet, hogy az az ákosházai *Sárkány* családnak czímere: nemesi koronából, jobb kezében almát tartva kiemelkedő koronás női alak, mely körül sárkány tekergődzik, a nő kezében levő almába harapva. E család egyik nevezetes tagja, a II. Lajos idejében sokat emlegetett, 1524—5-ben országbirói méltóságot is viselt ákos-

[1] Lásd pl. Orsz. Levéltár. Dl. 20505. (1512. Szathmármegyéből.) V. ö. pl. Dl. 22641.

[2] Hogy a tévedéseket lehetőleg elkerüljék: egy-egy főúr vagy nemes természetesen állandóbban egy-ugyanazon gemmával pecsétel. Így pl. tolnai Bornemisza János kir. kincstartó folyvást egy delfinen ülő meztelen gyermeket ábrázoló gemmát használ pecsétein. (Orsz. Lltár. Dl. 25365, 25366, 19271. stb.)

[3] «Armorum insignia» — mond Verbőczi. Trip. Partis I. Tit. 13. §. 5.

[1] A losonczi Bánffyak ez időben kevésbbé szerepelnek. Péter és László folyvást «Egregius»-nak czímezve fordulnak elő, csupán János, a «Magnificus», vehető tehát a «proceres» sorába. (Orsz. Levéltár. Dl. 22297, 22215, 26839 az 1511, 1512 és 1514. évekből.)

[2] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 22559. és 21723. Czímerét nem találhattam meg.

házai *Sárkány Ambrus*, ki 1505—9 között pozsonyi gróf is volt, ez időben pedig máramarosmegyei főispán.[1] Valószínű, hogy az ő nevében nyomták e pecsétet okiratunkra.[2]

Az ő pecsétével végződik a piros pecsétek sora. A hátralevő 7 pecsét mind *zöldes* viaszba van nyomva. S bizonyára nem puszta véletlen, hogy a piros pecsétek közt más színű nincs, s hogy a zöldek épen legutól vannak együtt. Köztudomású tény, hogy a középkorban a piros viasz-pecsétet csupán fejedelmi szabadalom alapján használhatta a legmagasabb méltóságot viselő főúr is. Hazánkban a XV. század közepéig nem találunk világi főurat, a ki piros pecsétet használt volna.[3] Csupán a Hunyadiak: János a kormányzó, bizonyára magas méltóságánál fogva, melyet lényegében a királyéval azonosnak nyilvánítottak — aztán később fia László, neje Szilágyi Erzsébet; majd Mátyás királysága idején: Szilágyi Mihály a kormányzó, s ennek neje Báthori Margit.[4] A főpapok: érsekek, püspökök, néha a prépostok is (de a vicariusok nem), szintén piros viaszszal pecsételnek, már a XV. század első felében. A világi főurak azonban csak az ötvenes évek óta s eleinte tulajdonképen csak az egyetlen Szentgyörgyiek. Még pedig ők is a III. Frigyes császár adománya alapján, ki, midőn címerüket császári koronával felékesíti, a piros viaszszal való pecsételésre is feljogosítja őket, kimondván az adománylevélben, hogy ez által a Szentgyörgyiek a legmagasabb magyar állami méltóságot viselő nádornál is előkelőbbek.[1]

A magyar főurak és főméltóságok csakugyan nem is pecsételnek piros viaszszal, még a 60-as évek elején sem. 1462-ben, midőn Mátyás király drenavei Erdőháti Lászlót kegyelmébe fogadja, a királyi igéretlevélen kezeskedő magyar főurak pecsétei közül csupán a prælatusokéi pirosak, a világi főurakéi, köztök az ország méltóságai: guthi Országh Mihály nádor, Ujlaki Miklós erd. vajda, továbbá egy Rozgonyi, Hédervári, Szapolyai pecsétjei még mindig zöldek.[2] A Mátyás uralkodása alatt azonban ez a becsesnek tartott jog is mindinkább terjed lefelé a világi urak körében, csupán azzal a megkülönböztetéssel, hogy a rendes hivatalos kiadványokra a legtöbb esetben sárga viaszpecsétet nyomnak, s a pirosat inkább csak gyűrű-pecséthez, mint magán emberek használják. Ez az átmenet. A század végén II. Ulászló király idejében ez a különbség is megszünik lassankint, s 1511-ben — mint látjuk — a nádor, országbiró s más főméltóságok, sőt többen a vagyonosabb nemesek közül (proceres) is, piros viaszszal pecsételnek. Törvényt avagy csak törvényes szokást azonban, — mely a pecsét-szinek használatát szabályozta volna, — hiába keresünk. Bizonyára a király tetszése szerint hatalmazta fel erre kedveltebb híveit, bár efféle szabadalom-levelünk nem maradt; később pedig, különösen a II. Ulászló gyönge kormánya alatt kifejlett szokás szerint, az ország bárói és a főbb nemesek, pusztán állami vagy udvari magas méltóságuk avagy társadalmi állásuk vagy öröklés alapján éltek a piros pecséttel.[3]

[1] Négy évvel később, 1515-ben (jan. 6-án) Magnificus liber baro de Olnod-nak nevezi a nádor. V. ö. Századok. 1877. VIII. füz. 79. lap.

[2] V. ö. Kovachich. Vestigia Comitiorum 462. l. Orsz. Levéltár. Dl. 22559. (1505. évi rákosi végzés). Továbbá u. o. Dl. 22155. (1511. máj. 10.) és 22152. (1511. máj. 2. és jul. 23.). Ugyanekkor említtetnek testvérei is: János és Ferencz, de Magnificus-nak feltünően csupán Ambrust czímezi a kir. kanczellária. (Végül u. o. Dl. 32694.)

[3] Lásd pl. a már többször idézett Dl. 13620. sz. oklevelet (1441-ből), melyen Ujlaki Miklós erd. vajda és Marczali Imre zöld pecséttel szerepelnek. Vagy pl. a Dl. 26393. sz. oklevelet, melyen Hunyadi János még mint erd. vajda, s a 13677 számút, melyen Garai László macsói bán még zöld pecséttel szerepelnek. (1442-ben.) (Lásd még Ujlakira és Hunyadira nézve 1443-ból a Dl. 13715. sz. és 1446-ból Dl. 13936. sz. okl.)

[4] Báthori Margit piros pecsétje előfordul pl. a m. nemz. Múzeumban levő Forgách-levéltárban. 1461. évhez. A Hunyadi-család többi tagjaié pedig elég nagy számmal az Orsz. Levéltárban.

[1] Fentebb már említők, hogy a Szentgyörgyiek e sokatmondó kiváltságot a Mátyás ellenében szerzett érdemeikért kapták III. Frigyestől. (Dl. 15371. sz.)

[2] Orsz. Levéltár. Dl. 15791. V. ö. az ugyancsak 1462-ből származó Dl. 24767. sz. oklevéllel, melylyel a király a Szentgyörgyieket kegyelmébe fogadja.

[3] Különben e kérdés részletei még megoldásra várnak. Előkelő családok, pl. a Hédervváriak, kik közül a XV. század közepén nádor is került, — nem használják a piros pecsétet. Hédervári Miklós tárnokmester 1489-ben zöld pecséttel él. (Orsz. Levéltár. Dl. 19604.) Mint látni fogjuk: oklevelünkön Hédervári Ferencz is. Guthi Országh Mihály tudtunkkal szintén nem használta a piros pecsétet. Fia: László, zászlós úr (lásd: Barones), 1489-ben

III. 5. Nyolczszögletű, élesen kiváló kettős keretbe van zárva a következő tiszta nyomású zöld viasz-pecsét; spanyol czímerpajzsában a Héder vagy Heydrich [1] nemzetségnek «veres mezőben három ezüst czölöpöt» ábrázoló czímerével.[2] A pajzs fölött F. H. betűk mutatják, hogy e czímer a Hédervári Ferenczé, kit egy évtized mulva, mint bűnbakot, Nándor-Fejérvár eleste miatt minden vagyonától megfosztottak.[3]

III. 6. E keret nélküli, rákot ábrázoló csinos gemma-pecsét tulajdonosát nem fedezhettük föl.

III. 7. A következő negativ tojásdad keretbe foglalt pecsétnek sárkánytól övezett spanyol czímerpajzsában a Pálócziak czímere: nemesi koronából kiemelkedő, kezeit mellén tartó (?) meztelen ember-alak tünik elő.[4] Valószínűen a *Pálóczy Mihályé*, a ki 1511-ben mint kir. főpohárnokmester említtetik,[5] 1514-ben pedig a főkamarásmesteri méltóságot nyerte el.

III. 8. A következő pecsét tulajdonosa ismeretlen. Valamint átalában azt sem lehet pusztán e nyomat alapján eldönteni: gemmától vagy pecsétgyűrűtől ered-e. Czímerpajzsa nincs, csupán egy benső gömbölyded kerete, mely fát (?) és alatta jobbról-balról egy-egy álló (de meg nem határozható) alakot tüntet elő. Ennek daczára nem lehetetlen, hogy afféle pajzstalan czímerrel van dolgunk, minők ez időtájt is gyakorta fordulnak elő, kivált megyei kiadványokon,[1] — állat-alakot vagy más tárgyat, nem pedig pólyát czölöpöt, pantallért stb. ábrázoló czímereknél.

III. 9. A következő keret nélküli pecsétnek német czímer-pajzsában a Rátold-nemzetség hársfalevele eléggé tisztán nyomódott ki. Bár betű e pajzs fölött sincsen, valószínű, hogy a serkei [2] *Lorántfy Miklósé*, kit 1505 óta s épen ez időtájt is emlegetnek okleveleink. Országos vagy udvari méltóságot azonban — úgy látszik — nem viselt.[3]

III. 10. A kör alakú, keret nélküli pecsétnek kissé durva metszetű, elég tisztán kinyomódott spanyol czímerpajzsában középen kacsa-alakú madár áll, a mellette jobbról és balról felnyúló két nádszál [4] között. A czímerpajzs fölött levő két betű közül tisztábban csak a második (D) látható. Az első: jobb felöl, meghatározhatatlan. A czímer s a D betű a Nádasdi családra vall, mely ekkor még nádasdi Darabosnak nevezte magát. E pecsétet valószínűleg *nádasdi Darabos Ferencz* nyomta ide, a későbbi híres nádornak: Tamásnak atyja.[5]

III. 11. Ez utolsó, gemma-pecsét ábrázolata, bár látszólag tisztán nyomódott ki, csak hozzávetőleg határozható meg. Szárnyas angyal, hosszú ruhában, 4 lábúnak látszó állat (valószínűen hiányosan kinyomódott lóalak) mellett áll, s egyik kezével ez állat nyaka felé nyúl. Tulajdonosa felfedezésre vár.

* * *

Ezzel kimerítettük a pecsétek mindhárom sorát. Több pecsét azonban megfejtetlen maradt, részint homályos nyomásuk következtében, részint pedig — ha világosak — mivel idáig kiadva nincsenek, s — különösen a gemmáknál — párjukra a bennök ábrázolt czímerekre — a tu-

is zöld pecsétet használ (u. o. Dl. 19564); oklevelünkön azonban: Mihály, a László fia, mint láttuk (II. 9), már pirosat. 1500 körül már megyei kiadványokon is fordul elő piros viaszpecsét (Dl. 20932 és 20878) s viszont, a hires Rozgonyi és Kanizsai család tagjai szintén nem pecsételnek piros viaszszal ebben az időben.

[1] Báró Nyáry. Id. m. 70. l.

[2] V. ö. pl. a szekcsői Herczegh Miklós szép gyűrűpecsétjével, melyben ugyanez ábrázolat látható. (Orsz. Levéltár. Dl. 20594. 1497-ből.)

[3] 1522-ben. Mint belgrádi bánt. V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 22256. (1511. decz. 11.) és 26151. (1513). Családi viszonyaira nézve pedig az 1505. évből. Dl. 21500. sz. okl.

[4] A Pálóczi Mihály országbiró egyik 1469. évből épen fenmaradt pecsétjén a koronából kiemelkedő alaknak hosszú haja van, tehát inkább nő, — jobb kezével valamit szájához vinni látszik, bal kezében pedig négyszögletű ládácska-félét tart. (Orsz. Levéltár. Dl. 16824.)

[5] Január 5-én. Úgy látszik: a század eleje óta viselte e méltóságot. (V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 22116., 22442., 22631.) Mihályt állandóan Magnificus-nak czímezik; testvérét: Antalt Egregius-nak. E két Pálóczi nem egyenes utóda a Mátyás korában élt hires országbirónak: Mihálynak.

[1] Lásd pl. Orsz. Levéltár. Dl. 20582. 1497-ből: öt pecsét közül három ilyen. (Ungmegye.)

[2] Vagy «gedei» avagy «feledi.» (Mert e várakról, szintén birtokukról, is nevezte magát e család.)

[3] Fiai: György, Imre, Tamás, János. Lásd Orsz. Levéltár. Dl. 21488. (1505), 21497. (1505), 21987. (1510), 22202. (1511), mely utóbbi oklevélen L. Miklósnak egy jóval szebb, kezdőbetűs gyűrű-pecsétje látható.

[4] Pecsétünkön a durva pecsét-metszet miatt inkább fának látszik.

[5] Lásd Nagy Ivánnál: Magyarország Csal. V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 14944., 15268., 19368. és 25604.

lajdonos nevével összeköttetésben -— többé nem akadhattunk.

Az első sorban: a főpapi pecsétek közt három ilyen pecsétet említettünk.[1] Nem látszik valószínűnek, hogy ezek egyike, pl. a legelső ismeretlen, sorrend szerint az 5-ik: a *Péter* veszprémi püspöké lenne. A rang szerinti sorrendet ugyanis elég pontosan megtartották e pecsétek elhelyezésénél. Már pedig e sorrend szerint Péter bibornoknak, e méltóságához képest, Hippolit egri püspök és szintén bibornok után, a kalocsai érsek: Frangepán György *előtt* kellene említtetni, a mint azt az oklevelek záradékaiban tenni szokták.[2] A 4-ik pecsét pedig már egy püspöké: a Szathmári Györgyé.

Valószínű, hogy ez ismeretlen pecsétek egyike s épen az 5-ik a *Bajoni István* nyitrai püspöké, ki e főpapi méltóságát körülbelől 1505 óta viselte, előbb pedig: 1503 óta szerémi püspök volt.

Néhány év óta a királyi személynöki tisztet is ő tölti be. Ha másként nem, e minőségében[3] aligha jelen nem volt az udvarban s tehát az országgyűlésen is, e határozat hozatalakor.[4] A Bajoni család czímere — melyhez hozzá nem férhettünk — e kérdésre azonnal megadhatná a választ.[5]

Hasonlókép valószínűnek látszik, hogy a főpapi czímerek közt az általunk szintén nem ismert Gosztonyi-czímer is megvan.[6] Felső-szelestei *Gosztonyi János* ugyanis, ki 1507 óta 1510-ig váczi, 1510 óta pedig, tehát épen ez időben is (1524-ig) győri püspök volt,[7] mint királyi titkár, szintén rendes tagja lehetett az udvarnak.[8]

Gibarthi *Kesserű Mihály*, 1503 óta boszniai püspök, mint királyi titkár, szintén gyakran szerepel ez időben az udvarnál. Pecsétje tehát szintén előfordulhat a főpapi pecsétek között. Czímerét azonban szintén nem sikerült megszereznünk.[1] Ugyanezt mondhatjuk csulai *Móré Fülöp*, valamint *Ferencz* erdélyi prépost, királyi titkárokról. Utóbbinak családi neve is ismeretlen.[2]

A később híressé vált Szalkai László, ki váczi, majd egri püspök s esztergomi érsek lett,[3] s 1516—7-ben a kir. kincstartói tisztet is viselte ez időben: 1511-ben úgy látszik még nem volt az udvarnál. Mert 1513-ban ugyan már királyi titkár;[4] 1512-ben azonban még mint az erdélyi kamarák ispánja, ád ki Tordán — valószínűleg saját gemma-pecsétje alatt —egy oklevelet.[5] 1511-ben tehát az udvarban s az országgyűlésen még nem igen szerepelhetett. Czímerét különben is ismerjük, s az nem fordul elő pecséteinken.

Hasonlóképen nem volt jelen az egri püspök: Hippolit,[6] a csanádi püspök: kőrösszegi Csáki Miklós[7] s az (1507 óta) erdélyi püspök: Perényi Ferencz,[8] a nádor fia, s Bertalan vránai perjel.[9]

A főúri czímeres pecséteket illetőleg kétségtelen, hogy az ez időben szerepelt előkelőbb

[1] Az 5., 6. és 12.

[2] Lásd pl. Orsz. Levéltár. Dl. 258. és 10841. sz. okl.

[3] Orsz Levéltár. Dl. 22275. (1512).

[4] Bár a következő évben elhúnyván, meglehet már 1511-ben sem vett tevékeny részt a közügyekben.

[5] A Károlyi-codex III. kötetének bevezetésében Géresi a Bajoni család ekkorbeli történetét behatóbban tárgyalja, czímerét azonban nem említi.

[6] Csergheő Géza úr szives figyelmeztetése alapján kiderült, hogy a már előbbi közleményünkben leírt I. sorbeli 5. sz. czímer jobb mezejében foglalt ábrázolat (kürtöt tartó kar) a Gosztonyi családé. V. ö. Nagy Iván. i. m.

[7] 1524-ben az erdélyi püspöki székre lépett át. A mohácsi csatában esett el.

[8] Lásd Orsz. Levéltár. Dl. 21728. (1507), 22058. (1510) és 25562. (1515). Ez utóbbi az ő sajátkezű levele Rozgonyi Istvánhoz, de piros záró pecsétjéből világosan semmi sem vehető ki.

[1] V. ö. Orsz. Levéltár. Dl. 258., 22117., és 22159. (1511), 22325. (1512) és 22407. (1513) sz. okl.

[2] Orsz. Levéltár. Dl. 21814, 22743 és 22116. okl.

[3] 1514-ben lett váczi, 1522-ben egri püspök, 1524-ben pedig esztergomi érsek. A mohácsi ütközetben esett el.

[4] U. o. Dl. 22403.

[5] «Nos Ladislaus de Zalka et Michael litteratus de Gezth Comites Camerarum Transsilvanarum.» Így kezdődik az oklevél. A bájos kis gemma, kezében faágat tartó, hosszú ruhába öltözött, hálósipka-formát viselő picziny gnómot ábrázol. (U. o. Dl. 22274.) V. ö. Nagy Iván: Magyarország Csal.

[6] 1486-ban esztergomi érsek, 1497 óta (1520-ig) egri püspök. V. ö. 20197. sz. okl., melyen szép pecsétje látható. Ez időtájt nem is lakott Magyarországon, hanem kormányzókkal helyettesíttetvén magát, püspökségének csupán jövedelmét élvezte. (Orsz. Levéltár. Dl. 22112., 22364. és 22281. sz. okl.)

[7] V. ö. 14415., 28601., 21797., 21500. és 258. sz. okl. Czímere: vérző, sipkás, bajuszos, szakálas férfifej. 1499-ben szerémi püspök lett, a következő évben pedig csanádi.

[8] 1514-ben váradi püspök lett. A mohácsi ütközetben esett el. V. ö. U. o. Dl. 22152.

[9] U. o. Dl. 22341. (1512), hol czímere (?) is látható.

főúri családok tagjai közül a következőknek pecsétjei *nincsenek* oklevelünkön: az ez időtájt felemelkedő gyarmati Balassáké; a lindvai Bánffy Jánosé (a Miklós fia) és Ferenczé (a Jakab fia);[1] a Batthiani Boldizsár horvát-szlavon-dalmát al-báné, és Benedek kincstartóé,[2] a pelsőczi Bebek Jánosé,[3] a nemrég elhunyt bajnai Both András fiai: László és Ferenczé,[4] a gergellaki Buzlai László kir. főétekfogó-mesteré, a lévai Cheh családé,[5] czoborszentmihályi Czobor Imréé,[6] a szerdahelyi Dersffieké, nagylucsei Dóczy Ferenczé,[7] az Egervári Istváné,[8] a csáktornyai Ernusth János volt (1510-ben) horvát-szlavon-dalmát báné,[9] a gimesi Forgáchoké, a wingarthi Gerébeké, a Kanizsai László és Jánosé,[10] a nánai Kompolthi Ferenczé,[11] a Majthényiaké, Pászthóiaké,[12] a Perényi Gáboré[13] és Péteré, ki a nádor fia, az erd. püspök testvére volt; a gersei Pethő Tamás, Ferencz, István és Miklósé;[14] a csebi Pogányoké, a Rozgonyi Istváné, ki családjának egyetlen jelentősebb férfitagja,[15] a Somi Gáspáré ki az 1508-ban elhúnyt Józsa temesi ispán fia volt,[16] a Széchyeké, a Szentgyörgyi Kristófé,[17] a Tarczai János (1508-ban) székely grófé,[18] a pár év mulva híressé vált Telegdi Istváné,[1] a később nagy szerepet játszott bethlenfalvi Thurzó Eleké vagy az 1511-ben élő Péteré és Gáspáré;[2] az enyingi Thörök Imre belgrádi báné[3] s végül a Zrinyi Miklósé.[4]

Valószínű továbbá, hogy az ez időben élt Bélai Barnabás és Paksi (de Pakos) Mihály szörényi bánok[5] czímeres pecsétei époly kevéssé kereshetők oklevelünk pecsétei között, mint pl. a fentebb említett enyingi Thörök Imre belgrádi báné vagy Zrinyi Miklósé, kiket a török részéről folyvást fenyegető veszély tartott vissza váraikban, az országgyűlésen való megjelenéstől.

Mennyiben lehetnek azonban a fentebbieknek *gemma*-pecsétjeik oklevelünkön: meg nem határozhatjuk.

Több valószínűséggel kereshetnők ismeretlen pecséteink közt a már ez időben nagy tekintélyre vergődött tolnai vagy berzenczei *Bornemissza Jánosnak*, a század elején kincstartónak, ez időtájt épen budai várnagynak[6] czímeres-pecsétjét; vagy a *Herendi Miklósét*, ki a következő évben kincstartó lett;[7] a petróczi *Henczelffy Istvánét*, ki ekkor «causarum regalium director»,[8] vagy a *Kesserűi Istvánét*, ki pár évvel előbb (1508) még alnádor volt,[9] s a kiknek pecsétjei szintén ismeretlenek.

Végül valószínűnek látszik, hogy az 1505. évi rákosi országgyűlésen a megyék képviseletében jelen volt s azóta befolyásban, közszereplésben emelkedett egyik-másik nemes pecsétje is helyet foglal oklevelünkön, — ez úton azonban hozzávetéseinkkel nem indulhatunk el annak a hosszú névlajstromnak útvesztőjébe.

Dr. CSÁNKI DEZSŐ.

[1] Orsz. Levéltár. Dl. 22372, 22285, 22143. V. ö. valamennyire nézve Nagy I. Magyarország Csal. és b. Nyáry id. munkáját, a czímer-leírásokra nézve.

[2] Amaz 1513-ban, emez 1506-ban. U. o. Dl. 22440., 21723., 21897., 25505., 22058., 22371., 22058., 33073. stb.

[3] U. o. Dl. 22400., 22559.

[4] U. o. Dl. 21500., 22559.

[5] Dl. 15235.

[6] Volt kir. sókamara-ispán, kir. tanácsos és követ. (U. o. Dl. 22172., 22084., 26115.)

[7] A múzeumi levéltárakban ez időben számos okl.

[8] Dl. 25535., 21986.

[9] Dl. 22620., 21987., 32822.

[10] Dl. 22147., 22148., 22261., 22442., 26146., 26151., 25538. György horvát-szlavon-dalmát bán 1510-ben húnyt el. (Dl. 21987. és 22365.)

[11] Dl. 22401. és 13770.

[12] V. ö. Dl. 20193.

[13] 1508-ban főkamarásmester. (Dl. 22152. Kov. Vest. Com. 461. l.)

[14] Dl. 22344.

[15] Dl. 22273., 22207. Egy S. R. betűs gyűrűpecsétje előfordul a Dl. 20621. sz. 1497. évi oklevélen.

[16] Dl 22848. Az utolsó pecsét az övé. V. ö. 30241. sz. okl.

[17] Dl. 21515.

[18] Ez időben talán már nem is élt. Dl. 22559., 21803.

[1] V. ö. pl. Dl. 27389.

[2] Dl. 24636.

[3] Kov. Vest. Com. 461. l. Dl. 26132. A mohácsi vész után hiressé vált Bálint atyja.

[4] Dl. 22033.

[5] Kov. Vest. Com. 461. l. Dl. 22559. és 22058. Czímerét egyiknek sem sikerült feltalálnom.

[6] Dl. 22363., 22853, 27602. stb.

[7] Dl. 22617., 22399.

[8] Dl. 22617., 22058.

[9] Kov. Vest. Com. 461. l.

A BÁRÓ ÉS NEMES ORCZY CSALÁD EREDETE, LESZÁRMAZÁSA ÉS TÖRTÉNETE.

(Második közlemény.)

Két czímerrajzzal.

Báró Orczy Istvánnak három gyermeke született,[1] névszerint *Zsuzsanna*, kit 1729. október 11-én jegyezett el Várkonyi *báró Amade László*, azonban az ifjú nő már a jövő 1730. év november 7-én özvegyen hagyá férjét; eltemettetett Gyöngyösön a Szent Bertalan apostol templomában.

Anna, 1735-től b. Hávor János Miklós altábornagy, a 4-ik huszárezred alapítója és első tulajdonosa fiának, *báró Hávor Mátyás* huszárkapitánynak neje, kinek halála után *Gulik Jánoshoz* ment nőül. Meghalt Anna 1761-ben.

I. Lőrincz, született 1718 augustus 9-én, a passarovitz-i béke megkötése napján, mint ezt önéletiratában, melyből a többi rá vonatkozó adatok is merítvék, maga megírta. Oskoláit Pesten kezdte 1728-ban; 1731—33-ig Nyitrán folytatta, 1734-ben Gyöngyösön tanult; 1735-ben Budán hallgatta a philosophiát; midőn az év végén atyja Bécsbe ment, Lőrincz is vele volt s mint naivul elbeszéli, ekkor látta először a császárt és császárnét; — a császárné többször megszólította őt, egy alkalommal cseresznye volt az asztalra feltéve s a császárné evés közben ennek magvait hol egyik, hol másikra dobta a körülállók közül s igen nevetett, midőn egy szem Lőrinczet találván, a 17 éves ifjú mélyen elpirult, ezt látva gróf Csáky Zsigmond országbiró, oda hajlik báró Orczy Istvánhoz, s azt mondja neki magyarúl: «Ezért mondták a magyarok, nem jó a nagy urakkal cseresznyét enni».

1735-től pár évig nincs az önéletrajzban semmi bejegyzés sem, csak azt mondja, hogy három évig Grassalkovich Antal mellett szolgált, kinek nagy tehetségéről évtizedek multán is magasztalva emlékezik. 1742-ben jelen volt Prágában Mária Terézia koronázásán; 1743-ban mint a gróf Grassalkovich-féle önkéntes huszárok egy kompániájának kapitánya, Esterházy József országbiró vezérlete alatt vett részt a harczokban; csapatát átvezette a haza határán, előbb Felső-Sziléziába, innen pedig Csehország határai védelmére; példáját több insurgens kapitány is követte, kik eleinte vonakodtak a magyar határt átlépni, a hazai törvények értelmében nem lévén kötelezve az ország határán kívül is harczolni; kitüntette magát a hires collini ütközetben és részt vett Hadik alatt Berlin kalandos elfoglalásában; utóbb Troppau és Ratibor visszavétele után 1744 február havában atyja és neje kívánságára hazatért és mezei gazdasággal foglalkozott. 1756 október 6-án a Jász-Kún és Hajdú-kerületek által kiállított 1000 lovas parancsnokságát átvéve lovassági ezredessé neveztetett; a béke megkötése után azonban vezérőrnagyi czímmel és 1500 frt fizetéssel nyugalomba lépett. 1764 decz. 20-án Abaujmegye administratora, 1767 szept. 18-án pedig ugyanazon megye főispánja lett, mely tisztét a legnagyobb közmegelégedésre viselvén 7 évig, arról 1784-ben lemondott. 1782 augustus 10-én a közügyek terén szerzett érdemei jutalmául a Szent-István-rend középkeresztjével díszíttetett fel.

Atyjától öröklött birtokait nagymérvű szerzeményekkel szaporítá; testvérét *Annát* fekvő jószágok helyett 26,992 frt 35 krral elégítette ki. Álljon itt érdekes illustratióként szerzeményeinek hosszú sora.

Megszerezte *Abád* 1/2-ét gróf Forgách Jánostól 1767-ben, még ugyanazon évben *Tomaj* 1/2 részét és *Taskonyt*	90,000 frtért
1767-ben gróf Forgách Zsigmondtól *Szalók* 3/4, *Bura* 1/4 részét és *Bánhalmát*	70,000 «
1783-ban ezekre fizetett auctiót	40,000 frtot
1760-ban, *Böszér*, *Csábor* és *Vadkert* pusztákbeli részt Thegzes Mihálytól, 1763-ban Bencsik Mihálytól és ugyanazon évben Huszár Józseftől	7,600 frtért
1787-ben *Vadkertre* fizetett auctiót	1,420 frtot
1772-ben nádori adományban kapja *Eger-Farmos* 1/4 részét özv. Németh Andrásné beruházása czímén	5,749 frtért
1775-ben megveszi *Filimesen* Horváth János részét	430 «
1760-ban a *fegyverneki* Török rész 2/3 részét	1,600 «
1786-ban zálogba veszi Orczy Antal özvegyétől annak *Fegyvernek*, *Déva-Ványa*, *Nagy-Körü*, *Kötelek*, *Átány*, *Heves*, *Kőkút*, *Pély*, *Szent-Iván* és *Verpeléten* lévő részeit	1,673 frton
1772-ben pedig Andreánszky Klárától annak *fegyverneki* és *ványai* részbirtokát	2,000 «

[1] L. a II. táblát a Turul f. évi I. füzetében 23. l.

1789-ben megveszi *Gyöngyösön* az egész Petrovay részt... 1,140 frtért
1752-ben Marusy Józseftől annak *Sárhely-alja* hegyi szőllőjét... 200 «
1750-ben pedig a *gyöngyösi* telkén lévő épületek becsárába fizet... 1,300 frtot
1780-ban megveszi Ferenczy Mária összes, Hevesmegyében fekvő részét... 4,700 frtért
1764-ben megveszi Tresztyánszky Józseftől *Erk* 1/2-ét, 1770-ben pedig 1/4-ét Pybernétől... 38,000 frton
1782-ben zálogba veszi Majthényi Károlytól *Izsák puszta* 1/2 *Páhi puszta* 3/4 és *Agasegyház puszta* 1/2 részét... 150,000 frton
1775-ben megszerzi a Nikházyak *Karácsond* és *tarjáni* részét... 4,000 frtért
1743-ban Kasándy Lászlótól *Kötelken* és *Szent-Iványon* a Szemere részt... 1,700 «
1754 *Mád* város és *Ond* 1/4-ét, melyet 12,502 frton birt volt zálogban, megveszi a kincstártól... 28,509 «
1752-ben *Mádon* vesz a *Perbe* hegyen egy Szepesy parlagja nevű szőllőt... 240 «
1755-ben pedig egy házat Tokaji Mihálytól 100 «
1783-ban szintén egy *Pertre* hegyi szőllőt Pécsy Gábortól... 500 «
1755-től 1778-ig *Mada* és *Mitri pusztákra* auctiót fizet... 3,138 frtot
1755—1788-ig pedig *Miskére* fizet... 7,100 «
1764—82-ig az *orczi* ét *tömörkei* birtokból rokonait kifizeti... 2,947 frttal
1761-ben Etthre Ferencz és Zsigmondtól megveszi azoknak *örsi* részét... 2,000 frtért
Megszerzi *Örsön* 1743-ban a Bossányi-, 1772-ben a Marsovszky- és 1788-ban a Rakovszky Gáspár-féle részeket... 3,200 «
1774—78. *Puszta-Péderire* fizet auctiót 12,410 frtot
1760-ban megveszi *Rozsnokon* és *Szent-Iványon* a Török rész 1/3-át, és az Ugronovics részt... 4,200 frtért
1782-ben *Szabadkán* a Ludas düllőért fizet... 7,626 frtot
1780-ban pedig *Saáron* és *Domoszlón* a Szepesy Sámuel részeért... 11,000 frtot
1774-ben megveszi *Szent-Erzsébeten* és *Varasszón* a Berthóthy részt... 2,050 frtért
és még ugyanazon évben Plathy Andrástól *Szent-Erzsébet* felét... 20,000 «
1765-ben megszerzi *Szék* 1/4 részét... 1,750 frton
1756-ban pedig a Thúri Nagy családnak *Túr-Pásztó*-hoz való jogát... 3,200 »
1750—80-ig *Ujszászra* különböző családoknak fizetett auctiót... 7,000 frtot
1753-ban pedig *Ványán* a Nyáry Zsigmond által inscribált telkek visszaváltásáért fizetett... 1,660 «
Végre megszerezte 1773-ban minden Nyáry birtokban a Révay 1/8-ad résznek 1/3-át 26,000 frtért
Birtok vásárlásainak összege, beleértve testvére örökségének készpénzbeli kifizetését, kitesz... *593131 frtot*

Vallásos buzgalmát bizonyítják az általa *Erdő-Kövesden*, *Erken*, *Ivánkán*, *Orcziban*, *Szalókon*, *Vadkerten* és *Ujszászon* épített *új templomok* és *kápolnák*.

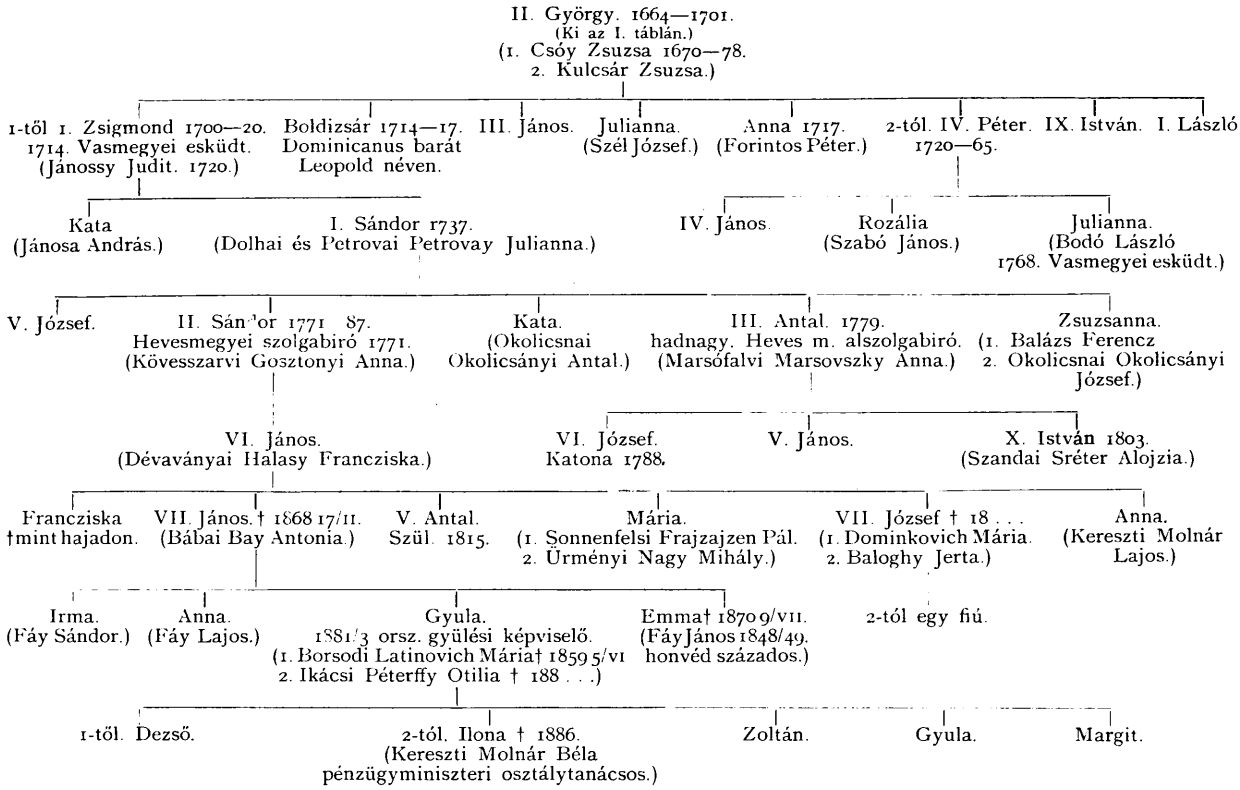
Irodalmi munkássága eléggé ismeretes.

Első neje, kit 1740-ben vett nőül s kivel 15 évet töltött boldog házasságban, *Podmaniczky Judit* volt, P. János és Ostroluczky Judit leánya. Második nejével *báró Laffert Anna Máriával* 1759 október havában kelt egybe. Első házasságából négy korán elhalt és öt (a táblázaton látható) gyermeke született; második nejétől származott fia *István* nem ért nagy kort, leánya *Teréz*, *gróf Keglevich Ádámné* lett.

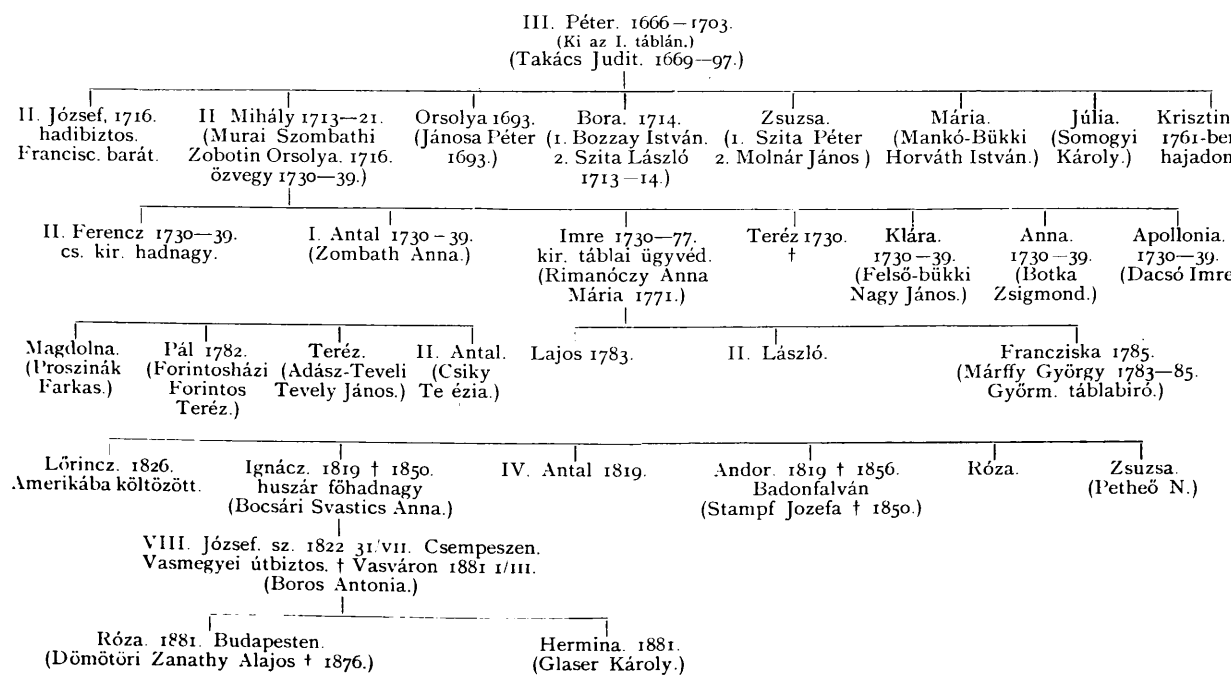
Báró Orczy Lőrincz első végrendeletét 1756 september 24-én írta, melyben fekvő birtokait két fiának hagyományozza, leányainak pedig egyenként 20,000 frtot rendel kifizettetni; második végrendelete, melyben hasonlóképen intézkedik, 1789 május 17-én kelt. Meghalt Pesten 1789 julius 28-án, eltemettetett Tarna-Örsön. Első házasságából származott leányai közül *Anna*, született 1741-ben, meghalt 1805-ben; férjhez ment 1766 január 14-én *gróf Haller Péter* cs. kir. kamarás és Krasznamegye főispánjához, ki 1784 január 14-én halt el. — *Mária*, *báró Vécsey Miklós* Szabolcsmegye főispánjának neje lett. — *Zsuzsanna* született 1744-ben, *báró Splényi Gábor* tábornok neje.

I. László, született 1750 április 14-én. 1775-ben beutazta Olaszországot, 1776-ban pedig Magyar-, Horvát- és Erdélyországot; utóbb közszolgálatba lépvén kassai kir. kamarai tanácsos lett, mely tisztséget három évig viselvén magy. kir. udvari tanácsossá neveztetett, e minőségben 9 évet töltvén udvari kamarai vice-præses lett; s e hivatalt haláláig megtartotta. Közben cs. kir. kamarás; temesi kamarai administrator és helytartósági tanácsos is volt. Atyja lemondása után 1784 augustus 27-én Abaujmegye főispáni székére neveztetett; 1787 márczius 5-én valóságos belső titkos tanácsos lett, 1790 április 2-án az alkincstárnoki méltóságot nyerte el; 1793 január 14-én Pest városa díszpolgárává választotta; 1806 szeptember 18-án a Szent-István-renddel díszíttetett fel; 1807 márczius 5-én pedig nyugdíjazva a közügyektől visszalépett, azonban a megérdemlett nyugalmat már nemsokáig élvezhette, mert még ugyanazon év április 15-én elhúnyt. Nejétől *gróf Abensperg-Traun Terézia* csillagkeresztes hölgytől gyermekei nem maradtak.

III. TÁBLA.



IV. TÁBLA.



I. József, született 1746 szeptember 20-án, cs. kir. kamarás, 1790 márczius 15-én Békésmegye administratora lett, 1792 julius 2-án pedig Zemplénmegye főispánjának neveztetett ki. Meghalt 1804 deczember 14-én. Neje, kit 1774 augustus havában vezetett oltárhoz, *gróf Berényi Borbála* csillagkeresztes hölgy (meghalt 1809 decz. 30.) gróf Berényi Tamás és báró Haller Jozefa leánya volt, kitől négy fia és két leánya maradt.

Anna született Gyöngyösön 1776 decz. 16-án; férjhez ment 1797-ben *gróf Draskovics Györgyhöz*; meghalt 1830-ban. — *Terézia* született 1790 deczember 4-én; 1807 október 15-én *báró Wenckheim József* neje lett.

II. József, született 1779 augusztus 15-én. Cs. kir. kamarás. Meghalt 1811 november 9-én. Neje *gróf Pejachevich Xaveria* született 1784 február 16-án; egybekeltek 1802 október 4-én. Gyermekei közül:

Lajos, született 1804 márczius 12-én. Cs. kir. kamarás; utódok nélkül halt el.

Paulina, született 1808 október 3-án. Férjhez ment *Szent-Györgyi Horváth Antalhoz.*

Eleonora, született 1811 május 16-án; *gróf Sternberg Jaroszláv* neje.

István, született 1806 október 6-án; elesett mint nemzetőr Szent-Tamásnál 1848 decz. 9-én. Nejétől *báró Lipthay Augustától* (kit 1836 junius 14-én vett nőül) származott gyermekeit a táblázat mutatja.

II. Lőrincz (Péter), I. József fia, született 1784 február 1-én. Cs. kir. kamarás, 1805-ben a felkelő seregnél kapitány, 1809-ben alezredes, a midőn Komárom falai alatt két ellenséges ezred támadásának sikeresen ellentállván igen súlyos sebet kapott. 1811/12. és 1825-ben Hevesmegye egyhangúlag választotta meg országgyűlési követjének. 1827 augusztus 25-én Csongrádmegye administratora lett, mely állásától 1830-ban április 27-én felmentetvén Aradmegye főispánjává neveztetett ki. Kegyeletes emlékét mai nap is fentartja Aradon az Orczy nevű utcza. 1830 május 30-án a belső titkos tanácsosi méltóságot nyerte el. Meghalt 1847-ben. Neje, kit 1808 julius 26-án vett nőül, *gróf Batthyány Teréz* csillagkeresztes hölgy volt, ki 1790 september 4-én született és 1861 febr. 16-án Gyöngyösön halt el. Egyetlen leányuk *Anna*, született 1810 junius 30-án. 1830 julius 26-án *gróf Szapáry Józsefhez* ment nőül.

II. László (Ignácz Nep. János, Bálint, Felix Ferdinánd), született 1787 junius 23-án. 1810 márczius 11-én cs. kir. kamarás lett, utóbb a Krisztus-rend vitéze. A katonai pályára lépvén, részt vett az Ebersberg melletti ütközetben; 1813 aug. 18-án a Jász-Kún-kerületek által felállítandó könnyű lovassághoz első kapitánynak választatott s mindvégig vitézkedett a francziák elleni hadjáratban. 1814 április 8-án bevonult a szövetséges seregekkel Párisba, honnan 6 heti szabadsággal Londonba utazott, hol a Prince Regenthez is meghívták. Gyönyörű levelei, melyeket ezen hadjárat alatt édes anyjához írt, hű tolmácsolói gyermeki ragaszkodásának. Nejétől Müller Magdolnától született gyermekeit a táblázat mutatja.

György (Ignácz, István, Nep. János, Bálint, Félix), született 1788 aug. 23-án. Cs. kir. kamarás. 1814-ben nőül vette *gróf Berényi Erzsébet* csillagkeresztes hölgyet, ki 1883 január 17-én este 9 órakor halt el 91 éves korában. Gyermekeik a táblázaton láthatók, kik közül

Béla, született 1823 február 16-án. Cs. kir. kamarás, m. kir. minister, v. b. titkos tanácsos; már 19 éves korában 1842-ben philosophiæ doctor, hites ügyvéd és Pest-Pilis-Soltmegye tiszteletbeli aljegyzője volt, midőn egy igen érdekes értekezést nyomatott ki, Ferdinánd királynak ajánlva ily czím alatt «Utrum argumenta, quibus mortis poena impugnari solet, eius abolitionem persvadere valeant?»

Andor, született 1825 január 14-én. Cs. kir. kamarás. 1883-ban Ő Felsége jóváhagyásával *Tetard Andort* nevének és czímeinek használhatásával törvényesen fiának fogadta.

II. GYÖRGY ÁGA. *(III. táblán.)*

Visszatérve az Orczy család nemesi ágához, I. Jánosnak harmadik fia *II. György* 1666-ban osztozott testvéreivel, a midőn lakóhelyül Vasmegyében Söptén kapott egy curiát. 1760-ban megvette Sall Istvántól ennek Söptén lévő egy telkét 16 hold szántófölddel 200 frton, 1675-ben Zábráky Páltól szintén Söptén 4 hoid szántóföldet 50 császári talléron. 1678-ban Orczy Ferencz és Istvántól Nemes-Csóban egy erdőrészt

25 csász. talléron, végre 1701-ben Sall József Söptén lévő udvarházát 391 frton szerzette meg. Első nejétől *Csóy Zsuzsannától* a táblán látható öt gyermeke született; második nejétől pedig *Kulcsár Zsuzsától* három fia maradt. Ezek közül:

Boldizsár 1714-ben eladta Söptén lévő minden birtokát ifjú Kajtár Istvánnak 130 frtért, 1717-ben pedig rába-bogyoszlói részét adta el 30 csász. tallérért Höbe Ferencznek. Utóbb *Leopold* néven a Dominikanus szerzetbe lépett.

I. Zsigmond, 1714 vasmegyei esküdt, 1717-ben Hegedűs György söptei részét vette zálogba 10 évre; 1719-ben pedig Orcziban lévő elzálogosított részének kiváltását öcscsének Szaby Ádámnak engedi át. Nejétől *Jánosy Judittól* származott leánya *Kata* Jánosa Andrásné lett. Fia:

I. Sándor lakását Hevesmegyébe tette át, hol megnősülvén, neje *Petrovay Julianna* által, Dolhai és Petrovai Petrovay László, Pest-Pilis-Soltmegye alispánja és Király-Daróczi Daróczy Klára Julianna egyetlen leánya által a fiágon kihalt Bedeghi b. Nyáry család Heves- és Külső-Szolnok-, Gömör- és Kis-Hont-, és nógrádmegyei birtokaiból $^1/_{48}$ részben örökösödött; a táblán látható gyermekei közül:

II. Sándor 1771. Hevesmegye szolgabirája volt. Nejétől *Gosztonyi Annától* egyetlen fia:

VI. János lakását Karácsondon tartotta. Neje *Halasy Franczíska*, Déva-Ványai Halasy Márton Hevesmegye első alispánjának és Rakovszky Máriának leánya volt. Gyermekeik közül:

VII. János nőül véve *Bábai Bay Antoniát*, Borsodmegyébe Heő-Bábára költözött. Meghalt 1868 február 17-én. Leányait s ezek férjeit a táblázat mutatja, egyetlen fia *Gyula*, ki jelenleg is él, Heő-Bábán lakik.

III. PÉTER. *(IV. táblán.)*

III. Péter 1666-ban osztozik testvéreivel, amidőn Söptén jut neki lakóhely; 1668-ban Sall Istvántól egy jobbágytelket vesz Nagy-Csömötében 100 frton; 1669-ben pedig Söptén szerez egy nemes telket Orczy Orsolyától 300 csász. talléron. 1681-ben megveszi Palásthy Jánosné Vasdinnyei Krisztina söptei összes birtokát 1114 frton s ugyanazon évben eladja Meszlényben lévő telkét Pintér György agilisnek 130 frtért. 1694-ben Sallfán egy nemes telket szerez Salamon Lászlóné Jordanics Katától 500 frton. 1695-ben pedig eladja egyik söptei curiáját Pulay Ferenczneknek 250 frtért. 1697-ben zálogba veszi Sall József söptei curiális részét 6 jobbágytelekkel és az egész nagy-csömötei részszel együtt 2130 frton. 1702-ben ellene mond azon bevallásnak, melyet Sall József 1701-ben Orczy II. József részére tett volt. Nejétől *Takács Judittól* leányait s ezek férjeit a táblán láthatjuk. Fiai közül:

II. József, előbb hadbiztos, utóbb Szent-Ferencz-rendű szerzetes. 1716-ban tett végrendeletet. Testvére:

II. Mihály megveszi 1713-ban unokatestvérei *Zsigmond* és *Boldizsárral* Szegedy Ferencztől ennek Söptén lévő 3 néptelen telkét. 1716-ban magához váltja Koltói Pétertől a Szita László-féle részt a zálog-összegen felül 10 frton. 1719-ben pedig megveszi Sall Józsefnek összes söptei, alsó-söptei, kis-pössei, nagy csömötei, nemescsói, nárai és sallfai javait 500 frton. Neje *Zobothin Orsolya* volt, Murai-Szombathi Zobothin János és Batthyány Orsolya leánya. Gyermekeik közül:

Antal és *Imre* alapítottak családot, előbbi fiaiban kihalt; *Antal* vonala azonban napjainkig terjedt. Unokájának fia:

VIII. József 1881 márczius 1-én elhalván, vele ága fiágon megszakadt.

Ezen családból származott, de a táblázatra nem illeszthető azon *Orczy Mihály*, kinek feleségétől *Lenkey Katától* fia *Mihály* és leánya *Mária*, *Szivós Andrásné* születtek. (Nagy Iván M. O. Cs. VIII. 242.)

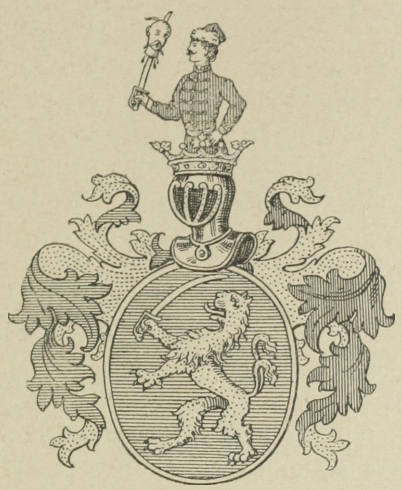
Valamint azon *Orczy Máriának* sem tudjuk helyét kimutatni, a ki ősanyja volt az 1826-ban báróságra emelt *Kákonyi Xav. Ferenczneknek*. (Nagy Iván VI. 19.)

Az *Orczy* család jelenleg *Elek*, *Felix*, *Cherubin*, *Seraphin*, *Béla* és *Andor* bárókban él; a nemes-ágon *Antal*, *József fia*, *Gyula* és ennek *három fia* tartják fel a család nevét.

* * *

A nemesi ág ősi czímere, amint az számtalan pecséten a színek jelzése nélkül látható, színezve pedig Telekessy István egri püspöknek Orczy István részére 1703-ban egy egri házra vonatkozó igen díszes kiállítású okmányán a kezdő S. betű ékítményei között a Telekessy czímer alatt

festve áll: a paizs kék mezejében ágaskodó kettős farkú, jobb első lábában kivont kardot tartó



arany oroszlán. A koronás sisakból vörös ruhás kalpagos magyar vitéz emelkedik ki, jobbjában kivont kardot villogtatva, melynek hegyére vérző török fej van tűzve, sisak-takaró jobbról kék-arany, balról vörös-arany.

A bárói ágnak úgy a római szent birodalmi, mint a később adományozott magyar bárósági okmányra festett címere, csak igen csekély eltérést mutat. Nagy Iván M. O. Cs. VIII. 242. lapján leírt s az előző lapon metszvényben is bemutatott ezen bárói címer az eredeti festménynyel csak nagyjából egyez meg; ezért szükségesnek tartom rajzát és leirását az eredeti után híven közölni.

A négyelt paizs harmadik és negyedik mezeje közé egy ötödik van beékelve. Az első arany mezőben arany zsinóros vörös ruhás magyar vitéz látható *dolmánya aljáig*, fejét vörös lefüggős prém-kalpag födi, balkezét csipőjére helyezi, jobbjában pedig kivont kardja hegyén vérző török-fejet tart; a második vörös mezőben kettős farkú oroszlán ágaskodik, jobb első lábában *két zöld levéllel* körülvett *fehér rózsát* tartva; a harmadik szintén vörös mezőben bal felé fordult arany oroszlán ágaskodik, első jobb lábában kivont kardot villogtatva; a negyedik arany mezőben fekete sasnak kiterjesztett szárnyú és kinyujtott körmű *bal fele* látszik; míg az ötödik kék mezőben *arany zsinóron függő, arany vadászkürt* látható. A paizsot öt pontos korona fedi, melyen három koronás sisak áll; a középsőből a leírt magyar vitéz emel-



kedik ki, két kiterjesztett fekete sas-szárny között, a jobboldali szárnyon *császári korona alatt C, a baloldalon pedig VI látható.* A jobboldali sisakból balra néző arany griff nyúlik föl, *föltartott bal* lábában három *vörös szárú ezüst hegyű tollatlan* nyilat, — *egyenesen kinyujtott jobb* lábában pedig három *ki nem bontott* zászlót tartva, *az első zászló jobbról számítva vörös, a második fehér, a harmadik kék.* A baloldali sisakból *ezüst páncélos, sisakos* vitéz emelkedik ki, jobbjában arany buzogányt tartva. Sisak-takaró mind két oldalon vörös-arany.

A czímer egyes alkatrészeiről érdekesnek tartom a következőket megjegyezni:

A paizs első mezejében lévő vitéz a *nemesi ág sisakdísze;* a második mezőben lévő rózsát tartó oroszlán a Bedeghi *báró Nyáry* család czímeréből vétetett; a harmadik mezőben lévő kardot villogtató oroszlán a *nemesi ág* paizs-alakja; a negyedik mező egyfejű sasa a *Telekessy* család paizs-alakja úgy helyezve, hogy a beékelt ötödik mező miatt csak a feje és a bal szárnya a bal lábbal s nehány farktoll látható csak. A beékelt ötödik mezőben lévő kürt a *Petrovay* család czímeréből vétetett.

PETROVAY GYÖRGY

DISZNÓSY MIKLÓS CZÍMERE.

1456.

(Színes czímerképpel.)

A czímer, melyet itt bemutatunk, annyiból bir némi érdekkel, hogy nem készült, miként a XV. századbeliek nagyobbrészt s különösen a Zsigmond király korabeliek, külföldön, hanem hazánkban, Budán s hogy ennélfogva a czímerképül szolgáló pánczélos alakban egy XV. századbeli magyar vitéz ábráját birjuk.

Nyerte ezen czímert V. László királytól, 1456. évben, Disznósy Miklós, sarja a hontvármegyei régi Disznósy családnak, mely, mint a Zsembery család egyik oldalága, birtokáról, a hontvármegyei *Disznós* faluról vette nevét s melyről a XIV. század elejétől fogva birunk okleveles adatokkal.

Ezek szerint első ismert törzse e családnak: *Kakas** (Gallus), a XIV. század elején élt. Két fia közől az egyiket, *Pált*, a XIV. század első negyedében bizonyos magán-harczba bonyolódva találjuk, melyet a Zsembery, Derzsenyei, Köröskényi és Disznósy családok némely tagjainak, azon kor vad és féktelen szokásai szerint, Hontvármegye északnyugati szögletében, egymással vívniok tetszett s mely 1332. évben azzal nyert befejezést, hogy a nevezett családok érdeklett tagjai u. m. Zsembery Gergely comes, és fia János, Derzsenyei Ipolit comes és Köröskényi Pál, mint egyik fél — Disznósy Pál és Derzsenyei János pedig mint ellenfél, a kölcsönösen egymás irányában elkövetett hatalmaskodások, gyújtogatások, kártételek és vérengzések iránt a sági convent előtt kiegyeztek és kibékültek egymással.[1]

Disznósy Pál és testvére *Mihály*, valamint Zsembery János, mint ugyanazon nemzetiségi ágon levők, a Zsembery család több tagja által 1352. évben azzal bizattak meg, hogy rokonaiknak u. m. Zsembery Mikoczafia Miklósnak, Loránthfia Miklósnak és Balogfia Jánosnak idegen kezekre került birtokaikat szerezzék vissza, ezeknek negyedrésze igértetvén nekik jutalmúl.[2]

Ezen Pál és testvére Mihály, Gallus fiai, 1357. évben Zsembery néven neveztettek, mikor Péter nógrádi főesperes előtt ők és Zsembery János, Saul és György — mint Zsemberi nemesek — Zsembery Miklós özvegyét, Kata asszonyt, ennek hozományára és kelengyéjére nézve kielégíték.[1]

1358. évben ugyanezen Disznósy Pál és Mihály I. Lajos királytól parancslevelet eszközlének ki, melynek következtében az esztergomi káptalan teljesített vizsgálat után, bizonyságlevelet állított ki részükre, hogy a hontvármegyei Disznós nevü birtok öröktulajdonukat képezé s hogy az mindenkor Disznós-nak neveztetett s nem Zsembernek.[2]

Pálnak nem maradának gyermekei. A családot testvére Mihály terjeszté tovább, három fiat u. m. *Gergelyt*, *Pétert* és *Miklóst* és egy leányt, *Klárát*, hagyva maga után, ki Bory Lászlónál vala férjnél. Ez utóbbi, t. i. Bory László, rokona Borfői Mihály által megöletett, ki ezen gyilkosság súlyos következményei alól az által szabadult meg, hogy létrejött egyesség következtében, Bory László özvegyének, Klára asszonynak negyven márkát fizetett.[3]

A három fiútestvér közől Péter, a Zsembery család néhány tagjával együtt, ököljogot gyakorolva, Zselízi Tamás mesternek, Vesszős mester fiának, zsemberi birtokrészét egészen elpusztíták, jobbágyainak házaikat szétrombolák stb., mivégett Zsigmond király parancsára, 1395. évben a sági convent által megidéztettek.[4]

Ezen Péternek fia vala *II. Miklós*, a czímerszerző, ki, az akkor már nagy mértékben erősbödött Hunyady-párt ellenében, V. László királyhoz hű maradt s nem csekély mértékben birhatta ezen királynak kegyét, minthogy ez azon oklevelet, melyben nevezett Disznósy Miklósnak, valamint általa unokáinak u. m. Csery Jánosnak és Szárcsádi István- és Jánosnak, úgyszintén

* Vagy *Gál*? *Szerk.*

[1] Ered. okl. a Zsembery cs. levélt.
[2] Gr. Zichy cs. okmt. II, 488.

[1] Ered. okl. a Zsembery cs. levélt.
[2] Ered. okl. a Horváthy cs. levélt.
[3] Ered. okl. a Bory cs. levélt.
[4] Gr. Zichy cs. okmt. II, 608—610.

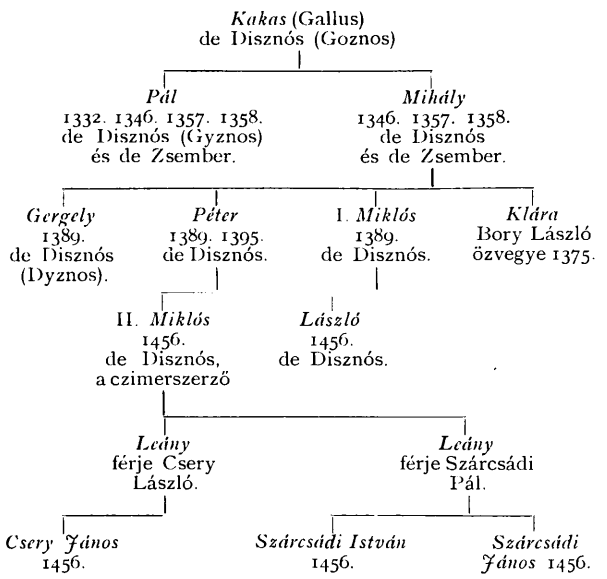


Nyomt Ullmann J. Budapesten IV.

DISZNÓSY MIKLÓS CZIMERE 1456-BÓL.

unokatestvéreinek, Disznósy Lászlónak, 1456. évben az itt bemutatott czímert adományozá — egyenesen nevezett Miklóshoz intézte, mi akkor még a királyi oklevelek kiállításánál nem vala mindennapos dolog.

A föntebbiek alapján a Disznósy család ismertetett tagjainak nemzedékrende a következő:



A czímer-adományozást magában foglaló oklevél eredetije, hártyára írva s V. László király függő titkos pecsétével ellátva, a Kubinyi család kovári levéltárban őriztetik s annak szövege im ez:

Commissio propria domini regis.

Ladislaus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, ac Austrie et Stirie dux, necnon marchio Moravie etc. Tibi fideli nostro Nicolao filio Petri de Dyznos, nobili comitatus Hontensis; salutem, gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia regia dependent claritate, ita ut omne nobile generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane, tum ad nonnullorum fidelium nostrorum humilime supplicationis instantiam, per eos pro parte tua, nostre propterea porrecte maiestati, tum etenim consideratis tuis fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, quibus tu, uti didicimus, prefato regno nostro Hungarie, sacreque eius corone regie, et tandem etiam nobis, sub locorum et temporum diversitate, iuxta tue possibilitatis exigentiam, cum omni fidelitatis constantia . . . tisque animi zelo studuisti, eoque ferventius et diligentius in posterum studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te Ladislao, filio Nicolai de prefata Dyznos, fratri tuo condivisionali, item Johanni, filio Ladislai de Cher, necnon Stephano et Johanni, filiis Pauli de Zarchaad, nepotibus tuis vestrisque heredibus et posteritatibus universis, hec arma seu nobilitatis insignia, prout et quemadmodum ipsa arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presentium litterarum nostrarum, suis appropriatis coloribus, arte pictoria figurata sunt et distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia, dedimus et contulimus, immo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos ac heredes et posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium, a modo in posterum ubique in preliis, hastiludiis, torneamentis, duellis ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, anulis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cuiuscunque preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant insignitos dici, ac veros nobiles nominari . . . volumus et etiam reputare, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles, milites et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consvetudine vel de iure freti sunt et gavisi, frui, gaudere . . . valeatis, de talismodi singularis et specialis nostre gratie antidoto merito exultetis et tanto ampliori studio ad honorem nostre maiestatis vestra de cetero solidetur intentio, quanto vos largiori favore regie preventos esse conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes litteras nostras, secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti munitas, duximus concedendas. Datum Bude, feria secunda proxima post festum beati Gregorii pape, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. sextodecimo, Bohemie vero tertio.

A czímer, mely az oklevél jobb oldalán, a sorok elébe van festve, a balra vagyis az oklevél szövege felé hajlott dobor pajzs kék mezőjében, teljes fegyverzetben álló pánczélos vitéz törzsét tünteti elő, jobb kezében kivont karddal s fején sisakkal, melyet vörös, fehér és kék tollak díszítenek s melyről körülkötött fehér kendő hosszú végei lengnek alá.

A balra fordított s szintén kék, vörös és fehér tollakkal díszített csősisak oromdíszét hasonló pánczélos vitéz képezi.

Az egyszerűn tagozott sisak-lebbentyűk mind két felől kék-vörös színeket tüntetnek fel.

A czímerkép arányai a következők: Összes magasság 11·1 ctmr., ebből esik a pajzsra 4·5, a sisakra 2·2, az oromdíszre pedig 4·4. A pajzs szélessége 3·8 ctmr.

Ezen czímerkép, így a hogy ránk jutott, a befejezetlenség bélyegét viseli magán s művészi kivitel tekintetében mögötte áll a Zsigmond király

korabeliek szebb példányainak, mely körülmény abban is leli magyarázatát, hogy V. László király gyermek- és ifjúkorát nagyobbára külföldön töltvén, uralkodásának csak is utolsó két évében s akkor is mindössze csak három ízben tartózkodott nehány hónapon át Budán, ennélfogva ott sem állandó udvart, sem pedig czímerek festésével megbizott jelesebb művészeket nem tartott.

KUBÍNYI FERENCZ.

MIKOLA GENEALOGIÁJA AZ ERDÉLYI CSALÁDOKRÓL.

Mennyire korlátozva volt Erdélynek teljes önállósága a fejedelmek korában, bizonynyal sokan elmondták már s bizonyították elegen — és még is a függetlenség és önállóság mily magas fokán állott ahoz képest a milyen volt 1690-től, azaz az I. Apafi halálától, 1790-ig II. József császár haláláig. Ez az igazat megvallva a *servilismus* kora volt. Csináltak ugyan az erdélyi főurak magoknak egy kis udvart Bánffy György uram körül, fentartották magyaros társas életöket Szebenben és Kolozsvártt, de az összes ország nem tettekre, hanem nyugalomra vágyott, az egyes családok és azoknak kitünőbb tagjainak legfőbb vágya pedig egy kis grófi, egy kis bárói czím vala. Hisz ez magában véve ártatlan törekvés s nem is vétek az uralkodó házzal szorosabb összeköttetésbe s kötelezettségbe lépni, de valljuk meg, Erdélyországban 1694-től kezdve 1780-ig annyi gróf és báró creáltatott, hogy fele is elég lett volna. A franczia nemesség történetéből két anecdotára emlékszem; egyik igy hangzik: «*Király nem lehetek, herczeg nem akarok lenni, Rohan vagyok!*» a másikat igy beszélik: «*Sem gróf sem herczeg nem vagyok, Coucy a nevem!*» Az erdélyi nemesség ez átalakúlási nagy processussából [1] ilyen anecdota nem maradt fenn számunkra, mert a hagyomány, hogy nagy Teleki Mihály a grófi diplomát kidobta a gernyeszegi kastély ablakán, csak oda redukálható, hogy ő a grófi czímet soha sem viselte,[1] de ha ellenszenvvel volt is iránta, ez ellenszenv más természetű forrásokból eredett, mint a Rohanok és Coucy-ak büszkesége.

A dolog természete szerint azonban minden család még sem kapott bárói vagy grófi czímet, mely pedig hasonló jogigényekkel állhatott volna elő. Igy támadtak aztán nálunk Erdélyben (más országokban másként) a legjobb családok, a jobb családok és a jó családok. Minthogy pedig a Bécsből jövő bárói és grófi czímek a legkisebb összeköttetésben sem kezdtek állani az úgynevezett jószágadományozásokkal, sőt Erdélyben még az a privilegiuma sem volt ezeknek az uraknak, hogy külön házat alakíthattak volna az országgyűlésen, kezdtek megelégedni azzal, ha a társaság által — egész napjainkig — a legjobb családok közé számíttattak, mint például a Barcsaiak. De ez a jó és legjobb családok elmélete leginkább ki volt fejlődve a XVIII. század elején, mikor a bárói és grófi czímek sűrűen hullottak.

Ekkor állott elő a báró Mikola László könyve, vagy is más szókkal a *jó familiák* könyve. Megirta 1723-ban, de csak nyolcz év mulva tudta kiadni, akkor is egy Mæcenás, gróf Csáky Zsigmond költségén 1731-ben, a miért is aztán széles e világon — nem, de Erdélyben első családnak tette a gróf Csáky családot. És általában véve egész Erdélyben felszámított első rangú családnak 44, azaz negyvennégy családot; aztán jobb családnak még vagy tizet-tizenkettőt s aztán a többieket nem is említi, például egy szót sem szól: a Kabos, Sebessi, Inczédi, Miske, Zeyk, P. Horváth, Ber-

* **Historia Genealogico Transilvanica.** Etc. Quam triennali (successivis licet temporibus) labore non modico ex variis Historicis traditionibus, literalibusque documentis excerpsit, combinavit, compilavit ac tandem (auxilio Dei) ad calcem perduxit anno 1723. Illustrissimus Dominus, *Dominus Ladislaus Mikola Liber-Baro de Szamosfalva* S. C. R. Majestatis Tabulæ Regiæ Iudiciariæ Transilvanicæ assessor etc. Nunc vero impensis Illustrissimi domini, domini comitis Sigismundi Csáki de Keres(zt)szegh S. C. R. Majestatis camerarii Actualis etc. Luci publicæ proposita. Anno 1731. etc. etc.

[1] Apaffi idejében csak egy úr viselte a grófi czímet Erdélyben: gróf Csáky László, kinek atyja István 1638-ban kapta a maga és családja számára a grófi czímet.

[1] Fiai számára a grófi czím új diplomával adatott meg.

zenczei, Ugron, Csík-Szent-Mihályi Sándor, Cserei stb. stb. családokról.

A rendszeresség, szabatosság sehol sem mutatkozik e kis munkán, csak úgy össze van irva, mint akármiféle jegyezgetés, legfennebb arra volt tekintettel, hogy a kik épen akkor a guberniumnál, cancelláriánál, királyi táblánál szolgáltak s ott a kolozsvári társaságban szerepeltek, azok nehogy kimaradjanak; mind az által a könyvecske nagyon népszerű volt, az az 50—60 család, melynek nevét lapjaira vette, végtelenül bámulta s buzgóan hitte, hogy csak az az igazi aristocrata, kinek családjáról a «nagy tudós báró Mikola László megemlékezett.»

Amaz első rangú 44 család pedig ezek valának: «Csáki, Bethlen (egy kalap alá vonva az iktári és bethleni, két egészen külön család), Apaffi, Kornis, Wesselényi, Bánffi, Mikes, Gyulaffi, Haller, Petki, Bornemisza (de Kászon),[1] Jósika, Gyulai a maros-némethi, Thoroczkai, Teleki, Naláczi, Thorma, Rédei, Wass, Barcsai, Tholdi, Folthi, Tholdalagi, Mikola, Kemény, Gyerőffi, Bálintitt, Kálnoki, Béldi, Lázár, Dániel, Apor, Bodoni (de Vajdaszentiván), Vitéz, Kendeffi, Szalánczi, Macskási, Zsuki, Kun (de Osdola), Mikó (e név alá véve a *bodoki* — ma *hidvégi* — és az *oroszfái* Mikó családokat s a *zsögödit* nem említve), Cserényi, Almádi, Keresztúri, Boér (egyesítvén a kövesdi és berivói B. családokat egy név alatt). Ezekről a családokról külön-külön egy-egy kis czikket ír. Aztán még névszerint felemlíti a Pekri, Nemes, Földvári, Zsombori, Korda, Fekete (de Frits), Lugosi (de Magyar-Peterd), Radák, Henter (de Sepsi-Szent-Iván), Maxai (most Máriaffi család), Budai (de Monostor-Szeg) családokat, de ezekről alig egy-két sorral emlékezik meg s általában azt mondja róluk: «cum autem ego nihil particulare seu ex Historiis, seu antiquitatibus literariis unquam de iis legerim, aut ex authentico audiverim, et ea ratione historicam (quem admodum de aliis scripsi) narrationem aequa consideratione præhabita proponere minime potui. Familiæ istæ hoc ordine specificantur»[2] s igy következik az említett 11 család neve. Ezekből a furcsa sorokból azt lehetne következtetni, hogy a többiről valami komoly tudományos vagy legalább alapos értesítéseket közöl, de biz a szavak mai értelmében azok a kis czikkek sem a tudományos, sem az alapos nevet nem viselhetik, talán két-három családnál (Csáky, Wesselényi, Mikola) van némi máza a kutatásnak, a tudományosságnak és egy pár addig tán ismeretlen adat, a többi olyan pipaszó mellett való beszélgetéshez hasonlít, pl. «Itt van N. N. ő méltósága, kitünő derék férfiú, még él és éljen is (vivit et vivat), édes atyja ez és ez, édes anyja ama hires B. familiából, jelenleg ő cs. kir. apost. felségének tanácsosa, kormányszéki valóságos tanácsos, rokon az A. B. C. D. jeles családokkal.» Ez a minta s több-kevesebb szóval igy vannak ismertetve a családok. Nem is számítva a sok családfejlési hibát, mihelyt saját korából kilép, a családokról mindenféle mesét komolyan vesz. Közöl még egy sorozatot, melyben az akkor már kihalt családok igy számláltatnak elő.

Báthori, Apaffi, Géczi, Pálffi (possessor Marosújvár), Sarmasági, Gerendi (e család az én véleményem szerint nem halt ki), Alárdi, Bogáthi, Kovácsoczi, Harinnai, Szilvási (ez sem halt ki), Alia, Balázsi (de Szent-Demeter), Kamuthi, Kendi (de Szarvas-Kend), Mindszenti, Iffiú, Zólyomi, Mayláth (de Szunyogszeg), Forró, Paczolai?, Ravaszdi, Szent-Páli (de eadem)?, Erdélyi (de Somkerék), Fűzi, Huszár (de Berenhid), Folthi, Perusits, Serédi, Baládfi, Sigér, Ártándi, Lépesi, Darlaczi, Radványczi?, Keresztesi, Keresztúri, Gávai, Bodoni, Angyalosi, Nápolyi, Haranglábi, Nagy (de Borsa), Kasza?, Bornemisza de Kolozsvár, de Petrelin et de Kápolna, Basa (de Osdola), Havasalyi (de Papfalva).

Megjegyzendő, hogy ez a példány, mely birtokomban van, a mult században Cserei Mihálynak a történésznek volt tulajdona és ő úgy a szövegben mint az első és utolsó tiszta lapon többféle jegyzést tett. Igy mindjárt a 11 jó család után sajátkezűleg igen helyesen, oda jegyezte a Cserei családot.

[1] Megemlíti, hogy volt egy Bornemisza Pál erdélyi püspök, de nem erdélyi család; egy másik Bornemisza Pál de Petrelin, Apaffi Mihályné B. Annának édes atyja; Bornemisza Gergely de Kolozsvár; és végre még egy Bornemisza cs. de Kápolna.

[2] «Minthogy sem a történetekben, sem az irodalmi régiségekben ezekről semmi különöst sem nem olvastam, sem hitelesen nem hallottam, ennél fogva róluk (bár mit írtam a többiről) történelmi elbeszéléseket nem terjeszthetek elő.»

A kihaltak közé odairta: Geszti, Csokási, Darlaczi, Angyalosi, Vitéz, Farkas (de Bögöz), Kollátovi?, Bocskai, Gyerőfi, Keresztesi, Bodoni, Nápolyi, Sárpataki, Serédi, Cserei de Madéfalva, Ajtoni, Felvinczi, Dolbai, Imrefi, Samarjai? stb. (Egy része már a Mikola lajstromán is ott van.)

Első lapon leirja Cserei saját családja genealogiáját, ezt más alkalommal fogom közleni, aztán ilyen bejegyzést tett latinul.

Grófi czímmel ellátott családok Erdélyben: 1. Teleki (quæ habent titulum S. Romani imperii comitis), 2. Csáki, 3. Haller, 4. Bánffy, 5. Kornis, 6 Mikes, 7. Gyulafi, 8. Gyulai, 9. Petki, 10. Lázár, 11. Bethlen, 12. Székely, 13. Kálnoki, 14. Ferrári (még későbbi kéz oda jegyzi) 15. Nemes, 16 Vas, 17. Tholdalagi, 18. Tholdi, 19. Mikó.

Bárói czímmel ellátott családok: 1. Kemény, 2. Jósika, 3. Bánffi, 4. Lázár, 5. Mikola, 6. Wesselényi, 7. Apor, 8. Toroczkai, 9. Bálintitt, 10. Dániel, 11. Rédei, 12. Szentkereszti, 13. Barcsai, 14. Huszár, 15. Biró, 16. Naláczi, 17. Korda, 18. Pongrácz?, 19. Kászoni Bornemisza (a fent irt későbbi kéz ide jegyzi), 20. Henter, 21 Győrfi, 22 Diószegi.

Szintén a Cserei Mihály kezével irva áll: *Sunt praeterea antiquae magnatum familiae quae titulum Comitum et Baronum non habent:* 1. Kendeffy, 2. Tholdi. 3. Kun, 4. Mikó, 5. Nemes, 6. Radák, 7. Béldi, 8. Dániel, 9. Tholdalagi, 10, *Thorma*, 11. *Szalánczi.*

Hogy az öreg Cserei jól ismerte a viszonyokat, bizonyítja e kis névsor, mert ez a 11 család nem sokkal azután — a két utolsót kivéve — mind megkapta a grófi vagy bárói czímet.

Még egy jegyzését említem Csereinek, mely igy szól:

Az én időmben ezek az emberek változtatták el nevöket. 1. A szebeni királybiró Czabanius János Szász Jánosnak hivatta magát, 2. Luczai László Nemes Lászlónak, 3. Kézdivásárhelyi Szőcs István Szőcsi Istvánnak, 4 Kövesdi Boér József Huszár Józsefnek, 5. Sárpataki Márton Keresztes Mártonnak, 6. Kászoni János Bornemisza Jánosnak, 7. Maxai Dávid Mariafi Dávidnak.

A legutolsó lapon szintén a Cserei Mihály irásával e két sor irás áll: «Erdélyben legrégibb familia az Apor familia, mert Árpádtól, az magyarok főkapitányától deducálja magát. Az után való az Csáky familia, mert Szabolcsra Árpád fiára viszi fel genealogiáját.»

Ezekben foglalhattam össze báró Mikola Lászlónak ma is sokszor emlegetett, de bizony sovány tartalmú munkáját; bár Kővári és Nagy Iván is idézik, sok hasznát nem vehették; mert csak annyiban vitte előbbre a tudományt, a mennyire azt egyszerű elészámlálás (enumeratio) tehette; mintha egy kis lustralis jegyzék volna az egész. De hiszen a mult század elején nem is kivántak többet, mint összeirását annak, a mit az apák, nagyapák, nagybácsik okos képpel elmondtak, componáltak, toldoztak-foldoztak s egymás iránt való tekintetből még a kézzel fogható tévedéseket is elnézve, a kritika mélyen elhallgatott.

Mind a mellett legyen megemlítve a «Turul» hasábjain báró Mikola László neve is azok közt, a kik magyar családfejlés történetében szerepet játszottak. Ma más időket élünk, más igényei vannak úgy a közönségnek, mint az előhaladott tudománynak s a simplex enumeratio még a legjelentékenyebb családoknál is alig elég a *sikeres munka* név megszerzésére.

DEÁK FARKAS.

GLOSSÁK AZ ÁRPÁDOK GENEALOGIÁJÁHOZ.

(Második közlemény.)

II.

SZENT ISTVÁN GYERMEKEI.

Az előttem ismeretes összes újabbkori genealogiai művek I. István magyar király gyermekei közül névszerint csak Imrét említik fel; a többi gyermekeket csak «fiuk» és «leányok» névvel illetik. Magam is követtem e rendszert a «Turul» 1885. III. füzetében megjelent Árpádház családfáján. Pedig a régiek e király gyermekeinek mai napság már feledésbe ment neveit — egy leányt kivéve — ismerték. Szerintök ezek a következők: Otto, Bernát, Imre, Ágota, Hedvig s egy névtelen herczegnő.

Kezdjük kritikai vizsgálatunkat a leányokkal.

a) *Ágota.*

Ezen királyleányról szóló, főleg angol eredetű adatok oly zavarosak, hogy azokból nehezen lehet kibonyolódni. — Cornides helyesen jegyzi meg, hogy a «librarii» (ezek alatt a kútfők másolóit, a szedőket s a correctorokat érti) vigyázatlansága a zavart még nagyobbítja, mert ők a kútfők néhány szavát mellőzik, hibásan kiegészítik, hamisan magyarázzák, vagy egészen hamis adatok hozzácsatolása által elferdítik.

Az angol kútforrások említik, hogy II. Edmund (Ironside) meggyilkoltatása után (Cornides itt a művében előforduló hibás évszámot — 1066 — nem is vette figyelembe) a dán Knut a meggyilkoltnak fiait, Edmundot és Eduárdot 1017-ben a svéd királyhoz küldte, hogy ez őket megölje, s hogy ez utóbbi puszta szánalomból a herczegeket a magyar királyhoz küldte volna, hol királyi származásukhoz méltó nevelésben részesültek. Edmund elnyerte a magyar király egy leányának kezét, míg Eduárd Ágotát, a király rokonát, vette nőül.

Malmesbury-i Vilmos († 1143 kör.), *Trois-Fontaines-i Alberik*, *szt. Adelred*, rievallei apát († 1166) és *Knyghton Henrik* az illető magyar királyt nevén nem nevezik; míg *Worcesteri Florentius* († 1118)[1] *Durhami Simon* (1130 kör.) *Ordericus Vitalis*, *Radulph de Diceto* (1172 kör.), *Bromton János* (1198 kör.), *Hoveden Róger*, *Westminsteri Máté* és *Higden Rajnulf*[2] e királyt «Salamonnak» irják.

Minthogy az egyedűli magyar király, ki e nevet viselte, csak 1051-ben született, ennélfogva természetes, hogy itt oly anachronismussal van dolgunk, melyet Cornides többnyire a «librarii» rovására tesz. Középkorban általános szokássá vált, személyneveket nemcsak krónikákban, hanem még okiratokban is, egyetlen egy betűvel megjelölni; innen magyarázható, hogy a «Stephanus» helyett használt «S» betűt némely másoló «Salamonnak» nézte s így magától érthető, hogy e hibát többen is követték.

Különben rájöttek e hibára, a mennyiben az újabb írók e királyt már helyesen Istvánnak nevezik.

Pagius[1] és *Messenius János*[2] határozottan mondják, hogy a svéd király a két angol királyfit Istvánhoz, a magyar királyhoz, nevelés végett küldte. Messenius még azzal indokolja adatát, hogy István és a svéd király között rokonsági kapcsot tételez fel.

Tehát bizonyos, hogy az angol herczegeket Istvánhoz küldték, mit különben a magyar kútforrások is feltétlenül elfogadnak.

Most térjünk át Ágota származására.

Worcesteri Florentius krónikájában[3] mondja: «. . kiknek egyike, Edmund, ezalatt, itt (t. i. Magyarországban) végzé életét, míg Eduárd Ágotát, Henrik német császár leányát, feleségül kapta, kitől Margit, skót királyné, Krisztina apácza s Edgár Clinto születtek.»

Ugyanezt mondja *Durhami Simon* «Historia de gestis regum Anglorum» című művében[4] 1017. évhez.

Radulph de Diceto[5] ugyanazt mondja, csakhogy az «ez alatt» és «Krisztina apácza» szavakat mellőzi.

Roger Hoveden[6] szintén így nyilatkozik.

Ha Ágotát Henrik német császár leányának tartják, mennyire eltérnek a kútforrások az igazságtól, ezt azon körülmény is mutatja, hogy II. Henrik — és csakis róla lehet szó — császár gyermektelen házasságban élt, a mint ezt III. Incze pápának Kunigunda császárné, Henrik feleségének a szentek sorába való beiktatása alkalmával kihirdetett rendelete tanusítja.[7]

Hasonlólag tévednek azok is, kik a «germani» és «sui» szavak alapján azt hiszik, hogy Henrik István testvére volt.

Adelred apátnál[8] olvassuk: «A svéd király, az előkelő fiúk sorsán megkönyörült s a magyar királyhoz küldte őket ápolás végett. . . . Ez . . . Edmundnak saját leányát adta feleségül, míg Eduárd fivére, Henrik császár leányát, (germani sui Henrici Imperatoris) feleségül kapta.» Adelred (ha a «sui» szó hozzátétele által hibát követett el, mit Cornides a librariusoknak ró fel) különben kijavította e hibát, minthogy Ágotát, kit e műben (Epistola . . . de genealogia regum Anglorum) hamisan Henrik császár leányának tart, más művében[9] csak a császár rokonának

[1] Tulajdonképen Florentius Bavonius; szerzetes Worcesterben. Kiegészítette Scotus Marianus krónikáját s 1118-ig folytatta. Kolostorának más szerzetesei 1141-ig folytatták. E krónikának általános neve: Chronicon Mariani, kiad. Lond. 1592, Frankf. 1601 és Pertznél (Monum. Germ. hist. 7-ik kötetben).

[2] Higden Rolf (Rajnulf), benczés St.-Werbergben, a chesteri grófságban, † 1363/77; írt krónikát 7 könyvben, a világ teremtésétől egészen 1357-ig; latinra fordítva mint Polychronicum Trevisa J. által, kiad. és nyolczadik könyvvel bővítve Caxton által 1482, 1642, részben Gale, Quindecim scriptores historiæ brit. czímű művében, Oxford 1691.

[1] Crit. ann. Baron. Tom. IV. 1054. évhez 199. l.

[2] Scandia illustrata, Tom. I. 79 l. 1017. évhez.

[3] Frankfurt, 1601, 619. l.

[4] Twisden Roger, Historiæ Anglicanæ Scriptores antiq. Lond. 1652. 176. l.

[5] «Abbreviat. Chronicorum» 1017. évhez Twisdennél, 466. l.

[6] «Annal. Anglic.» 1017. évhez, Savile Henrik, rerum Anglicarum scriptores post Bedam praecip. Frankf. 1601. 436. l.

[7] Gretser, de divis Bambergensibus 424. l. Pfeffinger, Vitriar. illustr. Tom. I. 512. l. és Scheid Keresztély Lajos, Orig. Guelfic. Tom. IV. 432—436. l.

[8] Twisden, 366. l.

[9] Vita sancti Edwardi Regis . . . Twisdennél, 375. l,

nevezi: «Henrik császár, kinek rokonát . . : Ironside Edmund fia . . . feleségül vette.»

Bromton János követi Adelred első hibáját. Krónikájában[1] t. i. mondja: «Ezek egyikének, az elsőszülött Edmundnak (a magyar király) saját leányát adta nőül, de mivel Ödön nemsokára ezután magzat nélkül halt el, Eduárd öcscsét . . . Ágotával, fivére Henrik római császár leányával . . . házasítá össze.»

Henrik atyaságát még elfogadják *Knyghton és Higden* a «germani sui» szavak mellőzésével. Az előbbi mondja:[2] «Edmund a magyar király leányát vette feleségül, Eduárd pedig Ágotát, Henrik császár leányát . . .» Igy nyilatkozik Higden is.[3]

Mások azt hiszik, hogy Ágota a magyar királyné nővére s így II. Henrik bajor herczegnek leánya lehetett.

Ezeknek sorát megnyitja *Malmesbury-i Vilmos*,[4] kinél már lényegesebb eltérésre akadunk, a mennyiben a krónikás István vejét nem Edmundnak, hanem Edvin-nek nevezi, míg szerinte az ifjabb herczeg felesége, Ágota, a királyné nővére.

Malmesbury-i Vilmost követi *Albericus de Trois Fontaines*:[5] «Hol (t. i. Magyarországban) az öregebb meghalt, míg az ifjabb, t. i. Eduárd, Ágotát, a királyné nővérét feleségül kapta.» Igy nyilatkozik továbbá Alberik:[6] «Eduard . . . feleségül vette Ágotát, a magyar királyné nővérét.»

Westminsteri Máté (1307 kör.) mondja:[7] «Hol (Magyarországban) Eduárd Ágotát, a királyné nővérét, feleségül kapta».

De ezen állítás sem helyes.

Cornides azt mondja, hogy Gizela királynénak sem Ágota nevű, sem más, férjhez ment nőtestvére nem volt. Mindamellett nehezére esik annyi angol író véleményét teljesen elvetni, minthogy azt hiszi, hogy az angolok állításai mégis valamely szilárd alapon nyugosznak.

Ebbeli következtetéseit következőleg adja: «Úgy látszik, hogy a régi írók, midőn Edmundot a magyar király vejének, Eduárdot pedig Ágota férjének nevezik, nemcsak Edmundot cserélik fel Eduárddal, hanem még a magyar király leányát alaptalanul Ágotától különböző személynek tartják. Ha most összeadjuk, a mit ők elválasztanak, szétosztjuk, a mit ők összeadnak . . . akkor tévedéseik könnyen helyreigazíthatók. Mert kétségkívüli dolog, hogy nem Edmund, hanem fivére Eduárd vette István leányát feleségül s hogy e leány Ágota nevű; ezt pedig onnan lehet következtetni, hogy a tudósítók túlnyomó része ezt nemcsak állítja, hanem nyomós érvekkel is támogatja:

1. Worcesteri Florentius, annak névtelen folytatója, Malmesbury-i Vilmos, Durhami Simon, Dicetoi Radulph, Hoveden Róger, Alberik és Westminsteri Máté nem is említik Edmundnak a magyar leánynyal kötött házasságát s csak azt mondják, hogy nem sokára, miután Magyarországba jött, meghalt. Az első, ki a magyar leánynyal kötött házasságát említi, Adelred apát, kit Bromton, Knyghton és Higden követnek.

2. Adelred maga megerősíti a fennebbi combinatiót, midőn fennidézett művében a következőket mondja: «Ezt (t. i. a szent kereszt egy darabkáját) átengedé Margit (skót) szent királyné . . . ki az angol és magyar királyok véréből származik stb.» Már pedig czáfolhatatlan (ezt még Adelred is elismeri), hogy Margit szülői Eduárd és Ágota. Adelred t. i. következőleg nyilatkozik: «Midőn Edeling Edgár (Eduárd fia) látta, hogy Angolország ügyei nagyon bonyolódnak, anyjával (Ágotával) és nővéreivel hajóra szállt, hogy hazájába (Magyarországba), hol született, visszatérjen; de tengeri vihar következtében Skóczia partjain kellett maradnia, mely alkalommal Margit (nővére) Malcolm királyhoz ment férjhez»[1] (Ezen házasság Theodorik, sz. Margit gyóntatóatyja szerint 1067-ben ment végbe.) — Ezzel egyezőleg ír *párisi Máté*,[2] csakhogy azt, a mit fennt zárjelben írtunk, elhagyja.

3. Ordericus Vitalis (szül. 1075, tehát nem sokkal Eduárd korszaka után) határozottan mondja, hogy a magyar királyleány Eduárdhoz ment férjhez: «Ez (Margit, skót királyné) Eduárd magyar király leánya vala (Ordericus Eduárdot azért nevezi magyar királynak, mert magyar királyleánynak férje volt), ki (Eduárd) Edmund Ironside fia volt . . . és számüzetésében magyar Salamon (itt Istvánra kell gondolnunk) király leányát az országgal együtt kapta.»[3]

4. Ha Eduárd nem a magyar király, hanem valamelyik német császár leányát vagy nővérét vette volna feleségül, akkor mindenesetre Németországban rokonainál és nem Magyarországban lakott volna. De hogy állandóan Magyarországban tartózkodott, ez már abból is kivilág-

[1] Twisden, 907. l.
[2] De eventibus Angliæ, lib. II. cap. 3. Twisdennél,
[3] Polychron. Lib. VI. 1018. évhez, Thom. Gale, hist. Brit. Saxon. etc. Vol. I. Oxford, 1691, 274—275. l.
[4] Gest reg. Anglor. Lib. II. cap. 10, Savile 73. l.
[5] Chron. 1017. évhez. Leibnitz, Access. Historic. Vol. II. 51. l.
[6] 1100. évhez, 188. l.
[7] Flor. Historiarum 1017. évhez, Frankf. 1601, 206. l.

[1] Twisden, 375. l.
[2] XIII. századbeli író, hist. Angliæ Maj. 4. l. kiad. Wats Vilmos által Lond. 1686.
[3] Ecclesiast. Histor. cz. művében, lib. VIII. 1092. évhez, Andr. Duchesne, Hist. Normannor. Scriptor. antiq. 701. l. A III. könyvben (1066. évhez, 502. l.) Ordericus mlito Edgárt Eduárd magyar király fiának nevezi, épúgy iCnt a X. könyvben (1099. évhez 778. l.).

lik, hogy Magyarországban több gyermeke született s hogy Eduárd nagybátyja halála előtt Magyarországból Angolországba hivatott vissza. — Hogy gyermekei Magyarországban születtek, ezt tanusítják Adelred és párisi Máté; hogy az angol trón elfoglalására Magyarországból Angolországba hivatott, bizonyítja Ingulph, croylandi apát (Eduárd kortársa) angol történelmében:[1] «Eduárd, Eduárd király unokaöccse, Magyarországból meghíva, meghalt, midőn Angolország partját érintette.» Hasonlólag nyilatkozik Durhami Simon:[2] «1057-ben eljött Angolországba Clito Eduárd, Ironside Edmund fia . . . Magyarországból, hova sok év előtt . . . számüzetett.» — Ugyanezt tanusítják Radulph de Diceto,[3] Higden Rolf,[4] Fordun János,[5] Hoveden Róger és mások.

5. Az újkor legtekintélyesebb írói szintén megerősítik e combinatiót.

Buchanan György[6] mondja: «Itt (Magyarországban) királyi születésükhez minden kellő tisztelettel neveltettek . . . Eduárd nőül vette Ágotát, a király leányát, kivel Edgárt, Margitot és Krisztinát nemzette stb.»

Pontanus János Izsák[7] mondja: «Edmund korán halt el Magyarországban; Eduárd nőül vette Ágotát, a király leányát stb.»

J. B. des *Roches*[8] mondja: «Edmund ott (Magyarországon fiatal korában halt meg, míg Eduárd Ágotát, a magyar király leányát, nőül vette; ettől született Edgar.» — «Ilyformán — végzi Cornides következtetéseit — Ágota szt. István leánya nem valamely könnyelmű conjunctura alapján, hanem tudományosan, úgyszólván kézzelfogható és látható érvekkel indokolva. E leányától a szent királynak három unokája lett: Edgar, Margit (skót királyné) és Krisztina. Bromton János és Westminsteri Máté még egy Edmund nevű herczeget is említettek Ágota gyermeke gyanánt.»

Cornides tehát azt gondolja, hogy a gordiusi csomót szerencsésen megoldotta s megdöbbentő biztossággal Ágotát sz. István leányává teszi. Természetes, hogy szerinte István ivadékai ki nem haltak, minthogy Ágotának három gyermeke volt stb.

De máskép áll a dolog a valóságban; magyar kútforrások ezen Ágota nevü magyar királyleányról nem emlékeznek.

A magyar források elismerik, hogy a két angol királyfi István udvarában nőtt fel, hogy Edmund, az öregebb testvér, Istvánnak egy névtelen leányát nőül vette s gyermektelenül meghalt. Továbbá czáfolhatlanul be van bizonyítva, hogy István Imre fiának 1031-ben bekövetkezett halála után a trónutódról gondoskodván, miután férfirokonait erre nem találta alkalmasoknak, figyelmét Orseolo Péterre, nővérének fiára, fordította, ki nagybátyját a trónon 1038-ban követte. Ebből tehát eléggé láthatjuk, hogy Istvánnal való *anyai* rokonság a trónöröklést sehogy sem akadályozta.

Már pedig, ha angol Eduárd herczeg, ki Edmund bátyját és István királyt túlélte (1057-ben halt meg), Istvánnak leányával, illetőleg a többször említett Ágotával egybekelt volna, akkor István — minthogy leányának házasságából gyermekek származtak — a trónöröklést mindenesetre leánya, illetőleg veje és unokái számára biztosította volna.

Ilyformán Cornides legerősebb érvei, illetőleg arra való hivatkozása, hogy Eduárdot Magyarország királyának nevezik stb., magától elesnek.

Tény, hogy a névtelen, Edmund herczeghez nőül ment királyleány nem Ágota és hogy minden valószínűséggel atyját nem élte túl.

Most tehát az a kérdés, ki volt tulajdonképen Ágota, Eduárd felesége?

Gizela királyné nővére nem lehetett. Gizelának atyja, bajor II. Henrik, 995 aug. 28-án halt meg. Tegyük fel a lehető legkedvezőbb esetet, hogy állítólagos leánya Ágota 995-ben született, akkor 1017-ban már 22 évesnek kellett lennie. 1017-ban pedig férje Eduárd mint gyermek angol hazájából Svédországba küldetett. Ehhez még az is járul, hogy történelmileg Gizelának csak egy nővérét, az apácza Brigittát, ismerjük.

De mivel Eduárd 1057-ig Magyarországban tartózkodott, ennélfogva mindenesetre valószínű, hogy felesége vagy Istvánhoz, vagy ennek nejéhez valami közel rokonsági viszonyban állhatott.

Suhm O. F.[1] combinálja, hogy Ágota Brúnónak, II. Henrik császár és Gizela királyné fivérének leánya volt. Nem ismerem az érveket, melyekkel Suhm e hypothesisét támogatja, — de úgy látszik, mintha a chronologia Brúnónak atyaságát hatalmasan megrendítené.

Tudjuk, hogy Brúnó már 1003-ban István udvarába menekült, midőn császári bátyja ellen fellázadt s hogy már 1006-ban augsburgi püspök lett, mely minőségben 1029-ben meg is halt.

De azt is tudjuk, hogy Edgár, Ágota fia,

[1] Ad ann. 1057 ap. Savile, 898. l.
[2] 1057. évhez, Twisden, 189. l.
[3] Twisden, 477. l.
[4] Gale-nél, 280. l.
[5] Gale-nél, 689. l.
[6] Rerum Scoticarum Historiæ. Lib. VII. cap. XVI. 203. l. stb. Leyden, 1725.
[7] Rerum Danicarum Historiæ. Amsterdam, 1631. Lib. V. 152. l.
[8] Histoire de Dannemarc etc. Amsterdam, 1730. Tom. II. 1017. évhez, 121. l.

[1] Hist. af Danmark, III. 726. l.

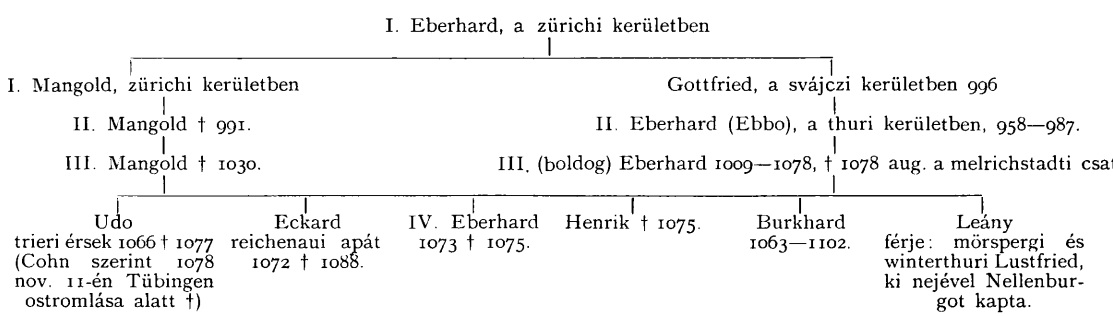
1066-ban még kiskorú gyermek volt; Ágotának Eduárddal kötött egybekelése tehát valószínűleg vagy István utolsó éveiben vagy talán halála, tehát 1038 után jött létre. Ha tehát Brúno már 1006-ban püspök volt, akkor Ágotának 1066-ban, tehát 60 évvel később, már jó idősnek s egyúttal kiskorú fiú anyjának kellett lennie, mi épenséggel nem igen hihető. — Vegyük hozzá, hogy Ágota 1066-ban még élt s hogy leánya Margit csak 1068-ban ment férjhez: akkor még jobban kiviláglik, hogy atyja Brúnó nem igen lehetett.

b) *Hedvig.*

E királyleányt Cornides onnan ismeri, hogy boldog Eberhard, nellenburgi gróf és későbbi aschaffenburgi benczés életirását valamely régi, Murer Jánostól németül kiadott, az antverpeni hagiographok által[1] latinra fordított zárdai krónikában olvasta. — E latin kiadásban Cornides a következőre akadt: «1004 körül Felső-Németország egyik sváb kerületében nellenburgi Eppo gróf élt, földbirtokban gazdag ember, ki Hedviget, szent István magyar király leányát és szent Henrik császár (nővére Gizela utáni) unokahúgát nőül vette és hatalmas rokonsága által támogatva, nemzetsége dicsőségét gyarapítani törekedett.

Ezeknek (t. i. Eppónak és Hedvignek) Eberhard nevű fiok született, mire Eppo nem sokára meghalt. Hedvignek most más gondja nem volt, mint férje után maradt fiát, annyi birtok örökösét, jámborságra felnevelni. Midőn a művészet és tudományok megtanulására szükséges kort elérte, bizonyos Lupardus nevű idegen papot szemelte ki fia nevelőjéül; később Itta nevű leánynyal házasítá össze, ki férjének hat fiút szült: t. i. Ottót (a későbbi trieri érseket), Egerhardot (reichenaui szerzetest, . . . s később e zárda apátját), Abbanus-t (ki ifjúkorában halt meg), továbbá két mást, kik IV. Henrik császár alatt 1075-ben háborúban elestek s Burkhárdot, a nellenburgi grófság örökösét. — Midőn Hedvig látta, hogy családja eléggé megerősödött s állandósíttatott, elhagyá fiát s a mainzi egyházmegyébe ment, hol . . . a Schwabenheim nevű apáczazárdát alapította, melynek fejedelemasszonya lett.» — Többet nem tud Cornides e Hedvigről.

Ezen adatok méltatására mindenek előtt a nellenburgi grófok családfáját csatoljuk ide, a mint Hopf atlaszában Staelin és Mone szerint összeállította:



Igaz, hogy Cornides idézett forrása némileg igazat mond.

Bernold szerzetes (St. Blasienban, † 1100; írt egy krónikát, mely Krisztus születésétől 1100-ig ér) Ebbót 1009-ben nellenburgi grófnak nevezi. Ha ez Hedvignek állítólagos férje volt, akkor, miután mint a thúri kerület ura már 51 évvel korábban szerepel, 1009-ben már aggastyánnak s egyúttal az akkor legjobb esetben 13 éves Hedvig férjének kellett volna lennie (mert Hedvig legjobb esetben csak 996-ban születhetett, minthogy István 995-ben lépett Gizelával házasságra).

Ha pedig Bernold Ebbo fiát, boldog Eberhardot véli férjének s ha ez csak 1009-ben született, akkor szintén felmerül a kétely, hogy a 13 éves Hedvig az agg Ebbónak 1009-ben alig szülhetett fiat, annál is kevésbbé, ha Eberhard még 1009 előtt született. Ehhez még az is járul, hogy fennebbi családfa értelmében Ebbo gróf csak 987-ig szerepel, Hedvig pedig legjobb esetben 9 évvel később (996) születhetett.

A mi pedig e Hedvig leszármazását illető történeti igazságot illeti, mai kritikai ismereteink alapján a következőt mondhatjuk:

II. Eberhard (Ebbo), a thúri kerület grófja 957—971 (elhalálozási évét meg nem állapíthatjuk), 1009-ben nőül vette Hedviget. Ez az «Annal. Schafhus.» szerint (szent) Henrik király «consobriná»-ja. Az «Anzeiger für schweizerische Geschichte» szerint (1879, 117—132) pedig allemanniai (sváb) II. Hermann herczeg és burgundi Gerbergának leánya volt.

Sváb (allemanniai) II. Hermann († 1003) és burgundi Gerberga gyermekei közül történetileg eddig csak a következőket ismerjük:

[1] Acta Sanctorum, Aprilis, Tom. I. apr. 7-éhez. 670. l.

1. III. Hermann, sváb herczeget (1004, † 1012).
2. Gizelát, † 1043 febr. 14. Férj. 1. 1000 kör. Brúno, braunschweigi gróf † 1006; 2. babenbergi I. Ernő, szül. 970 kör., 1012-ben sváb herczeg, † 1015 május 31-én; 3. 1016 II. Konrád, német császár, † 1039.
3. Beatrixot (Brigitta), † 1025 május 12 után. Férj. Eppensteini Adalbero, karantán herczeg, † 1039 nov. 28.
4. Matildot, † 1035 előtt. Férj. 1. 1003/4 I. Konrád, karantán herczeg, † 1011 dec. 12.; 2. Lothringi II. Frigyes, † 1033.

Cohn L. A. 1871 megjelent «Stammtafeln» czimű műve szerint különben még következőket mondhatjuk a schwabenheimi zárda alapítójáról:

A Kreuznach melletti schwabenheimi zárda alapítójának csakugyan Hedvig volt a neve, csak hogy állítólag nellenburgi boldog *Eberhard grófnak* **nővére** *volt, nem pedig neje!* Férjének nevét Cohn nem ismeri; fiai közül sponheimi Eberhard az 1437-ben kihalt sponheimi grófok ősatyja, míg Sigfried (?) Richardissal, a Lavantvölgy örökösével kötött házassága által a karantán herczegek hosszú sorának s az ortenburgi grófok törzsatyja lett.

c) *Névtelen leány.*

A névtelen királyleány csak Cornides combinatiója.

Béla király névtelen jegyzője XI. fejezetében t. i. a következőket mondja: «a kit (Ochtumot) Sunad, Dobuka fia, István király unokája, a marosi táborban megölt, mert (Ochtum) a király elleni lázadók egyik legnevezetesebbje volt. Miért is a király neki (Sunadnak) Ochtum nejét és kastélyát minden hozzá tartozóval ajándékozta.»

A névtelen jegyző Sunadot, Dobuka fiát, István unokájának tartja, a nélkül, hogy arról nyilatkoznék, vajjon István fiának vagy leányának fia volt-e?

Haner[1] Dobukát István fiának tartja, Schier Xystus az első magyar dynastiából való királynékről szóló művében (42. l. Not. 23) elfogadja e nézetet, de elrontja a névtelen jegyző szövegét, mert Dobukát István unokájának nevezi. Cornides tehát sokkal valószínűbbnek tartja, hogy Dobuka Istvánnak nem fia, hanem veje volt. Nem hihető — így okoskodik Cornides —, hogy Istvánnak Ochtum legyőzésekor már fiától származott unokája lehetett, ki a lázadót legyőzte s annak feleségét stb. jutalmúl átvehette volna; hihetőbb, hogy Istvánnak akkor már leányától való unokája lehetett, mert leánya, főleg ha a legöregebb gyermek volt, gyorsabban érhetett s korábban mehetett férjhez, mint egy királyfi. Különben is valoszínű, hogy Dobuka és Sunad még István előtt haltak meg, mert sem a trónra nem jutottak, sem egyébként nem említtetnek.

Cornides föltevései mai napság tárgytalanok. A jelenkor ebbeli történeti ismereteit Horváth Mihály következőleg adja: Ochtum a temesi bánság felett uralkodott Marosvárból s Istvánnak az engedelmességet megtagadta. Csanád, egyike Ochtum főembereinek, fejedelmével viszályba keveredvén, Istvánhoz menekült Esztergomba. István, miután ezen ember hűségéről meggyőződött, őt egy sereggel Ochtum ellen küldé. Csanád Ochtumot megverte s meg is ölte. István a tartomány kormányzását a győzedelmes Csanádra bízta stb.[1]

De mivel ez István kormányzása első éveiben történt, lehetetlen, hogy ekkor már felnőtt unokája lett volna.

Ezzel kimerítettük volna az István leányairól szóló *positiv* adatokat.

Megjegyzendő még, hogy Rumpler Angelus, formbachi apát, *Himiltrudot*, a formbachi zárda alapítóját (1095), e zárdáról írt történetében[2] határozottan a magyar király leányának nevezi. — A «Compilatio chronologica rerum Boicarum»-ban[3] következőt olvashatni: «MCIX. H. A. obiit Ekbertus Comes Moranensis erector in Varenpach et ibidem sepultus, quod primitus fundavit Yrmeltrudis Regina Vngariæ.» — Cornides Schier szerint (pag. 253) Himiltrudot a *neuburgi* grófok családjába sorozza. De miután fennebbi adat szerint csak 1095-ben alapította a formbachi zárdát, nem lehet őt István leányai közé sorozni, mert a zárda alapítása épen 100 évvel István házassága után történt.

Cornides még *Tuta* nevű nőt is említ, kit szintén magyar királyleánynak tartanak.

Gewold[4] azt mondja, hogy a subeni klastrom templomában következő sírirattal ellátott kő léteznék: «Hier leit die Hochgeborne Chüniglichen Geschlechts zu Vngern, genant Tuta, Stiffterin diss gegenwärtigen Rottschauss hir zu Suben gestorben 1136 Calendis May.»

Cornides tagadja e Tuta magyar származását s következőleg folytatja elmélkedéseit:

Himiltrud, a formbachi klastrom alapítója, kit szintén magyar származásúnak tartanak, e Tuta édes nővére volt. Ezt tanusítja egy 1100 körűl kiállított okirat,[5] melyben nemcsak Subennak Tuta általi alapítása, hanem Formbach ala-

[1] «Königl. Siebenbürgen». 3. l.

[1] Vita S. Gerardi, Cap. 10, kiad. Endlicher.
[2] Lib. I. Petz, Thesaur. anecdot. novissim. III. köt. III. rész. 426. l.
[3] Oefele, Scriptor. rer. Boicar. II. 332. l.
[4] Addit. ad Hundii Metrop. Salisburg. Tom. III. 370. l.
[5] Kiad. 1765 Münchenben a Miksa-féle Akadémia által publikált Monumenta Boica Vol. II. Monum. Formbac. in Cod. Traditionum Nr. 127. 98. l.

pítása (Himiltrud által), Tuta és Himiltrud nővéreknek szülői is említtetnek: «Duæ namque sorores Touta et Himiltrud tam nobilissimis, quam etiam ditissimis parentibus ortæ etc.»

Himiltrud atyja, Hesso, illetőleg Henrik, Formbach és Neuburg grófja; tehát magától érthető, hogy e szerint Tuta szintén Henriknek, nem pedig magyar király leánya.

E Hesso létezését egy 1140-ből származó okirat tanusítja, mely a fennebbi műben a formbachi emlékek között[1] fordul elő s következőleg kezdődik: «Notum sit omnibus in Christo renatis, quod domina Himiltrudis filia Hessonis dotavit ecclesiam Sanctæ Mariæ Dei Genitricis Formbacensem cum prædio suo nomine Kemenaten etc.»[2]

Cornides még hozzáteszi, hogy valamennyi tudósítónak egyező véleménye szerint ezen emlék legfölebb a XVI-ik századig ér.

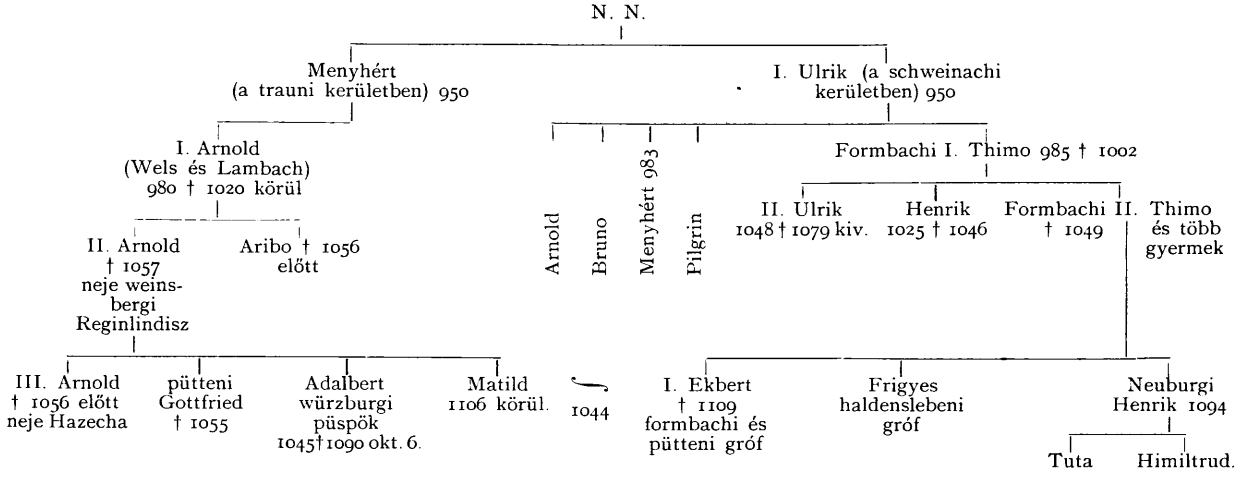
Erre a következő megjegyezni valóm van:

1. A mi a fennebbi, 1109-ben elhalt Ekbert grófot illeti, ez minden valószínűséggel nem más, mint formbachi és pütteni I. Ekbert gróf, ki 1109-ben halt el.

2. Neuburgi Henrik 1094-ben fordul elő mint formbachi II. Thimo gróf fia s I. Ekbert fivére. Hopf atlaszában sem felesége, sem netáni gyermekei nem említtetnek, mi különben annak lehetőségét ki nem zárja, hogy a fent nevezett nővérek leányai lehettek.

3. Tutát Henninges[3] is magyar királynénak tartja, midőn a következőt mondja: «Sibotho (a peilsteini grófok nemzetségéből) Weir et Suben cœnobia a Tuta regina Ungariæ fundata locupletavit circa A. C. 1146.»

Az ebbeli családfa tehát következőleg volna összeállítandó:



Térjünk most át István király fiaira.

a) *Otto.*

E nevet Pelbart-ból ismerjük,[4] ki a következőket írja: «mert kis fiai, t. i. Otto s mások, kiknek neveit nem ismerjük, sokkal (István) halála előtt hunytak el.».

Pelbart I. Mátyás uralkodása alatt élt s így lehetséges, hogy Otto nevét a magyar krónikákban gazdag budai könyvtárban lelhette. Cornides valószínűnek tartja, hogy Otto István legöregebb fia lehetett s hogy nevét III. Otto császár tiszteletére kaphatta, minthogy tán Otto császárt tartotta keresztvízre vagy István a császár iránti tiszteletből adta neki e nevet, mert Otto császár Istvánt a királyi korona és Gizela kezének megszerzésében támogatta.

b) *Bernát.*

Cornides haboz e név felemlítésénél s Bernátnak István gyermekeinek sorába való beiktatását azonnal sz. Arnulf, metzi püspök életírójának Aegise alá helyezi. Ez iró[5] művét következőleg végzi be: «Henrik herczeg, I. Otto (császár) fivére, Henrik herczeget nemzé; ez

[1] Nr. 130. 100. l.

[2] Tutáról következőleg szólnak a «Monum. Boic.» Vol. II. a «Monum. Subenens.»-hoz való előszóban, 513. l.: «Sacra Subenæ incunabula debentur Tuotae, Heinrici Neuburgensis ac Formbacensis comitis filiæ, Himiltrudis, quæ Formbacensem ecclesiam prima fundavit, sorori. Illam quidem ambitiosa maiorum simplicitas reginam Hungariæ nuncupavit, quin et superest in Templo Subenensi monumentum, cui litteris Germanicis inscriptum legitur: Toutam Reginam Subenensium fundatricem exuvias mortales deposuisse an. 1136.

[3] Theatr. genealog. I. 1122. l.

[4] Serm. II. de S. Stephano.

[5] Pithou Péter, Annal. et. Historiæ Francorum ab a. Chr. 708 ad ann. 990 Scriptoribus coëtaneis XII. 225. l.

nemzé Henrik császárt és Gizelát, István magyar király feleségét; ez (t. i. Gizela) nemzé *Bernátot.*» — Azután következik szó szerint: «Hic (Bernhardus) genuit Idam Nammucensem, et reginam Francorum, et uxorem Angilberti Marchionis, et Gertrudem comitissam Flandriensem, et reginam Nacorum.» E forrást s az egész nemzedékrendet Duchesne is idézte «Historiæ Francorum scriptores» című művében (Tom. II.).

Cornides ez esetben igen könnyelműen járt el, minthogy következő eredményre jut: «Ilyformán Istvánnak Bernát fia után hat (?) unokája volt, kik a legkülönfélébb királyi és fejedelmi családokkal házassági kapcsokat kötöttek.»

Ha Cornides e házassági összeköttetéseknek csak egyetlen egyikét kritikailag megvizsgálta volna, akkor másképen itélt volna a dologról s Bernátot bizonyosan nem iktatta volna István gyermekei sorába.

Ha pl. Bernát gyermekei közül csak a flandriai Gertrudot veszszük figyelembe, következő eredményhez jutunk:

Az egyedüli flandriai Gertrud grófné, kire a Cornides által idézett kútfő vonatkozhatik, I. Róbert flandriai gróf († 1092) felesége. E Gertrud halálozási évét nem ismerjük (a nap aug. 4-ike), de tudjuk, hogy első férje hollandi I. Flórencz gróf († 1061) volt. Az ugyan igaz, hogy Gertrud atyja Bernát, csakhogy e Bernát nem a magyar Istvánnak fia, hanem *a Billungok családjából származó* **II. Bernát, szász herczeg.**

Cornidesnek annál inkább kellett volna e körülményt ismernie, mivel elődei között igen sokan, pl. a sokkal korábbi Blondel († 1655), Gertrudot mint szász Bernát leányát ismerték.

Sz. Arnulf életirója Bernát gyermekei között franczia királynét is említ; de ha a XI-ik században élt összes franczia királynék során átmegyünk, Bernát leányára nem akadunk.

A franczia királyok sorában I. Fülöpnek két felesége volt: 1. Bertha, hollandi I. Flórencz leánya; 2. Bertráda, montforti I. Simon leánya.

De mivel hollandi I. Flórencz felesége, Gertrud, II. Bernát szász herczeg leánya, ennélfogva Berta franczia királyné *nem Bernát leánya, hanem unokája*, a mint ezt a következő tábla mutatja:

II. Bernát, szász herczeg † 1059 jun. 29.
neje: Schweinfurti Eilika
|
Gertrud
első férje: hollandi I. Flórencz † 1061 jun. 28.
|
Berta † 1093
férje 1073 (?): franczia I. Fülöp † 1108 jul. 29.

Namuri Idát, kit sz. Arnulf életirója szintén Bernát leányának tart, a régibb genealogusok (pl. Blondel) szintén Bernát szász herczeg leányának s (az 1105 körül elhalálozott) namuri III. Albert feleségének nevezik. Az újabbak (pl. Cohn L. A.) pedig sem III. Albert feleségének nevét, sem szász Bernátnak Ida nevű leányát nem ismerik.

A «Neues Archiv der Ges. für ælt. d. Gesch.» VIII. 597 ellenben III. Albert feleségéről következőleg nyilatkozik: Namuri II. Albert és Reginlindisz közötti házasságból III. Albert született, ki alsólothringi Frigyes herczeg halála után († 1065) ennek Ida nevű özvegyével kelt egybe.[1]

Ha a «Neues Archiv stb.» állításai igazok, akkor Cohn adatai alkalmasok arra, hogy a namuri és luxemburgi-lothringi ház genealogiai viszonyainak zavarát még nagyobbítsák. Cohn szerint namuri II. Albert († 1037 nov. 15) neje, Ragelinde (Ida), alsó-lothringi I. Gozelo herczeg leánya, ki férje halála után állítólag luxemburgi Frigyessel, alsó-lothringi herczeggel († 1065) második házasságra lépett. Pedig lehetetlen, hogy namuri II. Albert felesége mint luxemburgi-alsólothringi Frigyes özvegye III. Alberthez, II. Albert fiához férjhez mehetett volna. Itt vagy két egymástól különböző személylyel van dolgunk, vagy Cohn azon állítása, hogy II. Albert özvegye luxemburgi Frigyeshez állítólag férjhez ment volna, teljesen mellőzendő.

c) *Imre.*

Imre (született 1007-ben) Istvánnak egyedüli történetileg elismert fia, mert a szentek sorába iktattatott s István összes gyermekei közül egyedül ő érte el a férfikort s házasságát.

Imre feleségének leszármazásáról annyi a föltevés, hogy ez elég genealogiai érdekkel bír.

Mindenekelőtt kiemelem azt a curiosumot, hogy néhány portugal iró szerint Teréz, castiliai VI. Alfonz leánya, Imre magyar herczeghez ment nőül s hogy a portugal királyi ház e házasságból származik. Cornides nem tudja e mese keletkezését. A Camoens-féle Luziádának Dupperon de Castera által irt franczia fordításában[2] olvasható: «E derék kalandorok legvitézebbike vala Enrique, valamely magyar királynak második fia. Vitézsége jutalmául Alfonztól Portugal területét s Teréznek, szeretetreméltó leányának kezét kapta.» — A fordító ehhez (253—256. l.) a következőket jegyzi meg: «Nem lehet elképzelni azon nagy véleménykülönbséget, mely az irók között Henrik leszár-

[1] Ezt megegyezőleg tanusítják: Chron S. Huberti Andagin. cap. 17, 58 (Scriptores, VIII. 577., 597), Vita Friderici Leodiensis (Script. XII. 504), Albericus Triumfont. 1076. évhez (Script. XXIII. 798). Az, hogy az utóbbi 1065. évnél ezt Ragelindnak nevezi, II. és III. Albert nejei neveinek felcserélése, mely az újabbkoriakat tévútra vezette.

[2] Amsterdam, 1735. Tom. I. 188. l.

mazását illetőleg fönnáll. Camoens itt a portugali királyokról szóló, Galvan Eduárd által szerkesztett krónikát követi, mely Henriket egy meg nem nevezett magyar király fiává teszi. Portugalban különben jelenleg erről két nézet uralkodik; az egyik szerint Burgundi V. Húgo volna Henrik atyja (Húgo 3-ik ízben származik Capet Húgónktól), a másik szerint Henrik I. István magyar király s e Húgo herczeg leányától származna. Mind a két nézet egyaránt hamis stb.»

Minthogy Henriknek, a portugal királyi család alapítójának leszármazását mai napság teljesen ismerjük, fölösleges e tárgyat itt bővebben megbeszélni.

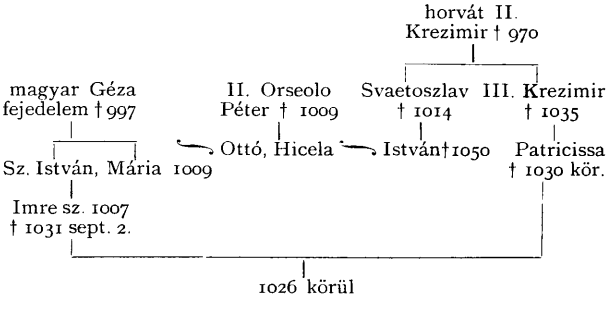
Imre feleségének horvát leszármazásáról szóló tudósítások a régibb íróknál szintén eltérnek egymástól.

Johannes Tomcus Imre feleségét Krezimir dalmát király leányának tartja. Elődje János, gvercsei esperes szerint, e királyleány Imrének csak jegyese volt, mert Imre a házasságkötés előtt elhalálozott. Ezt pedig úgy a hazai, mint a külföldi tudósítások (Dandolo, Dlugoss) megczáfolják. Pray[1] szerint Imre neje nem Krezimir leánya, hanem ennek Cicha nevű nővére volt. Inchoffer[2] Imre feleségét Imre anyjának családjából valónak tartja és azt is hiszi, hogy férje halála után napájával együtt Magyarországot elhagyván, a passaui zárdában fejezte be életét. Fuldai Márton s Anonymus Leobiensis pedig állítják, hogy e házasság XX. János pápa alatt (1024—1033) halt el. Surius szerint az asszony korábban halt meg.

A mi pedig a horvát királyleánynyal kötött házasság történeti eredetét illeti (a kútforrások e királyleányt *Patricissá*-nak nevezik), igaz, hogy István király a byzanczi felsőbbség alatt állt horvát uralkodókkal jó viszonyban akart lenni s hogy ennek következtében Imre fia és Krezimir leánya között kötött házasságnak politikai háttere lehetett; — *de valószínűbbnek látszik, hogy e házasság kötésénél genealogiai indokok is szerepeltek.*

Tudjuk, hogy István 1009-ben nővérét (Gizelát, vagy az újabbak szerint Máriát) Orseolo Otto velenczei dogehoz adta nőül s hogy e dogenak egy nővére, Jocella (horvát kútfők szerint: Hicela), István horvát királyfi neje lett. Minthogy ez utóbbi házasság minden bizonynyal korábban történt, mint Imré-é, *ennélfogva már Imre házassága előtt István és a horvát királyi család között genealogiai kapocs létezett s több mint valószínű, hogy István, midőn a horvát István rokonát menyéül választá, ezen genealogiai kapcsot figyelembe vette.*

Következő tábla legjobban illustrálja e feltevést:



Említésre méltó még, hogy a szent Erzsébetről szóló magyar legenda szerint Imre a görög császárnak egyik leányát vette volna nőül. De a byzantinus források erről mit sem tudnak; a legenda tévedése tehát arra vezetendő vissza, hogy Krezimir, Patricissa atyja, görög fennhatóság alatt állt.

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Annal. Reg. Hung. s Imréről szóló külön értekezésében.

[2] Annal. ecclesiast. regni Hungariæ. 338. l.

A VAY ÉS IBRÁNYI CSALÁDOK CZÍMERÉNEK BŐVÍTÉSE 1507-BEN.

(Két czímerrajzzal.)

II. Ulászló király 1507. évi febr. 3-án Budán kiadott oklevelével, melynek szövegét alább adjuk, az Ibrányi és Vay családok több tagjának ősi czímerét, melyet még Zsigmond királytól nyertek,[1] bővítette, illetőleg javította, még pedig egy harántgerendával, megrakva ezt egy rózsával Vay László nicomediai püspök, és liliommal Ibrányi István érdemeiért. Ez oklevél, melynek eredetijét az országos levéltár őrzi, elég bizonyítékot nyujt arra (a mi e folyóiratban egyszer már említve volt),[1] hogy az Ibrányi család egy

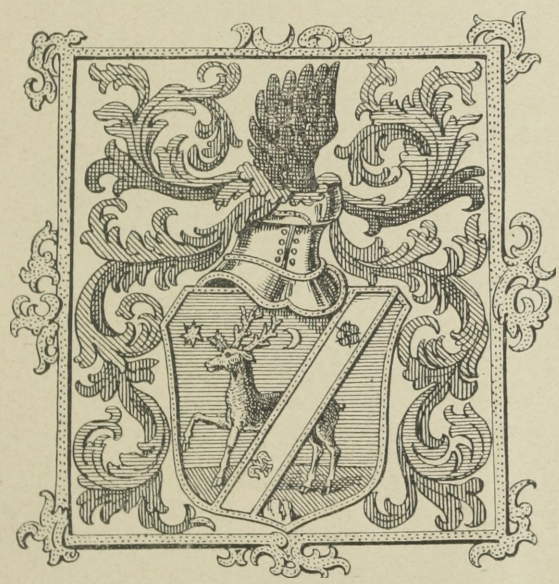
[1] Zsigmond király czímerújító oklevele, kiadva Constanzban 1414. évben, megvan a gr. Vay család berkeszi (Szabolcsm.) levéltárában.

[1] Turul, 1885. 43. l.

a XV. században bekövetkezett fiúsítás[1] alkalmával a Vayak czimerét vette föl, illetőleg az ősi, előttünk ismeretlen[2] czímert letette.

Ha továbbá a fent említett II. Ulászló-féle oklevélnek a Vay és Ibrányi családokat illető ezen kifejezését: «ad ipsorum avita et paterna arma», valamint azon tényt, hogy az abban említett Ibrányiak férfiősei egész a fiúsítás pillanatáig a Vay nevet viselték, kellő figyelemre méltatjuk: kétségtelen lesz előttünk, hogy az oklevélben említett ősök alatt csak a Vayak őseit, az ősi czímer alatt pedig csakis a Vayak ősi czímerét érthetjük.

Minthogy minden egyéb az oklevél szövegéből kivehető, a czímeres levélben látható festett czímer szakszerű leirásához látok.



A czímer: aranynyal szegélyzett pajzs kék mezejében zöld alapon természetes szarvas, arany agancscsal, jobb szeme fölött ferdén fejébe fúródott nyilnak arany tollai látszanak; a szarvast fönt jobbról hét ágú arany csillag, balról ezüst holdsarló kíséri; az egész fölött aranyszegélyű, fönt vörös rózsával, lent arany liliommal megrakott baloldali ezüst harántgerenda, melyet lenn egy természetes fatörzs (vagy kő) kisér. Sisakdísz: zárt fekete szárny-pár; takaró: vörös-zöld-kék (és fekete?).

E leiráshoz még szükségesnek tartom a következőket megjegyezni.

A szakember, ha nem is tudná pontosan az évet, mikor e czímer adományoztatott, rögtön felismeri, hogy itt oly czímer-termékkel van dolga, a mely a heraldika első korszakának vagy végéről, vagy a másodiknak elejéről való. A czímer festője nem elégszik meg azzal, hogy azt csupán pajzs és sisak, a két leglényegesebb alkatrész ábrázolásával állítsa elénk, hanem annak határozott *decorativ* jelleget ád; ez leginkább a végein össze-visszahajtott és csipkézett díszítményként kezelt, lombszerű sisaktartó ábrázolásában nyilvánul; általában igen *tetszetős*, *vonzó* hatással van a szemlélőre. A takaró e czímernél négy főágra oszlik; s én részemről teljesen osztakozom a tudós Pettenegg báró nézetében, a ki a takarónak ezt a sajátságos, «négy részre való osztását» a késői csúcsíves stil jellemző vonásának hirdeti a heraldikában s megjegyzi, hogy ez a felosztás egyszerűsége daczára is az architektonikus szépség minden követelményének megfelel; ezt ugyanis a dolog természete hozza magával. A sisaktakaró két felső részének fölfelé irányuló rövid foszladéka hivatva van a sisak és a sisakdísz érintkezési pontjánál többé-kevésbbé előálló hézagot kitölteni; a két alsó lefelé nyúló hosszú ág pedig a pajzst öleli körül s annak tetszetős kerekdedséget ád, akár kifelé irányulnak e négy főág hajlásai először s aztán befelé, vagy megfordítva.

A sisaktakaró színeit illetőleg megjegyzem még a következőket: a takaró az előttem fekvő, az országos levéltár által kiállított, nagy gonddal és pontosan ábrázolt másolaton négy színűnek és mindkét oldalán egyenlőnek tűnik föl. A több mint kétszínű sisaktakarók első fölléptéről s e heraldikai szempontból nem szép ábrázolás okairól más alkalommal leszek bátor nyilatkozni összehasonlító tanulmányok alapján.[1]

[1] Margit, ibrányi Ibrányi Gergely és nagykállói Kállay Erzsébet egyetlen leánya ugyanis 1414 körül férjhez ment vajai Vay Istvánhoz; e Vay István az Ibrányi nevet vette föl és e néven folytatta családját.

[2] Úgy értesültem, hogy egy értekezésben arról van szó, hogy az Ibrányiak és a Károlyiak közös eredetűek s így közös ősi czímerök is volt; tehát sas vagy karvaly.

[1] A XV. század még következetesen a mindkét oldalon egyenlő, kétszínű sisaktakarókhoz ragaszkodik; ebből a korszakból csakis két czímert ismerek, melyeknek takarója látszólag háromszínű. Azt hiszem, egyik czikkemben (Turul 1886. 146—149. l.) eléggé kiemeltem, szigorúan véve mily tarthatatlan a takarók meghatáro-

Ez alkalommal csak annyit említek meg, hogy meggyőződtem a felől, hogy ott, a hol legrégibb időkben a takarónak három vagy több színt adtak, legtöbbnyire nem *azt* akarták jelezni, a mit fölületes vizsgáló benne látott. Határozott szándékkal, öntudatosan ábrázolják azonban a sisaktakarót többszínűnek a XVI. század némely évtizedeiben, valamint későbbi időkben, ép úgy mint a (szigorúan heraldikailag véve) elitélendő zöld színt, mely úgy látszik egyszerre kedvencz színné válik.

A tárcsaszerű pajzsról és a sisak formájáról (mely kétségtelenül csősisakot akar ábrázolni) csak annyit jegyzek meg, hogy úgy egyiknek, mint másiknak ábrázolása sok kívánni valót hagy maga után. De ki kell különösen emelnem a sisak *elhelyezésének* természetellenes és a szépérzék hátrányára történt módját.

Mily okok működtek közre az iránt, hogy ebben a még *jó* korszakban oly értelmetlenséget árult el a festő, hogy a pajzs alakját jobbfelé, míg a sisakot a sisakdíszszel együtt balfelé fordítá? nem tudjuk. Ily hibás ábrázolás csak hazánkban fordul elő; s hogy a festőt ily elhelyezésre, nem csupán a hiányzó czímerismeret késztė, ezt bizonyítják a többször előforduló esetek, különösen a Hernált-Mestery-féle, az álta-



lunk ismertetettnél hét évvel korábbi armalis,[1] mely általában véve szép, sőt a mi a sisaktakaró elrendezését, ornamentikaszerű ábrázolását illeti, gyönyörű czímer. Ennél is fordítva van a sisak a pajzsra téve, a sisakdísz azonban megfelel a pajzs-alak irányának (tehát ismét meg van fordítva a sisakon). Még később is találkozunk ily «megfordított» sisakokkal és sisakdíszekkel, melyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy külföldön oly elitélőleg nyilatkozzanak heraldikánkról.

zásánál e kitétel «háromszínű» (illetőleg «egyszínű»); sőt tovább megyek és a néhány évtizeddel utóbb föllépő, határozottan háromszínű takarókról azt hiszem, hogy ezek értelmetlenség következtében ezen látszólag háromszínűeknek tetszőkből eredtek. Még világosabban lehet ezt a későbbi korbeli több-sisakos czímereknél kimutatni. Az Ung. Revue-ben a marmarosi Liber amicorum-ból közölt Minkwitz czímernél erre nézve kézzelfogható bizonyítékot nyújtottam; utalok még a Turul 1886. IV. füzetében közölt Laszberg czímerre, s még a laikus is át fogja látni, mit kell e négyszínű sisaktakaróról tartani. Nem más az, mint a belső szomszéd sisakról a külsőig a pajzs háta megett előnyomuló takaró foszladéka. A mi az Ibrányi czímer sisaktakarójának négy színét illeti, erre nézve megjegyzem még a következőket: mindaddig, a míg az eredeti oklevél nincs kezeim között, határozott véleményt nem nyilvánítok a takaró felső foszladékában előjövő fekete szín felől. Lehet, hogy a festő ez eljárással a pajzsban és a sisakdíszben előjövő *valamennyi* színt a takaróban ismételni akarta; e föltevés mellett szól az előjövő zöld szín is. Ez esetben tehát a fekete szárnypár színét adja vissza a fekete foszladék. De másrészt, ha ez lett volna a czímer szerkesztőjének szándéka, miért nem ismételte a takaróban a harántgerenda ezüstjét, a liliom és rózsa aranyát? Részemről a takarót csak *háromszínűnek* tartom, s az ott előjövő fekete színt a kék sötét árnyalatának nézem. Hogy a zöld foszladék a pajzsban előjövő zöld alapnak reminiscentiája, ez kétségtelen; hasonló ismétlésre későbbi, sőt egyes korábbi czímereknél is akadunk. Szigorúan véve ez eljárást nem is lehet elitélnünk; mert a zöld mező eredetileg a pajzsnak zöld lába, s csak téves felfogásból vált a heroldalak természetes tárgygyá, gyeppé vagy mezővé; ebbe a változásba és felfogásba azután a jó heraldika is egészen beleélte magát. Minthogy azonban a zöld mező eredeti «pajzsláb» jelentőségét teljesen el nem vesztette, nem szabad azt a rajzban természetes módon ábrázolni, hanem annak határát egyenes, élesen elválasztó vonallal kell jelezni.

[1] Kiállítva II. Ulászló által Budán 1500. feria quarta proxima post festum b. Dorothee virg. et mart. (febr. 12.) Blasius de Hernalt-Mestery, valamint testvérei Ferencz, Bernát és Imre számára. Eredetije a marczaltői levéltárban. A mi a czímer színeit illeti: a pajzs kék, fehérrel damaskolva, a kar öltözete vörös, a kalapács ezüst, nyele arany, a felhő és csillag arany. Takaró: kék, vörös, arany, zöld. Ez érdekes czímert Páur Iván kir. tanácsos úr szívességéből ismerem.

Az érdekes czímeradományozó oklevél szövege a következő:

Wladislaus dei gratia rex Hungarie et Bohemie *etc. etc.* Quamvis omnium eruditorum, bene sapienterque sentientium, gravi et locupleti testimonio ipsa virtus se ipsa contenta sibi met pulcherrima merces sit; nullis incendiis, naufragiis, casibus et periculis subiecta, ubique evadat, elucescat, et splendore ac ornatu suo omnia illustret condecoretque, omnesque mortales dulcedine sua alliciat et cunctis se, cum eternorum bonorum possessio sit, opus eius semper laudabile reddat, . . . prebeat, tum quoniam ad omnes, quorum ratio semper ad scopum optime et speciosissime ipsius virtutis dirigitur, tum precipue ad ipsos reges et principes, qui rerum potiuntur et ceterorum habenas moderantur, iure optimo pertineat, ut ipsam virtutem amarissimis radicibus propagatam, cacumine suo celum pulsantem, cuius fructus dulces et amenos in summo fastigio sitos non nisi maximis laboribus capere possunt, summo loco honoretur et amplissima premia eidem proponant, ut subditorum animi alioquin amore et pulchritudine ipsius virtutis concitati, videntes ipsam, summo et primario loco constitutam dignis et meritis honoribus ornatam nec laudes et premia adesse, eo magis, ut vehementius ad eam comparandam adipiscendamque accendantur. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos tum intuitu fidelitatis et multiplicum meritorum fidelium nostrorum nobis dilectorum reverendi domini Ladislai de Vaja episcopi Nicomedensis ac archidiaconi cathedralis et suffraganei ecclesie Agriensis, nec non prepositi ecclesie de Jaszow *etc. etc.* ac nobilis magistri Stephani Ibranj de eadem Vaja conservatoris minoris cancellarie, nepotis scilicet eiusdem domini episcopi, tum vero virtutum ipsorum, quas nobis, sacro nostro diademati et regnis nostris in variis negotiis et servitiis fidei ipsorum demandatis affatim declaravere, eisdem et per ipsos honorabilibus magistris Emerico de prefata Vaja Varadiensi ac Georgio Ibrani de eadem Tituliensi ecclesiarum canonicis, nec con nobilibus Ladislao similiter Ibrany de iam fata Vaja patri, et Nicolao, Mathie, Petro, Paulo, ac Thome carnalibus, nec non Joanni similiter Ibranj de dicta Vaja et Sigismundo condam Francisci iterum Ibranj de predicta Vaja ac Casparo nec non Balthasaro ipsius Joannis Ibranj filiis, patruelibus fratribus eiusdem magistri Stephani Ibranj, preterea Michaeli ac Benedicto condam Pauli et David, Nicolao, nec non Francisco olim Blasii, ac Andree, Vincentio, Gregorio et Petro condam Joannis, Bartolomeo nec non Ambrosio condam Nicolai de prefata Vaja; item Stephano, Paulo, Blasio et Georgio prefati David, ac Demetrio predicti Michaelis Vaj filiis, fratribus scilicet generationalibus eorundem domini episcopi ac magistri Stephani Ibrany ipsorumque heredibus et posteritatibus universis, ad ipsorum avita et paterna arma, virtutis scilicet et nobilitatis eorundem insignia: puta ad scutum bifariatum divisum, cuius suprema pars aëreum infima vero viridem instar campi viridantis colorem representat; in quo est cervus cornibus ramosis et curvatis gradiens, cuius caput sagitta in cuspide alas ferreas bifurcatas habens traiectum est; ante eius frontem est stella aureo fulgore rutilans, post vero luna colore suo depicta. Supra scutum stat galea erecta, argenteo colore irradians, a cuius cervice flores hincinde, veluti flato violentiori agitati circumfunduntur. Supra verticem galee sunt due ale aquilee, crispantibus pennis conspicue, ab angusto inferiori in altum difuse. Quibus scilicet hucusque ex beneficia collatione serenissimi principis condam domini Sigismundi regis *etc. etc.* predecessoris nostri usi sunt: fluvium per transversum scuti stagnantem, in cuius superiori angulo rosam rubram ob meritum et specialem virtutem prenominati domini episcopi, quibus ipse apprime preditus est; in inferiori vero lilium aureo colore distinctum ob servitia merita et virtutes memorati magistri Stephani Ibranj, nepotis scilicet eiusdem domini episcopi, — animo deliberato et ex certa nostra scientia, gratia, benignitate et plenitudine potestatis addendum duximus et concedendum. Imo addidimus, concessimus, dedimus et contulimus, damusque et conferimus perpetuo, prout hec omnia in capite seu principio presentium litterarum nostrarum distincte, lucide arte et ingenio pictoris effigurata et expressa sunt. Decernentes, ut ipsi ac prescripti fratres eorundem ipsorumque heredes et posteritates universe prescripta arma et virtutis insignia a modo in posterum ubique in bellis, preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis quibuscunque rebus et exercitiis bellicis et militaribus, nec non sigillis, anulis, velis, cortinis, tentoriis, domibus, papilionibus, et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo ferre, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus, libertatibus, privilegiis, immunitatibus, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quomodolibet de iure vel consuetudine fruuntur, uti, frui et gaudere perpetuis semper successivis temporibus valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti communitas, eisdem domino episcopo et magistro Stephano ac aliis predictis duximus concedendas. Datum Bude, feria quarta proxima post festum purificationis beatissime Marie virginis, anno domini millesimo quingentesimo septimo, regnorum nostrorum Hungarie *etc. etc.* anno decimo, septimo, Bohemie vero tricesimo septimo.

CSERGHEŐ GÉZA.

BUDAPESTEN VOLT EGYHÁZI TESTÜLETEK PECSÉTEI.

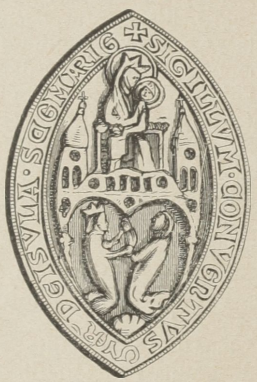
(Második közlemény.)

Négy pecsétrajzzal.

A nyulakszigetebeli Sz.-Domonkosrendű apáczák pecsétje.

A nyulakszigetebeli domonkosrendű apáczák zárdája keletkeztét IV. Béla királynak köszönheti, a mint ez 1255-ben kelt oklevéléből kitetszik.[1] Mandola-alakú pecsétje gyöngysorok között a következő legendával bir:

✠ SIGILLVM . CONVERTVS . VIR . DE ISVLA . SCE MARIE



Tárgya: a pecsét mezejének felső felében a bold. szűz ülő alakja, gyermekét balkarján tartva. Fején háromágú koronával és fénykörrel, a mely utóbbi a gyermek fejét is körül veszi. Két oldalt tornyok emelkednek mellette. Ezeken, valamint az alatta levő épületrészen számos ablak látszik. A pecsét alsó felében két alak térdelve és egymás felé fordulva szemlélhető. A jobb oldalon levőnek fején háromágú korona; mindkettőn hosszú ruha van. *IV. Béla* királyt és nejét *Lascaris Máriát*, a zárda alapitóit vélem ez alakok által ábrázolva.

E becses pecsétet *Nagy Imre* találta az országos levéltár kamarai osztályának egy 1282-ben kelt okiratán, és ismertette.[2] A pecsétre vonatkozólag következő szavak fordulnak elő az oklevélben:[3] «*Domina Elysabeth filia illustris quondam regis Stephani felicis recordationis sororque incliti regis Ladyzlay de Insula beate virginis . . . presentes concessimus litteras conventus nostri sigillo roboratas. Datum et actum anno domini millesimo ducentesimo octuagesimo secundo.*» E szerint bizonyos, hogy a bemutatott függő pecsét, a Sz-Domokos-rendű, nyulakszigetebeli apáczák conventjének pecsétje. E pecsétet *Majláth Béla*, saját gyűjteményében lévő 1312-ben kelt, *Pál* domokosrendű perjel és *Erzsébet* apácza perjelnő által kiállított oklevéllel együtt, melyen a pecsét van, az Egyházművészeti Lapban[1] is bemutatta.

Az apácza-convent valószinűleg elvesztette e pecsétet, mert idő folytával mást készíttetett s ezt megtaláltam az országos levéltárban.

Midőn Árpádházi boldog Margit ereklyéinek történetéhez az adatokat egybegyűjtöttem, át kellett tanulmányoznom a nyulakszigetebeli Sz.-Domonkosrendű és az ó-budai (1541 óta pozsonyi) Sz.-Klárarendű apáczák okleveleit, melyek jelenleg az országos levéltárban őriztetnek s annak becsesebb okmányai közé tartoznak. Eme kutatás közben találtam meg a nyulakszigetebeli apáczák pecsétét, hanem két újabb, a XVI. és XVII. századból való oklevelen. Ezek elseje 1567. jun. 30-ikáról van keltezve, és a Sz.-Domonkosrendű apáczák és férfiszerzetesek között, eme utóbbiaknak nagyszombati rendházát illetőleg létrejött szerződést tartalmazza, melyet aláirtak a domonkosok osztrák tartományainak főnöke *Grosuptus Antal*, az eme ügyben kiküldött érseki biztosok *Telegdy Miklós* és *Derecsky János* esztergomi kanonokok, a nagyszombati házfőnök *Kemlesi Máté* és végre az apáczák perjelnője *Sárközy Margit*. Ezen utóbb igy: «*Margareta Sarkewzy pryoryssa tulaydon kezzeve irta*». Az aláirók mindnyájan neveik mellé pecsétjeiket is oda illesztették. *Sárközy* neve mellett is ott van a pecsét, de mivel annak legendája nincs, nem volt előttem bizonyos, hogy az aláirónak személyes, vagy pedig hivatalának pecsétje-e az.[2] E kételyből kisegített a második oklevél 1605. márcz. 13-iki kelettel. Ebben beismeri *Szegedy Erzsébet* priorissa, hogy elődje *Fekete-Bátory Frusina* a leégett zárda építésére pénzt vett kölcsön és érte a zárda egyik szántóföldét adta zálogba. A minek hiteléül ezen okmányt állította ki, melyet a «*Conuentnek tulajdon pöcsétiuel*» megerősített.[3] *Szegedi Erzsébet* neve mellett ott van ugyanazon pecsét, melyet az előbbi *Sárközy Margit* neve mellett találtam. E szerint az nem magánszemélyé, hanem a nyulakszigetebeli apáczák conventjéé volt.

[1] *Schier*, Buda Sacra, 101. l.
[2] Archæol. Értesítő, 1877. 111. l.
[3] Hazai Oktár, VI. 283.

[1] Egyházművészeti Lap, 1884. 321. kk. ll.
[2] Orsz. ltár. Kincstári szakasz. Mon. Vet. Budens. 4. cs. 39. sz.
[3] U. ott. Acta Jesuitarum Coll. Tyrnav. 3. cs. 16. sz.

A pecsét nagyságát és alakját közelebb részletezni nem tartom szükségesnek, mert azt a rajz híven visszaadja. Csak a pecsét tárgyához kívánok hozzászólani. Figyelmet érdemel a lóhereidomba végződő, majdnem egyenlő hosszú ágakkal biró kereszt. Szárán a lóheridom középső dudorodása éles ékké alakul át, melynek hegyére stilizált liliom van alkalmazva. A szár lóheridomának két másik dudora mellett mindegyiknél hatágú csillag van. E két csillag a nyulakszigetebeli domokosrendű apáczák palástján alkalmazva volt csillagokkal lehet bizonyára összefüggésben. Ez röviden a pecsét tárgya. Feltünő benne a stilizált liliom, mely az Anjouk korára vall, a minek a többi rajz sincs ellenére; mert a zömök, rövid keresztet a kora XIV. század műízlésével megegyezőnek tartom. S valóban a pecsétet, melyet az országos levéltárban *Sárközy Margitnak* 1567. és *Szegedy Erzsébetnek* 1605. évbeli oklevelein találtam, már 1477-ben *Anna* perjelnő is használta, a mint *Majláth Béla* közleményéből[1] bizonyos. Hihető tehát, hogy a XIV. században készült, épen az Anjou-korban a nyulakszigetebeli dominicana apáczák conventjének e második ismert pecsétje.



A heraldikai színek meghatározásánál, azt hiszem, a dömés apáczák ruhájának színei adhatnak irányt. Fehér és fekete színű öltönyük után ítélve, valószínűleg fekete alapon a kereszt fehér volt. Palástjuk arany csillagai a czímerben is arany csillagokat tételeznek fel.

Az ó-budai Sz.-Klára-rendü apáczák pecsétje.

Erzsébet, Róbert Károly neje és Nagy Lajosnak anyja, az 1334. julius 15-ikén kelt pápai bulla szerint Budán (a mostani Ó-Budán) «*ad divini nominis et B. Clarae laudem et gloriam unum monasterium cum ecclesia, coemeterio, domibus et aliis officinis*» alapított.[2] Mely csakhamar életbe is lépett, és az özvegy királynő bőkezű támogatása által virágzásnak örvendett.

E zárdának pecsétjét az országos levéltárban szintén megtaláltam, habár csak XVII. és XVIII. századbeli okleveleken.

A történelmi nevezetességű és műbecscsel is biró pecsétnek latin majusculákból készült legendája ez:

✠ DOMINA ABATIS . DE VETERI BVDA.

Méretei és alakja a mellékelt hasonmás által híven kifejezvék. Így tehát csupán tárgyát ismertetem. Csúcsíves kápolnában a bold. Szűznek álló



alakja látható. Jobb karján gyermekét tartja. Fején, valamint a gyermekén is korona van. Az övét fénykör veszi körül, míg a gyermek feje körül ilyet nem látunk. Lábai alatt a félhold szemlélhető. A kápolna architectonicus részei feje fölött boltív-párrá idomúlnak, melyek fölött több tagozat van, ezek némelyike azonban nem egész tisztán vehető ki. Alól ketreczalakú helyiség szemlélhető, melyben ülő oroszlánt látunk. Az oszlopokból alkotott kápolnát két oldalt támpillérek szilárdítják. A legenda fonalakhoz hasonló több tagozat által van szegélyezve.

Figyelmet érdemel a pecsétnek tárgya, a bold. Szűznek alakja, annál is inkább, mert tudvalevőleg a clarissák ó-budai temploma a bold. Szűz tiszteletére vala szentelve. I. Lajos király 1355-ik évi oklevele:[1] «*In honorem beate Virginis*» épültnek mondja eme templomot. Mária királyné 1389. évben október 29-én[2] már határozottabban nyilatkozik és *a bold. Szűz dicsőséges nevének tiszteletére* szenteltnek mondja azt.

Annak tudatában, hogy az ó-budai clarissák temploma a bold. Szűz tiszteletére vala szentelve, kétségünk sem lehet arról, hogy főoltárán a bold. Szűznek szobra vagy képe volt. A csúcsíves stilnek megfelelőleg a főoltárnak szárnyas oltárnak kellett lennie. Ezen pedig valószínűleg inkább szobor, mint festmény volt. Nem is lehet másként, mert a zárda czímerének valamely oly szobor alakját kellett feltüntetnie, mely a kegyeletnek tárgya vala. Ilyen szobor pedig minden bizonynyal a főoltáré volt; tehát a pecséten ábrázolt szobor az ó-budai clarissáknak Mária nevére szentelt templomának főoltárán állott szobor alakját tünteti fel.

Végre a mi az okleveleket illeti, melyeken e pecsétet találtam, felemlítendőnek tartom, hogy az első 1676. szept. 7-ikén kelt. Az okmány

[1] Egyházművészeti Lap. 1884. 324.
[2] *Katona*, Hist. Crit. Hung. IX. 50.

[1] *Miller*, Epitome Vicissitudinum Urbis Bud. 11. l.
[2] Orsz. ltár. Acta Monial. Vet. Bud. 18. cs. 38. sz.

kiállítója *hadadi* báró *Wesselényi Anna Eugenia* apátnő, ki azt így kezdi meg: «*Nos Anna Eugenia Wesselényi Virginum Sanctimonialium Ordinis S. Clarae de Veteri Buda et Vásárhely in claustro B. Mariae Magdalenae Posonii degentium Abbatissa*» *etc.* Így tehát kezeimhez a pecsét először is Pozsonyban kiadott oklevelen került. Szakadatlanul használták azt a pozsonyi apátnők ama jogczímen, mert egyszersmind az ó-budai apátságot is birták. Kétségtelen, hogy 1541-ben Ó-Budáról magukkal vitték a Pozsonyba menekült clarissák pecsétjüket is. A többi oklevelek, melyeken még a pecsétet az országos levéltárban megtaláltam, tárgyunkra vonatkozólag érdekes adatot nem szolgáltatnak. Annál érdekesebb azonban ama oklevél, melyet *Majláth Béla* saját gyűjteményében bir, mely 1479-ben kelt és *Gereben Dorottya* ó-budai clarissa-apáczának magánlevele *Bykzády Péter* özvegyéhez, *Zsófiához*, saját nővéréhez. E levél zárlatán ugyanazon pecsét töredékei vannak, melyet az 1747. évi oklevélről bemutattam. Ebből bizonyos, hogy az ó-budai clarissa-apáczák pecsétje 1479-től egész 1747-ig nem változott s három századon át használatban volt.

Hogy 1747-ig volt használatban, ez onnan bizonyos, mert midőn 1714-ben a pozsonyi apáczák egy része Budán megtelepedett, a pecsétnyomót magokkal hozták és itt is használták. Azzal pecsételte például a budai clarissa-zárdának első apátnője *gróf Orehóczy Brigitta* 1742-ben kelt oklevelét. Csak öt évre ezután készíttettek új pecsétnyomót a budai apáczák, melynek legendája:

✠ SIG . CONV . BVDEN . SS . MON . ORD . S. CLARAE . A . 1747.

Habár ezüstbe van vésve, mégis igen silány munka. Ismertetésével, mint a XVIII. század művével, nem foglalkozhatom. A ki azonban iránta érdeklődnék, szemlélje meg a typariumot, mely a nemzeti muzeum pecsétnyomó gyűjteményében őriztetik.

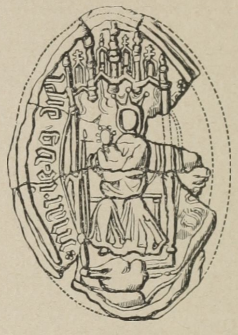
Ez alkalommal nem mulaszthatom el az érdeklődőket figyelmeztetni, hogy a nemzeti muzeum gyűjteményében a magyarországi clarissák eltörölt zárdáiból több darab pecsétnyomó van, melyeknek némelyike becscsel bir. Névleg öt darab a pozsonyiaktól, négy darab a zágrábiaktól. A pestiektől azonban egyet sem találtam. E pecsétnyomók az 1752-ben eltörült clarissák zárdáiban a kir. kincstári biztosok által foglaltattak le és 1849-ig a kincstári levéltárban őriztettek, ekkor a magyar pénzügyminiszteriumnak junius 10-ikén, 150. és 151. számok alatt kelt rendeleteivel adattak át megőrzésre a nemzeti múzeumnak.

A pesti plébánia-templom pecsétje.

Pesten a törökök megtelepedéseig, 1541-ig egy plébánia volt, mely saját, igen érdekes pecsétjével birt. A mandola-alakú pecsétnek baloldalán levő legendája az általam ismert lenyomaton hiányzik, a jobb oldalon levő még látható betűk:

✠ marie . vg . depe. . . . .

góth minusculák. Szalagok által kivülről és belőlről szegélyezve. Tárgya csúcsívű, igen díszes faldistoriumon ülve a bold. Szűz gyermekét jobb



karján tartva. Fején három ágú korona. Gyermeke feje körül pedig öt gyöngyszem látszik. Ruházata, kivált lábainál igen redőzött. A faldistorium architectonikus mennyezete gazdagon van tagozva. A négy apróbb íven oly alakú díszítmények vehetők ki, minők a főtemplom oszlopfejei felett még mai nap is szemlélhetők. Igen hiszem, hogy e motivumokat a templomban létező alakzatok nyújtották.

Ama körülmény, hogy a főtemplom a bold. Szűz tiszteletére vala szentelve, épúgy mint az ó-budai clarissák templománál, ama következtetésre jogosít fel, hogy a pecsétben a főoltáron létezett Mária-szobor van utánozva, mely a ruha ránczozata után ítélve ó-német mivű szobor lehetett.

Eddig e pecsétet két oklevelen találtam. Az első az 1511. évből való, a *Kisfaludy* család levéltárával került a nemzeti múzeumba. Az oklevél már megjelent nyomtatásban.[1] Az oklevélben a pecsétre vonatkozólag mondatik, hogy az: «*sigillum ipsius ecclesie.*» Zöld viaszba van nyomva magára az oklevélre. A másik oklevél 1537-ből való és az országos levéltárban őriztetik.[2] Ennek a pecsétre vonatkozó részei igen érdekesek, melyeket ez okból szó szerint átvettem: «*Nos Franciscus episcopus Epiphaniensis et plebanus ecclesiae parochialis civitatis Pesthiensis, suffraganeus et canonicus ecclesiae Quinquecclesiensis necnon canonicus ac vicarius in spiritualibus generalis auditor causarum in ecclesia sanctistimae Trinitatis in*

[1] Hazai Okt. I. 403. l.
[2] Monialium Poson. Miscell. 55. cs. 36. sz.

suburbio civitatis Budensis ad Thermas superiores fundata . . . has literas nostras sigillo dicte ecclesie nostre iuxta veterem ac antiquam consuetudinem munitas et roboratas . . . Anno domini miliesimo quingentesimo tricesimo septimo, decimo septimo die Augusti.» A plébánia pecsétje emez oklevelen a viasz fölötti papirszeletre van nyomva; s ezért rajta a pecsétnek csupán fővonásai vehetők ki. A bemutatott ábra az 1511. évi oklevélről másoltatott.

Elég legyen ennyi kezdetnek. Minthogy Budán és Pesten a török bejövetele előtt három káptalan, körülbelül 10 plébánia és 20 szerzetesház volt, és mivel nemcsak szigorúan a moralis testületek, hanem a testületek képviselőinek hivatalos pecséteit is a sorozatba felveendőknek tartom, igen hihető, hogy e bemutatott 10 pecsétnél többet is fognak még találhatni. Jelenleg is már nehány ó-budai prépost, valamint a Sz.-Gellért plébánia lelkésze pecsétjének nyomában vagyok.

E törekvésemhez az ügybarátok szives támogatását igen kérem.

NÉMETHY LAJOS.

KÖNYVISMERTETÉS.

A székesi gróf Bercsényi család. *1470—1835. Eredeti kézirati kútfőkből irta* **Thaly Kálmán.** *Budapest 1885—87, I. II. kötet.*

A tárgyát meleg szeretettel felkaroló történetíró őszinte lelkesedése, mely néhol az olvasót is magával ragadja, teljes otthonosság az illető korok és nemzedékek történeteiben, alapos józan ítélet, melynek értékét a subjectiv felfogás nem gyöngítheti, élénk, de egészséges phantasia, mely úgyszólván lelket önt a néhol igen is töredékes, száraz adatokba: jellemzik legfőbbképen Thaly Kálmán legújabb művét. E jó tulajdonságok azonban rendesen az ellenkező végletekkel szoktak érintkezni. A lelkesedés sok tekintetben elfogulttá, a nagy otthonosság igen könnyen bőbeszédűvé s mi ennél rosszabb, unalmassá teheti az írót. Thaly e scillákat szerencsésen tudja kikerülni előttünk fekvő munkájában. Magasztaló szavakkal nem fukarkodik ugyan hősei számára, de vajjon meghazudtolják-é ezt a tények? s bár szivesen időzik el ő is az ismerős tájakon és emberek között, de van hozzá tehetsége, hogy folyton új meg új érdeklődést költsön ezek iránt; élénk képzeletére pedig tagadhatlanul bő tudománya van mérséklő hatással, figyelme mindenre kiterjed, titokban semmi sem maradhat előtte, az emberek cselekedeteinél a motivumokat is fölismeri, a tudott tények tehát úgyszólván lekötik, kellő határok közé szorítják a phantasia kalandozásait. Hőseit nemcsak legjellemzőbb oldalaikról és cselekedeteikben mutatja be, de a kicsinységeknek látszó dolgok is kellő figyelemben részesülnek nála; s bár kétségtelenül idealizálja is néhol azokat, de jellemzésükre alapjában véve való színeket használ s néha épen az aprólékosságig menő adatbőségnek köszönhetjük, hogy oly dolgokról, mikre nézve a tudós szerzővel talán nem egészen értünk egyet, magunk alkothatjuk meg véleményünket. Erre azonban kevés alkalom kinálkozik s már előre is tartózkodás nélkül kimondhatjuk, hogy nézetünk szerint a Bercsényiek két nemzet története által megörökített nagy nevükhöz méltó emléket nyertek Thaly művében.

Ismerkedjünk meg tehát azzal közelebbről.

A Bercsényi család története többé-kevésbé össze van forrva nemzeti életünk válságos napjaival s a korszellem néha prægnans kifejezésre jut egy-egy Bercsényi typicus alakjában. — Az a társadalmi átalakulás, mely a hitújítás és a mohácsi veszedelmet követő török uralommal vette kezdetét, — hozta őket is felszínre, s midőn az első Bercsényi neve felmerül emlékeinkben, alig vagyunk képesek meghatározni, hogy feltörekvő *homo novussal* van-e dolgunk, vagy a romjaiból újra emelkedő család életerős sarjadéka áll előttünk.[1] Mert ez utóbbi föltevés is bir némi alappal, ha szinte nem is vagyunk képesek összekötözni a vérségi kapcsolat egyes szálait. A Bercsényiek, akár Veszprém vagy Somogy, akár Pozsega vármegyében keressük is ősi fészküket, mindenképen dunántúli eredetüek, mert *Bercsény* nevű helységeket az ország ezen részeiben találunk, még pedig már az első Árpád házbeli királyok korában; I. László azonban Hont és Bars vármegyében nyervén adományul jószágokat, itt alapított családot és tette nevét legelsőben ismeretessé. A szerencsétlen véget ért II. Lajos király udvarnoka (aulæ familiaris) volt, s a mohácsi véres napot túlélve visszavonult jószágaira, falusi nemes módjára örökös perpatvarban élvén birtokos társaival, de e mellett szaporítgatá is, — a mennyire harczi lárma között békés eszközökkel lehetséges volt — szerzeményi javait. — Mert a hadi élettől úgy látszik távol tartotta magát és a Ferdinánd és Szapolyai János

[1] E kérdés eldöntésére nézve, véleményem szerint, az Imre által viselt udvarnoki czím irányadó nem lehet, mert van példa rá a XVII-ik századból, hogy a nemességet nyerőnek közvetlen utódja már «aulæ familiaris» czímmel díszeskedett alig 30—40 év elmultával.

közötti trónvillongások az ő sorsára kevés befolyást gyakoroltak. — Ferdinánd-párti volt s ennek udvari főemberei között említtetik, de politikai magatartásának okait keresni, véleményünk szerint, haszontalan fáradság lenne. Mennyi előttünk talán örökre titokban maradó körülmény befolyásolhatta a maga korában országos jelentőséggel különben nem biró embert, melyek között jószágainak megtartása nem utolsó helyet foglalt el. E jószágok pedig a Habsburgpárt uralma alatt álló vidéken feküdtek. Egyénisége nem domborodik ki előttünk, jellemző vonásai, a mennyire a fenmaradt gyér adatokból megítélhetjük, egyátalában nem individualisak, hanem közösek kortársaiéval. — Két fia maradt I. Imre és Boldizsár, ki azonban még gyermekkorában egy előttünk titokteljes gyilkosságnak esett áldozatul. Leányai közül Erzsébetet theszéri Deméndy András, Katalint az ősnemes mérgesi Pokyak közül származó Menyhért vette nőül.

I. Imre, ki a *székesi* előnevet hagyta maradékaira, már sokkal határozottabb egyéniség atyjánál. Középszerű viszonyok között élő szülőknek merész, vállalkozó szellemű gyermeke, ki a reá szállott javakon még két testvérrel osztozkodva, szűknek találta az egyszerű otthont, hiszen a gyermeki kegyeleten kívül valami más kötelékek nem is igen csatolhatták az ősi fedélhez. — Talán egy rozzant udvarház, a hozzá tartozó néhány hold földdel, melyről a jobbágy megszökött, szőlőhegy, melynek a török iszsza levét, ki mióta befészkelte magát országunk szivébe, nincs nyugalma a föld népének s nem nyujt biztonságot többé asszonynak, síró-rívó csecsemőnek az ősi curia. — De megnyilt ám a vitézi pálya, hol hirt, dicsőséget, vagyont lehetett szerezni egyetlen szál karddal. — Így gondolkozott Imre, midőn felköté az öröklött fringiát s még ez magában véve általános jellemvonása volt a kornak; a helyett azonban, hogy a legelső kir. őrség zászlaja alá esküdjék, melyet történetesen útjában talált, a mint ezt legtöbben bizonyára tették volna, elvándorolt messze földre s fölajánlotta szolgálatát János Zsigmond fejedelem, illetőleg az akkor még váradi főkapitány Báthory István lengyel királynak. E cselekedete már határozottan az egyént jellemzi, jóllehet általános lélektani okokból is meg lehetne fejtenünk. Közönséges tapasztalás az, hogy a legtöbb Imréhez hasonlóan *szerencsét próbáló ifju legény*, vagy általában azok, kik nem hivatkozhatnak nagynevű ősök érdemeire, nincs hatalmas pártfogójuk és minden ajánló-levelük erős karjuk s talán megnyerő tulajdonságaikban rejlik, ha e mellett nagyra törekvők, ambitiosusak, rendszerint az ellenzékhez csatlakoznak, hol kevesebb előitélet mellett érdemeiket sokkal inkább méltányolják, és könnyebben nyujtanak tért előttük, mint az *Isten kegyelméből* való hatalmasak. — Imrét azonban politikai hajlamai is vezérelhették, elég az hozzá, hogy rövid idő alatt érvényt tudott szerezni tehetségeinek. Az ifju erdélyi fejedelemség megbecsülte a jó vitézséget, de Bercsényit a Báthoryak személyesen is kedvelték; udvarnokká lőn oldaluk mellett és 1577-ben Kristóf vajdától Kendeő és Székes marosszéki helységeket nyerte adományul. Midőn pedig Saárossy Istvánnak, nagyfalusi és szalontai Tholdy Annától született Zsófia leányát nőül vette, ennek hozományával nem csak ez országrész legelső birtokosai közé lépett, de Erdély legfőbb családai s köztük az iktári Bethlenekkel is vérségi kapcsolatba jött, s 1584 körül meghalván, neve és vagyonában oly örökséget hagyott utódaira, mely által nyomdokaiba lépve magasra emelkedhettek. Fiai közül I. Istvánnak felesége Sóvári Soós Borbálától maradékai nem származtak, II. László azonban tovább terjesztette a maga nemzedékét s a XVI. század végével egy nagyfontosságú tisztséget, a szörényi bánságot viselte. — Thaly ugyanis az eddigi nézetek ellenében kimutatja, hogy a Bercsényiek közül nem I., de II. László volt a szörényi bán s meghatározza annak idejét is 1596-ban. Sajnálatraméltó azonban, hogy a nem sokkal utóbb bekövetkezett erdélyi zavarok történetében nevével többé nem találkozunk s hogy Básta garázdálkodása és Bocskai István támadása idején milyen szerepet játszott buzgó katholikus voltából, másfelől a Báthory ház iránti ragaszkodásából, melyek föltétlenül a bécsi udvar felé vonták őt — legfeljebb következtetnünk lehet. — Felesége Pekry Gábor bihari főispán özvegye Baládffy Borbála volt, előkelő vérségű, nagybirtokú úrasszony, kitől származott ivadékai már csak összeköttetéseiknél fogva is hivatva voltak elsőrangú szerepkört tölteni be Erdély államéletében. A Bercsényiek azonban, mint már igen korán észrevehetjük, azon emberek közé tartoztak, kiknek a világban való boldogulásuknál és emelkedésüknél hasonló előnyök csak mint másodrangú tényezők jönnek tekintetbe s a fő ok mindig egyéniségükben rejlik. — II. Lászlónak négy leánya s egyetlen Imre nevű fia maradt. — Amazok — Margit, Borbála, Zsófia és Zsuzsánna — az ákosfalvi Fichior, gyalakuti Lázár, kállai Kun, farnasi Géczi családbeliekhez mentek nőül, II. Imrével pedig kezdetét veszi a Bercsényi név nagyobb történelmi jelentősége.

A Bercsényiek nemzedékről nemzedékre szálló közös jellemvonását, a «*nyughatatlan tüzes vért*» azonban mi csak Imrében látjuk először föltámadni, ki e mellett korának minden jellemző sajátságait egyesíté magában s valóságos prototypusa a 30 éves háború lovagjainak. Ifjuságában Bethlen Gábor hive, kihez — anyai ágon mind a ketten Toldi vér lévén — rokoni kötelékek fűzik s a fejedelem kétségtelenül nagy hasznát veszi kiváló képességeinek; később, mert

ellenkező vallási és politikai meggyőződések, sértett büszkeség, ki nem elégíthető becsvágy, s talán a mindezeknél hatalmasabb *érdek* elidegenítik ők a fejedelemtől — egy épen közbejött s reá nézve talán súlyos következményekkel járó vallási versengés alkalmából Ferdinándhoz pártol, hol csakhamar fölismerik fényes tehetségeit, Esterházy nádor, Pázmány érsek, Forgách Ádám, a Pálffyak és Erdődyek örömmel fogadják, királyi kamarás, nógrádi főkapitány, majd báró lesz s miután aránylag rövid, de a diplomatia terén nem közönséges eredményeket fölmutató életét a Habsburg-ház szolgálatában töltötte el, 1639-ben mint huszár-tábornok a svédek elleni harczban a csehországi csatatéren hős halált hal. Hitbuzgósága rajongássá fokozódik s felekezeti türelmetlensége határt nem ismer. Kétszer zarándokol a Megváltó sírjához, s a jeruzsálemi patriarcha a «*szent sír lovagja*» czímmel díszesíti fel (innen a kereszt a Bercsényiek czímerében) s míg székesi birtokán megzavarja a reformatusok isteni tiszteletét s feldühödt szenvedélye vérontásra ragadja, Karánsebesre behozza a jezsuitákat, bőkezűleg gondoskodva felőlük. E mellett jó gazda, ki pár ezer tallérral bujdosik ki Erdélyből s ezt oly ügyesen forgatja, hogy rövid idő alatt ismét gazdagnak nevezhető. Ferdinándnak is kölcsönöz, mi által a galgóczi uradalom egy részét szerzi meg. — Erős magyar, úgyannyira, hogy midőn második zarándok-útjára indulva, azon esetre ha fiai meghalnának vagy papokká lennének — minden vagyonát a pozsonyi rendházra hagyja ugyan, de kiköti, hogy a jövedelem *kizárólag magyar alumnusok tartására fordíttassék*. — Életéhez méltó volt halála, s az ügy, melyet annyi odaadással, sohasem szünő lelkesedéssel szolgált, tagadhatlanúl sokat veszített benne. Felesége magyar-peterdi Lugassy Borbála volt, kinek kezével a sólymosi vár és a karánsebesi javakon kívül, Hódmezővásárhely várost és uradalmát nyerte, melyek azonban rövid idő mulva török kézre birtak.

Az uralkodóház szolgálatában kiontott vére megtermé gyümölcseit az utódok számára. — Ferdinánd élete fogytáig kötelezve érzé magát a Bercsényi árvák iránt, és e kötelességének valóban nemesen felelt meg. Erzsébet nevű leánya zárdaszűz, majd a pozsonyi Clarissa-convent fejedelemasszonya lett, de László és Imre úrfiak nagy hasznát látták egyszer-másszor a legmagasabb pártfogásnak, mikor erőszakos szilaj vérük esztelen cselekedetekre ragadta őket. — Nem a királyon mult, hogy atyjok érdemeinek maradandóbb jutalmát nem vehették. — Imre, mint érsekujvári lovastiszt sehogysem tudott bele törődni a katonafegyelembe, Eszterházy Pál altábornok pedig nem az az ember volt, ki szemet hunyjon az úrfi garázdálkodása előtt, mint a jó öreg Pálffy gróf. — Meg is lakta vagy két ízben az érsekujvári tömlöczöt a nyughatatlan ifju vitéz, bár nem igen okult belőle s rövid idő mulva, bár ama korban nem szokatlan, mégis csaknem főben járó vétséget követett el, melynek következményeitől csak Ferdinánd kegyelme óvhatta meg. — Miután pedig hozzá sok tekintetben hasonló testvére *László* a gondjaira bizott damasdi vár elvesztésével szintén veszedelmes bajba került s legenyhébb büntetésül kapitányi tisztét le kellett tennie, a két testvér elbusultában Erdélybe bujdosott, hol Rákóczi fejedelem udvarában nagy tisztességben laktak, végig harczolták ennek hadjáratait és Imre a szerencsétlen gyalui ütközetben György fejedelem oldalánál esett el (1660); s miután László már előbb meghalt, a Bercsényi család egyetlen tagja, fenntartója I. Miklós volt, a báróságra emelkedett Imre legifjabb gyermeke.

A család Magyarországon még nem tudott gyökeret verni. II. Imre erdélyi menekült vala, kit saját érdemei magasra emeltek ugyan a társadalomban s az uralkodóház kegyelmében, de a benszülött aristokratia csak idegennek tekintette a Bercsényieket, kikhez szorosabb kötelékek nem csatolták. Kitetszett ez mindjárt Imre halála után, midőn egy hatalmaskodó főúr gróf Forgách Ádám a galgóczi uradalom végett a legnagyobb méltatlanságot követé el maradékai ellen és ha maga a király pártfogása alá nem veszi az árvákat, bizony senki se emel szót mellettük. Míg atyjuk hős halála emlékezetben, meghitt emberei, bizodalmas barátjai életben valának, csak tűrhető volt a dolog, de idő multával mind jobban-jobban kellett tapasztalni a Bercsényi fiuknak, hogy nem valódi otthonuk Magyarország s bizonyára lehetett okuk visszavágyni Erdélybe, hol őseik porladoztak, hol az egész főnemességgel rokonságban állottak és senkisem tekinthette őket idegeneknek. — Mi legalább, a birtokviszonyokat tekintetbe se véve, ezt tartjuk kibujdosásuk legközvetlenebb indokául s csakis így tudjuk megérteni, hogy midőn Miklós tanulmányait Nagy-Szombatban, majd a bécsi egyetemen bevégezte, követte két testvérbátyját Erdélybe, és Rákóczi udvarában, annak örökös harczai között vetette meg alapját hadi ismereteinek. — Ámde testvérei és a fejedelem halála után mi keresete lett volna itt többé? Várad és Jenő elestével jószágait a török élte, s az ügy, melynek védelmében László bátyja vérét ontotta, maga pedig ifjusága legszebb éveit áldozta föl, Gyalunál végkép elveszett s a bukott párt híveinek menekülni kellett. Menekült tehát ő is, mert nem a fajta ember volt, ki a zavarosban halászszék, elveit, meggyőződését áruba nem bocsátotta soha s midőn mint egykoron atyja végbúcsút mondott a polgárháború dulta kis országnak, aligha volt ugyan pár ezer tallér tarsolyában, de erős kart, bátor szivet, szilárd jellemet, gaz-

dag hadi tapasztalatokat hozott magával s ezek bizonyára értek annyit, mint a csengő tallérok.

Magyarországon most nagy szükség volt a hozzá hasonló emberekre, s Miklós csakhamar bebizonyította azt, a mit fentebb a Bercsényiekről általánosságban mondottunk. Összeköttetés, pártfogás nélkül előbb az érsekujvári összes lovasság parancsnoka, majd az erősség török kézre jutása után, bányavidéki altábornok, ország kapitánya lett, Brunócz, Temetvény várainak s több jószágoknak ura. — Rövid idő mulva meg is házasodott, nőül vevén Forgách György fiatal özvegyét, gróf Rechberg-Rothenlöwen Erzsébetet. Szerzett tehát méltóságot, vagyont, összeköttetést s míg az uralkodóház iránt való tántoríthatlan hűsége, fényes hadvezéri tehetségei az udvar föltétlen bizalmát szerezték meg számára, addig igaz magyarsága, egyenes, őszinte jelleme, párosulva megnyerő rokonszenves modorral honfitársai közbecsülését, alattvalói ragaszkodását eredményezték. A Thököly-felkelés idején nehéz megpróbáltatásnak volt kitéve a különben erőslelkű férfi. A kötelességérzet, a letett eskü szentsége, a katonának zászlajához való ragaszkodása, küzdött benne a nemzetéhez való szeretettel, megszilárdult, úgyszólván kisded korától bele csepegtetett elvek, a szív s a vér lázadó hatalmával. De mint valódi férfi állotta meg helyét, s hű maradt önmagához az utolsó pillanatig, és midőn a végső szükségben meghódolt, vagyis inkább megadá magát Thökölynek, ekkor sem szegte meg esküjét, nyiltan, tartózkodás nélkül kijelentve, hogy uralkodója ellen sem karddal, sem tanácscsal nem szolgál s fölhasználta a legelső kedvező alkalmat, hogy visszatérjen Leopoldhoz. Mi előttünk «gyáltalában nem homályos Thökölyhez való viszonya»[1] s az uralkodó-ház iránti hűségét meg tudjuk egyeztetni abbeli óhajtásával, bárha ne kellene a bujdosók ellen hadakoznia! Pártállására nézve nem látunk itt semmi ellentmondást, sőt kevesebbre becsülnők Bercsényit, ha nem másként *cselekedett*, de másként *érzett* volna! Szive fájt a magyarság romlásán, ki-kitör belőle önkénytelenül is az idegen zsoldos had garázdálkodásai miatt való elkeseredés s nem képes visszafojtani erős fajszeretetét, de még se csatlakozik a felkelőkhöz, mert a becsület zászlajához köti s a forradalom nem egyezik meg elveivel, mert egész életében a gyűlölt félhold ellen küzdött, melylyel most a bujdosók szövetkeztek, mert rendkívül buzgó, türelmetlen katholikus, kinek már neveltetése traditióinál fogva sem lehet érzéke a vallásegyenjogúság iránt. — Miben nyilvánul tehát a bujdosók iránt való rokonszenve? egyedül abban, hogy visszaretten a gondolattól, hogy honfivért ontson! Ez a mi szemeinkben csak emeli őt, másfelől pedig hűségének már annyi tanubizonyságát adta, hogy e rokonszenvéért, ha szinte tudták is, nem gyanakodhattak reá Bécsben. — Hányan gondolkoztak Bercsényihez hasonlóan a jobb hazafiak közül, kiknek dynastikus elveihez kétség nem férhetett. Könnyen mondjuk ki itéletünket, pedig vajmi nehéz volt abban az időben a politikai hitelveknek az egyéni érzületekkel való egyensúlyát föntartani.

Kétségtelenül egyik legszebb napja lehetett Bercsényi életének, midőn a nemzet százezreinek kissé talán korai örömujjongása között a keresztet látta ismét ragyogni a fejedelmi Buda ormain. A visszafoglalás dicső művében fiával együtt neki is rész jutott, de pár év mulva, a sok vihar edzett huszártábornok, Leopold belső titkos tanácsosa, majd élete végén gróf, miután egyetlen fiának homonnai gróf Drugeth Krisztinával tartott lakadalma örömét megérte, örök nyugalomra tért a nagy-szombati templom sírboltjában.

Ezzel eljutottunk II. Miklóshoz, a hires kurucz-vezérhez, kinek neve a Rákócziéval egybeforrva, mint Thaly szépen mondja: «*sötét másfél század fáklyavilágává lőn a magyar nemzet nagy tömegének*».

Innen kezdve Thaly műve nem egyszerű biographia többé, melyben az országos események a hős cselekvéseinek úgyszólván csak keretét képezik, de hű, alapos és a közvetlenség megragadó színeivel festett története e válságos időszaknak, s mint ilyen talán a legsikerültebb szerzőnek eddigelé megjelent összes munkái között. A Bercsényi név ezután is központ marad ugyan, de csak a mennyiben az események Miklós személye körül csoportosulnak s az a nehány kitérés, hol szerző hősének birtok és szorosabb értelemben vett házi ügyeit adja elő, véleményünk szerint nem csak a munka culturtörténeti becsét emeli, de épen általuk válik tökéletesebb és jellemzőbbé a korrajz. Továbbá jóllehet a fő ok erre nézve tagadhatlanúl a hírneves kuruczvezér élet-körülményeiben rejlik, mégis elvitázhatlan érdeme Thalynak, hogy művének két egyaránt fontos érdekét oly szerencsésen tudja összeegyeztetni, hogy midőn elénk tárja a viszonyok ama kényszerítő hatalmát, melynek következtében Leopold egyik leghivebb katonája forradalmi vezérré lesz, akkor egyszersmind megismertet bennünket a szabadságától megfosztott, javaiból kiélt, érzületében meggyalázott nemzet kétségbeejtő állapotával, melynek alsóbb osztálya véginségre jutva, a tárogató legelső szavára halálmegvetéssel rohan zsarnokaira.

Bercsényi mint szegedi kapitány, bányavidéki tábornok, később Ung vármegye főispánja és felső magyarországi tartományi fő hadi biztos minden befolyását arra használja, hogy a vérig zaklatott

[1] E munka egy megelőző ismertetését lásd *Századok* 1886. I. füzet 66. lapján.

nép s a katonaság önkényének kiszolgáltatott kisebb nemesség állapotán lehetőleg könnyítsen, de a vérszemet kapott német várparancsnokok Buda elfoglalása után s a török uralom hanyatlásával már is úgy tekintik a magyart, mintha fegyverrel meghódított rabszolga nép lenne, és zsoldosaik, minthogy a kincstár a folytonos hadakozás következtében üresen állott, rablásból, fosztogatásból élnek. — A község nyögve, átkozódva bár, de még mindig tűri a keserves igát, s várja mikor üt végre a szabadulás órája. — A katona Bercsényi még nem látja világosan, hol gyökerezik a baj, csak az általános nyomor legközelebb fekvő okait ismeri, s fölemeli szavát az udvarnál a zsoldos hadak túlkapásai, a német generálisok önkénye ellen. Majd mint a 13 vármegye főkövete még mindig reményli, hogy jobbra fordíthatja a közállapotokat, ha az uralkodó előtt a nép nyomasztó helyzetét nyiltan föltárja. — Rövid idő alatt kiábrándul, mert a közbejött események meggyőzték őt arról, hogy Leopold kormánya le akarja igázni a magyar nemzetet, megfosztva nyelve, alkotmánya, s előjogaitól, és az örökös tartományok módjára önkényileg uralkodni felette. Lelkes szavaira mindannyiszor elutasító közöny lőn a válasz, s a dynastikus elvekben nevelt katonában föllázad a magyar nemes, a büszke olygarcha, ki uralkodójától is csak kitüntetést fogad el és nem kenyeret, mit elvei, meggyőződése, érzületei föláldozásával kellessék megszolgálni: lemond hivataláról s a magánéletbe vonul.

Ezalatt a viszonyok még rosszabbra fordulnak s Bercsényi sejti, hova fog vezetni a bécsi udvar önkénye, éles szeme előre látja a történendőket, mert senki sem ismeri nálánál jobban a nép hangulatát; s ki az 1697-iki tokaji zendülés elnyomásánál közreműködött, igen jól tudja, hogy egyetlen eldobott szikra lángra lobbantaná az egész országot. — Azonban aggodalmait magába zárja s igyekezik a mennyire lehet távol maradni a közügyektől.

A következő fejezetekben szerző érdekesen írja le, mint ismerkedett meg Bercsényi Eperjesen laktában a nemzeti szabadságharcz prædestinált vértanujával, a nála 10 évvel fiatalabb Rákóczi Ferenczczel s mint nőtt, izmosodott e két férfiu barátsága a közös bánat könnyei, a közös eszmék melegénél. Kitárták egymás előtt keblük keserűségét s megérlelődött bennök a gondolat: fölszabadítani szerencsétlen nemzetüket. Az első kisérlet kudarczát, Longueval árulását ismerjük. Rákóczit Bécsujhelybe vitette Leopold, Bercsényi lengyel földön talált menedéket. De az ifju magyar herczeget megóvta a gondviselés nagyatyja Zrinyi Péter sorsától. Börtönéből kiszabadulva, Lengyelországban egyesült barátjával s az 1703-ik év tavaszán már lobogott a szabadság zászlója Magyarország bérczei között, felzúdult a nép mint a haragos tenger árja, bőven ontotta vérét és követé vészbe, halálba a régen várt «*Messiást!*»

Bercsényinek lengyelországi működését s a szabadságháború tulajdonképeni kezdetét Thaly munkája előtt csak vázlatosan ismertük. Sokat írhatnánk, különösen az elsőről, de térszűke miatt csupán annyit jegyzünk meg, hogy épenséggel nem tartjuk túlzottaknak ama szavakat, mikkel Thaly hősét, kinek fényes tehetségei most nyilvánultak először, magasztalólag elhalmozza. — A korszak leggyakorlottabb s legügyesebb diplomatájának is becsületére vált volna ama lázas, mégis oly meggondolt s rendkívül éles elmére való tevékenység, melyet az üldözött magyar menekült idegen földön, idegen emberek között hazája érdekében egymaga kifejtett, s a franczia követ Du Héron őrgróffal folytatott tárgyalásait olvasva, nem egyszer valóban csodálatra ragad bennünket Bercsényinek sokoldalú képzettsége, ékesszólásának megnyerő hatalma, mély emberismerete s a mi talán legeklatánsabban nyilvánul azokban, a hadi viszonyok beható tanulmányozása, úgy otthon, mint a hon határain kívül. A mi pedig a szabadságháború kezdő korszakának és kitörésének leirását illeti, ebben Thaly egy oly fejezettel bővítette történelmünket, melyet eddig úgy a szakember, mint a nagy közönség sajnosan nélkülözött; könyvének ide vágó részletei nem csak rendkívül érdekesek, de sok tekintetben kiváló fontossággal birnak.

Nem utolsó, sőt a genealogus előtt bizonyára nagy érdeme e munkának a bonyolult családtani kérdések beható tanulmányozása. A Bercsényiek kiterjedt összeköttetései szálanként rendezve vannak itt, nagyon sok téves adat nyer rectificálást, és számtalanszor fogunk a mű első kötetéhez folyamodni, ha a Bercsényiekkel rokon családok, — s mily nagy volt ezek száma! — leszármazásánál, nehezen eloszlatható kételyeink támadnak. — Nagy érdeklődéssel várjuk a mű folytatását, s ha szerzőnek az a legfőbb czélja általa, *hogy a rodostói sírlap feliratát bevésse az unokák szivébe*,[1] ezt véleményünk szerint okvetetlenül el fogja érni, ha ugyan már eddig is el nem érte: ennél szebb jutalom pedig Thalyra nézve nem is képzelhető.

KOMÁROMY ANDOR.

[1] I. kötet. 7. lap.

VEGYES.

A Zichy család őseiről.

A magyar történetírás nagy köszönettel és hálával tartozik e nevezetes, főrangú családnak, mert ő volt az első, a mely történelmi kincsekben gazdag levéltárának okleveleit sajtó alá bocsátván, azokat a közhasználatnak átadta. A Zichy család okmánytára II-ik kötetének kiadatásakor szóba került a Zichy család ősének kérdése is. Az okmánytár nagyérdemű szerkesztője e kérdésre nézve így nyilatkozott: «Zichy Paska fiai László és Jakab elsőben 1347-ben említtetnek (II-ik k. 163. sz.) Annak, hogy ezen Paska atyja ki volt, az eddig közölt okmányokban még nyomára nem jöheténk. Nagy Iván családtani munkája utolsó kötetének 479. lapján Paska atyjául Gált említi, mint a Zichy család tudvalevő első ősét, azonban a jelen (zsélyi) levéltár adatai szerint azon Paska, kinek atyja «Gallus de Zayk» vala, még 1378-ban is élt (fasc. 16. nro. 8) . . . . a fönnebb idézett II-ik kötet 163. sz. alatti 1347-ben kelt okmányban előforduló Paska — László Jakab atyja — tehát *a Zajki Gál hasonnevű fiával ugyanaz* nem lehet, mert a többször felhívott 1347-iki okmány keltekor ezen Paska már nem élt».[1]

Tehát Nagy Iván szerint Szajki Gál volt a Zichyek őse, Nagy Imre szerint pedig Zichy Paska.

Rövid idő mulva a Zichy cs. okmánytára II. kötetének megjelenése után Radnai Ferencz a zsélyi levéltár őre fogott tollat ez ügyben és Nagy Imrének felelve azt vitatta, hogy Szajki Gált kell a Zichyek ősének tartanunk. Hivatkozott ennek bebizonyítása végett I. Ferdinánd 1548-iki adománylevelére, a melyben az egész Szajk falu a Zichyek ősi birtokának van mondva; hivatkozott a régi genealogiai táblákra, a melyek szerint az első Zichyek hol Zich-ről, hol Szajk-ról írják magukat; Nagy Imre ellenvetését pedig úgy fejti meg, hogy az 1347-iki oklevél nem nevezi Zichy I. Paskát néhainak, s ennélfogva élhetett I. Paska 1378-ban is.[2]

Megvallom, hogy Radnai Ferencz ezen felelete engem nem elégít ki egészen. A XVI. századbeli adomány-levél bizonysága bajosan alkalmazható a XIV. századra; a genealogiai táblák, tudjuk, hányszor hibáznak. De még ha elfogadnók is ezek bizonyságát, az a legnagyobb hiba, hogy a Nagy Imre által Szajki Gálnak a Zichy családhoz tartozósága ellen fölhozott nehézség csak el van ütve, de nincs megfejtve, mert azt mégis csak bajos elhinni, hogy az a Zichy I. Paska, a kinek már 1347-ben felnőtt fiai vannak, és már nem ő, hanem fiai szerepelnek, még 31 év mulva is életben legyen.

Pedig tulajdonkép ez a kérdés sarkpontja; ha a Nagy Imre által Szajki Gál ellen fölhozott nehézség meg van fejtve, akkor mi sem áll útjában annak, hogy Szajki Gált tartsuk a Zichy család ősének. Ezt a nehézséget pedig okleveleink egyik, családtani tekintetben nagyon figyelemre méltó szokása és egy mind Nagy Imre, mind Radnai figyelmét kikerülő oklevél segítségével *meg lehet fejteni.*

Ugyanis okleveleink néha a családtagok felsorolásánál egy-egy nemzedéket kihagynak, legtöbbnyire az atyát kihagyva egyenesen a nagyatyát nevezik meg. Pl. az aradi káptalan egyik, 1385-ik oklevelében ezen nemzedékrend olvasható: «Stephames filius Petri filii Heem,» holott Pesty Fr. nagyon helyes megjegyzése szerint tulajdonképen ennek kellene ott állania: «Stephanus filius Petri *filii Pauli* filii Heem»,[1] mert Péter nem fia, hanem unokája volt Heem-nek. Tehát itt egy ízt kihagytak. Továbbá egy 1397-iki királyi oklevélben olvassuk: «Joannes filius condam comitis Stephani (Bebek) agazonum magister»,[2] holott nemsokára egy 1398-iki oklevélben ugyane Bebek Jánosról azt olvassuk: «Joannes filius Ladislai filii comitis Stephani Bebek».[3] Tehát az 1397-iki oklevél Bebek János atyját kihagyta.

Az az oklevél pedig, a mely e kérdésre világosságot derít, Fejérnél olvasható[4] és 1361. május 2-án kelt. A Zichyekre vonatkozólag ebben ez áll: «Jacobus, Ladislaus *et Pasca filii Pasca de Zich*» pörbe fogják Lindvai Bánffy Istvánt és Lászlót. Ebből világosan kitűnik, hogy Zichy I. Paskának egy hasonló nevű fia volt: *II. Paska.*

Ez a II-ik Paska az, a ki még 1378-ban is élt, s a ki az 1378-iki oklevélben Szajki Gál fiának mondatik ugyan, de nem oly értelemben, mintha Szájki Gál neki édes atyja lett volna, hanem az oklevél az előbb említett szokás szerint édes atyja nevét, a ki különben szintén Paska volt, kihagyta. E szerint az 1361—78-ban előforduló II. Paska Szajki Gálnak unokája volt és így a Zichyek első őséül csakugyan Szajki Gált kell tartanunk, mert azt hiszem, az előadottak után ez ellen semmi nehézség sem hozható föl.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

[1] Zichy család okmánytára. II. k. Előszó XIV. lap.
[2] Századok. 1873. évf. 574—578. ll.

[1] Krassó vármegye története III. k. 163. l.
[2] Katona: Historia Crit. XI. k. 450. l.
[3] U. o. 459. l.
[4] Cod. Dip. IX, 3. köt. 283. l.

A Rajcsányiak czímere.

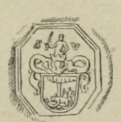
(Egy pecsétrajzzal.)

A «Turul» IV. k. 103. lapján «Czímer hamisítás a mult században» czím alatt T. K. azzal vádolja Rajcsányi Ádámot, hogy azt a bizonyos 1130. évi adománylevelet ő gyártotta volna és ő koholta a Rajcsányi család s törzsrokonai által használt czímert is, mely czímer különben Nagy Iván «M. O. Cs.» IX. k. 589. lapján ki is van adva.

Rajcsányi Ádámot kortársai a genealogia terén kiváló tekintélynek tartották, annak ismeri Nagy Iván is idézett művének zárszavában, hol Rajcsányi kézirati leszármazási gyűjteményéről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik.

Azonban Rajcsányinak a genealogiák körüli nagy, mondhatnám jogosult tekintélye nem zárja ki annak feltételezhetését, hogy a fentebb említett okmányt ő gyárthatta, de hogy az a czimer nem koholmány, s hogy az száz évvel előtte már létezett és használtatott, az bizonyos; noha azt eddig nem a Rajcsányi, hanem csupán a velök egy megyében, sőt egy faluban birtokló Tőkésújfalusi Ujfalusy család által kiállított oklevelen találtam.

Ujfalusy István és János testvérek 1651 január 7-én Koroson kelt és a korosi atyai udvarházukra vonatkozó egyességlevelének eredeti példánya családi levéltáramban van, mely levelet rokonaik Berényi György és Horváth Mihály előtt sajátkezűleg írván alá, szokott pecsétjeiket papirszalaggal borított vörös viaszba nyomták rá. A két testvér pecsétje csak a méretekre nézve mutat némi csekély különbséget. Ujfalusy Istváné különösen tisztán vehető ki; az S. V. betűkkel jegyzett czímer nagy részben hasonlít a Nagy Iván által az idézett helyen közlött Rajcsányi czímerhez azon eltéréssel, hogy a pajzsban az élőfa *középen* áll, s nem a balfelőli oldalban, a medve sem ágaskodik két hátulsó lábán, hanem *mind a négy lábával* az alatta fekvő *emberen áll* s a vitéz sem messziről sújt a medvéhez, hanem egyenes kardját közvetlen *közelből* döfi a hátába.



Tudjuk Nagy Iván M. O. Cs. VII. k. 127. lapjáról, hogy Lipovniczky János 1512-ben hűtlenség bélyeggel sujtatván, birtokait Tőkés-Ujfalusy Mátyás kérte fel s csakugyan még 1651-ben is birtak egyenes utódai Koroson egy curiát.

Most már az a kérdés merülhet fel, hogy a sokszor említett czímer az Ujfalusy családot vagy a Rajcsányit, Lipovniczkyt illeti-e? Ezt eldönteni annál nehezebb feladat lesz, minthogy az Ujfalusyak Divék nemzetségi czímere nagyon hasonlít a Rajcsányi féléhez, leszámítva ez utóbbiból a két emberi alakot.

Nem lehetetlen, hogy a Rajcsányiak is egyik ágát képezték a Divék nemzetségnek, (miről azonban okmányos adatot még nem láttam) s hogy az általok használt czímer volna az eredeti, a Divék nemzetség többi ágai idők folytán megfeledkezvén a részletekről, csak a fa alatt ballagó medvét viselték pajzsaikon; — sőt e feltevés valószínűnek is látszik, a mennyiben így egy beszélő czímer volna előttünk, (ha nem is 1130-ból, csak az akkor történt esemény emlékére később felvéve) — míg a holdvilágos csillagos éjjel kényelmesen sétáló medve jelentőségét alig lehetne kitalálni.

Akármiként legyen is, annyi bizonyos, hogy ez 1651-ben már használatban lévő czímert, a száz évvel később élt Rajcsányi Ádám nem koholhatta.

PETROVAY GYÖRGY.

Fehérmegye és Székesfehérvár levéltárában őrzött czímeres nemeslevelek.

a) *A megyei levéltárban:*

1. I. Ferdinánd király Bécsben 1560 deczember 24-én ad czímeres nemeslevelet ujlaki *Szewch* Péternek.
2. II. Mátyás király Pozsonyban 1613 márczius 10-én ad czímeres nemeslevelet *Miko* Jánosnak, a magyarországi főhaditanács jegyzőjének és általa nejének Palojtay Annának, leányai Anna, Borbála, Eufrozina és mostoha fiának *Somogyi* Istvánnak. Kihirdettetett Fehérmegyében, 1613. junius 10-én.
3. II. Ferdinánd király Sopronban 1625 nov. 16-án ad czímeres nemeslevelet *Kesztell* János, neje Katalin és gyermekei Lukács, Balázs és György részére. Kihirdettetett Veszprémmegye Pápán 1628. évben tartott gyűlésén, úgy Sopronmegyében Ujkéren 1628 junius 17-én.
4. II. Ferdinánd király Sopronban 1625 nov. 24-én ad czímeres nemeslevelet szentiváni *Denchi* Pál, fiai János, György; leányai, Ilona, Erzsébet és Katalin részére. Kihirdettetett Varasdon 1626 márczius 23-án.
5. Lipót király Pozsonyban 1662 julius 17-én ad nemeslevelet *Komáromi* Gergelynek, általa nejének Fekete Annának és fiuknak Sámuelnek. Kihirdettetett Győrben 1662. évben.
6. Lipót király Bécsben márczius 13-án 1665. évben ad czímeres nemeslevelet *Maraz* Gergely és testvére Mátyás részére.
7. Lipót király Sopronban 1681. év november 8-án ad czímeres nemeslevelet *Czvitkovich* János és

Mátyás testvérek részére. Kihirdettetett 1682. évben Sopronban.

8. Lipót király Bécsben 1687 junius 5-én ad címeres nemeslevelet *Juhász* Istvánnak, általa nejének Mocskos Katalinnak; fiai István, Pál, Péter, János, Józsefnek és leányai Judit, Katalin, Éva, Erzsébet és Zsuzsannának; kihirdettetett Komáromban 1688 marczius 15-én; Pápán 1743 jan. 17-én.
9. Lipót király Laxenburgban 1689 május 20-án ad címeres nemeslevelet *Deömeöry* András, neje Kocsis Margit és fiai Mátyás és Mihály részére.
10. Lipót király Bécsben 1703 april 16-án ad címeres nemeslevelet *Lechmann* Péter, neje Finold Anna Regina, úgy fiai János, Péter, Ferdinánd, Gottlieb és leánya Terezia részére. Kihirdettetett Korponán 1703 május 5-én.
11. Ferencz király Bécsben 1809 február 10-én ad címeres nemeslevelet *Vastagh* Pál huszárkapitány részére. Kihirdettetett Sz. Fehérváron 1810 october 3-án, Veszprémben 1811 september 9-én.
12. Ferencz király Bécsben 1825 január 21-én címeres nemeslevelet ad *Raskó* Márton nyugalmazott őrnagy részére. Kihirdettetett Veszprémben 1825 junius 13-án.

b) *A városi levéltárban:*

13. II. Ferdinánd király 1622. év julius 28-án Sopronban címeres nemeslevelet ad *Colosváry* Péter és általa neje Néhay Anna részére. Kihirdettetett Pápán 1623. évben.
14. Lipót király Bécsben 1696 márczius 12-én címeres nemeslevelet ad *Kolosváry* Mihály, neje Karácson Erzsébet, fia Mihály és leánya Magdolna részére. Kihirdettetett Székes-Fehérvárott 1696 julius 3-án.
15. III. Károly király Laxenburgban 1718 május 15-én címeres nemeslevelet ad *Gyulai* János, neje Biczó Erzsébet, fia János és leánya Erzsébet részére. Kihirdettetett Egerben 1718 julius 14-én.

Van ezeken kívül még a megyei levéltárban egy az egész alsó felében hiányzó nemeslevél Rudolf király által adományozva *Dulay* Ferencz, Monedulay Péter fia részére.

Közli: SALAMON VINCZE.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április hó 28-án br. Radvánszky Béla elnöklete alatt választmányi ülést tartott, melynek első tárgyát *Komáromy András* társ. tagnak «A nemzetségekről» szóló értekezése képezte. A tetszéssel fogadott felolvasás folyóiratunkban fog megjelenni. Ezután Dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag mutatott be négy címeres levelet, melyeket a gr. Forgách-család kemenczei és csákányi levéltárából újabban hozott több oklevéllel és levelezésekkel egyetemben a Történelmi Társulat számára. E címeres levelek a következők: a szelepcsényi Pohronczi családé 1598-ból, a Szentbenedeki családé 1626-ból, a Turcsinszki családé 1668-ból, és végül a Szentiváni és Bethlenfalvi Szent-Iv́ány család bárói diplomája 1721. A több tekintetben érdekes armálisok ismertetése folyóiratunkban fog megjelenni.

A folyó ügyek sorában a titkár bejelenté a következő tagajánlásokat: Alapító tagúl herczeg *Odescalchi Gyuláné*, szül. gr. Degenfeld Anna Budapesten, 200 forintnyi alapítványnyal (ajánlja báró Radvánszky Béla); pártoló tagokúl: gr. *Degenfeld Gusztáv* Téglás on, br. *Nyáry Béláné* Zólyom-Radványban (ajánlja az elnök), *Buttykay Viktor* Budapesten (ajánlja Luby Károly); évdíjas tagokúl: *Barabás Samu* orsz. levéltári tisztviselő Budapesten (ajánlja dr. Csánki Dezső); lovag *Marczianyi György* Tápió-Sápon, *Leövey Sándor* min. osztálytanácsos Budapesten, *Galgóczy Károly* Budapesten, *Hajós János* min. tanácsos Budapesten (ajánlja a titkár); *Petrovay Jusztus* földhitelintézeti tisztviselő Budapesten (ajánlja Fejérpataky Kálmán), Derghi Dr. *Somoghy Bálint* ügyvéd Duna-Szerdahelyen, Eözbéghi *Nagy Lajos* földbirtokos Asszonyfán (ajánlja Nagy Ignácz), Gr. *Forgách László* Mándokon, gr. *Forgách Sándor* Alsó-Kemenczén (ajánlja dr. Szádeczky Lajos). Az ajánlottak megválasztattak.

A pénztárnoknak kimutatása a pénztári állapotot folyó évi április 27-én a következőkép tünteti föl:

Bevétel 1887. jan. 1-étől	1215 frt	17 kr.
Kiadás « « «	979 «	60 «
Pénztári maradvány	235 frt	57 kr.

A társaság vagyona:

A) Alapítványok: Értékpapirokban	6200 frt.	
Rendes alapító levelekkel biztosított alapítványok	2200 «	
Alapító levél nélküli alapítványok	1800 «	
Összesen	10,200 frt.	
B) A Nemzetségi Zsebkönyv költségeire félreréve	850 frt.	

A tudomásúl vett pénztári kimutatás után a titkár jelenti, hogy az 1886. évi pénztári maradványból a mult vál. ülés határozatához képest egy 100 frtos állami nyeremény-kötvény (száma: 1537. sorozat, 037. szám) vétetett 101 frt 50 kron, mely 4 százalékot kamatoz.

Egyúttal a titkár javaslatára elhatároztatott, hogy a Turulnak f. évi III. füzete a tagdíjakkal hátralékban lévő tagtársaknak postai utánvétellel fog elküldetni.

Bejelentetett továbbá a Nemzetségi Zsebkönyv bizottsága által f. évi február hó 11-én tartott ülésnek javaslata, mely szerint az elfoglaltsága miatt a Zsebkönyv szerkesztéséről lemondott, id. Szinnyei József vál. tagot sikerülvén lemondásának visszavonására birni, munkájának könnyítésére a Zsebkönyv historiai részének szerkesztésével a titkár bízatott meg, míg a genealogiai részt id. Szinnyei József szerkesztendi. Az első kötet erősen munkában van s az év utolsó hónapjaiban biztosan megjelenik.

A titkár ezután előterjeszté a választmány által a múlt ülésen az indítványozott heraldikai kiállítás tárgyában kiküldött bizottság javaslatát, mely a következő: «Tekintetbe véve, hogy társaságunk a folyó évben nagyobb kiadásoknak néz elébe, nem látszik tanácsosnak, hogy nagy gyűlésünk alkalmából nagyobb mérvű kiállítás rendeztessék, mert az sem az idő rövidsége, sem társaságunk vagyoni helyzete miatt nem vihető keresztül; ezért a bizottság azt javasolja, hogy kiállítás helyett két tanulságos sorozat állíttassék össze a mohácsi vészt megelőző korbeli címeres levelekből, és főurak, kiváló családok tagjainak ép pecséteiből, melyeket a nagygyülés alkalmával szakférfiak előadásai ismertetnének meg a közönséggel, melynek társulatunk működése köre iránti érdeklődését ez előadások és a látható két sorozat kétségtelenül előmozdítanák. A csekély költséggel összeállított sorozatok láthatók volnának néhány napig a nagygyűlés után is. Ha azonban a felhivások után mutatkozó érdeklődés nagynak bizonyulna, a kiállítás is nagyobb mérvben volna rendezendő.» E javaslat elfogadtatván, határozattá lőn. A kiállítás helyisége tárgyában pedig a M. T. Akadémia elnöksége meg fog kéretni, hogy az első emeleti saroktermet e czélra átengedni szíveskedjék. A kiállítás további ügyeiben való eljárással ugyanezen bizottság bizatott meg.

Végül a titkár jelenti, hogy *Karagyena Mihály* társ. tag elkészült az ország káptalanainak és conventjeinek levéltáraiban őrzött címeres nemes levelek jegyzékével, mely a káptalanok és conventek hivatalos, a belügyminiszterium felszólítására készített jelentései alapján van összeállítva. A mintegy négy nyomatott ívre terjedő jegyzék legczélszerűbben 2—2 ívenként a Turul f. évi 3. és 4. füzete mellékletéül adatnék ki, külön lapszámozással, s így mindjárt külön kiadványként szerepelne. A választmány elfogadván a javaslatot, a jegyzéknek, mely a Tagányi-féle becses összeállítás kiegészítésére szolgál, kiadását elhatározza s a titkárt a Turul illető füzetei ívszámának megfelelő emelésére felhatalmazza.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Majláth Béla és dr. Szádeczky Lajos vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

A **M. Tud. Akadémia** idei tagválasztásai alkalmával társaságunk elnöke Báró *Radvánszky Béla*, az akadémia lev. tagja, *tiszteleti taggá* választatott.

A megyei nemesség czímereinek összegyűjtése. Heraldikusaink bizonyára nem igen tudnak arról, hogy a folyó XIX. század második évtizedében a «felsőség» parancsot adott arra, hogy a megyei szolgabirák kérjék be a nemesi családok czímeres pecséteit, s hogy e rendelet végrehajtását később erélyesen sürgette is. Mi volt czélja e rendeletnek, határozottan nem tudjuk; de kétségtelenül a nemesi czímerek használatának ellenőrzése bírta annak kiadására a «felsőséget». Megyék levéltárában nem lenne érdektelen utána nézni, nem maradt-e itt-ott nyoma e czímer-gyűjteménynek, mely ha teljes volna, valóban benne birnók a régóta óhajtott «Corpus insignium familiarum Hungariæ» alapját.

Ez érdekes rendeletről ád felvilágosítást Kazinczy József, abaujmegyei szolgabirónak Gábriel István megyei táblabiróhoz 1820. jan. 12-én intézett levele, melyet *Csoma József* tagtársunk volt szíves társulatunkkal közölni. A levél a következő:

Tellyes bizodalommal való Tábla Bíró Úr!

Ámbátor a Tekintetes Nemes Vármegye már nehány hólnapok előtt vette a Felsőségnek azon rendelését, melyben a Magyar Országi Nemes Familiák czímereiket Pecsétnyomóik által tisztán lenyomva felküldetni kívánnya, de ezt ollyannak gondolván, a mi talám el is maradhat, nem sürgette; a legközelébbi Közgyűlésben azomban ujabb Parancsolat érkezvén iránta, annak a Sz. Birák által való beszedése meghatároztatott; de még ennél is sürgetőbbé tette Tekintetes Or. V. Ispány Úrnak mai napon vett hivatalos Levele, melyben ezeknek beszedését, s egy hét alatt való béküldését teszi nekem is kötelességemmé. Ennek következéséül hivatalosan kérem Tábla Bíró Urat, méltóztasson Familiája czímerjét egy illyen Formájú tiszta Papirosra *(a levélhez egy szelet papir van mellékelve, rajta a Kazinczy cs. pecsétje e feltírás-mintával. Sigillum Familiæ N. N.)* veres spanyol viaszra lenyomatni, aláíratni, hogy a Tábla Bíró Úr Familiája Pecséttye, s azt nekem a Bírák által elküldeni, hogy 20-ik Januáriusban legfellyebb Tekintetes Or. V. Ispány Úrnak rendelése szerint jól bepakolva elküldhessem.

A ki egyébb iránt szokott tiszteletem mellett Fávoriban ajánlott vagyok

Tellyes bizodalommal való
Tábla Bíró Úrnak
A. Regmeczen, Januárius 12-én 1820.
alázatos szolgája
Kazinczy József fő Sz. Bíró.

A levél címezve van: Spectabili ac Generoso Domino Stephano Gabriel complurium J. Comitatuum Tabulæ Judiciariæ Assessori, Domino sing. Colendissimo.

Ex offo. ab Or. Judlium. *Gibartini.*

Észrevételek a «Nemesség» című kézikönyvnek ismertetésére.

(Befejező közlemény.)

«*A mi az őspróbák kimutatásánál a czímereket illeti, itt tehetett volna lovag Marczianyi György úr némi szolgálatot, a mennyiben felfejthette volna, hogy a magyar nemességnek az őspróbák kimutatásánál, ami az okiratokat illeti, semminémű könnyítésre sincs szüksége stb.*» Ezeket mondja többi közt az ismertető D. F. úr. Erre a következőket jegyzem meg:

Az őspróba nemcsak hogy nem magyar intézmény, hanem mindig idegen és ismeretlen volt Magyarországon. *Tisztán magyar nemesi méltóságok* (kivéve a Mária Terézia által 1764-ben alapított Szent István lovagrendet) nem léteztek soha oly alapfeltételekkel, melyek ősi próba letételét kötelezővé tették volna. Nálunk az őspróba rendszere német, vagyis osztrák institutió s csakis az a magyar nemes juthat abba a helyzetbe, hogy őspróba letételére felszólíttatik, a ki bizonyos udvari méltóságot vagy előjogot (a kamarási vagy nemesapródi rangot, csillagkeresztesrendet vagy az udvarképesség előjogát) akar elnyerni (t. i. a bécsi udvarnál, mert a magyar királynak Budán vagy Pozsonyban tartott udvaránál minden magyar nemes ipso facto udvarképes), a monarchiában létező két alapítványképes (stiftsfähig) nemeslovagrendbe (a souverain máltai vagy johannita és a német lovagrendbe), vagy végre a ki az öt nemes hölgyalapítvány egyikébe fel akar vétetni; e nemesi institutiók valamennyie pedig (beleszámítva a souverain máltai lovagrendnek Ausztriában létező telepítvényét — a prágai nagy perjelséget is —) osztrák institutió, melyeknek szervezésénél és felavatási feltételeinél a speciális magyar nemesi viszonyok nem vétettek figyelembe. E viszonyok pedig olyanok voltak, hogy a magyar aristokratiának az említett institutiókban való részeltetését nagyon megnehezítették; ezt bizonyítja a Mária Terézia királynő elé terjesztett kérvény, melyben a magyar udvari kanczellária, hivatkozással a török- és tatárjárás idejében az ellenség kezébe jutott templomok, levéltárak, hiteles helyek stb. elpusztítására vagy elrablására, a magyar nemesek által leteendő őspróbákhoz enyhébb feltételekért esedezik. Ennek alapján létesíttettek aztán a fentebb említett külön *magyar őspróbák* a kérdéses udvari méltóságok elnyerése tárgyában, melyek *könnyű* feltételeiknél fogva a *német* próbákhoz nem is voltak hasonlíthatók, a mennyiben e magyar próbák a tiszta leszármazásra s a czímerekre nagyon kevés súlyt fektettek. A három próbamód *elseje* abból állott, hogy a próbára jelentkező köteles volt atyai és anyai részről hét nemes generatiót kimutatni; *másodika* apai részről hét nemes őst és minden generatióban a férj és feleség egyenlő születésének igazolását követelte, míg a *harmadik* módnál a jelölt *csupán apai részről* hét nemzedéket, anyai részről pedig csak egy *nemesül* született nőt tartozott kimutatni az egész nemzedékrendben. Ez utóbbi szabály nyilván csakis a magyar nemességnél már akkor is megszaporodott mesallianceokban lelheti magyarázatát. Ha a jelölt a harmadik s egyúttal a legkönnyebb próbát sem volt képes letenni, az elnézés csak odáig ment, hogy csak azt kérték tőle, mutassa ki vármegyei bizonyítványnyal, hogy családja már 1600 előtt birt nemesi curiával. E külön magyar próbák 1869-ben szüntek meg. Mindezt annak bebizonyítására soroltam fel, hogy a magyar nemességnek az őspróbáknál csakugyan volt szüksége «*némi könnyítésre*». A nemeshölgy-alapítványi intézetekre nézve ezen enyhítés nem volt érvényben, az azoknak nagyobb részébe való felvételtől a magyar nemesség különben úgy is ki volt zárva; míg a két szerzetes lovagrend «*historikus okoknál fogva*» a magyar nemest egyáltalában nem ismerte el *receptió-képesnek*, a mi a máltai rend jogi lovagjaira nézve (chevalier de justice) s a német rend fogadalmi lovagjaira (Professritter) ma is fenáll, a menynyiben a magyar nemesek e két rendbe csak mint tiszteletbeli lovagok (chevalier de devotion, illetőleg Ehrenritter) vétetnek fel.

«*Másként áll nálunk a czímerek dolga; a magyar felfogás a czímerekre keveset adott, a nemességet czímer nélkül is tudja gondolni . . . . . ; nálunk a czímernek, mint azt Werbőczi is megmondta, semmi jogi jelentősége sincs . . . . . Családok cserélték, változtatták czímereiket kedvtelésök szerint, mint a Turzók, Rédeiek, Wesselényiek stb. Természetes, hogy az utóbbi 150—200 év alatt e részben sok változás állott be s ma már, a XVII. századtól fogva a családok legnagyobb részének van czímere.*»

A czímereket illetőleg a következőknek elmondására szorítkozom: Most, midőn — D. F. szavai szerint — az utolsó 150—200 év alatt a czímerészet dolgában is sok változás állott be s ma már majdnem minden családnak rendes czímere van, elesettnek kell tehát tekintenünk azt az okot is, mely hajdanában az őspróba-szabályzatok által előírt rendes czímermellékelést a magyar nemességre (D. F. úr szerint) oly szerfelett kellemetlenné tette s azért követelik 1869 óta[1] a magyar nemestől is, a ki őspróba letételére jelentkezik, hogy a czímerpróbát épen úgy tegye le, mint a lengyel, cseh vagy osztrák nemes. Ama megjegyzéssel ellentétben — hogy t. i. «*nálunk a czímernek semmi jogi jelentősége sincs*» — azt a történelmi tényt látjuk magunk előtt, hogy a magyar királyok még a mohácsi vész előtti időkben (a XV. és XVI. században) számtalan esetben adományoztak a legrészletesebben leírt és meghatározott czímerrel ellátott armálisokat azzal a sokszor előfordúló clausulával «hogy czímerét a megadományozott tiszteletben tartsa, más czímert pedig ne merészeljen használni vagy a meglevőn valamit változtatni». Hogy Magyar-

[1] D. F. úr azt mondja, hogy 150—200 év előtt kezdtek a magyar czímerészet dolgai rendesekké válni. A 16 ősre terjedő, tehát legszigorúbb őspróba is csak ötödiziglenig, azaz a dédszülékig nyúl vissza. Egy 150—200 évi időtartam tehát elégséges volt annak az elérésére, hogy a jelenleg őspróba letételére jelentkező jelölt a követelt nemzedékrendjének legfelsőbb sorában is oly ősöket mutathasson ki, kik már rendes czímerviszonyok között éltek.

országon a czímerészet sohasem volt oly cultus tárgya, mint például Németországban, csak onnan eredhet, hogy a czímer nem tekintetett a magyar nemesség *okvetetlen* attributumának s egyik magyar nemesi institutió sem követelte a czímer külön kimutatását. Mind a mellett, hogy a czímer Nyugat-Európában és a német birodalomban ősi idők óta nagy jogi jelentőséggel bírt, még sem tekintetett soha ott sem *conditio sine qua non* gyanánt a nemesség birására nézve, a mit bizonyít az a tény is, hogy Némethonban *czímerlevelek gyakran polgároknak is adományoztattak a nélkül, hogy ez által nemesekké lettek volna.* A czímerpróba különben ma sem legfontosabb része az őspróbának; teljesítésétől szükség esetében szivesen adatik fölmentés. Mi értelme volna egy oly nagyszabású heraldikai műnek, mint például a jelenleg füzetekben megjelenő «*Siebmacher-féle nagy czimergyűjtemény*» Nagy Iván és Csergheő Géza által szerkesztett magyar részének, ha állna az, hogy a magyar nemesi czímernek semmi jelentősége sem fontossága nem lett volna őseink előtt, ha azt minden nemes «cserélhette, változtathatta volna saját kedvtelése szerint» s csak annyi becse és jelentősége lett volna, mint akármily más divatos cziczomának? Megengedhető, hogy a székely nemes pixidáriusok (dorobánczok), a fiscális jószágokból nobilizált «puskásnemesek» vagy a palatinális nemesek sorában akadtak olyanok, kik, minthogy a királytól nem kaptak czímert, önként felvettek valami czímerfélét, hogy roszszabbaknak ne tekintessenek a többi nemes családoknál, és hogy aztán a felvett czímereket kedvök szerint cserélgették vagy megváltoztatták. De ez a tulajdonképeni ősmagyar nemességről bizonyára nem mondható. Hogy a *Turzók*, *Rédeyek* és *Wesselényiek* önként cserélték és módosították czímereiket, ez lehet más kérdés tárgya, mert tudjuk, ezen kiváló családok gyakran oly hatalmi állást foglaltak el, hogy keveset törődtek a felsőbb hatalommal s azért akadék nélkül változtattak czímereiken. Zászlóaljat is lehet gondolni zászló nélkül, de utóbbi azért mindig attributuma marad az előbbinek.

Az önkényes czímerváltozásnak Németországban is találjuk számos eseteit a nélkül, hogy ily túlkapás a czímer ősjogi jelentőségét megingathatta volna. A *Siebmacher*-féle nagy czímergyűjtemény utolsó füzetei betűrendben a B. betű közepétől D. betű közepétől 444 család czímerlevelét közlik 432 czímerlenyomattal; ezek közt van több olyan, mely a XIV. században állíttatott ki. E családok mindvégig fejedelemtől adományozott rendes és jogosult czímerrel birnak. És hány ily nemzetiségi czímer nem mutatható be, mert az armális elveszett vagy a Liber Regiusba nem lett bevezetve? Ha a szerkesztők továbbra is hasonló szorgalommal és eredménynyel gyűjtik össze az armálisokat, mint eddig, akkor, ha a Z betű végéhez értek, 3—4000 oly magyar nemes család armálisa lesz bemutatva, a mely családok többnyire már századok óta birtak vagy birnak királytól engedélyezett czímerrel. Ezzel szemben nem fogadható el az az állítás, «*hogy a magyar nemesség nagyobb része, nem birt rendes családi czímerrel s hogy ennek semmi de semmi jogi jelentősége sem volt;*» nem fogadható el már azért sem, mert a magyar nemesség egyedei egyúttal integráló tagjai is voltak a szent koronának (membra sacræ regni coronæ), melytől családi czímeröket nyerték. A magyar nemesség mint legfőbb alkatrésze a szent koronának, azt *egy részének* képviselte a nemességét előtüntető előjogaival, melyeknek egyike volt a nemes czímer használhatása is, s ily módon, ha a fentebbi idézetet elfogadjuk, el kellene ismernünk azt is, *hogy a szent korona czímere sem bir vagy birt jogi jelentőséggel.*

Azzal az állítással szemben, hogy a magyar nemesség nagyobb része legfeljebb 150—200 év óta bir rendes családi czímerrel s hogy az illető nemes családok leginkább csak azért vettek fel említett idő körül önként valami *jelvényt*, «*hogy a divat szerint ők se legyenek rosszabbak a talán századokkal ifjabb czímeres családoknál,*» utalok a *Siebmacher*-műven kívül Csergheő Gézának a «*Turul*» IV. kötetének 1886-ik évi 3. füzetében közölt «*Kritikai megjegyzések a folyóiratunkban közölt XV. századbeli czímerekre*» című czikkére is, melyben öt oly nemesi család czímerével foglalkozik, melyek a XV. század első tizedeiben Zsigmond király által adományoztattak s melyek közül a mohorai Vidffy családét azért említem meg, mert mohorai Vid személyesen nyújtotta át Constanzban 1418-ban czímertervrajzát Zsigmond királynak *jóváhagyás* végett, a mit meg is kapott azzal az engedélylyel, «hogy a család e czímerrel mindenütt és mindenhol úgy tornaversenynél, harczban, mint párviaskodásoknál szabadon és jogosan élhet». Tehát mondható, hogy a czímernek nemesi értelemben véve, Magyarországon is már 3—400 év előtt is körülbelől az a jogi jelentősége volt, mint a külföldön, minélfogva attól tartok, hogy az a szolgálat, a melyet a magyar czímerészeti viszonyok fejtegetése által könyvemben tehettem vala, nagyon illuzórius lett volna.

* * *

Végül engedje meg szerkesztő úr, hogy a könyvismertetés egy oly pontjáról is megemlékezzem, mely — noha nem bir sem genealogiai vagy heraldikai érdekkel — talán mégis méltó a felemlítésre.

A biráló D. F. ezeket mondja: «*mert ez a név- és családjelző szócska: lovag, magyarul csak elől tehető.*«

A magyar irodalom közlönyeinek legnagyobb része minden nemesi rangot vagy czímet az illető családi név után helyez, a mi a helyes nyelvérzéknek talán meg is felel s mert a magyar nyelvtan is azt mondja, hogy minden hivatal, rang, polgári állás stb. a név után nevezendő meg, például: Ferencz József király, Radó főispán, Földváry hadnagy, Dezsewffy szolgabiró stb. és nem megfordítva. A lovagi czím (chevalier, Ritter von) épen olyan örökös nemesi fokozatot jelen, mint a herczegi, grófi vagy bárói; eddigi tapasztalataim szerint pedig még egyszer sem történt, hogy valakit azért tudatlansággal vádoltak volna, mert az utóbb említett három nemesi czímet a családi név mögé helyezte. Miért képezne épen a lovagi czím kivételt, s miért volna épen e czím csak elől tehető, holott *épen olyan* név- és családjelző szócska, mint az említett három? Eredetükre nézve a herczegi, grófi és bárói czím épen olyan idegenek Magyarországon, mint a *lovagi*, csakhogy előbbnevezettek később honosítva és törvényesítve lettek, míg a külföldön hasonlólag bizonyos nemesi rangfokozatot jelentő lovagi czím a magyar nemesi hierarchiába

nem vétetett fel. Azt pedig nem hiszem, hogy a könyvismertető úr azokat is tudatlansággal vádolja, a kik a herczegi, grófi és bárói czímet a név után említik fel, mert akkor az egész alföld s a magyar irodalom legtöbb közlönye nem tud magyarúl.

MARCZIÁNYI GYÖRGY lovag.

SZAKIRODALOM.

Az Anjoukori Okmánytár ötödik kötete is megjelent. Szerkesztőjének *Nagy Imre* akadémiai rendes tagnak neve biztosíték, hogy az oklevelek úgy kiválasztás, mint közlés tekintetében méltán sorakoznak az előbbi kötetekben foglaltakhoz. A jelen kötet az 1347—1352. évekből 396 oklevelet foglal magában; az oklevelek legnagyobb része ennél is az országos levéltár és a Nemz. Muzeum gyűjteményéből került ki; különösen sokkal járultak a Muzeumban letéteményezett családi levéltárak (úgymint a gr. Berényi, Békássy, Dancs, gr. Forgách, Hamvay, Kisfaludy, Máriássy, sóvári Soós, gr. Rhédey családoké) a közlött anyaghoz. Ezeken felül a gondos szerkesztő sokat közöl a Bárczay, hg. Batthyány, Csicsery, hg. Esterházy, gr. Festetich, Görgey, Inkey, Kapy, keménegerszegi Kemén, Melczer, Ostffy, br. Révay, Rumy, Szinyei Merse, Varga, Zerdahelyi családok gazdag levéltáraiból is; úgy hogy mind e megnevezett, valamint a XIV. század egyéb kiváló családainak történetére a jelen kötet tömérdek adatot szolgáltat. Az egyetlen kifogás, a mit a *diplomatikus* a közlési mód ellen tehet, a kiadó Történelmi Bizottságot és nem a szerkesztőt illeti. A bizottság ugyanis már a második kötet óta utasításul adta a szerkesztőnek, hogy az oklevelek *formai* részeit kihagyásokkal közölje, s ezeket kipontozással jelölje. Az oklevél szövege tehát helykímélés tekintetéből csonkítva van; de e mellett a térben előálló nyereség egy negyven íves kötetnél alig tesz másfél ívet. Valóban e csekély «haszon»-ért kár volt a diplomatikust, az oklevelek formai részének vizsgálóját, tanulságos anyagtól megfosztani s az oklevél szövegét megcsonkítani. S hozzá ez az eljárás oklevélpublicatiók terén teljesen egyedül áll; «unicum», melyet a Tört. Bizottság talált föl. Vagy adott volna a bizottság bő regestákat vagy teljes szöveget. Úgy az elsőnek mint az utóbbinak teljes jogosultsága van, de nem az Anjoukori Okmánytárra kiszabott közlési módnak, mely amphibium a tudományos világban elfogadott publicálási módok közt. Annyival is inkább, mert a XVII. század bőbeszédű és semmit mondó levelezései jobbára csonkítatlanul jelennek meg; pedig ennyit tán a XIV. század történelmi emlékei is megérdemelnek. Határozott nyereség volna oklevéltanunkra nézve, ha a bizottság a további köteteknél elállana e semmi tudományos okkal (mert a takarékoskodást a helyben ennek nem nevezhetjük) nem támogatott eljárástól s adná az oklevélszöveget teljes épségében, melyet csonkítani szöveg-publicatióknál a historiai igazság és hűség ellen elkövetett vétek.

Új oklevéltárak. Örömmel jelenthetjük, hogy szép lendületet vett oklevél-kiadásaink nemsokára több kötettel fognak gyarapodni. A *Hazai Okmánytár*-nak, melyet Nagy Imre szerkeszt, immár *nyolczadik* kötete van sajtó alatt, s e kötet legnagyobb részt Árpádkori okleveleket fog tartalmazni. A szintén Nagy Imre által szerkesztett *gr. Zichy család okmánytár*-ából, melyet a grófi család elismerésre méltó áldozatkészséggel tesz közzé, az *ötödik* kötet legközelebb kikerül a sajtó alól, és az 1396. évtől a XV. század elejéig terjedő oklevél-anyagot fogja felölelni. Sajtó alatt van a *Nagy Gyula* társ. vál. tag által szerkesztett *gr. Sztáray-oklevéltár* első kötete is, melynek kiadását gr. Sztáray Antal határozta el; ez első kötet az Árpádkortól Zsigmond király idejéig fog okleveleket közölni, melyeket hasonmások és pecsétrajzok fognak illustrálni. A kötet megjelente az őszre várható. Végül megemlítjük, hogy a *Kállay család oklevéltárá*-ból is legközelebb sajtó alá kerül az első kötet, mely az 1223—1342. évek okleveleit foglalja magában. A XIII. és XIV. század emlékeiből tehát rövid idő alatt oly gazdag anyag áll rendelkezésünkre, hogy az kétségtelenül új fényt fog e századok alatti belviszonyainkra s kivált egyes meg nem oldott családtani kérdésekre deríteni.

Kérelem.

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság igazg. választmánya elhatározta, hogy folyó évi nagygyűlése alkalmából a magyar heraldika és sphragistika emlékei közül két érdekes sorozatot fog az eredeti emlékek kiállítása által bemutatni; ezeket aztán nagygyűlésekor szakférfiak által tartandó előadások fogják ismertetni és a közönség érdeklődését iránt felkölteni. E két sorozat: 1. Czímeres levelek a mohácsi vész (1526) előtti időből; esetleg érdekesebbek vagy díszes kiállításuk által kiválóak későbbi időből is (1550-ig). 2. Főurak, előkelő családok tagjainak *ép* pecsétekkel ellátott oklevelei a mondott időszakból, különös tekintettel régi nemzetségek czímeres jelvényeire.

E sorozatok egybeállítva, ép oly tanulságos, mint tetszetős képet fognak adni azon tudományágak emlékeiről hazánkban, melyeknek felkutatása és ismertetése társaságunk főfeladata.

Felkérjük tehát társaságunk tagjait és az érdeklődőket, kik a felsorolt történeti emlékeknek, vagy bármily más, heraldikai tekintetben érdekes tárgyaknak birtokában vannak, hogy azokat a nevezett czélra társaságunknak rövid időre átengedni, — vagy ha azoknak hollétéről tudomással bírnak, ezt a társaság titkári hivatalánál (Budapest, Nemz. Múzeum) folyó évi augusztus hava elejéig bejelenteni szíveskedjenek.

A NEMZETSÉGEKRŐL.

Honnan merítette Kézai azt az állítását, mit krónikájában többször is hangoztat, hogy t. i. a tiszta magyarság, — kétségtelenül a honfoglaló ősök utódjait értvén e kifejezés alatt, — az ő korában sem több, sem kevesebb mint 108 nemzetségből állott,[1] határozottan meg nem mondhatjuk, s egyáltalában kevés súlyt fektetünk reá, — tény azonban, hogy az őt forrásúl használó krónikák mind általvették, s a mester tekintélyére való hivatkozással történet-irodalmunkban csaknem napjainkig fentartotta magát ez a vélemény; sőt mióta Horvát Istvánnak sikerült is 68, nézete szerint gyökeres magyar nemzetséget kimutatni,[2] meg-megújul a törekvés, mit egyik jeles történetírónk találóan a bölcsek kövének kereséséhez hasonlít,[3] kiegészíteni ezt a hagyományos 108 számra,[4] vagy pedig — a mennyiben újabb időben erre nézve alapos kételyek támadtak — teljes sorozatát állítani össze a nemzetségeknek. Tapasztalhatjuk még ma is, mily nagy gyönyörűségére szolgál egyik másik kortársunknak, ha ösmeretlen nemzetséget böngészhet ki az oklevelekből, egy-egy eltemetett tégláját hozván napfényre a hajdankor tisztes épületének.

[1] M. Florianus: Historiæ Hungaricæ fontes domestici. Pars I. vol. II. p. 57. Centum enim et octo generationes pura tenet Hungaria et non plures. Ismét p. 97.

[2] Horvát István: Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről. Pest 1820.

[3] Pauler Gyula: Szent István és alkotmánya. *Századok* 1879.

[4] Podhradczky József a Kézai krónikájához függelékül adta; Cseh János a *Tudományos Gyűjtemény* 1828. 5. k.

Pedig a dolog természetéből foly — a mint az újabb történelmi vizsgálódások határozottan ki is mutatták,[1] — hogy e törekvés sohasem fog sikerre vezetni, mert az annak alapjául szolgáló *de genere* és *generatio* kifejezések a középkori társadalom minden osztályában előfordulnak; s míg eképen önként érthetőleg nem a nemesség kizárólagos jelölésére szolgálnak, addig az oklevelek kétségbe nem vonható tanusága szerint, vonatkozásaikban is hol a *nemzetség*, hol annak alfaja, a ma úgynevezett *család* értelme lappang. Az egyedüli ösmertető jel tehát — mondhatnám az eszköz, határozatlan értelmű, ingadozó és megbízhatatlan levén, mint a középkor terminologiája általában, magától értetődik, hogy maradandó becsű következtetések alapjául nem is szolgálhat; s minthogy benne a fölvetett kérdésre nézve biztos támpontot nem nyerünk: le kell mondanunk a reményről, hogy a nemzetségeket összeállíthassuk. — Azonban föltéve, de meg nem engedve, hogy ezt valami úton-módon mégis sikerülne elérnünk, haszontalan munkára vesztegettük vala időnket, fáradságunkat, mert mint az alább következőkben bebizonyítani törekedünk, az oklevelekben előforduló nemzetségeket az ős államszervezettel tényleges kapcsolatba ma már nem hozhatjuk. — Az eredmény tehát igen kétes becsű lenne akkor is.

[1] V. ö. Szabó Károly: A magyar vezérek kora. Pest 1869. 24. lap. — Pauler Gyula i. m. — Pesty Frigyes: A magyarországi várispánságok története. Budapest 1882. 69. és 178. l.

Nem szabad tehát figyelmen kívül hagynunk, hogy nemzetségi viszonyokat tartalmazó oklevelek csak abból az időből maradtak reánk, mikor ez az intézmény már megszünt az állami élet tényezője lenni s midőn már a *de genere* és *generatio* kifejezések, tágasabb anyagi és szükebb értelmi körben a nemzet legalsó osztályában is a szorosabb vérségi együvé tartozás jelölésére szolgáltak, azaz a firól fira való leszármazást jelentették csupán és nem az ős államszervezeten alapuló viszonyokra vonatkoztak. Ezzel azonban pusztán a tényeket konstatáljuk úgy, a mint azok bizonyos időben léteztek, melyből még világért sem lehet következtetést vonnunk a *multra*, mert hisz nagy elfogultság volna tagadni, hogy az emberek ugyanazzal az elnevezéssel egykor egészen más fogalmat ne fejezhettek volna ki.

Így vagyunk a *nemzetség* szóval is. Az elnevezés, mint az ős alkotmány emléke még sokáig egész napjainkig él, mikor már eredeti fogalma változott, módosult s végre teljesen átalakulva reánk szállott; és a köztudatból lassanként még az is elenyészett, hogy a *nemből* (tribus) s lemenőleg a *nemzetségből* (de genere) való származás eredetileg elválaszthatlan volt a *nemesség* fogalmától és viszont a nemesség is föltételezte a nemzetségből való származást.[1]

Ebből kifolyólag, a mennyire téves tehát véleményünk szerint az a fölfogás, hogy az oklevelekben szereplő *nemzetségek*, mint ilyenek, egyenesen az ős nomád *törzsek* maradványai volnának, épannyira indokolatlan lenne átalában véve tagadni a nemzetségi szervezetet, mint az állam és társadalom alapját — egyedül azért, mert okleveleinkben azok az egy személytől való származás értelmében csupán vérségi kapcsolatot jelentenek, nem pedig az ugynevezett törzs vagy *clan* rendszer alkotó elemeit képezik.

Megérdemli ez a kérdés, hogy kissé bővebben foglalkozzunk vele, bárha az elmondandók új dolgokat nem foglalva magukban, mindössze is a tárgy körül felmerülő fogalmak tisztázására szolgálhatnak.

Szokássá vált azt mondani, hogy midőn a honfoglaló magyarság a Duna és Tisza térein államot alkotott, midőn Géza vezér a hódításban résztvevő nemek vajdáinak, az úgynevezett törzsfőnököknek hatalmát véres harczok után a maga kezében összpontosította: a törzs-szervezet teljesen felbomlott s megszünt az államban politikai és társadalmi tényező lenni.[1] Ez állításnak merev

[1] Pauler véleménye szerint is a *nemes* szó «régente nálunk is, mint más népeknél, egyenlő lehetett azzal, mit ma a nemzet tagjának, honpolgárnak nevezünk» *i. m.* a nemzet, később a sz. korona tagjai, azonban csak szabad emberek voltak.

[1] Salamon Ferencz «*A magyar hadi történethez a vezérek korában*» cz. különben sok tekintetben becses értekezésében föltétlenül tagadja a nemzetségeket «mint az állami és társadalmi szervezet alapjait», majd tovább menve elfogadja ugyan, de nem a származás szerinti értelemben, hanem pusztán «*taktikai egységekül*». Véleménye szerint a nemzetségi szervezet még az ős hazában fölbomlott, s e nagy változást a bessenyő pusztítás okozta volna, mely minden más köteléket széttépve, a magyar nemzetet egy mai huszársereghez tette hasonlóvá (i. h.). Salamon a beköltöző magyarokban csak dandárokat és századokat, parancsnokokat és közkatonákat lát a vezér főhatalma alatt s e jelenséget az összehasonlító ethnographia segítségével úgy igyekszik megmagyarázni, hogy miképen a bessenyőknél, azonképen nálunk is «a nagyon különböző kisebb-nagyobb törzseket egy központi hatalom osztotta fel 8 (illetőleg hét) nagyjából egyenlő részre», mondhatnók ugyanannyi hadosztályra, melynek körén belül kisebb *taktikai egységek* léteztek volna. A vezérek korabeli társadalom Salamon szerint állott *először* gazdagokból, kik egész taktikai egységeket állítottak ki, *másodszor* birtokos szabadokból, a kik szövetkezve állítottak ki egy taktikai egységet, végre vagyontalan szabadokból, «*kik más kenyerén szolgáltak*» (i. h.).

Minthogy jelen tanulmányom szük keretében nem lehet czélom a nemzetségi szervezettel általában véve foglalkoznom, különben is Salamon elméletében oly nagy szerepet játszik a tiszteletet parancsoló «*taktika*», magam részéről nem is merek annak bővebb fejtegetésébe bocsátkozni s bár szivesen elösmerem, hogy ez igen genialis, tetszetős sőt talán valószínű is lehet, de mégis csak elmélet, és nem látom át, miért lenne több jogosultsága, mint az ellenkezőnek. — Ebből kifolyólag, ha szinte el is fogadnók azt, hogy a központi hatalom, melyet Salamon már a bessenyő pusztítás után korlátlannak állít, a honkereső nemzetet tekintet nélkül ősi társadalmi szervezetére, a legnagyobb önkénynyel 8 törzsre, dandárra osztotta, mégsem tudjuk belátni, hogy az állandó megtelepedés óta — a mennyiben Salamon is beösmeri, hogy a hadtestek «*a táborban és otthon külön területen együtt legeltették lovaikat*» — az állam és társadalom más alapokon fejlődhetett volna, mint az együtt lakás, együtt élés osztatlan közös birtoklás alapjain. Nem hihetjük, hogy az egyesek békében másnak engedelmeskedtek volna, mint a kinek zászlója alatt, a kinek «kenyerén» harczoltak, és ha a gazdagok egyes hadosztályokat önállólag vezéreltek, *sőt a parancsnokságot utánnuk még fiaik is örökölték* (i. h.), a letelepedés után az ideig óráig tartó béke napjaiban is megtartották főhatalmukat katonáik

szabály gyanánt való alkalmazása sok következetlenségbe sodorná az embert. Mert kétségbe vonhatatlan tény ugyan, hogy a vajdák hatalmának megszüntetésével a törzsek között fennállott szoros kapcsolat, mondhatnám szerves összefüggés nagy mértékben meggyengült, de ebből még nem következik, hogy Géza és István reformjai a törzs-szervezetet nehány esztendő leforgása alatt teljesen megsemmisítették volna. — Mert míg egyfelől a letelepedés óta a birtokviszonyokon alapuló oly messze szétágazó gyökerei voltak már annak, hogy ezeket pár év alatt erőszakkal kiirtani nem lehetett, de nem is lett volna tanácsos, addig másfelől teljesen megsemmisíteni az ősi intézményeket, mielőtt az új állami és társadalmi szervezet a gyakorlati életben felmerülő minden szükséglethez képest elegendő organummal rendelkeznék: magában véve sem mutatott volna államférfiui bölcseségre, nem is említve azt, hogy az erőszakos változtatás sokkal nagyobb mérvű ellenállást idézett volna elő a nemzet részéről, mint a minőnek történeti emlékeinkben nyoma van. — Aránylag hosszú időnek kellett tehát elmulnia, míg az ős államszervezet nem is annyira megsemmisült, mint inkább beolvadt az új intézményekbe, melyek aztán — talán ebből az okból is — idegen eredetük daczára a magyar nemzeti genius alkotásainak eltörülhetetlen sajátságait öltötték magukra; s még első királyaink korában úgy a köz- mint a magánélet minden irányú nyilvánulásában határozottan felösmerhetjük más tényezők mellett, a nemzetségi szervezet működését is.

Több példát hozhatnék föl ennek igazolására, de hogy egyebet ne említsek, ha már kénytelenek vagyunk beösmerni, hogy az alsóbb fokú igazságszolgáltatást a nemzet szabad tagjai felett a Szent István alkotmányának megszilárdulása után is szükségképen a nemzetségek előljárói gyakorolták és a kisebb nemességnek vezérei — a minthogy nem is történhetett másképen — szintén ők, a nemzetségi főnökök voltak:[1] akkor el kell ösmernünk, hogy a törzsszervezet a királyság daczára még mindig tényező az államban, mert hiszen a szó valódi értelmében vett *törzsek* felbomlottak ugyan, de a *nemzetség* nem más, mint a törzsnek elágazása, s tevékenységében ugyanazok az elvek, alsóbb fokon, szűkebb hatalmi körrel érvényesülnek.

Megszünt tehát a törzs vagy nemzetségi szervezet, ha az egyes törzseket úgy képzeljük, mint az állami és társadalmi szervezet alapjait, mely a hadügy, közigazgatás, biráskodás, szóval a ma úgynevezett felségjogok összességét a központi hatalommal egyetértőleg, de attól teljesen függetlenül gyakorolta;

létezett, ha az ős alkotmány egy organumának tekintjük, mely már nem legfontosabb, nem is elsőrangú tényező ugyan az állami és társadalmi életben, de vajdája az államfő és saját törzsének tagjaival szemben — a maga szűkebb körében — még a közigazgatást, igazságszolgáltatást, hadügyeket stb. autonomiával gyakorolja, e mellett azonban a központi hatalomnak — bizonyos tekintetben független — közege is.[2]

Ha az első értelemben vett törzs-szervezet fölbomlásának okait keressük, jóllehet a világon sokkal csekélyebb fontossággal biró események is számtalan, gyakran a vizsgáló által nem is

felett, saját hadosztályuk, ha úgy tetszik az illető *taktikai egységek* főnökei, vajdái lettek. — Szemben állunk tehát a nemzetségi szervezettel s ha még ehhez hozzá számítjuk, hogy a magyaroknál, mielőtt a bessenyő pusztítás *üres lapot* csinált volna a társadalomban, a nemzetségi szervezet Salamon szerint is virágzott, közel jutottunk a kérdés megoldásához, mert nekünk sem jut eszünkbe azt vitatni, hogy a törzs és nemzetség kötelékein belől a legszorosabb vérség, kizárólag a fiuról fiura való leszármazás uralkodott volna, s viszont pusztán csak azért, mert a nemzetségi szervezetet nem tudjuk bele illeszteni abba a képbe, mit magunknak harczoló őseink csatarendjéről alkottunk, nem mernők tagadásba venni, merő agyrémnek állítani azt az intézményt, mit az államban és társadalomban élni, működni látunk. *Századok* 1876. IX.

[1] V. ö. Pauler i. h. és Hajnik Imre: *Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt.* Pest 1873. 152. 153. 160. s k. l. Hajnik a jogtudós éles szemével látja, hogy az alsóbbrendű törzsbíróságok, a tulajdonképeni törzs-szervezet felbomlása után is föntartották magukat és működtek, s az a körülmény, hogy épen az igazságszolgáltatást, a végrehajtó hatalmat gyakorolták, bizonyítja legjobban, hogy az álladalmi életben még mindig tényező volt a törzsszervezet.

[2] Ha a nemzet szabad tagjai, a nemesek, a királyság első századaiban el nem ösmerték a nádort birájuknak, sőt ettől való függetlenségüket törvénybe is igtatták (Sz. László III. 3), önkényt értetődik, hogy a nemzetségek előljárói — kiket Hajnik következetesen törzsbíróságoknak nevez, — a központi hatalom jóváhagyásával gyakorolták az igazságszolgáltatás jogát, s így annak elösmert, de autonom közegei voltak.

konstatálható, inkább sejtett okokra vezethetők vissza, — rá kell mutatnunk többek között a királyság megalakulására, mely külső, és nemzetünk állandó megtelepedésére, vagyis inkább a kóborló nomád élettel való szakítására, mely annak — nem közvetlenül bár, de következményeiben — belső okát szolgáltatja. — A dolgok természetes rendje szerint, mennél nagyobb tért hódított az államban a központi hatalom, annál csekélyebb jelentőségűvé váltak a törzsek s mennél inkább érezni kezdték annak körén belől az egyes *nemzetségek*, hogy ne határozottan *egyénekről* szóljak, azt a rendkívüli előnyt, mely a földhöz való magántulajdonban rejlett: annál erősebben támadt föl bennük a vágy, kibontakozni, függetlenné tenni magukat a törzs kötelékei alól.

E két tényező hatása alatt kezdetét vette a nemzet állami és társadalmi átalakulása, melynek lefolyásában bizonyos főbb mozzanatokat határozottan ki lehet jelölni.

A honfoglalást követő időszakban a közös véren szerzett s a megszállás elévülhetlen jogán birt föld közös tulajdona volt az illető törzs, vagy hadi értelemben dandár tagjainak,[1] s az ide oda való kalandozás közben, melynek irányát és idejét részint a legelő-szükség, részint a közös hadi vállalatok határozták meg, nomád őseinknek igényeit — könnyen érthetőleg — a tulajdonjognak, ha ugyan szabad ez ellenmondással élnem, mikor törzsvagyonról van szó — csak ezen a módon való gyakorlása elégíthette ki. — Midőn azonban hordozható sátraik helyett állandó lakásokat építettek, majd lassanként községekké alakulva a béke napjaiban a föld míveléséhez láttak: a szorosabb kapcsolatban élő egyes nemzetségeknek élénken kellett érezniök annak szükségét, hogy a művelés alá fogott területeket lehetőleg kiválasszák a törzsvagyonból, másfelől pedig belső ügyeiket is a gyakran távol lakó főnököktől függetlenül intézzék. Midőn pedig az egyéni törekvések határozottabb irányt vettek, s az ember mint individuum mind jobban-jobban igyekezett kiválni a közből, személyére, vagyonára nézve az érdek-összeütközések már kikerülhetetlenekké váltak, s a törzs-szervezet sem a társadalom, sem a kezdetleges állam igényeivel nem volt kiegyeztethető többé, úgy hogy mire Szent István korához érünk, a *nemzetségek* már kibontakoztak a törzs lenyügöző kötelékei alól s az «*egész taktikai egységek*», — hogy Salamon szellemében szóljak — kisebb taktikai egységekre kezdtek bomladozni és önálló tevékenységük élesen jelölt körvonalaiban lépnek elénk.

Ez körülbelől a vázlatos fejlődés első stadiuma.

Önkényt értetődik, hogy ez által jelentőségükből az államban igen sokat veszítettek, de másrészről fejlődésüknek természetes útjára tereltettek. E fejlődés menete pedig szükségképen az állami és társadalmi átalakulásokkal egyenletes irányban haladt, néha épen útat mért azok előtt, és kiindulási pontját Sz. István azon törvényében találhatjuk, mely a földbirtokot magántulajdonnak nyilvánítván,[1] a felett bizonyos fokig a szabad rendelkezés jogát is elösmerte.[2] Már a nemzetségi szervezet nem igen szolgálhatott ebben az időben az egyéni törekvések buzdítására, másfelől azonban bátorság, hadra termettség, kiválóbb testi és szellemi előnyök az új alkotmány körén belől legalább is úgy, ha nem jobban érvényesülhettek, s tapasztalhatjuk, hogy míg a szorosabb értelemben vett törzs-szervezetet az egyeduralom megszilárdulása és az állandó letelepedés, addig a nemzetségek belső kapcsolatát s az ebből eredő minden viszonyt a tulajdonjognak szabályozása semmisítette meg. E dolgok azonban sajátképen egymásra utalnak s bajos lenne meghúzni a vonalat, hol az első befolyásának határa végződik s az utóbbié kezdetét veszi.

A törvény, mely Kálmán óta a fiunak atyja, a testvérnek testvére után való örökösödését biztosította, sőt a szerzeményi javak felett föltétlen rendelkezési szabadságot engedett,[3] megkezdé a

[1] Körülbelől azt is mondhatnók, a hogy a hadszervezet a letelepedés után, szóval a béke napjaiban, mint törzsszervezet érvényesült, a mi különben fordított viszonyban is alkalmazható, mert véleményem szerint e két dolgot különválasztani épenséggel nem lehet.

[1] «Rá állottunk az összes tanács kérésére, hogy ki-ki legyen mind saját jószágainak, mind a királytól vett ajándékoknak ura míg él . . . és halála után fiai hasonló uri joggal birják e jószágokat.» Sz. István törvénye II. 2. Szalay László fordítása szerint.

[2] «Királyi hatalmunknál fogva rendeltük, hogy kinekkinek szabadságában álljon a maga javait, neje, fiai és leányai vagy az egyház között felosztani stb. U. o. VI.

[3] Kálmán törvényei a *Corp. Jur.*-ban. Cap. 20, § 1. Cap. 21.

belső rombolást a nemzetségek kebelében, lerak ván egyszersmind az új állami és társadalmi szervezet alapjait. — Helytelen dolog lenne azonban Kálmán e törvényét olyannak tekintenünk, mely a királyi hatalom növekedését czélozván, öntudatosan a nemzetségi szervezetnek megsemmisítésére irányult volna. — Mert hiszen a nemzetségeknek megmaradt csekély hatalma nem hogy összeütközésbe jött volna a királyi tekintélylyel, melynek varázsa, midőn Szent István fejét dicsfénynyel környezé az egyház s Lászlóban a lovagi és keresztényi erények mintaképét csodálta a nemzet — napról napra növekedett, — sőt inkább az ifjú államgépezet tagadhatlanúl sikerrel alkalmazta czéljaira az ős alkotmány egyes organumait.

A tulajdonjog szabályozása a társadalomnak egy régen érzett szükségén segített s létrejöttét legfőképen opportunitási okokra vezethetjük visszsza; s midőn a nemzet szabad tagjai korlátlan uralmába lépnek jószágaiknak, miket eddig — jóllehett már István oltalmazta a magántulajdont, — úgyszólván csak haszonélvezettel birtak, eljutottunk a fejlődés, illetőleg az átalakulás második stadiumának zárkövéhez, mely az ős nemzetségi szervezet végleges elenyésztét jelzi.

Látjuk tehát, hogy az ős állami szervezet nem rohamosan, nem egyszerre, de ha szabad e kifejezéssel élnem, úgyszólván *izenként* halt meg, észrevétlenül olvadva be az új állami és társadalmi életbe, általvivén oda a maga fogalmait, jellemző sajátságait, s megszabván egyszersmind a további fejlődés irányát is.

Érdekes dolog, hogy a *nemzetség* szóval okleveleinkben akkor találkozunk legelsőben, mikor az már nem volt többé az állami élet tényezője, s az elnevezés egészen más fogalom jelölésére szolgált. — Ebben az időben már föltétlenül igazat kell adnunk Salamonnak, midőn a nemzetségekre vonatkozólag így szól: «*a nevek csak traditiók voltak a régi értelemben, a lényeg elenyészett*».[1]

Kálmán törvényének legelső következménye szükségképen egy országra szóló osztozkodás lett, mely a közös vagyont a nemzetségek egyes tagjainak kizárólagos magántulajdonává tette. Mondanunk sem szükséges, hogy a földbirtok az ország különböző részeiben elszórtan feküdt s e szétdaraboltságot növelhette az is, hogy a Sz. István által kiváló egyéni szolgálatok fejében ajándékozott jószágok, az első foglalás alapján birt örökségekkel, a nemek szállásaival (descensus) egyenjoguaknak tekintetvén, véleményem szerint legtöbb esetben még — legalább ott, hol a viszonyok megengedték — a nemzetségi szervezet korlátai között s nem föltétlen tulajdonjoggal birtokoltattak. Legtöbb esetben mondom, de nem mindig, mert az ellenkezőre is számos példát találhatunk, jólehet mikor tapasztaljuk, hogy még a XIII. század végső tizedeiben s a XIV. század elején az okleveles értelemben vett nemzetségek tagjai örökségeiket — csupán a legszükségesebb osztozkodásra szorítkozva — igen gyakran közösnek hagyják: joggal feltehetjük, hogy az osztatlan közös birtoklás elve — a tulajdonjogot oltalmazó törvények daczára — a nemzetségi szervezet végleges fölbomlásáig többé-kevésbbé érvényesült.

Sokkal kevésbbé ösmerjük azonban a nemzetségek belső életét, semhogy a közös vagyon haszonélvezetének módjáról — mit ebben az időben már sehogy sem lehetett összeegyeztetni az igazság és méltányosság elveivel — határozott fogalmunk lehetne s így természetesen annál a kérdésnél is csupán feltevésekre szorítkozhatunk, hogy a Kálmán törvénye következtében létre jött osztozkodásnál minő szempontok voltak irányadók, egyedűl magát a tényt konstatáljuk s összegezvén annak következményét, a beállott változásokról tiszta, világos képet alkothatunk magunknak.

Midőn egy nemzetség kebelében megszünt az osztatlan közös birtoklás, megszünt egyszersmind annak tagjai között a szorosabb kapcsolat, az együvé tartozás érzete is. Az osztozkodó feleknek miután igen gyakran egyik a Dunántúl, másik a Tisza vidékén fekvő birtokon telepedett meg, nem állott többé érdekükben nyilván tartani a közös törzsből való származást s megőrizni híven a százados kapcsolat tudatát. Elvesztette az már minden jelentőségét, s a gyakorlati életben semmi értékkel nem birt többé, s nem lévén reá szükség, úgyszólván létjogosultsága is elenyészett. Szűkebb érdekkörök támadtak a társadalomban s az emberek azok körül csoportosultak. — A beállott változásnak szükségképeni következménye lett, hogy az osztozkodó felek egyenes leszármazóinak vérségi együvé tartozásuk kitüntetésére

[1] Salamon Ferencz. i. h.

oly eszközről kellett gondoskodniok, mely a közös birtokhoz való igényeiknek a változott viszonyokhoz képest jogosultságot szerezzen. — Ebből a czélból rendesen megnevezték azt az ősüket, ki a nemzetség kötelékeiből kilépve, mint első önálló birtokos szerepelt, a szükséghez képest ettől való leszármazásukat bizonyították s az ő *nemzetségéhez* számították magukat. Ha ezt az őst p. o. — *Tordának* vagy *Zoárd*-nak stb. hívták, utódjaik esetről esetre «*de genere Torda*» vagy «*Zoárd*» elnevezéssel éltek.

Idáig jutva, határozottan tagadnunk kell, hogy ez oklevelekben sűrűen előforduló «*de genere*» kifejezés, közvetlenül nyomról nyomra nemzetünknek Ázsiából hozott ős állami és társadalmi szervezetére vezethetne vissza bennünket, más szóval, hogy az emlékeinkben megőrzött s még ma is nem kevés rátartással emlegetett «*nemzetségek*», a honfoglalásban résztvevő törzsek, illetőleg ezeknek elágazásaival, biborban született Konstantin szerint a magyar nemzet γένος-aival, névleg úgy mint lényegileg — test és vér szerint a mint a közhit vallja — kivétel nélkül azonosak lennének. — Új szavak használata által nincs szándékomban e különben is sokat vitatott kérdést még bonyolódottabbá tenni, de hogy az elnevezésben is kitünjék az a nagy különbség, mely a fogalomban tényleg létezik: azt az intézményt, mely mint az állami és társadalmi szervezet alapja már a XII. században végkép elenyészett: *ősnemzetségi szervezetnek*, képviselőit *ősnemzetségeknek* nevezném, szemben az *okleveles nemzetségekkel*, melyek a XIII. és XIV. században fordulnak elő nagy számmal; s míg amannak eredete a magyar nemzet ős hazája és eredetének ködös távolába vész el, s emlékezetét még határozott nevekben sem újíthatjuk föl,[1] addig az utóbbi csaknem kivétel nélkül rövidebb családfát mutat föl, egy személyre, köznemzésre vezethető vissza, s bár nincs kizárva annak lehetősége, hogy törzsöke már Sz. István korában élt, de közönségesen csak a XII. század második felében, vagy azon innen alapította meg a maga nemzetségét.

Ezzel azonban nem azt akarom mondani, hogy az *ős nemzetségek* az *okleveles nemzetségekkel* egyáltalában kapcsolatba sem hozhatók, ellenkezőleg, a mennyiben az egyesek legtöbb esetben annak kebeléből váltak ki és lettek saját nevükről nevezett önálló nemzetségek alapítói: világosan látom az összefüggést közöttük, mint ok és okozat között. — Természetes dolog, hogy az ok és okozat közötti összefüggés tétele nem alkalmazható minden oly esetben, a hol *nemzetségről* van szó, és határozott meggyőződésem szerint az okiratok és történeti kútfőinkben előjövő *nemzetségek*, illetőleg családok a *de genere* kifejezés tekintetében, sokkal csekélyebb fontosságot érdemelnek, mint a minőt eddigelé szokásban volt nekik tulajdonítani. — Mondanunk sem szükséges, hogy vannak oly nemzetségek is, melyeknek alapítói, várjobbágyi, udvarnoki, vagy más, néha alsóbbrendű szolgálati állapotokból emelkedtek nemességre, s minthogy századok multával az ős származás lassanként feledésbe ment, az utódok hivatkozva erősen a kétes becsű «*de genere*» kifejezésre, a honfoglaló magyar törzsek sorai között keresik eleiket, pedig hát a középkorban igen gyakran találkozunk oly egyénekkel, kikről nem tudnók ugyan bebizonyítani, hogy valamely nemzetségből származtak volna, mindazonáltal már igen korán nagybirtokú s mi ezzel egyértelmű, előkelő nemesek, főurak s nem ritka esetben nádorok, országbírák, szóval legfőbb méltóságok viselői voltak.[1]

Tapasztalhatjuk, hogy az egyesek keresztnevük mellett leginkább csak akkor használják a «*de genere*» jelzőt, mikor ezt a szükség, bizonyos ünnepélyes alkalom, vagy egyéb kivételes körülmények indokolják, p. o. mikor ősi javaikon osztozkodnak, ha azokhoz való jogos igényeik-

[1] A hét törzsnek elnevezését körülbelől tudjuk, de legtávolabbi fogalmunk nincs arról, hogy a *nemzetségek* ily külön, önálló nevekkel birtak-e, vagy esetről esetre az illető főnökök neve volt e tekintetben irányadó.

[1] Számos példát lehetne erre vonatkozólag az oklevelekből idézni, azonban tér szűke miatt csak egyet említek. Debreczeni András comes fia Dózsa (Theodosius magyarosítva) 1317-ben Bihar és Szabolcs vármegyék főispánja, 1319-ben erdélyi vajda, 1322-ben nádor s az ország egyik legnagyobb birtokosa volt, és a róla fenmaradt vagy általa kiadott oklevelek között nincs egyetlen, mely nemzetségéről felvilágosítást nyujtana. Gyanítják ugyan czímeréből, hogy az *Aba nemzetségből* származott volna, de ez szerintem még kevesebb alapossággal bír (Arch. Értesítő 1878. 115), mint az a másik vélemény, hogy t. i. a *Káta* nemzetség tagja volt (Zichy-okmánytár, II. k. előszó).

nek érvényt akarnak szerezni, szóval perlekednek, ha fontosabb esetekben megkülönböztetésük egy vagy más okból szükségesnek látszik; sőt nem egyszer az okleveleket kiállító hiteles személyek, a káptalani vagy királyi jegyzőknek puszta szeszélye is irányadó e tekintetben, a mi bizonyára nem így történik, ha a nemzetségből való származásnak, a vérségi együvé tartozásnak csak magánjogilag indokolható jelentősége helyett, valami nagy fontosságot tulajdonítanak, ha pusztán az előkelőség szempontjából is. Igen gyakran csak a véletlen dolga az, hogy valakinek nemzetségéről tudomással birunk.

Önkényt értetődik tehát, hogy midőn a kortársak jelentéktelen dolognak tarták, mely a társadalomban semmi előjogot sem biztosított, a nemzetségből való származásnak ugyanabban a korban az ország más nemeseivel szemben mi sem tulajdoníthatunk semmi fontosságot, mert legjobb meggyőződésünk szerint a «*de genere*» kifejezés, minden más vonatkozás nélkül, pusztán az állandó vezetékneveket pótolta.

Hogy világosabban s lehetőleg szabatosan fejezzem ki magamat, az oklevelekben szereplő nemzetségeket a legnagyobb valószinűséggel úgy képzelem, mint egy megnevezett őstől való leszármazás következtében egymással szoros vérségi viszonyban lévő családok bizonyos kisebb-nagyobb számát, melyek úgyszólván testületet képeztek; s a különbség mult és jelen között abban is rejlik, hogy míg napjainkban egy törzs atyának ivadékai bármennyire is elszaporodjanak, rendes körülmények között egy és ugyanazon nevet, a család alapító nevét, viselik s a vérségi együvé tartozás tudata közöttük nyilván való, addig a középkori *nemzetség* tagjai, jóllehet ők is egy és ugyanazon törzsatyának leszármazottjai voltak — birtokaik után különböző neveket vettek föl és alapítottak családokat, melyek idők folyamán egymás irányában teljesen idegenekké váltak.

Akárki foglalkozzék is behatóbban ezzel a kérdéssel, szükségképen erre az eredményre fog jutni.

A mi első sorban is azt az állításunkat illeti, hogy a *de genere* a firól fira való leszármazás értelmében veendő, ennek igazolására legfőképen az idegen úgynevezett jövevény nemzetségek példája szolgálhat.

Nem lehet ugyanis tagadnunk, hogy a Buzad, Herman, Tibold, Keled, Hunt-Paznan, Bogath-Radvan stb. nemzetségek tagjai, a királyság első századaiban, vagy még előbb, beköltöző hasonnevű ősöknek test és vér szerint való egyenes utódjai voltak, az idegen nemzetségek eredetét tehát határozott időhöz köthetjük, mert legtöbb esetben kimutatható, hogy alapítójuk mikor élt és szerepelt, míg ellenben a gyökeres magyar nemzetségek legtöbbjével nem vagyuk ily szerencsés helyzetben, — mert ezek jobbára csak a XII. században vagy még újabb időben élő ősökre vezethetők vissza, kikről puszta nevükön kívül egyebet sem tudunk, előbbeni viszonyaikról sincs tudomásunk és csak következtetnünk lehet, ha a körülmények ellent nem mondanak, hogy valamelyik *ősnemzetségből* váltak ki.

Idegen példák azonban a nemzetségek alakulásáról felállított elméletünket legkevésbbé sem támogathatják, kivéve a firól fira való leszármazásnak — különben is már általánosan elösmert — tételét, mely a nemzetségi theoriának sarkalatos elve.

Természetes dolog, hogy könnyebb volt azt fölállítani s a fejlődése folyamán felmerülő nevezetesebb jelenségeket konstatálni, mintsem gyakorlatilag szemlélhetővé tenni, azaz anyagi bizonyítékokkal támogatott konkrét példákban mutatni be. — Ennyi bizonyosság azonban a dolog természetéből kifolyólag nem is követelhető, s be kell érnünk azzal, hogy képesek vagyunk nehány oly nemzetséget fölmutatni, mely a vázolt fejlődés minden fokán keresztül ment s igazolhatólag a hét magyar törzs valamelyik ágából származott. — A névtelen jegyzőnek, véleményem szerint, e tekintetben föltétlen hitelt érdemlő tudósítása alapján ugyanis a *Calán* és *Chák* nemzetség egyenes kapcsolatba hozható a honfoglalásban résztvevő *Előd* és *Ónd* vezérekkel, a mennyiben a Chák nemzetség Előd vajda fiától Szabolcstól, a Calán nemzetség pedig Ónd vezérnek Ete nevű fiától származott,[1] a kik az ős-

[1] «Zobolsu filius Eleud, a quo genus *Saac* descendit.» M. Florianus: Historiæ Hung. fontes domestici — Pars. 1. vol. 2. p. 20.

«Ound pater Ete, a quo genus *Calan* et *Colsoy* descendit.» U. o. 7. l. — e *Colsoy*-t szokásban van a Kölcsey-család ősének mondani, mennyi joggal? nem szólhatok hozzá. — A névtelen jegyző ezenkívül a *Szemeréket* Hubától származtatja, a *Maglód* nemzetséget pedig Tuhu-

magyar nemzeti szervezetben egy-egy *törzsnek*, ennek körén belül pedig tagadhatlanul saját *nemzetségüknek* is főnökei voltak, s utódjaik *Calán* és *Chák*, hogy Pauler szavaival éljek, «egyes *nemek* fejeiből a nemzet dynastáivá lettek» és saját nevükről nevezett önálló nemzetségeket alapítottak, melyek idők folyamán különböző családokra szakadtak.[1] E nemzetségek alakulásaival tehát látjuk először is határozottan a *törzset*, mint az ősmagyar állami és társadalmi szervezet alapját, megkülönböztetjük másodszor tényleg — ha névben nem is a *nemzetséget*, mint amannak elágazását, melyből kiválik az egyén mint önálló birtokos, megvetvén alapját harmadszor az okleveles értelemben a firól fira való leszármazás értelmében vett *nemzetségnek*, melynek sarjadékai végezetre az egyes *családok*.

Ez volt a nemzetségek alakulásának általános menete, jóllehet alig egy pár példával igazolhatjuk, de ebből következtetést vonhatunk az egészre, s kivételnek véleményünk szerint csak az idegen nemzetségeknél, és ott van helye, hol az oklevelekben előforduló nemzetségek alapítói a fejedelmi kegy által fölemelt alantasabb sorsú egyének voltak, nem szólva természetesen a társadalom legalsó osztályáról, hol szintén ráakadunk néha a *de genere* kifejezésre. Ekkor azonban már lassanként kezdett kimenni a forgalomból, mert mihelyt egyszer a közös birtoklásból eredhető mindennemű viszony elenyészett, elvesztette létezésének alapföltételeit és a *szükség*, mely a dolgok értékét megszabja, — fönmaradását többé nem indokolta.

Hiába való törekvés lenne azonban, ha azt akarnók kimutatni, hogy a nemzetségek közül, melyek hozhatók kapcsolatba az ős államszervezettel, s melyek újabb eredetüek; mert hiszen ma már gyökeres magyar nemzetségeket is alig vagyunk képesek az idegenektől megkülönböztetni, a mennyiben a név hangzása e tekintetben nem föltétlenül irányadó. — Az ős államszervezettel való összefüggés csak ott kétségtelen, hol az illető nemzetség alapítója, valamelyik törzsfőnöknek az utódja, ezt azonban bizonyítgatni képtelenség volna, és csak szerencsés véletlennek tulajdonítható — hogy egy pár nemzetségről apodiktikus bizonyossággal mondhatjuk ezt,[1] s a tömegnél puszta föltevésekre, s legfeljebb többé-kevésbbé indokolt valószinűségekre szorítkozhatunk. Figyelembe vehető néha a nemzetségek által birt jószágok jogi természete is, bárha absolut becsű következtetések alapjául ez sem szolgálhat.

Midőn az egy törzsatyának maradékai időmultával nagyon elszaporodva, az elsőben közösnek hagyott ősi javakat egymás között lassanként fölosztani kezdik: ugyanazokat a jelenségeket látjuk ismétlődni, melyek a nemzetségeknek a *törzsből*, s az egyesek mint önálló birtokosoknak a *nemzetségekből* való kiválásakor előfordultak, jóllehet ezek a jelenségek kizárólag magánjellegüek és nem vezethetők vissza, nem hozhatók kapcsolatba állami és társadalmi átalakulásokkal.

Mennél számosabb tagból áll egy-egy nemzetség, annál hamarább érzi szükségét annak, hogy ős jószágain megosztozzék, s így az első osztozkodás idejéből némi következtethetést vonhatunk az illető nemzetség régiségére is rendes körülmények között s valóban tapasztalhatjuk, hogy a *Chák*-ok és *Abá*-k, már a XII. század végén megkezdik az osztozkodást.[2] Erre külön-

tummal hozza kapcsolatba (vol. II. p. 20), előttünk azonban a Calánok és Chákok eredete látszik leginkább kétségtelennek, kik még a XIII. században is birták az őseik által megszállott területeket.

[1] A *Chák* nemzetség elágazásai a Kisfaludyak, — a Chák-ok — kikből Máté is származott stb.

[1] Kézai az *Aba* nemzetséget Edu és Edumer kun vezérektől származtatja, s ez nagyon valószínű, mert e forrás szerint Árpád a Mátra erdőben ajándékozott nagyterjedelmü birtokot e kun vezéreknek, a Mátraalja pedig ősfészke volt az Abáknak, s jószágaik Heves-Ujvár és a szomszédos megyékben feküdtek. Minden jel oda mutat, hogy az Aba nemzetség vérségi kapcsolatban állott Sámuel királylyal, de aligha a firól fira való leszármazás útján s valóban e nemzetségnek rendkívül elterjedt volta s az a körülmény, hogy már Sámuelt is *Abának* nevezik, gondolkodóba ejtheti az embert, hogy kivételesen nem-e egy ős nomád törzszsel van dolgunk?

[2] Nagy Iván: A Csák nemzetség. *Turul* III. k. 2. f. Hogy az *Aba* nemzetség kebelében is történt már ez időszakban osztozkodás, azt a nemzetségnek csaknem országszerte elterjedt ágazatai kétségtelenné teszik. Sőt ha Sámuel királynak *Aba* melléknevét hajlandók vagyunk nemzetségi jelzőnek tekinteni, akkor a hasonló nevü ős a vér szerint való leszármazás értelmében legalább is Szent István korában élhetett. — A névtelen jegyző tanítása szerint Sámuel király egyik őse *Pata*, a róla nevezett várat építette, a király pedig a maga alapította sári monostorba temetkezett, e jószágok pedig mindig az Aba nemzetség örökségét képezték.



ZÁGRÁDI DABI MIHÁLY CZÍMERE 1430-BÓL.

Nyomt Ullmann J. Budapesten IV.

L8

ben nem egyedül a nemzetség népessége van befolyással, s legtöbbször az is tekintetbe veendő, minő természetű a közös vagyon? — egy helyen tömörűl-e vagy távol vidékeken elszórtan fekszik? Amaz sűrű népesség daczára is hátráltatja, ez, önként értetődik, föltétlenűl sietteti az osztályt, nem is említve számtalan mellékes körülményt, melyeket elszámolni csak esetről esetre lehet. Egy nemzetségnek kiterjedt voltából tehát nem következik szükségképen annak régisége is, és megfordítva; mert p. o. a névtelen jegyző által Ónd vezértől származtatott *Calánok* nak első okleveles nyomát már a XII. században föltaláljuk s nincs okunk feltételezni, hogy e nemzetség valami népes lett volna. — Minden körülmények között csak is a valószinűséggel vethetünk számot, és általános érvényű szabályok fölállítása nem egyezik meg a dolog természetével.

Mennél szűkebb körben osztozkodnak az egyes nemzetségek tagjai, annál inkább távolodnak egymástól. — Az első osztozkodás különböző ágakra szaggatja azokat, melynek körén belől azonban, ha a szükség mást nem parancsol, a közös birtoklás elve még érvényben áll; később az egyes ágazatok is feldarabolják jószágaikat, melyek leggyakrabban az első birtokos nevét viselik; végre ezeknek utódjait állandó lakhelyükről kezdik nevezni, előbb csak szórványosan, megkülönböztetésül, ha ezt a szükség indokolja, majd következetesen apáról fiura szállítják, mint állandó vezetéknevet. — Ekkor tünedeznek föl a mai értelemben vett *családok*, mint a törzsnek legfiatalabb hajtásai.[1]

Dr. Komáromy András.

[1] Hogy a *nemzetség* elnevezés nem annak a legszűkebb körü vérségi együvé tartozásnak jelölésére szolgált, melynek tagjai tulajdonképen a szülők és gyermekek, véleményem szerint az is eléggé bizonyítja, hogy ez a viszony a szláv eredetű *család* szóban talált kifejezést, míg a *nemzetség* alatt ma is ugyanazon eredetű és nevű családoknak összességét érti a magyar.

ZÁGRÁBI DABI MIHÁLY CZÍMERE 1430-BÓL.

(Színes czímer-melléklettel.)

Boldogúlt báró Nyáry Albert folyóiratunk egyik régebbi füzetében[1] azon kéréssel járúlt a szakközönséghez, tekintve azt, hogy a Zsigmondkori festett ábrával ellátott czímeres levelek közt addigelő egy sem ismeretes, mely hazánkban lenne kiállítva, ha netalán valakinek ily magyarországi keletű, ábrával ellátott armálisról tudomása volna, ezt a hazai czímertudomány érdekében tudatni sziveskedjék.

Azóta tudásunk e részben előbbre haladt. Maga a boldogúlt szerző posthumus nagy munkájában[2] közli Tétényi Péternek és Andrásnak 1405. évben kapott czímerét színes nyomatban, az oklevél szövegével együtt. A kapivári Kapy család levéltárában őrzött eredeti czímeres levél több tekintetben nevezetes; eddigelé korra nézve a legelső ismert armálisunk, melynek festett czímerképe van; mert a Semsey család 1401-iki czímeres leveléről nem bizonyos, van-e rajta a leiráson kívül festett czímer is, annyival is inkább, mert a néhány évvel idősebb 1398-iki Csentevölgyi armális, melynek eredetijét a N. Múzeum levéltára őrzi, szintén csak a szövegben írja le a czímert rajz nélkül. A Tétényi czímeres levél helyi kelettel ellátva nincs ugyan, de minthogy az oklevél keltekor — 1405. máj. 16-án — Zsigmond király Budán tartózkodott, valószínű, hogy e legrégibb festett czímeres oklevelet magyar terméknek tekinthetjük.

A N. Múzeum levéltárában is van egy Zsigmondkori, festett ábrájú czímeres levél, Patrohi Mihályé 1437-ből, mely hazánkban Budán kelt. Szükségesnek tartjuk ezt megemlíteni, mert Nyáry Albert említett munkájában[1] közli ugyan e czímer színes mását; de azon körülményről, hogy ez oklevél hazánkban kelt, úgy látszik nem volt tudomása. Különben ő, ki legelőször

[1] Turul 1883. 84. l.

[2] A heraldika vezérfonala 229. és köv. l.

[1] I. m. 110. l.

figyelmeztette az érdeklődő közönséget a magyarországi keltezésű Zsigmond-kori armálisokra, e nevezetes körülményt el nem hallgatja.

E kettőhöz czatlakozik Zágrábi Dabi Mihálynak, Zsigmond király udvari *borbélyának* Pozsonyban keltezett 1430-ik évi czímeres levele, melyet röviden már Nyáry Albert is felemlített,[1] melynek azonban pontos szövegét és rajzát Szilágyi István tagtársunk szívességének köszönhetjük, ki azokat egyéb felvilágosító jegyzetek kiséretében társulatunkkal közölni szives volt. Fogadja érte őszinte köszönetünket.

A hártyára írt, most már pecsétjét teljesen nélkülöző, 1430. jan. 8-iki kelettel (die dominico post festum Epiphaniarum) ellátott oklevél eredetijét Mármarosmegye levéltára őrzi. Szövege pedig a következő:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam habituris salutem in eo, per quem reges regnant et principes dominantur victorioso cum triumpho. Humane conditionis circumspecta sagacitas et bonorum operum assidua percunctatrix sic artis ingenio naturalibus se conformare didicit quam ex causis nobilibus effectus insignes producit, ut quos natura superior interioribus dotibus nobilius illustravit, ipsorum animos sapientie et scientie altitudine pre ceteris decoravit, horum obsequio thronus regius roboratur, et eorum victoriosis artibus regalis sublimitatis gloria optata presidia suscipit et salutaribus omni tempore proficit incrementis. Proinde ad universorum notitiam tam presentium quam futurorum harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Mychael filius Mathei de Dab alias de Zagrabia barbirius nostre maiestatis celsitutidinis nostre veniens in presentiam, propositis suis fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis per ipsum nostre maiestati exhibitis et impensis, nostre humiliter et devote supplicavit maiestati, ut arma seu nobilitatis insignia circa principium presentium pictoris magisterio appropriatis coloribus depicta sibi et per eum suis heredibus et successoribus universis dare et conferre dignaremur. Nos itaque, qui ex innata nobis regia liberalitate cunctorum nobis fideliter obsequentium consuevimus in eorum supplicationibus nostram serenitatem exhibere favorosam, attendentes multiplicia merita probitatis et preclare devotionis ac fidelitatis demonstrata opera, quibus idem Mychael in diversis nostris et regnorum nostrorum agendis sicuti prosperis sic et adversis, et presertim alias nobis in partibus Almanie, Lombardie, Francie, Anglie et Aragonie pro sacrosancte ac universalis ecclesie unione et communi bono procedentibus et laborantibus, lateri nostre maiestatis iugiter et sine intermissione adherendo, cum omni sinceritatis zelo et sollicitudine indefessa cum sudorosis suis laboribus et non sine expensarum suarum pluralitate pre ceteris suis participibus, velut aurum puritatis suo splendore ceterorum metallorum precellens nitorem, nostre maiestatis obtutibus gratum se reddidit et acceptum. Volentes et animo cupientes eidem pro premissis et aliis causa prolixitatis obmissis fidelium servitiorum preclaris meritis munificentie regalis benignitatis respondere, de regie potestatis plenitudine, animo deliberato, ex certa scientia nostre maiestatis et gratia speciali arma seu nobilitatis insignia, prout circa principium seu caput presentium pictoris magisterio appropriatis coloribus sunt depicta, eidem Mychaeli et per eum suis heredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, ymo damus donamus et conferimus et elargimur; ut ipse et sua posteritas universa nata et nascitura a modo in posterum eadem arma seu nobilitatis insignia ubique bellorum et pacis tempore libere habeant et secure portent seu deferant, ipsisque armis seu nobilitatum insigniis in preliis, torneamentis, hastiludiis, sigillis, anulis, cortinis et generaliter in omni exercitio militari et clientali uti possint et gaudere. Preterea ut eidem Mychaeli de ignobilitate generis aut alia quacumque exhilitatis conditione intra vel extra iudicium obiectum opponi et ascribi non possit, eundem et cunctos suos successores ex habundantiori nostra regia liberalitate nobilitamus in cetumque et catervam verorum regni nostri nobilium connumeramus et aggregamus, decernentes, ut ipse et sui successores antedicti universis et singulis iuribus et privilegiis et libertatibus, quibus ceteri veri regni nostri nobiles gaudere consueverunt, a modo et imposterum temporibus successivis universis uti, frui et gaudere valeat atque possint harum nostrarum, quibus sigillum nostrum secretum appensum est, vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Posonii, die dominico proximo post festum Epiphaniarum domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo tricesimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XL. tertio, Romanorum vigesimo et Bohemie decimo.

Az imént közlött szöveg szerint a király Zágrábi Dabi Mihályt azon érdemeiért, melyeket különösen Zsigmondnak az egyházszakadás megszüntetése czéljából tett utazásai alkalmával szerzett, a czímeradományozással egyidejűleg nemességre is emelte; s így az armális a Zsigmondkorabeliek azok kisebb csoportjához tartozik, mikor egy «e conditione ignobili» származó egyén általa egyszerre nemességet és czímert nyer. A czímeradományozás maga hazai jogszokásunk szerint nem foglalván egyúttal magában nemesség adományozását is, ez utóbbit a királynak az oklevélben külön kellett felemlítenie; s innét az az erre vonatkozó külön záradék a szövegben, milyennel az eddig közlött Zsigmond-kori czímeres levelek közt csak a vadkerti és szentgyörgyi Vincze család armálisában találkoztunk.

Ismét az oklevél szövege világosít fel arról,

[1] I. m. 232. l.

hogy az adományozandó czímer képét nem a király választotta önkényileg, hanem hogy azt a kitüntetendő udvari borbély kérte magának adatni. Az az eset áll tehát, a mi az 1418-iki Csontos-féle czímernél.[1] A mint a kitüntetendő egyén — legalább a mi a foglalkozására való emlékeztetést illeti — elég ügyesen választotta meg a tárgyat — a három fogat, — az annak kifestésével megbízott művész azt heraldikailag oly jól stilizálva ábrázolta, hogy e czímerben hazai heraldikai termékeink egyik legsikerültebb darabját bírjuk.

A czímer sötétzölddel árnyékolt világoszöld keretű sárgás táblán van ábrázolva, melynek üres terét barnás, damaskolásszerű czifrázatok töltik meg. E tábla kivitelére a festő kevés gondot fordított s az egyéb Zsigmond-kori hasonló czímertáblákhoz nem is hasonlítható. A czímer: kék mezőben arany iklőcs,[2] melyet három (fönt kettő, lenn egy) ezüst, háromágú gyökerével felfelé fordított emberfog kisér. Sisakdísz: koronából kinyúló kék mezű hajlott balkar oszlopszerűleg ábrázolva, mely kezében egy az alsókhoz hasonló, gyökereivel felfelé fordított fogat tart. Takaró mindkét felén: kék-arany.[1]

Megjegyezzük még végül, hogy a Dabi család leszármazásáról adatok nem állnak rendelkezésünkre; valószínűleg kihalt. Leányágon belőle származott az 1772-ben szintén kihalt Szegedi család, melynek egyik tagja (Szegedi Zsigmond) 1650—1670 körül ezeket írta az oklevél hátára: «Az reghi Sigmond királtól az eősöm eősi eősinek attyának Zagrabi Dabi Mihalnak armalissa in an. d. 1430.» Az oklevél a Szegedi családtól a tőle leányágon leszármazott Pogány családhoz jutott, melynek egyik sarja Pogány Lajos azt Mármarosmegye levéltárában helyezte el. Minthogy leányágon a Dabi család számos családdal volt összeköttetésben, iratait ezek egyikénél kell keresnünk. Birjuk az érdekes armális beküldőjének szives igéretét, hogy a család eddig ismeretlen leszármazását megvilágító iratokat ezután is nyomozni fogja. F. L.

[1] Turul 1886. 162. l.

[2] Br. Nyáry Albert magyarosítása a *cantherius*, *Sparren* helyett.

[1] A mi e czímer ábrázolásának stylszerűségét illeti, utalunk folyóiratunk ez évi folyamának 33. lapján mondottakra. V. ö. Ung. Siebmacher VI. füz. 121. l.

GLOSSÁK AZ ÁRPÁDOK GENEALOGIÁJÁHOZ.

(Harmadik és befejező közlemény.)

III.

RIXA ÉS ANASZTÁZIA KIRÁLYNÉK KÖZÖTTI ROKONSÁG.

Merseburgi Ditmár krónikájában[1] lengyel I. Boleszlav gyermekeiről a következőket mondja: «(Boleszlav) először Rigdag (meiszeni) őrgróf leányát, s annak elbocsátása után magyar származású leányt vett nőül, kitől Bresprerus nevű fia született; miután ezt is elbocsátotta, Connildisz, a tiszteletre méltó öregebb Dobremir leányának személyével harmadszor lépett házasságra . . . kitől két fia, Mieszko, és egy, anyai nagyatyja nevét viselő fia és három leánya született, kiknek egyike fejedelemasszony, másika Hermann grófnak, harmadika Vulodimir király fiának lett felesége.»

Cornides azt hiszi, hogy Ditmár szövegét e helyen elrontották s hogy «Bresprerus fia» helyett «*Estredisz nevű* leányá»-nak kellene állnia.

E feltevésre vezetik őt svéd írók, kik egyhangúlag azt mondják, hogy e (Chrobry) Boleszlav leánya, Esztrid, Skötkonung Olaf svéd király felesége volt.

Így teszi ezt Messenius János:[1] «Ez időben (998) nőül vette Olaus, svéd király, Esztridet, Boleszlav lengyel fejedelem leányát, ki Anundot, Ingerdiszt s Esztridiszt szülte.»

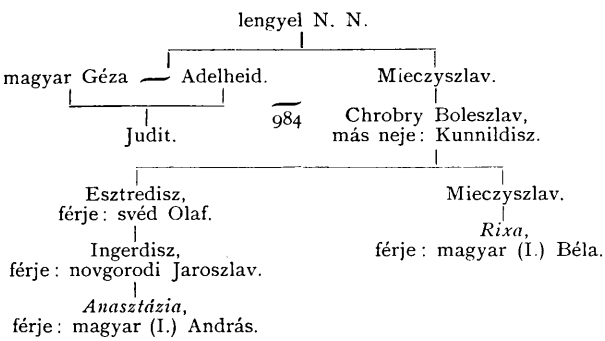
A svédek még azt is fölteszik, hogy e len-

[1] Leibnitz, Scriptor. Brunsw. I. 359. l.

[1] Scandia illustrata sive chronologia de rebus Scandiæ, hoc est Sueciæ, Daniæ, Norvegiæ, I. 76. l.

gyel Esztrid a magyar Judit leánya. Messenius így mondja: «1016 körül Ingerdisz, Olaf leánya, Novgorodi Jaroszlavhoz ment férjhez; (Ingerdisz) Boleszlav lengyel fejedelem unokája (neptis) és Geiza magyar király kis unokája (proneptis) volt».

Támaszkodva ezen adatokra, Cornides a lengyel, magyar és svéd uralkodó családok közötti rokonsági viszonyt következőleg ábrázolja:



Ha a svéd írók adatait és Cornides föltevését a kritika bonczkése alá vesszük, alig tartható fönn valami.

Mindenekelőtt hangsulyozandó, hogy a Boleszlav és magyar Judit közötti házasság nem történhetett 984-ben. Géza, magyar fejedelem, lengyel Adelhaidot csak 973-ban vette nőül, Judit legjobb esetben 974-ben születhetett, úgy hogy 984-ben csak 10 éves lehetett.

A Judit és Boleszlav közötti házasságból valóban Bezprim (vagy Ottó) nevü fiu származott. Ez 1025-ben II. Mieczyszlavtól elűzetvén, István magyar királyhoz, később II. Konrád német császárhoz menekült. 1031-ben a lengyelek herczege lett, ugyanazon évben elvesztette a cservén birtokait, melyeket az oroszok elfoglaltak s saját emberei által 1032-ben halt meg.

Kunildisztől, Boleszlav harmadik feleségétől született gyermekek közül a következők ismeretesek:

1. II. Mieczyszlav († 1034);
2. Dobremir, 1025-ben elűzve.
3. Leány, fejedelemasszony.
4. Reginlindisz, férje: 1010 kör. lausitzimeisszeni Hermann őrgróf.
5. Leány, férje: Svætopolk, I. Vladimir orosz nagyherczegnek fogadott fia.

Ezeken kívül még Boleszlavnak egy Matild nevü leányát is ismerjük, ki 1035/6-ban schweinfurti Ottóval jegyeztetett el, de az eljegyzés a triburi zsinat határozata következtében felbontatott.

Ilyformán Boleszlav gyermekei közül svéd királyhoz férjhez ment Esztredisz nevü leányra nem akadunk.

Vizsgáljuk most az akkori svéd uralkodó család viszonyait, a mint ezeket a mai kutatás alapján ismerjük.

Az 1021/2-ben elhalt Skötkonung Olaf nevü svéd királynak két felesége volt:

1. Edla (ágyas), állítólag valamelyik obotrita (vend) fejedelem leánya, kihez Olaf rablás által jutott.
2. Asztrid, valószínűleg svéd származású s a régi felső svéd királyi családból való.

Brœmmel nem ismeri Astrid nevét; szerinte ez Messenius és Cornides Esztredisze volna.

Az első viszonyból következő gyermekek származtak:

1. Gammal Ödön király, 1050 † 1056 körül. Neje (?) Astrid Njalsdattn, királyi származású, a norvég Halogaföldből, a nyugatgótországi Ragvald nevü járl özvegye és Stenkil király anyja.
2. Holmfrid, férje: Szven, norvég járl.
3. Astrid, férje: norvég kövér Olaf.

A második házasságból származtak:

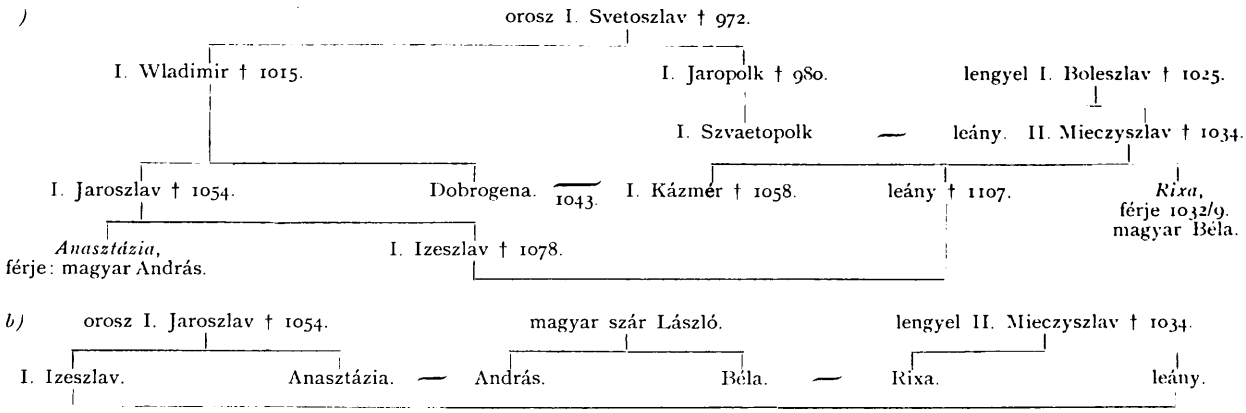
1. Anund Jakab, szül. 1008 kör., 1019-ben atyjának uralkodótársa † 1050 kör. Nejei: *a)* NN. *b)* Gunhild, Holmfrid nagynénjének leánya; † 1054, miután Sven Esztritson dán királylyal második házasságra lépett.
2. Ingegerd, † 1050; férje: 1019 orosz I. Jaroszlav.

Cornides ez ügyben leginkább arra törekedett, hogy az Árpádok s a Rurikok, nevezetesen pedig András és Béla Árpád-vérü fivérek feleségei között némi rokonsági viszonyt mutasson ki; *ez valóban elérhető a nélkül, hogy Beszprimből Esztrediszt kellene csinálni.*

Mert midőn magyar Béla 1039 kör. lengyel Rixát nőül vette, akkor már elég támpont volt adva arra, hogy András bátyjának az orosz Anasztáziával később kötött házassága, sógornéja Rixa s felesége Anasztázia közötti rokonsági kapocsnak kifolyása legyen.

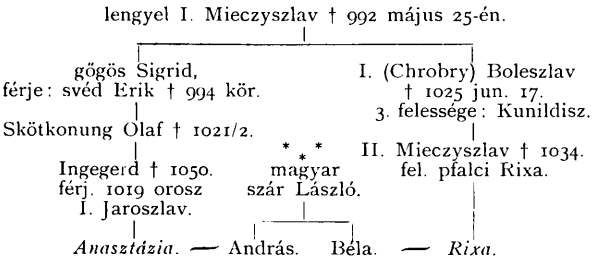
1. Mindenekelőtt kiemelendő, hogy már sokkal előbb Rixának egy nagynénje (1016/8) Svætopolk, Jaroszlav (Anasztázia atyja) fogadott fiának neje lett.
2. Predszláva, Anasztázia nagynénje, Jaroszlav nővére, már 1018-ban Boleszlav fogságába kerülvén, ennek ágyasa lett. 1043-ban Kázmér, Rixa fivére, Dobrogenát (Máriát), Jaroszlav és Predszláva nővérét, vette feleségül.
3. Rixa nővére neje lett I. Izeszlavnak, Anasztázia fivérének.

Ime mindezeknek tábla szerinti ábrázolása:

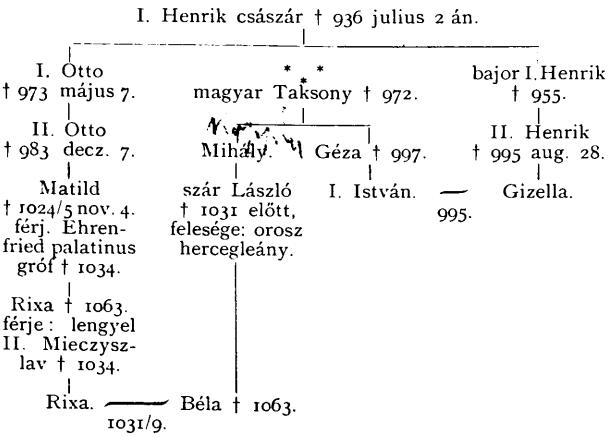


A mi pedig Rixának és Anasztáziának közös ősatyától való leszármazását illeti, ezt is ki lehet mutatni, a nélkül, hogy lengyel Boleszlavnak Esztredisz nevü leányát kellene feltételezni, vagy a svéd történetet hamisítani.

A két sógorné között következő rokonsági viszony volt:



Nagy genealogiai érdekkel bír még azon körülmény is, hogy nemcsak Gizela, Magyarország első királynéja, hanem még Rixa, I. Béla neje is a szász származású császári házzal rokonságban volt:



E táblából kitűnik, hogy Gizela, szent István felesége s Matild, Rixának nagyanyja, két unokatestvér gyermekei voltak: ez oly körülmény, mely Rixának Bélával kötött házassága alkalmával némi jelentőséggel bírhatott.

IV.

BERTA, SZENT LÁSZLÓ ÁLLÍTÓLAGOS LEÁNYA.

A weingarteni barát krónikájában[1] következő hely fordul elő: «Bertát, másik nővérét (t. i. Zsófiának, kit krónikásunk hamisan I. László magyar király leányának tart), valamely gróf a zárdából (hol apácza volt) elszöktette s Frigyest, regensburgi «advocatus»-t nemzette vele.»

Frigyesnek, a regensburgi «advocatus»-nak (Vogt = várnagy) atyját sulzeni Hundt Wiguleus (szül. 1514., † 1588.)[2] Hartvig-nak, abenspergi Babo gróf fiának nevezi. Frigyesen kívül e bogeni Hartvignak még egy Asswein nevű fiáról is tesz említést. Ezen kívül még más bajor kútforrások is bizonyítják, hogy I. Frigyes regensburgi várnagynak atyja bogeni I. Hartvig gróf volt. Újabb kútforrásokból megemlítjük Cornides-en kívül (Regum Hungariæ Genealog. etc. 1778.), Ganser (Geschichte der Grafen von Bogen 1781.), Scholliner (Stemmatographia comitum de Bogen 1792).

Mindezeknek alapján Hopf is 1858-ban megjelent «Historisch-genealogischer Atlas etc.» című nagyszabású művében elismeri bogeni I. Hartvig atyaságát, a mennyiben ez I. Frigyes és Aszkuin fivérekre vonatkozik, kik a weingarteni barát szerint Berta magyar királyleánytól születtek; továbbá Brœmmel 1846-ban megjelent jeles «Genealogische Tabellen zur Geschichte

[1] Canisius (= de Hondt, † 1610), «Antiqu. lectiones ad historiam mediæ ætatis illustrandam», Ingolst. 1601, újolag kiadva Basnage-tól, mint «Thesaurus monument. eccles.» Antwerp. 1721.

[2] «Bairisch Stammbuch» című művében. I. rész, Grafen von Pogen, 116. l.

des Mittelalters bis 1273» című művében szintén elismeri, hogy Bertát, I. László magyar király leányát, bogeni Hartvig, későbbi férje, zárdából szöktette el.

Az újabb magyar, főleg a Horváth- és Szalay-féle nagy történeti művekben hiába keressük e Bertát I. László gyermekei között, s a magyar királyok vejeinek sorában sehol sem akadunk bogeni Hartvigra. Az egész dologban pedig az a legfeltünőbb, hogy a magyar történetírók annak okát nem adják, hogy e nem-magyar kútforrásokban említett házassági összeköttetést miért hagyták egészen figyelmen kívül. E körülmény magában véve még nem volna eléggé mérvadó arra, hogy ezen összeköttetés felől kételkedjünk, vagy hogy azt egészen tagadjuk; még azon körülmény sem elegendő arra, hogy a weingarteni baráton kívül senki sem említi ezen összeköttetést; mert feltéve, hogy a weingarteni barát valóban csak egyedül tud e körülményről, nincs kizárva annak lehetősége, hogy tudósítását számos korábbi s idejében hiteles forrásokból merítette.

Ha tehát ezen házassági összeköttetés hitelességét meg akarjuk támadni, akkor — minthogy néhány régibb írónak az apácza-rablást illető aggodalmai reánk nézve nem mérvadók — véleményem szerint ezt csak a chronologiai adatok összehasonlítása által tehetjük.

Tekintsük mindenekelőtt magyar Berta chronologiáját.

Tudjuk, hogy magyar Béla herczeg (a későbbi I. Béla király) a lengyel királynak, II. Mieczyszlavnak, a pomeránok elleni háborúban tett szolgálatai jutalmául 1039 körül Rixának, e lengyel király leányának kezét nyerte s hogy midőn 10 évvel később bátyja, András király, Magyarországba visszahívta, már két fiával jött, kik közül az itjabbik László volt.

Vegyük most a legkedvezőbb esetet, hogy e két fiu Béla és Rixának első gyermekei voltak s hogy két egymásra következő évben születtek: akkor László körülbelül 1041-ben született. Vegyük továbbá, hogy László Berta leányának születésekor legalább 17 éves volt (pedig ez a legkedvezőbb föltevés), akkor Berta 1058 körül születhetett.

Ilyformán fiának, Frigyesnek születésekor körülbelül 16 évesnek kellett lennie, mi az 1074-ik évre esik; *1074-ben pedig bogeni I. Hartvig, állitólagos férje, már nem volt az élők között.*

De térjünk most át a bogeni ház chronologiájára, a mint ezt e családnak Hopf okirati adatokon alapuló művében levő nemzedékrendje előadja.

Minthogy bogeni I. Hartvignak névtelen atyja már 990-ben előfordúl s Aszkuin, Hartvig fivére, már 1007-ben «Rotgau» urának neveztetik, továbbá, minthogy Hartvignak két fia még atyjuk halála előtt mint egyházi fejedelmek haltak el (t. i. Hartvig bambergi püspök 1047, † 1053, és Lipót mainzi érsek 1051. aug. 1059. decz. 7-éig), ennélfogva Hartvignak 1074-ben már magas aggkorban kellett elhalnia; s minthogy a két püspök jóval 1074 előtt már püspöki széken ült, kétségtelen *hogy magyar Berta sem Hartvignak egyedüli, sem első jelesége nem lehetett.*

Frigyest, Berta fiát, már 1074-ben regensburgi várnagynak nevezik; akkor tehát legalább is érett itjúnak kellett lennie. De László király 1074-ben legjobb esetben csak 33 éves lehetett; hogy lehetett tehát akkor már érett ifjúnak nagyatyja, holott ez ifjúnak anyja legjobb esetben akkor csak 16 éves volt?!

Hogy Frigyes már 1074 előtt született, ezt már azon körülmény is bizonyítja, hogy Ulrik fia már 1112-ben (tehát 38 évvel 1074 után) eichstædti püspök lett.

Nem is akarom itt tovább felemlíteni, hogy Hartvig grófnak még Aszkuin nevü fia is volt, kinek — ha Berta anyaságát elismerjük — csak 1074 után kellett születnie; csak azon körülményre akarok utalni, hogy László király, Hartvig állítólagos ipa, 1095-ben, tehát 21 évvel veje halála után, hunyt el és hogy Irén (Piroska), Lászlónak történetileg elismert leánya s Komnén János byzanczi császár neje, 1133-ban, tehát 59 évvel sógora halála után mult ki, holott — mert legifjabb fia, Mánuel, csak 1123 körül született — még nem is érhetett el magas kort.[1]

Az eddig mondottak alapján azon eredményre jutunk, hogy Bertának, I. László magyar király leányának anyasága, a mennyiben ez Frigyes és Aszkuin, bogeni I. Hartvig gróf

[1] Mennyire tévedhetnek még igen nagy történetírók is chronologiai és genealogiai tekintetben, ezt a nagy Horváth Mihály «Magyarország története» című terjedelmes (1860-ban kiadott) műve mutatja.

T. i. nevezett műve I. kötetének 215-ik lapján a következőket mondja: «Ehhez járultak most Comnen János görög császárnak, egy idő óta László királyunk vejének, ki neki Piroska, a görögöktől Irene néven hívott leányát adta nőül, a keresztény fejedelmekhez intézett felszólításai stb.»

Horváth itt egyszerre két hibát követ el:

Minthogy Komnén Jánosnak e felszólításait még 1095, tehát László halála előtti időbe helyezi, ennélfogva szövege értelmében Komnén János már 1095 előtt ült a byzanczi trónon s 1095 előtt lett Piroskának férje.

Már pedig czáfolhatlan tény, hogy az első keresztes hadjáratkor a görög trónon I. Elek (egészen 1118-ig) ült, hogy János fia csak 1118-ban követte s hogy János, ki csak 1088-ban született, 1095-ben mint hétéves fiu, sem Európa fejedelmeit fel nem hívhatta, sem László veje nem lehetett.

Ez utóbbi körülményt figyelembe kell vennünk bogeni Bertánál is; mert ha János, Piroska nővérének férje, csak 1088-ban született, akkor Berta 1074-ben, tehát 14 évvel sógorának születése előtt, alig lehetett Hartvig neje.

fiait illeti s a mennyiben I. Hartvig 1074-ben elhalálozott, a történelmileg be nem bizonyított adatokhoz számítandó.

V.

STEFLINGI-RIETENBURGI ADELHEID KIRÁLYNŐ.

Rietenburgi-steflingi-regensburgi Adelheid magyar királyné leszármaztatását és személyét illetőleg a régibb genealogusok sehogy sem tudtak egymás közt megegyezni.

Sulzeni Hundt Wiguleus († 1588) «Bayrisch Stammbuch» című művében azt mondja, hogy Aventinus (tulajdonképen Thurmayr János, bajor historiographus, † 1534) valamely sz. emmerami régi krónikásra támaszkodva, azt állítja, hogy rietenburgi Henrik grófnak egyik leánya egy magyar királyhoz ment férjhez, kinek halála után Bajorországba tért volna vissza. Cornides azon nagy hibát követi el, hogy a rietenburgi-regensburgi várgróf említett leányát nem nevezett Henrik gróf leányának, hanem feleségének tekinti s Bertával, a zárdából elszöktetett magyar királyleánynyal (kit hamisan Kálmán leányának tart) s bogeni I. Frigyes, regensburgi várnagy állítólagos anyjával azonosítja, holott művének más helyén Berta férjét bogeni Hartvignak nevezi.

Adelheidról szóló más kútforrások közül szerzőnk egy Bajorországban, a walderbachi cziszterczita-kolostor karzatának baloldalán lévő kövön olvasható epitaphiumot emel ki, mely Adelhaidot, magyar királynét, született Stephlingi grófnőt illeti s következőleg hangzik:

Hoc in sarcophago pausat generosa propago
De Stephning Comitum, tegit hos marmorque politum,
Quorum progenitor fertur Landgravius Otto.
Fit genitos genitor genitis Fridericus in octo.
Otto Comes victu Monachos sectans et amictu,
Mundum cum flore sprevit virtutis amore,
Nobilis Vngariæ Regina . . . fuit horum,
Reddita quæ patriæ iacet hic in sorte suorum.

A következő források alapján Cornides jogosítva érzi magát arra, hogy «Regina» után a «soror» szót kiegészítés gyanánt használja.

Duellius Rajmond szerint[1] t. i. Walderbachban négy czímerpajzszsal diszített fatábla létezett volna. E czímerek elseje volt az osztrák: zöld szalag vörös mezőben; másodika a magyar: ezüst patriarkhakereszt, arany hármashalmon, vörös mezőben; harmadika: szürke színű, jobboldalú kardkötő, három vörös rózsával, arany mezőben; negyedike: a pajzs jobboldala felé néző álló vörös oroszlán, ezüst mezőben. E czímereknek következő köriratjuk volt: «Nach der Geburdt Jesu Christi, als man zelt 1143 Jahr, hat der Hochgebohrn Herr Otto Landgraff von Stefling, Burggraff zu Regensspurg, und Herr von Riedenburg geborn von Königlichen Stammen angefangen das Stifft Wallerbach, darinn er und sein Hausfrau Adelheit, und Heinrich, und Friedrich seine Söhn, auch seine Schwester Adelhaidt ein Khönigin von Ungern begraben sind.»

Szerzőnk e források hitelességét következő érvekkel támadja meg:

a) Sem a hazai, sem a külföldi történészek nem ismerik ez Adelheidot, mert Hundt erről következőleg nyilatkozik: «Diser unser Graf Hainrich verliess ein Sun, und ein Tochter, Ott und Adelheit, die war nach anzeig Aventini in Epitomi ein Konig von Ungern verheurat, ist nach ihres Mannes Todt wider heimb in Bayern zogen: Also stehet es in obgemeldter Cronik zu S. Haymeran, aber in der Ungarischen Cronik Anthonii Bonfimii (recte Bonfinii) und der anderen find ich nichts davon, dess gleichen in der Cronika Aventini». (Bayrisch Stammbuch, I. Theil, Grawen von Riettenbwrg, pag. 123.)

b) A czímerek leírásai későbbi korból származnak; a német felirat sokkal korrektebb, ortografikusabb, mintsem e korszakból várható volna.

c) Otto és Frigyes fiának nyughelyei hamisan jelölvék. Frigyes Palæsztinában temettetett el; Otto sírjáról Hundt következőleg nyilatkozik: «Otto ligt zu S. Haymeran in Regenspurg under dem Portal gegen der Stadt, anno etc. 1142. da hangt ein Tafel mit diser Schrifft: Otto Comes de Stephling et de Rietenburg et Burggravius Ratisponensis, fundator Monast. Walderpach. Et hic sub janua sepultus.»

Szerzőnk e kifogásaihoz csak azon észrevételt csatoljuk, hogy a német feliraton előforduló «hochgebohrn» szó *b)* alatti kételkedését fényesen támogatja.

Nézzük most, mit mondanak Adelheidról az újabbak.

Hova vezetheti még a legjártasabb genealogusokat is a kútforrásoknak hiányos felkutatása, ezt leginkább Brœmmelnél látjuk, ki 1846-ban II. István, magyar király feleségét (mert Adelheid mint ilyen, mai napság megczáfolhatlanúl el van ismerve) rietenburgi Stephanius, regensburgi várgróf leányának nevezi. Pedig rietenburgi Stephanius soha sem létezett. Brœmmel a Stefling, Steffing, Stephaning stb.-féle variációkból a «Stephanius» keresztnevet egyszerűen kigondolta.

Horváth Mihály (hivatkozással Schier-ra) II. István feleségét Steflingi Henrik tartományi gróf és Richardisz, osztrák III. Lipót nővére leányának tartja.

Szalay László szerint stephaningi Henrik

[1] Excerpta Genealog. 1725. Lib. II. pars III. pag. 308. seq.

tartománygróf és III. Lipót testvérhugának leánya.

Wittmann 1854-ben, okirati tanulmányok alapján, megírta a regensburgi várgrófok történetét, melyre támaszkodva, Hopf Károly 1858-ban megjelent «Histor. genealog. Atlasz»-ában a Lengfeldi-steflingi (rietenburgi)-regensburgi ház férfitagjainak nemzedékrendét összeállította.

Hivatkozással e családfa adataira, megkísértjük, hogy azon steflingi-rietenburgi Adelheid magyar királynét felkeressük, mely alkalommal azonnal konstatáljuk, hogy a II. István magyar király és Adelheid közötti házasság 1121-ben köttetett.

Ki lehetett Adelheid atyja?

A fentidézett német felirat szerint az 1143-ból Walderbach alapítója gyanánt említett Ottónak nővére. Ez azonban teljesen hamis, mert Ottó már 1142-ben nem élt s mert Adelheidnak, ha Ottó nővérének tekintjük, egyúttal a már 1088-ban elhalálozott I. Henrik gróf leányának kellett volna lennie.

Feltéve most azon legkedvezőbb esetet, hogy Adelheid atyjának elhalálozási évében, illetőleg 1088-ban született volna; akkor 1121-ben, tehát férjhezmenetelekor már 33 éves volt, holott férje, II. István király (szül. 1101-ben) akkor csak 20 éves.

Minthogy a magyar tudósítások mindig csak Henriket említik Adelheid atyja gyanánt s minthogy a szerzőnk által idézett felirat szerint nem Richardisz, hanem Adelhaid volt Ottó felesége, szükséges, hogy a későbbi Henrik nevü grófokat közelebbről megvizsgáljuk.

III. Henrik, regensburgi várgróf 1142-től 1180 ig, Ottó fia s I. Henrik unokája, azért nem lehetett Adelheid atyja, mert csak 1130 táján, tehát körülbelül kilencz évvel Adelheidnak II. Istvánnal kötött házassága után vette babenbergi-osztrák Bertát nőül s az is alig hihető, hogy az ipa a vőt 50 évvel élje túl, mely eset II. István király († 1131) és steflingi III. Henrik között († 1180) valóban áll.

Tekintsük most a babenbergi család viszonyait Cohn L. A. 1871-ben megjelent, a legjobb, legteljesebb és legmegbízhatóbb újabb genealogiai termékekhez tartozó «Stammtafeln» czímü művének alapján.

Az ott (31. tábl.) lévő Babenbergi családfán valóban előfordúl Richardisz, mint III. Lipót osztrák őrgróf (öregebb?) nővére; csakhogy neve felett lebegő kérdőjel által kérdésesnek jelöltetik s hogy sem netáni férje, sem netáni utódai, sem születési, vagy elhalálozási éve nincsenek említve.

Ha különben az 1088-ban elhalálozott I. Henrik felesége lett volna, akkor már a fennérintett okoknál fogva sem lehetne őt Adelheid anyjának tekinteni. Unokahuga Berta, III. Lipót leánya, csak 1130 táján, tehát körülbelül 9 évvel Adelheidnak II. Istvánnal kötött házassága után regensburgi III. Henrik őrgrófhoz ment férjhez és 1145. (?) után húnyt el (a nap ápr. 9-ére esik), tehát ő sem lehetett Adelheid anyja. Ehhez még az is járúl, hogy Berta 1121-ben, tehát Adelheid férjhezmenetelekor legfeljebb csak 11 éves lehetett, mert 1110 előtt nem születhetett. Ezt pedig onnan tudjuk, mert Bertának bátyja, Ottó, freisingi püspök, III. Lipót harmadik gyermeke (III. Lipót házassága 1106-ra esik) csak 1109 decz. (?) 15-én született.

Ha tehát Richardisz (feltéve a kétes esetet, hogy III. Lipót nővérének elismerjük) steflingi Henrik felesége és Adelheid királyné anyja nem lehetett, ha továbbá III. Henriket az atyaságból minden határozottsággal ki kell zárnunk; akkor — ha azon magyar művekben bízunk, melyek Adelheid atyját Henriknek nevezik — legfeljebb steflingi II. Henrik, I. Henrik fia, lehetett Adelheid atyja, habár itt is azon körülmény figyelembe veendő, hogy már 1102-ben meghalt s hogy leánya, Adelheid, midőn 19 évvel atyja halála után II. István magyar királyhoz férjhez ment, 19 évnél alig lehetett idősb; de lehetett sokkal fiatalabb is.[1]

Dr. WERTNER MÓR.

[1] A «fundatio monasterii in Walderbach» czímű forrásnak e tekintetbeni adatait «az Árpádok történelmi-kritikai genealogiája» czímű nagyobb művemben fogom közölni. Itt csak annyi legyen felemlítve, hogy Adelheid atyja az 1102-ben elhalálozott II. Henrik várgróf volt.

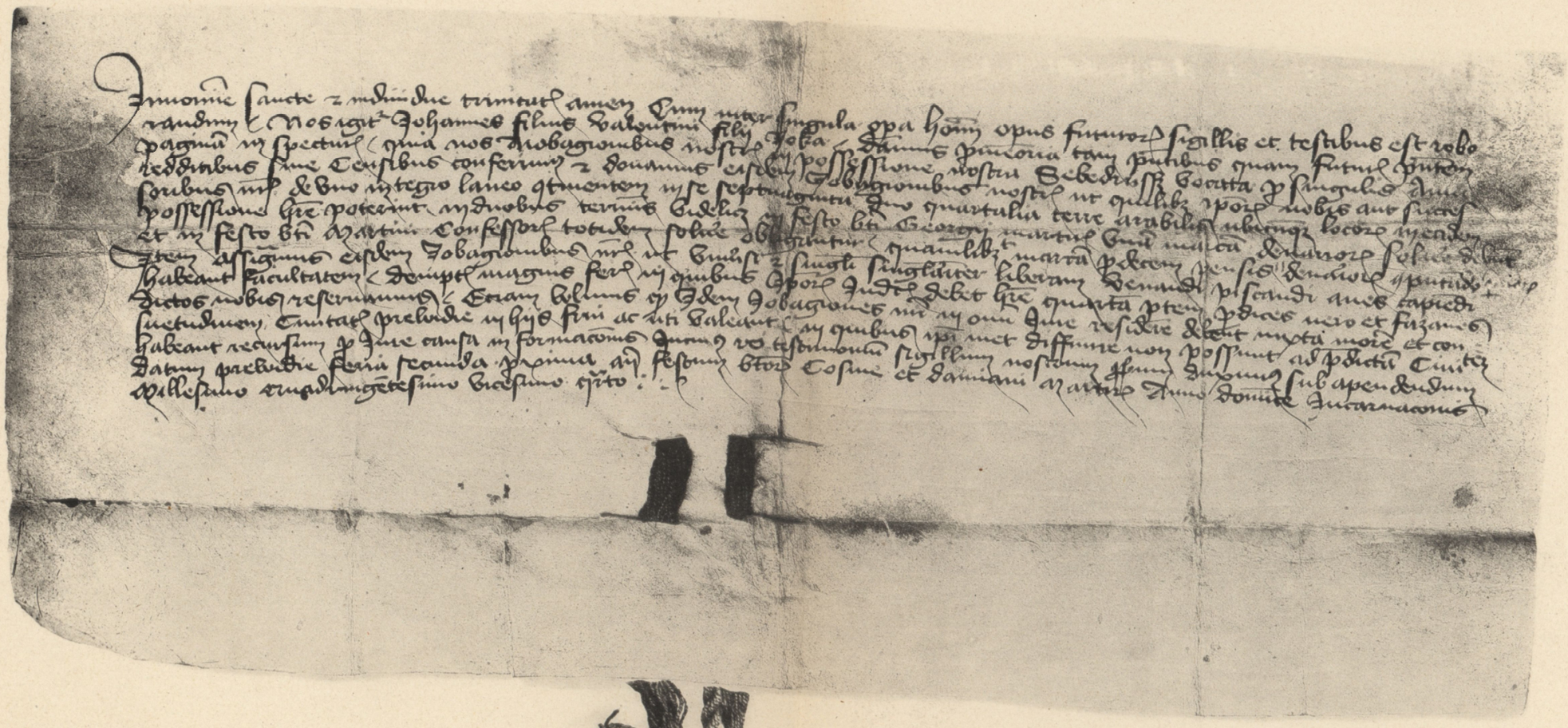
A RAJCSÁNYI CZÍMER KÉRDÉSÉHEZ.

I.

A DIVÉK NEMZETSÉG CZÍMERE.

(Egy oklevél-melléklettel.)

A «Turul» ez évi II. füzetének 91. lapján Petrovay Györgytől a Rajcsányiak czímerét tárgyaló czikk jelent meg, mely azon feltevést koczkáztatja, hogy a Rajcsányiak is egyik ágát képezték a Divék nemzetségnek és hogy az általuk használt czímer volna az eredeti, a Divék nemzetség többi ágai pedig idők folyamán megfeledkezvén a részletekről, csak a fa alatt ballagó medvét viselték pajzsaikon; sőt e fel-



UJFALUSI JÁNOS 1424. SEPT. 25-IKI OKLEVELE.

tevést azért is valószinűnek véli, mert így egy beszélő czímert lát a szerinte közös czímerben, míg a holdvilágos csillagos éjjel kényelmesen sétáló medve jelentőségét alig lehetne kitalálni.

Hasonló nézetet koczkáztat a leszármazást illetőleg Tagányi Károly a Turul IV. k. 103. lapján, azzal a különbséggel, hogy ő a Rajcsányiak ősi czímerét ugyanazonosnak gondolja a Divék nemzetség ágai által használt egyszerű czímerrel, míg Petrovay György a nemzetség régi czímerének a Rajcsányi czímert hiszi és ennek igazolásául közli a XVII. századból való Rajcsányi-féle czímer lenyomatát.

Nem vette azonban figyelembe Petrovay György a Divék nemzetségek általam a régi «Archæologiai Értesítő»-ben már egyizben közölt 1424. évből fenmaradt czímerét, mely kétségtelenül igazolja, hogy a Divék nemzetség ágai már akkor is a mai czímert használták; közlöm ezen czímer lenyomatát újból és a közlemény teljessége érdekében adom az oklevél teljes szövegét is, melyen a czímeres-pecsét függ; a hártyára írt oklevél a Rudnay család levéltárában Divék-Ujfalun III. 36. jegy alatt őriztetik és arról a viaszpecsét zöld selyem zsinóron függ; — az oklevél szövege a következő:

In nomine sancte et individue trinitatis amen. Cum inter singula opera hominum opus futurorum sigillis et testibus est roborandum, nos igitur Johannes filius Valentini filii Joka, damus pro memoria tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis, quia nos iobagionibus nostris in possessione nostra Sebedrussz[1] vocata pro singulis anni redditibus sive censibus conferimus et donamus eisdem iobagionibus nostris, ut quilibet ipsorum nobis aut successoribus nostris de uno integro laneo continentem in se septuaginta duo quartalia terre arabilis ubicunque locorum in eadem possessione habere poterint, in duobus terminis, videlicet in festo beati Georgii martiris unam marcam denariorum solvere debent, et in festo beati Martini confessoris totidem solvere obligantur, quamlibet marcam pro decem pensis verorum denariorum computando. Item assignamus eisdem iobagionibus nostris, ut universi et singuli singulariter liberam venandi piscandi aves capiendi habeant facultatem, demptis magnis feris, in quibus ipsorum iudex debet habere quartam partem, perdices vero et fazanes dictos nobis reservamus. Etiam volumus, quod idem iobagiones nostri in omni iure residere debent iuxta morem et consuetudinem civitatis Prewidie[2] in hiis frui ac uti valeant et in quibus ipsimet diffinire non possunt, ad predictam civitatem habeant recursum pro iure causa informationis. *In cuius rei testimonium sigillum nostrum proprium duximus sub apendendum.* Datum Prewidie feria secunda proxima ante festum beatorum Cosme et Damiani martirum, anno dominice incarnationis millesimo quadringentesimo vicesimo quarto.[1]

A pecséten látható czímer terebélyes fa alatt balról jobbra haladó medvét ábrázol, és körirata:

* S. Joannis. Joka de Nova villa +

Ezen czímer az, mely a Divék nemzetségből származó összes családok által mai napig folytonosan használtatott és használtatik: a csillag és a holdvilág a czímerpajzs felső sarkaiban csak a XVII. században kezd szerepelni; és egyes családok, különösen a bárói és grófi rangot elnyert divékujfalusi Ujfalussyak, Majthényiak és Bossányiak bárói, illetve grófi ágai czímerükbe más alkatrészeket is felvettek, de a főalkatrész mindenkor a fa alatt haladó medve maradt.

Nyomát soha sem találtam eddigi kutatásaimnál annak, hogy a medve csak egy részét képezte volna a régi czímernek; és így Petrovay György ily irányú feltevése annál kevésbbé állhat meg, mert az általa közölt Rajcsányi illetve Ujfalussy czímer 1651-ből maradt fenn, holott a Divék nemzetség már a XV. és XVI. századokban folytonosan használta mai czímerét, mint ez a Rudnay, Bossányi és Majthényi levéltárak fölös adataiból kellően kitűnik, — és így inkább azt lehetne feltételezni, hogy a Rajcsányi-család vette át a Divék nemzetségtől a medvét.

Ezt azonban nem csak hogy nem feltételezem, hanem ellenkezőleg állítom, hogy a Rajcsányi és rokon családok czímere teljesen önálló és a Divék nemzetség czímerével semmiféle vonatkozásban nincs; a Rajcsányi-féle czímer a XVII. századtól mai napig a következő: terebélyes fa alatt fekvő férfin fejjel jobb felé négy lábbal álló medve, melynek hátába a mögötte álló vitéz egyenes kardot döf.

Ezen czímert használják a Rajcsányiakkal egy közös törzsből származó lipovnoki Lipovniczky, Korossy, a kihalt Korossi Komsek, szeptencz-ujfalussi Ujfalussy, Berencsy és Helbényi családok és ágak.

Ezen, beszélő czímernek a családi hagyomány alapján elfogadható czímer oly lényeges alkatrészekben különbözik a Divék nemzetség czíme-

[1] A mai Valaszka-Bela község a Rudnó völgyben Nyitramegyében.

[2] Privigye mezőváros, Nyitramegyében.

[1] 1424 september hó 25.

rétől, hogy egy czímernek venni a kettőt a czímertan szabályai nem engedik meg; mindaddig tehát, míg családtani adatok az ellenkezőt nem igazolják, ily lényegesen eltérő czímereket használó családokat a czímerek alapján egy törzsből származóknak állítani nem lehet; mert akkor a medve-czímerrel biró Jeszenszky, Ocskay, és az országban elszórtan lakó számtalan más családot is a Divék nemzetségből kellene származtatnunk, — pedig épen a családtan érdekében ezt még sem tehetjük.

A Divék nemzetség czímerében a medve értelmét megmagyarázni hitelesen én sem tudom; de következtetni nem nehéz; a medve a Divék nemzetség által lakott felső Nyitrában, továbbá Turócz és Trencsén vármegyék erdeiben ma sem ritkaság; igen könnyen lehetséges tehát, hogy a medve-czímer a nemzetség medvevadász voltával van összefüggésben.

Oklevéltári és családtani adatok szintén nem szólanak a mellett, hogy a Rajcsányi és rokon családok a Divék nemzetségből származnának; a Rajcsányiakról több XIII. és XIV. századból fenmaradt oklevél[1] beszél; de egyikben sincsenek a család tagjai a Divék nemzetségből származóknak jelezve (de genere Divék); sőt ellenkezőleg az 1281-ben kelt nyitrai káptalani kiadványban[2] a család egyes tagjai «de genere Lyponuk»-nak mondatnak.

Ellenben a tudtommal a Divék nemzetségből származó család tagjai a XIII. századból és a XIV. század első feléből fenmaradt oklevelekben számtalanszor «de genere Divek» és «nobiles de Divek» jeleztetnek,[3] még akkor is, midőn nem Divékhez közel a Nyitra völgyben fekvő birtokokról van szó, és szemben a Rajcsányiakkal is.[4]

A Divék nemzetségből származnak:

A XIV. század első felében élt Tamás dictus Csorba utódai: a Divéky-ek.

A XIII. század első felében élt Akurtól származnak le a divék-ujfalusi és rudnói Rudnay, dezseri báró és nemes Rudnyánszky és zomorfalusi Jókuthy élő; a divék-ujfalusi Ujfalussy gróf és nemes, a nyitra-zsámbokréthi Zsámbokréthy és Csermendy kihalt családok.

A XIII. század közepén élt Folkmártól származik le a nagy-bossányi és nagy-ugróczi kihalt báró, gróf, és élő nemes Bossányi és a kihalt tőkés-ujfalusi Ujfalussy család.

Bár a leszármazás izenkint ki nem mutatható, mégis alaposan vélem állíthatni, hogy a XIII. század végén élt Baska de genere Divék három fia István, Miklós és János egyikétől ered a bacskafalusi Bacskády, másikától pedig a keseleőkői Majthényi és motesiczi Motesiczky család; ezen állításomat a Majthényi-család nováki levéltárában (A. 8. jegy alatt) lévő és 1466-ban a nyitrai káptalan által átírt 1330. és 1332. évben kelt két okiratra alapítom, melyek szerint Miklós fia Pető szintén de genere Divek, Baska említett három fiával kerneczi, mojtehi és divéki birtokrészeiket elcserélik.

Az itt említett Miklós fia Petőtől származik a kerneczi és besznákfalusi Besznák család; Miklós atyja volt Mikó, ki a XIII. század első felében élt és kinek négy fia, Balázs, Rátold, Bojon és Miklós már 1246-ban osztozik Mojte, Kernuch, Divék és Bik földbeli részeken.[1]

Nagy Iván a prileszi Prileszky családot[2] hajlandó a czímer közössége alapján a Divék nemzetségből eredeztetni; a czímer teljes azonossága a származási hely közelségével a közös eredetre mutat, de családtani adatot annak bizonyítására nem ismerek.

A turcsánkai Turcsányi család nőágon a Divék nemzetségből eredvén, szintén használja a közös czímert; Róbert Károly király 1328-ban hagyta jóvá,[3] Terestyén fia Terestyén de genere Divék által a nyitrai káptalan előtt ugyanazon évben tett örökbe fogadási nyilatkozatot, mely szerint leányának vőlegényét Mihály fia Miklóst dictus Csukát örökbe fogadta; ettől ered a Turcsányi család.

Petrovay György czikke szerint tőkés-ujfalusi Ujfalussy István 1651-ben nem a Divék nemzet-

[1] Fejér Cod. Dipl. IV. 2. 357. VI. 2. 187. VIII. 3. 339. 490. 752. 707. Hazai Okmánytár VI. 266. Wenzel Cod. D. A. VIII. 69 stb.

[2] Hazai okmánytár. VI. 266. lap.

[3] L. Rudnay, Majthényi, Bossányi levéltárak; továbbá Fejér IX. 1. 615. Knauz Eszt. Okmt. 47. l. Hazai Okmt. VI. 69. 420. l. stb.

[4] Hazai Okmánytár VI. 420. l.

[1] Rudnay cs. lvt. I. 9. Eddig kiadatlan.

[2] Magyarország családai IX. k. 481. l.

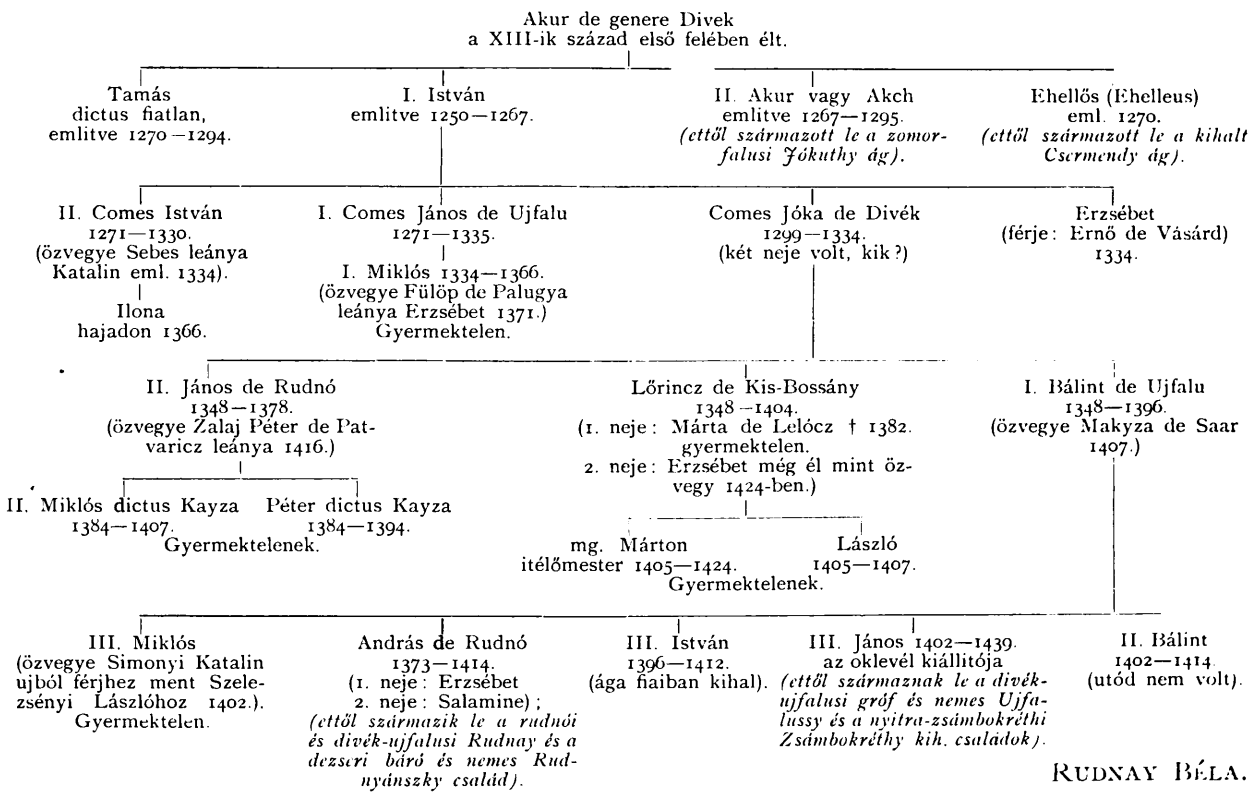
[3] Fejér Cod. Dip. VIII. 3. 293.

ség, hanem a Rajcsányiak czímerét használta volna; ámde helyesen állíttatik-e a czikkben István tőkés-ujfalusi Ujfalussynak; nem-e volt az a Rajcsányiakkal egy törzsből eredő és Nagy Iván által nem említett szeptencz-ujfalusi Ujfalussy család sarja-e; mert ezek szintén birtokosok voltak Koroson.

A Rajcsányi-féle 1130. évi adománylevél ha misított voltát, Petrovay sem vonja kétségbe és így a Rajcsányi és rokon családok czímerét a XVII. századig vihetjük ugyan csak vissza, de sem czímertani, sem családtani adat nem lévén annak bizonyítására, hogy ezen családok a Divék nemzetségből származnának, ennek feltételezését tehát indokoltnak sem látom.

Végül közlöm a fent közölt 1424-iki oklevél kiállítójának és a czímer tulajdonosának leszármazási tábláját oly czélból, hogy a Divék nemzetségből eredő családok körében származási helye látható legyen; megjegyzem, hogy az összeállítás eredeti okleveleken alapul és sokban eltér a Nagy Iván által közölt származási táblától.

[1] Lásd Fejér F. 1. 235. 384. az elágazást.



RUDNAY BÉLA.

II.

A RAJCSÁNYI CSALÁD CZÍMERE.

Kénytelen vagyok a t. olvasóknak emlékezetébe hozni amit már egyszer megírtam a «Turul» 1886. évfolyamának 103. lapján.

Azt állítottam, hogy azon 1130. évi oklevelet (olvasható Fejérnél Cod. dipl. T. II. 81.) mely szerint egy Koros nevű úr, a Rajcsányiak őse állítólag, II. István királyt vadászat közben egy medve körmei közül megmentette s ez aztán Korosnak hálából egy falut adományozott — ezt, mondom, Rajcsányi Ádám koholta a múlt században.

Ezért aztán, a Rajcsányiak azon czímerét, melyet Nagy István rajzban is közölt «Magyarország családai» IX. köt. 589. lapján szintén a Rajcsányi Ádám koholmányának mondtam, mert abban azon 1130. évi hamis oklevél egész jelenete: a medve által letiport király s az őt megmentő vitéz látható.

Petrovay úr a «Turul» jelen évi második füzetében (91. l.) határozottan tagadja, hogy a Rajcsányi czímert Rajcsányi Ádám koholta volna.

Kénytelen vagyok tehát állításaimat körülményesebben indokolni a következőkben.

Bizonyos az, hogy az 1130. évi Koros-féle oklevél hamisítvány. Oly evidens ez, mint a nap az égen, s a kik mégis kételkednének rajta, kérem azokat, olvassák meg a «*Nyitramegyei közlöny*» 1885. évi egyik deczemberi számából «Egy oklevélhamisítás története» czímű czikkemet. Ebben pontról pontra kimutattam a szóban forgó oklevél koholt voltát, de okaimat itt, az amúgy is tájékozott szakközönség előtt, fölöslegesnek tartom ismételni.

Mikor és ki gyártotta ez oklevelet? — bizonyosan a múlt század elején, bizonyosan maga az érdekelt Rajcsányi Ádám.

A múlt század elején, az oklevéltanban a legvastagabb tudatlanság uralkodott. Tessék végig nézni a Neoaquistica Commissio iratait, és meg fogunk borzadni attól a tudatlanságtól s nyegle könnyelműségtől, melylyel e commissio az oklevelekkel bánik. A legotrombább koholmányoknak ül fel, s a legvilágosabb bizonyítékokat kifogásolja. És ez így volt akkor egész Európában. Francziaországban közhitté vált, hogy minden oklevelet papok gyártottak. Ezért kellett egy Mabilonnak fölkelnie, megalapítani egy új tudományt, az oklevelek tanát.

Természetes tehát, hogy az oklevelek hamisítására soha kedvezőbb alkalom nem volt ennél. A Neoaquistica Commissio egész uradalmakat ítél oda kétségtelen koholmányok alapján. Ma is láthatók még ilyenek az Országos levéltárban, ugyanazok, melyek e híres bizottság kezén mentek keresztül. Oly otrombán vannak hamisítva, hogy XV. századi okleveleket a XVII. század végén dívó írásmóddal sem átalták leírni, annyira, hogy a ki csak egy valódit látott életében, lehetetlen volt, hogy a koholmányra rá ne ismerjen.

Rajcsányi Ádám pedig azon időben a m. udv. kamarának levéltárnoka volt. Az Országos Levéltárban fennmaradt iratai tanusítják, hogy mily bámulatos szorgalommal tanulmányozta a rábizott levéltár kincseit. Egész fasciculusokkal maradtak utánna genealogiák, pecsétrajzok s történeti följegyzések. Azt lehet mondani, hogy nem volt akkor ember az országban, a ki annyira ismerte volna az okleveleket, mint ő. S mentül nagyobb volt az általános tudatlanság e téren, annál korlátlanabb tekintélynek örvendhetett ő maga. Mint correspondentiája mutatja, az ország színe java fordult hozzá, s a mindenható Grassalkovich herczegnek is intimusa lőn.

Ilyen helyzetben Rajcsányi Ádámnak igen könnyű volt képességeivel visszaélni. Most is meglévő pecsétrajzai kitünő rajzoló tehetségről tesznek tanuságot s fenmaradt még egy pár scartetája is, melyen árpádkori oklevelek írását utánozza, nem közönséges ügyességgel.

Ki gyártotta tehát a Rajcsányi család legrégibb azon említett 1130. évi Koros-féle oklevelet? Ki más mint Rajcsányi Ádám; kinek állott érdekében? csakis neki; ki iratja át e hamis okvelet mint hiteleset, a vasvári káptalan által? megint Rajcsányi Ádám.

Hiszen kérem ennyi bizonyíték alapján még a bíró is elitélné őt, nemhogy még a történelmi kritika. Aztán nem is ez az egyetlen hamisítás, mely Rajcsányira rásül. Éppen ilyen koholtaknak tartom a szintén általa átíratott 1317. évi (Fejér Cod. dipl. VIII. vol. II. 69.) valamint egy 1244. évi (Fejérnél Tom. IV. vol. I. 347. l.) családját érdeklő okleveleket. Gyanum van, hogy a Fejérnél II. k. 64. lapon a Turcsányi család levéltárából és ugyancsak nála a Tom. VII. vol. V. 265. lapon az Ürményi család levéltárából közölt evidenter hamis oklevelek szintén a Rajcsányi Ádám keze munkája.

Kétségtelenül constatálható tehát az eddigiekből, hogy a szóbanforgó 1130. évi Koros-féle oklevél Rajcsányi Ádám gyártmánya, melylyel csakis családja hiuságának akart hizelegni.

Ebből aztán logice az következik, hogy Koros sohasem létezett s hogy II. István királynak ama vadászkalandja soha meg nem történt.

Ez a vadászkaland azonban ott látható Nagy Iványál a Rajcsányiak czímerében! Petrovay úr tehát azt hiszi, hogy e jelenet talán családi hagyományban tartotta fönn magát, s ennek kifejezését kellene látnunk a Rajcsányi czímerben.

Csakhogy egész sorát ismerem a Rajcsányi pecséteknek a XVII. századból az Országos levéltárban (Petrőczy ltár) Szendrei János barátom gyüjteményében, a Bossányi és Berényi családok levéltáraiban, és azokon egytül egyig változatlanul a Divék nemzetség ősi czímerét: egy lombos fa alatt ballagó medvét látjuk, a

pajzs felső jobb sarkában a félholddal, a balban pedig egy csillaggal.

A Rajcsányi czímer mai alakjában, melyen már a vadászjelenet látható, csakis a XVIII. század elejéről való. Legelső nyomát Rajcsányi Antal nyitramegyei esküdt pecsétjén találom, (Orsz. Levéltár. Selmeczy cs. fasc. 1. no. 48.) tehát az 1130. évi Koros-féle oklevéllel egy időben. Világos ezek után, hogy valamint az oklevelet, úgy szintén e czímert is csakugyan Rajcsányi Ádám hamisította családja számára.

Ezzel aztán tulajdonképen a vitát be is fejezhetném, mert állításaimat, miket Petrovay úr megtámadott, ime bebizonyítottam. Ő azonban mégis a tőkésujfalusi Ujfalussy családnak egy 1651. évi pecsétjével áll elő, melyen a rajz szerint egy fa alatt egy medve valakit letiport, míg balról egy álló vitéz kardját a medvébe döfi.

Azt mondhatom erre, hogy mi közöm hozzá? A kérdés az volt, igaz-e, hogy Rajcsányi Ádám koholt egy 1130. évi oklevelet; igaz-e, hogy annak alapján hamisította meg családja czímerét? Petrovay úr ezt tagadta, én bebizonyítottam, s ha létezik is egy czímer, melyben az általam incriminált vadászjelenethez hasonló előfordúl — annak kimagyarázása Petrovay urat terheli.

Csak annyit mondhatok, hogy a Petrovay úr által közölt pecsét rajza correct, s ahhoz teljesen hasonlót a Berényi család levéltárában láttam 1646-ban ugyanazon Ujfalussy Istvántól.

Furcsának elég furcsa, mert a tőkésujfalusi Ujfalussy család szintén a Divék nemzetségből származott és a — Berényi levéltár iratainak tanúsága szerint — a Divék nemzetségi czímert használják még 1602, 1615, sőt 1625-ben is. Honnan vette Ujfalussy István 1646-ban a Petrovay úr által közölt czímert — nem tudhatom és talán soha se is fogjuk megtudni, merőben privát szeszélynek lévén eredménye. Arról azonban mindenkorra le kell tennie Petrovay úrnak, hogy ezt a czímert a Rajcsányi-féle koholmánynyal vegye egy kalap alá. Ez két különböző dolog, melyek közt a legkisebb összevetés sem tehető meg. Még ha azt is be tudná bizonyítani, hogy a medve által letiport valaki, maga a király vagyis koronát visel, még akkor se menthetné meg a Rajcsányi czímerhamisítványt.

TAGÁNYI KÁROLY

MAGYAR SÍRKÖVEK.*

GAGYI LÁSZLÓ SÍRKÖVE.

(Egy sírkő rajzával.)

Felső-Gagy község Abauj vármegyének ú. n. Szárazvölgyén fekszik; temploma a község felett messze kimagasló dombon épült. — Nagyarányú, de mult századi épület. — Hajdan e dombon a «boldog asszonyról» nevezett benczés apátság és temploma állott,[1] de ez talán a török hódoltság alatt elpusztult,[1] s a ma fennálló templom, a hajdani apátság romjain és romjaiból épült. — A Rákóczy szabadságharcz alatt a reformatusok kezeibe került, kiktől 1756-ban Fáy Ferencz nagyváradi kanonok és gagyi apát visszafoglalta s 1758-ban jelen állapotába helyezte.[2]

A régi multból egyetlen maradvány egy *sírkő*, a szentély evangeliumi oldalába befalazva, mely jelen közleményünk tárgyát képezi.

A sírkő — tekintve azt, hogy felette egy templom elpusztult — kitünő állapotban van, a czímer rajta teljesen sértetlen, legendája mindenütt olvasható, feltehető, hogy az nem a padozatba eresztve — kitéve sok századokon át a csizma sarkak rombolásának — hanem védett helyen, a templom oldalfalába volt beillesztve s

* E czím alatt az Arch. Ertesítő folyó évi folyamában már megjelent néhány közlemény. Szándékunk az említett szaklappal karöltve ez érdekes, s a heraldikára nézve kiváló fontosságú emlékek ismertetésére időről időre tért hagyni; az Arch. Értesítővel a gazdag anyagon akkép osztozván meg, hogy a figurális vagy ornamentikai tekintetben érdekesebbek ott, a heraldikai és genealogiai szempontból figyelemreméltók folyóiratunkban látnak napvilágot. Az emlékek felkutatására és ismertetésére eddig *Csoma József* és *Csergheő Géza* tagtársaink voltak szívesek vállalkozni. *Szerk.*

[1] Rupp: Magyarország helynévtára II. 290.

[1] Egy inquisitio 1643-ból Abaujmegye levéltárában, hol F.-Gagyban a templom égése is jelezve van.

[2] Rupp. U. o. II. 291.

erősítve. — Anyaga szürke trachit, magassága 2 m. 10 cm., szélessége 1 m., két felső sarka levágott, felirata mélyen bevésett uncialis és lapidaris betűkkel vegyest, részint a kereten, részint a sírkő mező alján a czímer alatt s felett üresen maradt helyeken vízszintes s rövid függélyes sorokban következő:

HIC . EST . SEPULTUS . MAGISTER . LADISLAUS . FILIUS . MAGISTRI . PETRI . DE . GAGGI . INTERFECTUS . PER . TURCOS . DIE DOMINICO[1] . POST . FESTUM . SANCTI · IACOBI . APOSTOLI . IN . GERRA . *(egy szó olvashatatlan)* anno . domini M.CCC.XXXII.[2]

Ezen *László* Gagyi Péter mester hat fia közől a harmadik volt. — Az első, Miklós — a Gerevennek is nevezett — erdélyi vajda a Gagyi, Vendéghy és Báthori családok őse, a második: György: a Sirokai család őse; a harmadik: László — kinek részére e sírkő állíttatott — ki «interfectus per Turcos» hihetőleg csatában esett el, talán bátyja az erdélyi vajda oldalánál, vagy szolgálatában.

A sírkő képes mezőjét egy hármas — egyszerű körívből alkotott baldachin alatt — csekély domborodással faragott czímer tölti be.

A pajzs jobbra dőlt háromszögpajzs, tizenegyszer osztott, egy balharánt pólyával; felette jobbra néző csöbörsisak, egyszerű szemnyilással, melyből kiterjesztett szárnyú sas nő ki, csőrében koszorút tartva, jobb szárnyára háromágú leveles korona illesztve; a takaró — egyszerű kendőalakú — a sisak aljából keskenyen nyúlik ki s tövén átkötve, végén merev ránczokban felfelé lebben.

E sírkő több tekintetben nagyon érdekes, egyrészt, mert egyike a régibbeknek hazánkban, másrészt: mert a rajtalevő czímer egy érdekes kora-góth modorú és ritka szép heraldikai stilben kivitt alkotás, továbbá, mert az ős Aba nemzetség ősi czímerét ábrázolja, de legfőképen



azért, mert általa két fontos kérdés végleges és biztos megoldását találjuk:

1. Mint lehet az, hogy több — oklevelileg kétségtelen — ágazatai az Aba nemzetségnek az ősi polyás czímertől teljesen eltérő s látszólag azzal semmi összefüggésben nem levő czímert használtak?

2. Következtethetünk-e nálunk ősi családainknál közös leszármazásra, czímerazonosság alapján?

Az Aba nemzetség legrégibb czímere, mint azt sphragistikai emlékeink bizonyítják: a pajzsban *egy pólya* (Mokyanus nádor 1286; Omode nádor 1299; Tamás erdélyi vajda 1328; Kálmán győri püspök 1368). — Kálmán győri püspök

[1] A *dominico* szóban a kőfaragó az első D betűt megfordítva ꓵ alakban véste ki.

[2] Ez évszámra nézve kétségünk van; 1365 előtt nem igen hadakozhattak őseink a törökökkel. Hajlandobbak vagyunk az évszámot így olvasni M.CCC.CXXII. = 1422; csakhogy ez évben sem volt hadjárat a törökök ellen; mert a Zsigmond király által 1419-ben velök öt évre kötött béke csak 1424 folyamán telt le. Mindenesetre érdemes volna a sírkő eredetijét még egyszer jól megnézni. *Szerk.*

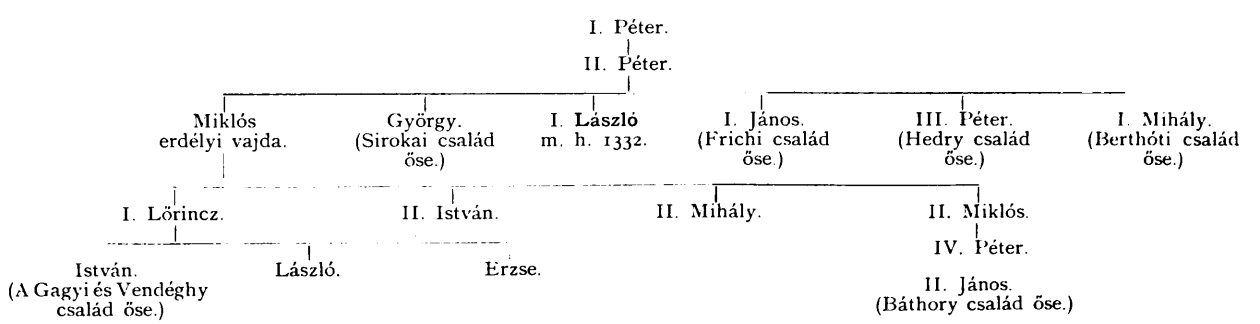
pecsétjén a sasos sisakdísz is látható, sőt már Omode nádor pecsétjén is előtűnik a pajzs felett egy dicskörrel körített sasfej, s bár ez heraldice sisakdísznek nem tekinthető — minthogy az sisakkal nincs összeköttetésben, de kétségtelen, hogy a későbbi sasos sisakdísz innen származott, vagy ezen — térszűke miatt a pajzs felett előtünő sasfejjel, a már létező sisakdíszt akarták jelezni. — E sphragistikai bizonyságok s a sírkövünkön levő czímer egybevetése után bizton konstatálhatjuk, hogy az Aba nemzetség ősi czímere *a pólya és sisakdísze sas volt.*

Azonban fennmaradt okleveleink e nemzetség nagy kiterjedéséről, több felé elágazásáról is tanuskodnak, mely az egyes ágak megkülömböztetésénél heroldkép-módosítást, czímertörést vont maga után. — E czímertörés az Aba nemzetség czímerénél leginkább a pólyák számának változásában nyilatkozott. — Demeter tárnokmester 1336, István alországbiró 1380. évi pecsétein két, Miklós erdélyi vajda 1280. évi pecsétén három pólya látható, Dózsa nádor ötször; fia Jakab szabolcsi főispán hétszer osztott pajzsot visel czímerül.[1] — Ily átváltozások következtében használt a Gagyi-család tizenegyszer osztott czímerpajzsot.

Ebből láthatjuk, hogy a czímertörések a magyar heraldikában már a XIII., XIV. században gyakorlatban voltak, még pedig annak legegyszerűbb s legszebb alakjában, miként az már e lapok hasábjain is ki volt mutatva[1] s ebből kitünik egyszersmind azon nagy fontosság is, melyet nálunk a középkorban a czímereknek tulajdonítottak.

Sajnos, hogy a Gagyi-czímernek van még egy momentuma, mely világosan meg nem magyarázható, ez a balharánt pólya a tizenegyszer osztott pajzson. — Minthogy maga a tizenegyszeres elosztás már czímertörés, egy másik czímertörés csakis egy ifjabb vagy mellékágnak ismét ifjabb vagy mellékágára vonatkozhatik. Azon feltevésnek itt alig van, vagy egyátalán nem lehet helye, hogy az talán törvénytelen születés jele (Bastardzeichen) volna, mert egyrészt e szokás Magyarországon nem igen dívott, másrészt azon korban, melyből czímerünk eredt, balharánt vagy jobbharánt pólyának semmi egymástól megkülömböztető jelentése nem volt.

Hogy a czímertöréseket tovább követhessük, röviden közlöm az Aba nemzetség Abauj vármegyébe szakadt ágának külön családokra való szétoszlását; Nagy Iván (Magyarország családai), a jászói convent levéltára s saját családi okleveleim után:



A táblán álló II. Péter s fiai elcserélték Szalánczvárát Drugeth Vilmossal sárosmegyei birtokokért 1330-ban s az ifjabb ág Sárosmegyébe költözött, az idősebb ág továbbra is Abaujmegyében maradt, hol nagyterületű birtoka magába foglalta: alsó és felső Gagy, Bátor s Vendégi községek határait s Miklós erdélyi vajda és maradéki, az idősb ág Gagyban székelve: Gagyi nevet vett fel, míg az ifjabb ágnak Bátor jutván osztályrészül, a Báthori nevet veszi fel. — A gagyi ág a XV. század végén ismét két ágra szakad, az idősebb megtartja lakását és nevét, de 1515 körül Gagyi Imre alispán családját sírba viszi, az ifjabb ág Vendégibe költözik, a Vendégi nevet veszi fel s ez az egyedüli ág, mely

[1] B. Nyáry «Heraldica»-jában (73. l.) tévesen írja: Dózsa nádor czímerét hatos, fia Jakab szabolcsi főispánét nyolczas pólyázatúnak.

[1] Csergheő: A hársfalevél a Rathold nemzetség czímerében.

mai napig fenntartá nevét, most közeledvén a kihaláshoz.

Gagyi László sírköve az eredeti Aba-czímert mutatja, s hogy a család legidősebb ága ezt használta, kitűnik abból, hogy a többbrendbeli czímeres pecsét, melyeket a Vendéghy család tagjai évszázadokon át használtak, t. i. a pólyás vagy többszörösen osztott pajzsot s sisakdíszül a sast. — E czímerrészek többnyire ügyetlenül vannak alkalmazva, a hol jobbra, hol balra dűlt, néha egészen fekvő pajzson repülésre kész sas áll, melynek jobb szárnya felett korona lebeg. *Azonban az ifjabb ágak mind elhagyták az ősi czímerpajzs pólyáit, s helyette czímerül annak sisakdíszét, a sast, fogadták el.*

A Báthori bővített czímer (Siebmacher II. füz. 35. tb.) négyelt pajzs arany szívpajzszsal, benne fekete kétfejű sas; 1 és 4 befelé fordult oroszlán, 2. és 3. két egymáshoz fordult koronás oroszlán, jobbjuk (baljok)-ban görbe kardot tartva. — A pajzson két sisak: I. balra néző növekvő oroszlán; II. növekvő oroszlán karddal. — Ha már most tekintetbe veszszük, hogy e közlött czímernek forrását egy XVII. századbeli pecsétlenyomat képezi, hol a már felette kicsiny szívpajzs metszésénél a metsző könnyen tévedhetett, az egyfejű sas helyett a symmetrikusabb kétfejűt tartván szem előtt, bátran állíthatjuk, hogy a Báthori család ősi czímere: arany (?) pajzsban fekete egyfejű sas volt[2] — Ez állítást megerősítik a Sárosmegyébe származott ágak czímerei:

A *Berthóti* család czímere: kék pajzsban koronán álló (néha koronás) fekete sas; sisakdísz sas. (Siebm. III. füz.).

A *Frichi* család czímere: kék pajzsban fekete sas; sisakdísz sas.

A *Hedry* család czímere: kék pajzsban dombra illesztett leveles koronán álló fekete sas; sisakdísz sas.

A *Sirokai* család czímere: nyilt liliomos koronából növekvő sas, csőrében koszorút tart.[2]

A lapispataki *Segnyey* család czímere, az Ibrányiak és a nemzeti múzeum levéltárában levő több rendbeli pecsét után: a pajzsban sas; sisakdísz: három strucztoll. — E család egyik tagja: Miklós bárói rangra emeltetve kapta Bocskay Istvántól — 1606. máj. 1. — azon czímert, melynek kétszer osztott pajzsában három borzalmas csatakép látható.

A «Somossy» és «Vitéz» — szintén az Aba nemzetség sárosmegyei törzséből elágazott — két kihalt család czímerét nem ösmerem.

Ide sorolom végre a sárosmegyei lipóczi *Keczer* családot. — Nagy Iván (Magy. cs. VI. 144), Lehoczky (Stemmat. II. p. 3.) és az Egyetemes encyclopædia (I. 25) után, odavetve említi a Keczerek Aba nemzetségből való leszármazását. Ezen odavetett állítást a heraldikai bizonyítékok alapján, csaknem bizonyosságra emelhetjük. — A Keczer család ősi czímere,[1] ezüst pajzsban jobbra néző fekete sas csőrében arany gyűrű. — Az I. Keczer Andrásnak 1584-ben adományozott czímerbővítés ezüst és veresben négyelt pajzsában az 1. és 4. mezőt szintén az *ősi czímer* foglalja el, a 2. és 3. kettősfarkú arany oroszlán; sisakdísz a gyűrűt tartó sas.[2] — Nagy Iván egy második czímerbővítésről emlékezik, melyet II. Keczer András nyert 1631-ben II. Ferdinandtól. — E czímer leirása következő: veresben és kékben négyelt pajzs, szívpajzszsal: 1. és 4. fekete sas jobb szárnyára arany korona illesztve, csőrében arany gyűrűt tart; 2. és 3. kettős farkú oroszlán arany keresztet tart, a fekete szívpajzsban csá szári korona alatt, arany *F* betű. — Két sisak: I. a pajzs oroszlána; II. fekete oroszlán; takarók: fekete-arany, vörös-ezüst.

Mindezen czímervariansoknál a főhelyen álló ősi czímer, az Aba nemzetség — s így a sírkövünkön látható czímer — sisakdíszével teljesen egyezik. — Ezen 1631-ben nyert czímernél még a sas jobb szárnyára illesztett korona is látható, egyedül a koszorú a sas csőrében változott át több századok alatt gyűrűvé.

Hosszadalmasságomért mentsen ki a sírkő érdekessége, minthogy az ős-nemzetségi czímerváltozatok kutatását és tanulmányát, a heraldika egyik legfontosabb s legérdekesebb feladatának tekintem. CSOMA JÓZSEF.

[1] Van reményem e család ősi, bővítés előtti, czímerét Jászón vagy Abaujmegye levéltárában felfedezhetni.

[2] Archæolog. Közl. VIII. kt. 209. l. Rómer: «Régi sírköveinkről» cz. czikkében Sirokay László neapoli püspöknek (m. h. 1487.) a sirokai templomban levő alakos sírkövét írva le, a czímer sasát sirálynak mondja s a koszorút a sas csőrében gyűrűnek nézi.

[1] Deák F.: Lapispataki bizottság jelentése. A tört. társulat 1878. vidéki kirándulása. 138. l.

[2] U. o. a «kéttorkú» nyomdahiba lehet «kétfarkú» helyett

KÉT RÉGI CSALÁD.*

I.

A LIPTÓ-SZENTANDRÁSI BÁRÓ ÉS NEMES ANDREÁNSZKY CSALÁD.

Liptó vármegye legrégibb nemes családjainak egyike. A család oklevelei szerint törzs-őse *Hauck-Polkou* máskép *Beucha* II. Endre király idejében élt, s ezen királytól «pro multiplicibus servitiis suis» Liptó vármegyei *Mogerfalut* és *Hybbát* nyerte adományban, miként ezt IV. Bélának «tertio kalendas Oktobris» kelettel 1239-ben kiadott oklevele tanúsítja.[1] Ebben egyébként a *Hybba* nevű birtok Polkutól visszavettnek nyilváníttatik ki s kezein *csupán Mogerfalva* hagyatott meg; minek oka ama történeti tényben keresendő, mely szerint Béla, folytatva a már ifjú királysága alatt általa is, úgy atyja által megkezdett birtokczím-revisiokat, atyja adományát *Hybbát illetőleg* hatályában fenn nem tartotta, hanem mint annyi sok mást, úgy ezt is a koronára visszaszállította; s ekként mérsékelte itt is Endrének túlzott mérvű ajándékozását.

Ez oklevél tehát a család legrégibb okmánya; mert az ebben érintett *II. Endre-féle* adomány levélnek később Kún László által *1293-ban* (!) történt átiratása, felette aggályos, nemcsak az évszámban látható *nagy tévedés*, hanem több igen lényeges diplomatikai szabálytalanságánál fogva is.

Midőn Bubek Imre országbíró s Liptó vármegyei várispán 1391-ben az okleveleket vizsgálta, előtte IV. Béla ez érintett oklevelét: «*Alexander filius Andreæ de Mogerfalva*» — producálta, mint jogszerű leszármazott utódja az adományos Hauck Polkúnak.

Ezen Bubek-féle vizsgálat adatait tudvalevőleg a «liptói regestrum» elnevezés alatt ismert összeírás tartalmazza, melynek két párban kiállított eredeti példányai máig meg vannak; egyik Liptó v. megye levéltárában, — másik pedig az országos levéltárban őríztetvén.

E regestrum a «mogerfalvi» adomány-levél valódiságát s az adomány jogos bírását tanusította.

Kitűnik ez még különben a szepesi káptalannak egy 1353. évben — «datum in die festi b. Margaretæ virginis et martyris» — kelt s országbírói itéletet végrehajtó, továbbá ugyanazon hiteles helynek 1357-ben (Dat. octavo die feriæ sextæ prænotatæ) kelt határigazító, végül nevezett káptalannak 1380-ban (Datum in vigilia festi beati Thomæ apostoli) kelt, királyi parancs alapján *osztály útján* beiktató — okleveleiből is, melyek a későbbi századokban tartott nemesi vizsgálatok alkalmával a család által mindig produkáltattak — s mai napig is a családnál, mint Polku utódjainál őriztetnek.

Ez utóbb érintett, 1380. évi oklevél megmutatja egyébként azt is, hogy *Mogerfalu* területén idővel már több község alakúlt, részben *Szent-András*, részben *Dettrich-* vagy *Benedekfalva*, úgy *Szent-Iván*y néven.

Szent-András lett ősfészke az ezen *előnevet* mai napig használó s e községben máig birtokos előbb *Ondreanszky* s később Andreánszky nevű családnak; — míg a Polkútól leszármazó *Egyed*nek (Egidius) egyik testvérje *Detrichfalvát* nyerte osztályrészül s e község után viseli is előnevét a *Detrich* család.

*Szent-Iván*y község pedig, melyet még *Bogomér* (a Szent-Iványi, Szmrecsányi, Pongrácz, nádasdi Baán családok őse) Szent-Andrási Mihálytól — ki máskép «Veres»-nek neveztetik — a mogerfalvi területből megszerzett birtokrészén alakított, a *Szent-Iván*y család törzsbirtokává vált s utóbb a két család csakis beházasodások által keveredett rokonságba.

Nagy Ivánnak ugyanis, — úgy egyéb családtörténeti íróinknak abbeli megállapodása: hogy *Hauck Polkw* a Pongrácz, Szent-Iványi stb. családok *őse* volna, határozottan tévesnek bizonyúl, ha figyelembe vesszük a már fent említett I. Lajos király-féle 1353-iki oklevelet, melyből kitetszik, hogy midőn az összes mogerfalvi területet a liptói comesek elfoglalták volna s e miatt Polkou utódjai a királynál panaszt emeltek, a mogerfalvi terület királyi határozattal *előbbeni* birtokosainak visszaadatni rendeltetett, minek következtében a szintén említett 1380. évi osztályt-tevő, határzáró s beiktató oklevél feltűnteti a két, — *mint külön eredetű* — család, a Polku és Bogomér utódai között létrejött osztályt.

Mindez oklevelek Mogerfalvi András fia, *Sándor* által 1391-ben producáltatván, a liptói regestrumban feljegyezve vannak s miként érintők, az egy közös törzsből eredt: Andreánszky és Detrich-család birtokában máig megvannak.

Már ebből tehát, ha más bizonyíték nem is volna, joggal állítható, hogy *csak e két család* tartható Hauck Polku egyenes utódainak.

Egyébként e kérdést már Majláth Béla a Történelmi Tár 1879. évi IV. negyedében sikerrel meg is oldotta, ebben alaposan kimutatván

* *Mutatványúl:* a «Magyarország — mohácsi vészt megelőzőleg *már nemesi* rangon állott s a jelen korban *is élő* — régi családainak rövid ismertetése» című, megjelenendő munkából.

[1] Eredetiben: Detrich Miksa benedekfalvi földbirtokosnál, — közölve: Hazai okmtár: VII. 25. lap.

azt, hogy *Hauck Polku* és *Bogomér* két külön családnak törzsei, s hogy Polkuval a *Pongrácz* család összeköttetésbe nem hozható.

Az Andreánszky és Detrich, úgy a velök osztályos családok u. m.: benedekfalvi Kiszely, Luby, Dlohuloczky, Rudolf királynak Pozsonyban 1578. évi márczius 12-én kelt s eredetben jelenleg is az Andreánszky-család kezeinél levő újított adománylevele szerint[1] megerősíttetnek s illetve új adományt nyernek az *egész Benedekfalva* máskép Detrichfalva, *Konszka* és *Szent-András* községekre, úgy Bresztovina pusztára. Ebben azonban *Sz. András* és *Konszka*, mint a sz.-andrási Ondreánszky-család *kizárólagos* birtoka — említtetik.

E nevezett osztályos családok a XVI. századot megelőzőleg még nem szerepelnek a mogerfalvai területen birtokosok gyanánt,[2] s csakis a XVI. században *leány-negyed* jogán *lesznek* ezek is *ott* birtokosok. Innen érthető is, hogy e családok új adományért folyamodtak, hogy t. i. joguk királyi szentesítés által erősíttessék.

Nehezebben dönthető el ama kérdés, Hauck Polku vajjon *mily* nemzetiségű volt?!

Nagy Iván — a Pongrácz-családnál — bár fenntartással *cseh* nemesnek véli őt; alapítva ezt főleg a Bogomér által nyert kiváltság levél tartalmára, melyben Bogomér jövevény volta igazolást nyer.

Ma már — Bogomérnak Hauck Polkutól különböző eredete tisztázva levén — Polkounak cseh nemzetiségből való eredeztetése is, nélkülözi az alapot, — azon körülményből következtetve pedig, hogy megtelepedésének egyik birtokát «Magyarfalvának» nevezte, s hogy a *mogerfalvi* területnek épp azon része, amely (t. i. Sz. András, Benedekfalva) *maiglan is Polkou utódjai birtokában van*, mostanáig «philisteusok» völgyének neveztetik, — tekintettel arra, hogy kúnok, jászok «philisteus» elnevezés alatt is szerepelnek törvénykönyveinkben[3] — inkább magyar, kún vagy jász eredetűnek mondható.

Hauck Polku közvetlen leszármazottjainak nevei, sem a családi, sem más levéltárak avagy oklevél-gyűjtemények adataiból eddigelé kitudhatók nem voltak, miért is a család nemzékrendje csakis a XIV-ik századtól kezdve állítható össze; ez is azonban a XV-ik században ismét megszakad, úgy hogy a szakadatlan láncolat csupán a XV. század végétől fogva teljes.

(L. a családfát 123. és 124. lapon.)

[1] Orsz. levtár: Liber Reg. No 3. Ab. ann. 1578—1591.

[2] A többször említett 1380 évi osztály s beiktató levél is csupán a nádasdi nemeseket (Baán csal.) Szmrecsányi és Sz. Ivány családokat említi fel osztályosok gyanánt; s a családi iratokban egész a XVI. századig tényleg nem is fordúlnak elő az 1578. évi oklevélben nevezett családok.

[3] 1715: 34. t. cz.—1751: 25. t. cz.

Az I. táblán feltűntetett I. *Andrásnak* fia *Sándor* ősi birtokjogát igazolta 1391-ben s ez a liptói regestrumba bejegyeztetett. Ennek egyenes leszármazottjai felől nincs tudomásunk, mert a család, I. András testvére *Mihálynak* ágán (dictus *Veres*) származott le s él napjainkig.

IV. András, úgy az Ondreanszky nevet először használt utód között — közel egy *századon át* megszakad a lánczolat, melynek, valamint a legfölül *Hauck Polku* és *Paulus* közt tapasztalható hézagnak is — a családi hagyomány szerint előfordúlt nagy tűzvész volna az oka, mely alkalommal a templom is, hol a családi iratok őríztettek, leégvén, az iratok közül éppen *ezen* időszakokra vonatkozók semmisültek meg.

Látjuk, hogy a családban általában kedvelt név volt az «*András*»; s csak a XIV. század 2-ik felétől annak végeig is négy Andrást találunk a nemzetségben.

Már a XIII. században alakúlt *Szent-András* községben *egyidejüleg* Szent-András *védszent* tiszteletére kápolna is emeltetett, hová a később alakuló szomszéd községek lakói is istentiszteletre eljártak.[1]

Az előszeretettel viselt *András* névből később a szláv ajkú s a Lengyelországgal szomszédos vidékbeli nép nyelve «Ondreanszkyt» csinált; s így a Polkou és Mogerfalviak utódjaiból — valószínűleg a XIV. században, mikor tudvalevőleg a családnevek megállapodni kezdtek — állott elő az *Ondreanszky*-család.

A családfán látható első *Ondreanszky* a XV. század végén élt s tőle már megszakítás nélkül bírjuk a származás rendjét.

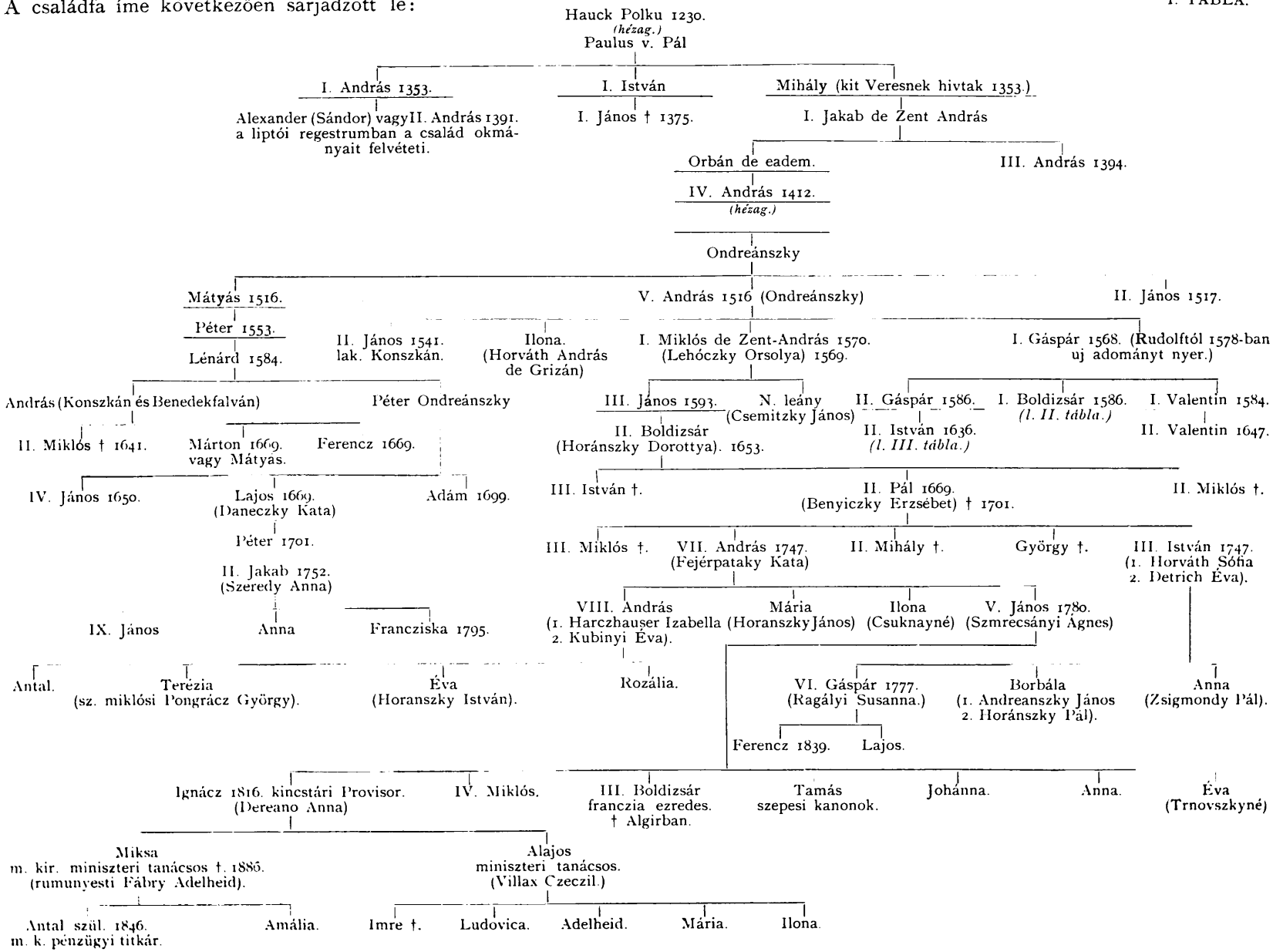
A XVI. században az Ondreanszkyak «szent-andrási» előnévvel fordúlnak már elő, s ily előnév mellett nyerik is Rudolftól 1578-ban az új adománylevelet, a táblán látható *Miklós és Gáspár testvérek*.

Az újabb generátiónál V. Jánosnak Szmrecsányi Annától (kinek anyja Madocsányi leány, testvére volt Palugyay Imre nyitrai püspök anyjának) nemzett fia: *Ignácz* 1816-ban kincstári provisor, ennek Dereano Máriától született mindkét fia, *Miksa* és *Alajos*, m. kir. pénzügyminiszteri tanácsosok; előbbi 1874-től fogva nyugdíjazva.

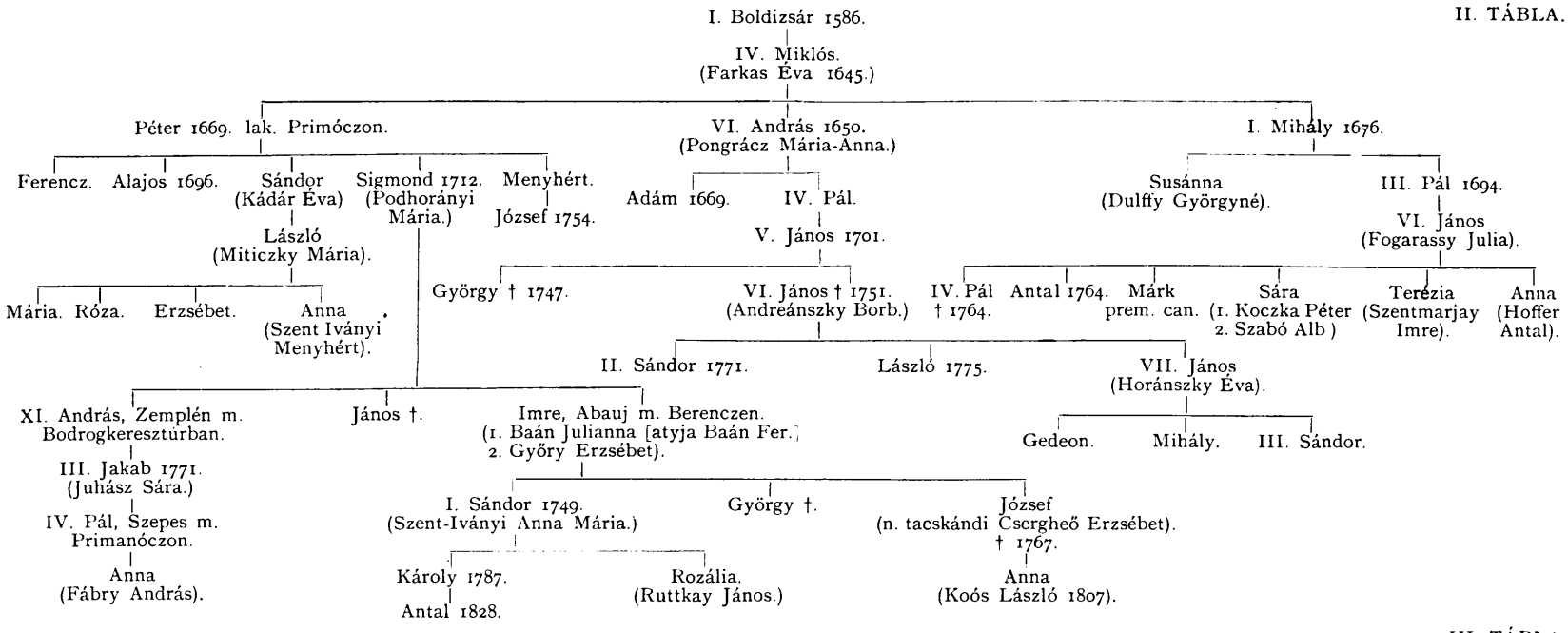
A család egy ága, mely a III. táblát megnyitó II. Istvántól jő le, ujabb időben *bárói méltóságra* emeltetett és pedig IV. Sándor személyében, ki előkelő hivatalokat viselt; így kamarai tanácsos, majd kerül. főtörvényszéki elnök, végül cs. kir. v. b. titk. és államtanácsos volt

[1] Lásd e részben: Myskovszky Viktornak «Liptóvármegye középkori építészeti műemlékei» czímű közleményét (Archæologiai közlemények XI. köt. 1877. év II. füz. kiadja M. Tud. Akad.)

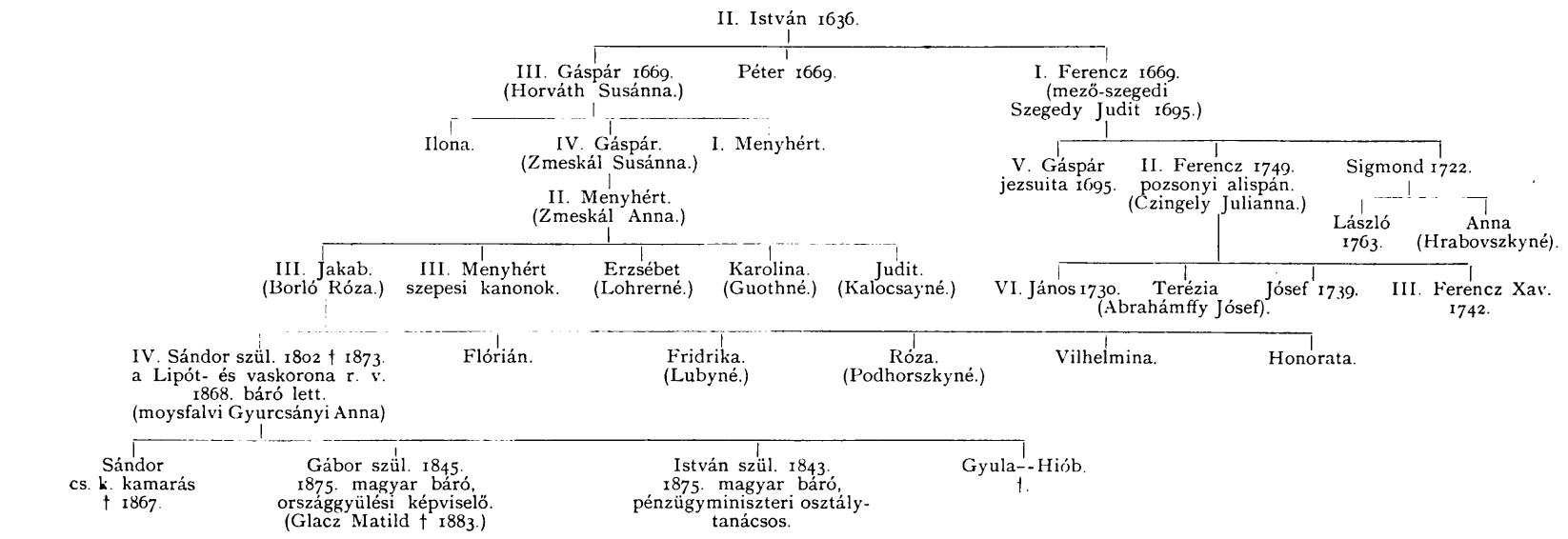
A családfa íme következően sarjadzott le:



II. TÁBLA.



III. TÁBLA.



s mint a Lipót-rend középkeresztjének tulajdonosa, e rend akkor fennállott szabályaihoz képest a Felségtől 1868. évi julius hó 13-án az osztrák báróságot nyerte. Született 1802-ben május 7-én, megh. 1873. szept. 12-én.

Fiai közül *Gábor* és *István* 1875-ben magyar bárói diplomát kaptak.

A családfán — mint tapasztalható — a legujabb nemzedék még kiegészítést igényel.

A család *ősi* címere:

A paizs kék mezejében, zöld alapon, fészkében 3 fiát önvérével tápláló fehér színű, kiterjesztett szárnyú pelikán van. A paizs feletti sisak koronáján ismét ehhez mindenben hasonló pelikán látható. Takaró: jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.

A *bárói* czímer, melyet Sándor kapott, a régitől csak annyiban különbözik, hogy a paizs udvarába a pelikán fölé három egymás mellett álló arany csillag tétetett; s hogy a paizs két oldalán — telamonok gyanánt — arany oroszlánok állanak.

II.

A MIKE-PÉRCSI PÉRCHY CSALÁD.

Bihar és Szabolcs megye legrégibb nemes családjainak egyike.

Régi iratai közül sok elégvén, részint pedig elhányódván, a család történetét teljesen nem ismertethetjük.

E régi Pérchy családot egy néhai kiváló genealogusunk, a volt debreczeni professor Nagy Gábor, gyűjteményes munkájában[1] a *kihaltak* közt említi; azonban ez határozottan téves állítás, minthogy a család jelenleg is több tagjában él; s szakadatlan lánczolatban az Árpádkortól kezdve kimutatható leszármazása.

Nagy Iván ismert nagy munkájában azonban a mike-pércsi Pérchy családot mint *élőt* említi, röviden; — régi eredetének minden érintése nélkül. Az általa ott közlött s a jelen századból való nemzékrendi töredék azonban *tényleg a régi Pérchyek ivadékait* tünteti fel, miként ez, az alább közlendő adatokból és származékrendből ki fog tűnni.

Az ismert oklevelek sorát V. István királynak *Chepanus* részére, *Pérch* nevű föld adományozása érdemében kelt oklevele nyitja meg, melyet fia IV. László király is utóbb 1272-ben (Datum Albe in vigilia nativitatis beatæ Virginis) átírt és Chepánt abban megerősítette.[2] Kellett azonban a családnak annál régibb oklevelének is lenni s jelesül II. Endre egy 1225. évben kelt donationalis levelének mert — mint alább is érintendjük — ez oklevelet még 1845. évi kisasszony hava 26-án Szabolcs megye előtt Pérchy János több más családi oklevéllel egyetemben produkálta is.[1] Minthogy azonban jelenleg ez oklevél holléte nem tudatik, — tartalmát nem ismerve, erről csak mellékesen és ennyiben emlékezhetünk meg csupán.

Kún László még 1282. évi aug. 10-én — a Szalánczvára vívásakor szeme láttára súlyos kőütést szenvedett *Pérchy Dicnes* részére is — ugyancsak adománylevelet állít ki.[2]

E Dénest azonban egész biztonsággal nem tudjuk a család alább közlendő nemzékrendjébe beilleszteni; hacsak *Myke* 3-ik fiát *Dienest*, — kit a családi oklevelek 1320—1335 közti időben említenek — annak el nem fogadjuk. Nem lehetetlen különben, legalább chronologice véve, hogy 1282-ben *ez* már csatában vehetett részt.

A család kétségtelenül ismert első őse okleveles alapon ilykép: *Chepanus dictus de Peeyrch.* Ez az Árpádkor utolsó tizedében még élt, nemkülönben testvére Márton is.

Chepánnak egy *Myke* nevű fia s egy leánya volt, utóbbit a nagybátyja *Márton* vette el feleségül, s így húgával *Miklóst*, s több leánygyermekét nemzette.

Mártonnak említett fia Miklós, — édesanyja (Chepán leánya) jogán — a váradi káptalannak 1317-ben (Datum sabbato proximo post octavas santi regis Ladislai) kelt tanúsítása szerint, *Peeyrch* és *Ketheles* helységekből őt illető *leány-negyed* rész iránti igényét jelenti be.[3]

Mykének gyermekei közül négy fia ismeretes, ú. m. *Princh* vagy Perench, *Zayo* vagy Zayus, *Dienes* és *Mihály*.

Viszont *Miklósnak* — Márton fiának — *Mihály* nevű fia után két unokája maradt: *Ornold* és *Ilona*, ez utóbbi *Staár Imre* nemesnek lőn nejévé.

Miklós említett bejelentett igényét békés úton sikerrel érvényesíté is, mert a váradi káptalannak két rendbeli és pedig 1320-ban (Datum feria sexta proxima ante dominicam Lætare) úgy 1322-ben (Dat. in die cœnæ Domini) kelt hit. kiadványai szerint[4] Myke átengedte Miklósnak és Ornoldnak *Peeyrch* község és egyház kegyuraságára nézve, a quarta puellaris fejében *Pérchnek* keleti részét, tartozandóságaival együtt.

Az utóbbi keletű oklevélben Ornoldnak fiai: *Miklós* és *Mihály* is felemlíttetnek.

Pérchnek, a családnevet is adó, e Bihar

[1] Collect. Gabr. Nagy Mss. — Nemzeti múzeum.
[2] Wenzel: Árpádk. Új okmt. III. 233. l.; úgy Hazai okmt: IV. 52. l.

[1] Ered. oklevél.
[2] Wenzel: IV. 239. l.
[3] A váradi káptalannak 1327. évi átiratából. (Családi oklevelek.)
[4] Ugyanabból.

megyei (ma már hajdumegyei) törzsfészeknek — bár törvényes alapból kifolyó csonkítása, nem volt azonban ínyére Mykének; törekvése ugyanis folyton odairányult, hogy azt valahogyan a rokonoktól visszaszerezhetné.

Ezt azonban már csakis fiai tudták keresztül vinni 1335-ben, midőn is *Perench*, *Zayó* és *Dienes*, szabolcsmegyei *Ohaát* községi részbirtokukért, az ezen birtokkal járó, s a «boldogságos szűz» monostora, úgy «Szent-György martyr» szentegyháza feletti kegyúri jogokkal együtt, — visszacserélik Miklóstól, s illetve ennek unokáitól Ornoldtól, úgy az Ilona és Staár Imrétől származott Chenchlinus és Miklóstól a már ezek kezein levő *negyed-jogon* átengedve volt *pérchi* és *kötelesi* részbirtokokat.

Hogy mikor elégíttettek ki az igénylők a *kötelesi* birtokból, arra okleveles nyomot nem találtunk; ám miként a csereszerződés mutatja, ekkor már negyed-jogon ez is át volt adva nekik.

A váradi káptalan előtt 1335-ben (Dat. in octavis Omn. Sanctorum) kelt e csereszerződésben,[1] erősen kötelezetnek a felek azt betartani, a csere tárgyát kölcsönösen nem háborgatni; az ezt megszegő fél alávetvén magát a bíró által alkalmazásba veendő *párviadal* ítéletének.

Márton ága — Arnold fiaiban: Miklós és Mihályban vész el; legalább ezek utódjaira nézve további adatokban szűkölködünk. Hasonlóképen Myke ágán Princh, Zayus és Dénes leszármazottjai felől más adatunk nincs, minthogy Zayusnak Péter és Myke nevű fiai voltak. E Myke felől annyit tudunk, hogy Várdai Domokossal perben állván, a kitűzött határnapra nem jelent meg; az e részben megejtett nyomozás következtében a leleszi convent jelenti 1380-ban a királynak, hogy Pérchi Myke ama kifogása, hogy azért nem jelenhetett meg, mivel Horváth János bánnal oda volt a király hadjáratában, nem való, mert akkor semmi hadban Myke távol nem volt.

Ugyancsak Myke 1381-ben a király rendeletéből elfoglalta Kisvárdai Domokosnak birtokát, abban nagy pusztítást vivén végbe.

1382-ben perben áll Balázs nevű kisvárdai telepítvényessel, a kin hatalmaskodást követett el, de a bíróság előtt meg nem jelenvén, birságoltatik, sőt ismételt makacskodásai miatt kettős bírság terhével is sújtatik. (Mind erről a gróf Zichy-codex IV. 138, 176, 183, 184, 185, 196, 200 és 205. sz. oklevelei bővebben felvilágosítanak.)

Ellenben, Myke 4-ik fiának, Mihálynak, ágát okleveles alapon egész a jelenkorig kimutathatjuk; s így *a család Mihály utódjaiban él jelenleg is.*

Az alább említendő oklevelek mutatják, hogy ez időtájt, avagy kevéssel utóbb már, a családnak kezein tetemes birtokok voltak. Egész községek is, valamint birtok-részek.

Az ezekre vonatkozó régi adományleveleket nem ismerjük; de bizonyos, hogy ősi birtokok voltak, a későbbi királyok által nagyobbrészt *új adomány* czímén erősíttetvén meg ezekben a család.

Így ugyancsak a váradi káptalannak egy 1400-ik évben (die quarto termini prænotati) kelt[1] és Zsigmond király azon évi (Dat. tertio die festi beati Jacobi apostoli) határjárást rendelő parancsához képest, — e határjárás foganatosítását tanúsító okleveléből olvassuk, — hogy a Myke 4-ik fiától *Mihálytól* származott *Miklós* ugyancsak Myke de Pérch nevű fia által nemzett *Mátyásnak birtoka* (biharvármegyei) *Banch* földje meghatároltatik.

E Pérchi Mykének Mátyáson kívül még két fia volt; ú. m. *László* és *Benedek*, kik személyesen panaszolkodván Zsigmond király előtt, hogy ezen *Banch* nevű birtokukban Pérchy *Zayus* fia, *Péter*, részéről háborgattatnak, — Zsigmond király 1416-ban (Budæ in dominica Oculi) keletű parancsával[2] a leleszi conventet utasítja ez ügy megvizsgálására és jelentés-tételre, mihez képest a convent saját kiküldöttje a király emberével Pérchy *Zanon* fiához Péterhez — ki *Papus* helységében lakott — kimenve, az ügyet rendbe is hozza, *Banch* helységének önhatalmú megzavarásától nevezettet *sikerrel* eltiltja.[3]

A család — női hozomány s illetve leánynegyed jogán birtokossá vált biharmegyei *Zepes*, *Poch* és *Ebes* falvakban is, az előkelő Szepesy család útján. De nem a legjobb viszony lehetett a két család között, mert a surlódások köztük egymást érték, miről több oklevél tanúskodik. Ilyen Zsigmond királynak 1423-ban (Dat. Cassoviæ feria sexta prox. ante festum Sanctæ Trinitatis) kelt vizsgálatot rendelő parancsa,[4] melyet a leleszi conventhez az iránt intézett, hogy panaszkodván előtte Mikepérchi László neje — Szepesy Dorottya — s ennek több megnevezett testvére, a miatt, hogy a fentnevezett birtokokban Szepesy István — Ábrahám fia — által háborgattatnak: felhívja a conventet az ügy kiderítésére.

Pérchi László és Benedek, Pérchi Péterrel egyetemben panaszt emelnek ugyancsak Zsigmond király előtt, hogy Szepesy Imre fiai az ő

[1] Szabolcs vmegye által 1793-ban átírva annak megemlítésével, hogy az átírt okmányon levő hit. pecsét annak hátára nyomva látható.

[1] Ugyanazon megyei átiratból. (Erre nézve megjegyzi a vmegye, hogy a pecsét hiányzik, zsinórja azonban részben megvan.)

[2] Az egri főkáptalannak 1800. évben (D. Agriæ sabbatho prox. ante dominicam 8-am p. Pentecosten in diem 26-am mens. July incidente) kelt eredeti átiratából.

[3] Most idézett egri főkápt. átiratból.

[4] Ugyanabból.

Vásári nevű községükben a halfogókból a halakat elhordták; több jobbágyaikat *Ebes* faluból és *Pércsből* elfogták, — lovaikat elidegeníték; — szóval, hogy nagyobb hatalmaskodást követtek el ellenükben, miért is a király Ozorán 1423-ban (in festo beatæ Barbaræ virginis) kelt vizsgálatot rendelő parancsával a leleszi conventet kiküldi az ügy felderítésére.[1]

Ugyan ők — és még Pérchi Miklós (Mihály fia) is, megint csak panaszolkodnak Zsigmond előtt bizonyos *Miklós* nevű úr ellen is, — hogy reá törvén *Vásári* birtokukra, ott belső embereiket, különösen pedig egyet kegyetlen szavak s ütések közt megsebesítettek, — lovát, fegyverét elszedték, egy jobbágyát is elfogva s azt az erdőbe hurczolva, ott kifosztották, — ezen erdőt is elfoglalva tartják stb.; nékiek, ez által tetemes károkat okozván: miért is a király a leleszi conventet küldi ki vizsgálatra Budán (feria secunda proxima post festum purificationis Virginis gloriosæ) 1426. évben kelt oklevelével.[2]

A Szepesy-család és Pérchi Miklós — Mátyás fia — között *Keötheles* és *Ebes* helységek újbóli meghatároltatása s ebből kinek-kinek illetősége megállapítása okából Pát'hory István országbiró határozatához képest mindkét fél kijelölt békebiráinak — arbiterek — közvetítése mellett 1440-ben határigazítás történt a váradi káptalan azon évi (Datum feria tertia proxima post festum beati Brexii confessoris) oklevelének[3] tanúsítása szerint.

Más oldalról megint Héderváry Lőrincz nádornak ugyancsak 1440-ben kelt (Dat. Budæ feria secunda prox. post festum sanctæ et individuæ Trinitatis) vizsgálatot rendelő parancsa[4] mutatja, hogy Pérchi Miklós előtte panaszt emelt, hogy a *Szepesyek*, jelesül: Szepesy László és István, úgy János és Mihály — Szepesy Imre fiai — nyolcz holdnyi gabonáját egyik jobbágyától elsajátították; *Banch* helységéből egy részt saját *Poch* nevű birtokukhoz hozzáfoglaltak; stb.

Eléggé kitűnik ezekből tehát, hogy e két család egymással megférni nem tudott s ama kor szokásához képest részint birtok-, részint jobbágy-foglalás által igyekeztek a Szepesyek a Pérchieket *gyengíteni*, *károsítani*.

Most említett *Miklós* egyébként őseinek birtokára új adományt is eszközölt ki 1440-ik évben; s ebből látjuk főleg, hogy a család tekintélyes birtokok fölött rendelkezhetett. Ugyanis Ulászló király 1440. évi feria quarta proxima post festum ad vincula beati Petri apostoli — keletű adománylevelében[1] ezen Miklóst (fidelis nostri Nicolai filii Mathiæ de Pérch) ama hű szolgálatjaiért, hű és engedelmességet tanúsító érdemeiért, melylyel nevezett király irányában, királylyá választatása, majd megkoronáztatása idejétől fogva, s azóta is nevének tisztességet s becsületet szerezve viseltetett: Bihar megyei *Pérch*, *Kisfalu* és *Keöteles* helységekben, úgy *Keszi* és *Vásári* nevű birtokrészekben; nemkülönben Pércs helység tartozandóságait képező *Kornistheleke*, *Csigás*, *Babolchia* és *Mikes* majorokban; végül Szabolcs vármegyei *Horth* helységben, melyeket *Miklós ősei* régtől fogva birtak, és maga jelenleg is bir, megerősíti és néki s maradékinak adományozza; egyszersmind pedig a váradi káptalant megbízza, hogy e birtokokba Miklóst szabályszerűen iktassa be. Mi, nevezett káptalannak azon évi (Dat. duo decimo die diei introductionis et statutionis prænotatæ) oklevele szerint,[2] *ellentmondás nélkül* meg is történt.

Úgy tetszik, hogy Miklós a királyi kegy reá vetett sugarától igen is felmelegedett, mert a sok bosszantást, mit a Szepesyek családjának okoztak, a király palástjába burkolódzva, *egy csapással* akarta rajtuk megtorolni; ugyanis egy évre rá, hogy ősi birtokaiban megerősíttetett volna, már ismét megkérte a királyt, hogy új adomány czímén erősítené őt meg *Kurnyúhalma* és *Csigás* nevű, a Szepesyek ős fészke, *Szepessel* határos földek birtokában is.

Erről Héderváry Lőrincz nádornak 1441-ben Budán (Datum sabbato prox. ante dominicam Ramispalmarum) kelt, a leleszi conventhez intézett nyomozó parancsa értesít;[3] melyből kitűnik, hogy a *Szepesy* családbeliek panaszkodtak előtte, hogy Pérchi Miklós — Mihály fia — nevezett földekre, a melyek ő nekik ősi birtokuk s jelenleg is tulajdon birásukban vannak, titkon, az ő hírük tudtuk nélkül a királytól magának új adományt kérelmezett, nemcsak, hanem még e földeket hatalmasúl el is foglalta légyen.

Hogy ezen *Csigás* nevű föld nem lehetett azonos az 1440-ik évi adománylevélben is nevezett *Csigos* nevű majorral, mutatja az, hogy erre nem volt szükséges új adományt kérni s pedig annál kevésbbé, mert abba Miklós minden ellentmondás nélkül 1440-ben be is iktattatott; hanem ez valószínűleg egy *hasonló nevű* düllő lehetett a szepesi határban

Miklósnak két fia volt: *Balázs* mester és *Miklós*. Balázst a XV. század utolsó előtti tize-

[1] Most idézett egri főkápt. átiratból.
[2] U. a.
[3] Szabolcs vmegyének 1793. évi ápr. 15-én kelt átiratából. (Ered. oklevél.)
[4] Már hivatk. egri főkápt. átiratból.

[1] Szabolcsmegyének fent hivatk. 1793 évi átiratából.
[2] Ugyanabból.
[3] Egri főkáptalannak többször idézett eredeti átiratából.

dében Mátyás király szolgálatában találjuk mint királyi kamarai jegyzőt, kinek is hű szolgálatai s érdemeiért, s általa testvérének Miklósnak, Mátyás király 1485-ben kelt oklevelében Zaránd megyei *Pypoly*, *Chythagos* és *Sokló* nevű birtokrészeket adományozza.[1]

Balázs mester elcseréli 1500-ban *kötelesi* javai egy részét s erre II. Ulászló királytól jóváhagyást is nyert.[2] Leszármazottjai felől nincsenek adataink, valószínűleg deficiált; testvére *Miklós* azonban ágazatát mai napig kiterjeszté. Utódjai, családi iratok, szerződések, cserék és egyéb bevallások adataiból, nemesi tanúlevelekből stb. összeállítva, az alább közlött nemzékrendi táblázaton láthatók.

Ezek közűl az I. táblán látható *Györgynek Cherneő Annától* született *hasonnevű* fia, Zegedey Pál csanádi vál. püspök és leleszi prépostnak 1588. évi (Dat. feria sexta in festo nimirum divisionis beatorum apostolorum) bizonyítólevele szerint szabolcsmegyei *horthi* illetőségét 140 frtért eladta Báthori István országbirónak.[3]

Ezen Györgynek unokái Szabolcs megyei *Földesen*[4] lakó *György* deák és *Ferencz* deák *kötelesi rész porcziójukat*, a melyet még eleik nemes Szoboszló városának elzálogosítottak volt, 1682-ben 18 évre 200 m. forintban ismét zálogba lekötik;[5] majd a 18 év elteltével ugyanők 1700. évi decz. 1-én újabban is 20 évre a zálogidőt meghosszabbítják.[6]

Ezen Ferencznek fia *Mátyás*, a Pérchy-család iratait «egy nehéz három ember emeletű ládában» Debreczenben Károsi János házánál helyezte el, mely levelek ládástól 1717-ben ezen ház kigyulladása alkalmával mind a lángok martalékává lőnek.[7]

A másik elzálogosítónak Györgynek fia *János* 1725-ben megint auctiót vett fel Kötelesre Szoboszló városától; ismét 10 évre kötvén le e birtokot.

[1] Ez oklevél csak másolatban van meg. Eredetije még 1834-ben is megvolt a családnál — de ennek is több régi oklevéllel együtt nyoma veszett.

[2] Családi feljegyzés.

[3] Egri főkáptalannak 1801. évi (Dat. feria quarta prox. post dominicam vigesimam tertiam post Pentecosten, in diem quartam mensis Novembris incidente) eredeti átiratából.

[4] *Földes* curialis nemes községre szóló, I. Lipót király által 1692 okt. 1-én kelt adománylevél, VI. Károly róm. császár s magy. királynak 1718. évi átiratában a család birtokában van.

[5] Családi feljegyzés.

[6] Váradi káptalannak 1731. évi (feria quinta prox. post dominicam Exaudi in diem decimam mensis Maii incidente) keletű átiratából. (Ered. oklevél.)

[7] Királyi tábla jurátussa által teljesített vizsgálat adataiból. (Csal. iratok.)

1733-ban János és Mátyás miután Szoboszlóval a zálogösszeg iránt, mely Kötelest terhelte, megállapodásra jutottak, megint csak 18 évi hosszabbítást adnak, azonban fiaik *György* és *Ferencz* a váradi káptalan előtt 1734-ben ennek ellentmondanak.[1] Az ellentmondó *György* és testvére *Mátyás*, hogy magokat Kötelesre nézve jobban megerősítsék, új adománylevelet kérnek; s ez nekik gróf Batthiányi Lajos nádor által 1754. évi január 23-án kelt nádori új adománylevéllel meg is adatott.[2]

A jelen században Pérchy *Dániel* Szabolcs megyétől, nemkülönben ugyanő, úgy testvérének *Mihálynak* fiai: *Eduárd* és *Antal* Bihar megyétől is vesznek ki 1845-ben nemesi bizonyságleveleket. Előbbiben felsoroltatnak ama oklevelek, melyeket: «ezen, s több nemes megyékbe szét ágazott s lakós nemes Pérchy-család tagjainak *nevekben s képükben is teljes hatalmu biztosuk* nemzetes *Pérchy János*, a megye előtt producált; ú. m. András királynak 1225-iki, Zsigmond császárnak 1367-iki,[3] Ulászlónak 1440-diki, Mátyásnak 1467-iki, Leopold császárnak 1692-ik, Károly császárnak 1718-ik, Mária Theréziának 1752-ik évekről szólló kegyelmes adományleveleik.»[4]

A család levéltára, mint láttuk, sok pusztulást szenvedett; mind e mellett is több régi oklevelet ritka szerencsével sikerült a családnak megtartani; sőt, az említetteken felül még, 1834-ben Pérchy János Szoboszló város nemes birtokossága biztosainak kezeire transummáltatás czéljából több *eredeti* oklevelet ad át; köztük két váradi káptalani eredeti kiadványt leány-negyed iránt, 1317 és 1320-ból; úgy a fent is érintett Mátyás király-féle 1485. évi adománylevelet is. E levelek holléte felől azonban ez időszerint nincs tudomásunk.

A család maiglan Bihar, Hajdú és Szabolcs megyékben él; azonban más megyékben is elszórva vannak egyes családtagok. A legújabb nemzedékből *Antal* (I. táblán) Hajdu megyei *hadházi* lakos, az 1848/9. évi szabadságharczban honvédszázados volt, fiai közűl *Árpád* lakik Sopronban, az első m. ált. bizt. társaság felügyelője, *Zoltán* huszártiszt.

A nemzékrend okleveles alapon összeállítva a következő:

[1] Váradi kápt.-nak 1734. évi kiadványa. (Eredeti oklevél).

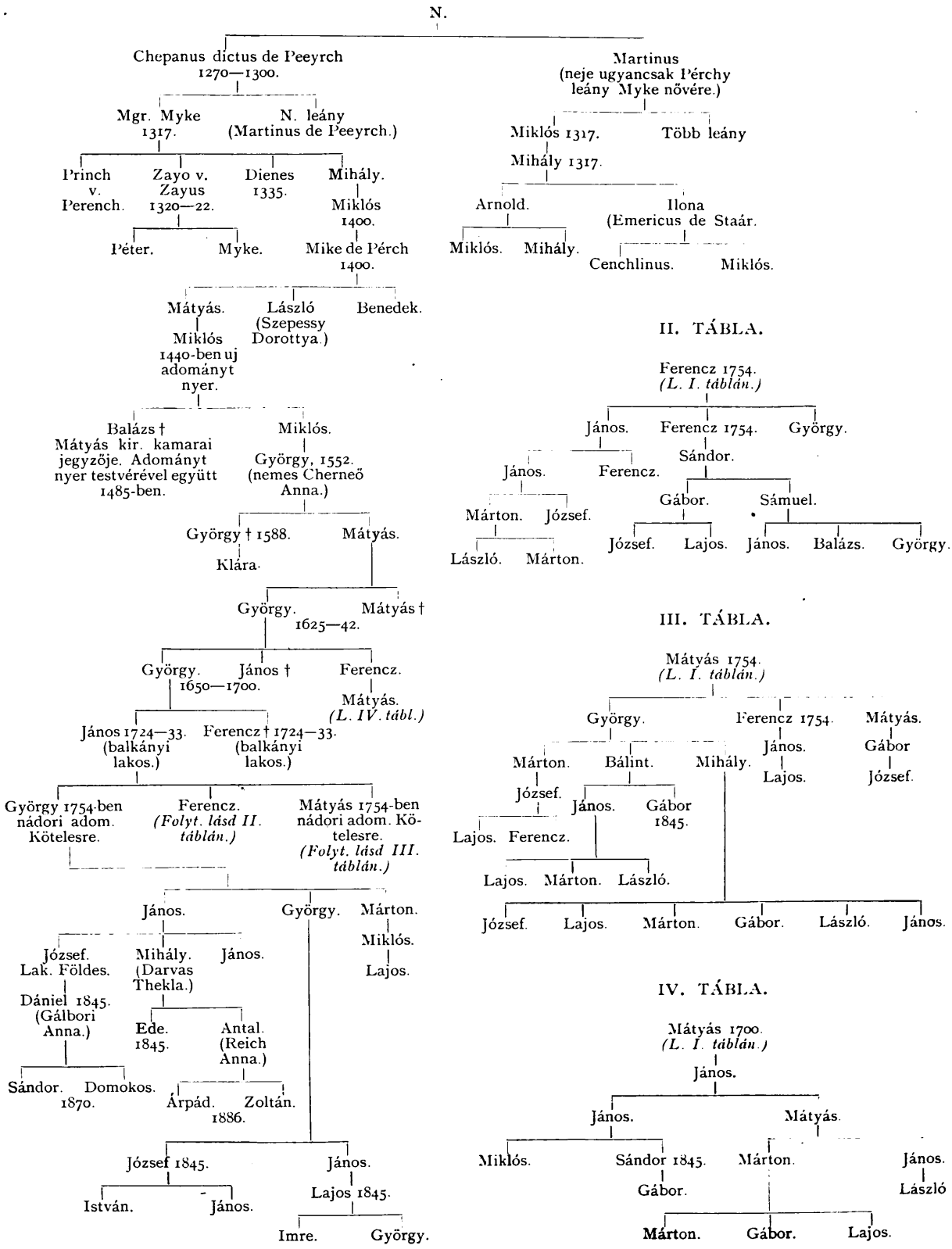
[2] Váradi káptalannak 1754. évi iktatást tanusító okleveléből. (Ered. oklevél.)

[3] Ezen, kortanilag nyilván tarthatatlan *évszám*, valószínűleg az oklevél téves olvasása, — avagy tollhibából eredhet.

[4] Bihar vmegyének 1845. évi márcz. 3-án kelt nemesi tanú-leveléből. (Ered. oklevél.)

Mike-pércsi Pérchy család nemzedékrendje.

I. TÁBLA.



II. TÁBLA.

III. TÁBLA.

IV. TÁBLA.

Érdekes volna a család *nemesi czímerlevelét* is ismerni, azonban ebbeli igyekezetünk eredményre nem vezetett; s minthogy Bihar megye 1666. évi okt. 8-án kelt bizonyítványa szerint,[1] melyben mikepércsi lakos nemes Pérchy István (atyja *Miklós*, anyja nemes Fekete Ilona) nemesi származása bizonyíttatik, világosan felemlítve van az, hogy «mint az *e megye* sok községében a nemesi családokon sajnosan megesett a török háborúk dúlásai közepette» így a *Pérchy*-család «armalissa» is *elpusztult*, *megégett;* nem is lehet tehát sok reményünk arra, hogy azt megismerhessük.

A most említett Pérchy István a családfán nem fordúl elő; a rendelkezésünkre állott adatok alapján ugyanis a nemzékrendbe beilleszthető nem volt. MAKAY DEZSŐ.

[1] Egri főkáptalannak 1794 évi junius 20-án kelt átiratából. (Ered. oklevél.)

HERALDIKAI ÉS SPHRAGISTIKAI ADALÉKOK A „HARMINCZHAT PECSÉTES OKLEVÉL 1511-BŐL" CZÍMŰ ÉRTEKEZÉSHEZ.

(Három czímerrajzzal.)

Dr. Csánki Dezső, társulatunk érdemes tagja, a fenti czímmel tanúlságos értekezést tett közzé a Turul f. évi I. és II. füzetében, mely heraldikusainkat örömmel töltheti el, minthogy abból egyrészt az tűnik ki, hogy a heraldikával, a történelem ezen fontos segéd tudományával, oly tudósok is foglalkoznak — s gyakran nem csekély eredménynyel — kik nem e szakot választották tanúlmányaik kizárólagos tárgyává, másrészt mert ez értekezés világos bizonysága annak, hogy mennyire előhaladtunk régi előkelőbb, gyakran már kihalt családaink czímerismeretében, mert sok esetben nemcsak a paizs heraldikáját, annak részleteit, hanem a teljes czímert, sőt annak színeit is ösmerjük.[1]

Hogy a kérdéses oklevél harminczhat pecsétén levő czímerek felismeréséhez a t. szerzőnek tekintélyes segédforrások álltak rendelkezésére, nem gyengíti érdemét legkevésbbé sem, mert értekezését olvasva, lépten-nyomon meggyőződünk éles, gyakorlott szeméről, egészséges ítélőtehetségéről, a midőn ott is, hol a pecsét (mint sok esetben) *nem jól* nyomott, vagy rongálva van, a hiányzó részleteket ügyesen és helyesen tudta kiegészíteni, meghatározásaiban nem téve-

[1] Hogy meggyőződjünk arról, mennyire haladtunk magyar nemesi családaink czímer-ismeretében, a következő könnyű és tanúlságos próbát ajánlom: Válasszunk Nagy Iván (Magyarorsz. csal.) művéből tetszés szerint, egy hosszabb családfát, valamely előkelő vagy előkelőbb családra vonatkozót, s balkezünkben Siebmacherrel, nézzünk utána hogy az ezen családba beházasodott családok czímereiből — a legrégibb időktől napjainkig — hányét határozhatjuk meg és hányét nem? Czélzatosan mondtam *olyan* családot, mely évszázadok során át folytonosan *előkelő* összeköttetésekbe lépett, mert azt kívánni sem lehet, hogy Siebmacher tökéletes forrás legyen a nemes — olykor nagyon szerény s csak neve után ismert családok egész *légiójára* nézve, legalább addig, míg nem vállalkozik kiadó, vagy társulat, mely *százezret* áldozna egy oly mű kiadására, mely a magyar nemesség *százezreit* teljesen magában foglalná; s hogy *ennyi* valóban *létezett*, mutatják a még mai napig nagy számban fenmaradt eredeti czímerlevelek, melyek által egyszerre 2, 3, 6, 12, 20, 60, 100, 500, sőt 1000, és 10,000 *nemzetség nyert jogot az adott czímer viselésére. Siebmacher első és főfeladata hazánkkal és a külfölddel oly czímereket ismertetni meg, melyek tulajdonosai egy vagy más tekintetben, előkelő szerepet játszottak.*

Minthogy azonban leghíresebb családaink czímereit, — úgy mint a később herczegi, grófi, bárói rangra emelt családok egy részének — egyszersmind legrégibb vagy régibb családainknak *ősi czímereit* mai napon már legtöbbnyire csupán síremlékeken, kapuzatokon, fegyvereken, ékszereken s *legfőbbképen pecséteken* bírjuk felkutatni (szórványosan czímer-albumokból is, de ilyenek nálunk csak a XVI. században tűnnek fel), a *gyakorlott* czímerkutató, minden rendelkezésére álló — legkivált — magán levéltárakban *első sorban pecsétek után kutat* s csak másodsorban érdeklik a czímerlevelek, mert ezek bármikor feltalálhatók s laikus által is könnyen másolhatók, míg a pecsétek a romlásnak jobban ki vannak téve s gyakran az oklevelek százai közül kikutatva, csak szakember által másolhatók *meghízhatóa*», s még azt is hozzá tehetjük, hogy az orsz. levéltár s nemzeti múzeum levéltárát kivéve, a többi köz- és magánlevéltárak armalis gyűjteményei túlnyomólag nagyon csekély értékűek, mind minőségre, mind mennyiségre nézve, mint arról legalább ötvenszer részint személyesen, részint mások által meggyőződtem. Csekély számuk mellett is ¾ részben XVII. XVIII. századbeliek, egy II. Ulászló vagy II. Lajos-féle czímerlevél feltalálása eseményt képez! egy Zsigmond korabeli korszakot alkot! Hány olyan levéltár van, melyben Zsigmondkori vagy más XV. századbeli czímerlevél található? Leleszen *egy* van, a híres Jászón *három*, — ezek egyikének is paizsa a felismerhetetlenségig elmosódott — a többi, ötvenen felül, ott többnyire a XVII-ik századból való.

A mondottakból kitűnik, *mért* kutatom *én* különös előszeretettel a pecséteket, származzanak bár későbbi korból; s nem csoda, ha kimondom, hogy egy előkelő nemzetség hiteles (ha nem is jól fentartott) pecsétét többre nézem egy tuczat Ferdinand és Leopold-féle armálisról ékesen másolt czímernél, *eltekintve attól, hogy épen ilyen «hiányos» pecsétlenyomatok hívják fel és élénkítik a kritikát s a továbbkutatás vágyát.* Ezen vallomásom szolgáljon — bár késő feleletűl a névtelen kritikusnak az Arch. Ért. 1886-ik évi juniusi füzetében.

dett, *s így az igazsághoz lehető közel jutott, mi a további kutatásokra nézve felette fontos momentum.*

Bárki, ki e felette érdekes dolgozatot figyelemmel olvassa, meggyőződhetik, hogy abban az általam felsorolt előnyök mind feltalálhatók, ami azonban engem nem tart vissza attól, hogy mielőtt mai feladatomhoz fognék, annak két főhibájára mindjárt itt e helyen észrevételt ne tegyek. — Első az, hogy a t. szerző értekezésénél *teljesen mellőzte* Siebmachert, mint heraldikai-diplomatikai segédforrást, (melynek már akkor 7 füzete jelent meg Nagy Iván főszerkesztésében), mely által e jeles munkálat hiányait csaknem teljesen pótolni lehetett volna; továbbá a czímerpaizsok osztályozásánál, valamint egyes czímerleírásoknál egyátalán nem lép fel a t. szerző, mint heraldikus, minthogy a rég elfogadott heraldikai meghatározásokat teljesen mellőzi.

A czímerleírásokra az illető helyeken fogom megtenni észrevételeimet, most szabad legyen ezen bevezető soraimat azon megjegyzéssel befejeznem, *hogy rég időtől el van azon szokás fogadva, hogy czímerleírásoknál,* — legyen az értekezésünkben fő, vagy mellékes — a pecséteken, érmeken, emlékpénzeken, sírköveken, fegyvereken, butor- vagy ékszereken, ha előttünk ismeretes, mindig a *teljes czímert, színeivel együtt adjuk*, s midőn ez eljárást általában ajánlani bátor vagyok, magam is ezt fogom alkalmazni a következőkben.

Még legyen szabad a t. szerző úrnak a czímerpaizsok megnevezésénél követett eljárására következőket megjegyeznem. Én heraldikai czímerpaizsokúl (eltekintve a középkori női czímerpaizsoktól) *a háromszögű, alúlkerek*-paizst s a *tárcsát* ösmerem, erre következnek a renaissance paizsok sokszoros bevágásaik s kiszögelléseikkel s végre a zopfkoré, napjainkig, melyet teljes joggal a heraldikai *szörnyűségek* és hihetetlenségek korának neveznek. *Az olasz, spanyol, német, angol, franczia paizsokra való osztályozás minden alapot nélkülöz s így nem helyes, minthogy a heraldika fénykorában minden nemzet (elenyészőleg csekély eltéréssel) ugyanazon paizsformát használta ;* ha tehát a t. szerző úr szabatosan óhajtja a paizs alakját meghatározni, úgy csak a fentebb mondottakhoz tarthatja magát, *egyes nemzetek nevezése nélkül.* Egyébiránt a paizs-alakok ily szabatos meghatározása *jó* termékeknél, *jó* korszakból teljesen felesleges, mert ott mindent megfelelőnek találunk.

* * *

De áttérek már tulajdonképeni czélomhoz, az egyes pecsétek megbeszéléséhez.

Dr. Csánki értekezésében első helyen azon pecséttel foglalkozik, mely mint Bakócz Tamás érseké, megállapítható. Ez a czímer ábrázolatot tekintve, teljesen romladozott és felismerhetetlen. A 8-ik szám nyomata azonban éles és világos s minthogy ez is ugyanazon nemzetség egyik ivadékáé, még pedig Bakócz (Erdődy) Jánosé, ki 1511-ig zágrábi prépost, később ugyanott püspök volt, czélszerűnek látom e két pecsétről — különösen a Bakócz-Erdődy czímerkérdést illetőleg[1] — együttesen értekezni.

Két Bakócz-czímert ösmerünk eredeti adományozás után: 1. kékben egy vörös félkerékből kinövő természetes szarvas, kísérve egy arany kereszttől. 2. Mint az első (arany kereszt nélkül) arany félkerékkel, rajta sisakdísz zárt kék szárny. Az elsőt I. Mátyás adományozta 1459-ben Bakolcz (így) Bálint s testvéreinek, Tamásnak és Jánosnak, a másodikat ugyanő 1489-ben Bakócz («de Erdewd») Miklós és Bálintnak, az előbbi fiának, Péter-Pálnak, valamint a már elhalt János fiainak: Tóbiásnak és Jánosnak. Az ezekre vonatkozó eredetiek a galgóczi gr. Erdődy-levéltárban őríztetnek (leírva: Századok 1875. 552—555. — Siebm. II. 27. 21. tb.)

A Siebmacherben adott paizs-alak (Bakócz E.) teljesen egyezik a 8-ik számú pecsétczímerrel, azon kis különbséggel, hogy ott a szarvas *növekvő*, míg a pecséten csupán feje és nyaka tűnik elő a kerékből. Ezen különbség *valódi* heraldikus előtt nem fontos ugyan, de pontosság okáért megemlítendő. Egyébiránt a czímerleírásoknál a t. szerző úrral nem érthetek egyet, különösen egyes kifejezésekre nézve p. «kerékből szarvas ugrik ki»,[2] holott közönséges felfogás szerint is az ugrás cselekménye csak oly állatoknál feltételezhető, melyeknek lábuk van s nem azoknál, melyeknek nincs. Legyen szabad itt megjegyeznem, hogy csak azon czímerleírás (Blasonierung) tökéletes, mely után azt hibátlanúl le is lehet rajzolni, míg itt nem az az eset, mert a «kiugrik» szó után kivétel nélkül minden heraldikus növekvő, vagyis a kerékből félig kiemelkedő helyzetben s *látható első lábakkal* képzelné vagy rajzolná e szarvast.

Helyesen következőleg írjuk le e czímert: Kékben a paizs aljára támaszkodó felső-fél arany

[1] Az Erdődyek és Pálffyak a legujabb időkig változatlanúl ugyanazon czímert használták; az Erdődyek — czímerbővítésük óta mint szívpaizsot — néha kékben, néha (a diploma szerint) veresben (Siebmacher F. p. 157—158, 124 tb.). A Pálffyaknál csak a Pálffy-Daun-ágazatnál áll elő czímerbővítés, hol a Pálffy-czímer a Daun czímerre van illesztve (Siebm. «Daun»).

[2] Az ügy érdekében (kitéve magamat azon veszélynek, hogy szemrehányást kapok a gyakori ismétlésekért) újolag megjegyzem, hogy afféle czímerleírásoknak, mint: «kiöltött nyelvű», «felkunkorodott farkú oroszlán», «dühös medve», «bömbölő bika», mérges kigyó», «virító virágok és fák», «zúgó patakok» stb. stb. meg kell szűnniök. Ezek nem kicsinyes tévedések, ezek *nagy heraldikai hibák* a czímerleírásoknál, melyek egy szaklap saját s azon tudomány érdekében, melyet mível, *el nem nézhet, el nem tűrhet.*

küllős kerékből *előtűnő* természetes szarvas.[1] *Előtűnő* (hervorbrechend), «*kinéző*» (hervorschauend) s bár ritkábban «emelkedő» (sich erhebend)-nek azon címerállatokat jelezzük, melyek a pajzs karimájából vagy más címeralakból csupán fejüket s nyakukat láthatólag emelkednek ki, ha tehát címerleírásoknál az «előtűnő» kifejezést használjuk, nem szükség külön leírnunk az állat előtűnő egyes testrészeit, mert e kifejezés alatt értetődik, hogy az csupán a fej s a nyak lehet.

Elértünk a 2-ik pecséthez. T. szerző úr 8-ik l. 2. jegyzetben foglalt megjegyzése teljesen helyes, mert a Frangepán-címerről nem kevesebb, mint 8 változatot ismerünk.

Heyer Frigyes a dalmát nemességről írott művében, mely az új, nagy Siebmacher egyik részét képezi, ha jól emlékezem, hat változatot közöl s csak sajnálni lehet, hogy a magyar Siebmacher t. főszerkesztője nem látta szükségét annak, hogy e hiteles címerleírásokból csak egyet is közöljön, másrészt sajnos, hogy e dalmát nemességről írott rész, mely ránk nézve oly sok új és érdekes anyagot tartalmaz, hazánkban egy nyilvános vagy magánkönyvtárban sem található.

A mi a Frangepán (Frangipani) címert illeti mindenek előtt kiemelem, hogy abban a két egymás ellen szökő oroszlán (kékben, gyakran veresben, ritkán ezüstben) minden ezen családot illető címerben a főalak s ez alapon az az ősi címernek tekintendő, valamint az arany golyók (kettő vagy három, néha hiányzanak), melyeket az oroszlánok első karmaikban tartanak, melyek, ha a gyakorta felmerülő címers családi mondát figyelembe vesszük, a címer «beszélő» részei, szintén az ősi címerhez tartoznak. Ezen golyók oklevelünk 2-ik pecsétén még jól kivehetők, de ez a t. szerző úr figyelmét kikerülte, minthogy azt nem jelzi.

Dr. Csánki Dezső úr egy Frangepán-címerről tesz említést, melynek pajzsa «*osztott*», felül egy csillag, alól üres (ledig); hihetőleg egy lesz a «Dalmatiner Adel» következő címerével: hasított pajzs, elől veresben egy hullámos pólya felett az ősi címer, hátul osztott: felül veresben hatágú aranycsillag, alól arany, üresen (ledig). Megjegyzendő, hogy a csillag aránytalanúl nagy s nagyságával a szomszéd mező alakjait, az oroszlánokat elnyomja.

Én, az ország különféle levéltáraiban kutatva, kivétel nélkül azon egy Frangepán-címert láttam, melyet dr. Csánki közöl, ezt adtam ki Siebmacherben is (VIII. 180. l., 144. tb.) azon megjegyzéssel, hogy a pajzs-színek változnak s idézem a forrásokat. Végül adom a Csánki-féle Frangepán-címer leírását: Kékben (veresben) két egymás ellen szökő arany oroszlán első karmaikban egy-egy arany golyót (czipót, néhol lyukas czipót) tartva. (Sisakdísz, néhol a címer-alak, néhol tollforgó.)

Harmadik címer a nagyon jól sikerült hasonmáson egy Thurzó-címer. A Thurzók hazánk azon kitűnő kihalt nemzetségeinek egyike, melyeknél a heraldikai kérdések immár tisztázva vannak. Első — honunkban 1456-ban — adományozott címeröktől kihalásukig bírjuk teljes címersorozatukat, színeikkel együtt.

Első ismert címerük a balra szökő koronás arany oroszlán veres mezőben, jobb karmai egy arany rózsától *kísérve* (begleitet) stb., a legszebben stilizált magyar címerek egyike. Ennek eredetije az országos levéltárban őriztetik és b. Nyáry adta ki a «Heraldika Vezérfonalá»-ban (152. l.)[1] Bár úgy látszik, hogy e címert a Thurzók *csak nagyon rövid ideig, vagy egyáltalán nem használták*, mert e címer használatának nyomaira sehol sem akadunk s már 1503-ban s ez időtől kezdve folytonosan, változatlanúl azt a (kétségtelenül uralkodótól *javított*) címert használják, melyet dr. Csánki publicált. Ez látható például Thurzó Zsigmond püspök (1506—1512) sírkövén (Bunyitay Vincze: A váradi püspökség története III. 113. III.), II. János sírkövén (Henszlmann: Lőcsének régiségei 132. l.) Thurzó Szaniszló 1608. és 1626. évi pecsétein; Thurzó György, ki 1607-ben címerbővítést nyert,[2] ez-

[1] Bár a heraldikust az sohasem hozza zavarba, ha két, különben teljesen egyező címernél, az egyikben a címerállat, «növekvő» a másikban «előtűnő» de másrészt *semmi körülmények közt önhatalmúlag* egy «előtűnő»-ből növekvőt, vagy megfordítva *átalakítani nem szabad* ott, hol a tények világosan szólanak. Különösen a *főtypusok* visszaadásánál — főképen minálunk — a legszigorúbb pontosság kívántatik. Más az eset, ha olyan paizsokra, sisakokra, takarókra akadunk, melyek se nem paizsok, se nem sisakok, se nem takarók, vagy sisakdíszekre, melyek «lebegnek» stb.; itt javítanunk, stilizálnunk, nemcsak lehet, de szükségképen kell.

[1] Örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy ezen mintaszerű magyar heraldikai alkotást úgy külföldi, mint hazai heraldikusaink figyelmébe ajánljam, mert a Thurzók ezen 1456-iki címere *minden tekintetben* becsületünkre válik. Fájdalom, Nyáry publicatioja nem helyes: a pajzs színjelzése nem a tengely irányában történt s leírása sem correct. E hibákat az Arch. Ért. 1886. évf. 367. l. igyekeztem javítani.

[2] E címer négyelt pajzs, arany középpajzszsal, benne kétfejű koronás sas, 1 és 4 a javított ősi címer, 2 és 3. kékben ágaskodó egyszarvú, fennt két sisak.

E címer *színei* tudtommal eddig ismeretlenek voltak, de azok önmagoktól kitünnek. 1 és 4 (a megfelelő sisakdíszszel s takaróval) a Zichy-albumból kétségtelenül megállapítható; 2 és 3, valamint a megfelelő sisakdísz színei (s akkor is csak egyes részeiben) csak azon esetben nem volnának *biztosan* megállapíthatók, ha itt kiváló eltérések mutatkoznának a heraldika szabályai ellen, ilyenek azonban, ezen korban előkelő családok címeradományozásánál csak a legritkább esetekben fordúlnak elő. Báró Nyáry ezt sem helyesen írja le. Megjegyzem itt, hogy ezen címer a Troph. Estor.-ban teljesen ehhez hasonlóan van közölve, de elismert tekintély-

után is előszeretettel használja — felváltva az újabbal — régibb czímerét.

Thurzó-czímerre vonatkozó adatok olvashatók: Dr. B. Dudik «Sphragistik Mährens nach Siegeln der Bischöfe von Olmütz» etc. (Lásd: Mittheilungen des k. k. österr. Museum's für Kunst und Industrie). Minthogy azonban a Nyáry «Heraldika Vezérfonalá»-ra írt birálatomban (Arch. Ért. 1886. 366. 367. l.) a Thurzó-czímerrel behatóbban foglalkoztam, ez alkalommal csupán azon pontos czímer leírására szorítkozom, melyhez ifj. Kubinyi Miklós, a szakférfiak előtt eddig még ismeretlen pompás Zichy-albumból (kézirat, magyar főurak XVI—XVII. századból festett czímereivel), a színezést utólagosan közölte velem, és ez által a Thurzó-czímerek sorozatát teljessé és tökéletessé tette.

E czímer Betlenfalvi Thurzó Kristóf, szepesi grófé, annak sajátkezű aláírásával 1599. évből származik, a dr. Csánki által közölttel teljesen egyezik s leírása következő: Veresben és aranyban osztott pajzs, felül egy növekvő kettős farkú koronás arany oroszlán, alól három (2. 1.) arany rózsa, zöld szirommal (sisakdísz: oroszlán; takarók: veres-arany).

A pajzs és sisakdísz oroszlána néhol egyfarkú, ritkán korona nélkül ábrázoltatik, de ezek lényegtelen eltérések.

Az ötödik pecsét kétségtelenül felső-szelestei Gosztonyi János püspöké volt. «Magyarország családai», daczára hogy az előnév különböző, (több családot ismerünk egyébiránt e néven, melyek egymással rokonságban nem állanak), feltétlenül azon Gosztonyiak közül származtatja, kiknek egyik ága a gosztonyi és krénczi, másik a gosztonyi és kövesszaruit használta, s mint a czímer mutatja, ezen combinatio teljesen helyes volt. E család czímere (Burgstaller: Collectio insign. nob. Hung. után) következő: kékpajzsban arany leveles koronán czölöpösen felállított, a jobb felső sarokban egy balra fordult ezüst holdtól, balról egy hatágú aranycsillagtól kísért veres ruhás hajlott kar, markában vízirányosan arany kürtöt tart. (Sisakdísz: a pajzs alak; takarók: kék-arany, veres ezüst).

A Csánki-féle pecséten levő ettől a «bővítés» által különbözik, ennek leírása következő: a pajzsfő (Schildeshaupt) alatt hasított pajzs, elől a fennt leírt ősi czímer, kiséret nélkül, hátúl oroszlán (?). Pajzstartók: egy-egy négylábú állat.

Legyen szabad e helyen megjegyeznem, hogy a *pajzsfő* (Schildeshaupt) soha *pólyának* nem nevezhető s e kifejezés «*köti össze*», szintén nem heraldikus. A hasított pajzsok leírásánál sem alkalmazhatjuk a *jobb* és *bal* kifejezést, hanem egyszerűen: *elől* és *hátúl*, mint az *osztott* pajzsoknál: *felül* és *alul*.

Nagy Iván (Magy. Csal. IV. 429 s u. o. 3. jegyz.) Pray után (Mss. tom. XIV. p. 87.) említi, hogy I. Mátyás Gosztonyi János pécsi püspöknek, testvéreinek Miklósnak és Gáspárnak s rokonának, Orbánnak 1467-ben czímert adományoz, mely csak lefestve, de leírva nem volt. Ez adományozás, minden valószínűség mellett, czímerjavításra, vagy czímerbővítésre vonatkozott, minthogy ezen Gosztonyi-család okleveleiben már a XIII. században fellép s így már az adományozást megelőző korban is kellett czímerrel bírnia, s az 1467-ben adományozott egy és ugyanaz lehet a «Harminczhat pecsétes oklevél» pecsétén levővel, s ez úton a két Gosztonyi czímervariáns is megmagyarázható. Kevésbbé valószínű, hogy itt a Gosztonyi-czímer a püspökség előttem ismeretlen czímerével «*vonatott volna össze*», e szokás nyomaira nálunk, habár szórványosan, de ritkán találunk, míg külföldön a XIV. század közepétől napjainkig, az egyházfők körében csaknem kivétel nélkül alkalmazásban volt.

A hetedik czímer a történelmi múltú kihalt Kisvárday (Várdaynak is nevezve) családé, mely a Guthkeled nemből származott s annak czímerét használta. A czímeralakot tekintve, ugyanazon törzsből származnak még a 9., 17., 21. számú pecsétek tulajdonosai. Itt ismét szükségét látom annak, hogy ezen négy pecsét czímer-typusával kissé behatóbban foglalkozzam. Elsőben is megjegyzem, hogy a 2 vagy 3 jobb (néha bal-) oldal-ék nem legrégibb czímer-alakja a Guthkeled nemzetségnek, mint azt általában gondoljuk; ez is régi s már a XV-ik századból ismeretes, de ismerünk ennél sokkal régibbeket, melyek bár ehhez hasonlók, de ezzel nem *egyenlők*. Siebmacherben «Guthkeled» rovat alatt tüzetesebben lesz ismertetve szóval és képben, részletekbe itt nem bocsájtkozom. Azonban szólanom kell a Guthkeled-nem czímer-alakjáról, a mint az a tárgyalt oklevél pecsétein látható, azon téves nézetről, mely erről elterjedt s melyhez az érdemes szerző úr is csatlakozni látszik, mit egyes ide vonatkozó kifejezéseit tekintve, gyanítok, minők «a három *fog* látható» s ez ékekről beszélve alább: «csakhogy a Várdai czímernél a harmadik, azaz legalsó *fog* már

től a mesék országába utasíttatott, (mert a Troph. Estor. közlése volt) mindaddig, míg valódisága teljesen igazoltatott. Ez a harmadik eset, mely előttem ismeretes, midőn rossz híre daczára *pontosabban* adja a czímereket, mint mások. Ez oknál fogva elhatároztam, hogy nem teljesen megbízható forrásmunkákat, *mindaddig* (bár nagy ovatossággal) *használni fogom*, míg *megbízhatóbb* adatok nem állanak rendelkezésemre, mert nézetem szerint inkább adok 50—100 czímer között egyszer téveset, mint hogy csupa scrupulositásból a czímerek százait, — gyakran nagyon fontosakat — kivonjam a tudomány köréből s nem kell felednünk, hogy a Troph. Estoras. legtöbbnyire hiteles pecsétek után dolgozott s hogy a heraldikai *czélzatos valótlanságok* korántsem voltak annyira divatban, mint a genealogiai mesék.

nincs teljesen kiképezve». A heraldikában az *ék*-et (Spitze) herold-képnek nevezzük, mely két egymásnak futó haránt vonal által képeztetik, ezek a pajzs felső-, alsó-, jobb- vagy balkarimájából két pontról indúlva ki, az ellenkező karimánál egy pontban egyesülve találkoznak, s a szerint, a mint ezen heroldkép a pajzs alsó-, felső-, jobb vagy balkarimájából indúl ki, egyszerűen *ék*nek, — lefordúlt (gestürzt) — jobb, vagy baloldali *ék*nek neveztetnek. Több *ék*et alkalmazva egymás mellett, elő állanak a *teljes* és *nem teljes* ékek, első esetben az ékeket *számoljuk*, utóbbiban az ékek *oldalait*. *Hogy az ékek oldalai egyenesek, vagy hajlottak, az nem lényeges. A pajzs oldalából előtűnő rövid ékek, (melyek már szigorún véve, nem is heroldképek, hanem alakok, tört vagy hajlott határvonalakkal) nevez tetnek «Farkas fogaknak», a természetes farkasfogakhoz való hasonlóságuk miatt.*

A mondottakból következik, hogy az előttünk fekvő Kisvárday-czímerben nincsenek czímeralakú farkasfogak, vagy egyátalán fogak, «melyek legalsója már nincs teljesen kiképezve», hanem a pajzs jobbról ötször ékelt s hogy a Gutkeled-nem bármely ivadékánál, melynek czímerpajzsa oldalából hajlított ékek tűnnek elő, ezek csak úgynevezett «heraldikai farkasfogak» s alattok nem valamely természetes farkas állkapcsából kivett fogak hasonmásait kell értenünk. Hogy a család *egyes* tagjai — nemértésből — *valódi fogakat* néhol állkapocscsal hordtak czímereikben, mitsem változtat a dolgon, valamint azon szarvasagancs sem, melyet az érzékhiány a Kisvárday-czímer ékeiből alakított, melyet a még szaktekintélyektől is gyakran különös előszeretettel citált czímerpecsétmeseköltő Wagner jóhiszeműleg közzétett.

Ezzel szívesen befejezném észrevételeimet a Guthkeled nemzetség czímeréről, ha más oldalról nem volnék reá kényszerítve, hogy egyetmást még elmondjak. Értem alatta Beliczay Jónás úr czikkét a Századok 1887. folyamának 4. füzetében, ki nem elégedett meg azzal, hogy a Báthory czímer-ékekből itt-ott valódi, természetes farkas-fogakat csináltak, hozzá adva az állkapcsot is (Siebm. II.), azokat «sárkányfogak»-nak tartja s ezután közvetlen rosszalását fejezi ki a felett, *hogy én* az én «Nyáry» birálatomban (Arch. Ért. 1886. évf.) az elhúnyt nagyérdemű szerzőt a *német iskola* hívének vallom. Beliczay úr nem tartja éppen szükségesnek, hogy e német iskolával tartsunk s ajánl mást: *az olaszt.*

Hogy mit tartsunk a fogakról, legyenek azok akár farkas-, akár sárkányfogak — a Gutkeled-nem czímerében — *tehát annak a Báthoryakat illető variansában is*, azt hiszem, az elmondottakban elég érthetően kifejtettem s ebből kifolyólag a Báthory-czímermonda valótlansága, melyet Beliczay úr rég megérdemelt helyéről, a feledés lomtárából előrántott, magától kitűnik; minthogy több fennmaradt eredeti középkori pecsétek eléggé bizonyítják, *hogy ezen elavúlt Báthory-czímermonda a meg nem értett s szórványosan hamisan reproducált czímeralak következtében* **utólag** *keletkezett, nem pedig megfordítva.* Hasonló esettel nálunk több ízben találkozunk. A mi pedig a német heraldikai iskolától való visszariadást és elriasztást illeti, melynek követőihez Magyarországban első helyen és teljes joggal b. Nyáry Albertet soroltam és sorolom, végezetül azt jegyzem meg, hogy ott, hol ma a német iskoláról beszélünk, *ez alatt azon iskolát értjük, mely első fáradozott a classicus heraldikának, a czímerművészet igazságainak hosszas századokon át tartó álmából való felserkentésén, és első emelte fel újra visszaeséséből.* Hogy az első lépést ez ujjászületési munkához München tette meg s így Németországból jött, véletlen műve, de Németország érdeme marad, melyen sopánkodni késő, de ignorálni nem lehet; ha *mi* kezdtük volna meg ez újjáalkotás művét, ma magyar iskoláról beszélhetnénk, lettek volna bár követőink németek, francziák vagy angolok; mert Beliczay úr csak nem gondolja, hogy ott, hol *német iskoláról* van szó, kizárólag *német motivumokkal* foglalkoznak! *Nem, ezen iskola körébe vonja mindazt, ami heraldika, körébe vonja minden ország, minden nemzet termékeit, de előnyt csupán annak ad, ami jó!* De ha a kritikus úr le nem tudott tenni valamely példány-heraldika ajánlásáról, de a németet semmi áron nem akarja, legalább a francziát ajánlhatta volna, t. i. a franczia királyi u. n. *lilium*-heraldikát, mert ez valóban — talán első — *példány-heraldika.*[1]

A 10-ik pecsétet dr. Csánki Dezső úr Várday Pál prépostának tartja, ki 1549-ben mint esztergomi érsek halt meg; egyedüli kételye a tudós szerző úrnak azon körülmény, hogy a pecsét tulajdonosa veres viaszt használt. E kételyt illetőleg teljesen megnyugtathatom a szerzőt. Én ismerem ezen Várday Pálnak egy másik, teljes köriratú pecsétjét 1500. évből (tehát még korábbit), mely szintén *veres* viaszra van nyomva. E pecsét — mely a pecsétmetszés valódi remeke — a leleszi convent egy oklevelén látható, s sajnos, kétharmadrészben rongált, s ezen pecséten is csupán az oroszlán ismerhető fel teljesen. A t. szerző úr szerint az oroszlán első lábában háromágú villát, vagy háromágú rózsát tart, ez azonban semmiesetre sem villa, a másik nézethez inkább csatlakozom s csupán az kétséges, hogy két levél közt egy száraz ág, vagy három rózsa-e az, mit az oroszlán első lábában tart. A leleszi pecséten ezen három-

* Megkülönböztetendő ama borzadalmas császári, vagyis méhheraldikától, mely I. Napoleonnal kezdődik.

ágú alak a kettősfarkú oroszlán feje felett is látható.

A 11-ik pecsét grabarjai Beriszló Péteré, mai napig ismeretlen volt előttem s így csupán leírásának kiegészítésére szorítkozom. Hasított pajzs, elől három bal harántpólya, hátúl középen egymást keresztező két pálcza, mely felül lapát alakban, alól liliomban végződik. Szerző úr a bal-haránt polyát (Schräglinks Balkon) «pantallérnak» nevezi, e kifejezést nem értem, vagy nem akarom érteni, bár közlönyünkben is már több ízben használtatott; a két egymást keresztező pálczát sem fogadhatom el «két lefelé haladó nyílvesszőnek», bár sajnos, e tárgyaknak közelebbi meghatározását én sem adhatom, csupán egy körülmény *bizonyos*, hogy alól liliomban végződnek, s felső végük e pecséten leginkább evezőlapáthoz hasonlít.

A következő 12-ik pecsét — mely teljesen felismerhetetlen — bezárja az egyházi főméltóságok pecséteinek sorát. A második sor első pecsétje Perényi Imréé. Dr. Csánki a czímert következőleg írja le: «a négyelt pajzs felső jobb és alsó bal mezejében szárnyas női fej látszik, a másik ellentétes két mezőben pedig oroszlán ágaskodik.»[1]

E czímer *bővített*, mely bővítés a XV. század második felében, vagy a XVI. század elején adományoztatott ezen előkelő nemzetségnek.[2] Tekintetbe véve a sok helytelen ábrázolást, rajzot, leírást, mely a Perényiek czímeréről itt-ott (Nyáry: Vezérfonal, Nagy Magy. Csal.) megjelent, az Arch. Ért. 1886. évf. megjegyeztem, hogy e család saját ősi czímerét, mely e pecséten 1. és 4-ik mezőben látható, alig ismerhette, bár az a heraldika oly kitűnő alkotása, hogy annak még a fentebb kiemelt jeles Thurzó-czímer is előnyt adni kénytelen.

Ez ősi czímer mesteri kivitelben látható Perényi János sírkövén 1458-ból Terebesen; Perényi Péter sírkövén 1548-ból Sárospatakon; Perényi Péternek egy nagyon szépen metszett pecsétén 1415-ből a budapesti országos levéltárban, melyet Pettko Béla úr volt szives vélem nem rég közölni. Ez ősi czímer leírva következő: Kékben, arany leveles koronán két aranykarmú fekete, felfelé álló tollú sasszárny között egy hajfonatos emberfő, haránt lefüggő szakállal. Sisakdísz: a pajzsalak; takarók: kék-veres.

Ezen meg nem értett, szokatlan czímer-alakból származtak a mindenféle szárnyas angyal és női fejek, baglyok, syrének stb., melyeket különböző pecséteken, festett czímereken, s kőbe vésve előállítva találunk, de ezeket, azt hiszem, a fentebbi hiteles adatok nyomán egyszer mindenkorra sikerült tisztáznom.



Az előttünk fekvő oklevél pecsétén levő czímerleírás következő: a négyelt pajzs 1. és 4-ik mezejében a balra fordított ősi czímer; 2. és 3-ik piros mezőben ágaskodó arany oroszlán. Az ősi czímer színét egy XV-ik századból származó festett Perényi-féle pajzsról ismerem, mely a kassai székesegyházban található fel, valamint Soós Elemér úr közlése után, ki pár évvel ezelőtt (forrás megnevezése nélkül) egy teljesen színezett Perényi-czímert közölt velem. A 2. és 3. mező színét családi értesítés után közöltem.

Tér hiánya nem engedi, hogy a Perényi-czímer-kérdést, mint azt a rendelkezésemre álló adatokból tehetném, tovább fejtegessem[1] s átté-

[1] E kifejezések «felső jobb», «alsó bal mező» elvetendők, mert czímerleírásoknál a mezők *számokkal* jelölendők.

[2] Mint alább látni fogjuk, 1458-ban a Perényiek még az egyszerű ősi czímert használják, melyet — mint ismeretes — már 1415-ben is használtak.

[1] Itt röviden csupán azon *czímervariansra* utalok, melyet mint Perényi Ferencz püspökét, Bunyitai Vincze tett közzé (Váradi püspökség tört. III. 73).

rek a következő pecsétre, melyen a Szapolyaiak czímerpajzsa látható. E czímer változatainak csupán felsorolása nehány lapot töltene be, a miért itt csupán a legszükségesebbekre s legfontosabbakra szorítkozom. E családnál egyszerű és négyelt czímerek nem fejlődésük szerint, hanem váltakozva, össze-vissza használtattak.

Ismerünk Szapolyai-pecsétet, melyen csupán egy egyszarvú látható (Szapolyai István nádor pecsété 1495). Másikat egy hold s csillagtól kisért három hegyből növekvő farkassal (1522.), továbbá egész farkassal (Sz. György 1524.), mást négyelt pajzszsal: 1. és 4. az egyszarvú; 2. és 3. a hold s csillagtól kisért háromhegyből növekvő farkas stb.

János király — Schönvisner szerint — hasított pajzst használ, elől a növekvő farkas kiséretével, hátúl az egyszarvú, szintén növekvő; Wagner (Analecta Scepus. IV. 44.) kettősfarkú oroszlánt közöl; egy másik forrás szerint a négyelt pajzsban négy oroszlán látható; a Fugger (Ehrenspiegel 133) által közölt Szapolyai-czímer: veresben három hegyből növekvő oroszlán.[1]

Hogy a Szapolyai-féle két czímer-állat (Wappenthier) közől melyik *régibb:* az egyszarvú-e vagy a farkas? az még mostan *biztosan* meg nem állapítható, csupán annyi kétségtelen, hogy a farkas, mint Szapolyai czímer-rész, legyen bár korábbi vagy későbbi, fontosabb szerepet játszik amannál, minthogy ott, hol a Szapolyaiak pecséteiken egyszerű czímert használnak, csaknem kizárólag a farkast látjuk alkalmazva.[2] Bizonyos az, hogy a félhold és csillagtól kísért háromhegyből növekvő farkas már a XV. század második felének kezdetén fellép, amit dr. Csánki is az 1462., 1464., 1496. évszámok felsorolásával megerősít, de bizonyos az is, hogy a négyelt pajzs is úgy, miként fentebb leírtuk, előfordúl már 1492-ben (ha nem korábban).[3]

A teljes négyelt Szapolyai-czímert dr. Henszlmann tanár úr szivességének köszönhetem, ki azt velem egy a markusfalvi templom üvegfestményéről vett ügyes másolatban közölte, köriratával együtt, mely Szapolyai Jánosra és Györgyre vonatkozik. Ez után következőleg írjuk le a czímert: Veresben és kékben négyelt pajzs, 1. és 4-ben ágaskodó fekete egyszarvú;[1] 2. és 3-ban jobbfelől balra fordúlt holdsarlótól, balról hatágú aranycsillagtól kisért ágaskodó (tehát nem három hegyből növekvő) farkas. Sisakdísz fehér, növekvő egyszarvú; takarók: veres-ezüst.

Az egyszerű — dr. Csánki által közölt — de a kassai székesegyházban is festve látható Szapolyai-czímert így írjuk le: kékben, zöld hármas hegyből növekvő, jobbfelől balra fordúlt ezüst holdtól, balról hatágú arany csillagtól kísért farkas.

Következik a Sz. Györgyi és Bazini grófok czímere. Sz. Györgyi Ábrahám már 1302-ben mint egyszerű czímert használta pajzsában a hatágú csillagot (kiadva Arch. Ért. XII. 253).[2] Ezenkívül van e családnak egy másik ismert czímere, melyet nem csupán Nagy Iván műve után ismerünk, hanem a szász nemzeti levéltár egy remekmívü pecsété után. Ezt Szentgyörgyi Péter, a székelyek grófja, használta 1499-ben s legkivált az első sisakdísz variansánál fogva felette érdekes.

Nagy Iván műve a czímert így írja le: «az 1. és 4-ik arany udvarban vörös csillag ragyog; a 2. és 3. koronás[3] egyfejű sas, szétterjesztett szárnyakkal látható; a pajzs fölött két koronás sisak áll, a jobboldalin «püspöksüveg-féle» áll, és abból pávatollak emelkednek fel, a baloldali sisak koronáján koronás egyfejű sas, kiterjesztett szárnyakkal látható. A pajzst kétoldalról a szokásos sisaktakaró veszi körül.»

Ugyanezen munkában olvassuk (Kaprinai H. Diplom. VI. 325. és Teleki Hunyadiak kora X. 621. l. után), hogy e czímerbővítést 1459-ben Miksa császár adományozta Szentgyörgyi György részére s ezt használta Szentgyörgyi Péter országbiró is 1502. és 1514-ben (Batthyány Leges Eccles. II. 559. után).[4]

[1] A kassai székesegyházban a paizs kék, az *egész* farkast ezüst holdsarló kiséri.

[2] «Magyarorsz. Családai» X. kt. 490. az egyszarvút tartja az ősi czímernek.

[3] «Magyarorsz. Csal.». Jászai P. A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után, 289. l. leírva s képpel, de színjelzés nélkül. Csánkinak a Turul V. 51. l. 2-ik hasáb 1-sső jegyzetére vonatkozólag megjegyzem, a mi a farkast kísérő holdat és csillagot illeti, hogy azok valamelyike lentebb vagy föntebb alkalmaztatik, vagy hogy egyszer jobbról jön elő, máskor balról, vagy végre, hogy a farkas jobbra, vagy balra fordúl, semmi fontossággal nem bir, ily csekély eltérések a művész szeszélyének vagy a tér kellő felhasználásának tudhatók be.

[1] *A Tornallyai János czímerbővítő eredeti armalisában — mely ma is a család birtokában van — II. Ulászló 1513-ban a Tornallyaiak ősi czímerét — kékben három szikián álló fehér tornyot — a Szapolyai János erdélyi vajda, székelyek grófja és Szepes örökös urának következő czímerrészleteivel bővíti (ex armis prefatis fidelis nostri comitis et vayvode affinis nostri carissimi): aranynyal fegyverzett (bewaffnet)* fehér *egyszarvú jobbról ezüst, balfelé fordúlt félholdtól, balról* nyolcz *ágú arany csillagtól kísérve. (Az eredeti czímerlevél után.) A markusfalvi üvegfestmény* fekete *egyszarvúja nem* elfeketedett ezüst-e?

[2] Nagyon sajnálom, hogy a Szentgyörgyi czímerkérdést illetőleg ez idő szerint az orsz. levéltárban nem kutathatok. Minthogy a rendelkezésemre álló többrendbeli adatok nem követik oly szoros egymásutánban egymást, mint azt e czímerkérdés tisztázása igényelné. Ennek következtében megtörténhetik, hogy észrevételeimben itt-ott tévedni fogok. Felemlítem különben dr. Bergmann József a cs. tudományos akademia tagjának következő értekezését «Über die Grafen von St. Georgen und Bösing in Ungarn und Österreich» (Wiener Jahrbücher der Literatur CXXII. Anzeigeblatt. 1848.)

[3] A metszeten a korona nem látható.

[4] Az ősi czímerben a csillag «*osztott*» volt, mint ké-

A szász nemzeti levéltár pecsétén látható Szentgyörgyi-czímer a fentebb leírttól első sisakdíszére nézve különbözik. E pecséten ezen sisakdísz következő: A «püspöksüvegnek»[1] látszó föveg megett (melyről szalagok csüggnek le) balra harántékosan passió-kereszt van helyezve, felette hatágú csillag egy pávatollakból rakott csúcsív[2] alatt, e csúcsívre ismét sas van illesztve.

E család czímerének még egy másik leírását is ösmerem: kék pajzsban *arany és veressel jobb haránt osztott* csillag.[3] Sisakdísz (a diploma szavai szerint) két ezüst régi idomú hegyes sisak (Pickelhaube) köztök arany csillag, felette arany császári korona; takarók: kék-arany, veres-arany.

Ezen leírást Wissgrillből vettem, ki, úgy látszik, a négyelt czímert nem ismerte, holott ugyanazon helyen idézi a Bécsben 1459-ben junius 19-én kelt diplomát, melyben Frigyes császár több ott felsorolt előjogok s szabadalmakkal együtt megengedi György, János és Zsigmond Szentgyörgyi és Bazini grófoknak, «hogy jövendőben czímerpajzsuk sisakja felett egy nagy aranykoronát, alakjára a császári birodalmi koronához hasonlót viseljenek», (künftig über dem Helm ihres Wappenschildes eine grosse gülden Krone ad modum diadematis imperialis).

Wissgrill kitűnő munkájában a Szentgyörgyi és Bazini grófokról írott czikkéhez az adatokat csaknem kizárólag az «Extractus antiquitatum rerum memorabilium Hungariæ iusta nomina familiarum» című kéziratból s az udv. kamarai levéltárban őrzött zálog- és emlék-könyvekből meríti.

Mielőtt a Szentgyörgyi grófok czímeréről írt észrevételeinket befejeznők, lássuk, mit ír erre vonatkozólag dr. Csánki értekezésében. A pecsét czímerét vévén zsinórmértékül, körülbelől következőleg írja le: a pajzsban hatágú csillag, sisakdísz: császári birodalmi korona, reá pávatollak illesztve. E czímerleíráshoz Csánki megjegyzi, hogy a pecsét czímere teljesen megegyez az eredeti diplomával, melyet 1450. jun. 19-ről keltezve, Frigyes császár, mint magyar király Szentgyörgyi György, János és Zsigmond grófoknak adományozott, mely eredetiben az országos levéltárban őríztetik. Ez tehát az előttünk ismert Szentgyörgyi czímervariansok között a pajzsot illetve második, a sisakdíszt tekintve, negyedik volna. Sajnos, hogy dr. Csánki a czímerleíráshoz a színezést is nem mellékelte az eredeti diplomáról, ez által nagyon megkönnyítette volna munkámat s nagyban nevelte volna annak értékét és érdekességét; nem tudom, mint értelmezzem a Csánki által idézett 1450-ből az országos, s a Wissgrill, Kaprinay, Teleki stb. által idézett 1459-ből az udvari kamarai levéltárban létező két egybevágó adományozást? Ehhez járúl még, hogy Wissgrill eltér Nagy Iványtól az 1459. czímer leírásánál mind a pajzsot, mind a sisakdíszt illetőleg, az orsz. levéltárban levő czímerrel pedig a Wissgrill által leírt sisakdísz nem egyezik.

Ha ezen eltérések nem volnának s nem volna azon körülmény, melyet Csánki az 1450-iki adományozásnál kiemel, hogy t. i. ezzel adományoztatott a császári korona viselhetési joga is, melyet Wissgrill s Nagy Iván az 1459. diplomának tulajdonítanak, úgy 1450-re czímerjavítást (a császári koronával), 1459-re czímerbővítést (2. és 3. mező sassal s a 2-ik sisak) gondolnék. Vagy tán az 1450. évszám hibásan áll 1459. helyett?

Mint negyedik, a második sorban az Ujlakiak czímerpecsété áll.

E család előttem legrégibb ismert czímere (pecséteken, sírköveken)[1] a pajzsban két pólya, sisakdísz: növekvő koronás, karnélküli nő, haja helyett két szárnya van, (ha ugyan e szárnyak nem alakultak a hullámzó hajzatból).[2] E czímer már a XV. század első felében előfordúl.

Ha bizonyos az, hogy az Ujlaky nemzetség

sőbb látni fogjuk, tehát *kétszínű*, mint a hogy Wissgrillben is olvasható.

[1] E püspöksüvegnek látszó föveg az adományozott *valódi császári korona* (nem a pecséteken és jelvényeken legtöbbnyire használni szokott *házi korona*), mely a XI. században Siciliában készült. Ez azon római-német császári korona, melylyel a császárok Aachenben megkoronáztattak, mely a bécsi cs. kincstárban őríztetik.

[2] E «csúcsív» a császári birodalmi korona «íve» (Bogen), melyet arra IV. Konrád a XIII. században illesztetett.

[3] Ez kétségtelenül így volt a Sz. Györgyi ősi czímerben, mert Szentgyörgyi Tamás 1394-iki pecsétén a csillag *osztott* volta világosan kivehető. Hogy a szász nemz. levéltár pecsétén az I. sisakdíszen a császárkorona *közvetve* van a *sisakra helyezve*, az a czímertulajdonos és metsző szakértelmének jele, a császárkoronának *közvetlen* a sísakra helyezése által (ily esetekkel is gyakran találkozunk) a czímertulajdonosból «császárt» csinált volna. A sisakdíszül adományozott rangkoronák és rangkalapok csak már koronával ellátott sisakokra alkalmazhatók, mert itt azok csak mint *czímer*-alkatrészek (Wappenbestandtheile) szerepelnek. A Montfort grófok sisakdísze: püspöksüveg, mely a sisak koronájára van helyezve, közvetlenül a sisakra illesztve, püspöki czímert jelentene, mert püspökök nem viselhetnek sisakkoronát az infula alatt.

[1] Wagnernél is Decas I. fig. 15.

[2] Hasonló esetek gyakran fordúlnak elő, kiváltképpen a magyar heraldikában, miként ént azt «Siebmacher»-ban esetről-esetre jeleztem. A Forgáchok 1525-ben adományozott czímerében (eredetije a nemz. múz.) pecséteken a czímer-alak, hol *szárnyakkal*, hol *szarvakkal* ábrázoltatott, holott az egész félreértés, a pajzsalak *sisaktakarójának* meg nem értéséből származott. (Siebm. VIII. 177—178. 5. 142). Ezen *félreértés* volt *egyedüli oka*, hogy a kassai székesegyházban a Forgáchok czímerpajzsa (ősi czímer, 1525-ben újítva) évszázadokon át fel nem ismertetett.

a Héder vagy Heydrich nemből származott (mint azt Nagy Iván kiemeli), úgy kétszeresen feltűnő, hogy e nemzetség már a XV-ik században a genusétól teljesen elütő czímert használt (még pedig olyat, mely az Aba nemzetség némely ágazatáéval egyezett); s még azt is megjegyezzük, hogy az átmenet, heroldképről közönséges czímeralakra kevésbbé feltünő, mint egyik heroldképről a másikra pl. «hasításról» «osztásra» illetve «czölöpről» «pólyára», mert mint tudva van, a Héder-nem s ennek legtöbb elágazása czímerül: veresben és fehérben ötször hasított pajzst használt.

Eléggé ismeretes, hogy az Ujlakyak czímere már a XV-ik század elején megbővíttetett, a nélkül, hogy sisakdísze változott volna. E bővített czímer: négyelt pajzs. 1. Egymással szembe ágaskodó két oroszlán egy leveles koronát közösen tartva; 2—3 a pólyák; 4 torony hegyes tetővel. Pajzstartók: egy-egy kettősfarkú oroszlán.

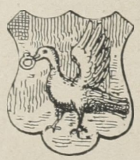
Nagy Iván és Nyáry Albert terjedelmes munkáikban közölték ezen bővített czímert, Nagy Iván részben színjelzéssel.

A következő czímer a Guthkeled-nem egyivadékáé, tulajdonosát nem ismerjük.

A hatodik a Ráskay czímerpecsét.

A szerző ezt következőleg írja le: «ketté vágott czímerpajzsának alsó részében homályosan három pólya, a felsőben pedig álló madár alak látszik.» Én következőleg írom le: osztott pajzsban felül egy madár, csőrében gyürűt tart (ez a szerző figyelmét kikerülte), alul ötször osztott.[1]

A Ráskay-czímer végleges meghatározásánál óvatosan kell eljárnunk, mert e czímer négy változatát ismerjük, melyek közül *kettő egymástól teljesen eltérő*, mely körülmény kevéssel ezelőtt még elég ok lett volna arra, hogy e négy varians közül hármat elvessenek.



Az imént leírtuk Ráskay Balázs kir. tárnokmester czímerét 1511-ből, ehhez hasonlót használ még a család egy másik tagja, Ráskay István, 1647. barabási (Kászony mellett Bereg vármegyében) birtokos, kinek pecsétjén egy madár látható, csőrében köves gyűrűt tartva, de a pólyák, t. i. az osztó-vonalak hiányzanak. (Kölcsei Kende-levéltár.)

A következő két változat, mely a családnak csak bizonyos tagjait illeti, teljesen különbözik a már leírtaktól.

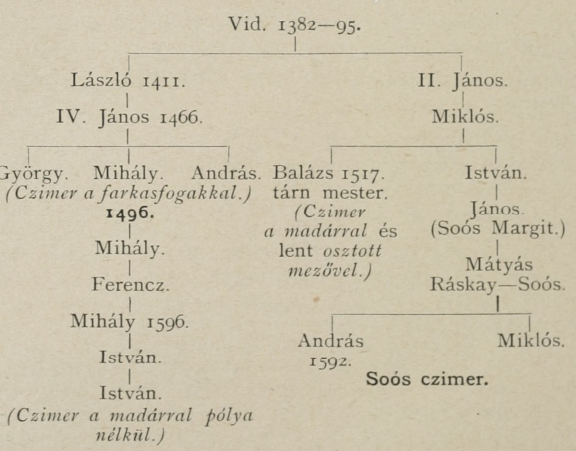
II. Ulászló (datum Budæ in festo beati Francisci confessoris 1496.) Rutkay Péter tárnokmesterrel együtt, Ráskay György, Mihály és János testvéreknek a következő czímert adományozza: kékben a pajzs jobb felső sarkán balra fordult ezüst holdsarlótól, a balsarkán hatágú arany csillagtól kisért természetes fehér farkas állkapocs, három felfelé álló foggal (naturalisticus átváltozása heraldikai farkasfogaknak, illetve a Guthkeled-nem heraldikai ékeinek). Sisakdísz a pajzsalak vízszintes helyzetben, takarók: kék-arany (Siebm. 92. 73. tb. «Buthkay I.»)

A negyedik változat: egy koronás halomból növekvő leány csipőre tett kezekkel, fejére illesztve három rózsa.

E czímer a Turulban (1885. 119. l.) ismertetve volt; ezt 1725-ben Ráskay-Soós György, Ráskay János egyenes utóda használta, ki a fiusított sóvári Soós Margitot nőül vevén, már ennek fia, Mátyás, a Ráskay-Soós nevet s véle a Soós-czímert veszi fel.[1] Színezése (minthogy ez inkább a Soós, mint a Ráskay-nemzetséget illeti) egyezik a Turulban közölt Soós-czímerével.

Úgy látszik, hogy a Ráskayak madaras czímerüket (osztással vagy a nélkül) már az 1496-iki adományozás *előtt* használták.[2] A György, Mihály s János által új adományban nyert czímerrel éltek aztán ők és egyenes utódaik, de István hosszú idők multán (1647) ismét azon czímert veszi fel, melyet 1511-ben a Balázs ága használt.

Hogy e különböző czímerek használatát teljesen megvilágítsuk, közlöm itt a Ráskayak családfájának erre vonatkozó kis töredékét:



[1] Ötszörösen osztott pajzs nem ad pólyát, ott csak a vonalak száma jelentendő. (Lásd: a tudományra nézve korán elhalt jeles műtörténész Retberg Ralf e tárgyra vonatkozó értekezését: «Farbe oder Linie?»)

[1] Ilyen fiusítás esete, midőn 1414 körül vajai Vay István nőül veszi az utolsó Ibrányi Margitot, a névvel az történik, mi a jelen esetben, t. i. Vay István felveszi az Ibrányi nevet, de felesége czímerét teljesen mellőzve továbbra is a Vay-czímert tartja meg.

[2] A Ráskayak *ősi czímere* kétségtelenül az volt, mi a Guthkeled-nemé, t. i. oldal-ékek, mert a Ráskayak is e nemből származnak, s megjegyzendő, — s ehhez Csánki értekezésében is elég támpontot találunk — hogy a Guthkeled-nem ivadékai ritkán s csak kevéssé tértek el ősi czímerüktől, nem úgy, mint más genusból (Aba, Boxa) származott családok s már ez okon is felette érdekes a Ráskayak «madaras czímere».

A következő 7-ik pecsét — Buzlay Mózesé — ismeretlen volt előttem.

Ezután jő a nyolczadik pecsét. Drághffy Györgyöt és Jánost II. Ulászló 1507-ben (dominica palmarum) a következő czímerrel bárói rangra emeli: kék pajzsban czölöpszerűen felállított tollas, arany nyílvessző, mindkét oldalt arany naptól, alul hegyével felfelé álló holdsarlótól kisérve. Sisakdísz: balra fordúlt fekete szárny; takarók: kék-zöld; pajzstartók (ha igy nevezhetjük) két szárnyas, tüzet okádó arany sárkány, nyakuk s farkuk egymásba csavarodva. (A b. Mednyánszky-levéltár eredetije után Siebm. 143—144. tb. 113.) Az előadottakból világos, hogy b. Nyáry Albertnek utolsó nagy műve 98. lapján igaza van, midőn a két sárkányt a Drághffyak czímerénél a bárói diploma alkalmával nyerteknek mondja s így azokat az adományozott apja, Bertalan pecséténél még nem használhatja. (L. Turul. 1887. 53. 4-ik jegyzet.)

Ugyanezen nem szép sárkányokat, ugyanily alakban nyeri II. Ulászlótól 1519-ben (czímerjavítása alkalmával) Kanizsay László vasmegyei főispán, kinek felesége Drághffy Katalin volt.[1] (Br. Nyáry Heraldikája, az orsz. levéltár eredetije után.)

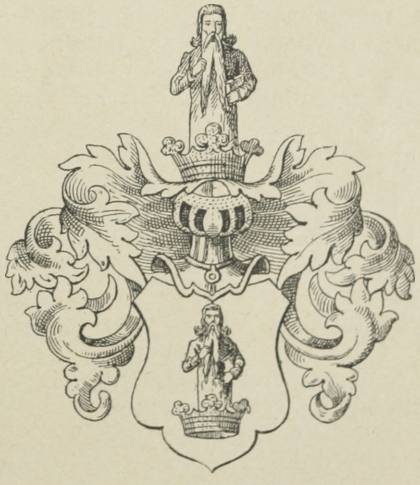
A következő négy czímerre nincs semmi megjegyzésem, s az e sorban utolsóra is kevés. A losonczi Bánffyak czímerében a griff ilyszerű helyzete szokatlan előttem. Eddig csupán olyant ismertem, mely kék pajzsban aranyleveles koronából növekszik, emelt jobb karmában kardot tartva. Sisakdísz: a pajzs-alak; takarók: kék-arany, veres-ezüst. A Bánffyak grófi czímerében a griff teljes alakja jön elő, azonban ez nem lényeges, a régibb időben nagyon kedvelték ez irányban a változatosságot. (Lásd a Bánffy-czímert Siebm. II. 35. 28. tb.)

Következik a harmadik és utolsó sor, melynek három első pecsétje nem ad megbeszélésre semmi anyagot, a negyedik is csaknem teljesen felismerhetetlen, de a t. szerző úr némi csekély nyomokból az ákosházi Sárkány-czímert véli benne felismerni, melynek leírása szerinte következő: liliomos koronából szétbontott hajú meztelen női alak nő ki, felette egy balra tekergődző kigyó vagy sárkány-alak azon almába látszik harapni, melyet a női alak felemelt jobbjában tart. Ezen előkelő, kihalt nemzetség czímerét négy alkalommal láttam. Egyszer a leleszi conventben Ákosházi Sárkány Ambrus comesnek egy művészi vésetű negyedforint nagyságú veres viaszba nyomott, de kétharmadrészben rongált pecsétét 1525-ből; máskor a Troph. Estoras-ban, hol a pajzsalak, sisakdíszül ismétlődik: továbbá a «Magyarország családai»-ban (itt csakis részletesen leírva) s végül e mű szerzőjének magángyűjteményében az eredetinek kétségkívül sikerült színes másolatát.

Az évek előtt futólag látott czímer, a hogy emlékszem, a következő: Kék pajzsban arany leveles koronából koronás (?) leeresztett, sárga hajú meztelen női alak nő ki, felemelt jobbjával egy almát visz szája felé. A nőhöz, fejét balra fordítva, egy zöld kigyó hajol. Sisakdísz: a pajzs-alak kigyó nélkül; takarók: kék-arany. Azt hiszem, e leírásban nem sokat tévedtem.

A következő Héderváry-czímerről csak azt jegyzem meg, hogy a Héderváry legrégibb czímerpajzsok, hol többszörösen hasítottak, hol czölöpöltek. Itt e pecséten leírása ez: veres-ezüstben ötször hasított, nem pedig «veres mezőben három ezüst czölöp», mert páratlan számú osztások vagy hasítások által, csak ugyanannyi osztási vagy hasítási vonal képződik, de pólyák vagy czölöpök soha. Hogy a Héderváry-czímer később bővíttetett, ismeretes.

Minthogy a hátralevő hat pecsét közül három gemma intaglio, egy ki nem vehető, csupán kettőre teszek még némi megjegyzéseket. Ezek egyikét a t. szerző úr «Pálóczy»-nak határozza meg,[1] s ezzel teljesen egyet értek. Ezen kihalt nemzetség czímere következő volt: egy leveles koronából növekvő hosszú — elől egyenesre



nyirt — haju és hosszú szakállú férfi, bő talárban, emelt jobb kezével mellig érő szakállának jobb felét markolja, baljában kapcsos könyvet tart. Sisakdísz: a pajzsalak. (Teljesen egy ezzel a ruszkai Dobó-czímer.) Ugyanilyen czímer lát-

[1] Kétségtelenül, a Drághffy és Kanizsay, mint férj és feleség czímerének *összetartozandóságát* jelezve általa. Ilyszerű czímer-összetartozás jelzését már több alkalommal említettem (a legrégibb Drugeth-czímernél), ez a mi heraldikánkban is, még a XVI-ik században is gyakran előfordúl, főképen a sisakdísz átvétele által.

[1] Több régibb s újabb író, *Palóczynak* írja e nevet, mely nem helyes, miután a család a ma is létező ungmegyei Pálócz községtől kapta nevét.

ható Pálóczy Mihály sírkövén 1519-ből a sárospataki templomban, csakhogy ott a pajzsalak fejét balra fordító nyugvó oroszlánra van helyezve. A t. szerző úr tévedése, «hogy az alak kezét szájához emelni látszik, hogy a nagy haj női alakra mutat s baljában ládácskát tart», a pecsét homályos voltából származhattak s hogy csupán erős, gyakorlott s csak a legritkábban csalatkozó szemeire támaszkodott.

Azon czímerrel végzem soraimat, melyet én is mindjárt első tekintetre Nádasdyénak tartoztam, épen úgy, mint az ezt megelőzőt, a Rathold-nemzetség egy ivadékáénak. A Nádasdy-család (a grófi ág is) mai napig ősi czímerét viseli változatlanúl. (Zichy-album, XVII. század. Nádasdy Ferencz.) Kék pajzsban természetes vízen, nád között kacsa; sisakdísz: kacsa; takarók: kék-ezüst. CSERGHEŐ GÉZA.

KÖNYVISMERTETÉS.

A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbizásából kiadja gróf Károlyi Tibor, sajtó alá rendezi **Géresi Kálmán.** Negyedik kötet, 1600—1700. Budapest, 1887.

A Károlyi családnak fontosabb történelmi szereplése a XVII-ik században kezdődik; s bár emelkedésének eszközéül első sorban előnyös összeköttetéseik, a megbecsült és napról napra gyarapodó vagyon s a kétségtelenül kiváló egyéni képességek szolgáltak, mindazonáltal nagy befolyással voltak még erre a változott politikai viszonyok, melyek mondhatni szükségképen idézték elő, hogy e család tagjai — tagadhatlanúl előkelő, de sok tekintetben korlátolt helyzetükből a történelmet alkotó események mozgalmas terére lépjenek, s a falusi nemes egyhangú életét, melynek minden változatosságát a százados pörökön kívül a koronként megujuló hadi lárma képezte, a közpálya s magasabb állami szolgálatok küzdelmeivel cseréljék föl. A Károlyiak szilárd alapra építettek, megjelenésük a történelem színpadán nem járt nagy zajjal, nevük nem hangzott szerte az országban, mint p o. a XVI. században a Balassáké, lassan de annál biztosabban foglaltak tért, keveset koczkáztattak, de a kínálkozó alkalmat erős marokkal üstökön ragadva, néha sokat nyertek. — Erős ítéletű, világos fejű emberek csaknem mindannyian; véralkatukból hiányzik a lelkesülés szilaj heve, a tettre ingerlő kalandvágy, merész vállalkozó szellem; nagy dolgok véghez vitelére nincsenek hivatva, egy sem tartozik közülök az úgynevezett korszakalkotók közé, de a középszerüségnek bizonyos magasabb fokán következetesen megmaradnak s midőn az országrész, melyben jószágaik feküsznek, fontosabb politikai és hadi események szinterévé válik, előszólítják őket az ősi curiából, mert szükség van karjukra, tanácsadásukra, befolyásukra. Politikai magatartásukban — bár többé kevésbbé ők is alkalmazkodnak a viszonyokhoz — jobbára következetesek, érdekeiket nem tévesztik ugyan szemeik elől, de meggyőződésüket áruba soha sem bocsátják, hiven ragaszkodnak ugyan zászlójukhoz, de a szenvedély hatalma vagy a lelkesülés ihlettsége nem ragadja el őket, az ügyet, melynek szolgálatába szegődtek, el nem árulják soha, de a martyrkoszorúra sem vágynak. — Emberek voltak, nagy hibák és nagy eredmények nélkül.

E század elején Mihály volt egyetlen férfi tagja a Károlyi családnak, korán árvaságra jutva keveset oskolázott s miután pár évet a királyi udvarban töltött, átvette ősi javait s még igen fiatal volt, midőn Bethlen Gáborral sógorságra jutva, egyszerre csak minden előzmény nélkül a forrongó politikai élet kellő közepén találta magát. — De szilárdul megállotta helyét s helyzetének kínálkozó előnyeit a szó teljes értelmében ki tudta zsákmányolni. Protestánsnak született, de mint végrendeletében mondja, Isten az ő szent malasztja által felindítá elméjét s 1611-ben áttért a katholikus hitre, «*mely kívül nincs üdvösség*».

Mindenesetre feltünő jelenség e korban, főleg az ő helyzetében; s bár nincs okunk tagadni, hogy az áttérés pusztán lelkiösmereti okokra vezethető vissza, még is kételkedünk rajta, vajjon bekövetkezett volna-e, ha sógora Bethlen Gábor valamivel elébb lesz fejedelemmé. Pedig ezt az összeköttetést, eleinte úgylátszik nem valami különös szerencsének tartá magára nézve; s mikor Bethlen súlyos betegsége és hadi dolgai miatt a kitűzött menyegzői határnapra meg nem jelenhetett, Mihály úr boszankodva rá írt, hogy már a lakodalom megtartására — a mennyiben ez az ő gyámi kötelessége volt — ne is számítson. — Bethlen nyugodtan s némi gúnynyal válaszol, elmondja mi akadályozta őt s így végzi szavait: «azért uram, ha úgy kell lenni, nem gondolok én avval semmire, nekem kegyelmed annak celebráltatásával nem tartozik, én megtalálom az én atyámfiát mind menyegzővel mind a nélkül.» Mihály úr mégis meggondolta a dolgot s 500 frtot fizetett hugának a lakodalom

váltságában, de Zsuzsánna hozományát, a köntösöket, arany, ezüst és «*lábas marhákat*» stb. csak nem akarta kiadni Bethlennek; végre Káthay Mihály a kanczellár is közbeveté magát, hogy megakadályozza az atyafiak között való perlekedést, mert Bethlen is körömszakadtig védelmezte a maga igazait s így nyert az ügy békés elintézést.

Mihály 1609-ben II. Mátyástól bárónságra emeltetett — mikor még alig volt 24 esztendős; s ebben az időben vette nőül Seghnyei vagy Sennyey Borbálát, kinek atyja Miklós, előbb Bocskai, majd Báthori Gábor hadvezére, előkelő nagy birtoku főnemes s a korszak egyik legvitézebb katonája volt. Bocskai 1606-ban a «*nagyságosok*» rendjébe emelte őt, s az adományozott czímer, mely bajnoki életének legkimagaslóbb eseményeit örökíti meg, e kötetnek becses műmellékletét képezi; magának is nagy vagyona volt, de ősi javain kívül, egyszer-másszor tekintélyes donatiókban részesülve, leányával fényes hozományt adott, úgy hogy e házasság által Károlyi Mihály anyagi jólétben úgy, mint tekintély és befolyásban egyaránt emelkedett.

Bethlen Gábor trónfoglalása után a magyar államélet középpontja a kis Erdély lett, a fejedelem minden mozdulatát figyelemmel kisérték, az udvarából szállingozó hirek után jósolgattak az emberek, békére háborura; a protestánsok csörgették a kardot, erősen hivatkozva a bécsi békekötés pontjaira, a hajduk — zivataros napokra számítva — sürűen gyülekeztek, a várőrségek zúgolódtak német parancsnokaik ellen, szóval minden jel oda mutatott, hogy a fejedelem támadni akar, csak a kedvező alkalmat várja.

Károlyi Mihálynak mindkét táborban voltak barátjai. Testvér hugát Francziskát Bánffi Miklóshoz adta nőül, kinek révén aztán sógorságba jutott Erdély legkiválóbb családjaival, a fejedelem pedig szintén sógora volt; s úgy látszik sokat tartott a körültekintő, óvatos, bölcsen számító emberre s megtudta becsülni benne azokat a tulajdonságokat, melyeket legközelebb önmagában is feltalálhatott; másfelől pedig Zsuzsánna testvére Esterházy Pál felesége lévén, a legbefolyásosabb királypárti urakkal — s köztük a nemsokkal utóbb nádorrá lett, de már ekkor is hatalmas szerepet vivő Esterházy Miklóssal is — lépett szorosabb összeköttetésbe, kik aztán megszerezték részére az udvar bizodalmát; e mellett azonban Bethlennel is mindvégig fenntartá a jó viszonyt, — és sok tekintetben szerencsés — bár némileg veszélyes helyzetében oly rendkívüli ügyességgel fenn tudta tartani az egyensúlyt, hogy hűséges alattvalója maradt ugyan a királynak, de azért Bethlen sem kételkedett benne, bizalmas tanácsosai közé számlálta, s második felesége, Brandenburgi Katalin hazahozatalával is őt bizta meg. Szolgálatainak jutalmát, itt is ott is bőven elvette; életének vége felé Szathmár vármegye főispánjává neveztetett, de azt Rosályi Kun István miatt nem sokáig birhatá békességben.

Nagyobbik fia Ádám híres volt vallásos buzgóságáról, megtelepítette Károlyban a jezsuitákat s bőkezüleg gondoskodott felölük. — Ez által nagyon meg tudta nyerni Szelepchényi György kegyeit, ki az alkalmat kereste, hogy előmozdíthassa érdekeit az udvar körében: «*Nem tudom mire vélni kegyelmedhez való szerencsétlen voltomat édes kedves fiam uram* — irja 1658 január 9-én Károlyi Ádámnak hizelgéssel Szelepcsényi, — *hogy kegyelmed, soha csak legkisebb levele által sem parancsol, sem nem szolgállat vélem*» s aztán előadja, hogy Leopolddal az erdélyi zavarok felől tanácskozván, a császár egy megbizható emberről gondolkozott, ki az ügyek felől szorgalmasan értesítené őt, mire a cancellár ily titkos küldetésre Károlyi Adámot mint «*zelosus catholikus*» embert ajánlotta. — Károlyi a mint látszik el is fogadta e megbizást s érdemei fejében Kun István halála után Szathmár vármegye főispánjává nevezte őt Leopold, de e méltóságot nem sokáig viselhette, mert már 1661-ben fi-örökös nélkül el halt. — Testvére László a családnak ebben az időben kétségtelenül legkimagaslóbb alakja s mint a fennmaradt adatok bizonyítják, önzetlen, igaz hazafi. — Politikai magatartásában nem követte atyját, föltétlenül Leopoldhoz csatlakozott, bár tántorithatlan hűsége miatt érdekeit veszélyezteté. Világosan látta, hogy az erdélyi fejedelemség napjai meg vannak számlálva, hasztalannak tartott minden további küzdelmet, s fájt a szive nemzete romlásán; ezért hathatósan közreműködött, hogy Szatmár vára, mely nem akarta befogadni a német őrséget, idejekorán feladassék a királyiaknak, nehogy az úgyis sikertelen ellenállásból csak nagyobb romlás származzék. «*Hogyha pedig* — irja 1660 junius 30-án erre vonatkozólag Kökényesdy Györgynek — *valahonnan való segítség várással biztatja magát, az is bizony haszontalan, mert a török már elmenvén, az bizony vissza nem tér, az erdélyiek pedig kegyelmedet . . . bizony soha meg nem segítik, és úgy is csak az szegény haza romol és pusztul.*» Jóslatát a következmények rövid idő mulva szomorúan igazolták; a romlás bekövetkezett s neki bőven kijutott belőle; jószágait elpusztították, Károlyt s éradonyi kastélyát felégették a kóborló vitézek, vetéseit, szarvasmarháit elprédálták, jobbágyait levágták, fogságra hurczolták, s Apátiban lévő udvarházából még csak az ajtókat és kemenczéket is levagdalták az erdélyi «*profugus urak*» rakonczátlan katonái. «*Vagyon már hátra csak az egy károlyi kastélyom*, — mondja a Leopold elé szánt emlékiratban — *kit is ő felsége hívsége mellett, isten látja lelkemet, elvesztenni nem szánnék, de isten tiz ártát*

marasztván reám szegény édes feleségemrül, azoknak torkukat mint metszhessem meg, isten s ez világ ítélje meg; ha azért ő felsége vitézi kihozattatnak, oka ne legyen, ha az meghajlásra kénszeríttetünk.»

De azért utolsó pillanatig hű maradt, bár a felkelő sereg pusztítása miatt a dusgazdag főurnak — mint ezt a szathmári várparancsnok De La Borde bizonyítja — az egy szathmári házát kivéve nem volt hely «*a hová fejét nyugodtan lehajthatta volna*». De az ügy, melyet annyi kitartással szolgált, a felszámlálhatatlan anyagi károkon kívül, még véráldozatot is kivánt tőle; két fia esett el a harczmezőn. Mihályt a felkelők ölték meg Szathmár közelében, István a török ellen harczolva Szegednél lelte halálát.[1]

Ennyi hűséget Leopoldnak is méltányolni kellett; Szathmár vármegye főispánjává, majd királyi tanácsossá nevezve, kitüntető dicséretekkel halmozta őt el, s a szathmári magyar kapitányságot kénytelen kelletlen fölvállaltatá vele; de mindez, s az a nehány donatio, melylyel egyszer s másszor jutalmazá őt, vajjon kárpótolhatá-e őt annyi veszteségért? Alig hinnők; s így legfőbb jutalmát a teljesített kötelesség megnyugtató érzésében találta. — Magán életében gyöngéd férj, gondos családapa volt; s miután leányait jobbára tekintélyes, nagybirtokú főurakhoz nőül adá, megérte azt az örömöt, hogy egyetlen fiát, a később nagy hírre emelkedett Károlyi Sándort, maga iktatá be 1687-ben Szathmár vármegye főispáni székébe. Feleségéhez intézett levelei, a mellett, hogy gyakran rendkívül érdekes kulturtörténelmi dolgokat foglalnak magukban, elvezetnek bennünket a régi magyar családi élet felsőbb köreibe s kitünően jellemzik irójuknak egyenes lelkét, őszinte nyilt kedélyét.

Az eddig elősoroltakban a Károlyi családot közvetlenül érintő oklevelekről szóltam, pedig az előttem fekvő kötetnek nem csupán ezek képezik valódi becsét. — A XVII. századbeli társadalomnak csaknem minden rétege képviselve van itt egy-egy jellemző, s a kor bélyegét magán viselő typikus alakkal; a zászlóvivők mellett megösmerkedünk az egyszerű közkatonákkal is, megösmerkedünk a társadalom különböző osztályainak gondolkozásmódja s világnézletével; látjuk az uralkodó s az egymással ellentétes eszmék küzdelmét, s nem egy oly adatra találtunk az oklevelek között, mely bizonyos emberek és dolgok felől alkotott véleményünket alapjában megváltoztatja.

[1] Nagy Gergely nevű péterfalvi (Ugocsa) nemes tatárfogságból szabadulva Károlyi Istvánnak adta ki magát, s mindenkit félrevezetvén, pár évig szerepelt így, mely idő alatt meg is házasodott, gr. Csáky László szép özvegyét báró Jósika Juditot vevén nőül, végre Károlyi Sándor nyomára jött a csalásnak s perbe fogta a kalandort, az ál Károlyi ekkor feleségével Erdélybe szökött s ott halt meg 1699-ben.

Különösen nagy fontossággal birnak a Bosnyák levéltár adatai. Bosnyák Tamás füleki kapitány, majd báró, és kir. étekfogó mester, korának egyik legnevezetesebb embere volt, kitünő hadvezér, szilárd jellem, ki teljes mértékben birta az udvar bizalmát, s levelezése Mátyás és Ferdinánd királylyal, részben Leopold főherczeggel, e kornak történetirójára nézve elsőrangu forrásnak tekinthető. — Eszterházy Miklós nádornak meghitt barátja volt, s levelezésük tárgyát jobbára nagy fontosságú országos események, politikai viszonyok, honfi remények és aggodalmak megvitatása képezi ugyan, de néha bizalmas családi közlésekbe is bocsátkoznak, melyek sok aprólékos, korjellemző dolgot foglalnak magukban. — Egymás tanácsát gyakran kikérték s megfogadták, még legbelsőbb magán ügyekben is. Történt hogy Bosnyák leányát férjhez akarván adni, a kérők között nem egykönnyen tudott választani, s Eszterházyhoz fordult jó tanácsért. A nádor teljesítette kívánságát, következőleg jellemezvén a candidatus vőlegényeket: «*Czobor Márton, irós vajbál csinált pityedt ajakó gyermek ember, hanem ha kevés jován kapnánk, de nem nagy uraság az is, és az római polgárok kiütt, gonosz szomszédja is vagyon. Az Hallernek, kinek ám megholt szegény az atyja, javallanám személyét, de erkölcse semmire kellő, soha az jól nem alkudnék feleségével, mert rossz buja gyermek ..... Most sem tudok azért egyebet mit irnom, hanem az többi között noha szegény legény az Prinyi Ferencz most, de mégis inkább őtet javallom és dicsérem, mert docibilis is, és semmi derekas megvető dolog nincs is benne, az egy ifjuságból s az mostani rossz közszokásból, hogy megissza néha az bort, de abban is modestus, az mit nem kicsin emberségnek tartok. Ha azért kegyelmednek jó akaratja személyt keresnem, az többi között bár őtet válassza.*» Bosnyák megfogadta barátja tanácsát, s Perényinek adá leányát, és úgylátszik boldogul éltek.

A nagyszámmal lévő végrendeletek között különösen érdekes a Rosályi Kun István és gr. Csáky Istváné; az egész korszak tükrözi vissza magát ezekben s általában elmondhatjuk, hogy a XVII. századot képviselő adatok összeválogatásában a levéltárnak sajtó alá rendezője a leghelyesebb érzékkel járt el, s mi csak méltánylással szólhatunk munkássága felől. Annyi becses, oly érdekes dolog van összehalmozva e kötetben, hogy sajnálattal kell megválnunk tőle; s a történetíró, ki e lapokat forgatja, bizonyára hálás köszönetet mond magában a grófi család áldozatkészségeért, hogy gazdag levéltárának közrebocsátása által a tudománynak ily nagy szolgálatot teljesített.

KOMÁROMY ANDRÁS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi október hó 8-án *Nagy Imre* másodelnök elnöklete alatt választmányi ülést tartott, melyen Dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag beszámolt a M. Történelmi Társulat ez évi erdélyi kirándulása alkalmából Erdélyben talált czímeres nemes levelekről. Ugyancsak ő átadta a *Béldi István* úr által társaságunknak ajándékozott czímeres levelet, melyet Bethlen Gábor 1625. jan. 18-án állított ki Bélmegyeri *Domokos János* részére. A társaság köszönetét fejezi ki az ajándékozónak.

Folyó ügyekre kerülvén a sor, a titkár bejelenti a következő tagajánlásokat: Alapító tagokúl 200 frtnyi alapítványnyal: Gr. *Esterházy Ferencz* Devecserben, Gr. *Mayláth György* főispán Zavaron, Gr. *Csekonics Endre* Zsombolyán; 100 frtnyi alapítványnyal: *Beőthy Ákos* orsz. képviselő Budapesten (mindezeket ajánlja Br. Radvánszky Béla). Pártoló tagúl: Id. Br. *Huszár Károly* orsz. képviselő Budapesten (ajánlja az elnök). Évdíjas tagokul: Br. *Orczy Andor* Újszászon (aj. Petrovay György) és Csatai *Tuczentaller Gyula* Zágrábban (aj. a titkár). Az ajánlottak megválasztattak a társaság tagjaiúl.

Ezután a titkár a pénztárnoknak az év elejétől okt. 8-ig szóló kimutatását terjesztette elő. E szerint

Bevétel volt	1746 frt 17 kr.
Kiadás...	1546 frt 69 kr.
Készpénz maradvány	199 frt 48 kr.

A Nemzetségi Zsebkönyv alapja:

Bevétel	850 frt — kr.
Kiadás	160 frt — kr.
Maradvány	690 frt — kr.

A pénztárnok kimutatása tudomásul vétetett.

A választmány ezután a titkár indítványára a folyó évi nagygyűlés napját deczember hó 3-ára határozza. A nagygyűlés tárgysorozatát pedig a következőkben állapítja meg: 1. Elnöki megnyitó beszéd. 2. Titkári jelentés. 3. Pénztári kimutatás. 4. Ipolyi Arnold emlékezete, *Deák Farkas* vál. tagtól. 5. Mohácsi vész előtti czímeres levelek sorozata, bemutatva a társaság egy tagja által. 6. A társaság elnökségének megválasztása.

Letelvén a társaság fennállásának első öt éve; az alapszabályok értelmében nemcsak az elnökség, hanem a tisztikar is újra választandó. Ez utóbbi megválasztásának napjául a választmány a jövő (1888) évi jan. hó végén tartandó első választmányi ülés napját tűzte ki.

A nyilvános ülést rövid zárt ülés követte. A jegyzőkönyv hitelesítésére Dr. Szádeczky Lajos és Széll Farkas vál. tagok kérettek meg.

II. Lajos czímerfestője. A bécsi udvari kamara levéltárának magyar vonatkozású oklevelei között, melyeket *Schönherr Gyula* a Történelmi Tár ez évi 3. és 4. füzetében ismertet, II. Lajos egy 1526. évi jan. 22-iki czímerlevelét találjuk megemlítve, melyben *Joannes de Campanellis de Bursel* részére nemességet és czímert adományoz, őt egyidejűleg familiarisai sorába felvéve. Az adományozott czímer leírását az oklevél következőkben adja: «scutum videlicet octangulare rubicundi coloris per totum, in cuius medio leonis albi generosi sursum erecti sparsisque pedibus et ore aperto pugnanti similis effigies in est, necnon et linia quedam celestini coloris ab uno ad aliud latus tendens, leonem ipsum quasi claudens, in qua tres lilii flores aurei recto ordine apparent; leone equidem te donavimus eo, quod in re militari et fortitudine et generositate semper usus fuisti; lilii flores cum honorem, tum benignitatem, ob quam omnibus gratus es, aperte demonstrant; super imposita est scuto galea argentea cum leonis albi dimidio; totam preterea clipei exteriorem marginem varia foliorum simulacra huc atque illuc, veluti vento aliquo agitata, undequaque decentissime circumplectuntur, prout in principio presencium literarum nostrarum *nobilis* **Desiderii** *pictoris Itali docta manu depicta* suisque propriis coloribus exornata conspicitur» stb. Az armalis, mint látjuk, a czímert leírva nemcsak annak alakjait magyarázza meg, becses adalékot szolgáltatva ezzel a középkori czímertan symbolicájához, de a mi a magyar kanczelláriai gyakorlatban teljesen szokatlan, annak festőjét, nemes *Dezső* olasz mestert is megnevezi. II. Lajostól több armalist birunk. Kivánatos volna az itt közölt czímer eredeti rajzát amazokéval összehasonlítni. Ez uton esetleg megállapítható volna, mely czímerek származnak az itt említett Dezső olasz festőtől.

SZAKIRODALOM.

A Siebmacher-féle magyar czímereskönyv. Utolsó számunk megjelente óta a nagy vállalatnak, mely hivatva van Magyarország nevezetesebb nemes családainak czímereit lehető teljességben összeállítani, s így a közönségnek megbízható, a szakembernek

nélkülözhetlen segédkönyvét képezni, két újabb — a VIII. és IX-ik — füzete fekszik előttünk. Ezek címlapjáról már eltünt az eddigi főszerkesztőnek, *Nagy Iván*-nak neve, s azok egyedüli összeállítója az eddigi szerkesztőtárs, *Csergheő Géza* volt. Mint a két füzetből látjuk, a vállalatot sikerült azon magas színvonalon megtartania, melyre eddig két szakférfiú együttes működése emelte. Gazdagság tekintetében a két füzet csatlakozik a megelőzőkhöz. Összesen az F—G betükből *négyszázhét* család czímeréről, rangemelési dátumokról s történetök legkiválóbb momentumairól ád számot; a szöveget pedig harminczhat táblán 432 czímerrajz illustrálja. Az anyag gazdagságának jellemzésére felemlítjük, hogy pl. *Farkas* nevü családot 28-at ismer, közölvén mindegyiknek czímerét; *Fodor* van 17, *Fejér* 10, ugyanannyi *Fekete*, *Ferenczy* 6, *Földváry* 5 stb. Ily mennyiségben természetesen akadnak régi armalisok is a mohácsi vészt megelőző időből; mert a szerkesztő, a hol csak teheti, az armalist használja főforrásául. Ily régi czímeres levelek pl. a *Garáké*, kik 1416-ban márcz. 26-án czímerjavitást nyernek Zsigmond királytól, majd ugyanakkor ugyanazon czímert kapják IV. Károly franczia királytól; mindkét armalis eredetije Zay-Ugróczon a gr. Zay-levéltárban van. 1418-ból való a *Gálszéchiek* czímere, melyet Chapy Andrással, mint fő-czímernyerővel együtt kapnak; ennek eredetije a br. Vécsey-levéltárban Sárköz-Ujlakon. *Geraldfalvi Pál* szintén 1418-ban kapja czímerét az Olsvai család armalisában, melyet a jászói convent levéltára őriz. A ma is élő *Gosztonyi* család 1467-ben nyer czímeres levelet Mátyás királytól. A keéri *Fűzy* család armalisa 1515-ből való, s a család levéltára azt máig őrzi. A gr. *Forgách*-oknak 1525-ből való czímeres levele a családnak a Nemz. Múzeumban elhelyezett levéltárában van. Régi armalisa volt a kihalt *Ezteri* családnak is; legalább I. Ferdinandnak 1535-ben a család részére adott czímermegerősítő levele szerint a család II. Ulászlótól kapta czímerét stb. A munka nem elégszik meg az egyes czímerek pontos, szakszerű leirásával; egyes kiváló, jobbára főrangú családoknál a rangemelések dátumainak egész sorát közli, sőt itt-ott czímerészeti fejtegetésekbe is ereszkedik; igy pl. a *Fejérváry*, galánthai *Fekete*, *Festetich*, *Fiáth*, *Forgách*, *Frangepán*, *Fugger*, *Gagyi*, *Gara*, *Geramb*, *Gerliczy*, *Gilétfi*, *Giovanelli*, *Grassalkovich* stb. családoknál. Ismételten kívánjuk, hogy a vállalat, mely czélját jól betölti, hazánkban mennél nagyobb elterjedésnek örvendjen.

Wappen-Fibel von Ad. M. Hildebrandt czim alatt a berlini «Herold» czimü heraldikai és genealogiai társulat megbizásából igen hasznos útmutató jelent meg azok számára, kik a heraldika legelemibb fogalmairól és legfőbb szabályairól valamit tudni óhajtanak. Hildebrandt neve igen jóhangzásu a heraldika irodalmában, s különösen híres ő a stilszerű czímerek felhasználása, jó czímer-minták nyujtása és általában a heraldikai stilusok megállapítása terén. Mintalapjai példányúl szolgálhatnak mindazoknak, kik czímerekkel foglalkoznak. Jelen kis munkája nem lép föl nagy igényekkel; szótár alakban tartalmazza a legszükségesebb tudnivalókat. Egyúttal mintákat is ád egyes korok jellemző paizsformáira, egyes leggyakrabban előforduló czímer-alakokra, minő pl. az oroszlány, a sas; hogyan ábrázolták ezeket egyes időszakok alatt a czímerekben, melyek a kor uralkodó izlésének ép úgy alá voltak vetve, mint az épitészet, szobrászat stb. Az ügyesen összeállított füzetből egy óra alatt akárki megismerkedhetik a heraldika fogalmával és legelemibb szabályaival. Ára egy márka.

Felhivás oklevéltani és genealogiai munkák készitésére. A M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága segiteni akarván a történetirásunk egyes részleteiben és kérdéseiben eddig érezhető hiányokon, már régebben felhivta a szakférfiakat, hogy az általa kitüzött feladatok megoldására vállalkozzanak. Ugy értesültünk, hogy e felhivásra vállalkozó még nem igen akadt; pedig egyik-másik feladat megoldásával annak szerzője nagy szolgálatot tenne történetirodalmunknak. Minthogy e feladatok közt vannak olyanok is, melyek a társaságunk működési körébe vágó tudományszakokból vétettek, ezekre tehát t. tagtársaink figyelmét most ismételve felhivjuk. Ilyenek:

I. *Oklevéltári kiadványok*: 1. Pozsony, Kassa vagy Sopron városok diplomatariuma 1540-ig. 2. Erdélynek — a székely és szász területek kivételével — birtok-, rendi és kormányzati viszonyait az 1540—1711. időszakban feltüntető oklevéltára. 3. Történetünkre vonatkozó regesták egyes, hazánkkal sürübb összeköttetésben állott országok okmánytáraiból.

II. *Magyar archontologia*, vagyis az országos egyházi és világi méltóságokat, a főispánságtól kezdve, viselt egyének oklevelileg igazolt sorozatainak elkészitése. Esetleg egyes nagy korszakokból.

III. *A monographiák* sorából kiemelünk különösen egyet, mely egészen a genealogia körébe vág s ez: valamely magyarországi már kihalt, de a középkorban nagy szerepet vitt családnak (pl. a Rozgonyiak, Dóczyak, Drugethek, Bebekek) története, kivált a genealogia, a koronkénti birtok- és jogállás valamint társadalmi jelentőség szempontjából, az egyes családtagok politikai szereplésének csak mellékes tárgyalásával.

A történelmi bizottság felhivja mindazon irókat és szakférfiakat, kik egyik-másik feladat megoldására vállalkoznának, hogy ebbeli szándékukat munkájok tervével egyetemben *Pesty Frigyes* bizottsági előadó (M. T. Akadémia) tudomására juttassák.

IPOLYI ARNOLD EMLÉKEZETE.

(Felolvastatott a Társaság 1887. évi decz. 3-án tartott nagygyülésén.)

Mióta az emberiség önmagának tudója, szakadatlan küzdelemben áll a halál mély gondolatával, de e küzdelemben előre nem halad, mert az embernek szemei az enyészet hajnaltalan éjszakájának sötétségét soha meg nem szokhatják s kedveseinkről, szeretteinkről lemondani akkor sem tudunk, midőn a sír göröngyei eltakarják előlünk a hatalmas elmének, a lelkesen dobogó szívnek földi sátorát.

Az, a ki egyszer gyönyörűséget okozó rokonszenve által s a hétköznapi élet tényei felett ragyogó tehetségei által lelkünknek részét képezte, része marad örökké s az ő élete semmiképen sincs bevégezve, míg bennünk lüktet a szív, míg minket az ő elmúlhatatlan életének emlékei lelkesítenek s míg tekintetünket reszkető vágyakkal függesztjük az örökkévalóságnak, a viszontlátás reményével ékesített változhatatlan kék egére.

Csodálatosan, pedig a logikai lánczolatosság törvényei szerint függ összse az egymást követő nemzedékek élete s kiváló emberek életének nincs vége a romlatag test szétbomlásával, sőt képtelenek vagyunk társaink nélkül képzelni magunkat és a kört, melyben élnünk kell; ah, mert úgy fáj nékünk a fennálló világ, ha annak fogalmát az ő hiányukkal kell megalkotnunk.

Nem azért jöttem tehát e helyre, hogy illetékesebb testületek, illetékesebb szónokainak nagyszabású gyászbeszédeit megelőzni törekedjem, oh nem — a nagy feladatokat nagyobbakra bízva, elégségesnek fogom tartani, ha igénytelen társulatunk tagjai előtt egykori alapító és választmányi tagunk emlékezetét néhány egyszerű szóval szellőztethetem, s habár a közvetlen érzések gyakran akadályai a szépen szólásnak, ezt én is megtehetem, mert hiszen a volt nagyváradi püspök, néhai Ipolyi Arnold, oly élénken áll lelkem előtt, mintha most is látnám magas termetét, aristokratikus nemes alakját és jóságos arczát, mintha hallanám buzdító, lelkesítő hangját s mintha most is hatnának rám ép oly fellengős, mint hősies és nemzeties érzelmei s mintha egész lényemmel lelke tisztaságának s baráti érzései jótékony melegségének közvetlen hatása alatt állanék. De hát van-e másként valaki? Érez-e másként valaki? Nem úgy a mienk-e ő most is, mint évek előtt? Szereti őt valaki kevésbbé, mint évek előtt? Vagy elfelejtette-e őt valaki? Nem, a kik őt ismertük, a kik őt szerettük mindnyájan oly viszonyban állunk hozzá, mint eddig állottunk, sőt a halál sok homályos érzést, gondolatot megvilágított és ha valaki e felfogásomban kételkednék, azzal bizonyítanám, hogy régi ellenfelei ma is ép oly szenvedélylyel s ép oly mohósággal bántják és támadják, mint évek előtt.

Itt van ő ma is közöttünk, velünk él tovább, velünk küzd az igazságért, a tudományért, a tisztúlt nemzetiségért s hiába zárják el őt Nagyvárad és Beszterczebánya sötét sírboltjai — itt van ő közöttünk, szakadatlan folytatja működését s hatását, a társadalmi élet, a tudomány és művészetek mezején egyaránt.

Kimagyarázhatatlan az öszszetartozandóság érzete mindazok között, kik egymás iránt rokonszenvet éreznek, nem szünteti meg azt a hoszszú idő, a nagy távolság, a sír, a temető s az együttesség érzete a sötét koporsó rejtelmein túl is egész erővel fentartja magát. «Heten vagyunk, uram, heten!» feleli a kis gyermek, midőn a testvérek számát kérdik, pedig kettő azok közül a temetőben pihen. És valjon mi, ha *tanítóinkat*, *pártfogóinkat*, *barátinkat* kérdenék, nemde odaszámlálnók mindig és mindannyiszor Ipolyi Arnoldot? Mert kiket mondhatunk *tanítóinknak*? Mindazokat, kik életöket, tehetségöket, az igazság keresésére szentelték s a feltalált erkölcsi, történeti és realis igazságokat nekünk önzetlenül hirdették, *tanítóinknak* nevezhetjük. Tanítók a tudósok, tanítók a papok, tanítók, a jámborok és valjon van-e tudósabb tanítónk és jámborabb papunk, mint volt Ipolyi Arnold?

Ki a mi *pártfogónk*? Az a ki szükségünkben megsegít, az a ki tanulásunkat, mívelődésünket minden kitelhető módon előbbre viszi, a ki nem arra törekszik, hogy tanuló társait lenézze, kigúnyolja, nevetségessé tegye, hirhedt nagy elméjét rajtuk tánczoltassa, hanem mindyájokat az igazság — saját vére szerint való bajnokának tekintvén, a gyengét ápolgatja, az erőset nemesíti, fínomítja és valjon van-e valaki köztünk a kitől a jó tanácsot, a jó akaratot, az igaz rokonszenvet Ipolyi megtagadta volna?

Hát ha elgondolom, hogy mikor az általa annyira kedvelt tudományos társulatok havi vagy heti gyűlésein s egyletünk ülésein is köztünk megjelent; vagy, mondhatom, ártatlan vendégségeinken velünk társalkodott, mulatozott, vagy ajtaja küszöbén úgy a fővárosban, mint vidéki lakhelyein pályatársait fogadta, valjon lehetett volna tisztább, lelkesebb *barátra* találni, mint ő vala?

Oh, bizonynyal ő volt a mi legbölcsebb *tanítónk*, ő volt a mi leghívebb *pártfogónk* és ő a mi legkedvesebb *barátunk*. De ne gondoljátok, tisztelt halgatóim, hogy én tökéletesnek, hibátlannak akarom rajzolni őt, nem, néki is voltak gyengeségei, hibái, hisz ha nem lettek volna, nem lett volna oly szeretetre méltó. —

És ha rövid életpályáján végig tekintünk, mindjárt a kezdetnél megtaláljuk azt a jótékony áldást, mely annyi nagy ember életsorsára gyakorolt befolyást, az édes anyai forró szeretetet a pótolhatatlan kedves gondoskodást.

«Hogy Ipolyinak oly jó, oly nemes és minden magasztos eszmékben oly termékeny szíve volt — mondja egy jeles életírója[1] — ebben az anyai nevelésnek szinte oroszlányrésze volt. Ezt én nem mondom életírói után, hanem saját élményeim és tapasztalásom után állítom, mert nem egyszer volt alkalmam ifjú koromban az atyai háznál, saját szemeimmel látnom, mikép a boldogultnak édes anyja, a fenkölt és művelt szellemű született Szmrecsányi Arzenia a még csak 13 éves, de már talárban levő növendék *Arnus* fiát, anyai ölébe véve, nem csak áhitatra és keresztény jámborságra szoktatta, hanem az akkori magyar írók remekeit elibe téve, így ösztönözte: nemde, édes *Arnusom*, elszavalod nékünk eme vagy ama gyönyörű költeményt? és látni, hallani kellett volna, mily tűzzel, mily lelkesedéssel oldotta meg feladatát! De volt is Isten áldása ily keresztyén szellemű nevelési rendszeren, mert megélte a boldog anya ama szerencsés élvezetet, hogy anyai szívéhez püspök fiát szoríthassa. Így keletkezett a boldogultban a tudomány és az irodalom utáni vágy, kedv, mely folytonos gyakorlás által szenvedélylyé nőtte ki magát, így lett belőle oly híres szónok és író!»

Az utolsó órájáig mindig kegyelettel és tisztelettel környezett édes anya, ki lelkébe csepegtette a jóságot, a kegyességet, az emberszeretet és vallásosságot, úgy szólva egész életén át a leggyöngédebb anyai szeretettel és figyelemmel kisérte melegkeblű fiát.

Szülei[2] elsőbben a hívságos katonai pályára készültek adni, de aztán a kis fiu növekedvén, mind komolyabb vonzalmat mutatott a tudományok iránt s édes anyja örömére nagy buzgósággal szentelte magát a papi pályára. Pozsonyban, Nagyszombatban s végre Bécsben a Pázmáneumban végezte iskolai és papi tanulmányait 21 éves korában, de ifjúsága miatt még felszentelhető nem lévén, Kopácsi esztergomi érsek,

[1] Lásd: *Ipolyi Arnold Szivemléke* — czímű gyászbeszédet — melyet a beszterczebányai egyházmegye nevében, mint volt felejthetetlen püspökének, 1887 márcz. 29. szívtemetése alkalmával emelt Kamaszy Mátyás apát-kanonok. Beszterczebányán 1887.

[2] Édes atyja volt Ipolyi Stummer Ferencz, hontvármegyei főszolgabíró, vármegyei jeles szónok, † 1848-ban.

az ország primása rendeletéből nevelőségre ment a tudós báró Mednyánszky Alajos fia, Dénes, mellé. Igen természetes, hogy a tanári testületek között mindig akad egy-két kiváló férfi, ki nagy tehetsége, a tudományok iránt való szenvedélyes szeretete, hazafi lelkesedése vagy végre gyöngédsége, jó szíve által az egész ifjúságot magával ragadja s az egyes ifju egyikének vagy másikának befolyása alá kerül s mint egy öntudatlanúl követője, tanítványa lesz az idősebb tanárnak szívben, lélekben; boldog aztán az olyan, ki további életében az eszményiség szolgálatába szegődvén, a mint előbb a kiváló egyént, később ezt követi hittel, bizalommal. Ipolyinak is több tanárát, Mészáros Imrét, Gáli Lőrinczet emlegetik, kik első lelkesítői voltak s aztán mindenek felett báró Mednyánszky Alajost, kinek tudományosan képzett, hazafias lelkesedésben tündöklő egyénisége nagy hatással volt az ifjú papra s kinek házánál míg egyfelől a főúri társaságok külsőségeivel megismerkedett, másfelől világnézlete is sokkal szélesebb alapokat nyert s különösen a történet-tudomány különböző ágaiba nyert mélyebb bepillantást. Tanítványával, az ifjú báróval pedig egész életökre kiterjedő benső barátságot kötött.

Mikor azonban a felszentelés ideje, a kanonszerű kor bekövetkezett, az esztergomi egyházmegyei hatóság a Mednyánszky háztól visszahívta őt s 1847 julius hó 26-án áldozó pappá szenteltetett és Szentpéterre (Komáromvármegyébe) káplánná neveztetett ki. Itt alig egy évet töltvén, visszahivatott s innen a gróf Pálffy Nándor családjához, Stomfára, küldetett mint udvari káplán s az ifjú grófok Lipót és Vilmos nevelője.[1]

Fél év múlva azonban a gróf mint pátronus az üresedésbe jött s csak negyedórára fekvő Zohorra plebánossá nevezte ki, de a szünidőkön úgy is tanította az ifjakat, kik közül az idősebb, Lipót, Bécsujhelyen s az ifjabb, Vilmos, a tengerészetnél tanúlt. Ez időben aztán Ipolyi előbbi növendékét, báró Mednyánszky Dénest, megismertette a Pálffy fiúkkal, kik közt halálig tartó szíves barátság szövődött, melynek kötelékébe tartozott gróf Zichy Nándor is, s ez ifjaknak közös mentori barátjuk volt Ipolyi Arnold.

Mintegy tíz évre terjedett a zohori tartózkodás, mely különben hazánk legszomorúbb korszakára, az 50-es évekre, a Bach-korszakra esett s a mily sajátságos, ép oly bátorító és lélekemelő körülmény, hogy Ipolyi, úgyszólva, az elcsüggedés legszomorúbb korszakában szenteli magát a legmunkásabb tudományosságnak, mintegy példát adva, hogy ép akkor, midőn a politikai élet mezejéről le vagyunk szorítva, egy perczet sem szabad tétlenül töltenünk. Más felől e korba esnek a stomfai szép napok, társaságok, kirándulások, estélyek s más tréfás és komoly falusi időtöltések, mikor Ipolyi a herczegi s grófi vendégeknek előadásokat tart a régi egyházi építészetről Magyarországon, a környéken fekvő régi várakról, sőt igen gyakran magyar történeti részletekről, mik által a tudós ifjú pap még az idegen vendégeknek is kedvenczévé lesz; mert mulatságos maradt mindig, habár tiszta öntudatos czélja volt Magyarország és a magyar nemzet ismertetése. A mit kirándulásaiban tanúlt építészetről, mezei gazdaságról, régészetből, szokásokról, a mit a magyar eredetű népfajok közt gyűjtött, a mi gondolatai érlelődtek s a mi eszmék szívét izgalomba hozták, az mind megfordúlt a stomfai közönség előtt s annak a közönségnek hol fínom míveltsége, hol cynismusa, hol eszessége s néha rokonszenve, s olykor lelkesedése által is érlelődött, míg az ifjak rajongása s jó magyarsága mint egy ragyogó zománczczal vonta be Ipolyinak minden működését.

Hogy azonban Ipolyi nemcsak az úgy is gyorsan lelkesülő ifjakat tudta megnyerni, hanem az idősebbeket is, magát a nagy aristokrata családfőt s a herczegi édes anyát is, bizonyítják ezeknek a sokkal későbbi időkből kelt s a benső családi viszonyokra vonatkozó levelei, melyeket a legnagyobb bizodalommal intéztek Ipolyihoz, mint török-szent-miklósi lelkészhez, egri kanonokhoz; s végre megindító volt az a fiúi bizodalom és szeretet, melylyel ifjabb gróf Pálffy-Daun Lipót a már püspöki méltóságra emelkedett egykori mentorát, kitüntette.

Valóban csak egymást értő, mívelt és nemesszívű egyének képesek oly eszményi, önzetlen

[1] Lásd ily czímű munkát: «Ipolyi Arnold váradi püspök élete és munkái vázlata», írta Pór Antal, apát-kanonok s a m. t. akadémia lev. tagja. Pozsony-Budapest 1886. Nagy 8-ad r. 133 l. A legterjedelmesebb s legtartalmasabb mű Ipolyi Arnoldról. (Többször használjuk.)

barátságra, mint a milyen gróf Pálffy és Ipolyi közt kifejlődött, melynek egykor a múlt idők kellemes óráiban, olykor én is tanúja lehettem.

Minthogy azonban Ipolyinak a társas élet kellemei s a társas élet terén való működése csak másod-harmad sorban tartoztak lelki szükségei közé, vessünk egy pillantást működésének első mezejére.

Ipolyi Arnold mindenek előtt első sorban pap és püspök volt. Egyszerű, alázatos, tiszta és munkálkodó volt. Mintha nem is élt volna magának, hanem másoknak és eszméknek. Magával nem is törődött, áldozár volt, feláldozta életét egyházának, híveinek, hazájának, a tudománynak, a művészetnek. Megvolt lelkének amaz ártatlan tisztasága, mely által az ember a fényes mennyországba jut, s szívének ama kételkedés nélkül való rendíthetetlen *hite és bizodalma* Istenben, melynek nyugalmát sem a kíváncsiság mardosásai, sem a tagadás, sem a kétségbeesések romboló vihara soha meg nem zavarja. *A felebaráti szeretet* ama boldogító nemes érzete hatotta át egész lényét, mely a Jézus Krisztus parancsának teljesítése, hogy egymást úgy szeressük, mint önmagunkat. Megvolt benne az emberi nagy elmének fejet meghajtó alázatossága, parányiságunk tudata s mégis a lételünk felett való öröm és megelégedés, mely e földön boldogító lelkesültséggel vezérel, — a bármi nehéz alakban jelentkező kötelességnek érzése, elfogadása, vígan teljesítése és az örök boldogságnak kiolthatatlan *reménysége*, azok az alaptulajdonságok, melyek az Ipolyi Arnold egyéniségét alkották s felyül emelték a mindennapiság színvonalán, hogy legyen tanító, oktató, bölcs tanácsadó; hogy legyen ékesen szóló minta-kép, világító torony; hogy legyen meszsze tündöklő ragyogó csillag! Ilyen volt ő mint pap és püspök!

Mikor élt ő magának? Soha. Mit tett ő magáért? Semmit, vagy felette keveset, de erős meggyőződésem, hogy semmi esetre sem tett eleget. Akár a fővárosban, akár a vidéken, ha korán felkelt, imádkozását s vékony reggelijét végezte, jöttek legelől az egyház ügyei, a különféle papok, templomok, iskolák, tanítók; a jótékony intézetek jelentései, a humanitarius-, tudományos-, irodalmi- művészeti társulatok ügyei, hát a háztartási, családi dolgok, a helybeli szegények, a kéregetők, kik üres kézzel nem távoztak színe elől, meg a kimagyarázható és főként a kimagyarázhatatlan, de mindig szívesen látott vendégek, — mily kimerítő, fárasztó sorozat; s ha mindez órák hosszú sora példátlan türelemmel leőröltetett, akkor a még fenmaradt egy pár óráig magának élhetett. Talán olvashatott valami szép franczia vagy olasz egyházi munkát, valami pompás angol tanulmányt az irodalom, politika, társas élet mezejéről, vagy egy másik feltünőbb magyar történelmi munkát, hogy szemmel tarthassa a hazai irodalmat? Oh vajmi ritkán! Írnia kellett az elnöki beszédeket, melyekkel országszerte annyi embert tanított és gyönyörködtetett, aztán még politikai szónoklatokat is a felső házba, írni a Mythologiát, írni a Korona történetét, írni ezt, írni azt s azok mellett még rejtett munkákat folytatni, mint Rimai élete, Hajnal Mátyás kora, Nyári Krisztina stb. stb. Valjon nem lett volna-e jó néki is eljárogatni a derült estélyekre, fényes szalonokba[1] szórakozni, pihenni; forró nyáron fenyvesek, erdők közé vagy a keleti tenger partjaira, zord időkben Nizzába, San-Remóba s megfelelő idényekben Biaritzba, Trouvilleba rándulni, magát ápolgatni, gyógyítgatni, hiszen ezt bármi szigorú fegyelem megengedte volna, de nem tette s nem tette azért, mert önmagával nem törődött s bár évek óta készülődött, hogy magát megvizsgáltassa s rendszeresen gyógyíttassa, ilyesmit csak akkor tett, mikor már minden késő volt.

De más tulajdonságok is vannak, melyeket ez alkalommal figyelmen kívül nem hagyhatunk, s ilyen az is, hogy a püspök legyen a legjobb hazafiak közül s a magyar püspök a legjobb magyarok közül. Voltak olyan idők, mikor régi püspökeink a pánczélokból kivetkőzve s a harczi ménekről, a fényes díszparipákra átszállva, az ország dolgaiba minél kevésbbé elegyedve vagy a quietismusnak, vagy a terméketlen üres szemlélődésnek vagy néha ép a vigadozásnak szentelték éltöket, s vagy visszavonultak kastélyaik

[1] Fővárosi életéből tudom, hogy igen sok felé volt hivatalos, kezdve az udvari bálokon sok jó háztartó ismerőséig, de a néhai püspök udvarhoz, ministerekhez felette ritkán ment s szalonokba is ritkán járt, kivételesen gróf Károlyi Sándor — néhai gróf Pálffy-Daun Lipót — néhai gróf Rédei Jánosné s még egy két előkelőség szalonjába. de csak felette ritkán és kis körbe.

fényes, de elzárt termeibe vagy nagyon is kirohantak a világ kétes zajába, nem törődtek az ország s a nemzet bajával s viszont egy-egy országgyülési ritka jelenséget kivéve, azt se tudtuk, hogy egyik-másik papi fejedelmünk, püspökünk létezik-e ezen a világon. De most más időket élünk, számba veszszük, számban tartjuk embereinket. Most édes hazánk s drága nemzetünk rá van utalva, hogy oly fontos állomások képviselői mint a püspökök, lelkes, tevékeny polgárok, nemzetiségünknek várai, hatalmas védői, pártolói, előmozdítói legyenek s követelésekkel állunk elő gyakran a legkisebb részletekig s megkivánjuk, hogy a püspök: legyen jó hazafi, jó gazda, okos emberbarát; érdeklődjék hazája alkotmánya, szabadsága, jogai és kötelességei, törvényei és kiváltságai iránt. Értse országa, nemzete hivatását s a reábizott szellemi és anyagi *talentumokat* a törvények, a törvényes szokások, hagyományokkal összhangzólag okosan, bölcsen, lelkiismeretesen használja fel.

Magyarországon fejedelmi vagyonnal felérő javadalmazások vannak, melyeknek adományozása felséges urunk királyunktól függ, de ő felsége akár a legelsőt is bátran s jó lelkiismerettel bízhatta volna Ipolyira, hívebb kezek közt nem lehetett volna.

Ő oly bensőség teljes *igaz magyar* volt, mint «*Szent Istvánnak*» bármely papja volt valaha; oly tiszta, oly egyszerű s oly ártatlan egyéni életet élt, mint akármelyik *szent*, de észrevett, meglátott s enyhíteni és segíteni igyekezett minden szükséget, nyomorúságot, mely a földi életben előfordúlt, különösen pedig azokat, melyek hazája, nemzete életében az erkölcsök, a művelődés, az előhaladás állapotán mutatkoztak.

De nemcsak a legjobb magyar püspökök egyike volt Ipolyi Arnold, hanem egyszersmind egyike a legtudományosabbaknak is.

Ipolyi általában magyar tudós volt, sőt közelebbről meghatározva, magyar történettudós s mint ilyen egész tárgyát felölelte úgy tanulmányaiban, mint feldolgozásaiban. Mikor kezdte az irogatást s mikor támadott benne az első írói mozgalom, adatok hiányában meg nem mondhatom, de azt tudom, hogy ifjúkori első műveit álnevek alatt s másod, harmad kézen át juttatta a sajtóba s midőn első ismeretes kis munkáit a Pázmáneumban megírta, úgy mint a «Vallás és művészet», meg a «*Magyarok ős vallása*» czímüeket, már ezekből bizton lehete számítani, hogy történetíróvá lesz.

A Ráth Károly felett tartott emlékbeszédében érdekesen s mondhatni typikusan írja le, hogy önmaga hogyan készült e pályára: «Mint hazánk Isten áldotta sík mezeinek vad virágai, a legtöbbször úgy nőttek fel irodalmunk terményei. Csak úgy magunktól, saját szorgalmunkból jöttünk reá, tudás és tanulás-vágyból vagy épen véletlenül. Végtelen fáradsággal, lassú és nehéz munkával ismertük meg históriai kútfőink bibliografiáját, tanultuk a paleografiát és diplomatikát, mindenikünk külön magunk gyűjtöttük az okiratokat, egyre küzdve a naturalista és mester nélkül való magántanuló nehézségeivel.

Éjjelek és nappalok, hónapok és évek munkája után alig jutottunk annyi eredményre, a mennyit szerencsésebb körülmények közt a tehetséges tanuló jó mester útmutatása mellett nehány órai leczke által megszerezhet vala magának».

Fáradtsággal jutott tehát még a segédeszközökhöz is, mégis egész szenvedélylyel szentelte magát a hazai történettudománynak; szándékozván azt felölelni és feldolgozni a maga teljes összességében. Sőt meg vagyok győződve, hogy már első ifjuságában, ha tán nem is egészen tisztázott, de már bizonyos tervek szerint járt el, midőn először a *Magyar Mythologiát* írta meg, azaz az ősmagyarok eszmei világát, vagy más szókkal, hogy milyen volt értelmi felfogásuk, milyenek érzéseik s mily sajátságos képzeleti világuk; azután megírta az *épitészet*, *szobrászat* és *festészet* történetét, azaz azt a miként az eszmeiség a külvilágban alakot öltött. Azután sok egyebek közt megírta a *Magyar nemzetegység* és *államnyelv* történeti alakulását, melynek igazán megfelelő társa, s mindnyájan egy nagy elmében fogamzott eszményi épületnek organikus részei, a Szent István birodalma egységének symboluma a *szent korona*, melynek történetét és műismertetését szintén mesteri kezekkel hajtotta végre. Ars longa, vita brevis. Mennyi ilyen munkára lett volna még szükségünk! És ki hitte volna még az 1885-iki év nyarán, midőn innen körünkből oly jó kedvvel, fényes kilátások közt, s oly boldogan távozott a boldog Szent-Keresztre, hogy a koronáról írt

s ép akkor megjelent szép műve utolsó munkája lesz az életben?

Szóval, minden munkája előre gondolva, mint egy kész tervbe illesztve jelent meg; s mindjárt az *első* a Magyar Mythologia oly magasra emelte s oly népszerűvé tette nevét, a milyen ez mai napig maradott. Pedig jól mondja Barna Ferdinánd egyik közelebbi értekezésében, hogy: «nálunk most is van olyan ember, a ki nem érti» s azt gondolja, hogy a munka súlypontja azon forog, hogy az emberiség fejlődése folytonos-e, vagy pedig, hogy egykor sülyedés, vagy hát legyen *esés*, vagyis *eset* állott be s *kegyelem útján* akkor kezdődött az új emelkedés stb. stb.? Oh, bizony vegyék ki a könyvből az erről szóló részt — feltéve, hogy ez elmélet helytelen — akkor is megmarad nekünk a teljes *magyar mythologia*, irodalmunk drága kincse stb.

Úgylátszik egy irodalmi pantheont akart építeni, melynek alapja lett volna a magyarok ős vallása, aztán a honfoglalás, a keresztyén vallásra térés, a keresztyénség hatása a művészetben, az építészetben, ezek ismertetése a különböző korszakokban stb. e munkák jó részét el is készítette s ha a már megjelentek teljes címsorozatát akarnám elszámlálni, egész lajstromot kellene felolvasnom. Azok a tanulmányok, melyeket ő véghez vitt, megdöbbentik a legerősebb vállúakat is. Csak egy oly munkát, mint a Mythologia, hogy megírhasson, «átkutatta összes nemzeti krónikáinkat, koriratainkat, legendáinkat, meséinket, a néphagyományokat, nyelvünk összes kincseit» és a külföldi irodalom ezer apró adatait s csak így lehető, hogy «minden hagyományunk, minden regénk, mondánk, népmesénk, nemzeti szokásunk megtalálja benne jelentőségének és alapjának megmagyarázását, hozzá még összehasonlítva más népek hasonló hagyományos vonásival.»

Időközben a kormány a régi műemlékek conservatorává nevezvén ki, nagy elhatározásokkal adta magát a régészeti munkák tanulmányozására. Rendszeres kirándulásokat tett Knauz Nándor, Csaplár Benedek barátai társaságában, hol jeles építészek is kisérték s így történeti, *régészeti*, nyelvészeti s népismei úton egyszerre tanulmányozták a különböző vidékeket. Egyik évben a *Csallóközt*, másikban a *Fehér-hegység vidékét* Pozsonytól Szakolczáig, máskor a Mátyus földét járták be s ismét Pannonhalmát tették központtá s onnan tettek tanulmányútakat.

«Hanem Ipolyiban — írja Pór Antal — a műrégészet nem csupán meddő régiség-tudományképen élt. Lelke egész lángjával azon volt ő, hogy hazája műemlékeit, műtörténetét megismerje, megismertesse, hogy a műérzék jobban hassa át a nagy közönséget, életszükséggé váljék, gyakorlati tudomány legyen és hogy egyházi műemlékeink, templomaink helyreállíttassanak» stb.

Így lépett fel aztán a csallóközi és fehérhegységi egyházi építészet ismertetésével hazánk legnépszerűbb ismeretterjesztő lapjában a Vasárnapi Ujságban (1858. és 1859. évi folyamokban) czikkeit találó képekkel kisérve.

Több önálló székesegyház, templom, zárda és más kitünő épületek leirásával, szintúgy az egri régi székesegyház s Heves vármegye hajdankori egyházi építészetének bemutatásával s mindannyiszor benépesülnek tolla alatt a puszta vidékek. A száraz avaron s a kietlen tájakon magas tornyok ragyogó keresztekkel, csillagokkal, gazdagon díszített egyházak, templomok, fényes ablakaikkal egymásra tekintő zárdák, eklézsiák, apátságok mint egy varázslatra tünnek előnkbe, a mint hajdan ott állottak, bizonyítván vallásosságunkat, míveltségünket, jóízlésünket.

Persze, a ki ily tárgyak leirásával foglalkozik s a ki ezek részleteit a sok százados romok alól maga keresi elő, maga állítja össze, úgyszólva, maga alkotja újra, más véleményben van a magyar ízlésről és magyar stilusról, mint azok, a kik Lipcse, Drezda, München stb. parókás professorainak kathedráiból tanulták az építészeti stilusokat és motivumokat. Ha az építészeti, festészeti motivumokban úgy, mint a megalkotásban magyar stilusról van szó, az ilyen uraknak legkönnyebb így dönteni: «*Magyar stilus nem létezik.*».

Pedig ez nem áll. Olyan nemzetnek, mely Szent István kora óta — sőt tán korábban is — egész a XVII. századig a legfelségesebb kathedrálékat, templomokat, apátságokat, zárdákat, várakat, várkastélyokat, városházakat stb. építtette s annyi templomot, kápolnát, oltárképet festetett olajban és alfresco, lehetetlen, hogy bizonyos formák iránt előszeretete ne támad

volna, bizonyos sajátságos változatokat ne kedvelt volna meg. Lehetetlen, hogy minden építészét, szobrászát, művészét Rómából, a Rajna mellől vagy Nürnbergből hozatta volna, s habár ezek tanították az itthon való művészeket, ismét teljes lehetetlen, hogy akár a román, akár a csúcsives, vagy a renaissance stilű épületeket úgy készítették s végezték volna, hogy abba több-kevesebb hazai sajátság helyet ne talált volna, mely idővel aztán ne javúlt, ne fejlődött volna. Szóval, teljes lehetetlen, hogy a magyarnak saját stilusa ne állott volna elő. Csak *szem*, *éles szem* kell hozzá, hogy az egyes motivumokat észrevegye s *ész* és *tanulmány*, hogy construálni tudja. Az életrevaló magvat csak el kell hinteni, kicsirázik, kizöldül s a maga idejére virágot s zamatos gyümölcsöt termel. Csak egy példát említek néhai tagtársunk eseménydús életéből. Egy külföldi tudós a zománczos ékszerek tanulmányozása közben némely, hazánkban talált ékszerek zománczain bizonyos sajátszerűséget észlelvén, arra a következtetésre jutott, hogy van a zománczkészítésnek bizonyos magyar modora. De minél vékonyabb magyarázattal és elmélettel állott elő, mintha ő maga sem bíznék feltevésében, mintha állítása csak gyanítás volna. Ez egyszerű, de alapos tétel azonban, ez első mag, termékeny talajra hullott az egyházi ékszerekkel és a zománczozással is tüzetesen, szakszerűleg foglalkozó Ipolyi Arnold értelemvilágába s ő sok évi lelkiismeretes tanulmányozás eredményéül megdönthetetlenül állapította meg *a magyar és erdélyi zománcz létezését.*

1876, azaz azon évi ékszer-kiállítás előtt keményen megtámadták ez elméletet s lenéző mosolylyal szóltak a magyar zománczról, annak főtámogatójáról s nehány buzgó követőjéről. Ép mint most azokról, a kik az építészetben magyar motivumokról, magyar stilusról stb. beszélnek. Azonban az idő haladott előre, mind-mind több tárgy került elő, mely a hazai zománcz létezését bizonyította s előbb elismertetett, hogy ezeknek a prætendált magyar és erdélyi zománcz készítményeknek van bizonyos *sajátságos hangulata*, aztán jön a többi, hogy például van 40—50 darab ékszer, mely biztos magyar zománcz (s több nincs?) stb., pár év múlva meghalljuk még abból a táborból, hogy Magyarországon és Erdélyben milyen kitünő sajátságos magyar zománczot készítettek századokon át.

Így lesz ez nemsokára az építészettel, a festészettel s minden lépés, melylyel ez úton előre haladunk, elénk tanúságot fog tenni arról, hogy e téren s ennek minden részletében mily előrelátó, biztosan itélő bölcs vezér volt Ipolyi püspök.[1]

És ha a *Magyar Mythologia* írója az ifjú magyar festő művészektől azt követelte, hogy a görög és római mythologia már untig variált s untig csépelt alakításai után kezdjenek egy-egy igaz magyar motivumot is másolgatni, egy-egy magyar regét vagy legendát is festészetileg és szobrászatilag construálni, divatba hozni s ott a hol módjukban van, alkalmazni, csak makranczos önhittségnek, megkérgesedett előítéletnek vagy alaptalan hánya-vetiségnek kell tartanom a visszatetszést és ellenmondást, mely ez ügyben annak idején mutatkozott.

De sem a könnyűfejű támadók, sem a nehézfejű tömeg ellentmondó zajgásai Ipolyit meg nem tántoríthatták.

Egymásután írta szebbnél szebb munkáit, hirdette a tudomány, az igazság s az igaz hazafiság szent igéit s míg ellenfelei terméketlen rágódásokban töltötték (s töltik) napjaikat, addig az ő élete fényes diadalút volt, melyet a szeretet, a jótékonyság tettei, remek irodalmi művek, országra szóló beszédek mint fényes szobrok ékesítenek.

Kettős pályáján, t. i. a papin és íróin egyaránt gyorsan emelkedett a magasabb czélok felé. Általában a zohori plébánia a világért sem volt oly szegény, mint azt némely életrajzírók az újabb időben elhitetni akarják s különösen a gróf Pálffyak közelsége és értékes patronatussága, a község népének vagyonossága, áldozatkészsége, patriarchalis világnézete egyikévé tették a kellemetesebb papságoknak, nem is említve jó szomszédságait, gyönyörű vidékét.[2]

[1] Ha a lelkes Myskovszky, Huszka, Szendrei, Boncz stb. stb. ifjú seregét látom, teljesen meg vagyok győződve, hogy még a jelen nemzedék teljes tudatában lesz a magyar építészeti, művészeti, szobrászati, festészeti, ruházati stilusnak, annak történeti kifejlődésével együtt stb.

[2] Zohor lakossága nagyon értelmes és szorgalmas föld- és kertmívelő nép volt; a bécsi piaczra vitte minden termékét, mint zöldség, vetemény, gyümölcs, tej, vaj, tojás, csirke, liba s más baromfi, bárány, bornyú stb.

Legfeljebb viszonylagosan lehetett keveselni Ipolyi számára, de ezen sokat segített a jó édes anya, ki úgy a mezei gazdaságban, mint a háztartásban páratlan ügyességet fejtett ki; szemtanúk elbeszélései szerint azon időben valóságos paradicsom volt a zohori plébánia. Vagy azt lehete ellene felhozni, hogy félreesett az irodalmi központtól, s ezt mind gróf Pálffy, mind a bölcs érsek, Bartakovics, felemlítik leveleikben, de Ipolyinak ez ellen is volt enyhítője. Közelében volt nehány jó barátja, mint Rómer, Knauz, Ráth Károly, többen Bécsből, Gindely s mindenekfelett Csaplár Benedek, ki mint tanár a közeli Szent-Györgyön működött, szenvedélyes nyelvész és kutatója volt a magyar mondai hagyományoknak, babonáknak, ős-vallási elemeknek s már a Mythologia adatainál tetemes anyagot szolgáltatott Ipolyinak, a mellett vígkedvű, derült világnézetű, törhetetlen igyekezetű tanuló s melegszívű, jó barát volt. Sőt mások is gyakran keresték fel zohori távolában, hol oly szorgalmatosan működött, s felkereste végre a világi szerencse is; mert Egernek ama felejthetetlen emlékű nagy érseke, Bartakovics Béla, Toldy és Danielik által értesülve elhozta Zohorról s egy hatalmas magyar plébániába Török-Szent-Miklósra helyezte. Ennek hírére írta gróf Pálffy-Daun Lipót Anconából 1860 jul. 17-én,[1] «Török-Szent-Miklós hát Ipolyinak, ő szentsége kamarásának új lakhelye s elmondhatja Petőfivel: mit nekem te zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vad regényes tája, képzeletem hegy völgyedet nem járja stb., de mind e mellett a zordon Kárpátok vidékén visszahagyott egy embert, ki ha Isten is úgy akarja, jobb időben ismét visszatér hazájába, szorult kebellel Zohor felé nézend, mert nincs ott többé annyira kedvelt mentora, barátja, ki felfogta szívének hibával telt legkisebb redőjét is. Senki sem örült inkább szentmiklósi áttételének, mint én, mert most mindinkább napfényre derül az elhagyott szűk zohori lakba szorult Ipolyink, de mint minden e világon, végtére a rabság is megszünik, s hogy Zohor némiféle deportatiohoz hasonlított, ezt a legnagyobb ellensége sem vonhatja kétségbe.»

Ipolyinak lelkes barátja s mondhatni bámulója volt Toldy Ferencz, ki egyike volt azoknak, kik őt legkorábban felismerték s ismertették másokkal is, szintúgy Danielik püspök s ezek által aztán a többi akadémikusok is figyelmessé téve, csak várták az alkalmat, hogy az akadémia tagjává választhassák, s előbb 1858-ban levelezővé, pár év múlva 1861 rendessé[1] választották.

A m. tud. akadémia és Ipolyi egymásban hű szövetségesekre találtak, együtt aratták a hírnév mezején legszebb diadalmaikat, Ipolyi legszebb emlékbeszédeit Lonovics és Prokesch-Osten felett, valami legtökéletesebb értekezéseit, pl. «Magyarország középkori emlékszerű építészete», valamint az erőszakolt tétlenségből akkor ébredő m. t. akadémia is az ő előadásaival tartá erősen látogatott legfényesebb gyűléseit. És később is, midőn a 60-as évek lelkesedési órái a csendesebb s nyugodtabb munkálkodásnak adtak helyet, Ipolyi szorgalmas, munkás vezértagja volt az akadémiai bizottságoknak s különösen az archæologiai és történelmi bizottságok jegyzőkönyvei hosszú éveken bizonyságot tesznek Ipolyinak ép oly sikerteljes, mint fáradhatatlan tevékenységéről.

Török-szent-miklósi lelkészkedésének idejét emlékezetessé teszi az a konstantinápolyi út, melyet két társával, *Kubinyi Ferenczczel* és *Henszlman Imrével* tett a Mátyás király könyvtára maradványai felfedezése érdekében. E fölötte érdekes utazásának élményeit a gróf Prokesch-Osten Antal felett tartott emlékbeszédében adta elő. Megkapó közvetlenséggel írván le azt a sok fáradozást, kitartást, melylyel az előítéletes, tudatlan törökök közt, a látszólagos előzékenység és jóakarat mellett is csak nagy későre jutottak ama helyiségbe, hol a Corvin-codexeket tartották, s hogy még akkor is mindenféle ravaszságot vettek elő, hogy kutatóinkat czéljok elérésében hátráltassák. Végre csakugyan elejükbe rakták a Corvin-codexeket, s a mily lázas izgalommal vették

szóval a kertnek és mezei gazdaságnak minden adományát, a forgalom nagyon élénk volt s a nép ily viszonyok közt biztosan gazdagodik s a mellett a zohoriak erkölcsös, vallásos, egyszerű nép volt, s Ipolyit nagyon szerették.

[1] Lásd: «Ifjabb gróf Pálffy-Daun Lipót, teanoi herczeg emlékezete.» Irta egy jó barát. Budapest, 1886. 117. lap.

[1] Az 1885-ik évi nagy gyűlésen tiszteleti taggá akarták választani, de nem fogadta el, mondván: «én megmaradok rendes tagnak, a míg élek, dolgozni akarok!»

ők kezökbe a négyszáz éves ereklyéket, ép oly lelkesülő örömmel értesült a m. t. akademia s az összes magyar világ a három kutatónak szerencsés útjáról.

Ipolyi szerencse-csillaga emelkedőben volt, alig érkezett haza keleti útjáról, a boldog emlékezetű Bartakovics Béla (1863. márcz. 8-án) egri kanonokká nevezteté ki, s ezáltal olyan anyagi helyzetbe juttatta, hogy ezentúl nemes szenvedélyei s nagyratörő hajlamainak élhetett. Gyűjthette képeit, könyveit, régi egyházi- és zománczos ékszereit, szóval a mikben gyönyörét lelte.

A ki az életben valaha Ipolyival találkozott, vele beszélt s tán meg is ismerkedett, soha se fogja őt feledni; ő, a kivel érintkezett, mindenkire csak derüt, jó kedvet és fényt árasztott — így a helyeken is, a hol megfordúlt, mindenütt fényes nyomát hagyta ott jártának. Mint egri kanonokot megválasztották a Szt-István-társulat és a Szt-László-társulat alelnökének, a központi papnövelde igazgatójának és ő az egri káptalannál mint az összes mezei gazdaság és a pénzügyek kitünő vezetője, a Szent-István-társulatnál mint a pénzállapotok rendbe hozója tette nevét feledhetlenné. A budapesti központi papnöveldénél a pompás kápolna fogja fentartani emlékét.

Már csak idő kérdése volt püspökké kineveztetése, a hetvenes évek elején s már néhai báró Eötvös is szándékozott volt ajánlani ő felségének, de aztán 1872-re maradt, mikor is Beszterczebánya püspökévé nevezték s kineveztetésének hírét örömmel fogadta az ország minden intelligens embere; valóban e devasztált, elszlávosodott egyházmegyének s a rondaságba, tisztátalanságba sülyedt püspöki laknak, nagy szüksége volt ilyen emberre, hol Beszterczebánya városát a néhai b. Radvánszky Antal, akkori főispán és Grünwald Béla kedves barátja közreműködésével csaknem egészen újjá alakította. S jó ízlésének legbeszédesebb bizonyítványait adta a Sz. Barbara kápolnának bőkezű és nemes ízlésű restauratiója s főleg az által, hogy az elpusztúlt, elhagyatott szentkereszti püspöki lakot és körülte a burgonya-földeket fejedelmi tanyává s paradicsomi kertté változtatta, akár az idylli parkot, akár a stilszerüleg berendezett termeket tekintsük.

Ez időben már teljes virágzásban volt a m. tört. társulat is, melyet gróf Mikó Imre, Horváth Mihály, Toldy Ferencz, Csengeri Antal, Thaly Kálmán s mások társaságában alapított és oly virágzó állapotra emelt, s e társulat körében aratta legszebb diadalait. A kassai, rima-szombati, pozsonyi, maros-vásárhelyi gyüléseken mondott nagy beszédei, mint történelmi alkotások, de általában mint irodalmi tények, legszebb darabjai a magyar ékesszólásnak, melyeknek koronája beszterczebányai szónoklata volt, hol azonban nemcsak mint szónok és tudós, hanem mint vendéglátó gazda is mély rokonszenvét nyerte meg minden jelenlevőnek. De ha szép mezőt, tért nyitott a tört. társulat Ipolyi tehetségeinek, egyszersmind ő volt annak példánya a szorgalomban és munkásságban, ő volt annak szelleme, vezére, fénye, dicsősége, s ha ő székvárosában és püspöki kastélyában azzal a jelszóval fogadta a nemzeti történelem barátait, hogy «*dicsőség a magyar történetnek!*» mi ez alkalommal jogosan viszonozhatjuk: «*dicsőség a jeles történetiró emlékének!*»

Meg vagyok győződve, hogy e viszonyokat teljes világításba helyezve és méltányolva fogjuk nemsokára a maga illetékes helyén meghallani, itt csak annyira szorítkozom, hogy Ipolyi, a hol csak fellépett, mindenütt dísze szerencséje volt annak a társulatnak, melyben résztvett. Csak például említem, hogy tüzetesen a czímerészettel nem foglalkozott, de teljes ismeretével bírt, s a mit a polgári czímerekről írt és feldolgozott, a legértékesebb heraldikai termékeink közé tartozik.

Ipolyinak fő törekvése a szép élet volt, a mindennapi házi- és társas élet apróságaitól kezdve a tudományos elme és hatalmas képződés legnemesebb alkotásáig, ő mindenben és mindenütt az eszményi szépre törekedett. Arra igyekezett, hogy szépek legyenek a szenthelyek, székesegyházak, templomok, kápolnák, melyeknek szentelte életét, hogy szép legyen környezete, lakása.

Szent-Kereszten minden terem valami bevégzett egész volt; oratoriuma ódon, de stilszerű felszerelésével, dolgozó szobája, képes vagy könyvtári szobái, régészeti gyűjteményei, a régi ékszerekkel, drága porczellánokkal, gobelinekkel; pompás ebédlője az érsekek és püspökök arcz-

képeivel, sőt még a vendégszobák is mind széppé kényelmessé téve; a gondozott kert szép rózsáival, vízöntőivel, tavaival, ananász házaival s óriási virágházakkal; hát fővárosi kis szállása, melyben a legzajosabb nagyvilág közepette a legegyszerűbb módon élte tanuló és munkás napjait, s mely alig volt több, mint két szoba — két kis antik kabinet volt, melyekben nem tudtuk, hogy a felhalmozott kincseket, vagy a történeti nemes ízlést bámuljuk-e?

Csak a jó társaságot szerette, s ős ellensége volt mindennek, a mi trivialis, s a mily erélyes, hatalmas volt irodalmi stilusában, oly finom, gyöngéd volt társalgásában, soha senkit meg nem bántott, s habár az elmés, szellemes észrevételeket kedvelte, az oknélkül való evődést, értelmetlen élczelést alantjáró elméknek tulajdonította. Szép vidéken gyönyörködni, nyugodt lélekkel és elmével elgondolkozni, mívelt emberekkel együtt lehetni, mívelt módon társalogni, — a történettudomány, a magasabb politikai, a társadalmi tudományok, a szobrászat, festészet, építészet mezejéről vett tételekről beszélgetni odaadással szerette.

Általában a csodálatos harmonia, összhangzatosság, mely egész életén át zengett volt, az a meglepő tulajdonsága, mely figyelmessé tette, magához vonta, lebilincselte a jó és nemes gondolkozású embereket.

A miről elmélkedett, gondolkozott, azzal foglalkozott a gyakorlati életben, s a mit jónak, üdvösnek látott a politikában, a közoktatásügyterén, a társaséletben stb. azt tette, eszközölte az életben. Ideáljainak valósításán működött egész pályáján s a sikernek ama sorozata, melyet mint tudós, mint egyházi- és világi szónok, mint régész, mint történetíró, mint pap, mint kormány kezelő, mint ember és jó barát felmutatott, egyaránt biztosítják számára a halhatatlanság fényes koronáját.

Nem volt Ipolyi közönséges, hétköznapi ember, rendkívüli volt személyisége, tudománya, pályája, egész élete s halála, melynek váratlan bekövetkezése mindnyájunkat megdöbbentett, még ellenségeit is, mert a rágalomban, rágalmazásban gyönyörködő elmék elvesztettek egy mocsoktalan tiszta tárgyat, mely nékik folytonosan alkalmas terül szolgált.

Valóban, ha Ipolyi életére gondolunk, első pillanatra el se gondolhatjuk, miként történhetett hogy neki is támadtak ellenségei, pedig az emberek természetét tanulmányozva tudhatjuk, hogy az önálló eredeti gondolkozású embereknek van legtöbb ellenségük, kit nem tűrhetik el, hogy ízlése nemesebb, nemzetiesebb mint övék, hogy itéletei alaposabbak, következtetései szabatosabbak, egyszerűebbek és világosabbak voltak, mint sok máséi, a nélkül, hogy minden egyes felszólalásáért külön oltárt, külön tüzet követelt volna. De épen ezért volt, hogy ellenségeinek meg kellett hátrálni, s hogy általában élete folyamán legtöbbnyire elismeréssel és szeretettel találkozott s tanítványainak, híveinek nagy serege megelégedéssel, sőt gyönyörködve nézte mesterét, ki tárgyát, miről beszélni vagy írni akart, kiválasztva, körvonalozta a határokat, a meddig terjeszkedni szándékozott, kigondolta, sőt fel is jegyezte az osztályozást, aztán bepillantott egy pár munkába, hol ugyanazon dologról volt szó s végre szobájába bezárkózván, 4—5 órát egymásután szakadatlan tudott dolgozni.[1]

Akár elnökölt, akár maga olvasott a gyűléseken, feltétlen csendességet és figyelmet követelt s ugyan csak megnézte a ki későn jött, vagy a ki a teremben sétált, conversált. Mint főnök, vagy elnök, a legszigorúbb rendtartó volt s a hivatalos teendők körül nem ismert rokont, ba-

[1] Irásmódjában jellemzők a nagy, kikerekített mondatok; festő, jellemző szavak; igeragozásban, szóvonzásokban, szórendezésben olykor magyartalanságok is fordulnak elő, de ezt leszámítva, vagy hogy úgy mondjam, megszokva, stilje világos, erőteljes s különösen pathosza mindig igazi, megnyerő, magával vonzó. Munkáit — a beírt lapokat — felolvasta hangosan s javított a jó hangzás kedvéért s más okokból is pl. ha szót felejtett ki. Ha másnak olvasta, szívesen vette a tanácsot s nem sokat, felette kevés lényegest — de még a második revisiónál is módosított, általában a dolog főérdemét illetőleg már kezdetben teljesen tisztában volt magával. Csak egy ponton szegült bíráló barátai ellen, ha t. i. apróbb vagy terjedelmesebb episodjait támadták meg, azokat erősen védte. Az episodot nem csak tartalmáért oltalmazta mint a dologhoz tartozó részletet, de formailag is, mondván, hogy: «a művet szépíti, változatossá teszi, gazdagítja s az olvasóra nézve könnyűvé teszi a hosszabb művek olvasását is.» «Ez előszeretete okozta aztán, hogy egy pár művében az episodok érdekesebbek s értékesebb tartalommal bírnak, mint maga a főtárgy. Így például a Veresmartyjában a Bellarmin és Forgách Ferencz rajzát többre becsülik, mint magát a Veresmartyét.

rátot vagy más idegen tekinteteket, csak a jó, a pontos szolgálatot kereste, de aztán a hivatalos órákon kívül ő volt a legszeretetreméltóbb társ, a legkedvesebb jóbarát s a legbarátságosabb grandseigneur. Mikor egy-egy munkája megjelent, lelkiörömet érzett s naiv gyönyörűséget okozott neki, ha látta, hogy olyan ember szól rólok, ki el is olvasta, pedig e munkáknak senki sem volt szigorúbb bírálója, mint önmaga.

És a milyen visszahúzódó, igénytelen ember volt fiatal korában, ép olyan maradt egész életében, ritka az olyan ember, a ki a szerencse külső ajándékait oly változhatatlan szerénységgel fogadta volna. Sem a sikeres működéssel — a legmíveltebb körökben szerzett népszerűség, mely ölében hordozta, sem az uralkodó ráözönlő kegy sugárai, közoktatási tanács elnöksége, titkos tanácsosság, nagy rendek fényes csillagai meg nem zavarták őt, s ép oly egyszerű maradt észjárásában, modorában, élet módjában, mintha még mindig zohori plébános volna s egykori tanulótársa és barátja, *Ilyross Mihály* prépostkanonok s két fiatal papja társaságában oly szeliden vonzó, oly zajtalan, oly szép életet folytatott Szent-Kereszten, mely igazi lelki megelégedéssel s gyönyörrel tölté be a szemtanúk szívét. A fővárosban egyik nap nagy beszédet mondott a felsőházban, máskor az akadémiában vagy a képzőművészeti csarnokban kötötte le az ország figyelmét, vagy végzett angyali szolgálatot, midőn korunk legnagyobb festőjét babérral koszorúzta s ime Beszterczebányán és Szent-Kereszten a kis gyermekek vizsgálatát hallgatja, fogadja a vidéki papokat és szegény tanítókat. Korán kel, imádkozik s aztán dolgozik, később háztartása tagjai s egy pár vendége társaságában költi el rövid ebédjét, kellemes, felemelő igénytelen társalgást folytat, ezt üdítő séta követi a parkban vagy a szomszéd erdőben s ismét elmélkedés, ily szép életet folytat éveken át, mintha soha vége se lenne, mintha soha semmi meg se zavarhatná, s hiszszük, hogy ez a földi boldogság képe! . . .

Pedig a dicsőség és boldogság e zenithjénél, egész váratlanúl a legtisztább égben meglebbenti szárnyát a halál fehér angyala s Ipolyit az enyészet szele érinti — — de kevesen veszik észre, nem is hiszi, a ki hallja, legkevésbbé az ország az a minisztere, ki oly sokat bizott benne s még oly sokat várt tole — «csalfa álom az egész rémhír, Ipolyi még nagyobbakra van hivatva» s felajánlja ő Felségének, hogy nevezze ki nagyváradi püspökké. Ipolyi nehezen válik meg megszokott s megszeretett kedves tanyájától s kis társaságától, nincs már lelkében nagyravágyás, nincs amaz öröm, ama derültség, melynek az elömenetellel együtt kellene járnia, nem akart távozni, mintha félt volna ott hagyni a boldog csendes hajlékot, félt a felindulásoktól. Végre két hű barátját[1] egyenesen felkérte, hogy úgyszólva minden ünnepélyes búcsú, minden feltünés nélkül kisérjék el Szent-Keresztről. De hát ez alig volt lehető, a könnyes szemekkel s reszkető ajkakkal búcsúzók, a zokogva hátrahúzódó jó barátok és cselédek, a távolban egy-egy könnyező kertész, az enyhe tavaszi délután a már-már pompázó, de néma kert, a szótalan távozók s az egész környezet olyan levert, olyan szomorú volt, mintha nem is lakodalomra, hanem temetésre mentek volna. . .

Ipolyi eljött Szent-Keresztről 1886. május havában; elfoglalta új püspöki székét Nagy-Váradon, tán Szent László napján s ugyanott éppen most egy éve, deczember hó 2-án meghalt; tíz év óta nem hangzott szomorúbb halálhír ez országban.

Nem is igyekszem, hogy saját érzéseimet merőben háttérbe szorítsam, mert untalan előtérbe lép a bánat s nem titkolhatom, hogy midőn a néhai Ipolyi Arnoldra gondolok, nekem a fájdalom most is könnyeket facsar szemembe és megindulásomért se túlgyengeséggel, se túlérzékenységgel ne vádoljanak, mert ő a nagyok közt is egyike volt a legritkább embereknek.

Nem a fényes ész jeles termékei, nem a ragyogó fantasia szüleményei, hanem a nemes lélek és szív fenséges érzelmei és hajlamai által volt ő igazi nagy s minden értelmi tehetsége és sok tudománya csak eszköze volt ama lángoló szeretetnek, melylyel az emberiség és hazája iránt viseltetett.

De a mindenható bölcs gondviselés örök végzései előtt neki is meg kellett hajolni s neki

[1] Fraknói Vilmost és Deák Farkast. *Szerk.*

is bizonyságot kelle tenni földi létünk gyarlóságáról s emberi testünk mulandóságáról.

És most midőn már ő is az eltávozottak közt van s én e sorokat a heraldikai társaság nevében a gyászba vont Ipolyi-czímer alá helyezem, egyszersmind mint a történetírásnak igénytelen munkása, nektek jó hazafiak, lelkészek, főpapok, tudósok, igaz barátok, pályázatot hirdetek az Ipolyi Arnold megüresedett helyére s a ki a pályázaton győztes leend, a ki az ő helyét be fogja tölteni, annak jutalma leszen Ipolyi hagyatékának legértékesebb része: kortársai változhatatlan tisztelete és szeretete, a fény koszorúzta dicsőség s e nemzetnek soha el nem múló hálás emlékezete!

DEÁK FARKAS.

A KOLOS CSALÁD CZÍMERES LEVELE 1332-BŐL.

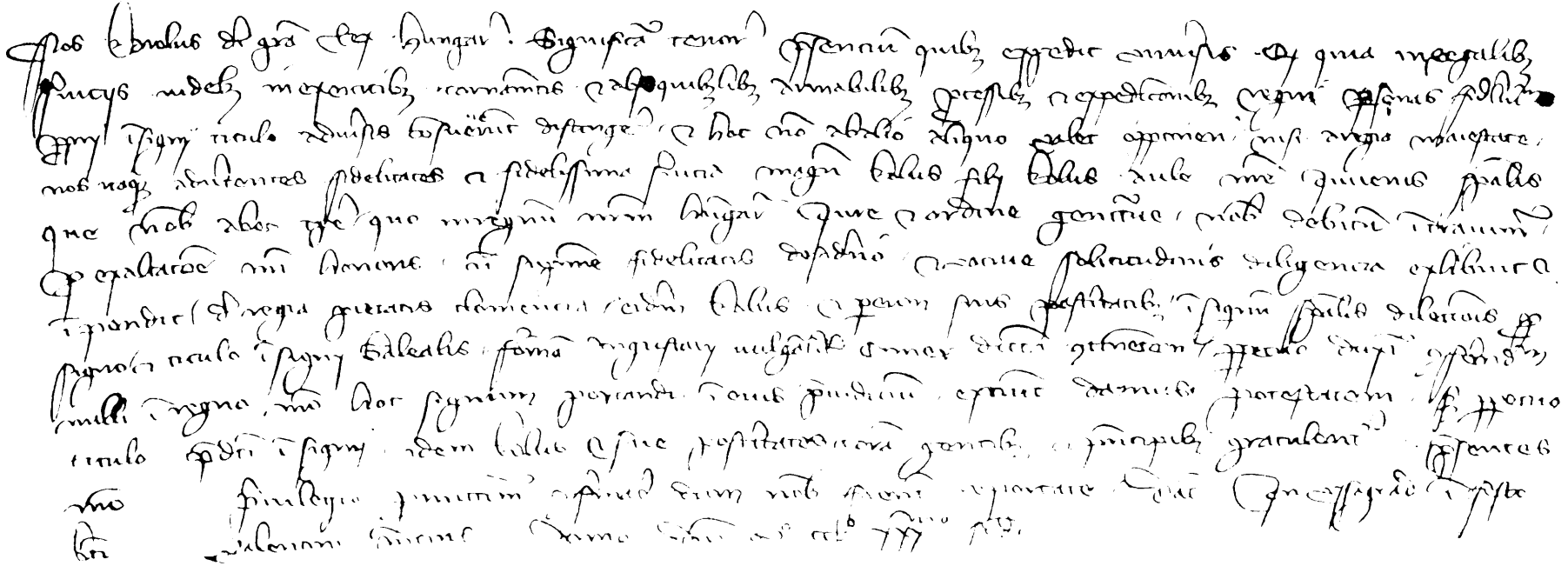
(Egy oklevél-melléklettel.)

Történelmi ismereteink gyarapításának egyik leggazdagabb kútforrása a Széchényi országos könyvtárnak levéltári osztálya, mely már majdnem százezerre menő oklevél- és levélgyűjteményének becses anyagával történetirásunknak mostanig is sokszor tett nagy szolgálatot; s még hosszú ideig ki nem aknázható adat-kincse, szakavatott tudósaink feldolgozásában, gazdagítani fogja történetünket, pótolandja a hiányokat, melyeket úgy egyetemes, mint monographikus szempontból észlelnünk kell. S ha csak a történelem segéd-tudományait a czímer-, pecsét- és családtani irodalmunkat kellő figyelemmel követjük, félreismerhetetlen a forrás gazdagsága, melyből az táplálkozik, számtalan az adat-halmaz, mely a hitelesség bizonyságával, már nem egy heraldikai kérdést megoldott, tévedést helyre igazított, ismeretlent földerített, említett levéltárunk nagy értékű kincses bányájából. Maga a hazai czímer- és pecséttan szakszerű mívelése is, lendületes haladásának okát sokban köszönheti eme levéltárnak, melynek kebeléből már annyi tudós szakmívelő vált ki, melynek kebelében maga a szakirodalomnak közlönye, a *Turul*, is keletkezett.

Ám de legyünk méltányosak, midőn levéltárunk gazdagságáról, midőn a heraldika szakmívelésének lendületéről szólunk; s tegyük hozzá, hogy mind ennek törzsokát, ama eléggé nem méltányolható valódi, igazi hazafias elhatározásban kell keresnünk, a mely néhány régi nemes családainkat arra indította, hogy levéltáraikat a Széchényi országos könyvtárnak levéltári osztályában, örök letéteményképen elhelyezzék. Mert ez által ha egyrészt, a megcsonkítás, az elveszés, az elkallódás veszélyétől megmentették a véghetetlen becsű anyagot; másrészt a tulajdonjog fentartása mellett, oly nagy szolgálatot tettek a tudománynak, a mely tettükért hálára kötelezték le a nemzetet; s mert hozzá férhetővé lettek ezen oklevéltárak a búvár, a kutató, a feldolgozó számára; ennek első tudományos haszna, történetirásunk szempontjából, magukra az illető családokra esik vissza. Megtisztulnak traditiójuk mesés legendaszerű alakjai; s mentől inkább szaporodnak az egyes oklevéltárak letéteményei: annál jobban bontakozhatnak ki a homályból azon szálak, melyek szövevényes elágazásait még most is csak sejteni lehet, s kezünkben lesz az ariadne gombolyag, melynek kalauzolása mellett, a bonyolódott családtani leszármazásokat, az elágazásokat, s ezekkel a heraldika annyi sok nehéz kérdését lehető lesz teljes világításba helyezni.

S ime, ez alkalommal is ama gazdag gyűjteményből merítettünk, midőn a jelen sorok kiséretében a *Kolos* családnak 1332-ik évben kelt, s Károly király által Visegrádon Bálint vértanú napján (febr. 14.) kiadott czímer adományozó oklevelét bemutatjuk.

Mielőtt azonban ezen érdekes okiratot megismertetnők, fontosságánál fogva sem mellőzhetjük azt, hogy a királyok czímeradományozási felségjogát, illetőleg annak hazánkban alkalmazását történelmi kifejlődésének szempontjából, a mennyiben e hasábok szűk kerete megengedi, ne érintsük; s bár ha talán újat mondani szerencsések nem leszünk; még is koczkáztatni



KÁROLY KIRÁLY CZIMER-ADOMÁNYOZÓ OKLEVELE A KOLOS CSALÁD RÉSZÉRE.

1332 évből

fogjuk a szakavatottak szigorú kritikájának szemre hányását, ha azzal illetnek, hogy a régen ismert dolgok ismétlésétől tartózkodni kellett volna.

Általjában véve a címeradományozó oklevelek keletkezésének ideje, ismereteink szerint a XIV-ik század első tizedénél feljebb nem vihető. Így Franciaországban a címeres levelek kiadása szép Fülöp uralkodása alatt veszi kezdetét,[1] és valóban sajátságos jelenség az Németországban, hol a feudális szervezet oly eminens kifejlődése mellett a középkorban, a lovag- és nemesi rendszer előjogainak kiváló érvényesítésénél, különösen a lovag és tornajátékok által már a XIII-ik században is, a címer viselhetési jog, a kérdések legfőbbikét képezé: a címer adományozó oklevelek keletkezése, majdnem egykorú, sőt mondhatnók bizonyos tekintetben talán későbbi, mint a hazánkbeliek keletkezésének ideje. 1305-ben I. Albert császár a szent-gürki apátságnak, és VII. Henrik császár által 1312-ik évben a szent Jakabról címzett skót szerzetesek kolostorának címerlevelet ad, s ezek mint moralis testületnek adott címerlevelek a legrégiebbek.[2] Itt nálunk a személyes jogot biztosító címerlevelek már 1326-ból ismeretesek,[3] míg ellenben az ily fajta oklevelek kiadása Németországban, sajátképen 1326—47-ben IV. Lajos uralkodása alatt veszi kezdetét.

Ismeretes ugyan még egy címeradományozási oklevél, melyet 1197-ben Imre királyunk adott volna ki Ursino István római patricius részére, melylyel megerősíti az atyja III. Béla király által ugyanannak adott címerlevelet. Ezen címer adományozási okiratot Fejér is közölte.[4] Ez azonban épen olyan hamisítvány, mint a Henrik karintiai herczeg, görczi és tiroli grófnak 1129-ben Hirschen Ferdinand,[5] valamint első Frigyes császárnak 1152-ik évben Juliani trieszti család részére kiadott címer megerősítő okirata.[6] Az Ursino István részére adott címeres levél hamis voltát már Nyáry Albert is bebizonyította;[1] s legújabban Fejérpataky László kimutatta, döntő érveléssel, hogy 1197—98-ban Imre királynak kanczelláriájában Kathapanus volt; minthogy pedig az Ursino István címeres levele 1197-ben Pétert említi kanczellár gyanánt, a ki pedig 1202—4-ig, mint székes-fehérvári prépost csak ezen időtől fogva lépett Imre király kanczelláriájába, az említett 1197-ik évi okirat kiadásakor nem szerepelhetett, s az kétségtelen hamisítványnak bizonyúl. Mellőzzük az Estoras, s a többi ügyetlen hamisítványokat. Heraldikai szempontból azonban, a címeradományozó levelek a XIV-ik század közepéig jelentőséggel nem bírnak, s csak azontúl emelkednek azon sorozatba, a melyben heraldikai érdekességet nyernek; noha még a XIV-ik század utolsó éveiből sem ismerünk festett címerleveleket, melyek az adományozott címerek leirását magában az oklevélben képpel is illustrálnák.

Az eddigi kutatások ismert eredményei szerint, a festett címerlevelek kiadása a XV-ik században veszik kezdetüket, nevezetesen Franciaországban VI-ik Károly, Németországban Ruprecht, Csehországban Venczel, s Magyarországban Zsigmond király alatt adatnak ki legelőször. A legrégibb ismert festett armalisunk az, a melyet Zsigmond király 1405-ben Tétényi Imre fiának, budai alvárnagynak, és Tétényi Miklós fiának, Andrásnak, mint a Kapy és Harasztthi családok ősének adományozott.[3] Azon címerlevél, mely 1401-ben keltezve, Semsey Jánosnak Demeter fiának adatott, vajjon festett armalis-e? tudni nem lehet, mert az eredetit — a mi elég sajnos — senki sem látta; s maga a levél tartalmából pedig arra következtetni nem lehet, s ez valószínűvé teszi, hogy az nem festett címerlevél;[4] minthogy az eddig ismert esetek mindenikénél, a címerlevél szövegében felemlíttetik hivatkozás által a lefestett címer.

Megelőzőleg tehát a festett címerlevelek kiadását, a XIV-ik században kiadott czímer-

[1] Nyáry Albert: A heraldika vezérfonala 1886. pag. 228.
[2] Nützliche und ausserlesene Arbeiten der Gelehrten im Reiche. Nürnb. 1733. pag. 25. Nyáry u. o. 228. lap.
[3] Fejér: Cod. dipl. tom. VIII. 3. p. 63.
[4] Codex dipl. II. pag. 304.
[5] Coronini: opus. misc. tom. I. p. 183.
[6] U. o. pag. 7.

[1] A herald. vezér fonala. pag. 27.
[2] A királyi kanczell.: pag. 93—94.
[3] Wagner: Dipl. Com. Sáros. 354—56. l. Fejér Cod. dipl. X. II. p. 372; a czímer képet közli Nyáry Alb.: a herald. vezérfonala 230. laphoz.
[4] Katona Hist. crit. R. H. tom. XI. pag. 519—21.

levelek, azon század végéig csak leíró természetűek, tartalmukra nézve pedig lényegileg kétfélék: vagy sisakdísz = cimière = crista adományozása, vagy czímer-bővítés, s a legkevesebb esetben új czímer-adományozás. A XIV-ik századból eredő ilyen czímerlevelet, mostanig mindössze is csak ötöt ismerünk, de van jogosultsága azon föltevésnek, ha az eddig zárva tartott családi levéltárak a kutatóknak hozzáférhetők lesznek, hogy ezen csekély szám tetemesen növelhető lesz. Az ismertek között legrégibb az Erenyei Herczeg családé 1326-ból,[1] melynek szövege szerint Károly király, sisakdíszül csőrében lóherét tartó arany solymot engedményez viselhetni, s eltiltja, hogy ily sisakdíszt bárki más nem viselhet. Érdekes ezen oklevélben a latin crista szónak magyar kifejezése, melyet így magyaráz: «*cristam* inferius descriptam que vulgo *Czímer* dicitur»; a *crista* latin szónak pedig középkori értelme a sisak csúcsán levő díszítés, ami toll, bokor, vagy bármi más egyéb is lehetett. A czímer szónak tehát értelme a középkorban nem a mai jelentőséggel bírt. Ezt követi Donch zólyomi nemes részére 1327-ik évi nov. 24-én kiadott czímerjavító oklevél,[2] mely szerint az czimerét vagy czímerjelvényeit, sisakját, zászlaját aranyból készíttetheti, vagy aranynyal födetheti be; s ha az országban bárkinél megaranyozott czímert vagy czímer-jelvényeket találna, azt előtte letenni tartoznak, s tőlük elveheti minden ellenmondás nélkül. Erre jön a Kassa városának 1369-ben adományozott új czímer;[3] továbbá Zegell óvári kereskedő czímer-levele 1380-ból, midőn is Zegell Péter, az ausztriai kereskedőktől vallott kára miatt, pótlásul nemességet és czímerül vasmacskát nyer;[4] s végre a Csentevölgyi család 1398-ban Ujlakon Gál napján keltezett okiratban czímerbővítést nyer.[5]

A XIV-ik századból eredő czímerlevelek ezen sorozatát kívántuk ez alkalommal bővíteni egygyel, mely által a *Kolos* család 1332-ik évi Bálint vértanú napján Visegrádon kelt oklevélben Károly királytól sisakdísz-viselési adományt kap. A kitüntető jutalmazás Kolus mesternek, Kolus fiának szól, ki ezen jutalmazásra, a királynak tett hűséges szolgálatai által szerzett érdemeket.

Minthogy azonban tudtunkra, a Széchényi országos könyvtár levéltárában őrzött ezen érdekes oklevél, közölve még sehol sem volt, ime adjuk itt annak hű másolatát, a szöveg rövidítéseinek megfejtésével együtt:

Nos Karolus dei gratia rex Hungarie significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod quia in regalibus servitiis, videlicet in exercitibus, tornamentis et aliis quibuslibet armabilibus processibus et expeditionibus regni personas fidelium proprii insignii titulo a diversis consveverunt distingere, et hoc non ab alio aliquo valet opptineri, nisi a regia maiestate, nos itaque advertentes fidelitates et fidelissima servitia magistri Kolus, filii Kolus, aule nostre iuvenis specialis, que nobis ab eo tempore, quo in regnum nostrum Hungarie iure et ordine geniture nobis debitum intravimus, pro exaltatione nostri honoris cum sumpme fidelitatis desiderio et votive solicitudinis diligentia exhibuit et impendit, de regia pietatis clementia eidem Kolus et per eum suis posteritatibus in signum specialis dilectionis pro signo et titulo insignii galealis formam angustarii vulgaliter cimer dictam continentem perpetuo duximus conferendam; nulli in regno nostro hoc signum portandi in eius preiudicium ex nunc damus potestatem, sed perpetuo titulo predicti insignii idem Kolus et sue posteritates coram gentibus et principibus gratulentur. Presentes nostro privilegio promittimus confirmare, dum nobis fuerint reportate. Datum in Vysagrad, in festo beati Valentini martiris, anno domini MCCCXXX. secundo.

Ezen oklevél szövegében is világos az adomány minősége, mely a Herczeg-féle 1326-ik évi czímer vagy sisak-dísz adományát megközelíti, bár ha ebben mint dísz lóherét tartó madár említtetik, s a Kolos-félében sisak-díszként «*pro signo et titulo insignii galealis formam angustarii vulgariter* cimer *dictam*» van; sajnos, hogy a szövegben ezen sisakdísz körülírva nincsen, s így sajátképen annak csak szűk, keskeny vagy vékony voltát (forma angustarii) ismerjük, de alakját nem. Pedig történeti értékkel bírna a sisak-díszek határozott ismerete, minthogy pecséttani szempontból igen érdekes és nagyobb számú jelenségeket tüntetnek fel, mint a czímerpaizsok, s ezen motivumok összehasonlítása a pecséteken, és czímerpaizsokon, meghatározni engedné, vajjon minő hatással vagy befolyással volt a heraldika a sphragistikára, vagy viszont: a sisak és sisak-díszek homogén vagy

[1] Fejér: Cod. dipl. VIII. 3. 63.
[2] Anjou-kori okm. II. pag. 336.
[3] Felső magy. orsz. múzeum-egyl. évkönyve IV. foly. 35. lap.
[4] Fejér: Cod. dipl. IX. 5. pag. 400.
[5] U. o. X. 8. pag. 439.

heterogén alkalmazására. Egyébiránt pecséteinken a sisak-dísz alkalmazása általjában véve még a XIV. században sem vált közönségessé, s míg, habár elvétve Németországban 1225-ben Spanheim János lovas pecsétén sisak-díszt találunk;[1] Csehországban Ottokár király 1261;[2] Savoyában V. Amadeus gróf 1290-ben,[3] Flandriában Róbert gróf 1295-ben[4] honositá meg a lovas pecséteken a sisak-díszt, nálunk a XIII. századi lovas pecséteken, sisak-dísz alkalmazva nincsen s csak János szlavoniai bánnak képes pecsétén találjuk 1285-ből[5] a sisak-dísz némi nyomait; s a gyalog pecsétek között csak egyet ismerünk, mely sisak-díszt tüntet elő, s ez Pascha zólyommegyei birtokos pecsétje 1273-ból, melyen a dőlt paizs felső bal szögletét tollas sisak díszíti.[6] A használat gyakoribb eseteivel találkozunk a XIV-ik század eleitől fogva annak végéig, de annak használati kifejlődése még akkor sem vált általánossá, bár ha Anjou királyaink e szempontból a jó példával magok jártak elől. Mert míg I. Károly király egyik érmén strucz-madár díszt találunk a sisakon;[7] a székes-fehérvári sírboltban talált I. Lajos-féle sírkövön hasonló előállítás látható,[8] és sisak-dísz szemlélhető Lőrincz vajdának 1304-ik évi pecsétén, azon egyességen, mely az I. Károly hívei és Rudolf osztrák herczeg hívei között augustus 24-én köttetett,[9] s alkalmazta azt Benedek comes 1312-ik évi pecsétjén,[10] mely legyezőt ábrázoló hat tollat tüntet föl; Drugeth Vilmos szepesi és ujvári comes pecsétjén[11] 1328-ban sisak-díszül egy térdelő s kiterjesztett kezű angyal van; Tamás erdélyi vajda 1336-ik évi pecsétjén[12] sisak-díszül hat pávatollat látunk; Drugeth Miklós országbiróén[1] hatszögletü csat díszíti a sisak ormát; Olivér tárnokmester 1347—52-ik évi pecsétjén[2] a sisakon hársfa levél díszeskedik; Stiborén[3] 1382-ből félholdból kibukkanó fejen kürt van; a szlavoniai bán és Körösvármegye comesének pecsétén[4] 1396-ból késsel átdöfött könyöklő kar szemlélhető; Kussaly György tárnokmester 1399-ik évi pecsétjén sisak-díszül ülő madár látható[5] stb. alkalmazták a sisak-díszt pecséteiken; nem találunk ilyeneket sok más főúrnál, mint Lampert országbiró pecsétjén 1313-ban, Debreczeni Dózsa nádornál 1322-ben, Kakas Miklós, Miklós nádor fiáén 1323-ból, Köcski Sándor országbiróén 1327-ben; Demeter tárnokmesterén 1333-ban; Nagymartoni Pál országbiróén 1328—49; Monoszlói Tamás országbiróén 1358; Gileti Miklós nádorén 1346—49; Gara Miklós nádorén 1373—86; Kont Miklósén 1364. és még igen sok főúrén.[6]

A Kolos családnak adományozott sisak-díszviselhetési oklevél, genealogiai szempontból is bővíti ismereteinket, minthogy ez által a családtagok egy ízét feljebb, egészen a XIII. századba felvihetjük. Ez oklevél szerint a sisak-díszt kapott Kolus mesternek apja szintén Kolus volt, kinek, ha már fia 1332-ben oly kiváló királyi kitüntetésben részesült, már a XIII. században élnie kelletett, s ha egy-egy generatio csak 30 évre tehető is, annak legkésőbb 1270—80. között kellett születnie. Így a Nagy Iván[7] által közölt leszármazási táblája a némai Kolus családnak ily képen bővíthető:

I. Kolus 1270—80
|
II. Kolus 1332
de Sancto Vito kir
Lovászmester.
|
Jakab mester
de Kolus 1360
(a többit l. Nagy Ivánnál.)

MAJLÁTH BÉLA.

[1] Nyáry Albert: i. m. pag. 53.
[2] Sava: Siegel öst. Reg. pag. 32.
[3] Sigill. etc. Princ. de Savoy. tab. VIII. ábr. 37.
[4] Heineccius: Syntag. Hist. d. veter. geim. Sig. tab. XI. u. l.
[5] Nyáry u. o. pag. 53.
[6] U. a. u. o.
[7] Rupp: Numi Hung. tab. XII. 342.
[8] Henszlman: Székes-fehérvári ásatások.
[9] Nagy Imre: Arch. Ért. XIII. köt. pag. 23.
[10] Bécsi cs. kir. állam-levéltár.
[11] U. o.
[12] Nagy Imre: Arch. Ért. XII. köt. 252. lap.

[1] Országos levéltár 4493. sz. jegy.
[2] U. o.
[3] U. o. 7470. sz. jegyz.
[4] U. o. 8119. sz. Mindezek Nyáry Albertnél is: a heraldika vezérfonala 53—56. ll.
[5] Lásd: Nyáry u. o. 57. l.
[6] U. o.
[7] Magyar családok. VI. köt. 307. l.

A KÁTA NEMZETSÉGRŐL.

A Káta nemzetség, bár nevének hangzásából ítélve gyökeres magyar (vagy talán kun), nem tartozik azon különben is csekély számú nemzetségeink közé, melyeknek eredete lépésről lépésre a honfoglalásra vezethető vissza; mindazonáltal nagyon valószínű, hogy alapítója *Káta*, mint első önálló birtokos, az állam és társadalom alapját képező ősnemzetségi szervezet kötelékeiből vált ki,[1] s hogy már legalább is a XII. század második felében kellett élnie, véleményem szerint onnan is gyanítható, hogy nemzetsége, illetőleg *vér szerint való egyenes leszármazói*[2] már a XIII. század elején több ágazatban szerepeltek, a szerint, a mint az ősi javakon való osztozkodások következtében a Duna vagy Tisza mentén, és az ország más vidékein telepedtek meg. — Ugylátszik azonban, — már a mennyire hasonló körülmények között a népességi és birtokviszonyokból következtetni lehet, — hogy a Káta nemzetség különböző ágazatainak képviselői, leszármazási ízre nézve még nem nagyon távol állottak a nemzetség alapítójától.

Első okleveles nyomát e nemzetségnek, — nem említve a váradi regestrumban szereplő azt a Farkas nevű egyént *de genere Katha*,[3] kinek szolgája lopással vádoltatván Pál csanádi ispán birósága alatt tüzes vasat hordozott, s kiről puszta nevén kívül egyebet sem tudunk — 1231-ben találtam, mikor is Demeter comes *nobilis vir de genere Cata*,[4] mint kétségtelenül előkelő birtokos a pannonhalmi sz. Mártonról nevezett apátsággal a szűz Máriának szentelt «*Qizin*» helyesebben güssingi (Német-Újvár) monostor[1] és a hozzá tartozó helységek, nemkülönben *Obda* nevű Dunasziget birtoka felett hosszabb idő óta perlekedvén, a delegált apostoli bíróság által mindannyiszor elmarasztaltatott.[2]

Minő igényt formált Demeter ehhez a monostorhoz, melyet különben a közönségesen Németujváriaknak nevezett Güssingi testvérek őse, Volfer, alapítva 1157-ben adományozott az apátságnak? — az oklevelek nem adják elő,[3] — hogy azonban a Káta magyar őstől származó Demeter a II. Géza király alatt beköltöző Volfer és Hedrikkel szorosabb vérségi, illetőleg nemzetségi viszonyba sem ezen, sem más alapon nem hozható, azt hiszem nem szükséges bizonyítgatnunk.[4]

Demeter ispán nevével többé nem találkozunk, utódjairól, esetleg a tőle származott családokról sincs tudomásunk és a *Káta* nemzetséget pár esztendő múlva az ország ellenkező részeiben látjuk feltünni, s már ekkor szembe ötlő az a sajátságos jelenség, hogy míg Káta nevezetű helységek és puszták leginkább a régi Pest-, s mint gyanítható, Heves vármegyék területén feküdtek,[5] addig maga a nemzetség, vagy legalább is annak zöme, Szatmár-, Bihar-, Ugocsa- és a szomszédos vármegyékben birtokolt, egyes ágazatai pedig a Dunán-túl voltak elterjedve.

Egy 1234. oklevél Szatmár vármegyébe vezet bennünket. A Káta nemzetségből származó *István comes* felesége ugyanis *Gilyén* nevű birtokát — a *Caplon* nemzetségből való Péter comes folytonos zaklatásai miatt eladja a királynak.[6] II. Endre a vételár felében 50 márka ezüsttel elégíti ki az özvegyet, más felében a

[1] L. Erre vonatkozólag «A nemzetségekről» cz. értekezésemet a *Turul* 1887. évf. III. füzetében.

[2] A vér szerint való leszármazás, jóllehet nem minden felmerülő esetnél constatálható, mindazonáltal szükségképen benne foglaltatik a nemzetség. a «*de genere*» fogalmában. — Ki lehet mutatni számtalan példával, hogy az oklevelekben előforduló nemzetségek, az egy őstől a fiúról-fiúra való leszármazás értelmében veendők; e jelenség azonban — mint kimutatni igyekeztem (L. fentebb. i. m.) nem teszi «*fixa idea*»-vá, az ős nemzetségi szervezet létezését.

[3] Endlichernél 666. 107. A név következőképen iratik: Cata, Kaata, Katha, Kata.

[4] Wenzel G.: Árpádkori új okmánytár I. k. 288.

[1] Rupp J.: Magyarország helyrajzi története I. 2. 449. l.; ma *Német-Újvár* Vasmegyében.

[2] Wenzel i. h.

[3] Rupp i. h. 447.

[4] Erre vonatkozólag l. Bottka Tivadar: «Trencsényi Chák Máté és kortársai» cz. akadémiai székfoglaló értekezését.

[5] Nagy-Káta, Sz.-Márton-, Sz.-Lőrincz-, Boldog-, Egres-, Tamás-Káta.

[6] «Ob multiplicem vexationem Petri filii Mohe de genere Coplon», mondja az oklevél.

Szolnok vármegye hatósága alól kivett *Szilvás* nevű földet adományozza neki.[1]

Hogy Demeter és István comesek, az egy óstől való származáson kívül még minő fokú rokonságban állottak egymással, arról az oklevelek természetesen nem világosítanak föl bennünket. Ebben az időszakban még igen bajos a nemzetségi viszony különböző szálait összekötöznünk, úgy hogy a *Káta* nemzetségnek a mongol betörést megelőzőleg már életben lévő harmadik tagjáról Poneth comesről, tudjuk ugyan, hogy hasonlóképen Szatmár vármegyei csengeri birtokos volt, de a már említettekkel való összeköttetését legtávolabbról sem ismerjük.[2]

Eddigelé tehát idő tekintetében két egymáshoz igen közel fekvő nyom vezet bennünket Szatmár vármegyébe, s ha nem is állíthatjuk teljes bizonyossággal, — bár több okunk van hinni, — hogy a nemzetségnek, melyből Káta mint önálló birtokos kiválott, ős megtelepedési helye, szállása, ez a vidék volt, de az kétségtelen, hogy a közös vagyon legelső felosztása következtében jutott ide valamelyik tagja, kinek utódjai a mint látszik már a XIII. század derekán több ágazatra oszlottak. Mielőtt ennek itt összpontosított szálait szétszedni igyekeznénk, lássuk a nemzetség már futólagosan említett elágazásainak egyes képviselőit, mikor és mily körülmények között éltek? — Ennél tovább nem mehetünk, s általában a már elmondottak után, hiú erőlködés lenne, valamely nemzetségről kimerítő, — teljesen összefüggő képet kívánni, s meg kell elégednünk, ha más ismertető jel hiányában az ősi javakon való osztozkodásból — a vérségi, illetőleg nemzetségi együvé tartozásra következtethetünk.

A Káta nemzetségnek dunamelléki ágazata legkevésbbé ismeretes előttünk, s a rendelkezésünkre álló gyér adatokból vérségi és birtokviszonyaikat megvilágosítani teljes lehetetlenség, és a fenmaradt adatok oly töredékesek, hogy belőlük a leghézagosabb leszármazást sem lehetne összeállítani, adjuk tehát a neveket, a mint az oklevelekből kinyomozhattuk, melyek között az egy őstől való származáson kívül semmi közelebbi összefüggés nincs, s legfeljebb némi tájékoztatásul szolgálnak a nemzetség kiterjedtsége s az egyes tagok világi állapota tekintetében. A duna-melléki ágazathoz tartozik tehát a már említett *Demeteren* kivül, hogy idorendben haladjak:

Gyula comes, a ki 1259-ben a pécsi káptalan előtt Klet fiai, László-, Fülöp- és Gergelylyel, Opor Péter özvegye *Chen* asszonynak hitbére és leánynegyede miatt perlekedik.[1]

István comes, ki mint Erzsébet királyleánynak,[2] illetőleg a margit-szigeti apáczáknak tiszttartója,[3] V. István király által 1270-ben IV. Bélának a zárda részére Törnye helység adományozásáról szóló levelét átíratja.[4]

Bertalan comes, talán ennek fia vagy testvére, ki 1283—85-ben szintén a margitszigeti apáczák tisztje volt.[5]

II. Gyula, nem lehetetlen azonban, hogy fentnevezettel egy személy, kitől a mondott apáczák egy 1279. oklevél tanúsága szerint, Uza fia Péternek, bizonyos istenítéleti párbaj következtében reá szállott jószágát 9 ezüst márkáért magukhoz váltották.[6]

A most elősorolt személyek a középkor homályában eltünnek szemeink elől s nincs egyetlen nyom, mely utódjaikra vezethetne bennünket. Némileg szerencsésebb helyzetben vagyunk azonban a nemzetség Heves vármegyei ágazatával. Igaz ugyan, hogy közülök csak Miklóst a Myhedei comes fiát ismerjük, mint a *Káta* nemzetség tagját, de minden jel arra mutat, hogy a Káthai család, melyből *Mihály* szolnoki főispán, s a jászok, kunok és tatárok birája, *László* nevű fia pedig hasonlóképen az említett méltó-

[1] *Hazai okmánytár*. VI. 29.

[2] Wenzel i. h. XI. 310. l.

[1] »Jula de genere Kata« Fejér Cod. Dipl. IV. 2. p. 518.

[2] Erzsébet előbb apácza volt, később a szerb Milutin felesége lett.

[3] »*Officialis domini Elisabeth carissime filie nostre aliarumque sororum de insula b. Marie virginis gloriose.*«

[4] Wenzel i. h. XII. 23.

[5] »Comes Bartolomeus nobilis de genere Kata officialis domine Elisabeth de insula dominarum« Katona: Hist. Crit. VII. 920. Knauz: Monum. Eccl. Strig. II. 196.

[6] Hazai oklevéltár 87. Az oklevelek mindannyit *comes*-nek nevezik, mely szó egynémelyiknél a mint látszik foglalkozást, hivatalt jelentett.

ságok viselője volt Zsigmond alatt[1] s mely egészen a XVII. századig az ország legelső birtokosai közé tartozott: a *Káta* nemzetségnek ebből az ágazatából származott.

Említett Miklós a Myhedei comes fia 1288-ban az esztergomi káptalan előtt *Szurdok-Püspöki* nevű Abauj vármegyében fekvő földért András egri püspöknek a Borsod vármegyei *Nohe* birtokot adja cserébe,[2] melyet aztán Mihedei özvegye két évvel később rokonainak az *Aba* nemzetségből származó Demeter és Olivérnek, a Rhédey család őseinek adományozott.[3] Úgy látszik tehát, hogy Miklósnak utódjai nem maradtak, s így nemzetségének más tagja lehetett a Heves vármegyei *Káthai* család alapítója. — Tény azonban, hogy a Káthaiak már a XIV. század első felében szerepeltek azon környéken, sőt I. Károly királynak Visegrádon 1331. május 10-én kelt oklevelében *Péter* «de Katha» említtetik, a ki IV. Béla királynak pinczemestere volt[4] s utódjai Tyukod, máskép Kerek-udvar nevű birtokához igényt is tartottak.[5] 1324-ben pedig Káthai György a Lőrincz fia János nevű testvére megöletésére vonatkozólag az egri káptalan által tanúkihallgatást eszközöltet.[1] Maradékaik rendszerint *Csege-Káthai* előnévvel éltek, mely napjainkban már ismeretlen helység, valószínűleg, Heves- vagy Külső-Szolnok vármegye területén feküdt.

Ez utóbb elősorolt egyénekről — mert nevükkel kapcsolatban a *de genere Káta* szorosabb meghatározás nem fordul elő — bár nem is állíthatjuk apodycticus bizonyossággal, hogy e nemzetség tagjai voltak, mindazonáltal a legnagyobb valószínűséggel elfogadhatjuk e föltevést, míg más bizonyítékok meg nem győznek az ellenkezőről.

Ezek után áttérhetünk a Káta nemzetségnek arra az ágazatára, mely Bihar-, Szatmár-, Bereg-, Ugocsa vármegyékben volt elterjedve. — A mint már említettük is, az első összefüggő nyomokat Szatmárban találjuk; itt birtokoltak 1234 előtt István, 1239-ben a valószínűleg még továbbra is élő Poneth comes, kinek alakja némileg már határozottabb körvonalokban lép elénk, és leszármazóit is jobbára, — legalább fővonalban — ösmerjük.

Poneth vagy Panyit a mint látszik szerző ember volt s nemzetségi javainak szaporítgatása közben pörpatvarba elegyedvén egyik-másik birtokos társával, ezen az úton közelebbről megismerkedhetünk vele.

Történt ugyanis, hogy Mátyás és Miklós csengeri lakosoktól, kik különben a szatmári vár jobbágyai voltak, megvásárolt két ekényi földet, s a vételárból négy márkát már le is fizetett nekik. Mikor azonban IV. Béla a tulajdonhoz való jogczímeket országszerte vizsgálni kezdé s különösen az elidegenített várjószágok visszaszerzésére fordította figyelmét, kitünt, hogy ez a föld is a szatmári várhoz tartozott és Panyittól annak rendje és módja szerint elvétetett, ki ennek következtében az eladókat törvénybe idéztette, visszakövetelvén tőlük a maga négy márkáját. Mátyás és Miklós csak harmadszori idézésre jelentek meg s ekkor választott bíróság közbenjöttével úgy egyeztek meg Panyittal, hogy ez segítse őket bizonyos más két ekényi földnek Pósa és Lőrincztől való visszaszerzésében, melyet különben már ezeknek adtak el, de Panyit, mint szomszéd, elsőbbségi joggal

[1] *Századok* 1875. évf. 246. s k. l. és *Gyárfás* István: A Jász-Kunok' története. Szolnok 1883. III. k. A család a XVII. században pusztult el, jószágait nagy részben a gr. Keglevich-ek örökölték.

[2] Horvát István: *Verbőtzi István emlékezete.* Pest. 1819. II. k. 15. lap. utána Fejér i. m. V. 3. 48. Horvát a többször említett Miklós comest a jászói prépostság levéltárában őrzött okiratból de *genere Lacha*-nak mondja, s ezen az alapon a nemzetségekről irott kis könyvében egy *Lacha* nevű gyökeres magyar genust említ. — Átvévén Fejér ezt az oklevelet, változatlanúl hagyja a *de genere Lacha* kifejezést, sőt utána Knauz is a *Monum. Eccles. Strig.* II. k. 243. lapján, ámde néhány oldallal tovább, midőn Myhedey comes özvegyéről az esztergomi káptalan levéltárából közöl ugyanabban a dologban egy 1290. oklevelet, itt már határozottan de *Katha*-nak nevezi, világos tehát hogy a *Lacha* nemzetség soha sem létezett, s csakis az illető szó hibás olvasásának köszöni eredetét. i. h. 276. l.

[3] Jellemző, hogy ebben az oklevélben már Szurdok-Püspöki *Heves-Újvármegyében* fekvő birtoknak mondatik, mi azt bizonyítja, hogy az *Aba* és *Heves-Újvár* nevek, az illető terület jelölésére fölváltva használtattak, vagy talán Hevesnek eredeti neve Abauj vármegye volt. V. ö. Knauz i. m. II. 243. és 276. lapjait.

[4] Anjoukori okmánytár II. k. 529. lap.

[5] U. o. — 583. lap. Káthai Jakab a Bálint fia 1332-ben István kir. jegyző javára lemondott Kerek-udvar nevű birtokáról.

[1] Anjoukori okmánytár. II. k. 169. l.

bír annak megvételére.[1] És ha a visszaszerzés sikerül, becsü mellett átadják azt kára és költségei fejében Panyitnak, ha pedig nem, más javakkal kárpótolandják őt.

A dolog vége az lett, hogy miután Pósa és Lőrincz nem adták vissza a szóban forgó földet, az említett várjobbágyok egy nemes ülést (locum curie) engedtek át Panyitnak Csenger területén s ehhez malomhelyet a Szamos szigetén, melynek birodalmába aztán Gábor pristaldus által az 1230. év folyamán be is vezettetett.[2]

A sokszor említett két ekényi föld visszavételére nézve azonban fönmaradt még Panyitnak a törvény rendes útja, ki a mondott esztendőben pörrel támadta meg Pósát és Lőrinczet, követelvén tőlük, hogy a Csenger határában fekvő földet, az általuk letett vételár visszafizetése után engedjék át neki, mert annak megvételére *szomszédságánál* fogva törvény szerint ő lett volna első sorban felszólítandó.[3] Ezek azonban azt állították, hogy a földet Panyit és a többi szomszédok kibocsátották, s minthogy állhatatosan ragaszkodtak kijelentésükhez, végre a választott bíróság perdöntő esküt ítélt, midőn azonban ennek letétele czéljából a szentjóbi konvent előtt a felek megjelentek, Panyit 14 márkában kiegyezett velük. — Időközben — mielőtt a mondott összeget Panyit lefizette volna — Pósát és Lőrinczet isten-ítéleti párbaj után lopás bűnében marasztalva, halálra keresték, s annak daczára, hogy a peres föld anyjuk jegyajándékát képezte,[4] Panyit, miután a 14 márka $^1/_3$-dát a Posa és Lőrincz miatt károsult feleknek, $^2/_3$-dát Dénes nádornak, mint ez ügy birájának lefizette: annak birodalmába be is vezettetett.[5]

Kissé hosszabban foglalkoztunk ezekkel az oklevelekkel, melyek több tekintetben jellemző voltukon kívül, főleg azért is érdekelnek bennünket, mert Panyit comesben a *Csáholymonostori Cháholyi* család ősét ismerhetjük fel.

Maradékai közül az oklevelek csak az egy *Ábrahám* comesről emlékeznek, állítja ugyan Szirmay, hogy egy Jakab nevü fia is létezett volna, ki midőn Pál tárnokmester Chehi nevezetű földjét el akará foglalni, annak fejét vette:[1] erre vonatkozólag azonban én semmit sem találtam, és nincs nyoma annak, hogy Ábrahámon kívül több fia lett volna. — Általában tapasztalhatjuk, hogy a Panyit vonalán egészen a XV. századig csak egyes személyek tünnek fel, s ennek okát nem a csekély számban fenmaradt oklevelekben találjuk, de tényleg úgy volt, s csak így magyarázhatjuk meg azt a különben nem gyakori jelenséget, hogy a XIII. század első felében élő ős atya egyetlen család alapítója lett, mert ha nevezett Panyitnak csak két fia is maradt volna, akkor ezektől a legnagyobb valószínűség szerint legalább is két külön család származik, esetleg több is, mint a Káta nemzetségnek egy más ágazatáról alább tapasztalni fogjuk.

Ábrahám 1271-ben V. István királytól Receh és Kostatun nevezetű földeket nyerte adományul,[2] majd IV. László megtekintvén hű szolgálatait, Gyele szolnoki várjobbágy és Gábor hadnagy *Csen* és *Ülmez* nevü puszta földjeit ezek magvuk szakadtával neki adományozza s a váradi káptalan által be is vezetteti e jószágok birodalmába.[3]

1277-ben egyrészről Ábrahám és felesége, másrészről apósa, Gothard comes, s ennek neje a váradi káptalan küldötte Wyda kanonok előtt kölcsönösen egymás javára végrendelkeztek, midőn is Ábrahám comes arra az esetre, ha feleségénél előbb halna meg, Cháhol, Sceke, Kenem és Árutlon-hyda nevü jószágait annak hagyományozza. Pár év múlva meg is halt, de időközben fia születvén, jószágait ez örökölte, s a

[1] Az oklevél eme szavai, hogy a várjobbágyok felajánlják a földet «Ponetho iam dicto tanquam *affinitate coniuncto*», csak a szomszédságot, nem pedig a sógorsági, vérségi viszonyt jelentik.

[2] Wenzel: Árpád-kori új okmánytár XI. 310. l.

[3] Már itt *Panyit* kizárólag a szomszédságra hivatkozik.

[4] Wenzel i. m. VII. 77. «licet ipsa terra matri Pouse et Laurencii pro sua dota data fuerat, quia tamqam detentrix furum, filiorum scilicet suorum, qui sicut prædiximus in furti crimine fuerint convicti, deprehensa fuit. . .»

[5] U. o.

[1] Szirmay Antal: Szathmár vármegye esmérete II. 129.

[2] Szirmay A.: i. h. II. 108. — Szirmay közlései a legnagyobb kritikával használandók fel, én is csak ott fogadom el hiteles kútfő gyanánt, hol adatai más oklevelekkel, az ismerős körülményekkel egybehangzanak, vagy legalább is nem mondanak ellent azoknak.

[3] Wenzel i. h. IX. 123. «inspectis fidelitatibus et serviciis Comitis Abraam filii Ponith de genere Kata.»

szerződés valószínűleg minden érvényét elvesztette.[1]

Ozvegye 1284-ben kiskorú fia, *Péter*, nevében megjelent IV. László király előtt, kérvén, hogy elődjének Receh és Kostatun földekről szóló adománylevelét erősítené meg, mit ez teljesített is.[2]

Péterről puszta nevén kívül alig tudunk egyebet, állítólag Chahul-monostora nevű birtokáról írta magát, de életviszonyai teljesen ismeretlenek előttünk,[3] az oklevelek jobbára csak halála után említik s egyetlen fia:

I. János, kit az oklevelek *Nagy*-nak neveznek, megalapította a cháhol-monostori Cháholyi családot, mely fiu ágon a XVI. században enyészet el.[4]

Első ízben az 1323. esztendőben van róla emlékezet, midőn Fülöp nádor felszólította őt, hogy Chizer fiának Andrásnak hatalmasul elfoglalt jószágait adja vissza. János úr, midőn a nádor levele Szatmár vármegye közgyülésén előtte felolvastatott volna, illendő becsülettel hallgatta, azonban azt felelte, hogy ajándékképen ugyan a nádor kedvéért bárkinek is megeresztené azokat a jószágokat, de ha követelik tőle, törvényre bizza a dolgot.[5] Alig mutatkozik ily bőkezűnek s alig mer szembe szállani a nádorral, ha törvényes igazai nincsenek a szóban forgó birtokhoz, melyeknek, úgy látszik, érvényt is tudott szerezni, mert 1341-ben Drugeth Vilmos nádor által Szatmár- és Ugocsa vármegyék részére Gelényesen tartott gyűlésen az említett megyék szolgabirái és a jelenlévő nemesség egyértelemmel igazolták, hogy a Kraszna vármegyében fekvő *Chizer* jószág, az ő örökös birtokát képezte.[6] Ezt megelőzőleg azonban már megszerezte rokonától Thunyoghi Mihálytól a Szatmár megyei *Tunyog* helység felét, melynek átadásáról Károly király 1335. okt. 31-én ünnepélyes oklevelet is állított ki,[1] s fiai közül:

II. János 1381 körül, úgy látszik, mag nélkül halt el,[2]

Sebestyén ellenben, miután már testvére javait is örökölte, hosszú élete alatt nagy vagyont gyűjtött, s megvetette alapját maradékai gazdagsága- és előkelőségének. — Konok perlekedő, és kortársaihoz hasonlóan féktelen, erőszakoskodó ember volt, ki minden módot fölhasznált jószágai szaporítására s nem riadt vissza hatalmaskodástól, vérengzéstől, ha érdekei vagy szenvedélyei úgy hozták magukkal. Birtokos társaival, a Kállay-, Buthkay-, Drágffyak — illetőleg ezeknek ősével, Báthori, Domahidy, Rosályi Kun stb. családbeliekkel örökös harczban, viszálkodásban állott;[3] s 1390 körül történt halála után[4] Dénes, György és István nevű fiai közül ez utolsó terjeszté tovább a maga nemzedékét, s utódjai az ország legfőbb családjaival sógorosodva (Bánffy, Perényi, brebiri Melith, Pálóczy, Ráskay, Károlyi stb.), kedvező viszonyok, szerencsés házasságkötések által gazdagság és előkelőség tekintetében a Cháholyi nevet magasra emelték.[5]

Nem czélom ez alkalommal a család történeteivel behatóbban foglalkozni, mely önálló tanulmány tárgyát bátran képezhetné, de mielőtt áttérnék a *Káta* nemzetségnek egy másik ágazatára, az előadottak könnyebb áttekinthetése czéljából, de teljesség okáért is szükségesnek tartom leszármazásukat ide igtatni, a XIV-ik század végeig:[6]

[1] Szirmay i. h. 107.

[2] E jószágok még a XV. században a Cháholyiak tulajdonát képezték, s a legnagyobb valószínűség szerint Szatmár, vagy Közép-Szolnok területén feküdtek, ma azonban nyomukat sem találjuk.

[3] Szirmay i. h. v. ö. Nagy Iván: Magyarország családai. III. k. 62. l. (Wagner Mss. tom. LXX.) Anjou okmtár. III. 9. stb.

[4] Leleszi országos levéltár, fasc. 22. nr. 33.

[5] Szirmay i. h. 42.

[6] U. o. 119.

[1] Szirmay i. h. és Nagy Iván i. m. — Tunyog mindvégig a Cháholyiaké volt.

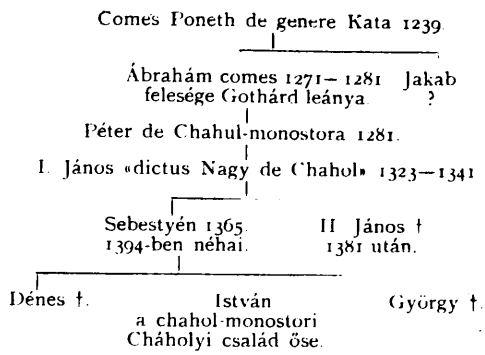
[2] Leleszi convent levéltára, fasc. 22. nr. 33. v. ö. Nagy Iván.

[3] Nagyszámú oklevél Leleszen; fasc. 35. nr. 7., 36. nr. 8., 10. nr. 5., 22. nr. 10. stb.

[4] 1394-ben már mint *néhai*-nak fiai perlekednek Balk és Drágh máramarosi főispánokkal. Lelesz. fasc. 35. nr. 7.

[5] V. ö. Nagy I. Szirmay és a leleszi convent adatait; midőn Cháholyi János 1429-ben Zsigmond királytól összes javaira új adományt nyer, a többek között *Panyith* Szolnokban, Magyar-, Oláh-, Középső- és Monostoros-Cháholy, *Rechk* és *Kastatun* (Szirmaynál Receh és Kostatun) földek is említtetnek. — Szirmay állításait a leleszi levéltár adatai rendben igazolják ad C. 98, 1429.

[6] E leszármazást a már idézett oklevelek támogatják, kiegészítése a leleszi levéltár segítségével könnyen eszközölhető.



Most tehát elérkeztünk a Káta nemzetségnek ahhoz az ágazatához, melynek alapítója *Raphael* volt, ki a legnagyobb valószínűséggel a XIII. század elején élhetett, én legalább azt a Raphael comest, ki a Szatmár vármegyében fekvő Mikola föld határjárásával 1215-ben, mint szomszéd birtokos többször említtetik,[1] vele egy személynek tartom. — Az ismeretes birtokviszonyok megerősítik a föltevést, az időre nézve pedig irányadó lehet az a körülmény, hogy 1261-ben mint fia, *Gábor* mester, mind unokája, Raphael, vagy mint egykorú oklevelek nevezik, *Rofoyn*, meglett, sőt élemedett korú emberek voltak.

Raphael ősi birtokai Szatmár-, Bereg-, Ugocsa- és Bihar vármegyékben feküdtek, melyeknek első felosztása tudtunkra 1261-ben történt, midőn István királyi herczeg és erdélyi vezér előtt fia Gábor s unokája Rofoyn, kinek atyja Tamás volt, választott bíróság közbe jöttével úgy egyeztek meg, hogy *Lázár* föld (ma Lázári helység Szatmár vármegyében) Gábornak, *Sár* és *Homok* (Szatmárban) pedig Rofoynnak jutott, Mixi, Babun, Ewsi, Pazab nevű birtokokat, valamint 8 ekényi földet Pop területéből közösen fognak használni, szolgáik- és szabadosaikra nézve a régi osztályt érvényben tartják. Kiköttetett ez alkalommal az is, hogy Gábor mesternek szerzett vagy adományos jószágai osztály alá soha sem eshetnek.[2]

Ebből az oklevélből is láthatjuk, mily előszeretettel ragaszkodtak a nemzetségek tagjai az osztatlan közös birtokláshoz s annak daczára, hogy az elsorolt jószágok közül Mixi (Mykusi föld) Szatmárban, Ősi és Pozub Biharban.[3] Pop (jelenleg Márok-Papi Beregben, Bábony pedig Ugocsa vármegyében feküdtek, mégis közösnek hagyták azokat, s úgy látszik egyedul állandó lakhelyüket tartották szükségesnek föltétlen tulajdon joggal birtokolni.[1]

Nyilván való dolog továbbá az is, hogy a jelenlegi osztály tárgyát képező jószágok egy régibb osztozkodásból maradtak fenn és Raphael ágazatának összes vagyonát koránt sem képezték, — de fokról-fokra, a mint az osztatlan közös birtoklás mindinkább kisebb terjedelmű javakra szorítkozott, olvadt le az ennyire. Azt is tudhatjuk előre, hogy a most közösnek hagyott javakon a nemzetség tagjai időmúltával, ha a szükség úgy hozza magával, ismét osztozkodni fognak, de nem jut eszünkbe ebből itélni meg a Káta nemzetség ez ágazatának vagyoni állapotát. — Általában az osztozkodásban szereplő javak kisebb nagyobb terjedelméből nem vonhatunk helyes következtetést az illető nemzetség vagyonosságára, mert igen gyakran annak az osztozkodásnak tárgyát, melyről oklevelünk maradt fenn, az ős jószágoknak csak egy töredéke képezi, jelen esetben pedig Gábor és unokaöcsese perlekedtek az elsorolt birtokok felett s így az említett 1261. oklevél inkább pöregyezségnek mintsem nemzetségi osztálynak tekinthető.

Raphaellel többé nem találkozunk, Gábor vagy Gabrián mester azonban még 1268-ban mint *Vasvári* föld szomszéd birtokosa említtetik,[2] de, úgy látszik, rövid idő múlva meghalt, mert 1274-ben már fia, *II. Tamás*, neve tünik fol az oklevelekben.

Foglalkozzunk elsőben is a Gábor ágazatával, bárha ebben az időben még nem történt meg a Káta nemzetség Tamás- és Gábortól származó tagjainak teljes különválása, s a nemzetségi kapcsolatot a közös birtoklás sértetlenul fentartotta.

II. Tamás, nemzetségének egyik legerőteljesebb alakja. — Hadra termett, vitéz ember, s

[1] Szirmay. i. m. 289.

[2] *A gróf Zichy család okmánytára*. I. k. 11. l. Az oklevél *Zoloch* (Szalacs?) 1261. jul. 5-én adatott ki.

[3] *Ősi* a Körös, *Pozub* a Tisza mellett feküdt.

[1] Az oklevél nem említi, hogy nevezettek a *Káta* nemzetségből származtak volna, mi annál jellemzőbb, mert igen fontos dolog, ős javakon való osztozkodás forog fenn, de a két egyén leszármazása kétségtelen volt s a közös vagyonhoz való igényeiket bizonyítani nem kellett, szóval a szükség nem indokolta a nemzetségi jelző használatát.

[2] Wenzel i. h. VIII. 198.

igen korán kitünteti magát a IV. Béla és fia, István között dühöngő pártharczok idején, természetesen mint az ifjabb király híve, kinek a legválságosabb napokban is hű követője volt s a fekete-halmi vár ostromlása alatt, midőn Istvánt pártfelei cserben hagyták — nem csekély érdemeket szerzett magának.[1]

Trónra jutva István nem feledkezett meg hű szolgálatairól és vitézsége jutalmazásául az Ugocsa vármegyében fekvő Kökényesd földet adományozta neki.[2] Tamás azonban még fiatal ember volt és korántsem vonúlt vissza a hadi élettől, de István halála után Kun László zászlaját lobogtatá s mint ennek egyik hadvezére az Ottokár cseh király elleni háborúkban vitézkedett s Henrik bánnal együtt Morvába törvén, a Laa vára alatti ütközetben tünteté ki magát (1273). Midőn pedig a közbejött események következtében a hadviselés egy időre szünetelt, Tamás, a kor szokásaihoz híven, nem mulasztá el hadi érdemeinek illendő megjutalmazását szorgalmazni. — 1273-ban tehát két rendbeli kéréssel járúlt a királyi udvarhoz, először is átíratta és megerősíttette V. Istvánnak Kökönyösd adományozásáról szóló levelét, s aztán fölkérte magának az ezzel határos *Halmi*[3] nevű földet, melyet a király, illetőleg a még gyermek László nevében intézkedő kormánytanács neki ajándékozva, erről ünnepélyes oklevelet állíttatott ki.[4]

Tamás tehát Ugocsa vármegyében kezdé csoportosítani jószágait. Halmi és Kökönyösd határa abban az időben roppant terület volt, ezenkívül bírta még Bábonyt, melynek régi területe a később ott alakúlt 4—5 község határában oszlott meg. — Legszívesebben tartózkodott itt, midőn a harczi lárma kissé csillapúlt s a vitézeknek alkalmuk nyilt, szomszédjaik- és osztályos atyafiaikkal torzsalkodni, megvetvén alapját a néha évszázadokig tartó határvillongási pereknek. Tamás úr is hasonló foglalkozás közben tölté a béke és nyugalom napjait, mert Ottokár leveretése után nem volt több dicsőséges hadjárata a lázongó vérű ifjú királynak, Tamás pedig az öldöklő polgárháborúktól a mint látszik távol tartá magát, de mint jó katona, hogy a folytonos belharczok közepette, az elszaporodott rablók és fosztogatók ellen családjának és javainak biztonságot szerezzen, a Bábony határában emelkedő bércztetőn erősséget rakatott, melyet aztán nevéről *Tamás várának* kezdtek nevezni s az alatta elterülő falu, mely pár évtized alatt keletkezett, ma is *Tamás-Váralja* nevet visel.[1] Ebbe vonúlt meg később mint öregedni kezdő vitéz, de minthogy Bábony, a már említett több jószágokkal együtt még a *Káta* nemzetség osztatlan birtokát képezte, előbb a tulajdon jog megszerzéséről kellett gondoskodnia.

E végből 1284-ben rokonait, Tamást és Pált, a kik atyja többször említett Rofoyn nevű unokatestvérének fiai voltak, a váradi káptalan elé idéztette, s velük a váradi püspök, Rofoyn bán,[2] Péter comes, a Dorog fia, Lukács a Sem fia, valamint Mikó mester és Gogán bán, mint választott birák közbe jöttével a következő egyességre lépett.

Az 1261-ben közösnek hagyott jószágok közül Bélpozob (Pozub) és Ösi Biharban, valamint a Szatmár megyei Mikusi föld fele *Tamásnak* és *Pálnak* jutott.

Papi, Bábony és Mikusi[3] hasonfele a *Tamás*

[1] A fekete-halmi vár ostromát Gyárfás István (Jász-Kunok története II. 293) a Fejér által közlött oklevél ellenére teljesen indokoltan 1265 előtti időre teszi, Szalay véleménye szerint 1262-ben történt az, hasolóképen nyilatkozik Horváth Mihály is. — Az ott harczoló Tamásnak bizonyára legalább is 20 esztendősnek kellett lennie, s így 1240 táján születvén, minthogy atyja *Gábor* kisebb fiú volt, nagyatyja *Raphael* csak hozzá vetőleges számítás szerint is, az előbbi század szülötte.

[2] «Terra Kukynus in comitatu de Ugucha». *Zichy okmánytár* I. 34. «pro multiplicibus eiusdem serviciis in Feketeuholm fideliter impensis etc.«

[3] Ma Halmi város Ugocsa vármegyében.

[4] Az adománylevél kivonata így hangzik: . . presertimque eiusdem miliciam quam nostro tempore sub castro Loawa contra hostilem Regis Boemorum turmam facie ad faciem dimicando triumphum exercuit iusto cordis libramine recensentes ut eiusdem de strenuo reddamus magis strenuum etc. etc. *Zichy okmánytár* I. k. 36.

[1] A vár egy 1379. oklevélben «*castrum Babun*» nevet visel, de a falu megőrizte 600 esztendőn keresztül alapítója emlékezetét.

[2] Ez állítólag szörényi bán volt, s a *Káta* nemzetségből származott (*Pesty Fr.* A szörényi bánság története), mit azonban minden utánjárásom daczára sem sikerült bebizonyítani, jóllehet nagyon valószínü dolog. — 1311-ben *Dózsát*, mint legközelebbi rokonát, fiává fogadta, mely alapon a Zichy okmánytár tudós kiadói e nádort is a *Káta* nemzetség tagjának tartják.

[3] Az oklevél szerint Lázár és Vasvári helység között terül el.

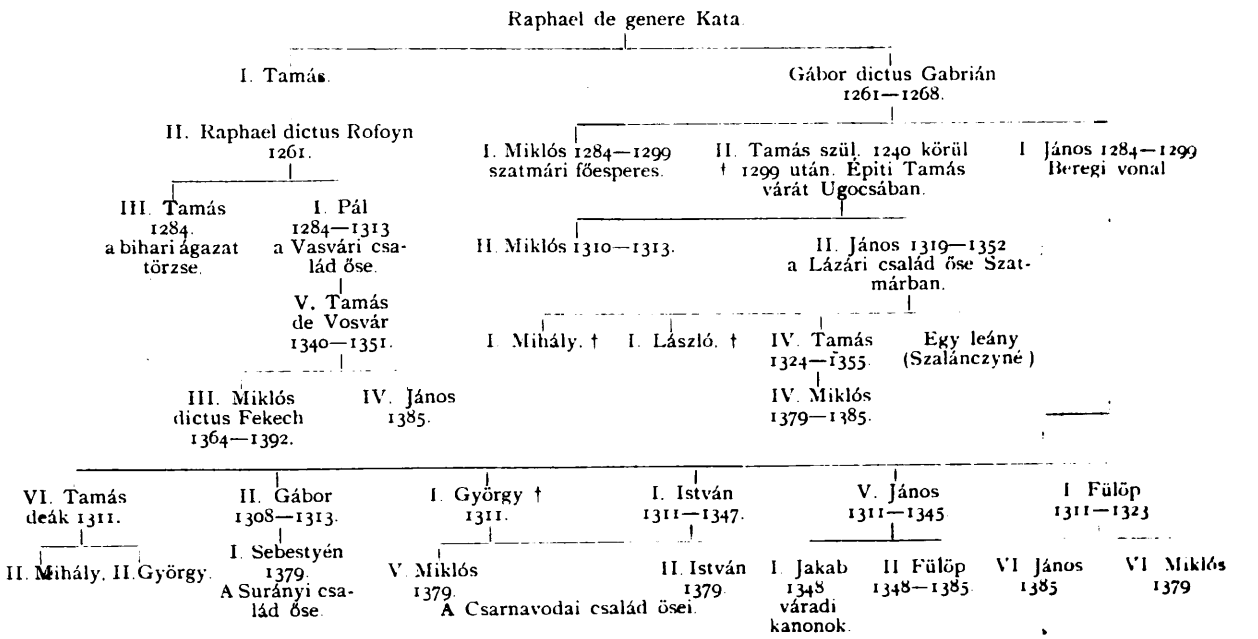
mesteré lett; minthogy azonban ő a várhoz tartozó területet osztály alá bocsátani nem volt hajlandó, megbecsülték a bábonyi hegyet 40 márkára és a Rofoyn fiait illető 20 márkában Tamás *Kyu(kül)-pozob-teleke* nevű szerzett földjét és *bél-pozobi* örökös jószágát engedte át.[1]

Ez osztozkodás után nem volt többé a *Káta* nemzetség Raphaeltől származó ágazatának közös vagyona, Rofoyn fiai Szatmár- és Bihar vármegyékben alapítottak családot, a Gaborján maradékai pedig jóllehet időnként Szatmár vármegyében is laknak, de Ugocsa-, illetőleg Bereg vármegyében terjesztették tovább nemzedéküket. — Idők folyamán azonban adás-vétel, elzálogosítás stb. következtében birtok viszonyaik oly bonyolultakká váltak, hogy alig lehet rajtuk eligazodni, és mert — mint alább látni fogjuk — Tamás mesternek az 1284-iki egyezségben valószínüleg kiskorúságuk miatt nem említett Miklós és János nevű testvérei is voltak, kiknek maradékai mihamar elszaporodva több felé ágaztak szét: szükségesnek tartjuk mindenek előtt leszármazásukat állítani össze, hogy az olvasó a gyakran ismétlődő keresztnevek között, a genealogia tekervényes utain könnyebben eligazodhassék. — Tudjuk azt is, hogy bár hitünk szerint minden rendelkezésünkre álló eszközt fel is használtunk, mégis hézagos képet fogunk nyújtani, épen azért előre kijelentjük, hogy bárminémű helyre igazítást, vagy pótló adatokat köszönettel fogunk venni.

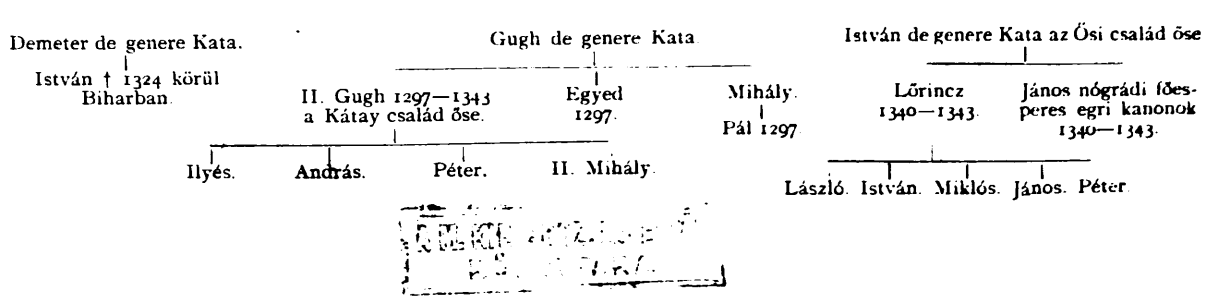
Raphael ágazatán tehát a következő leszármazás állapítható meg:

[1] Itt már többször mondatik, hogy az osztozkodó felek de *genere Kata* származtak.

I. TÁBLA.



II. TÁBLA.



Sajátságos az, hogy a nemzetségnek Panyit és Raphaeltől származó ágazatai között, századok leforgása alatt egyetlen érintkezési pontot sem találunk, a Cháholyi család merő idegen ezekre nézve, még csak nem is perlekednek, egymásba sem házasodnak, s valószínűleg az egy őstől való származás tudata sem élt már közöttük. — Érdekes azonban, hogy a Raphael ágazatának utolsó tagja Surányi Gábor, a Cháholyi Péter unokáját Prépostvári Borbálát vette nőül, ez azonban az általunk tárgyalt időszakon már kívül esik. — Az egy őstől származó családok tehát még egyszer sírjuk szélén ismét egyesültek, de a XVII-ik század hajnala már megfordítva találta a czímert sírboltjuk felett. — A Káta nemzetségnek [1] fiú ágon nem volt több képviselője.

Vegyük föl tehát ismét az elejtett fonalat II. Tamással, ki az 1284-iki osztozkodás után szomszédjaival a Guth-Keled nemzetség tagjaival került pörpatvarba, mely változó szerencsével folyt egy századig, s legfőbb oka volt annak, hogy Tamás maradékai csaknem koldusbotra jutottak, alig három ember-öltő alatt.

A pör megkezdésére, melyet eleinte testvéreivel együtt közösen folytatott, az szolgáltatott alkalmat, hogy midőn Aladár ispán, a Kisvárdai család őse, *Surány* nevű Bereg vármegyei földjének határait járatta volna, Tamás nem csak meghiúsította azt ellentmondásával, de a váradi káptalan küldötteinek jelentése szerint, surányi birája és a jobbágyok Aladárnak jószágait elpusztítva, a határjeleket is lerontották.[2] Majd midőn Aladár be akará magát vezettetni említett birtokába, Tamás és népei ismét ellenszegültek s az egri káptalan küldötteinek eredménytelenül kellett haza térniök.[3] Még az ebből származott pör véget sem ért, midőn a szomszédos *Márk* birtok szolgáltatott alkalmat a további viszálkodásra. — Aladár ugyanis azzal vádolta Tamást és testvéreit, hogy a jószágot tőle erővel elfoglalták, minthogy azonban a Gábor fiai Márkot örökös birtokuknak mondották, állítván, hogy Aladár csak zálogban bírja azt tőlük, a Czégény-monostorban összeült választott bíróság akkép ítélt, hogy Aladár nemzetségének tagjaival együtt esküvel bizonyítsa, hogy Márk nem zálogos de ős birtoka.[1] Ugylátszik azonban erre nem volt hajlandó, vagy talán közbe jött halála miatt maradt el a dolog; annyi bizonyos, hogy a pör tovább folyt, míg végre az egri káptalan előtt megjelentek egyrészről Aladár fia, László, Prywárt (Pelbárt) testvére nevében is, másrészről Miklós szatmári főesperes, mint Tamás és János testvéreinek megbizottja, s letevén minden további perlekedésről, barátságos egyességre léptek.

Ez egyesség értelmében Márk birtok határai a perlekedő feleknek esküvel erősített bevallásai után fognak megállapíttatni, s ha a Papi és Fejérche falvak felőli részre az Aladár, a nyugati határokra pedig Gabrián fiai leteszik az esküt, — átadatik kinek-kinek az illető föld örökös tulajdonául, — Surány birtokot pedig két egyenlő részre osztják s a felek hasonlóképen esküvel tartoznak erősíteni, hogy a meghatárolt területek örökségüket képezik.[2] Midőn a kitüzött határnapra a káptalan küldöttjei megjelentek s Márk határait az előre megállapított módozatok mellett bejárva Surány földhöz érkezének, a felek egyértelemmel kijelentették, hogy az esküt félre teszik, de a nyugat felőli résznek Aladár fiai, László és Pelbárt, — a keleti résznek pedig Gabriánnak Tamás és János nevű fiai békés birodalmába lépnek. Minek következtében a káptalan az iktatást teljesítette.[3]

Könnyen megállapíthatólag a Káta és Guth-Keled nemzetségek Bereg vármegyei birtokai között a gyakran említett földek képezték a határt, s hol egyik, hol másik fél csatolva azt a maga jószágaihoz, természetesen örökös villongás tárgyául szolgáltak a szomszédok között. Láttuk az 1261-iki osztozkodásnál, hogy Papi föld, illetőleg 8 ekényi (körülbelül 1200 hold) annak területéből a Káta nemzetség örökségét képezte, de Surány falu, és Márk birtok nevével most találkozunk elsőben, és vagy bizonyos régibb viszály következtében jutott a Gabrián vonalára, vagy maga szerezte azt, s így nemzetségének más tagjai nem tarthattak hozzá igényt. — Az a

[1] Az általunk ismertetett ágazatokat értvén.
[2] Zichy okmánytár I. 46.
[3] U. o. I. 57.

[1] Zichy okmánytár. I. 65.
[2] U. o. I. 91.
[3] U. o. I. k. 92.

körülmény azonban, hogy Márkot s az Egyházas-Surány falu határában elterülő Surány földet a Guth-Keledek is maguknak követelték, de levelei egyik félnek sem voltak, arra enged következtetnünk, hogy mint lakatlan területek alkalmasint elbirtoklás által jutottak az illetők tulajdonába, tőlük nyerték első kulturájokat, mely aztán a tulajdonnak jogczíméül szolgált.

Tagadhatlan, mint alább látni fogjuk, hogy Bereg- és Ugocsa vármegyék rengeteg erdőkkel borított földjére a Káta nemzetség megtelepedése nagy átalakító hatással volt. Várakat, községeket alapítottak, benépesítve a mongol pusztítás óta lakatlan földeket, úgy hogy méltán sorozhatjuk őket e vidék civilisátiójának úttörői közé.

A most előadott 1299-iki egyesség után a Gabrián fiaival többé nem találkozunk okleveleinkben, sőt Miklós főesperes már ott sem fordul elő, pedig ha életben van, valószínűleg érvényesíti a maga jogait. A XIII-ik század utolsó tizedében Ugocsa-, Szatmár és a szomszédos vármegyék folytonos harczok színhelye voltak, itt az Ubulfi testvérek, Ungban és Beregben a nagyhatalmú Omode nádor gyüjté maga körül a nemességet, s ily körülmények között a Gabrián fiai sem vonulhattak teljesen vissza, pártállást kellett foglalniok kétségtelenül. — Erről azonban semmi közelebbi tudomásunk nincs, pedig Tamásról, ki nem rég diadalmas hadsereget vezényelt, alig tehetjük föl, hogy távol tartotta volna magát a mozgalomtól, már akár a király oldalán a lázongók ellen, akár a pártosok között, ha mint kortársai között számosan — önérdekét többre becsülte a fejedelem iránt való hűségnél. — Mint Tamásvárának ura, jóllehet ez az erősség nagyobb stratégiai fontossággal nem is bírt, magában véve is jelentékeny egyéniség volt, mert az akkori ostromszereket tekintve, egy bércztetőn álló vár csaknem bevehetetlen volt, s a környék lakossága bizonyára a várbirtokos pártján állott. — Mindezek daczára azonban egyetlen emlékünk sem maradt fenn szereplése felől s az 1299-iki oklevélben a testvérekről — legalább tudomásom szerint — utoljára tétetik említés.

Lássuk tehát utódaikat:

II. *Tamásnak* két fia maradt: Miklós és János.

I. *János*, Gábor, György, István, János, Tamás deák és Fülöp nevű fiakat hagyott maga után s közülök Gábor nemzedékét a XVII-ik századig kiterjesztette.

Tamás fiai közül II. Miklós volt az idősebb, kinek emlékét egyetlen oklevél tartotta fenn. Történt ugyanis, hogy II. János Gábor dictus Gabrián) nevű fiától a szatmármegyei Lázár helységben fekvő birtok részét bizonyos *Hatvan* vármegyei nemes ember részére törvényesen el akarták foglalni, a mikor is Miklós magához váltotta azt 50 márkáért, sőt tekintetbe vévén unokatestvérének nyomorúságos állapotát, hogy nevezett jószágot háboríthatlan békességben birhassa, a becsü összeg felett még 50 márkát ajándékozott neki; s minthogy Lázár helységnek többi része különben is az ő tulajdonát képezte, 1310-ben Kopasz nádor parancsa mellett a váradi káptalan által be is vezetteté magát annak birodalmába.[1] Élt még 1313-ban,[2] de, úgy látszik, rövid idő mulva magtalanul halván el, jószágait testvére, II. János, örökölte.

II. János tehát, ki eleinte Ugocsa vármegyében lakott, ős jószágain kívül az atyja által szerzetteket, nevezetesen Halmit és Kökönyösdöt, nem különben Pázsit falut, mely időközben települt, egyedül birtokolta, s 1319-ben ezeknek és Bábonynak határait járatta, elkülönítvén azokat a flandrok által benépesített Ardó és Nagy-Szász (ma Szászfalu) királyi birtokoktól.[3] E határjárásnál királyi ember gyanánt Sasvári György működött, Tamás ugocsai alispán is jelen lévén.

Minthogy pedig Gábor utódjai ebben az időben már igen elszaporodtak, előállott annak szüksége, hogy az unokák, az eddigelé osztatlanul birtokolt nagyatyai javak felett alkalmas egyességre lépjenek. Ha visszaemlékezünk az 1284-iki osztályra, látjuk, hogy akkor Tamás, Miklós és János nevű testvérei nevében is szerepelt, és Bábony, Papi meg Mikusi földeket, nem a saját, de mind hármuk osztálya gyanánt, mint legidősebb vette kezeihez. Mikusi

[1] Zichy okmánytár. I. 143.

[2] U. o.

[3] *Zichy okmánytár*. I. 163. A főbb határ pontok voltak: Köves-Mál hegy, Urbanus völgy, Nádaskalista, Sumuspothoc, Zekes-Batarchfeu, Lekencse-feu, Punguchfoka, Anduch-potoca, Hydegre, Nogerdeu-orra, Thuruch és Ukurfeu folyók stb.

föld alkalmasint Vasvári vagy a szomszédos Lázár helység határába olvadt, de a bábonyi hegyen épült Tamásvára alatt egy falu keletkezett, — melyből II. János fiai is joggal követelhették a maguk részét. Ott volt ezenkívül Fejérche és Csarnavoda falu Beregben,[1] közös birtokuk, melynek felosztására az 1323-dik év folyamán megjelentek a váradi káptalan előtt, s miután kötelezték magukat, hogy letéve minden per-patvarkodásról, jó szomszédságot tartanak, a következő egyességre léptek:

Papi, Fejérche és Csarnavoda Beregben I. János — már megnevezett fiainak jutott.

Bábony és *Váralja* II. János birtokába ment át, s ezenkívül Lázár, melyet János nagy részben Miklós bátyjáról örökölt ugyan, de még az atyafiságnak is része volt benne.

A bábonyi várhegy közös birtoknak hagyatott.[2] Kinyilváníttatott ez alkalommal, hogy atyáiknak minden más szerzeményi birtoka, bárhol legyen is, osztály alá soha sem jöhet, s a ki közülök ezt az egyességet fölbontani akarná, vagy csak valami kérdéseket is támasztana, «*in pena calumpnie*» marasztaltassék.[3]

Mint ez oklevélből láthatjuk, Tamásvára már ebben az időben elpusztult, később romjaiból újjá épült ugyan, de többé nem régi nevén nevezték s csak az alatta elterülő község őrzi ma is alapítójának emlékezetét.[4] Fejérche, és Csarnavoda is a Gaborján utódjainak köszönhetik létezésüket a legnagyobb valószínűség szerint, jóllehet ez utóbbinak kétségtelenül szláv neve gondolkodóba ejthet bennünket, nem egy régibb telepítvénynyel van-e dolgunk? Annyi tény, hogy a határában lévő Csarnavoda folyó már 1282-ben említtetik s nem valószínű, hogy a Káta nemzetség földesurasága alatt élő magyar ajkú népesség nevezte volna ekkép a községet, melynek első okleveles nyoma tudtommal csak 1311-ből való.[1]

Ugyancsak a mondott 1323-ik esztendőben Péter erdődi ispánnal perlekedett II. János, mivel a Lázár, Darócz, Balasér és Keech (?) Bábony nevű jószágait, mint koronajavakat elfoglalta tőle. Az ügy Károly király elébe került, ki is a váradi és egri káptalanokat bízta meg annak megvizsgálásával, melynek küldöttei aztán a szatmár városi, ardai és szászi polgárokat, ezenkívül Ugocsavármegye négy szolgabiráját, több nemes emberrel együtt[2] meghallgatván: vallomásaikból kitünt, hogy az elősorolt javak kétségtelenül János örökségét képezték, melyeknek birtokában ennélfogva ünnepélyesen meg is erősítette őt a király.[3]

II. Jánosnak, tehát mint látjuk, nagy vagyona volt, különösen Ugocsa vármegyében, hol Bábony, Váralja, Halmi, Kökényesd, Pásth, s mint később látni fogjuk, Turcz és Keresztúr képezték birtokát, de hosszú élete alatt tökéletesen elvesztegette azt. Konok perlekedő s e mellett könnyelmű ember volt, folytonos pénzszükségben lévén jószágait egymás után zálogosította el, egymásután három-négy pörében marasztalták, mivel a határidőket be nem tartotta s a birságok is nagy összeget képviseltek már, fizetni pedig nem tudván, a felperesek jószágaiból szereztek maguknak kielégítést, úgy, hogy életének végefelé, úgyszólván, mindenéből kibecsülték és lázári udvarházában vonta meg magát. — Rokonai természetesen hasznukra fordították könnyelmüségét és adósságait kifizetgetve, lassanként minden javait magukhoz váltogatták.

Az 1324-ik esztendőt megelőzőleg a Káta nemzetségből származó Benedek fia István maradék nélkül halván el,[4] ősi javait rokonai örökölték. — E javak közé tartozott a Bihar vármegyében fekvő Ősi (Ewsi) föld is, melynek egy része Jánosra szállott,[5] ki is 1324-ben Károly

[1] Jelenleg *Csaroda*, magyar falu, határában folyik a Cserna-voda Feketevíz nevü folyó.

[2] «Excepto loco castri, quod in communi dixerunt se habere.»

[3] «*In pœna calumniæ*» azaz *patvarságban* marasztalják régi törvényeink szerint a csalárd perlekedőt, a ki pört két szín alatt kezd, vagy végső itélet után, konokul ismét megújítja azt. Büntetése, hogy a pört örökké elveszti és 200 frt váltságban marasztaltatik. *Verbőczy Tripart. Pars II. tit. 70.*

[4] Tamás-Váralja Ugocsában.

[1] Zichy okmánytár I. 50.

[2] Guba Péter, Sasvári György, Csomafalvi Beke, Akli Jakab, Dabóczi Domokos stb. Ugocsából.

[3] Fejér, i. m. VIII. 2. 421.

[4] Ez a Benedek talán egy személy volt azzal az öreg főnemessel, ki 1271-ben másokkal együtt esküt tesz arra, hogy mely községek tartoztak az egri püspökségnek tizedet fizetni. Fejér, i. h.

[5] Bihar vármegyében Bunyitay szerint 6 Ősi nevü helység létezett.

király előtt 40 ezüst márkáért s egy Peleuka nevű Derecskéhez közel fekvő pusztáért örök áron eladta azt Ivánka nagy-váradi püspöknek, Róbert Károly komájának és rokonainak,[1] osztályos atyafiai kijátszásával.

Ez után sokáig nem tudunk róla semmit, s midőn nevével ismét találkozunk, Szathmár város polgáraival perlekedik. Történt ugyanis, hogy midőn a város határai az ő Lázár helységétől elkülönítettek volna, bizonyos két ekényi föld birtoklása felett vita támadt a szomszédok között, mindkét fél vitatván ahhoz való jogát. — Végre Pál országbíró elébe vitték az ügyet, ki szabad tetszésükre bízta a perlekedőknek, hogy párviadal, vagy eskü által döntsék azt el. — János úr természetesen az elsőt választotta, de a jámbor polgárok nem akartak bele egyezni, minek következtében az országbíró úgy ítélt, hogy a hány márkára becsültetik a föld, annyad magával tartozzék János esküt tenni, hogy az ő tulajdona és eskü-társai között szomszéd birtokosok is legyenek. — János ettől sem idegenkedett, de midőn az egri káptalan küldöttei Ithmy Ábrahám és Darahi Chák királyi emberek közbejöttével a helyszínén megjelentek, hova már János huszadmagával beállított, mégis csak tanácsosabbnak vélték a dolog békés kiegyenlítését, és felosztván egymás között a vitás területet, annak birtokába egyfelől Szatmár városa, másfelől János határjárás után be is vezettettek,[2] Pál országbíró pedig 1341-ben kiadott oklevele által az egyességet itéletileg megerősítette.[3]

Ez időtájban János a bereg vármegyei Surány birtokán tartózkodott, mely körülmény alkalmat szolgáltatott a Káta és Guth-Keled nemzetségek közötti százados viszály fölújítására. Okot erre ismét a Márk és Surány jószágok határai nyújtottak, melynek következtében Kisvárdai László 1342-ben panaszt emelt a király előtt s a leleszi konvent által idézteté Jánost s ennek Tamás nevű fiát,[4] kik azonban a pör felvételére sem személyesen, sem ügyvédjeik által meg nem jelenve, Dezső alországbíró által a szokott bírságban marasztaltattak el.[5] Egyelőre úgy látszott, hogy a pörnek békés megoldása lesz, mert 1343-ban Miklós nádor előtt János a Várdai László fia egyrészről, Lázári János a Tamás fia[1] másrészről, megjelenvén, előadták, hogy Márk és Surány határaira nézve fenforgó pereket választott bíróság itélete alá bocsátják s a mit ez végezni fog, tíz márka bírság terhe alatt megnyugosznak benne.[2] Ugyanily értelemben egyezett meg János Daróczi Lászlóval is Pete helység iránti perére nézve, melyet az utóbbi örökségeül vitatott, négy békebíró itélete alá bocsátva az ügyet.[3] A könnyelmű ember azonban mind a két terminust elmulasztotta. A kitüzött napon Lónyai Jakab és Kelecsényi Barnabás mint a Várdai család megbizottjai meg is jelentek Márk és Surány helységekben, de Jánost hasztalanul várták, s miután képviseltetéséről sem gondoskodott,[4] az országbíró fiával együtt elmarasztalta őt.[5] Miután ez négyszer ismétlődött és János makacsul távol tartá magát,[6] a nádor 1345-ben a leleszi konvent által Tamás fiával együtt maga elé idéztette őt, s 1347-ben 124 márka bírságban marasztalta.[7] János azonban a fizetéssel sem gondolt, de nem is tudott annyi pénzt előteremteni, s miután időközben a bírság 186 márkára emelkedett,[8] melynek két harmada a nádort mint bírót illette, végre mégis fölkereste Miklós nádort, kérvén őt, hogy miután ezt az összeget képtelen lefizetni, kárpótlásúl hasonló értékű jószágait fogadná el. A nádor nem egyezett bele, de két újabb határnapot tűzött ki, egyszersmind megszabta, hogy atya és fiú mily arányban fizessék a bírságot.

Most tehát két oldalról is szorongatták János urat, s ha a Várdaiakkal szinte ki is tudott volna valamikép egyezni, de a nádor sürgette a maga osztalékát, s nem állott érdekében kíméletet tanúsítani iránta. 186 márka abban az időben a legrendezettebb viszonyok között élő embernek is nagy összeg lett volna, mennyivel

[1] *Anjoukori okmánytár*. II. k. 172.
[2] *Zichy okmánytár*. I. 616.
[3] U. o. I. 621.
[4] U. o. II. 14.
[5] U. o. II. 41.

[1] Hol *de Lázár*, hol *de Surány* néven említik őt, a mint épen egyik vagy másik helyen tartózkodott.
[2] *Zichy okmánytár*. II. 78.
[3] U. o. II. 79.
[4] U. o. II. 112.
[5] U. o. II. 135.
[6] U. o. II. 167.
[7] U. o. II. 232.
[8] U. o. II. 250.

inkább az volt tehát Jánosnak, ki az örökös perlekedés miatt mondhatni mindenéből kipusztúlt, s javainak tetemes részét már zálogba vetette. Ez azonban korántsem volt összes tartozása, sok más bírságban is marasztalták és hozzá hasonló fiainak kötelezettsége is tekintélyes összeget képviselt.

Az 1348-ik év folyamán önhibáján kívül is tetemes károkat szenvedett a szerencsétlen ember. Bizonyos Ugocsa vármegyei Kurum Péter és Zalai Péter nevű nemesek ugyanis jószágára törtek, s két fiát megsebesítvén, öt lovát és nagymennyiségű ingóságait elrabolták. Természetes dolog, hogy ezután még kevésbbé fizethetett, de a mondott esztendőben fölkereste a nádort, s fölmutatván előtte Ugocsa vármegye szolgabírái által a most érintett hatalmaskodásról szóló inquisitiót, arra kérte, minthogy azt az $55^1/_2$ márkát, melylyel Várdai Jánosnak bírság czímén tartozik, lefizetni nem képes, engedje meg a nádor, hogy Balaséri jószágával elégíthesse ki Várdait. Ki is megtekintvén szegénységét, ügyefogyottságát, hajlott kérésére s meghagyta a váradi káptalannak, hogy az esetleg kielégítésül szolgáló jószágot becsültesse meg.[1]

A káptalan a vett parancs értelmében meg is jelent Balasában, s miután János és Tamás nevű fia részét 29 márkára becsülte, át is akará ez adni zálogczímen Várdai Jánosnak. Ekkor előállott a Surányban lakó özvegy Zalanthi (Szalánczi) Jánosné, a Lázári János leánya s fölmutatván az egri káptalan levelét, bebizonyította, hogy a balaséri és surányi részjószágok leánynegyed fejében öt illetik s ellentmondásával a dolgot meghiúsította.[2]

A szorultságában fűhöz-fához kapkodó János ezután csarnavodai jószágát jelölte ki, melylyel azonban szintén nem ért czélt, mert midőn a váradi káptalan Várdai Jánost be akará igtatni annak birodalmába, megjelent a helyszínén Monaki Simon, a nádor szolgája s előadván, hogy a csarnavodai, lázári és halmi jószágok János *Mihály* nevezetű fiának bírságában urát illetik, egyszersmind az iktatásnak ellenszegült.[3] A történtek után nem maradt más hátra, mint hogy a nádor ismét kötelezze Jánost az $55^1/_2$ márkának készpénzben való lefizetésére, ez azonban a határnapot be nem tartva, 1349-ben annak kétszeresében marasztaltatott el.[1]

Ennyi sikertelen menekvési kísérlet után, mégis csak segített valahogy magán János úr, kerített pénzt, nem törődve azzal, hogy mily áron juthat hozzá. A Szatmármegyében fekvő Csaszló helység felét ugyanis András mesternek, a székelyek ispánja s későbbi erdélyi vajdának, ki Laczkfi néven történetünknek ismeretes alakja, 100 márkáért zálogba vetette, azzal a kikötéssel, hogy ha fél esztendő múlva vissza nem váltja, csak 200 márka lefizetése után lesz ismét az övé.[2] Tagadhatlanul szigorú föltétel volt, de úgy maga, mint Tamás, László és Mihály fia nevében is elfogadta, mert már nem tudott hova fordulni. A kapott pénzzel aztán némileg rendezte ügyeit, s úgy látszik, a nádort fizette ki, mert ez többé nem zaklatta. A Várdaiaknak azonban még mindig adósa volt, s végre is rokonai közbelépése vetett véget a pörlekedésnek, de ebből Jánosnak semmi előnye sem származott.

Miklós nádor tehát ismét idéztette Jánost Várdai ellenében, de meg nem jelenvén, az utolsó eszközhöz nyúlt, meghagyva a váradi káptalannak, hogy az ország törvényei szerint nyilvános helyen háromszor *kiáltassa ki* Tamás, Mihály és László fiaival együtt. A meghagyáshoz képest a váradi káptalan küldötte Anarchi László nádori ember közbejöttével Szatmár vármegyében a bátori, Szabolcsban a kállói és Beregben a luprecht-szászi sokadalmak alkalmával mindenek hallatára a nádor ítélőszéke elébe hívta őt, azzal a kijelentéssel, hogy akár megjelenik, akár sem, törvényt fognak látni felette.[3] Ez történt 1351-ben; úgy látszik János úr nem sokáig élte túl a hármas kikiáltás szégyenét, legalább az oklevelek többé nem említik s ennek következtében egész bizonyossággal állíthatjuk róla, hogy meghalt, különben folytatta volna messze szétágazó pöreit, szaporítván a tönkre jutását okozó bírságok összegét. Vagyonát a legnagyobb rendetlenségben hagyta maga után, s

[1] Zichy okmánytár II. 314.
[2] U. o. II. 359.
[3] U. o. II. 365.

[1] Zichy okmánytár II. 374. 397. l.
[2] U. o. IV. 634.
[3] U. o. II. 449.

gyermekeinek alig maradt valamijök, kik nem lévén képesek atyjuk adósságait kifizetni, rokonaikhoz fordultak, hogy az ős jószágok legalább idegen kézre ne jussanak; így legalább egy töredéket meg lehetett menteni belőlük.

II. *Jánosnak*, kit az oklevelek elsőben *Surányinak* neveznek, de élte fogytáig Lázár birtokán tartózkodván, mely talán már az egyedüli volt, hol otthon érezhette magát, *családjában állandósította a Lázári nevet*, mint már említettük is, Tamás, Mihály, László nevű fiai maradtak, s egy leányáról van tudomásunk, ki bizonyos Szalánczihoz ment férjhez.

A három fiú közül csak Tamás terjesztette tovább nemzedékét, a másik kettő mag nélkül halt el.

Már nem volt életben atyjuk, midőn Várdai Jánosnak az Ugocsa vármegyében fekvő kökönyösdi és kereszturi jószágokat ajánlották fel zálog czímén tartozásuk fejében. Az egri káptalan küldöttei Miklós nádor parancsára meg is jelentek Keresztúrban, s a szóban forgó jószágot 35 márkára becsülvén, abba Várdait ellentmondás nélkül be is vezették, de midőn hasonló czélból Kökönyösdhöz érkeztek, megjelent ott Zonga Péter, s maga és testvérei nevében tiltakozott annak becsűje és elfoglalása ellen, állítván, hogy Kökönyösd és Keresztur fele az ő zálogos birtokukat képezik. Ennek következtében az igtatás elmaradt, és Várdai János embere megjelent a Miklós nádor által 1351-ben Szatmár- és Ugocsa vármegyék részére Gelényesen tartott gyülésen, s előadván a történteket, igazságot kért.

De jelen volt e gyülésen Lázári László is, a II. János fia, ki nem tagadta ugyan, hogy ő és testvérei az említett jószágokat zálogba vetették Zonga Péternek, átadván neki az illető kiváltság leveleket; ámde Péter mai napig még egy fillért sem fizetett nekik, sőt a leveleket is magánál tartja. Ezt hallván Zonga, kijelentette, hogy az említett leveleket még a gyülés alatt fölmutatja s igazolni fogja, hogy e jószágok valóban zálogos birtokai. Ez alatt megjelentek a gyülésen Lázári László rokonai, a Csarnavodai és Vasvári családbeliek és előadták, hogy mint osztályos atyafiak hajlandók ugyan Keresztúrt és Kökönyösdöt magukhoz váltani, de nem engedhetik meg, hogy idegen ember tegye oda be a lábát. Miután pedig Zonga Péter a záloglevelet a gyülés végeig sem tudta fölmutatni, Miklós nádor újabb határnapra Budára idézte a perlekedő feleket.[1] Elmúlt azonban két-három terminus a nélkül, hogy az ügy előre haladt volna. Zonga Pál fia, László, az 1353—1355. év folyamán Laczkfi Endre erdélyi vajda oldalánál a lithvánok ellen hadakozott, az ő távollétében pedig a Zonga családbeliek[2] nem tudták vagy nem akarták fölmutatni az okleveleket, a nádor egyre csak halasztotta a pör felvételét.[3] Végre is a Lázári család, illetőleg a Csarnavodai atyafiság javára dőlt az el, mert e jószágokat nem sokkal utóbb az ő kezükben találjuk.

Az 1355. év után II. János fiaira vonatkozólag többé semmit sem találtam, nagy valószínűség szerint tovább is éltek még, de javaikat elvesztegetve, nem perlekedtek, nem volt min osztozniok többé s minthogy közhivatalt egy sem viselt közülök, nevüket az oklevelekben hasztalanul keresnők. Mihály és László, mint már említettük, magtalanul haltak el, III. *Tamásnak* egy Miklós nevű fia maradt, kiben a Lázári család a XIV-ik század végén vagy a következő elején, be is végződött. Vele azonban még találkozni fogunk.

Térjünk vissza most már Gabrián kisebbik fia, I. János, maradékaihoz. Fentebb említettük, hogy 6 fia volt, Gábor, István, Tamás, György, János és Fülöp, kik közül a legidősebb Gábor, dictus *Gabrián* 1308-ban említtetik először.

II. Gábor ugyanis megsokalván atyjának és rokonainak a Kisvárdai családdal folytatott örökös perlekedését, megjelent Beregszászban Jób beregmegyei ispán előtt s ott László mesterrel az Aladár fiával kibékülve, 20 márka bírság terhe alatt kötelezték magukat, hogy letesznek minden további perlekedésről.[4]

Ez mindenesetre dicséretes szándék volt tőle, kár, hogy igen hamar megfeledkezett arról, mert 1311-ben már okot szolgáltatott arra, hogy a Kisvárdaiak egy jogtalan cselekménye ellen ünnepélyesen tiltakozzanak, bárha saját érdekükben is. Gabrián ugyanis nemzetségének Papi birto-

[1] Zichy okmánytár II. 462.
[2] Zonga Péter a *Kaplon* nembeli Vetéssi család öse.
[3] U. o. II. 518. 591.
[4] U. o. II. 119.

kát árúba vetette a nélkül, hogy előbb szomszédjait annak megvételére fölszólította volna. Kisvárdai László és Pelbárt a váradi káptalan előtt óvást emeltek ez ellen, de ugyanazon a napon testvérei is megjelentek ott, és a birtok eladását sikerült megakadályozniok.[1]

Már ezt megelőzőleg egy sokkal veszélyesebb természetű ügybe bonyolódott, mely, a mint látszik, tönkre jutását nagy mértékben elősegítette. Történt, hogy bizonyos Hatvan vármegyei Apród János nevű nemes embert hazatérő útjában elfogatott és 20 márkát érő két lovától megfosztotta. A károsúlt fél Szatmár vármegye alispánja és bírótársai elé idéztette Gábort, hol bizonyos föltételek mellett békés egyességre léptek, kikötvén, hogy a ki azt meg nem tartaná, mint a párviadalban legyőzött fél marasztaltassék. Miután pedig Gábor az egyességet megszegte, Lázári birtokrészét elfoglalták tőle, melyet, mint fentebb láttuk, I. Miklós váltott magához, 50 márkát adván még 1313-ban a becsűösszeg felett szükséget szenvedő rokonának.[2]

II. Gáborral többé nem találkozunk, egyetlen fia, Sebestyén, kiről alább fogunk szólani, a *Surányi* család alapítója lett.

Testvérei közül János, István, Tamás és György az egri káptalan előtt panaszolták, hogy 1311-ben Omode nádor halála után, Mátyás az Agcsi Detre fia, Simon a Guthi Sopron, Miklós a Kissurányi András fia, nagy számú társaikkal fegyveres kézzel Csarnavoda birtokukra törtek, s azt tökéletesen elpusztítván, az ott található ingóságokat felprédálták.[3]

Hasonló eset igen gyakran fordúlt elő abban az időben s ez magában véve nem elégséges arra, hogy a Káta nemzetség politikai pártállására nézve következtetést vonhatnánk belőle. Az bizonyos, hogy az utolsó Árpádhoz híven ragaszkodtak,[4] de hogy az ennek halálával bekövetkezett trónvillongások idején Károlyhoz csatlakoztak-e vagy versenytársaihoz, avagy épen a nagy nemzeti ellenállás talált bennük hívekre? eldönteni alig lehetne. Mind Szatmár-, mind Ugocsa- és a szomszédos vármegyék Róbert Károly ellen küzdöttek, és Kopasz nádor fellázadása után csatlakoztak annak kibontott zászlójához; Ugocsában a nagyhatalmú Tamásfiak egyike, Beke comes, kit nem lehetett sokáig lekötelezni Szőlős város birtokával,[1] Nyaláb várából daczolt a király seregeivel,[2] később azonban önként hódolt vele együtt a környék nemessége s talán a Káta nemzetség tagjai is, a kik, úgy látszik, nem igen voltak áthatva egyik vagy másik ügy magasztosságától s politikai elveiket érdekeikhez alkalmazták. Így gondolkozott különben korukban a legtöbb ember s annál inkább ők, kik a közélettől teljesen visszavonultak s minden tevékenységük a szomszédaikkal való perlekedésben, határvillongásokban nyilvánúlt. Később is, midőn Károly, főleg Nagy Lajos dicsőséges hadjárataiban vagyonszerzésre, magasra emelkedésre oly sok alkalom kinálkozott, e nemzetség tagjai nem léptek ki a falusi nemes egyhangú életéből, mindössze is az egyházi téren tünt fel közöttük egynehány kanonokságig és főesperességig emelkedve. Nem is szaporították ezen az úton egy talpalatnyival sem ősi javaikat, s megelégedtek vele, ha a királyok adományleveleiket átírták s megerősítették.

I. János ágazatát illetőleg különben az oklevelek már sokkal gyérebb számmal maradtak reánk a XIV-ik század első feléből, bár leszármazásukat és birtokviszonyaikat ezekből is megállapíthatjuk. Igen elszaporodva, természetesen sokkal kevesebb vagyonuk volt, mint Tamás utódainak s tulajdonképeni emelkedésük ezeknek romlásával vette kezdetét, de jó gazdák, szerzőemberek voltak, hiában való pereket nem kezdve, legfőbb igyekezetük a Lázári János által elvesztegetett javak visszaszerzésére irányúlt.

I. János fiai közül Gáborról már szólottunk. György fiatalon halt el. V. Jánosnak II. Fülöp és Jakab, Istvánnak II. István és V. Miklós, Tamás deáknak II. György, végre I. Fülöpnek IV. János és VI. Miklós fiai maradtak, kik mindannyian Csarnavoda birtokukról nevezték magukat, de életkörülményeiket földeríteni már nem a jelen szűkebb körű tanulmány feladata s csakis annyiban foglalkozunk velük, a mennyiben czélunkhoz képest elkerülhetlenül szükséges.

[1] Zichy okmánytár I. 131.
[2] U. o. I. 143.
[3] U. o. I. 137.
[4] III. Endre a nemzetség kiváltságleveleit megerősítve, többször hivatkozik hűségükre.

[1] Anjou okmánytár I. 131.
[2] U. o. II. 264.

Említettük már, hogy az 1323-ik év folyamán II. Tamás és I. János utódjai még osztatlanul álló javaik birtoklására nézve örök egyességre léptek, mely alkalommal Papi, Fejérche és Csarnavoda Bereg vármegyében az utóbbiaknak jutott; a mint azonban a nemzetség egyik vagy másik tagja elszegényedett, az atyafiság közül az, a kinek épen módjában állott, magához váltogatta az illető jószágait, úgy, hogy II. Tamás maradékai ismét birtokosok lettek az említett helységekben. Hogy tehát a már igen alkalmatlanná vált közös birtoklásnak egyszer mindenkorra véget vessenek, az érdekelt felek 1348-ban megjelentek az egri káptalan előtt s oly egyességre léptek, hogy Papi, Fejércse és Surány helység fele minden tartozékaival együtt átadatott a Gabrián fiának, Sebestyénnek, a ki ettől az időtől kezdve állandósította családjában a *Surányi* nevet, Csarnavoda, Balasér és Keresztúr fele pedig, ez utóbbi, a mai Nagy-Szőlős határában fekvő szőlőhegyeivel együtt II. Fülöp és testvére, Jakab mester, váradi kanonok osztályrésze lett, mindezeknek hason fele Lázári János és Csarnavodai István fentnevezett két fiának birtokában hagyatván.[1]

Midőn Lázári János és fiainak adóssága annyira felszaporodott, hogy szépszerével többé meg nem menekülhettek, a másik ágon álló atyafiság nem mulasztá el érdekeinek megvédéséről jó előre gondoskodni, mivel pedig János úr, mint legidősebb, a levelek őrzője is volt s azokat még fölmutatni is vonakodott, a rokonság a váradi káptalan elé idéztette őt, törvényesen kötelezvén a családi okiratok közlésére.[2] Ez megtörténvén, minden gondjukat a János által zálogba vetett jószágok kiváltására fordították, s 1352 letevén érette a Várdaiaknak járó bírságösszeget, csarnavodai részét kezükhöz vették,[3] majd Keresztur- és Kökönyösdért a Vetési Zonga családdal perlekedtek, 1364-ben pedig Császlói Székely Tamást idéztették,[4] jogtalan birtoklással vádolva.

Előadtuk ugyanis, hogy Lázári János császlói birtokát 1349-ben Laczkfi András székelyek ispánjának 100 márkáért zálogba vetette, oly föltétel alatt, hogy ha a kitüzött határnapon vissza nem válthatja, a zálogösszeg kétszeresét, azaz 200 márkát tartozzék érette letenni. Gondolni lehetett előre, hogy a mindenfelöl szorongatott ember ily rövid idö alatt nem fogja előteremthetni, a viszonyai között rendkívüli összeget, s miután rövid idö múlva bekövetkezett halálával fiai sem igen gondoltak a jószág kiváltására, Laczkfi András erdélyi vajda az 1358. év folyamán Székely György és Péter bálványosi várnagyainak ajándékozta azt, azzal a kikötéssel természetesen, hogy midőn Lázári János maradékai ki akarják váltani, letévén érte a 200 márkát, minden vonakodás nélkül tartozzanak kezükhöz bocsátani.[1]

Csarnavodai István fiai már a szerződés kötése idején tiltakoztak Császló helység elzálogosítása ellen, majd 1364-ben pörrel támadták meg annak akkori birtokosát, Székely Tamást, mely pör azonban egész 1378-ig elhúzódott. A mondott esztendőben Szepesi Jakab országbíró itélete következtében Csarnavodai István és Miklós, a lehető legkedvezőbb föltételek alatt nyerték vissza a birtokot. A zálogösszeg ugyanis 200 márkára növekedett, míg a Csarnavodaiak — hivatkozva arra, hogy ők annak idején is tiltakoztak Császló elidegenítése ellen — vonakodtak lefizetni ez összeget, s az országbíró az ő javukra döntött. Nevezetesen megbízta a leleszi konventet, hogy alkalmas emberek közbejöttével a helységet minden tartozékaival együtt becsültesse meg s a Csarnavodaiak a 200 márka helyett a becsüösszeg felét lefizetvén Székely Tamásnak, a birtokot haladéktalanul kezükhöz vegyék. Ez oklevél tanúsága szerint Császló határa a mondott időben, a réteket, mocsárokat és legelőket ide nem számítva, 10 ekényi, mintegy 1500 hold szántóföldből állott, volt benne 20 népes, 2 üres jobbágy hely, egy nemes ülés, végre egy romladozó, ódon kőmonostor.[2] Az itt elősoroltak fele birtokáért a Csarnavodaiak 61 márkát tartoznak fizetni, mit azonnal teljesítvén, beiktatásuk is megtörtént.

[1] Fejér Cod. Dipl. IX. 1. 162.
[2] Zichy okmánytár II. 305.
[3] U. o. II. 478. III. 6.
[4] Leleszi konvent. Act. nr. 16. ind. I. C. 6.

[1] Jakab országbíró itéletleveléből. *Zichy okmánytár* IV. 634.
[2] «Unum monasterium ruptum in testitudine eiusdem corpora (sic) absque tectura et campanalibus». U. o. és IV. 68. l.

Ezzel csaknem egyidejűleg ért véget az a hasonlóképen hosszadalmas pör, melyet a Káta nemzetségnek már teljesen külön vált s a Lázári, Csarnavodai és Surányi családokat képező tagjai együttesen folytattak Vasvári Fekech Miklós ellen, illetőleg ennek fölperessége alatt. Fekech Miklós ugyanis követelte tőlük, hogy miután egy törzsből származnak s így osztályos atyafiak, adják ki az ő részét is az ősi javakból. Alperesek nem tagadták ugyan, hogy Vasvári Miklós vérszerint való rokonuk, de el voltak készülve a védelemre s már 1364-ben ünnepélyes alakban átiratván és megerősíttetvén a király által osztályleveleiket, nyugodtan néztek a pör kimenetele elé.

Az ügy végre 1379-ben Szepesi Jakab országbíró itélete alá került, s a kitűzött határnapon felperes személyesen jelent meg és mindenekelőtt a genealogiai kérdést hozta szóvitába. Az ő egyenes őse volt II. Raphael vagy Rofoyn, alpereseké pedig Gábor, mindaketten I. Raphaeltől származva, ki Gábornak atyja, Rofoynnak pedig nagyatyja vala s így maradékaiknak egyenlő részben kellene bírni az ősi javakat, melyből azonban ő, t. i. Fekech Miklós, mai napig sem nyert osztályt. Alperesek — kiknek képviseletében Lázári Miklós, úgy látszik családjának már ez időben egyetlen s talán utolsó tagja, és Csarnavodai Miklós, jelentek meg az országbíró előtt, — mi az egy törzsből való származást illeti, azt föltétlenül helyben hagyták ugyan, de másfelől azt vitatták, hogy Vasvári Fekech Miklós őse Raphael, illetőleg ennek fia Pál, tökéletesen kielégíttettek, s így utódjaiknak semmi igényük sem lehet többé az ősi javakhoz. Mikor pedig alperesek állításuk igazolására előmutatták 1261., 1284. és 1323-iki osztályleveleiket, igazságuk nem csak kétségtelenül kiderült, hanem egyúttal konstatáltatott, hogy Vasvári Fekech Miklós ősei, ha életükben a kötött osztályegyességeket fölbontani igyekeztek volna, minden jogorvoslat nélkül «*in facto calumpnie*» azaz patvarban marasztaltatnak el s ennek következtében osztályban nyert javaikat a pörrel együtt örök időkre elvesztik.

És bár nekünk nincs okunk feltenni, hogy Vasvári Miklós rosszhiszemű perlekedő lett volna, mert igen jól kellett ismernie az ilynemű vállalatok veszélyeit, mindazonáltal az országbíró a legnagyobb szigorúsággal járt el ellene, s nem csak elutasította őt keresetével, de *in poena calumpnie* el is marasztalta; minthogy pedig régi törvényeink szerint a patvarság főbenjáró vétségnek tekintetett,[1] Fekech Miklós jószágainak elvesztésén kivül, sokszor említett őse Raphael fejváltságában is elmarasztaltatott.[2]

Szepesi Jakab országbírónak e sok tekintetben érdekes itéletlevele a Káta nemzetség Gábortól származó ágazatának minden akkor élő férfitagjával megismertet bennünket. A *Csarnavodaiak* számosan voltak, György, István, Miklós, Jakab és János, kik mindnyájan a táblázatunkon szemlélhető I. *Jánostól* származtak; a *Surányi* családot Sebestyén a II. Gábor fia képviselte; végezetre II. Tamás utódjai közül egyedül *Lázári Miklós* nevével találkozunk, mint a ki 1378-ban ágazatának kétségtelenül egyetlen élő tagja. Fekech Miklósban pedig a kiterjedt nemzetség egy oly ivadékát ismerhetjük fel, kinek leszármazásával eddigelé még nem foglalkoztunk, s így szükségesnek látjuk visszatérni az 1284-iki osztálylevélre.

A váradi káptalan előtt kötött egyesség értelmében ugyanis — mint már annak helyén említettük — a nemzetségi birtokok közül Ősi és Bélpozob Biharban, valamint a Szatmár vármegyei Mikusi föld fele a II. Raphael vagy Rofoyn Pál és Tamás nevű fiainak jutott, ki ezen kivül még az 1261-iki osztály alkalmával Sár és Homok hasonlóképen Szatmár vármegyei jószágokat örökölte. Könnyen érthetőleg a Rofoyn fiai sem tarthatták érdekükkel megegyezőnek az osztatlan közös birtoklást s bár osz-

[1] Verbőczi Tripart. Pars II. tit. 70. 71.

[2] . . . . «Nuncque annotatus Nicolaus dictus Fekech actor præmissam divisionem possessionariam inter ipsius et prædictorum in causam attractorum avos et prothavos modo prehabito perhempnaliter factam, *contra obligamen dicti sui prothavi*, qui si tempore vite sue dictam divisionem retractare voluisset: in facto calumpnie de iure convinci potuisset, retractare intendebat . . .» ezért az országbíró felperest keresetével elutasítva: «ipsum Nicolaum dictum Fekech, actorem, pro indebita requisitione predicte possessionarie divisionis et retractari attemptacione prelibate prioris divisionis in emenda omagii seu homicidii predicti Raphaelis prothavi sui nec non estimatione universarum possessionum et possessionariarum porcionum eiusdem convictum fore decernentes atque conmittentes». *Zichy okmánytár* IV. 87. l.

tálylevelüket nem ismerjük, egész bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy már a XIV. században elváltak egymástól, még pedig I. Pál Szatmárban, III. Tamás Biharban és a szomszédos vármegyékben alapítottak családokat.

I. Pál nevével az 1284-iki osztozkodáson kívül 1291-ben találkozunk ismét, midőn a váradi káptalan előtt a Kun László uralkodása alatt nagyhatalmú Kállai Ubulfiak egyikével, Mihállyal, a birtokain okozott kártételekre nézve barátságos egyességre lép,[1] majd 1313-ban a Guth-Keled nemzetség tagjai között felmerült perlekedésnél a Turul és Chanád nemzetségbeliekkel együtt mint választott békebíró szerepel[2] s életben van még 1339-ben is, midőn Tamás nevű fiával együtt Vasvári birtokának határait járatja.[3] V. Tamáson kívül, ki a *Vasvári család* ősatyja volt, úgy látszik több fia nem is maradt; hogy miként jutott Vasvári[4] az ő kezükre, arról az oklevelek nem világosítanak föl bennünket; annyi bizonyos, hogy még 1236-ban a Kaplyon nemzetség birtoka volt, melynek egy ága innét is írta magát, 1268-ban pedig Sándor szörényi bánnak adományoztatott.[5] *Mikysi* föld, mint az 1284-iki sokszor említett oklevél értesít bennünket, Lázár és Vasvári helységek között feküdt, az utóbbival való összeolvadás tehát igen könnyen történhetett, a minthogy a XIV. század első felében el is tünik a Mikusi (eredetileg *Mixi*) név arról a területről és Tamás birtokául kizárólag Vasvári említtetik, mi valószínűleg abban leli magyarázatát, hogy a régi Vasvári a mai *Batiz-Vasvári* területébe olvadt, míg a Káta nemzetség tulajdonát képező Mikusi földön alakúlt község fölvette és megőrizte a *Vasvári* elnevezést.

V. Tamás 1340-ben rokonaival együtt bizonyos Bihar- és Szabolcs vármegyei jószágokon osztozkodik. A Káta nemzetségből származó Benedek fia, István, ugyanis az 1324-ik év körül magtalanul elhalt, s birtokait nemzetségének tagjai örökölték. A rokonság nagyobb fele, a mint látszik, megegyezett abban, hogy e jószágokat bizonyos ideig közösnek hagyják, csak az örökös pénzzavarban szenvedő Lázári János adta el a maga részét titkon Ivánka váradi püspöknek 40 ezüst márkáért, mely vételár nagy kiterjedésü birtokra enged következtetnünk. Az 1340-ik év folyamán azonban István hagyatékán megosztoznak a Káta nemzetség tagjai, mely alkalommal Malomszeg és Ewsi Bihar-, nemkülönben Zám-monostor Szabolcs vármegyei jószágok, most nevezett Tamásnak a Pál fiának, Gugnak a Gergely vagy Gugh fiának, végre János nógrádi főesperesnek és Lőrincznek, a Káta nemzetségből származó István fiainak birtokába mentek által[1] egy a leleszi konvent előtt ugyanabban az esztendoben kötött szerződés értelmében. A váradi káptalan Pál országbíró meghagyására Ujlaki András kir. ember közbejöttével nevezetteket a Bihar vármegyei jószágokba be is vezette, Zám-monostora pedig — talán az érintett 1340-iki szerződés értelmében, melynek részleteit nem ismerjük — Gug fiai, valamint János és Lőrincz testvérek kizárólagos birtokában hagyatott.[2]

Feltűnő, hogy a Káta nemzetségnek I. Gábortól leszármazó tagjai, azaz a Surányiak és Csarnavodaiak nem szerepelnek ez osztozkodásban, mivel pedig kétségtelen dolog — a mint alább kifejtjük — hogy néhai István hagyatékához nekik is örökösödési igényeik voltak, a dolgot csakis úgy magyarázhatjuk meg, hogy Lázári János 1324-ben nem egyedül a maga részét adta el — a mint valószínűbb is — 40 márkáért a váradi püspöknek, de e vételárban az ágazatát illető egész örökség ára benfoglaltatik, mi által János úr rokonainak tagadhatlanul rövidséget okozott, bár ez élelmes emberekről feltehetjük, hogy nem hagyták magukat illő kárpótlás nélkül.

Vasvári Tamásnak az oklevelek János és Miklós nevű fiait említik.

IV. János 1365-ben a leleszi konvent előtt ügyvédet vall, a következő évben pedig az Egri családbeliekkel perlekedik, mivel Egry Imre feje váltságában egri birtokrészét lekötötte volt neki, most pedig nem csak ezt foglalták el tőle, de a Túron lévő malom jövedelmétol is megfosztották.[3]

[1] Hazai okmánytár VII. 217, 371. l.

[2] Anjoukori okm. I. 297.

[3] Szirmay: Szathmár vármegye II. k.

[4] Jelenleg Batiz-Vasvári helység Szatmárban.

[5] Wenzel i. h. VIII. 198. Szent-Márton, Szalka és Kok földekkel együtt. Hazai okmánytár. VI. 30.

[1] Leleszi konvent fasc. 1. nr. 51. (antiquit).

[2] Fejér Cod. Dipl. VIII. 7. 328. l. Ez oklevél az illetőket «*de genere Lacha*» származóknak mondja, mi azonban csak a másoló megbizhatatlanságára vall.

[3] Leleszi konv. fasc. 6. nr. 7. fasc. 7. nr. 20.

Sok baja volt Simon megyesi bán fia Jánossal, kinek jobbágyai és a birtokain lakó oláhok, a mint 1381-ben panaszolja, jószágára törtek s ott temérdek kártételen kívül jobbágyaiból sokat megöltek, sokat fogságra hurczoltak,[1] okleveleit pedig mindenestül elrablották.[2] Ez volt rá nézve, úgy látszik, a legérzékenyebb veszteség, legalább a felett kesergett, midőn nem sokkal utóbb a Csarnavodaiakkal került perbe. Történt ugyanis, hogy alig utasította el az országbíró testvérét, Fekech Miklóst, a Csarnavodai, Surányi és Lázári családbeliek elleni jogtalan keresetével, ő más oldalról támadta meg rokonait, ellentmondásaival meghiúsítván Csarnavodai Jánosnak, Halmi, Váralja, Turch, Pásit, Bábony és vára (a régi Tamásvára) Ugocsa vármegyében fekvő birtokokba való beigtatását, mely jószágok — mint már előadtuk — a Csarnavodaiak által a pazarló Lázár János utódjaitól apránkint szereztettek meg. Vasvári János ugyanis azt állította, hogy az elősorolt birtokok régibb kötések erejénél fogva őt illetik, de mivel jogai védelmére a Széchy Miklós országbíró által kitűzött terminusokon okleveleit fölmutatni nem tudá s végre is 1385-ben a királyné előtt kénytelen volt beismerni, hogy oklevelei többé nincsenek, mert azt a megyesi bán fiának oláhjai elrablották: Mária elutasította őt keresetével s itélete következtében Csarnavodai János a leleszi konvent által most már ellentmondás nélkül bevezettetett a szóban forgó jószágok birodalmába.[3]

Vasvári Tamásnak másik fiáról, Fekech Miklósról, már szólottunk, midőn 1379-ben részt követelt magának a Káta nemzetség I. Gábortól származó ágazatának ősi javaiból, tudjuk, hogy keresetével elutasították. Él még 1392-ben, midőn is mint Vasvári birtokosa, a közte és Simon megyesi bán fia, István, mint Batizháza birtokosa között fenforgó határvillongási pert választott bíróság itélete alá bocsátja.[4]

A Vasvári család a XV. század közepéig virágzott Szatmár vármegyében fiú ágon, ennek kipusztulásával jószágaikat a Csarnavodaiak örökölték, kik közül ketten a két utolsó Vasvári leányt vették nőül.[1]

A most elmondottakkal tehát II. Raphael «*dictus Rofoyn*» ágazatának Páltól származó tagjaival is tisztában volnánk, a nemzedékrendhez eddig kétség nem férhet, a fiúról-fiúra való leszármazás mindenütt igazolható. Nem vagyunk azonban ily szerencsés helyzetben a III. Tamás vonalával s csak következtetnünk lehet, bárha csaknem föltétlen bizonyossággal, hogy az Össi és Kátai családok egyenesen tőle származtak. A nemzedékrend azonban — mit eddigelé sehol sem tapasztaltunk — itt már hézagos s az egyes szálakat összefűzni nem mindig sikerült.

Maga az 1284-iki osztálylevélben említett III. Tamás mindvégig homályban marad előttünk, fiait sem ismerjük, s egyszerre három-négy oly tagja merül fel előttünk a Káta nemzetségnek, kikről csupán birtokviszonyaik után következtethetjük, hogy a Csarnavodaiak, Lázáriak, illetőleg legközelebb a Vasváriakkal közös törzsből származtak.

E következtetésünk pedig legnagyobb részben a már ismertetett 1340-iki osztálylevelen s az ezzel kapcsolatos viszonyokon alapúl. István, a Benedek fia, ugyanis — több okunk van hinni — a Káta nemzetségnek I. Raphaeltől származó ágazatából való, mivel pedig az egy III. Tamáson kívül nemzedékrendjét mindnek kétségbevonhatlanul meg tudjuk állapítani, s ezek között Istvánt hasztalanul keresnők, csaknem szükségképen Tamástól kellett származnia.

Midőn 1340-ben nemzetségének tagjai ősi javain osztozkodnak, ezek között ott találjuk Tamást is, a Rofoyn unokáját, de Lázári János — ki pedig a másik rokonágazat képviselője — már 1324-ben határozottan mondja, hogy a Bihar vármegyei *Ensi* birtokhoz neki István után föltétlen örökösödési igénye van,[2] már pedig sem János, sem Vasvári Tamás nem tarthattak igényt e jószágokhoz, ha István, a Benedek fia, csupán a Káta nemzetségnek s nem egyszersmind az I. Raphael ágazatának tagja. Tudjuk másfelől azt is, hogy Ősi 1284-ben épen Rofoyn két

[1] Lelesz konv. fasc. 22. nr. 23.

[2] L. alább.

[3] Szentgyörgyi Tamás országbíró itéletleveléből. Wissegrad 16° die octavarum diei medii XL^me.

[4] Leleszi konv. fasc. 33. nr. 3.

[1] Szirmay: Szathmár vármegye II. k. 299. Egybehangzólag a leleszi konvent adataival Vasvári Margit és Dorottya férjei Csarnavodai Jakab és Péter voltak.

[2] Anjou-kori okmánytár II. k. 172. l.

fiának jutott, a Vasváriak Szatmár vármegyei jószágokkal elégíttettek ki, III. Tamás maradékai pedig Biharban nyertek osztályt. Önkényt értetődik, hogy míg a közös törzsből való származás tudata általános, a nemzetségi kapocs érvényben áll, az emberek nem lehetnek kétségben azzal, hogy örökösödési igényeiknek hol kell érvényt szerezniök, s bizonyára a Káta nemzetség egy tagjának sem jutott volna eszébe követelni István hagyatékát, ha jogaik védelmére oklevelekkel nem rendelkeznek; de ha Istvánnak közelebbi osztályos atyafiai vannak, vagy talán a Káta nemzetségnek más ágazataival áll szorosabb vérségi viszonyban, ugyan föltehetjük-é, hogy a rokonok ne jelentkezzenek s békén tűrjék, hogy az őket illető javakon idegenek osztozkodjanak? Ott voltak igen közel a Cháholyiak is, közöttük Nagy János, ki minden alkalmat megragadott birtokai szaporítására s bizonyára nem engedi idegen kézre szállni nemzetségi javait, ha sokszor említett Istvánt osztályos atyjafiának gondolja. De alig szükséges e dologra több szót vesztegetnünk s föltétlenül el kell fogadnunk — még a birtokviszonyokra való tekintet nélkül is — hogy mindazok, kik a Káta nemzetségből származó István ős jószágaihoz örökösödési igényt formáltak: az ő nemzetségének s ennek körén belől az ő ágazatának tagjai, s ily módon Lázári János és Vasvári Tamáson kivűl Gog és másik István fiaival kell közelebbről megismerkednünk, annyival is inkább, mert nevezettek nem csupán a Káta nemzetség tagjai, de a tőlük származó családokról is van tudomásunk.

Lássuk először is Gog ivadékait.

Az első nyom 1297-be vezet bennünket. A mondott esztendőben ugyanis Gog fiai, Gog és Egyed, valamint Mihály nevű fiáról maradt unokája, Pál, a váradi konvent előtt Zám helységet 100 márka tiszta ezüstért eladták Debreczeni András comes fiának, Dózsa mesternek.[1] Láttuk pedig, hogy 1340-ben Zam, illetőleg Zammonostor birtok, mi ezzel egyértelmű, mint néhai István hagyatéka osztály tárgyát képezi a rokonok között és Gog, nemkülönben II. István maradékainak birtokába megy át. Nehány év múlva Debreczeni Dózsa nádor utódjai, Jakab és Pál, szabolcsi főispánok Zámmonostor végett pörrel támadják meg az *Ősi* és *Kátai* családbelieket, mint Gog és *II. István* ivadékait, mi arra enged következtetnünk, hogy az 1297-ben Gog fiai csak a maguk részét adták el Dózsának, de e kötés érvényben maradt s nevezettek csak rokonuk halála után lettek ismét birtokos társai a nádor fiainak. Az mindamellett kétségtelen, hogy Zámmonostora eredetileg a Káta nemzetség tulajdona volt.

A pör Pál országbíró ítélete alá került, ki előadja, hogy I. Lajos király koronáztatása ünnepén az ország báróival és más jámbor nemesekkel egyetértőleg barátságos egyezséget hozott létre egyrészről néhai Dózsa nádor, másrészről *Ewsi* István és *Kátai* Gog fiai között Zámmonostor helység birtoklására nézve, s kiküldé az egri káptalant, hogy Szenterzsébeti Ábrahám kir. ember közbejöttével nevezett jószágot a perlekedő felek között osztaná fel.

A káptalan a vett parancs értelmében, miután feleket a határnapra megidézte, Dózsa nádor fiai részére János papot, — Ewsi István fiai, János nógrádi főesperes s egri kanonok és Lőrincz, nemkülönben a Gog fia részére Jakab egri papot küldé ki.

A helységet mindenekelőtt két egyenlő részre osztották, s a határokat megjárván, annak *Chech* birtoktól *Maca* földig terjedő fele részébe a Káta nemzetségbelieket, — a helységnek azon felébe pedig, mely *Mysechó*-nél kezdődik, a Dózsa nádor fiait ellentmondás nélkül bevezették. A szent kereszt tiszteletére alapított monostor kegyúri, nemkülönben a Hortobágy folyó vámszedési joga hasonlóképen két részre osztatott, minden egyéb jog- és haszonélvezet közösnek hagyatván, azzal a kötelezettséggel, hogy a földesurak a Hortobágy folyón lévő révet és hidat közösen tartoznak fentartani.

A beigtatásnál személyesen jelen voltak Dózsa nádor fiai, nevezetesen *Jakab*, mint István és László;

Pál, mint László, Miklós és Gergely nevu fiainak képviselője; másrészről *Kátai Gog*, Illés, András, Péter és Mihály nevű fiainak megbízásában;

Ewsi Lőrincz, úgyis mint László, István, Miklós, János és Péter nevű fiainak gyámja.[1]

[1] Dictam possessionem Zam cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis . . . miután a szomszédok kibocsátották . . . . magistro Dousa etc. örök áron eladták. *Zichy okmánytár* I. 88. l.

[1] Zichy okmánytár II. 58. és 63. l.

Mind Pál országbíró itéletleveléből, mind a már eddig ösmertetett oklevelekből kétségtelen, hogy az Ősi és Kátai családok a Káta nemzetségből váltak ki s reánk nézve, a mennyiben czélunk e nemzetség birtok- és vérségi viszonyait megismertetni, épen csak ez a fődolog, s az másodrendű fontossággal bír, hogy Gog, illetőleg *István*, a Káta nemzetségnek épen általunk legkimerítőbben tárgyalt Raphael-féle ágazatából származtak-é? Véleményünk szerint azonban jóllehet ezt jelen alkalommal oklevelekkel nem is támogathatjuk, minden jel arra mutat, hogy nevezetteknek *szükségképen* a Káta nemzetségnek ehhez az ágazatához kellett tartozniok, a mire nézve legdöntőbb bizonyítékot az ismeretes birtokviszonyok szolgálhatnak; már pedig ha tudjuk azt, hogy *Ewsi* I. Raphael maradékainak nemzetségi birtokát képezte, ha tudjuk továbbá, hogy István javaihoz I. Gábor unokája Lázári János, valamint Rofoyn unokája, Vasvári Tamás, az Ősi és Kátai családbeliekkel egyenlő mértékben tart örökösödési igényt: nem lehetünk tovább kétségben e férfiaknak nemzetségi és szorosabb vérségi kapcsolata felett.

Mi azonban nem érezzük feljogosítva magunkat arra, hogy, bár legjobb meggyőződésünk szerint, alapos következtetéseink eredményeivel töltsük be azt a hézagot, mely táblázatunkon III. Tamás vonalán szemlélhető, mert megtörténhetik, bárha nem valószínű, hogy ez által a talán kiderülhető igazság elé emelünk gátot. Szerintünk a fiúról-fiúra való leszármazásnak s általában a nemzedékrendeknek a mathematikai igazság közvetlenségével, kézzelfoghatóságával kell bírniok, hiszen épen ebben rejlik maga a tárgy fontossága, s ezt követeli a kegyelet, mely sok esetben egyedül szabja meg e dolog értékét. Az Ősi és Kátai család nemzedékrendjét tehát átvittem a II-ik táblára, míg a hézagot — talán egyetlen oklevél feltalálása által — majd sikerül valakinek betölteni; ez magán a dolgon, azt hiszem, keveset változtat.

Mint az eddig előadottakból láthatjuk, a *Káta* nemzetségtől vagy a mi ezzel egyértelmű, bizonyos *Káta* nevezetű a XII-ik században élő birtokos nemes embertől, a XIV-ik század végéhez érve, tudomásunk szerint hét különböző család származott. Nevezetesen a Cháholyi, Surányi, Csarnavodai, Lázári, Ősi, Kátai és Vasvári családok. Minthogy azonban mi leginkább a «*de genere*» jelző kifejezés következetes használata után tudunk eligazodni, azt pedig mondanom sem szükséges, hogy igen gyakran puszta véletlen dolga az, hogy valakinek nemzetségi hovatartozásáról tudomásunk van, s néha a legelőkelőbb főuraknál sem találjuk fel a nemzetségből való származás kijelentését: önkényt értetődik, hogy az elsoroltakon kívül több oly család élhetett s talán él ma is hazánkban, kik eredetüket a *Káta* nemzetségből vették, talán egyiknek-másiknak sikerül majd nyomára jönnünk. Az eddigelé nyilvánosságot látott oklevelek azonban többnek emlékezetét nem tartották fent. Némely vélemények szerint Dózsa nádor és a már kipusztult Debreczenyi család is a Káta nemzetségből származott volna, e föltevésnek azonban *ma még* igen kevés alapja van.[1]

Nem lehet feladatom az egyes családok sorsát a századok viszontagságai alatt tovább követnem, mert hisz ez magában véve terjedelmesebb tanulmányt igényelne, mindössze is egy rövid pillantást vetek előre.

A Cháholyiak — miután az ország legfőbb családjaival sógorosodtak — a XVI-ik században enyésztek el, a Lázári és Vasvári családok hasonlóképen Szatmár vármegyében, még előbb letűntek. A Kátai családról — ha ugyan a sokszor említett Gog maradékai ezzel a névvel továbbra is éltek — nincs semmi tudomásom, mert hogy különbözik attól a Kátai családtól, melynek tagjai Heves- és Pest vármegyék területén nagybirtokú főurak, kunok bírái, főispánok voltak, mely azonban ma már szintén elenyészett,[2] az előadottak után bizonyítgatnunk sem szükséges.

A Csarnavodai és Surányi családok történetei igen egybe vannak forrva; amaz, bár — mint táblázatunk mutatja — egyszerre négy ágban

[1] E véleményt legelsőben a Zichy okmánytár tudós kiadói koczkáztatták, azon az alapon, hogy Rofoyn szörényi bán — ki a Káta nemzetségből származott volna — Dózsát legközelebbi atyjafiának nevezi, mindenesetre megérdemli a további kutatást, mert magam részéről azt sem hiszem, mit némelyek a czímer hasonlóságából (Arch. Ért. 1878. 115.) következtetnek, hogy Dózsa az Aba nemzetségből származott volna.

[2] Jószágaikat jobbára a sövényházi Móricz- és gróf Keglevich családok örökölték.

is virágzott, a nyughatatlan Egyed ugocsai alispánban a XV. század végén elenyészett, s ezután a II. Gábor, illetőleg I. Sebestyéntől származó Surányiak, fölváltva hol ezen, hol a régi *Csarnavodai* néven említtetnek, úgy magán, mint közhitelességű oklevelekben, úgy hogy mindazokat, kik történeteinkben a XVI-ik század folyamán mint Csarnavodaiak szerepelnek, Surányi Sebestyén maradékainak kell tartanunk. Az utolsó Surányi, alias Csarnavodai Gábor a XVII-ik század első éveiben halt meg, három leánya, nemkülönben nőtestvére részére Rudolf 1607-ben összes javairól új adománylevelet állított ki, melyért ezek 2000 tallért fizettek, 1000 tallért készpénzül, a többit gabonában a nagy-kállói erősséghez.[1]

Surányi Gábor egyik leányát, Borbálát, osztopáni Perneszi Gábor vette nőül, kinek hozománya a beregi és Ugocsa vármegyei birtokok voltak. Ennek leányági utódai a Bay és Szentpály családok.

[1] Orsz. ltár. N. R. A. fasc. 34. nr. 8. — Gábor ebben az oklevélben is Surányi alias Charnavodainak neveztetik.

Az Ősi családot a XVI-ik században még Bihar vármegye elökelo birtokosai kozott találjuk. Közülök Gáspár 1566-ban Gyulavár védelmében esett el, Miklósnak — ki Békes híve volt — Báthory István 1575-ben fejét vétette.[1] Alaposnak látszik Nagy Iván véleménye, hogy családjuknak utolsó sarjai voltak.[2]

Talán szükségtelen kijelentenem, hogy dolgozatomat magam sem tekintem egy vagy más szempontból tökéletesnek, s hogy szívesen veszek minden esetleges pótlást vagy helyreigazítást; azt azonban ismételnem kell, hogy nekem egyedüli s legfőbb czélom volt egy nemzetség birtok- és vérségi viszonyainak, fejlődésének vázlatos képét nyújtani, addig az időig, míg a nemzetségi kapcsolat minden szála elenyészett s az osztatlan közös birtoklás megszüntével előállottak az egyes családok.[3]

Dr. Komáromy András.

[1] L. Nagy Iványt, Istvánffi és Bethlen Farkas után

[2] U. o.

[3] Lásd *Nemzetségekről* czímü dolgozatomat a *Turul* 1887. III. füzetében.

MAGYAR SÍRKÖVEK.*

I. TORNAY JÁNOS SÍRKÖVE.

A szép fekvésü Torna felett, a város éjszaki szélén emelkedő dombon áll temploma, egy tekintélyes csúcsíves műemlék. Az osztatlan hajóval bíró templom polygon zárású szentélyének délkeleti falába, függélyes helyzetbe, egy régi, homokkőből készült sírkő van befalazva, melynek a képes-mező czímer vésete által többszörösen megszakított, pálczatagozatok által keretelt, féldombormívü minuskulákkal vésett legendája következő:

hic . iacet . | turne . ianv . s . obii | t . an | no . mcccc . sexto annlii

vagyis: Hic iacet Turne Janus, obiit anno MCCCC. sexto,[1] ann(orum)LII.

Ez tehát az 1406-ban 52 éves korában elhalt Tornay János sírköve.

* L. Turul 1887. 117. l.

[1] Az évszámra vonatkozólag azok, kik e sírkőről említést tesznek, nincsenek egy véleményen. Myskovszky (Arch. Ért. IX. 170) 1356-nak tartja, az utolsó *C* betűt a százasok között, mely bár előzői közül nem magaslik ki, *l*-nek olvasva, ezzel ellenkezőleg B. Nyáry (Herald. Vezérfonala 76. l.) 1406-nak olvassa. Én tekintve azt, hogy a legenda utolsó szavában van egy *l* betű, mely a tobbi közül kimagaslik, minek következtében a százas évszámok utolsója is kimagaslanék, ha az *l*-et jelentene, de leginkább figyelembe véve a czímernek a XIV-ik század közepénél később korra valló compositióját, ez utóbbi évszámhoz csatlakozom.

Ezzel kapcsolatosan legyen szabad némi észrevételt tennem a t. szerkesztő úrnak a «Gagyi László» sírköve évszámára vonatkozó megjegyzésére. (Turul 1887. III. füz.) A sírkő legendájában az «interfectus per turcos» mindenesetre anachronismusnak látszik, de ennek felderítése a történettudósok feladata, bár Erdélyben az 1330—32-ik évek alatt voltak erős zavargások s nem tudható az oláh csapatokban nem voltak-e jelen a törökök előpostái? Ezt, valamint azon körülményt is mellőzve, hogy a sírkövön az évszám kellőleg olvasható s hogy azt az általam eszközölt pacskolat is elég világosan mutatja, bizonyításomnál tisztán a heraldikai stíl fejlődésére szorítkozom. A XIV-ik században túl nem használnak majuskulákat a sírkövek legendáinál, valamint a «Gagyi» czímeréhez hasonló háromszögpaizsot s csöbörsisakot sem, a sisaktakarónak pedig ily modorban való alkalmazása t. i. mint valódi takaró, kendő, úgy a mint azt tényleg is használták és viselték, *s ily egyszerüen alkalmazva*, a XIV-ik század közepénél későbbre alig tehető. E század második felében e kendők nagyobbak,

A sírkő képes mezejét egy teljes címer tölti be, melynek dölt háromszög paizsában két keskeny pólya, a paizsfőn lebegő egyenlő ágú kereszt (Tatzenkreutz) látható, sisakdísz: előtünő (hervorbrechend) vadkan, melynek bal pofájába felülről czölöpösen egy kereszt, — s az alatt két oldalt leveles kihajlásokkal, s ismét alább



egy kisebb s egy nagyobb gyürűzettel díszített markolatú vadásztőr (Saufänger)[1] van ütve, a vadkan nyakára a paizsbeli kereszt van illesztve; a takarók czafrangosak, ügyesek és ízlésesek.

E czímer nagyon szépen stilizált, egyike a legjobb magyar sírkő czímereknek, azonban vannak hibái is. Ilyen a sisakdísz aránytalan nagysága a paizshoz, továbbá a csősisak — mely szintén nem elég szép — nem fekszik a paizson, hanem «lebeg» s végül hogy három helyen: alól a paizs, baloldalt a takaró s felül a sisakdísz belényúlnak a feliratos keretbe s azt egész szélességében elfoglalják. Igaz ugyan, hogy mind a három helyen külön pálczatagozat választja el a képes ábrázolatot a felirattól, de ez nem csökkenti a zavaró hatást, melyet a mester a képes mező czélszerűtlen felhasználása által előidézett.

A Tornay családot némelyek[1] az Aba nemzetségből származtatják, e feltevésnek — daczára annak, hogy az általam ismert, a család elődeire vonatkozó oklevelek között egy sincs, melyben a «de genere Aba» kifejezés használtatnék, — a czímer nem mond ellent, ott látjuk paizsában az Aba nemzetség ősi czímerének heroldképét a pólyát, mely hányszor idomúlt az idők folyamán kétségtelenül öntudatosan az egyes ágak megkülönböztetéseül? a «Gagyi» czímer ösmertetésénél bővebben megbeszéltem.

Még nagyobb változásoknak voltak kitéve a sisakdíszek s a XIV-ik század előtt hazánkban öröklött sisakdíszekről alig szólhatunk, e századnak is csupán második felében kezdtek azok maradandókká lenni. Az előző időkben egyes családokban, egyénenként vagy csoportonként önkényt választott sisakdíszeket viseltek, gyakran átvette a férj nejéét, néha fejedelmek kitüntetésül adományozták.

Az Aba nemzetség legrégibb sisakdísze, az Omode nádor (1299) pecsétén látható, paizs felső karimájából előtünő sasfej, mely sisakkal nem lévén összeköttetésben, szorosan véve sisakdísznek nem tekinthető, de a nemzetség czímerfejlődése ilyenül constatálja. Ezenkívül más ágak, más sisakdíszeket használnak. Tamás erdélyi vajda strucztollakat s már sokkal előbb Demeter mester, növekvő koronás férfi alakot, jobb-

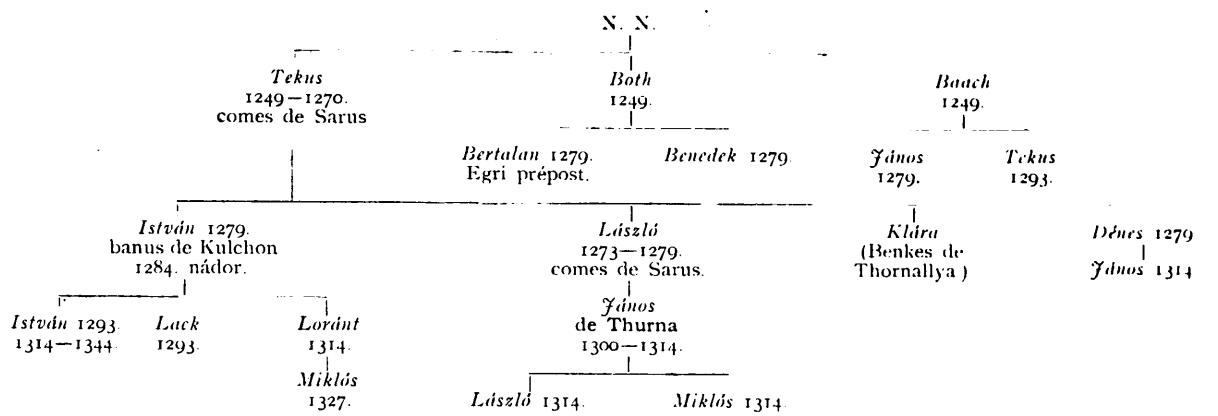
redősebbek, majd előbb egyszerűen czafrangozva, a század végén s a XV. század elején szalag módra széthasogatva mindinkább az ornamentika jellegét veszik fel, mint azt legrégibb heraldikai emlékeinken a gyakran hibás, de mindig érdekes Zsigmondkorabeli czímerleveleken láthatjuk. Ez okból a nagyon tisztelt szerkesztő úr megjegyzése mellett is még mindig az általam közlött évszámhoz ragaszkodom, nem tudván az 1422-ik évszámot a czímer stíljával összeegyeztetni.

[1] B. Nyáry: (Heraldika 75 l.) a vadásztőrt zarándok botnak mondja, holott a tőr hegye, valamint az egész tőr — kivéve azon részt, hol a testbe fúródott — egészen látható. A tornai templom szentélyének egyik zárkövére ugyanezen czímer sisakdísze van vésve, de itt a tőr markolatvégtagját nem kereszt képezi.

[1] Nyáry: Heraldika. 75. l.

jában egyenes kardot tartva, és sírkövünkön Tornay János: vadásztőrrel átütött vadkanfőt.

Genealogusaink[1] összetévesztik s egy családnak tartják a Tornayt a Tornallyayval, holott amaz Tornától, ez a gömörmegyei Tornallyától vette nevét, hol most is honos, amannak címerét sírkövünk mutatja, míg ez, ugyanazon időben kék paizsban, hármas sziklacsúcson fehér rovátkos tornyot viselt címerében.[1] A Tornallyay család származását, bővebben ismerteti Nagy Iván, a Tornay család eredetére az újabb oklevélkutatások vezettek,[2] bár e család összetartozóbb levéltári maradványai, mai napig, nincsenek felfedezve. Első tudható ose, kitől a családfa a XIV-ik század harmadik tizedéig következőleg származik le:



Tornay János az utóbb említett László, vagy Miklósnak unokája lehetett, további nyomozás talán kapcsolatba hozza származását a fennebbiekkel, valamint azokét, kiket okleveleink a XV-ik század folyamán említettek. Ilyenek: Tornay Szilveszter, István fia, ki 1444-ben Torna vármegye főispánja volt.[2] Tornay Osvaldot 1467-ben Mátyás király nótázza s Inancs abaujmegyei községet Gechey György és János, Sebestyén fiainak adományozza.[3] 1493-ban Tornay Sololcsin fia Benedek: Nádasd, Bogdány, Lengyelfalva, Szkáros, Zsadány és Széplak abaujvármegyei községekbe beiktattatik, de Zbugyay Ádám és János ellentmondanak.[4] Ez az utolsó adat, mit e családról tudok, ez időtájban halhatott az ki, mert azon túl többé nem találunk nyomára.[5]

[1] Nagy Iván: Magyarország Családai XI. köt. 260. l. Nyáry: Heraldika 76. l.

[2] Teleki: Hunyadyak kora I. 409.

[3] Családi leveleim közt, pergamen, a budai káptalan kiadványa.

[4] Jászói Convent. fc. 5. 6. 17.

[5] Megemlítendőnek vélem e helyen — mint adatot régi sírköveink statisztikájához — hogy a tornai templom befalazott nyugati kapuzatának helyén, még egy másik sírkő is van vízszintes helyzetben a falba erősítve, melyen egy pánczélos lovag életnagyságú, teljes alakja van kivésve. Keretén a legenda következő: Generosus et egregius heros dominus Greg . . . . . Anno 1599. die Novembris iuxta vetus placide in Christo est Tornæ ætatis suæ 45 anno. A vezetéknév ki van törve, de útba igazíthat egy kis renaissance czímerpaizs az alak jobbján, benne a Ratholdok czímerképe: letört galyon hársfalevél.

II. JURISICS ÁDÁM ÉS ANNA SÍRKÖVE.

A kőszegi sz. Jakab egyházban a főkapuzattól balra, közvetlen a második mellékoltár mellett a falba illesztve áll, most tárgyalandó sírkövünk.[3] Anyaga salzburgi márvány; magassága 2·04, szélessége 1·28. Az egész, teljes épségben fentartott sírkő több mint $^2/_3$-át fogas ornamentikával díszített körív alatt egy teljes czímer foglalja el, a körív által támadt hézagokban a felső sarkokon egy-egy szárnyas angyalfej látható, — az alsó rész síma táblát képez, melyre a legenda nyolcz sorba minuskulákkal német nyelven kivésve, — következő:

[1] Volt alkalmam látni — a most is virágzó család egyik tagjának szívességéből — a Tornallyayak II. László királytól adományozott czímerbővítési oklevelét eredetiben d. d. Budæ festo beati Martini episcopi et confessoris, A. D. 1513. szépen stílizált czímerével együtt. E czímerlevélben II. Ulászló Thornallay Jánosnak ősi czímerét: kék paizsban hármas sziklacsúcson álló fehér rovátkos tornyot, megtoldja, rokona Szapolyay János, szepesi örökös főispán, erdélyi vajda és székelyek grófja czímeréből: a fehér (itt balra lépő) aranynyal fegyverzett egyszarvúval, felül j. balra fordúlt ezüst holdsarlótól, — b. nyolcz ágú arany csillagtól kisérve.

Futólag megemlítem itt, hogy van még egy más Tornallyay család is, melynek czímere: kék paizsban kettős farkú oroszlán jobbjában görbe kardot tart, a sisakdísz: növekvő férfi, jobbjában három búzakalász.

[2] Hazai okmánytár, Anjoukori okmánytár, Kubinyi: Magyar történelmi emlékek stb.-ből merített adatok alapján volt szíves Puky Andor barátom az alábbi családfát összeállítani.

[3] Lásd: Csergheő Die erloschenen freiherrlichen Linien des Hauses Jurišič. Ein Beitrag zur Monografie von Güns. (Ungarische Revue 1887.)

Ich Adam juriſchitz Freyherr zv Ginſs lig in | diſem grab mit ſambt meiner ſchweſter Anna, | welches mir mein Vater niclas juriſchitz. Frey | herr zv Ginſs Ro. Fr. Mt. rat. Camerr Obriſter | veldhauptman der Fünff niderösterreichiſchen und | windiſchen land vnd Landshauptman in Chr | ain pauen hat laſſen hiemit wel vns der Gütig | Got genedig vnd barmhertzig Sei. Ao. 1538.

E sírkövet tehát mint azt legendájából kiolvashatjuk, Jurisics Miklós a kőszegi hős állíttatta (Dersffy Potentianától származott) két gyermeke, Ádám és Anna, sírboltja fölé.



Jurisics Miklós bár Zenggben született (1490), horvát régi nemes családból származott. Családjának régisége mellett bizonyít ama körülmény is, hogy római birodalmi lovag volt, mely személyhez kötött méltóságot azon időben csak az nyerhette el, ki már nemes származású ősökkel dicsekedhetett. Felesége, Dersffy Potentiána, alsólendvai Bánffy Antal özvegye volt. A két kis gyermek közül a sírkő feliratában beszélő Ádám is alig érhette el a 10-ik évet, mert még Bánffy Antal 1527-ben élt s a sírkő 1538-ban hihetőleg közvetlen az utóbb elhalt gyermek halála után állíttatott fel.

A sírkő felső kétharmadát a Jurisics család bárói címere tölti be. E címer, tekintve a paizsot, sisakokat s azok díszeit, elég jól stilizált, a takarók ellenben nehézkesek, czikornyásak, sőt legfelsőbb s legalsóbb kanyarulatai az egészszel szervileg sem függnek össze, látszik rajtok az erőszakolt igyekezet, hogy a képes mező betöltve legyen.

Mielőtt e címert leírnók, szükségesnek tartjuk röviden elősorolni a Jurisics címer variánsait, úgy, a mint azok egymásból fejlődtek.

I. Az ősi címer: Osztott paizs, felül fekete holló, alól skorpió, sisakdísz strucztoll forgó, reá a skorpió illesztve.

II. Az, melyet Jurisics Miklós mint Kőszeg zálogbirtokosa, mint saját személyére vonatkozót használt: négyelt paizs 1—4. kékben rovátkos fehér várfalak, kiugró rovátkos kerek toronynyal; 2—3. arany s feketében osztott, felül: fekete holló, alól: egy mászó arany skorpió. Két sisak 1. a paizsbeli torony, 2. fekete tollforgó, reá illesztett arany skorpióval.[1] Takarók: fekete-arany.

III. Az idősebb bárói vonal címere, *mely sírkövünkön is látható:* négyelt paizs 1. és 4. (arany és vörösben) osztott, felül (fekete) holló, alúl (arany) skorpió; 2. 3. (kékben) zöld alapon rovátkos (fehér) várfal, két csapórostélylyal ellátott ívezetes kapuval, közepén kiugró kettős rovatékos kerek torony (vörös) tetővel. Két sisak. I. két nyitott (arany?) szárny között a holló, (takaró: fekete-arany.) II. Kettős (vörös) strucztoll forgó, reá illesztett skorpióval. (Takarók: vörös-arany.)

Ez a bárói diplomával kapott címer, midőn id. Jurisics Miklós Kőszeg városának már nem zálogos, de valódi birtokosa volt; itt már Kőszeg város címere a paizsban alárendelt helyre jut s a sisakdíszen nem ismétlődik; a főhelyet az ősi címer foglalja el.

Az idősb bárói ág id. Jurisics Miklóssal kihalt, az ifjabb, mely a báróságot 1568-ban nyerte, ugyanezen bővített címert használta, mi az 1568-ban kelt eredeti bárói diploma szavaiból is kitünik.

III. DOBÓ ISTVÁN SÍRJA.

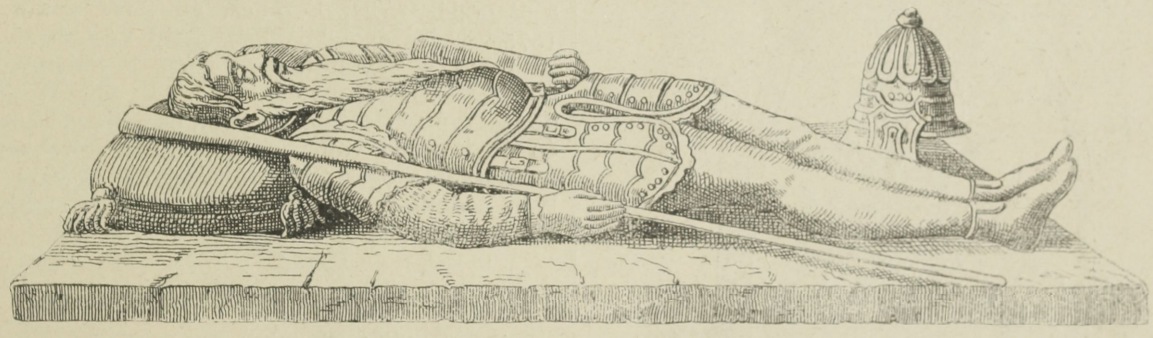
Ruszkai Dobó István, az egri hős, sírját illető kételyek és nézeteltérések tisztázása czéljából e tavaszon Csergheő Géza t. barátommal kutatásra indultam az Ungvártól mintegy 15 kilométer távolságra fekvő Dobó-Ruszkára. Kutatásainkat teljes siker koronázta, a mennyiben ma biztosan s czáfolhatatlanúl megállapíthatjuk, hogy

[1] Siebm. III. 86. Csergheő f. i. m. 31. l.

Dobó István a dobó-ruszkai templom hajójának délkeleti részén, egy hiréhez s nevéhez méltó fényes vörös márvány tumba által fedett sírboltban nyugodott. E díszes tumba két hossz- s egy keskeny oldalát az epitaphium, a másik keskeny oldalát a ruszkai Dobó család czímere töltötte be; fedelét szoborszerűen kidomborodva a hős fekvő pánczélos alakja diszíté.

Ha ma belépünk e csúcsíves templom egyetlen nyugati kapuzatán, első tekintetre semmi maradványt nem veszünk észre az egykor díszes mausoleumból, helyén a sírbolt bejáratát egyszerű síma homokkő-lap fedi, de bővebb körültekintés után megtaláljuk a tumba két-két oldalát, a két mellékoltár mensájában. A fedél a sírszoborral többé nem látható.

A tumba ilyetén szétdarabolásának egész története van. Első szétszedése valószínűleg a templom egyik újítása alkalmával történhetett,[1] a midőn az oldallapok a mellék-oltárok mensájául használtattak fel, fedele a sírszoborral a sírbolt bejáratánál a padozatba eresztetett be.



1833-ban[2] egy szép nyári délelőtt, midőn a falu apraja-nagyja kint dolgozott a mezőn, szekér állt meg a templom előtt, melyre a sírszobrot feltették s azzal zajtalanúl eltávoztak, csak másnap tudta meg a falu népe az otthon maradt gyermekek elbeszélése után a történteket. Gr. Buttler János, a falu akkori birtokosa, egyrészt tudva azt, hogy Pyrker László, egri érsek, nagyon óhajt valami hiteles emléket bírni az egri hős Dobó István után, másrészt családi viszályainál fogva nagyon is érdekében állott az érsek jóindulatát maga iránt megnyerni, e kettős okból, — s hogy a falu népével összeütközésbe ne jőjjön, titokban, lopva — szállíttatta el a sírszobrot Egerbe, ajándékúl az érseknek, mely most ott áll a vár egykori területén egy nyitott rácsozatos, boltozott üregben.

A síremlék Egerben levő része már több ízben volt ismertetve s rajzban is bemutatva.[1] Vahot így írja le: «Vörös márvány, fekvő helyzetben jobbjában vezéri zászlót, baljában egy pergamen forma íven bibliai mondatot tartva, tünteti fel; hosszú szakálla pánczélán símul végig, feje a kiterjesztett zászlón nyugszik vánkos fölött, baloldalán régi szabású kard, a márvány sisak le van a sírkőről törve s lábaihoz állíttatott s a két lábfej egész a bokától kezdve újabb faragvány.

Az emlék alatt arany betűkkel ezen felirat olvasható:

«Az igaz hazafiság és vitézség halhatatlan érdemének méltó tekintetéből Dobó István Eger vára hős védőjének P. J. L. P. N. által 1833. emelt és dobó-ruszkai sírjától nyert képével díszesített emléke».

A hős örök álomra hunyva szemeit, mintegy ravatalon fekszik, feje fedetlen, arczán fenséges nyugodtság ömlik el, öltözete korának megfelelő; lemezes mellvért, vállvért s csípővasakból álló pánczélzata, sisakja s fegyverzete talán ugyanaz, melyet életében viselt volt, miért e szobor műbecse mellett műtörténeti szempontból is becses és érdekes.

Méltó kiegészítő, bár szerényebb részletei a dobó-ruszkai templomban látható tumba oldalak. A hosszlapok magassága 112 cm, hosszasága 195 cm, a keskeny oldalak ugyanazon magasság mellett 140 cm szélesek, alól-felől ellátva többszörös díszes, kiugró párkányzatokkal. A hosszoldalak feliratai renaissance bekanyargó ornamentikával díszített keretbe vannak foglalva, s a keretet helyes plastikával féldomborműben vésett két angyal tartja. A jobboldali mellékoltár mensájának előlapján a felirat következő:

HOC TVMVLO STEPHANVS CLAVSERVNT FATA DOBONE QVI QVONDAM TVRCAS A VESTRIS AGRIA MVRIS REPPVLIT, INSIGNEQ. FERES EX HOSTE TRIVMPHVM EXTREMA VNGARICIS CLADE PROCVL EGIT ABORIS

[1] A templom egy tágas egyhajós csúcsíves építmény, a gerinczes keresztboltozatok úgy a hajóban, mint a szentélyben eredeti állapotukban megvannak, de e modor többi díszei, a horonyos kapubélések, az ablakok mérművei stb., mind az újításoknak estek áldozatúl.

[2] Ezt az előzékeny ft. Demecz Antal úr előadása után tudjuk, ki a pacskolásoknál is készségesen segédkezett, bár a népes falu minden idősebb tagjának eleven emlékezetében él.

[1] Vahot-Kubinyi: Magyarország és Erdély képekben IV. 27; Vasárnapi Ujság: 1868. 404. l.

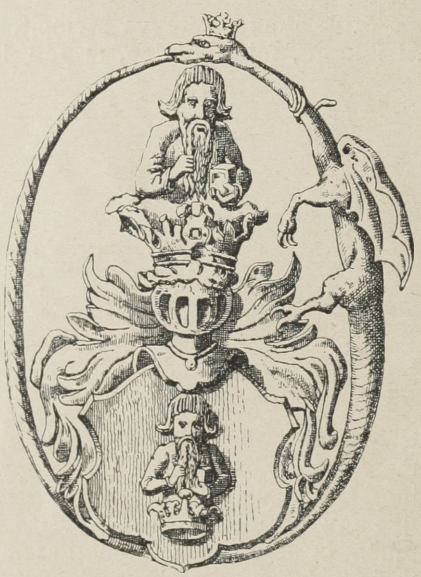
A másik hosszoldalon, mely a baloldali mellékoltár mensájának előlapját képezi, hol a feliratos táblát tartó angyalok kevésbbé sikerült plastikával vésettek s a felirat rongált:

DACIA NVNC . . . . AM . AN . OS . PRÆSIDE CASSAM
DEFLET ET IMMENSVM PRÆDICAT ÆGRA VERVM
INVICTVM SEMPER EVM SÆVA CALVMNIA MORS(SI)
VINCERE CONATVR VINCITVR IPSA SVO.

A keskeny oldalon a jobb oldali mellékoltáron, a mensa éjszaki oldalán:

FRANCISCVS DOBO
FILIVS HÆRES HOC
MONVMENTVM OP
TIME MERITO PVB
LICO LVCTV STATVIT.

A másik keskeny oldal, — tehát a tumba negyedik oldalának síma lapját, — egy tojásdad



renaissance keretbe foglalt teljes címer foglalja el, a tojásdad keret által képződött sarkokat szépen stilizált liliomok töltik ki.

A címer leírása következő: a paizsban, leveles koronából növekvő, hosszú, elől egyenesre nyírt hajú és hosszú szakállú férfi, bő talárban, emelt jobb kezével mellig érő szakálának jobb felét markolja, baljában kapcsos könyvet tart. Sisakdísz: a paizs-alak. A teljes címert koronás sárkány-kígyó keríti.

E címer a magyar heraldikára nézve elsőrangú fontosságú, mert bizonyossá teszi a Dobók és Pálóczyak — egy törzsből eredvén — ez ideig csak gyanított címerközösségét. Nagy Iván (M. Cs. III. 328.) még erről nem tesz említést, de Siebmacherben (VI. 138.) erre vonatkozólag következőket olvassuk: «Ezen Dobó Ferenczczel kihalt nemzetség egy törzsből származva a kihalt Pálóczy családdal, valószínűleg ezzel egy címert használt.» E gyanítás ez úton bizonyossá vált s a Troph. Estoras nyomán Nagy Iván művében s Siebmacherben közlött Dobó címert bátran és biztosan «*hamisnak*» jelenthetjük ki.

A koronás sárkány-kígyó helyzete is szokatlan, nem — mint rendesen — a paizsot, hanem a teljes címert köríti. Hogy a sárkányrend jelvénye-e ez? positiv adat hiányában biztosan meg nem határozhatjuk, miután e jelvény ugyanazon alakban s helyzetben nemcsak azon családok címerpaizsa körül alkalmaztatott, melyeknek valamelyik őse e rendjel oklevélileg bebizonyítható tulajdonosa volt, hanem olyanoknál is (Aczél, Berzeviczy?, Csergheő, Dercsényi stb.), kiknek elődei e rendjel birtokában nem voltak. Címerünknél, a sárkány szokatlan alkalmazása s azon körülmény, hogy a címerrel semmi szervi összefüggésben nincs, inkább enged a rend valódi jelvényére következtetni.

Évszám a síremléken sehol sem látható. Dobó István 1572-ben szeredi várában halt el s ez emlékét fia, Ferencz, állíttatta s kora az 1575—80-iki éveknél alig tehető későbbre.

Hogy a sírboltot, melyben a hős nyugodott, bolygatták-e vagy nem, azt csak egy vizsgálat dönthetné el; de azt hiszem, ez nem egyedül az én óhajtásom: vajha ezen minden részleteiben fenmaradt s összeállítható síremlék, egykori helyén a dobó-ruszkai sírbolt felett régi alakjában visszaállíttatnék.

IV. MARIÁSSY KRISTINA SÍRKÖVE.

A szürthei (Ungm.) templomban a nyugati ajtónál, közvetlenül a bemenettől balra, egy sárgás vörös márványból készült sírkő van a padozatba beeresztve,[1] ennek magassága 95 cm s kevéssel szélesebb s a feliratos keretbe mérsékelten bemélyített képes mezőből s alatta egy — a keret magasságával egyező — táblából áll, melyre az epitaphium van bevésve. A keret felirata következő:

GRATITVDINE ERGO POSVERVNT . . . VM . GROSÆ DNÆ CRISTINÆ FILIÆ G. DNI PAVLI MARIASI EX G . DNA ANNA S(IGHER).

Az epitaphium töredéke a rajzon olvasható.

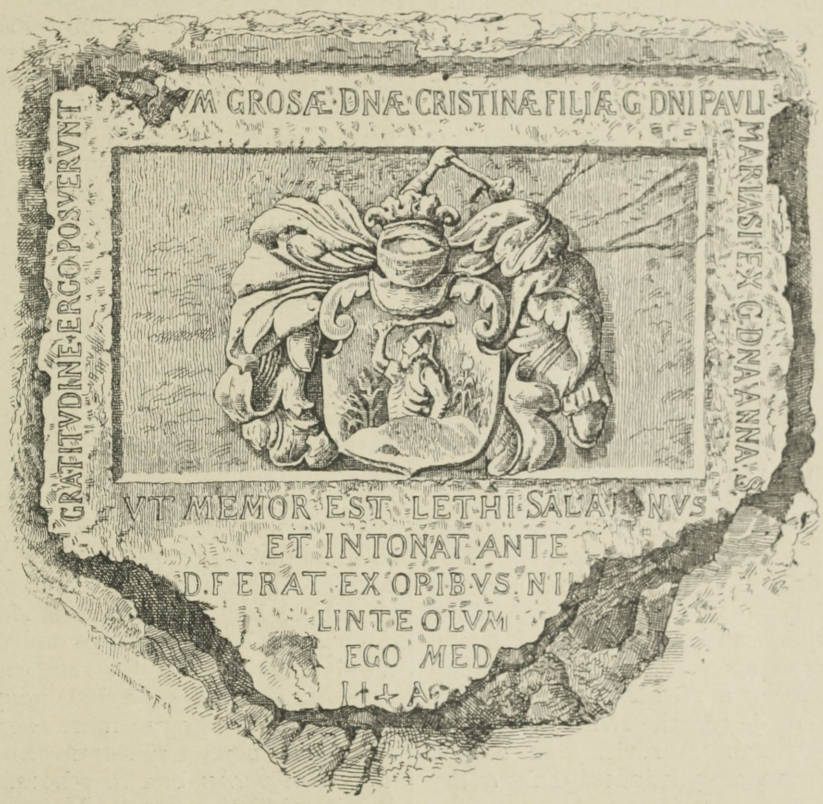
A legenda szerint Mariássy Kristina, Mariássy Pál, szepesi követ, († 1587) Sighér Annától, egy már kihalt erdélyi család ivadékától származott

[1] Hogy a szürthei templom sírkő-érdekességeit teljesen kiaknázzuk (Lásd: Arch. Ért. 1887. III. füz.), megemlítjük, hogy a most tárgyalt sírkő mellett van még egy puha kőből faragott sírkő, képes ábrázolat nélkül a XVI. vagy XVII-ik századból, de ez annyira rongált, hogy rajta csak egyes szavak vehetők ki.

leánya volt s genealogiai adataink nyomán hozzá tehetjük, hogy az Ung vármegyében honos zrittei Zrittey III. Miklós felesége, kitől annak két fia volt: János és Pál.[1]

A képes mező egész magasságát s szélességének több mint felét egy teljes címer tölti be, mely a címerpaizs majd ki, majd bekanyarodó alakját, a takarók lombszerű túlterheltségét tekintve egy teljesen elhibázott heraldikai alkotás, tott hajlott pánczélos kar, markában harántékosan tartott buzogány. (Takarók: Vörös-ezüst.)

A Mariássyak czímer variansai a XVII—XIX-ik században számosak, a hármas halmokon — melyekre gyakran korona van illesztve — néhol liliomok, másutt rózsák láthatók, a pánczélos alak, baljában néhol patriarcha keresztet tart, másutt egyenes pallos kereszt markolatát, gyakran (mint e sírkövön) nem is lát-



még a sisak is elüt minden a heraldikában használt formáktól, nyitott, felhúzott rostélylyal.

A czímer leírása következő: (Vörös) paizsban (zöld) hármas hegy, jobb és bal halmán száras, leveles (fehér) liliomok között, a középső halomból növekvő zárt sisakú (ezüst) pánczélos alak, emelt jobbjának vaskeztyűs markában feje felett buzogányt tart, hajlott balját alól, a baloldali halom takarja. Sisakdísz: czölöpösen állítható, a sisakdísz néhol buzogányos kard, gyakran a paizsalak. Kayser: «Compendium hist. fam. Mariássy» című műve czímlapján közlött Mariássy czímerpaizsban a dombon 3—3 fehér rózsa látható s az alak baljában patriarcha keresztet tart. Miután Kayser az 1504-iki Mariássy Istvánnak adományozott eredeti czímerlevelet is ismerhette, ezen variansát tarthatjuk leghitelesebbnek, ezt igazolja M. István Markusfalván levő sírkövén is a négyelt czímerpaizs. A színek mindenütt egyezők.

Csoma József.

[1] Geneal. Taschenb. der Ritter und Adelsgeschlechter Brünn 1881.

KÖNYVISMERTETÉS.

J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone .... von *Iván Nagy* de F.-Győr ... und *Géza Csergheő* de N.-Tacskánd. 1—8. füzet.

A Turul 1886. évi I. füzete 35/37. lapjait figyelemmel átfutván, *Argus* álnév alatt írt heraldikai kritikát találtam, melyben *Reichenau Constantin* nyugalmazott százados által a *Siebmacher* heraldikai nagy vállalatban írt I. füzet megtámadtatik és kritika alá vonatik. Nincs mű, melyben egy vagy más kifogásolni, vagy megczáfolni való ne találtatnék: «quot capita tot sensus», sőt némely mű túlszigorú buzgóság miatt is kritika alá kerül.

Mindenek előtt *Argus* kritikájának egy nevezetes pontját bátor vagyok kifogásolni, t. i. *Reichenau*-nak különösen hibául rójja föl, hogy a heraldikában numismatikára is támaszkodik. Már pedig épen gyakorlati szempontból tekintve, nagyon is természetes, hogy a numismatika sokszor útmutatója, sőt mellőzhetlen támogatója a heraldikának; ez nyilván áll, mit Argus sem vonhat kétségbe, s ebből kifolyólag megtámadása méltatlan.

A mi pedig azt illeti, hogy *Reichenau* miért tárgyalja a volt erdélyi területet, mint önmagában fennálló Erdélyt, azt műve előbeszédjében kellőleg és elég világosan igazolva találjuk általa. Úgy látszik, Argus azon nézetben van, hogy nem sok kézben forog a *Reichenau* műve. Egyúttal meg kívánom jegyezni, *Reichenau* meg kezdett művét folytatandja, rövid időn a 3-ik füzete is át lesz adva a nyilvánosságnak s így tovább.

Tovább menve, a mi a színek alapos alkalmazását illeti a heraldikában, mivel az tulajdonképen szabályozva van általánosságban s *Reichenau* e tekintetben szigorún ragaszkodik a fő eszméhez; valóban felesleges őtet kritika alá vonni saját egyéni nézetéért.

Van még egy ága az *Argus* kritikájának, mely szintén megemlítendő; fel lévén hozva névszerint több erdélyi fejedelem, azt állítja a kritika, hogy *Reichenau Siebmacher*-ben határozottan kiemeli, hogy az ő általa közrebocsátott s felemlített illető czímerek kizárólagosan, egyedül hitelesek és elfogadhatók; bocsánatot kérek, *Reichenau* ezt nem állítja művében sehol, tehát e tekintetben is meghurczoltatása *Reichenau*-nak merőben alaptalan.

Mielőtt tovább mennék, bátor vagyok Argussal szemben egy combinatiómat felemlíteni, miután a sorok között is képes vagyok olvasni; úgy hiszem, nem is csalódom, midőn állítni merem, hogy Argusnak *Reichenau* elleni kritikája oda terelhető s csak az bántja mint kritikust, miért vágott e munkába bele *Reichenau*, mint idegen elem, s miért nem maradott fenn belföldinek az.

Sokkal nagyobb szolgálatot tesz vala *Argus* a heraldika érdekében mint kritikus, ha előzetesen a *Reichenau* műve helyett, szintén Siebmacherben, *Nagy Iván és Csergheő Géza* szerkesztésében egyidejűleg megjelent hasonló érdekes heraldikai művet veszi figyelembe, még pedig ugyanazon zelocitással vonja szigorú kritika alá (minthogy kiválólag a magyar családok czímereire vonatkozik), annyival is inkább, mert belföldi kútforrásokra hivatkozik *Siebmacher* kiadványában, mely mint már említém, a heraldika érdekében múlhatlanúl épen igényeltetik; mit pedig elejteni vagy elmulasztani annyi volna, mint részrehajlást tanúsítani, különösen azon fontos okból, mert az eddig megjelent 8 füzetet átnézve figyelemmel, igen sok czímernél rájöhetni, hogy nem csak hibásak, de épen elferdítvék és merőben falsumok. Már pedig nézetem szerint a heraldika is azon a niveaun áll, a melyen a történelem; úgy hogy azt elferdíteni, falsifikálni megbocsáthatlan eljárás, sőt méltán szigorú megrovást von maga után.

Ebből kifolyólag, midőn *Argus* a *Reichenau Siebmacher*-ben megjelent művét meggyőződése alapján kritika alá vonni czélszerűnek, vagy épen szükségesnek vélte, nagyot mulasztott s csodálkozom, hogy mint heraldikai criticus, figyelmét nem terjesztette ki a fent említett *Ung. Siebmacher*-ben közrebocsátott valóban érdekes heraldikai műre is. Mert, mint említém, alapos áttekintés és kellő czímer-ismeret mellett, minden egyes műértőnek, még ha laicus is, fel kell hogy ébreszsze figyelmét, s miután 1886 óta, mióta Argus az általam felemlített kritikáját megírta, mind ez ideig, jóllehet már 1887 vége felé járunk, senki szakismerő nem vállalkozott az utóbb érintett terjedelmes és érdekes művet kritika alá vonni; a tollat már belemártva a tintába, mint a ki szenvedélylyel foglalkozom a heraldikával, egyszersmind szem előtt tartva az ügy érdekét is, szükségesnek tartom igazságérzetből részrehajlatlanúl a jeget megtörni s belemenni a dologba.

Valóban sajnálom, midőn *Argus* kritikája következtében a heraldika érdekében, épen heraldikai tekintélyekkel szemben, kötelességszerűleg szólalok fel, de ezt elkerülhetetlen szükségesnek vélem *pour l'honneur du regiment* megtenni, még pedig nyilt sisakkal lépek föl,

nem mint *Argus*, kinek kritikája alapján egy érdekes kérdést vagyok bátor szellőztetni:

«Melyik nagyobb vétség és megrovást érdemlő eljárás, ha numismatikára támaszkodunk a heraldikában, vagy ha a heraldikai műben hibás czímereket, vagy épen elferdítetteket bocsátunk közre?» azt hiszem, mindenki ez utóbbit fogja megrovandónak ítélni.

Minthogy kizárólagosan a volt erdélyi területen honos családok czímereire kívánom czáfolatomat szorítni, többeket azok közül, melyeket igen alaposan ismerek s melyek az *Ung. Siebmacher*-ben is az eddig megjelent 8 füzetben megemlítvék, bátor leszek behatóbban részletezni, kimutatandó hibás voltukat, érintve a merőben falsifikáltakat is; mit — tuta conscientia — teljesítek, módomban állván kellő, hiteles adatokkal támogatni czáfolatomat, miután igen sok czímernek alapos leírását, eredeti czímeres nemes levelek után sajátkezűleg másolva le, bírom; melyeket egyúttal felsorolni épen helyén látok.

E czímerek: B. Bálintitt, Béldi, gr. Lázár, Petky, Toldalagi, Karatsai, br. Bornemisza, Rauber, Antal, Becz, Bihari de Rod, Biro de Vaja, Erdélyi de Somkerék, Gálfalvi de Harczo, Gyarmaty de Érsekujvár, Dindár, Koncz de N.-Solymos, Kövesdi de Havad, Lázár de Nagy-Ajta, Máthé de Havad, Máriaffi, More, Miriszlay, Nagy de Demeterfalva, Nagy Ári, Olasz de Ragusa, Osváth de Havad, Pünkösti de Vaja, Sala, Sido, Sééthal, Sörény, Szántó, Szániszlo, Szikszay, Száva, Toféus, Véég, Veres. Ezeknek egytől-egyig czímer-szövegeit elé tudom mutatni, melynél fogva állításom igazolni képes lévén, kifogásaim nem légből kapottak.

Már most áttérek a czímerek részletezésére, kimutatandó, melyek mennyiben hibásak s melyek merőben elferdítvék az *Ung. Siebmacher* újabb kiadványában.

B. Alvinczy czímeren a devise ki van hagyva: «Justitia est comes virtutum».

Antal czímer hibás: A diploma szerint az alsó mezőben a pálmafa körül szőlőtő magaslik, melyről mindkét oldalon szőlőgerezdek függnek, *Siebmacher*-ben: a szőlőtő gerezdjeivel együtt kimaradt (L. Antal János törvényszéki bíró úrnál Maros-Vásárhelyt).

Antos czímer pontosan ez: Egy nálam lévő levél szerint, mezeje vörös, a pirámis négyzett kövekből áll, felette helyezett kar páncélos; e szerint tehát a *Siebmacher*-ben közlött hibás, összehasonlítható bármikor is.

B. Apor czímer kétféle ismeretes: Egyik mint az altorjai *Apor* sírboltban látható, Apor István sírkövén, valamint nálam 1600-ból kelt levelem van; t. i. egy önálló koronán nyugvó kardot tartó páncélos kar, melynek közvetlen felső hajlása között áll egy arany kereszt. Ezen alakban leírt czímerre hivatkozik II-ik füzetében *Reichenau* is. A másik l. Geneal. Taschenbuch der Freiherr. Häuser 1849. 14 l. 1855. 12 13. l. Hirtl II. 172. és 176. l. csak annyiban különbözik az előbbitől, hogy a kar vörös mezu, ezust mezőben; hol előbbinek mezeje vörös, így maradott ez fenn nemzedékről-nemzedékre. Hibásan van *Siebmacher*-ben, hogy a korona dombon áll s a kereszt helyett csillagot tesz.

B. Bálintitt czímerről állíttatik *Siebmacher*-ben: *Die Helmdecken unbestimmt*, az eredeti diplomában, mely gyakran forgott kezemben, határozottan ki vannak a színek jelölve; jobbról: vörös-ezüst, balról: kék-ezüst.

Béldi czímernél is az állítások *Siebmacher*-ben el nem fogadhatók, hivatkozás van Adami scuta gentilitia című könyvre, ez csak ábrákat tartalmaz, mi se nem döntő, se nem kellő garantia. Továbbá írja: *Einzig und allein richtig und glaubwürdig*. Még tovább: *Die Varietäten auf Siegeln sind unrichtig*; nem értem honnét lehet ilyesmit állítani. Ily közlemények felett valóban csodálkozhatni, mi kellőleg igazolja, hogy az *Ung. Siebmacher* épen nem csalhatatlan. A legrégibb pecsétnyomó Béldi Páltól maradott fenn, úgy szintén régi ezüst poharak után ismeretes a czímer. A Béldiek czímeröket, mint főnemesek, és primae occupationis, ősrégi székely nemzetség, önmagok vették föl, nem pedig donatio útján bírják. A jelen időben használt czímerek, részint foszlányokkal, részint paizstartó oroszlánokkal vannak ékítve.

Gr. Bethlen czímer *Siebmacher*-nél részben hibás. A kígyó határozottan ezüst, nem pedig természetes vagy arany színü; az országalma szintén arany.

Boér (de Berivo) czímer *Siebmacher*-ben szintén hibás. Alapszín mellőzve van, pedig határozottan égszín kék, a lovon ülő magyar vitéz pedig zöld ruhában van, igazolja egy nálam lévő temetési czímer.

B. Bornemisza (de Kászon) czímerben teljesen hibásan írja *Siebmacher* a színeket, holott *Nagy Iván* pótkötetében kelloleg ki van javítva; a nevezett családnak számos czímerei: Sz.-Régen mellett, Abafáján láthatók.

Cziko (de Mindszent) czímer merőben ferdítve közöltetik *Siebmacher*-ben. Pontosan ez a czímer: függőlegesen két részre oszlik a paizs, jobbról ezüst mezőben egy zöld koszorú látható (középen), melyen keresztül két keresztezett nyílvessző hegyével lefelé áll; a bal kék mezőben mintegy közepéig fel, vízszintesen három ezüst pólya vonúl el, melyen fölül karddal ellátott páncélos kar szemlélhető. E czímer a leírás szerint a *Cziko* család női maradékainál maradt meg. (Jelenleg ez is nálam van.

Dindár czímer is, mint az előbbi, merőben hibás s így *Siebmacher*-ben helytelenül van a hivatkozás *Nagy Iványra*, minthogy az eredeti

címeres nemes levél jelenleg kezeim közt van. A diploma alapján a címer következő: Alapszíne vörös; egy bástyákkal ellátott, kerített négyszögű vár áll kősziklán, melynek középső magasan kiálló tornyából emelkedik ki egy kardot tartó arany oroszlán, melynek feje fölött egy arany csillag látható, a címerben lévő oroszlán a sisak felett ismételve van. Sisaktakarók jobbról: vörös-ezüst, balról: kék-arany. (A Dindárok Bolgárországból származnak.) A *Siebmacher*-ben közölt címer teljesen elvetendő.

Földvári (de Tancs) címerre nézve is eltér *Siebmacher* a valótól: a nemes ág címere, egészben osztatlan kék mező, melyben zöld téren szembe fordulva áll jobbról egy arany oroszlán, balról egy természetes színű medve (mely nem tart semmiféle halat, mint *Siebmacher*-ben látható), továbbá a kettő között, közbül egy fatörzs nyúlik le gyökerestől a zöld térre, a fatörzs felett pedig közepe táján a címernek arany csillag áll. A grófi címer némileg eltér az előbb leírttól, azonban az sem egyezik a *Siebmacher*-ben közlöttel.

Volna még kifogás alá veendő címer, de mivel már is igen terjedelmesen írtam, soraimat bezárom. Minthogy az eddig elősorolt és kellőleg részletezett címerek alapján, fentebb tett állításaim, valamint cáfolataim bizonyára teljesen igazoltak s minthogy hiteles megdönthetlen adatokkal, még pedig szemmel láthatókkal tanúskodom, kimutatván egyszersmind azt is, hogy az, ki a heraldika támogatására numismatikát használ fel, kevésbbé elítélendő, mint az, ki egy tekintélyes műben számos címereket hibásan, sőt merőben elferdítve bocsát közre; midőn tehát e tekintetben a heraldika érdekében észrevételeimet megtettem s eléggé szellőztettem, tovább vitatkozni nem kívánok s saját nevem alatt közlöm megjegyzéseimet.

BÉLDI ISTVÁN.

VEGYES.

Pécs városának XV-ik századi címere.

(Egy pecsétrajzzal.)

Archiválís tanúlmányaim alkalmával Bécs városa levéltárában Pécs városának egy 1445-iki levelét találtam, mely nemcsak a magyarországi városok akkori viszonyainak történetéhez becses adatot nyújt; hanem különösen a heraldika szempontjából azért is érdekes, mert zöld viaszba nyomott zárpecsétén a városnak a XV. században



használt címerével megismertet. Minthogy a hazai városok régibb címerei általán véve érdekesek, Pécs városának akkori címere pedig még ismeretlen, az említett levelet pecsétével és az ezen látható városi címerével együtt közölni indokolva tartottam. T. i.

Vnsern dinst zuvor. Erbergen weisen hern. Als Ir vns geschriben habt von Anthon Hammans wegen vnsers mitpurgers, vnd auch seiner Swiger, von des haws wegen pey euch gelegen In der pöcken strass, das Im seyn hausfrau Margreth, der got genad de dreytail geschafft hat, vnd Ire muter den vierden; vnd das selbig geschefft ist geschechen vor erbergen leuten, vor Irem peichtvater her Veiten dem Hündler, der vnser prior ist vnser fraun orden, vnd Ewr Stat kind, vnd vor Hainreichen Gurtler vnd Josten, vnd Hansen Schreiber, vnd auch vor mer vnseren mitpurgern: darumb erbergen weisen hern, danck wyr ewr weysheit vnd eren, das Ir In den tag also verlengt habt. So hab wyr sew nach ewrem schreiben vnderweist, das sew nicht anders tün schullen, vnd den beschaiden tag also suchen, wyewol es dan noch nicht gar fridleich ist. Doch hoff wyr, es werd sich deweil verkeren, wenn es ewr weishait wol wissunt ist, das es noch pisher kayn frid nye gebesen ist. So habt Ir des erben albeg pegert, den er denn von vnfrids wegen nicht pringen hat mügen, vnd der obgenant Anthon von ewr weyshait albeg nücz vnd geber gesucht hat, vnd der obgenant erb In der czeit mit gocz gewalt also verschaiden ist. Darvmb erbergen weisen hern, pitt wyr ewr lieb, wenn der obgenant oder sunder seyn anwalt vnd seyner Swiger zu ewr weyshait kumt, Ir welt euch den also beuolhen lassen seyn; das well wyr czu aller czeit vmb ewr weyshait geren verdyenen. Geben zu Funifkirchen des samcztags vor sand Veit anno domini etc. quadragesimo quinto.

Richter vnd der Rat
der Stat zu Funifkirchen.

Kivül: Den Erbergen weysen hern Purgermaister, Richter vnd dem Rat der Stat zu Wyenn; vnsern lieben hern und gunern.

(Eredetije papíron, a bécsi városi levéltárban.)

WENZEL GUSZTÁV.

Emlékirat nehány erdélyi és magyarországi régi nemes család conjunctiójáról.

A báró *Perényi-család* (ugocsamegyei) nagyszőllősi levéltárában ottani búvárkodásom alkalmával számos nemzedékrendi táblákra s adatokra akadván, nem lesz érdektelen ezekből a következő emlékiratot, mely 1743. évben szerkesztetett s mely az erdélyi és magyarországi régi s nevezetes családok összeköttetéseit tartalmazza, itt közölni. Ez irat szószerint következő czímet visel: «*Az réghi nagy Emlékezetü Erdéli és Magyarországhi Familiáknak Conjunctiója*». *Ugy mint:*

Gerendi, Dániel, Mikola és abból származott Gyerőfi, Radó, Kabos, Vitéz és Kemény. Ismét Rákóczy, Ruszkai Kornis, Apafi, Erdélyi, Mindszenti, Pernyeszi, Csáki, Mihács, Fornosy, Veres, Lorántfi, Báthory, Henrietta Palatina csehországi király leánya; Kassai, Kálnoky, Zágonyi Mikes, Hadnagy, Béldy, Janko, Balczo, Bánfy, Kendefy, Haller, Nagy, Iktári Bethlen, Petky, Sikesd, Keresztes máskép Sárpataky, Jármi, Nemes, Zabulai Mikes, Zrínyi, Aspermont, Hessziai palatinaház, Lázár, Torocskay, Mocsárdi, Teleky, Barcsay, Vay, Torma, Horváth, Korda, Biró, Pekri, Sárossy, Páky, Kún, Rédey, Andrássy, Perényi, Szentkereszty, Kamuti, Kovácsóczy, Melith, Balásffy, Nádudvary, Gyulay, Kapy, Macskássy, Naláczy, Gilesméri, Osztrovics, Basa, Szalánczy, Bornemissza, Felvinczy, Homonnay, Zólyomy, Buni Bethlen, Keresdi Bethlen, Ákossy és sokan mások, kik ezekből származtanak, kiknek neveik saját családi leveleikből kiderithetők.

Alapból pedig véve a nagyhírű és nevű *Dániel*, *Gerendi*, *Mikola* és *Kemény* családoknak *Fornosy Veres* Annában való összejövésöket, ennek rende következő:

A régiséggel és nagyrendű állapotokkal tündöklő *Dániel*-család veszi eredetét a magyaroknak Scithiából való második kijövetele idejéből, kik is miután sok ideig dicséretesen elterjedtek volna, akada egy Dániel Lukács nevű híres uri emberen, kinek fia Zsigmond, a nagyemlékezetű Báthory István erdélyi fejedelem és azután Lengyelország királyának udvari főkapitánya volt; ezen Zsigmond fia *Péter*-nek Kornis Annától vala két fia: Ferencz és Mihály. Ferencz deficiált, Mihálynak pedig Mihács Borbálától vala 3 fia és 3 leánya, úgymint: János, Ferencz, Péter, Erzsébet, Anna és N. — Ezek közül Péter deficiált, Annát elvette Hadnagy János, ez is deficiált; második adatott *Kálnoky István*-hoz, kitől származott a Kálnoky-család; Erzsébetet elvette Zágonyi Mikes Boldizsár, kinek négy fia és két leánya volt, úgymint: Miklós, Péter, Ferencz, György, Ilona és Kata. Miklós, Péter és Ferencz deficiáltak, Györgynek fia Pál, kinek Torma Évától fia *Mikes Kelemen*; Ilonát elvette Baczo Ferencz, annak maradéka nem volt, úgy Janko Miklósnak sem Katától; Ferencz Béldi Judittól nemzé *Istvánt*, ki elvette Kemény Zsófiát testvérét Kemény Boldizsárnak, és Kemény Katának Győrfi Györgynének. Ezen Istvánnak Kemény Zsófiától volt 7 gyermeke, úgymint: Mihály, Ferencz, Péter, István, Judit, Klára és Zsuzsána. Mihálynak felesége Kun Zsófia, Ferencznek Páky Klára, Péternek Sárossy Ilona, Istvánnak Pekry Polixena, Zsuzsánának férje Horváth Boldizsár, ez deficiált. Klárát elvette Biró Sámuel, kitől való három gyermeke most is él; Judit férje Bánfy László, kinek 3 fia Ferencz, Boldizsár és László. Ferencznek felesége Kemény Zsuzsána, Teleky Annától való Kemény János leánya; Boldizsár és László még nőtlenségben vannak.

Hátra van még itt Dániel Mihálynak Mihács Borbálától való hatodik gyermeke *János*, kinek felesége Gerendi István leánya Zsófia Fornossy Veres Annától való, ki egy testvératyafia volt anyjáról Kemény János fejedelem atyjával Boldizsárral, a mint az, kik valának és vannak Dániel János Gerendi Zsófiától való utódai, nem különben a Kemény-család miként terjedett legyen, az alábbiakból bővebben ki fog tünni.

Legyen azért második feltett czélunk a nagyemlékezetü és most is fényeskedő *Kemény-család*, mely veszi eredetét egy *Mikola Deszmér* nevü nevezetes embertől 958. év táján, ki is még a Szcithiából kijött magyarok közül való volt, ennek volt öt fia, úgy mint:

1. *Mikola*, kin megmaradt a Mikola név, kiterjedt Balásig, ki I. Béla király idejében nevezetes úr volt; ezen Balástól származnak László, Ferencz, Miklós és többen sokan egész Ferenczig, kinek felesége Kemény Krisztina, fia pedig kettő: Pál és László. Pálnak felesége Balázsfi Erzsébet, Lászlónak Kemény Anna, kinek fia volt Ferencz, Ferencznek Mikes Annától fia János; ezen János elvette a nagyemlékezetű Erdélyország consiliáriusának Kovácsóczynak leányát Zsuzsánát, kitől volt egy fia Zsigmond, annak pedig *Kamuthy* Zsuzsanától volt 3 gyermeke: László, János és Ágnes. László elvette *Perényi Annát*, Perényi Gábor Ruszkai Kornis Annától való leányát; János növendék korában kimult, Ágnes pedig *Csáki Istvánné* vala, kitől született Csáki Zsigmond és Imre.

2. Második fia a fentebb írt Mikola Deszmérnek volt *Gyerő*, kinek fiai hivattatának *Gyerőfiainak*, abból való a nemrégen a fiuágra deficiált Gyerőfi uricsalád, leányágon pedig *Gyerőfi Borbála*, Ruszkai Kornis István házastársa.

3. Harmadik fia *Radó*, kinek családja fiágon Kristófra deficiált.

4. Negyedik fia *Kabos*, ettől vannak még most is Kabosok.

5. Ötödik fia pedig *Keménynek* hivattatik a keménységéért, kinek fia ugyan Kemény, de mivel vitéz is volt, a Kemény névhez ragasztatott a *Vitéz* név is. Ettől származtak a mostani *Bikali Vitéz György* elei; a másik megtartá a Kemény nevet; ezen Kemény-családból való ama vitéz *Kemény Simon*, ki Hunyady János kormányzó és hazája mellett vérét ontotta, úgy *Kemény Péter* is, más Kemény Péterig, ki is mondatott *Nagy Kemény Péternek; ennek volt nyolcz fia és hét leánya.* Ezek közül az egyik apáczává lett, életét Istennek szentelvén; a másikat elvette Haller, kitől származtak Haller Gábor, Pál és István; harmadikát, Katát, elvette *Erdélyi Bertalan*, annak özvedejét (így) Mindszenti Krisztinát elvette Csáki István; Bertalannak pedig Kemény Katától való leányát Katát elvette Gerendy János, kinek leánya Anna *Rákóczy Zsigmond* fejedelem házastársa lett; ettől származott I. György fejedelem, kinek Lorántfi Zsuzsánától két fia, úgymint II. György és II. Zsigmond született. Ezen Zsigmondnak neje volt Henrietta Palatina, a csehországi király leánya, de az deficiált; Györgynek pedig Báthory Zsófiától fia Ferencz, Ferencznek Zrinyi Ilonától vala két gyermeke; *Ferencz* és *Juliana;* ennek férje Aspermont, Ferencz pedig házasodott a hessziai herczegi családba, kitől való két fia *József* és *György* most is élnek.

Visszatérvén *Kemény Boldizsárig*, ennek anyja volt Sarmasági Anna, ki maga genealogiáját Szapolyai Jánosra viszi, nagyanyja Zólyomi Kata, ennek anyja pedig Homonnay Borbála, a Nagy-Homonnai Drugeth Simon leánya vala. Testvére volt anyjáról ezen Boldizsárnak ama sokszor említett Fornosy Veres Anna. Volt pedig ezen Boldizsárnak két felesége, az egyik Lázár Anna, kitől volt két gyermeke, Péter és Anna; Annát elvette buni Bethlen Farkas, kinek gyermekei János és Anna; Annát elvette Bánfy Kristóf; ezeknek maradékjok van; második ura volt *Macskássy Ferencz*, de ettől gyermekei nem valának, hanem más feleségétől.

A második felesége Kemény Boldizsárnak volt *Tornyi Zsófia*, kinek anyja Toldy Petronella, Toldy Istvánnak testvératyafia. Ettől származott Iktári *Bethlen Gábor fejedelem;* öcscse Bethlen István és annak fia István, ki is fiágon deficiált; leányágon pedig Rhédey Ferenczné és *Theököly Istvánné.*

Tornyi Zsófiától *Kemény Boldizsárnak* feles gyermekei valának, úgymint 11 fia és 4 leánya; de fiai közül nem maradt életben csak három: János fejedelem, Boldizsár és Péter, leányai: Erzsébet, Zsófia, Kata és Petronella.

1. *János fejedelemnek* Kállay Zsuzsanától fia Simon, kinek Perényi Katától fiai János, László és Simon; leánya pedig Mária, kitől való *Haller Gábor.*

2. Boldizsárnak volt felesége Bornemissza Zsuzsána, Bornemissza Pál leánya.

3. Péternek Toroczkay László leánya Klárától két fia: János és Boldizsár; Jánosnak Nádudvary Katától maradt fia Péter. Boldizsár most is él. Leányai pedig Zsófia, Dániel Istvánné, annak nehány leánya már a Dániel-család levezetésében említtetik; második leánya Kata Gyerőfi Györgyné, kinek utóda már csak Gyerőfy Borbálán, Ruszkai Kornis István úr házastársán, akadt meg.

4. Erzsébetet elvette *Szalánczy János*, ettől egy leánya volt Erzsébet, Barcsay Ákosné, második ura volt *Basa Tamás*, attól egy kis leánykája volt, ki kis korában meghalt.

5. Zsófiát elvette Nemes Bálint, ettől gyermeke nem volt, hanem a második ura Büki Mikes Benedektől három, 1 fia és 2 leánya.

6. Petronellát eljegyezte vala *Apafi István*, de jegyben való állapotjában elhúnyt.

7. Katát elvette Keresdi *Bethlen Ferencz*, ettől valók: Farkas, Gergely és Elek, Krisztina, Éva.

1. *Farkasnak* Gele . . . Osztrosics Borbálától gyermekei Bethlen László és Druzsina, Mikes Mihályné.

2. Gergelynek Toroczkay Máriától leánya Klára Losonczi Bánfy György gubernátorné; Mária Naláczy Jánosné, Klára *Apafi Mihály* fejedelem neje, Judit Lázár Györgyné.

3. Eleknek Nagy Klárától (ki egy testvér volt Nagy Zsófiával, Dániel Péternével) gyermekei: Elek és Anna Rhédey Ádámné.

4. Krisztinát *Kapy György* vette el, kitől leánya Borbála Thoroczkay Istvánné, Mária Gyulay Ferenczné, Anna Macskássy Boldizsárné.

5. Évát elvevé *Haller György*, azután Csáki István, gyermekei Haller Sámuel és György és Csáki László.

Következik a híres és nevezetes *Gerendi Nagy* uri család, kinek eredete a magyarok letelepedésétől számíttatik és sokkép szerencsével szakadatlanul fényeskedvén, jött le *Lászlóra* IV. Béla király idejében circa annum 1254, kinek fia *Miklós*, ennek fia László, ennek ismét Miklós, kitől származott két Gerendi-ág, Jakab és Lászlóra terjedvén jó messze, eddig egy ág Miklóstól Lászlóra.

Lászlónak leánya Erzsébet férjhez ment *Apafi* Györgyhöz, ettől származik az Apafi fejedelmi család. A másik ág hasonlóul jó messze terjedvén, lement Gerendi Jakabra, kinek fia Péter, annak fiai György és János és onnan két Gerendi ág.

Jánosnak Erdélyi Katától való leánya Erzsébet, Rákóczy Zsigmond fejedelem házastársa, kitől származtak a fentebb érintett fejedelmi Rákóczyak.

Gerendi Györgynek pedig fia Pál, Pálnak Perneszi Zsófiától vala három fia: György, Márton és István; ezek közül György magtalanul elhúnyt, Márton is fiágban, hanem Apafi Annától volt leánya Klára, kit elvett Kassay István, kitől volt két fia és egy leánya, úgymint: Kassay Miklós és Ferencz, leánya pedig Anna; ennek első urától Nemes Györgytől volt leánya Klára *Lázár Imréné*, kitől való volt Lázár György, ennek neje Bethlen Judit, kitől 3 gyermeke: János még nőtelen, Mária Bethlen Sámuelné, Anna Korda Lászlóné; Kassay Annának a másik urától Czabolai *Mikes Györgytől* vala fia Mikes Pál.

Gerendi Istvánnak pedig (ki Perneszi Zsófiától Gerendi Pálnak harmadik fia volt), a nevezetes Fornossy Veres Anna asszonytól, a ki egy testvér volt Kemény Boldizsár anyjával, három leánya vala; egyiket elvette Felvinczy Márton, kitől fiai Zsigmond, János, Miklós; másodikat elvette Ákossy István, de ez deficiált. Harmadik leánya Gerendi Zsófia, azon nagyhírű Dániel János neje, kinek atyja Dániel Mihály volt, anyja Mihács Borbála, és azelőtt deducált Dániel genealogiájának részében azért hagyattatik ki, hogy annak ágazatai és Veres Annában uri családokkal való összeköttetése világosabban kitűnjék; vala pedig ezen Dániel Jánosnak Gerendi Zsófiától 4 gyermeke, úgymint 1. Ferencz, 2. Mihály, 3. Péter, 4. Borbála.

1. Ferencznek felesége Bánfi Erzsébet, deficiált.

2. Mihálynak, Haller Judittól vala 5 gyermeke. Első Zsófia, Bánffy György gubernátorné, deficiált, 2. Lőrincz, kinek felesége Teleky Judit, Teleky Mihály leánya, 3. János, ki Barcsay asszonytól nemzette Máriát, Rhédey Ferencznét, 4. Éva, Kendefi Gábor neje, 5. Judit, Kendefi Mihály felesége.

3. Péternek, az említett Dániel János harmadik fiának, felesége Nagy Zsófia, ki testvératyafia volt Nagy Klárának, Bethlen Eleknek, Nagy Borbálának, Bethlen Sámuelnek, atyjok Nagy Tamás, anyjok Petky Erzsébet, nagyatyjok Petky István, nagyanyjok Sikess Erzsébet; a megírt Nagy Zsófiától pedig Dániel Péternek vala négy gyermeke, úgymint József, Gábor, Borbála és Mária. Borbála deficiált, Józsefnek mindkét feleségétől Mocsárdi és Torocskay asszonyoktól élő gyermekei vannak; Borbála Nemes Jánosné defectusához közelget, Máriának férje Keresztes, máskép Sárpataky Márton, kinek atyja ugyan Márton, anyja Jármi Erzsébet, amaz nevezetes Jármi Ferencznek leánya, ki váradi főkapitány és Rákóczy György fejedelem gyaloghadai főgenerálisa volt; vannak ezen *gróf Keresztes* úrnak életben levő szépen kiterjedt egytestvér atyafiai is, úgymint: Sárpataki Erzsébet, Bánfy Lászlóné és Sárpataki Rebeka, Korda Zsigmondné, kinek van ez asszonytól 5 gyermeke. Zsigmond, kinek felesége Bánfi Zsuzsána; László, kinek felesége Lázár Anna, Lázár György leánya; Mária Szentkereszti Andrásné; Zsuzsána Bikali Vitéz Györgyné; Klára hajadon. Ezen most említett gróf Keresztesnek Dániel Máriától van 6 gyermeke: Klára, Kata, Borbála, Mária, Zsófia és Teréz. Klárát elvette *Perényi Imre*, kitol lett 2 fia, Károly és Elek; Kata Andrássy Ferenczné. Borbála Iktári Bethlen Sámuelné, Mária, Zsófia és Teréz hajadonságban vannak.

4. A negyedik gyermeke *Dániel Jánosnak* Gerendi Zsófiától való Borbála Kendefi Gáborné, kitől való idősbik Torocskay Péterné és Vay Mihályné; ezen Vay Mihálynak a megírt asszonytól való egy leánya Vay Borbála, kit elvett idősb Teleky János. Torocskay Péternek pedig 3 gyermeke: Ferencz, ki még nőtlen, Erzsébet hajadon, Zsigmondnak felesége *Torocskay Klára*.

Eddig az emlékirat, mely hogy a régi időket illetőleg mesékkel telt, hézagos s helyenkint homályos, értelmetlen, első tekintetre meglátszik; mégis érdekes talán annyiban is, hogy számos a mult századokban élt s azok folyamában s később kihalt, de legnagyobb részben még most is virágzó nemes családok összeköttetéseiről nyujt fényt s némi irányt, melyen a családtannal foglalkozó haladhat.

LEHOCZKY TIVADAR.

Zenta czímerei.

A középkorban nemcsak családok és testületek, vármegyék és kerületek, hanem a szabadalmakkal ellátott u. n. királyi városok (civitates) is bírtak önálló czímerekkel. A város, mely a földesúr és vármegye felsőbbségét királyi kiváltságánál fogva el nem ismeré; mely belügyeiben önhatalmúlag működött, s mely egy szóval önálló szerepet játszott, kétségkivül az ezen municipalis szervezetnek megfelelő s azt mintegy személyesítő önálló czímer is megillette. Valamint a család czímere magát a családot, a vármegyéé a vármegyét, úgy a város czímere magát a várost repræsentálta. A városi czímerek a múltban fontos tényező gyanánt szerepeltek. A városok levén az ipar és kereskedelem legrégibb s legelső rendü székhelyei, a polgárok szabadalma és biztonsága egyenesen azon czímerhez füződött, mely a kir. szabadalmak adományoztatása alkalmával egyidejűleg adatott a városnak, és így annak mintegy palladiuma gyanánt szerepelt. A czímer megsértése egyenlő volt a város, a polgárság megsértésével, s annak a pecsétes levélnek, mely a város czímeré-

vel ékeskedett, minden nemű hatóság respectusát fel kell vala keltenie.

Azon városok, melyek idő folytán nagy változásoknak nem voltak alávetve, a középkorban nyert czímereiket (ha nem is egyszersmind az azzal kapcsolatos szabadalmaikat), többnyire maig is megőrizték, s legtöbb esetben használják is; az alvidék városainak azonban, melyek a török uralom idején nemcsak régi szabadalmaikat elveszték, de úgy szólva fenekestől felforgattattak, sőt néha a «civitas»-ból silány falvakká sülyedtek, a szabadalmakkal együtt czímerök is veszendőbe ment. Zenta is ez utóbbiak sorsában részesült.

E város századokon át az ó-budai káptalan birtoka levén, a tisztelendő atyák közbenjárásával II. Ulászló király által 1506. febr. 1-én királyi várossá (civitas) emeltetett s rangjának megfelelő czímert is nyert. E legfelsőbb elhatározásra vonatkozó diploma élénken körvonalozza a város által ezentúl használandó czímert, s valóban, ha ezen szabadalmi oklevél fenn nem marad, ma már fogalmunk sem lehetne városunk első czímeréről, minthogy pecsét-lenyomatok, avagy facsimilék éppen nem maradtak vissza. De lássuk a diploma ide vonatkozó részletét.

«Bőséges kegyelmünknél fogva, — így hangzanak a királynak az oklevélbe foglalt szavai, — ugyanezen Zenta községnek, melyet ezentúl város névvel nevezendőnek rendelünk, — és ez időbeli valamennyi polgárainak kerek pecsétet adományozunk, melyben az ő védszentjök, — szent Péternek két kulcsa kereszt-alakban egymásra téve és felülről lefelé nyúlva, alól pedig annak mindegyik végénél egy hal, mely közönségesen kecsegének neveztetik, fejeikkel ellentétesen állitva, a kulcsok között pedig egy virágzó kalász, a körben futó széleken pedig ezen felirat: «Zenta város pecsétje» (Sigillum civitatis Zyntha) legyen bevésve» stb.[1]

Városunk itt leírt czímere s azzal együtt nyert szabadalmaival meddig élt, nem tudjuk, de kétségtelen, hogy legfeljebb a mohácsi vészig (1526.) élhetett. A Tisza-Dunaközön ezidétt beállott változások, a török és főleg «fekete» Iván szerbjeinek garázdálkodása által Zenta civitasi jellege is veszendőbe ment, mert lakói lassankint elszéledtek s helyökbe törökök és szerbek telepedtek. Innen kezdve azon másfél századra terjedő időköz alatt, melyet a törökök itteni uralma betöltött, nem is használhatott a város önálló czímert mindaddig, míg a törökök kiüzetése után újból némi privilegiumokat nem nyert.

Ez történt ugyanis 1751-ben, midőn a tiszai katonai végvidék feloszlattatott s az itteni községek polgári lábra állíttattak. Ettől fogva a volt határőrvidéki községek közől tíz község, kamarai kiváltságos kerületet alkotván, egyöntetű czímereket kezdett használni. Ezen czímert egykorú lenyomatok után ismerjük.[1] Állott pedig az egy pajzsból, melyben kék mezőben egy vörös nadrágba és kék dolmányba öltözött gyalogos huszár (egykori határőr) áll, jobbjában kardot, baljában ekevasat tartva. A pajzs felett egyfejű fekete sas ül.

Későbbi ennél azon czímer, mely az iméntivel mindenben megegyez, csupán a pajzs feletti sas változott át kétfejűvé. Ezen hason jellegű két czímer csupán pecsétekre használtatott s így inkább csak sphragistikai jelentőségű. A mi az 1751-ben készült első pecsét czímerében leginkább magára vonja figyelmünket, az azon egyfejű sas, mely a pajzs felett áll. E pecsét 1781-ben még használatban volt, s így bizonyos, hogy azon másik pecsét, mely az 1850-es években ment ki használatból, s melyre szintén 1751. évszám van bevésve, nem 1751-ben készült, hanem valamikor a mult század vége felé. A rajta levő évszám tehát nem a pecsét készítési idejét, hanem a privilegium keltét akarja jelezni. De bizonyos más részt az is, hogy a koronai kerület községeinek czímerében — (mert közös czímert használtak) — eredetileg nem volt meg az a kétfejű sas, mely miatt az alkotmányos æra beálltával az előljáróság e pecsétet és czímert jónak látta mellőzni.

Zenta város hivatalos nagy pecsét-bélyegzője, mely 1751. évszám bevésettel és «SIGIL. PRIV. CORONAL. OPPIDI SZENTA» felirással van ellátva, ma a Nemzeti Múzeum régiségtárában őriztetik s a pecsétgyüjteményben látható. Ezt sem a feljegyzett évben készítették, mert stilusa egészen megegyez azon pecsétével, melyről imént említők, hogy a mult század vége felé készülhetett. A kétfejű sas természetesen egész nagyságában pompáz, melyben a II. József korabeli túlságos loyalitás nyomait kell felismernünk.

Lehet, hogy a koronai districtusi tanács időközben határozta el magát azon gondolatra, hogy a községek czímereiben levő sast kétfejűvé változtassák, de az kétségtelen, hogy a kerület privilegiumaiban erről sehol szó nincs, sőt annál kevésbbé lehetne, mert a kerület czímere egészen más volt. Hogy a községek németesedési hajlama, vagy a kerületi magistratus valamely végzése változtatta-e át a czímerek egyfejű sasát kétfejűvé, nem lehet feladatunk e helyütt kutatni; tény azonban, hogy e változás míg egyrészt egy speciális czímertani alakot semmisített meg, másrészt magának a czímernek használatát is előbbutóbb meggátolandotta.

Különös, de úgy van, hogy városunk ez

[1] Ezen oklevél egész terjedelmében közölve van a Magy. Tört. Tár XII. köt. 136—138. l.

[1] Lenyomat-példányok feles számmal találhatók Zenta város levéltárában.

utóbbi czímeréhez egy sajátságos incidens fűződik, mely által — ha nem is a helybeliek, hanem idegenek részéről — szokatlan módon nyilatkozott tiltakozás e németes czímer ellen. Midőn ugyanis a szabadságharcz idején Kökényesi zászlóalja városunkba érkezett, szemébe tünt egy némely honvédnek a városháza homlokán büszkélkedő városi czímer; ezek nem is késtek legott a pajzson álló kétfejű sast kardjaikkal a szó szoros értelmében levagdalni. Azóta úgy áll csonkán. Az 1849-et követő absolutismus embereinek, úgy látszik, nem jutott eszökbe, az alkotmányosság beálltával pedig a községi előljáróság nemcsak nem tartotta érdemesnek restaurálni a czímert, hanem egy lépéssel tovább menve, félretette a használatban volt hivatalos pecsétet is, és helyébe vésette azt, melyet tanácsunk ma is használ s melyben a magyar országos czímer szerepel.

Városunknak tehát önálló czímere csak a múltban létezett, ma pedig ilyennel éppen nem bir; mert az a magyar korona, melyet a tanács pecsétjein ma használ, nem képezheti sem történeti, sem jogi szempontból Zenta czímerét, legfeljebb csak azt jelzi, — a mely alkalomból valóban készült, — hogy 1861-ben nálunk is beköszöntött az alkotmány.

DUDÁS GYULA.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november 24-én Br. Radvánszky Béla elnöklete alatt tartott választmányi ülésében Dr. *Komáromy András* társ. tag felolvasta a «Káta nemzetségről» irt értekezését, mely a Turul jelen számában olvasható. Ezután a titkár bemutatta Dr. *Myskovszky Viktornak* «Bártfa városa legrégibb pecsétei és czímere» czímű dolgozatát. Dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag pedig négy czímereslevelet ismertetett, az eredetiek bemutatásával, úgymint: 1. Zápolya János királyét 1530-ból a Prusinszky (Prwssenczky)-, 2. Báthory Zsigmondét 1596-ból a Tybald de Kőröspatak-, 3. II. Ferdinándét 1625-ből a Harcsa (Harczia)-, 4. I. Leopoldét 1701-ből a Megyeri család részére. A czímeres levelek le fognak másoltatni (a Zápolya-féle színezve) a társaság levéltára számára.

A folyó ügyekre kerülvén a sor, a titkár bemutatta a választmányi tagságra beérkezett ajánlatokat. Igazgató vál. tagságra ajánltattak: Dr. Komáromy András (ajánlják Nagy Gy. és Tagányi K.), Csoma József és Lehoczky Tivadar (aj. Fejérpataky L. és Csontosi J.), és Dr. Szombathy Ignácz (aj. Szinnyei J. és Szádeczky Lajos). Az ajánlottak közül általános szótöbbséget nyertek: Dr. *Komáromy András* (10 igen, 2 nem), *Csoma József* (9 igen, 3 nem), és *Lehoczky Tivadar* (10 igen, 2 nem), s így a nevezettek a társaság ig. vál. tagjaivá választattak.

Új tagokúl megválasztattak a következők: Pártoló tagúl dolhai és petrovai *Petrovay Ádám* Nagy-Körűn (aj. Irinyi Csaba); évdíjas tagokúl: a *Pannonhalmi* főapátság könyvtára (aj. a titkár), *Töttössy Béla* törv. bíró Nagy-Kanizsán (aj. Makay Dezső).

A pénztárnok kimutatása szerint f. évi nov. 24-én a pénztár állapota a következő:

Bevétel	... ...	2459 frt 17 kr.
Kiadás	... ...	1881 » 72 »
Pénztári maradvány		577 frt 45 kr.

A Nemzetségi Zsebkönyv alapjánál pedig:

Bevétel	... ...	850 frt — kr.
Kiadás	... ...	210 » — kr.
Maradvány		640 frt — kr.

Az évi pénztári állapot megvizsgálására ismét a tavalyi pénztárvizsgálók, u. m. Deák Farkas, Szinnyei József és Csontosi János vál. tagok kérettek meg.

A titkár bejelenti, hogy Palermoból a következő munka küldetett ajándékba a társaságnak: »La casa Gravina cenno e tavole genealogiche, per Vincenzo Palizzolo Gravina. Palermo 1887.«

A f. évi deczember 3-án tartandó nagy-gyűlés tárgyaiból a titkár javaslatára a mohácsi vész előtti armálisok sorozatának bemutatása elmarad.

Rövid zárt ülés után, melyen a jegyzőkönyv hitelesítésére Nagy Gyula és Szádeczky Lajos vál. tagok kérettek meg, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi decz. 3-án tartotta negyedik *nagygyűlését* a M. T. Akadémia I. emeleti ülés-termében.

Báró Radvánszky Béla elnök megnyitván az ülést, felhívja a megjelent tagokat arra, hogy lejárván az öt évi cyclus, a Társaság elnökségét a legközelebbi öt esztendőre válaszszák meg. A választás tartamára pedig az elnöki tiszt viselésére *Melczer István* párt. tagot kérte meg. Melczer István elfoglalván az elnöki széket, kérdést intéz a tagokhoz, vajjon az elnökségre egyszerre, vagy külön-külön az elnökre és másodelnökökre

óhajtják-e a szavazatokat beadni. A nagygyűlés az előbbi mód mellett nyilatkozván, elnök a szavazatok beszedésére Csontosi János és Szendrei János vál. tagokat kéri meg.

A szavazatok összeszámíttatván, kitünt, hogy beadatott 23 szavazat, melyek a következőkép oszlottak meg: Elnökségre kaptak: br. Radvánszky Béla 21, Nagy Iván 1 szavazatot; másodelnökségre: Nagy Imre 21, Nagy Iván 20 szavazatot (Majláth Béla és Melczer István 1—1 szavazatot). Ekképen a társaság elnökévé a következő öt év tartamára br. *Radvánszky Béla*, másodelnökeivé pedig: *Nagy Imre* és *Nagy Iván* ig. vál. tagok választattak.

Az éljenzéssel fogadott eredmény kihirdetése után br. Radvánszky Béla elfoglalván az elnöki széket, a következő beszédet intézte a nagygyűléshez:

Tisztelt nagygyűlés!

Történetíró gyakran jut abba a helyzetbe, hogy egyes szereplő egyén közelebbi viszonyairól, családi körülményeiről, származásáról szeretne tájékozva lenni, sőt szüksége is volna erre, a mennyiben esetenként csakis az illető viszonyainak lehetőleg teljes ismerete adhatja meg egy-egy rejtélynek látszó esemény kulcsát.

Sokszor csupán ezen ismeretek segélyével vagyunk képesek kikutatni egy-egy, az elmúlt századokban szerepelt, államférfi politikai irányának indokait, szereplésének mozgató erőit.

Egy-egy család hagyománya, politikája, a rokoni összeköttetések, a politikai légkör, melyben a család — később szerepre hivatott — ifjai nevekedtek, a birtokviszonyok és a birtokoknak az ország mely részében való fekvése, az egyeseken a felsőbbség által ejtett jogtalan sérelem vagy ezeknek összehalmozása — mindez döntőleg hatott kivált a XVI. és XVII. században a politikai pártállásra, sőt az actio megkezdésére.

Mindezeknek felkutatása, magyarázata az egyes családoknál, a szélesebb alapokra fektetett családtörténelem feladata. De feladata egy másik nem csekélyebb fontosságú részlet is, s ez a családok benső élete. Mit műveltek, mivel foglalkoztak, mint mulattak a család tagjai, ezekkel szemben a családfő állása időről időre minő változásokon ment át, hogyan voltak a házak, kastélyok, várak berendezve, minő volt a háztartás, miként gondozták és nevelték a gyermekeket. A férj és feleség, valamint a gyermekek és szülők közötti viszony, a gazdaság kezelése, a családi viszálkodások és pereskedések ismerete mind megannyi tanulságos dolgok.

Ha mindezt családonként ismerni fogjuk, akkor alkothatunk majd valódi képet magunknak nemzetünk fejlődéséről, nemzetünk benső életéről.

Ilyenféle és a már más alkalommal elmondott gondolatok vezettek akkor, midőn érezve a történelem társtudományai fejlesztésének különös szükségét, több mint hat évvel ezelőtt összehívtam néhány barátomat egy Heraldikai és Genealogiai Társaság alakításának megbeszélése végett — hogy képesek legyünk az említett tudományok folytatólagos művelésére szakfolyóiratot alapítani.

Öten voltunk, kik a felhívást aláírtuk, egyik társunk, b. Nyáry Albert, fájdalom, már elköltözött közülünk és nem érhette meg fenállásunk első ötéves cyclusát.

Felhívásunkat siker követte, de az aláírók száma nem valami gyorsan szaporodott, 200-nál alig valamivel voltunk többen, midőn elhatároztuk, hogy a társaságot megalakítjuk. Mire alakuló gyűlésünket 1883 február 25-én meg is tartottuk, aláíróink 300 és néhányra szaporodtak, de ezen szám nem lett volna elég. Az alakuló gyűlésen kifejeztem azon reményemet, hogy működésünk megkezdése után tagjaink is szaporodni fognak. Nem csalódtam, ma öt és fél százan vagyunk. Szép szám, köszönetünket fejezhetjük ki tagtársainknak az érdeklődésért, de még mindég nem vagyunk elegen, hogy mindazon célokat, melyeket magunk elé tűztünk, elérhessük. Hogy működésünk körét kellően kitágíthassuk, még néhány száz tag részvevésére volna szükségünk.

Folyóiratunknak a «Turul»-nak legalább hatszor kellene évenként megjelennie, hogy a megszaporodott ívszám terjedelmesebb dolgozatok közölhetésére szolgáljon.

Munkásságunk eddigi eredménye főként említett folyóiratunkban látott napvilágot. A mennyiben anyagi erőnk engedte, igyekeztünk folyóiratunkat külső csín tekintetében is úgy kiállítani, hogy társaságunk tagjai megelégedéssel vehessék azt kezökbe. Hogy tartalma mennyiben igyekezett kitüzött céljainknak megfelelni, arról a titkári jelentés fog számot adni.

Működésünknek egy másik kitüzött irányát még csak most fogjuk megközelíteni. A «Nemzetségi Zsebkönyv» elkészítése eddig akadályokba ütközött, mert az anyagnak fárasztó és sok aprólékos munkával járó összegyűjtése csak a folyó évben volt eszközölhető. Most azonban már annyira haladt, hogy sajtó alá ment és reménylem legkésőbb jövő év február havában már a közönség kezében lehet.

Az elmondottakban csupán jelezni kivántam főbb irányokat, melyeket lefolyt ötévi működésünk alatt követtünk és követni szándékozunk ezentúl.

Ennek kapcsán engedjék meg, hogy köszönetemet fejezzem ki úgy saját, mint elnök-társaim nevében is azon bizalomért, melylyel újból reánk bízták Társaságunk vezetését; alkalmunk fog nyílni így továbbra is közreműködni abban, hogy történetírásunk előbbre vitelét czélzó rész-

letek kidolgozását továbbra is elősegíthessük, Társaságunk működésének fejlesztése által.

A tetszéssel fogadott beszéd után *Csontosi János* vál. tag lépett a felolvasó asztalhoz, felolvasván *Deák Farkas* vál. tagnak Ipolyi Arnold néhai alapító és vál. tagunk felől írt emlékbeszédét. A nagy hatást tett emlékbeszéd folyóiratunk jelen számában olvasható.

Ezután a titkár a következőkben terjeszté elő évi jelentését:

T. nagygyűlés!

Öt esztendeje annak, hogy társulatunk szerény körülmények között, alig háromszáz tag segélyére támaszkodva, olvasó sőt mondhatjuk író-közönség hiányával kilépett a nyilvánosság terére. Oly tudományágak művelését írtuk zászlónkra, melyek bár addig is szakavatott művelőkre akadtak; de hiányozván a központ, nem lévén az általunk művelésre kitüzött tudományoknak külön közege, e szakok irodalma nem indulhatott meg meghatározott terv szerint, a termékek elszórtan, sporadikus jelenségek gyanánt tüntek fel irodalmunkban. A szükség, hogy az elhanyagolt heraldikai és genealogiai kutatásoknak, melyeknek annyi szövevénye vár felfejtésre, annyi rejtvénye megoldásra, tág teret biztosítsunk és egyszersmind központot teremtsünk, mely a vidék elrejtett emlékeit az érdeklődökkel siet tudatni, hol e tudományágakkal foglalkozók egymásnak találkozót adnak, hol annyi elszórt ismeret és kiderített eredmény közös tulajdonná lehet: egyre égetőbbnek bizonyult. Megszületett így a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság, mely szerény eszközeivel e kitüzött czélt elérni törekedett s hogy szándéka megvalósításához közeledett-e, erre nézve ítéletet mondani a t. nagygyűlés az elmondandó adatok alapján van hivatva.

Előbbi évek jelentéseiben vázoltam az irányt, melyen a társaság czélját elérni véli; s így azt ismételni fölöslegesnek tartom. Miként tavaly, úgy most is hangsúlyozhatom, hogy a heraldikában az emlékek felkutatása, ismertetése, ezek alapján a jó, a helyes heraldika szabályainak — tekintettel a hazai sajátságokra — megismerése; a genealogiában pedig a meséknek, a századok alatt gyökeret vert tévhitnek kiirtása s a családtani bonyodalmaknak oklevelek alapján történendő megoldása volt a főelv, mely működésében a társaságot, közleményeiben pedig annak folyóiratát, a Turult vezette.

A társaság ez irány művelésére az elmúlt esztendőben, utolsó nagygyűlése óta öt igazgató választmányi ülést tartott (1886 nov. 25, 1887 febr. 5, apr. 28, okt. 8 és nov. 24.), melyeken — beleértve a tavalyi nagygyűlés tárgyait — összesen tizenhárom felolvasás, bemutatás tartatott.

A felolvasások közül a czímertant a következők képviselik: *Csergheő Géza* vál. tagnak folyóiratunkban is megjelent dolgozata a Ratold-nemzetségbeliek czímerében látható hársfalevélről, figyelemmel kiséri azon változatokat, melyeken egy családi czímer századok folyamán át keresztül megy, melyekben azonban az eredeti ősi czímer lényege megmarad. Dr. *Csánki Dezső* vál. tag felolvasása egy 1511. évi harminczhat pecsétes oklevélről, a gazdag sphragistikai anyag mellett tanulságos czímertani eredményeket vont le; és egyes kérdéseket mint pl. a Zsigmond király alapitotta sárkányrendet illetőleg, fejtegetései kiváló érdekűek. A felolvasott heraldikai és sphragistikai dolgozatok közt nem mellőzhetem dr. *Myskovszky Viktorét* Bartfa városa legrégibb pecséteiről és czímeréről, melyben felvidéki városaink emlékeinek buzgó kutatója a város e nembeli emlékeiről behatóan értekezik, s melyben különösen kiemelendő a városnak 1453. évben V. Lászlótól nyert czímeres-levelére és az ennek alapján készült új városi pecsét készitőjére vonatkozó új adatok ismertetése. Ide sorolhatom még *Deák Farkas* választm. tag emlékbeszédét elhúnyt nagyérdemű heraldikusunk, br. Nyáry Albert felett, melyben az elhúnytnak kivált a heraldika és sphragistika terén kifejtett munkásságát jellemzi.

A czímertani emlékeket tagtársaink jobbára az eredetiek bemutatásával igyekeztek szélesebb körben ismertetni, hódolva annak a nézetnek, hogy megmutatása az eredetinek sokkal közvetlenebbül hat és az emlékek iránt az érdeklődést jobban felkölti, mint azoknak elvont ismertetése. Így dr. *Szendrei János* vál. tag megismertetett egy XVI. századi nürnbergi czímeres-könyvvel, mely a méltán oly nagy érdelődést keltett becses Haller-féle családi könyvvel hihetőleg közös eredetű. Ugyancsak ő három czímeres-levél eredetijét (a Balázs alias Székely, miskolczi Her és a Boér-családokét) ismertette meg társulatunkkal. A heraldikai emlékeknek legbuzgóbb bemutatója dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag volt; ismertetett egy Báthory István lengyel király idejében készült s neki ajánlott lengyel czímeres-könyvet, mely sok magyarországi család lengyel nemességéről is ád felvilágositást; majd négy czímeres-levelet mutatott be (a Pohronczy 1598, Szent-Benedeki 1626, Turcsinszky 1668, br. Szent-Iványi 1721. családokét). E sorhoz csakhamar tizenkét erdélyi czímeres-levelet csatolt, melyeket erdélyi útja alkalmával sikerült felkutatnia. Ehhez járul legújabban még négy (a Prusinszky családé Zápolya János királytól 1530. évből, Tibald 1596, Harcsa 1625 és Megyeri családoké 1701-ből). A titkár bemutatta Krasznai Für Jánosnak Báthory István szakácsának fejedelmétől 1579-ben kapott czímerét stb. Mindezen czímeres-levelek a választmány határozatához képest lemásolva a társaság irattárában őriztetnek, mely idő folytán tekintélyes gyűjteménynyé válhatik.

A társulatunk által felölelt másik tudományágat, a genealogiát *Komáromy András* vál. tagnak két felolvasása képviseli: «A nemzetségekről» és «A Káta nemzetségről», melyeknek elseje a nemzetségek vitás kérdését általában mai kritikai szemmel és a történeti kutatások mai vivmányaival igyekszik megvilágitani; míg a második dolgozat, alkalmazván az elsőnek eredményeit egy speciális esetre, egy kiváló de eddig igen homályos multú és elágazású nemzetség szövevényeit hozza tisztába a maig kikutatott oklevélanyag világánál.

Ime röviden ismertetve az anyag, mely üléseinken felolvasásra, bemutatásra került. Ezt aztán kiegészíti, mert az elmondottak nagyobb része is e sorba tartozik, az a tömérdek adat, feldolgozott czikk és sokban új eredmény, mely társulatunk közlönyében látott napvilágot. Itt fejté ki voltaképen a társaság igazi tevékenységét az általa művelésre választott tudományok terén, s e tekintetben változatos, nemcsak egy

irányban, de különböző korszakokra és tárgyakra kiterjedő szakirodalmat teremtett.

A heraldika terén a folyóirat nem tévesztette szem elől annak leghitelesebb forrásait, a címeres-leveleket, s kiváló figyelemmel volt azoknak legrégiebbjeire, hazánkban a Zsigmond-korától a mohácsi vészig kiállítottakra, melyekből a középkori magyar címersajátságokat és a hamisítatlan magyar címer-stilus jellemző vonásait legjobban megismerhetjük. A lefolyt ötéves időszak alatt társulatunk nem kevesebb mint *tizenhét* 1526 előtti címer képét közölte színes hasonmásban. E mennyiségből 15 darab Zsigmond korára esik, egy V. László, egy pedig Mátyás király idejéből való. Ezen nagybecsű címertani anyag összegyűjtéséhez és méltatásához folyóiratunk a lefolyt évben a következőkkel járult: A Csontos-család 1418-iki címerét, a családra vonatkozó adatokkal egyetemben *Nagy Iván* másodelnökünk tette közzé; heraldikai fejtegetései egy kis vitát is eredményeztek, *Csergheő Géza* vál. tag ugyanis ily című dolgozatában: «Megjegyzések a Csontos-család címere 1418-ból és némi heraldikai észrevételek című czikkre» több tárgyilagos fejtegetéssel foglalkozván, hozzá járult sokban a heraldikai eszmék és fogalmak tisztázásához. Ugyancsak előbbi nagyérdemű heraldikusunk, *Nagy Iván*, a a Szlopnai-családról és 1432-ik évi címeréről írt ismertetést. Zsigmond királynak 1430-ban Zágrábi Dabi Mihály nevű borbélya részére adott címerét, mely annyiban is nevezetes, hogy az a mi e korban armálisoknál nagy ritkaság — hazánkban Pozsonyban kelt, F. L. tette közé. Míg a későbbi, 1456-ból való Disznósy-féle címert, a család múltjának rövid vázolásával *Kubinyi Ferenczt* tagtársunknak köszönhetjük. — Ha összehasonlítjuk a ma már ismert és ismertetett, sőt jó részben költség nem kímélésével hű színezett hasonmásokban közétett, 1526 előtti czímereink számát az öt évvel ezelőttiekkel: valóban el kell ismernünk, hogy társulatunk e téren komolyan fogta fel hivatását, komolyabban mint sok hasonló czélú külföldi vállalat, és becsüknek teljesen megfelelő figyelmet és áldozatot fordított a magyar címertan e legértékesebb emlékeinek felkutatására. Hogy e hazai heraldikánk díszére váló emlékek szélesebb körben ismeretesekké váljanak és a közelismerést kivívják, választmányi határozat következtében ezekből külön díszes kiadvány (czímer-album) fog készülni, mely azokat a külfölddel is óhajtván megismertetni, több nyelvű magyarázattal fogja heraldikánk díszeit bemutatni. Jelenleg négy ily műlap áll már készen, mihelyt e szám 20—25-re emelkedik, a társaság sietni fog közzétételével.

Mohácsi vész előtti czímert mutatott be *Csergheő Géza* vál. tag «A Vay és Ibrányi családok czímereinek bővítése 1507-ben» cz. dolgozatával, kimutatván hogy egy a XV. század elején fiágon kihalt család a megtörtént fiusítás után megtartva nevét, miként vette föl és viselte tovább annak a családnak czímerét, melynek egyik sarja a fiusított leányt nőül vevén, a családot a nő nevén tovább folytatá.

Egy régi nemzetség ősi czímeréről irott rövid dolgozat egész vitát támasztott folyóiratunkban, mely nagyban hozzájárult a kérdés tisztázásához. *Petrovay György* tagtársunk egy rövid czikkében felvetvén a a Divék nemzetség régi czímerének kérdését, állításai *Rudnay Béla* és *Tagányi Károly* vál. tag dolgozatait szülték, kik szakavatottsággal szóltak az ügyhöz, s különösen az előbbi a Divék-nembelieknek a közös törzsből történt elágazásaira nézve érdekes összeállítást is közölt.

Békey István «Magyarország czímerének jelképei» című czikkében e kérdést Horvát István iskolájának módszerével iparkodik tisztába hozni; míg *Dudás Gyula* a zentai curialisták czímereiről szólván, megemlékezik a betelepített szerbek közt 1751-ben történt tömeges nemesítésekről és czímer-adományozásokról.

A heraldikának új forrását nyitotta meg előttünk *Csoma József* párt., most már vál. tag. Évek hosszú során át szenvedélyes gyűjtője okleveleknek és heraldikai emlékeknek, újabban kiváló figyelmet fordít a régi magyar sírkövekre, melyek úgy czímer-isme, mint genealogiai tekintetben ránk nézve kiváló érdekűek; tetemes áldozatok és fáradság árán gyűjti össze az anyagot, mely feldolgozásával egyetemben a szerint a mint az emlék túlnyomólag figuralis, vagy heraldikus jellegű, részint az Arch. Értesítőben, részint a mi folyóiratunkban lát napvilágot. Eddig egy ily kiváló érdekes sírkő jelent meg közlönyünkben, az Aba-nemből eredő Gagyi Lászlóé, melyet ismertetője becses megjegyzésekkel kísér az Aba-nem czímerjelvényének változatairól.

A heraldika másik fontos kútforrása a sphragistika, melyet folyóiratunkban három dolgozat képvisel. Említettem Dr. *Csánki Dezső*-ét az 1511-iki harminczhat pecsétes oklevélről, melynek gazdag pecséttani anyagát az író teljesen kiaknázta; ehhez aztán pótlásokkal szolgált *Csergheő Gézának* «Heraldikai és sphragistikai adalékok a Harmiczhat pecsétes oklevél 1511-ből cz. közleményhez» — című dolgozata. Az egyházi sphragistikát *Némethy Lajos* vál. tag közlései képviselik, ki rajzok kíséretében Budapesten létezett 10 egyházi testület pecséteit mutatta be.

A társulatnak gondja volt arra, hogy az általa felölelt tudományágak főforrását, a levéltárakat, s azok idevágó anyagát ismertesse. *Lehoczky Tivadar* vál. tag a Beregmegye, *Salamon Vincze* pedig a Székesfehérvár és Fehérmegye levéltárában őrzött czímeres nemeslevelek sorozatát közölték, így tévén lassanként teljesebbé a képet ezen ránk nézve becses anyagról, melynek megismerésére társulatunk létezése óta kiváló figyelmet fordított; csak úgy hivén czélját megközelíthetni, ha előbb világos áttekintést ád a reánk maradt emlékekről s útmutatást arra: mit hol keressünk. Nem hagyhatom e helyen megemlítés, nélkül, hogy az a becses jegyzék, melyet *Tagányi Károly* vál. tag mintegy 7000 családnak az orsz. levéltárban őrzött vagy följegyzett czímeres nemesleveleiről folyóiratunkban közölt, az orsz. levéltár szíves készsége által rövid idő alatt mintegy 2000-re menő újabb adattal lesz kiegészítve, melyeket a belügyministerium felhívására a hiteles helyek levéltáraiból érkezett jelentések alapján *Karagyena Mihály* tagtársunk állított össze. A családi levéltárak érdekében *Melczer István* tagtársunk szólalt föl, több igen figyelemre méltó megjegyzést bocsájtván világgá.

A másik fő tudomány-ág, melynek művelését a társulat és közlönye feladatának ismeri: a genealogia. Ebben is azok a szempontok vezették, melyeket már megelőző években szerencsém volt előadni. Lehetőleg kiterjeszkedett a folyóirat nevezetesebb kihalt, valamint egyes élő családaink történetének hiteles megállapítására; sőt iparkodott egyes régibb idevágó irodalmi

termékeinket is, melyek már-már feledésbe kezdenek merülni, szakszerűen ismertetni. Így *Deák Farkas* behatóan foglalkozott Mikolának az erdélyi családokról írott genealogiájával, mely korában (1731-ben) nagy zajt ütött, de azóta csaknem teljesen megfeledkeztek róla.

A kihalt családok történeteit tárgyaló dolgozatok közül első helyen említem dr. *Wertner Mór*-t, ki az első magyar királyi család, az Árpádok genealogiai kérdéseiből «Glossák az Árpádok genealogiájához» czím alatt többet a kritika bonczkése alá vesz. Fejtegetései a két Zsófiáról, Szent István gyermekeiről, a Rixa és Anasztázia királynék közötti rokonságról, Bertáról sz. László állítólagos leányáról és Steflingirietenbergi Adelhaid királynőről sokban tisztázzák a zavart és eloszlatják a homályt, melyben az Árpádok genealogiai összeköttetései felől hosszú időkön át voltunk.

Dr. *Karácsonyi János* a kerekegyházi Laczkffyak leszármazásáról értekezett, kimutatván a hibákat, melybe egyes genealogusok a kerekegyházi és a szántói Laczkfyak összezavarása által estek. Egy másik kihalt, elfeledett család történetéhez, a Gechey-ekéhez, *Csoma József* vál. tag szolgáltatott becses adatokat.

Az élő családok körébe vágó közleményekből kiemeljük dr. *Karácsonyi János*-ét, ki a Zichyek első ismert őséről értekezvén, annak új adatok alapján, melyek az eddigi genealogusok figyelmét kikerülték, a XIII. század végén vagy a XIV. elején élt Szajki Gált mutatja ki. Egy a multban és a jelenben kiváló szerepet játszó család teljes leszármazását és történetét adta *Petrovay György* az Orczy-családról irott terjedelmes dolgozatában. Míg *Szombathy Ignácz* két közleménye a gr. Laszberg-család multját tárja elénk. Kisebb adalékokat szolgáltattak még Sz. K. a Szelestey, váradi *Szabó János* a Csiffy és *Deák Farkas* a kissólymosi Simó családok történetéhez.

Ime, tisztelt nagygyűlés, a folyóiratunk legközelebb múlt évi folyamában megjelent dolgozatok rövid ismertetése, mihez még a szakirodalom idevágó termékeinek méltatását, rövidebb irodalmi híreket, s a heraldikai és genealogiai apróságokat sorolhatjuk, melyek a Turul egy évi számaiban megjelentek; ezek bizonyítják, hogy a folyóirat az eddigi évfolyamokkal elért színvonalon megmaradni s a szakirodalom haladásával, a mennyire ezt a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erők megengedik, lépést tartani igyekezett.

Kötelességemnek ismerem, t. nagygyűlés, társulatunk mellék vállalatáról, a Nemzetségi Zsebkönyvről is beszámolni. Eddig úgy költségi okok, mint az anyag beszerzésének nehéz, valamint felhasználásának kényes volta gátolt abban, hogy alapszabályainkban igért kötelezettségünknek, hogy időközönként egy ily zsebkönyvet teszünk közé, megfeleljünk. Most már jelenthetem, hogy a vállalat első kötetére való anyagot, melynek gyűjtése tetemes áldozatokkal és fáradsággal járt, immár nemcsak egybegyűjtöttük, hanem részben fel is dolgoztuk, s hogy a kötet megjelente, melyből társulatunkra nézve nem csekély hasznot várunk, csak addig fog késni, míg azt technikai okok gátolják; a választmány által megbízott szerkesztők munkájokkal és feladatuk megoldásával teljesen tisztában vannak.

A társulat egyéb ügyeire és vagyoni helyzetére térvén át, örömmel jelenthetem, hogy a súlyos veszteségek daczára, melyek társulatunkat a lefolyt évben történt halálozások által érték, a választmány kiegészítése, úgy alaptőkénk szaporodása mint tagjaink számának növekedése által társulatunk tekintélyben és erőben sokat nyert. Az igazgató választmány három új taggal erősödött meg. *Csoma József*, dr. *Komarony András* és *Lehoczky Tivadar* urak, az általunk felölelt szaktudományok buzgó művelői iránt csak méltó elismerését fejezte ki a választmány, midőn őket tagjai sorába iktatta. Alaptőkénk a tavalyi 9000 frtról 10,800 frtra növekedett; oly összeg, melynek csak igen csekély része (2100 frt) nincs kötelevelekkel biztosítva, bár erre is biztos a remény, hogy ez rövid idő multán megtörténik. A többi, mint ez a pénztári kimutatásból kitünik, legnagyobb részt készpénzben befizetett s csak kis részben alapító kötelezvényekkel biztosított alapítványokból áll. — Tagjaink száma is emelkedett. A 200 frtos alapítóké 4-gyel, a 100 frtosoké 2-vel, a pártolóké 8-czal, az évdíjasoké 27-tel, úgy, hogy összes tagjaink száma a hatodfélszázat meghaladja. Ezen, társulatunk rövid idejű fennállásához arányítva kedvező vagyoni állapot lehetővé teszi, hogy évenként — ide nem értve a társulat administrationalis költségeit — tisztán irodalmi czélokra 3000 frtnál többet fordíthatunk.

Ez anyagi virágzás mellett azonban fájdalommal kell megemlékeznem azon nagy veszteségekről, melyek kiváló tagjaink elhúnytával a lefolyt évben értek.

Éppen most egy esztendeje vesztettük el alapító és választmányi tagunkat, *Ipolyi Arnold* nagyváradi püspököt, kinek váratlan halála gyászt hozott az egész országra. Illetékes toll örökítette meg az elhúnyt nagy férfiú érdemeit e nagygyűlésünkön, mely az ő emlékének volt szentelve; a ravatalára társulatunk nevében helyezett koszorú néma hirdetője volt a gyásznak és fájdalomnak, melyben egy egész országgal együtt társulatunk is részt vett.

Alapító tagjaink sorából elvesztettük még id. báró *Bánffy Ádámot*, pártoló tagjaink közül *Békássy Károlyt*, *Tarányi Ferenczet*, *Luby Zsigmondot*, kiknek elhúnytát a családi körön kívül a közélet is gyászolja.

Elmondtam, t. nagygyűlés, az eddigiekkel társulatunk működését, történetét az elmúlt esztendőben; s midőn hosszúra terjedt jelentésemet befejezem, teszem ezt azon kérelemmel, hogy azt tudomásul venni méltóztassék.

* * *

A titkári jelentés tudomásul vétetvén, a titkár előterjeszté a pénztárnok kimutatását, mely szerint a pénztár állása decz. 3-án a következő:

Bevétel 1887 jan. 1-étől	3.245 frt	17 kr.
Kiadás	2.015 „	31 „
Készpénz maradvány	1.229 frt	86 kr.

A Nemzetségi Zsebkönyv alapjának állása:

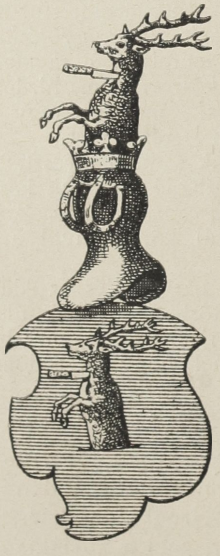
Bevétel	850 frt.
Kiadás ...	210 „
Készpénz ...	640 frt.

Alapítványok: 30 alapító tag befizetett alapítványa (részben a Társaság évi pénztári maradványából tőkésített összeg) értékpapírosokban	6.100 frt.
10 alapító tag alapító-kötelezvénye	2.600 «
12 alapító tag alapítványa, kötelezvények nélkül, melyeknek kamatai rendesen fizettetnek	2.100 «
Összesen	10.800 frt.

Minthogy a választmány a pénztár megvizsgálásáról már intézkedett, a pénztári kimutatás ideiglenesen tudomásul vétetett.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Csontosi János* és *Szendrei János* vál. tagok kéretvén meg, a nagygyűlés véget ért.

Báthory István szakácsának czímere. Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem vilnai várában 1579. juniushó 10-én kelt, általa sajátkezűleg és Berzeviczy Márton erdélyi kanczellár által aláírt oklevél szerint az ő első szakácsának, *Krasznai Für Jánosnak s mindkét nemű utódainak nemességet ad a szakácsi szakban* ifjúságától fogva mind Lengyel-, mind Erdélyországban tanúsított jártasságáért s kitű-



nőségeért, e téren valamennyi más alkalmazott s a királyi konyhákban működött szakácsok közt ő nyervén el a pálmát.

Czímerül, mint a mellékelt rajz mutatja, a koronás sisakkal fedett paizs kék mezejében, félig kiemelkedő és szügyébe szúrt arany késsel ellátott szarvast nyert, kétségtelenül kitünő szarvassülttel gyönyörködtetvén a fejedelmet.

Ezenfelül a hálás király hű szakácsának Krasznán még egy háztelket is adományozott, mely Dyrsa Máté telke szomszédságában feküdt; és a krasznai promontoriumban egy szőllőt, mely délről Dacz Antal, nyugatról Mukos Péter és északról Debreny Ferencz szőllőivel volt határos; felmentvén őt egyszersmind minden díj- és bérfizetéstől. Lehoczky Tivadar.

A Divék nemzetség czímeréhez. A Turul 1887-iki 3-ik füzete 113. lapján, Rudnay Béla, a Divék nemzetség czímeréről való értekezésben azt állítja, hogy e czímerben ma látható hold és csillag «csak a XVII-ik században kezd szerepelni». Ezen állítás, úgy látszik, tévedésen alapszik, mert Majthényi Gergelynek a nováki templomban létező sírkövén 1488-ból, a czímerben, a fán és medvén kívül, a hold és a csillag is látható. Ezen sírkő felirata ekép hangzik:

Hic Jacet Egregius Gregorius De Majthen Obiit Feria Tercia Post Festum S. Gregri A. D. 1888.

Ugyanott látható egy másik sírkő töredéke, melynek felső része teljes, az alsónak csak fele létezik. A feliratból csak e szavak «filius Egregii Gr . . .» olvashatók, a czímernek csak fele látható, és ott is a medve felett a csillag. Az egész emlék, tekintve formáját és betűit, régibbnek látszik lenni az előbbinél. Ugyanazon oldalon közlött okmányban említett «Sebedrusz» helysége is, azt hiszem, nem mint Rudnay mondja, a mai Valaszka-Bela, de inkább a Privigye közelében fekvő Szebedrás helysége. Id. Rakovszky István.

A genealogia irodalma hazánkban. Buzgó tagtársunk dr. *Wertner Mór* «Genealogie in Ungarn seit 1883» czímmel a berlini «Vierteljahrsschrift für Heraldik Sphragistik und Genealogie» legutóbbi füzetében érdekes dolgozatot tett közzé, mely különnyomatképen is megjelent. A szerző hasznos szolgálatot tett vele szakirodalmunknak, de különösen társulatunknak, melynek működését ily módon széles körben tette ismertté. Valóban, ha a 22 lapra terjedő füzetet átolvassuk, meggyőződünk arról, hogy 1883 óta e szaktudomány terén társulatunk viszi a vezérszerepet, s a dolgozat úgyszólván egyedül a társulatunk közlönyében megjelent genealogiai közlemények tartalmának ismertetése. Most midőn fennállásunk és működésünk első öt esztendejét megértük s a társulatunk által követett tudományos irány jobban kitetszik: alkalomszerű és elismerésre méltó munkát cselekedett a szerző, midőn a külföld figyelmét felhívta társulatunkra, melynek működése eddig kiadványaink nyelve miatt a rokon tudományos egyesületek előtt ismeretlen volt.

MAGYARORSZÁG HITELES HELYEINEK LEVÉLTÁRAIBAN ŐRZÖTT HERCZEGI, GRÓFI, BÁRÓI ÉS NEMESI OKLEVELEKNEK JEGYZÉKE.

Közli: KARAGYENA MIHÁLY.

Az Országos Levéltárban a magyar és erdélyi udvari kanczelláriák fölállításáig található, herczegi, grófi, bárói és nemesi okleveleknek Tagányi Károly által összeállított jegyzékét most a *magyarországi hiteles helyek levéltáraiban talált*, s a nagyméltóságú Belügyministerium által az 1486: 12, 1552: 41, 1723: 39, 1765: 11. törvényczikkek alapján kiadott rendelete következtében az Országos Levéltárhoz eddigelé beküldött herczegi, grófi, bárói és nemesi okleveleknek jegyzékével óhajtom ezúttal kiegészíteni, tekintettel arra: hogy ezen adatokat a magyar királyi honvédelmi s a közös hadügyministerium mint szintén a közönség is mindegyre sürübben veszik igénybe.

Jegyzékemben fölvettem minden nemességet vagy főúri rangot nyert egyén nevét, utána az évet, melyben adományát kapta, s végül a helyet, hol az arról kiadott oklevél található, a mint azok betürendben egymásután következnek.

Ezen jegyzék alapjául azon jelentések és összeirások szolgálnak, melyeket eddig a beszterczebányai, csanádi, esztergomi primási, esztergomi és kalocsai főkáptalanok, egri, győri, nagyváradi, pécsi, pozsonyi társas káptalan, szathmári, székesfehérvári, szepesi, váczi, veszprémi káptalanok; továbbá a csornai, garamszentbenedeki, jászai, leleszi, pannonhalmi conventek, mint hiteles helyek az idézett rendelet értelmében beküldöttek.

ABEL. *Esztergomi primási levéltár. Levéltári jelzet: Prot. L. pag. 903.*
ABONY. 1756. *Jászóvári conv. lt. Prot. 3. fol. 175. — Prot. 8. fol. 35.*
ACHILES báró. *Esztergomi primási lt. F. fol. 129. 133.*
ÁCS. *Esztergomi primási lt. F. fol. 26.*
ÁCZ alias BÉKESY. 1613. *Leleszi orsz. lt. 11. szám.*
ADDA. 1753. *Beszterczebányai kápt. lt. eredetiben őriztetik.*
ADORJÁN. 1578. *Jászóvári conv. lt. Prot. N. fol. 206. Prot. 3. fol. 3.*
ADORJÁN. 1657. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 34.*
ÁGOSTON. *Esztergomi primási lt. Lit. T. Nro 561. 562.*
AJTICS HORVÁTH. 1763. *Váczi kápt. lt. Q. 533.*
ALCS. 1629. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 217.*
ALEXI. 1669. *Jászóvári conv. lt. Prot. 68.*
ALLAGA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
ALLAGA. (nemes-militicsi közbirtokos.) 1803. *Kalocsai főkápt. lt. F. 17. bádogtartó.*
ALLAGOVITS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
ALMÁSSY (Kukola.) 1693. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 193.*
ALMÁSY. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 20.*
ALTARJAI. 1703. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1753 & fol. 70.*
AMBROSY. *Esztergomi primási lt. Prot.. F. fol. 112. 113.*
AMBRUS. 1648. *Váradi kápt. lt. XXIX. 103, 83. 483. 16.*
AMBRUS. 1648. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 374, 86.*
AMBRUS. 1733. *Váczi kápt. lt. F. 137.*
AMBRUS. é n. *Váradi kápt. lt. XXX. 38, 31.*
ANGYAL. 1659. *Jászóvári conv. lt. Prot. 7 fol. 200.*
ÁNOS de Haras. 1771. *Váradi kápt. lt. XXIV. 355, 119.*
ANTALÓCZY. 1736. *Leleszi orsz. lt. Átírva 1819-ben.*
APOR báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
APOSTOL. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
ARANYAS. 1578. *Leleszi orsz. lt. 12. szám.*
ÁRNOLD. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 34—37.*
ÁRPÁSY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 53. 139. lap.*
ÁRVAY. 1659. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 17.*
ÁRVAY. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223. — Prot. L. pag. 773.*

ARY. 1581. *Leleszi orsz. lt. Atirat 1581. 13. lap.*
ASZTRY de Sosdia. 1840. *Csanádi kápt. lt. F. 35.*
ATKÁRY. 1638. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 37. fol. 337.*

BAAN. 1715. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1788. fol. 80.*
BAAN l. BÁN.
BÁCSMEGYEI. 1557. *Pécsi kápt. lt. XVI. csom. Sig. Z. U. Z. Prot. VI. 244. lap.*
BAGAMÉRY alias SZABÓ. 1668. *Leleszi orsz. lt. 1756. p. 58.*
BAGDI. 1752. *Váradi kápt. lt. XVI. 17, 136.*
BAGHI. 1697. *Váradi kápt. lt. I. 34, 48.*
BAGHY alias GODOR. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
BAGINSZKY. 1667. *Szepesi kápt. lt. Scrinium I.*
BAGOLY. 1589. *Váradi kápt. lt. XI. 261, 11.*
BAGOSSY. 1741. *Váradi kápt. lt. XIII. 34, 68.*
BAJCHY. 1724. *Győri kápt. hiteles lt. Prot. fass. 17. fol. 378. b).*
BAJZA. 1792. *Beszterczebányai kápt. lt. jegyzőkönyvben átirva.*
BAK. 1656. *Egri káptalan lt. L. jkv. 85. szám.*
BAK. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 115, 116.*
BAKAY. 1649. *Jászóvári conv. lt. Y. fol. 76. 3° fol. 37.*
BAKAY. 1655. *Váradi kápt. lt. VI. 333, 127.*
BAKAY. 1728. *Váradi kápt. lt. VII. 61, 21.*
BAKÓ (Dakó). 1630. *Jászóvári kápt. lt. Prot. Q. fol. 420*
BAKÓ. 1777. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 592, 137.*
BAKÓ és BOGDÁN. *Pozsonyi kápt. lt. Capsa 12. Fascic. 4. Nro 2.*
BAKONY. 1572. *Csornai conv. lt. 18—568½.*
BAKONY. 1650. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 105.*
BAKSCHAY. 1580. márczius 20. *Pannonhalmi orsz. lt. 202. szám.*
BALASKO. 1675. április. 6. *Pécsi kápt. lt. Sig. K † 13. Prot. IV. 66.*
BALASSA de Hethes. 1610. *Jászóvári conv. lt. Prot. Q. fol. 429.*
BALAY. 1649. *Jászóvári conv. lt. 3° fol. 37.*
BALÁZSOVITS. 1708. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 45. 146. lap.*
BALÁZSOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol 54.*
BALCZER alias SAMUEL 1694. *Leleszi orsz. lt. 39. szám. eredeti átirva: Prot. 1817 év. pag 11.*
BALING. 1720. *Leleszi orsz. lt. Prot 1736. p. 32.*
BALLA. *Esztergomi primási lt. Prot. L pag. 768.*
BALLIBÁNY. 1722. *Váradi kápt. tt. XXXIV. 56/1807, 32.*
BÁLLYA alias JODY. 1761. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1778. év 78. lap.*
BALOG alias TEGENYE. 1624. *Leleszi orsz. lt. 22. szám alatt.*
BALOG. 1628. *Egri kápt. lt. L. jkv. 210. lap.*
BALOG. 1640. *Jászóvári conv. lt. Prot. 6. fol. 360.*
BALOG. 1652. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 55, 67.*
BALOG alias SZODOS. 1652. *Leleszi orsz. lt. Átiratott 1773-ban. fol. 55.*
BALOG. 1664 *Egri kápt. lt. N. jkv. 250. szám.*
BALOG. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
BALOG. 1742 *Leleszi orsz. lt. fol. 32.*
BALOG de Told. 1758. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 561, 106.*
BALOG. 1769. *Váradi kápt. lt. XXV. 6, 5.*
BALOG de Szováth. *Várúdi kápt. lt. XXX. 366, 117.*
BALOG. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
BALOG. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
BALOG alias VAJÁN l. VAJÁN.
BALTA. 1693. *Váradi kápt. lt. XXXI. 560, 94.*
BALTA. 1760. *Váczi kápt. lt. G. 184.*
BALYA. 1688. *Váczi kápt. lt. N. 389.*
BALYÁK. 1631. *Jászóvári conv. lt. orig. 18.*
BÁN. 1693. *Váradi kápt. lt. XXXVI. 198/1815, 96.*
BÁN. 1816. *Váradi kápt. lt. XXXVI. 267/1815, 115.*
BÁN. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
BÁN l. BAAN.
BÁNFFY. 1690. *Csornai conv. lt. 10—228.*
BÁNFFY l. BÁNNFFY.
BANGA. 1579. *Leleszi orsz. lt. 19. szám.*
BÁNHIDY. 1718. *Váczi kápt. lt. E. 269.*
BÁNNFFY. 1690. *Jászóvári conv. lt. orig. Nro 16.*
BÁNNFFY l. BÁNFFY.
BANOVSZKY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 89. 90.*
BÁNYAI. 1613. *Jászóvári conv. lt. orig. Nro 61.*
BÁNYAI de Nádasd. 1629. *Egri kápt. lt. N. jkv. 69. szám.*
BÁNYÁSZ. *Jászóvári conv. lt. Prot. 18. fol. 111.*
BARANY. 1694. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 354.*
BÁRÁNY de Debreczen. 1656. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 242. szám.*
BARANYAY. 1638. *Leleszi orsz. lt. Átiratott 1773. fol. 10.*
BARANYAY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
BARÁTH. 1651. *Egri kápt. lt. J. jkv. 204. szám.*
BARBÉL alias TÓTH de Nemeskerek. 1606. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 219. és 281.*
BARBÉLY. 1649. *Leleszi orsz. lt. 90. Prot. fol. 7.*
BARBÉLY l. BORBÉLY.
BARCH. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 750.*
BÁRCZAY. 1631. *Leleszi orsz. lt. Prot. 81. 205. lap.*
BARCZER. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
BÁRCZY. 1631. *Leleszi orsz. lt. Prot. 81. fol. 205.*
BÁRDOS. 1646. *Egri kápt. lt. A. B. jkv. 278. szám.*
BÁRDOS. 1665. *Egri kápt. lt. R. jkv. 1465. lap. 403. szám.*
BÁRDY alias SINKA. 1720. *Váradi kápt. lt. VI. 341, 129.*
BÁRDY alias SINKA. 1720. *Leleszi orsz. lt. 29. szám.*
BARNA. 1653. *Egri kápt. lt. L. jkv. 311, szám.*
BARÓTHY. 1733 és 1744. *Váradi kápt. lt. XIV. 563, 4.*
BARSY. 1622. *Jászóvári conv. lt. orig. Nro 1°.*
BÁRSY (Kapronczar). *Jászóvári conv. lt. Nro 1.*
BARTHA. 1584. *Egri kápt. lt. A. B. jkv. 95. szám.*
BARTHA de Pan. 1686. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 32. 56. lap.*
BARTHA. 1773. *Váradi kápt. lt. XXV. 261, 139.*
BARTHA. 1806. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 149/1807, 77.*
BARTÓK. 1630. *Egri kápt. lt. O. O. jkv. 61. szám.*
BARTOLOMI báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 138. 139.*
BARTOS. 1627. Dec. 7. *Pécsi kápt. lt. Sig. U † 6. Prot. XI. 316. lap.*
BARVULSZKY. 1760. *Szepesi. kápt. lt. jkv. 1756. fol. 162.*
BATHA. 1632. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 443.*
BÁTHORY. 1745. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 490, 38.*
BÁTYI. 1661. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 195. lap, 197. szám*

BAUER. *Esztergomi primási lt. Prot. V. V. pag. 60. Litera T. Nro 543.*
BAUMGARTEN báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
BEBERY. 1638. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1632. fol. 426.*
BECCARIA. 1611. *Győri kápt. lt. Prot. fasc. 6. fol. 370. a).*
BEDECZ. 1635. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 13*
BEHEIM alias BEHM. 1744. *Váradi kápt. lt. XIV. 634, 22.*
BEHEIMS (Behm). 1653. *Váradi kápt. lt. XII. 472, 83.*
BEKE. 1613. *Győri kápt. lt. Prot. 22. fol. 529. a).*
BÉKESY alias ÁCZ. 1613. *Leleszi orsz. lt. 11. szám.*
BELLOSICH. 1715. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti Armalis.*
BELLOVICS báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 67. 68.*
BELLUSICS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 188. 189.*
BÉLTEKI alias MURECSAN. 1699. *Váradi kápt. lt. VII. 35, 14.*
BEN de Ságh. 1563—76. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 49.*
BENCSIK. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
BENCZELIDES. 1669. *Váczi kápt. lt. 1710. I.*
BENDA. 1649. *Jászóvári conv. lt. 3° fol. 37.*
BENDE de Bessenyő. 1613. *Egri kápt. lt. L. jkv. 1105. l.*
BENDL. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
BENE. 1632. *Váradi kápt. lt. VIII. 157, 36.*
BENE. 1669. *Jászóvári conv. lt. V. fol. 49.*
BENE. 1744. *Váradi kápt. lt. XV. 70, 47.*
BENICZ. 1659. *Jászóvári conv. lt. 7° fol. 200.*
BENKE. 1781. *Váczi kápt. lt. U. 20.*
BENKŐ. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
BEŐTHY. 1833. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 41. fol. 167.*
BERCZIK. 1635. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 5.*
BERDÓCZY alias CORODINI. 1652. *Váczi kápt. lt. H. 78.*
BERECZK 1801. *Jászóvári kápt. lt. Elench. 1840. 11. Marg. 316.*
BERECZKY. 1619. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 2.*
BERECZKY. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 71.*
BERECZKY. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIV. 637, 122.*
BERÉNYI gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Littera T. 536/9.*
BÉRES. 1651. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 201. lap, 198. szám.*
BÉRES. 1653. *Leleszi orsz. lt. Prot. 115. lap.*
BERETEY. 1654. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 193. lap, 196. szám.*
BEREY. 1580. *Leleszi orsz. lt. 22. szám eredeti.*
BERKÁCS alias PRIBÉK. 1599. *Győri kápt. lt. Prot. fasc. 6. fol. 42. a).*
BERKÁCS alias PRIBÉK. 1743. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1772. Septembèr 9-én F. Nro 3. alatt.*
BERNÁRD alias HODOSY. 1473. *Váradi kápt. lt. XXIII. 129, 35.*
BERNÁRD. 1658. *Győri kápt. lt. Prot. fasc. 21. fol. 485. a).*
BERNÁRDOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
BERNÁTH. 1659. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 38.*
BERTÓK. 1790. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 43. lap 90.*
BESZE de Megyer. 1649. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1675. fol. 34.*
BESZPRIMY. 1673. *Csornai conv. lt. 15—164.*
BEVERKES. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 356.*
BIHARY. 1621. *Leleszi orsz. lt. 18. szám.*
BIRÓ de Szobráncz. 1583. *Leleszi orsz. lt. Prot. 34. fol. 10.*
BIRÓ. 1651. *Városi kápt. lt. VI. 517, 173.*
BIRÓ. 1659. *Leleszi orsz. lt. 6. szám.*
BISZTRICZKY. 1651. Julius 15. *Pannonhalmi orsz. lt. 239. szám.*
BITÓ. 1625. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 24. fol. 107. a).*
BITÓ. 1625. *Váczi kápt. lt. K. 493.*
BITTÓ. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
BOBRIK. 1621. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 57.*
BOCSOR. 1736. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1740. Május 21. F. Nro 1. alatt.*
BODA. 1668. *Leleszi orsz. lt. 1756. p. 58.*
BODÓ. 1565. *Váczi kápt. lt. 1735. I.*
BODÓ. 1580. *Leleszi orsz. lt. 34. szám.*
BODON. 1667. *Egri kápt. lt. XX. jkv. 85. szám.*
BODON. 1794. *Jászóvári conv. lt. Elench. 1835. Nro 49.*
BODONY. 1667. *Egri kápt. lt. XX. jkv. 85. szám,*
BODONYI. 1695. *Váczi kápt. lt. B. 80.*
BODOR. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
BOÉR de Nagykörtvélyes. 1679. *Váradi kápt. XXVIII. 332/4. 58, 59.*
BOÉR de Kopacsel. 1779. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 432, 106.*
BOGÁCSY alias ZABÓ. 1578. *Jászóvári conv. lt. P. fol. 43.*
BOGÁR. 1659. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 223. szám.*
BOGDÁN l. BAKÓ.
BOGDASY-ZABÓN l. ZABÓN.
BOKOR 1696. *Váradi kápt. lt. XXII. 125, 33.*
BOLDOG. 1740. *Váradi kápt. lt. XXI. 383, 123.*
BONA. 1663. *Egri kápt. lt. R. R. jkv. 458. szám.*
BONCZÓ alias MAGYARI. 1725. *Váradi kápt. lt. V. 193, 144.*
BORÁROS. 1725. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 30. fol. 375 et 377.*
BORBÉLY. *Leleszi orsz. lt. 46. szám eredeti. Átírva Prot. 1822. pag. 78.*
BORBÉLY l. BARBÉLY.
BORBÉLY-EGERSZEGIEK l. SÁHA.
BORHY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
BORNEMISZA báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 27. 28.*
BORNEMISZA. *Esztergomi primási lt. Lra T. Nro 130.*
BOROS de Mosony. 1567. *Egri kápt. lt. C. jkv. 94. szám.*
BOROS de Miskolcz. 1606. *Váradi kápt. lt. XL. 110/1832, 42.*
BOROS de Miskolcz. 1608. *Csanádi kápt. lt. XI. kötet. 73. lap.*
BOROSZLAY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
BORSFFAY. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 21—28.*
BORSODY. 1677. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 210. a).*
BORSOS de Thas. 1591. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. pag. 122.*
BORSVAY. 1652. *Jászóvári conv. lt. R. fol. 381.*
BORSY. 1597. *Leleszi orsz. lt. 3. szám.*
BOR/AS. 1666. *Váradi kápt. lt. XIV. 137, 93.*
BOSIK. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 118. 119.*
BOSKOVITS. 1696. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 5.*
BOSNYÁK. 1631. május 18. *Pécsi kápt. lt. Prot. II. 473. lap.*
BOZÓKY. 1655. *Leleszi orsz. lt. 5. szám.*

Bozsik. 1642. *Egri kápt. lt. J. J. jkv. 187. szám.*
Bózváry. 1730. *Váczi kápt. lt. 1730. I.*
Bozzay alias Nagy. 1580. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 4. 160. lap.*
Bozzay. 1735. *Jászóvári conv. lt. 53. 54.*
Börellyey. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Bötös. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag, 768.*
Branko l. Wuko.
Brankovics báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
Brassovszky. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
Bresztel. 1675. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 344.*
Brezanóczy. 1821. *Esztergomi főkápt. lt. 75 capsa (téhelyben), 9. csomag, 10. szám alatt.*
Brygant. 1516 *Leleszi orsz. lt. 47. szám.*
Bublovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
Buczurka. 1760. *Váradi kápt. lt. XXII. 339, 138.*
Budaházi. 1716. *Váradi kápt. lt. XIV. 167, 73.*
Buday. 1653. *Egri kápt. lt. L. jkv. 311. szám.*
Bukovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Bunda. 1634. *Egri kápt. lt. L. jkv. 223. szám.*
Bunyevácz. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561. 562.*
Burgell. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 35. 39.*
Burián. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
Bús. 1668. *Egri kápt. lt. R. R. jkv. 175. lap, 383. sz.*
Buttler gróf de Bárdány et Erdőtelek. 1712. *Csanádi kápt. lt. VIII. kötet, 88. lap.*
Buttler gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 5. 6.*
Búza. 1638. *Jászóvári conv. lt. 7. fol. 496.*
Buzás. 1738. *Váczi kápt. lt. K. 367.*
Buzásy. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 29. 675. lap.*
Buzgány de Mező-Zeged. 1606. *Váczi kápt. lt. Q. 524.*
Byner. 1631. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1510. fol. 61.*

Caecus. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
Callisch báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 69. 70.*
Castell. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 90.*
Catala. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
Cazzia báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 77. 78.*
Cederer. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 84.*
Celle báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
Chapó de Lébeny. 1621. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 41. fol. 177.* — V. ö. Csapó.
Chay. 1551. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1616. fol. 178.*
Chehy. 1657. *Jászóvári conv. lt. orig. Nro 81.*
Cherney. 1601. *Leleszi orsz. lt. Prot. 55. fol. 25.*
Chernyánszky. 1649. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 28. fol. 22.*
Chiabay alias Kürthy. 1629. *Jászóvári conv. lt. Nro 42.*
Chiabay alias Kelety. 1633. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 42.*
Chianda. 1628. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 79.*
Chichvay. 1650. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1754. fol. 24.*
Chyer. 1580. *Leleszi orsz. lt. 22. szám eredeti.*
Clesse. 1675. *Jászóvári conv. lt. Nro 69.*
Coleti. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 134. 135.*
Cometh. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 29. 30.*
Conti báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 131. 132.*
Corodini alias Berdóczy. 1652. *Váczi kápt. lt. H. 78.*
Cosmeroni. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
Crisossolos. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
Csáki de Gerend-Keresztúr. 1673. *Egri kápt. lt. A. L. jkv. 344. lap, 916. szám.*
Csanády. *Esztergomi primási lt. Lra F. Nro 260.*
Csapó de Kecskemét alias Kecskeméthy. 1652. *Garammelléki Szent-Benedeki hiteles hely lt. Fasc. 135. Nro 41.* — V. ö. Chapó.
Csarada. 1686. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 32. 56. lap.*
Csathó. 1835. *Váradi kápt. lt. XLI. 107/1835, 36.*
Cseh. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 83.* V. ö. Czeglédy.
Csehmaster l. Czehmaster.
Cseke. 1744. *Váradi kápt. lt. XV. 771—773, 112—113.*
Cseke. 1798. *Váradi kápt. lt. XXXII. 406, 65.*
Csengery. 1580. *Leleszi orsz. lt. Prot. 102.*
Cseör. 1662. *Egri kápt. lt. G. Q. jkv. 547. lap.*
Csepló de Osdola. 1612. *Váradi kápt. lt. VI. 236, 101.*
Csepreghy. *Esztergomi primási lt.*
Cser. 1670. *Váradi kápt. lt. XXXI, 135, 52.*
Csergeő. 1843. *Csanádi kápt. lt. XVIII. kötet 126. 127. 129. 130. 131. lap.*
Cserkits. 1657 és 1668. *Csanádi kápt. lt. F. 52.*
Csernák. 1659. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1811. év. pag. 184.*
Csernyey. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Cserodianae armales. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 494.*
Cseszko 1584. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 155. szám.*
Csibay. 1610. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 429.*
Csiffy. 1710. *Váradi kápt. lt. III. 63, 87.*
Csík de Csikbankfalva alias Mihályfy de Kozormány. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1767. év. fol. 127.*
Csikós. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
Csintalan. *Esztergomi primási lt. Lra T. Nro 561. 562.*
Csipkes. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag 770.*
Csizár. 1666. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 241. szám.*
Csizmadia. 1580. *Egri kápt. lt. N. jkv. 54. szám.*
Csizmadia. 1666. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 241. szám.*
Csohán. 1747. *Váradi kápt. lt. XXXIX. 5/1827, 5.*
Csókásy. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 71.*
Csomortány. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Csomós. 1629. *Leleszi orsz. lt. Prot. 33. fol.*
Csonka. 1711. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 34. fol. 489.*
Csonka. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év. pag. 41.*
Csonthó. 1652. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 153. szám.*
Csontos. 1650. *Egri kápt. lt. L. jkv. 21. szám.*
Csorba. 1606. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa (téhely) 68. szám. 5. csomag. 32. szám.*
Csorba. 1631. *Egri kápt. lt. H. H. jkv. 161. szám.*
Csordás. 1768. *Váradi kápt. lt. XXV. 120, 68.*
Csordás. 1768. *Váradi kápt. lt. XXIV. 417, 140.*
Csotka. 1635. *Váradi kápt. lt. XIV. 505, 109.*
Csukás. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 22.*
Csutor. 1808. *Jászóvári conv. lt. 24-ik jkv. 127. lap.*
Csúz. 1657. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 34.*
Csykán. 1632. *Váczi kápt. lt. R. 90.*
Czaibock. 1646. *Jászóvári conv. lt. Elench. 1840. Nro 288.*

Czakó. 1655. *Egri kápt. lt. L. jkv. 115. szám.*
Czanger. 1631. julius 20. *Pannonhalmi orsz. lt. 224.*
Czangha. 1725. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 20. fol. 375. és 377.*
Czeglédi alias Cseh. 1637. *Egri kápt. lt. J. J. jkv. 23. szám.*
Czehmaster. 1639. *Jászóvári conv. lt. Elench. 1848. Nro 700. V. ö.* Langin.
Czeke de Nádudvar. 1621. *Egri kápt. lt. N. N. jkv. 85. szám. (V. ö. J. J. 85. l)*
Czelenk alias Czvetnich. 1553. *Leleszi orsz. lt. 16. sz.*
Czibulka. 1665. *Egri kápt. lt. R. jkv. 1465. lap, 403. sz.*
Czigangi. 1654. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. fol. 65.*
Czihai. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
Czikó de Törtel. 1660. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 34. fol. 442.*
Czintula nemes-militicsi közbirtokos. 1803. *Kalocsai főkápt. lt. F. 17. bádogtartó.*
Cziriák. 1602. *Váradi kápt. lt. XXVII. 353, 67.*
Czóbell. 1687. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 711. szám.*
Czomba alias Nagy. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 99. 100.*
Czudar. 1610. *Jászóvári conv. lt. O. fol. 166.*
Czvetkovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/16.*
Czvetnich l. Czelenk.
Czvitovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*

Dabi. *Pozsonyi kápt. lt. Caps. 12 fasc. 4. Nro 3.*
Dahovics. 1627. *Egri kápt. lt. G. jkv. 216. szám.*
Dakó l. Bakó.
Dalmady. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 8. 100. lap.*
Danchy. 1610. *Leleszi orsz. lt. 46. szám eredeti.*
Danchy. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 51. 654. lap.*
Dancs. 1632. *Egri kápt. lt. E. E. jkv. 490. szám.*
Dancsházi alias Olasz. 1698. *Váradi kápt. lt. I. 86, 67. és* 1767. u. o. *XXV. 445, 71.*
Dancsházi alias Oláh. 1698. *Váradi kápt. lt. XXI. 250, 39.*
Dancsó. *Váczi kápt. lt. B. 141.*
Daniely. 1827. *Esztergomi primási lt.*
Darabant. 1797. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 128/1807, 69.*
Darmstadti herczeg (indigenatus). *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 75. 76.*
Darvasy. 1763. *Váradi kápt. lt. XXVI. 184, 72.*
Darvasy. 1792. *Váradi kápt. lt. XXX. 439, 55.*
Deák. 1630. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 367.*
Deák. 1715. *Váradi kápt. lt. VII. 639, 78.*
Deák. 1768. *Váradi kápt. lt. XXIV. 617, 108.*
Deáki de Vásárhely alias Nagy. 1658. *Váradi kápt. lt. XX. 448, 47.*
Deblin báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 9. 10.*
Debrödy alias Juhász. 1698. *Jászóvári conv. lt. X. fol. 63.*
Déczegy. 1702. *Leleszi orsz. lt. 28. szám eredeti. Átírva Prot. ann. 1770. fol. 90.*
Déer. 1640. *Leleszi orsz. lt. 39. szám.*
Dely. 1667. *Jászóvári conv. lt. Nro 52.*
Dély. 1765. *Leleszi orsz. lt. Prot. 102.*
Demetrovits. 1579. *Csornai conv. orsz. lt. 19—112/1.*
Demjén. 1627. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 254.*
Demjén. 1627. *Váradi kápt. XXVI. 412, 61.*
Ders. 1285 (?) *Jászóvári conv. lt. 13° fol. 141.*
Ders Bencze. 1417. *Leleszi orsz. lt. 1. szám.*
Dessewffy de Csernek. 1526—36. *Jászóvári kápt. lt. Nro 51.*
Dessewffy báró. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 59—67. Lra T. Nro 536 6.*
Dettrich de Benedekfalva. 1770. *Leleszi orsz. lt. 58. sz. eredeti. Átírva 1770. Prot. fol. 32.*
Dienes. 1699. *Váradi kápt. XXXVIII. 24, 56 1822. 16, 42.*
Dienes. 1740. *Kalocsai főkápt. lt. F. Nro 2.*
Diez de Aux Ildefonsi báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Dobos. 1665. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 231.*
Dobozy. *Leleszi orsz. lt. 31. szám.*
Dobozy. *Esztergomi primási lt. Prot L. pag. 768.*
Dobra. 1659. *Leleszi orsz. lt. 43. szám eredeti, 48. sz. eredeti. Átírva 1823. Prot. 54 fol. pag. 112.*
Dobra. 1823. *Leleszi orsz. lt. Fasc. Actor. Ann. 1823. Nro 55. Átírva Prot. Anni 1823 pag. 117.*
Dobronyay. *Esztergomi primási lt. Prot J. fol. 8. nb. et 63.*
Dobsa. 1718. *Váradi kápt. lt. III. 103, 135.*
Dobsa. 1722. *Váradi kápt. lt. IV. 169, 109.*
Doctoris. 1649. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 28. fol. 22.*
Dóczy alias Tőkésy. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 62. 251. lap.*
Domanovszky alias Gánóczy. 1729. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 183.*
Dombay. 1584. *Egri kápt. lt. A. B. jkv 95. szám.*
Dombay. 1611. *Váczi kápt. lt. D. 648.*
Dombi de Gálfalva. 1651. *Egri kápt. lt. J. jkv. 387. sz.*
Dombrády alias Kelemen. 1732. *Jászóvári conv. lt. 5° Nro 81. 82. 218.*
Domokos. 1727. *Váradi kápt. lt. XVII. 479, 56.*
Domokos. 1761. *Váradi kápt. lt. XXVII. 435, 127.*
Domokos. 1767 *Váradi kápt. lt. XXVI. 451—463, 83—86.*
Domokos. 1767. *Váradi kápt. lt. XXIII. 547, 75. 551, 76.*
Dorincz. 1654. *Leleszi orsz. lt. 41. szám eredeti. Átírva Prot. 1820. fol. 118.*
Dorinsz alias Német. 1652. *Egri kápt. lt. K. jkv. 208. szám.*
Dósa de Siter. 1608. *Váradi kápt. lt. XXXI. 358, 56.*
Dósa. 1671. *Egri kápt. lt. P. P. jkv. 105. szám.*
Dósa. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 51—58.*
Dosnyák. 1665. *Leleszi orsz. lt. Prot. 98. fol. 94.*
Dömök. 1712. *Váczi kápt. lt. G. 236.*
Dragus de Deczefalva alias Pap. 1649. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1764. év fol. 121.*
Drevenák de Pinzendorf. 1559. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 30.*
Dub. 1599. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 33. pag. 47.*
Dubovics. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
Dubovszky. 1611. *Váczi kápt. lt. D. 648.*
Dudás. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
Dujardin. 1699. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti Indigenatus.*
Duka. *Leleszi orsz. lt. 49. szám eredeti.*

Dely 1477. Zalavari conv. 3148.
L Deák (litteratus) de Zygeth Leleszi conv. Nro 742 (1459 ex.)

DULOVITS. 1835. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1827. fol. 241.*
DURCSÁK. 1692. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1784. fol. 49.*
DUSSA. 1733. *Jászóvári conv. lt. 5° fol. 199.*

EDELÉNY. 1628. *Jászóvári conv. lt. 2. fol. 258.*
EGRY. 1613. *Jászóvári conv. lt. O. fol. 170. 171.*
EGRY. 1649. *Jászóvári conv. lt. orig. Nro. 45.*
EGRY. 1669. *Leleszi orsz. lt. 3. szám.*
EGRY alias LITTERÁTI l. LITTERÁTI.
ELEK. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
ELEK. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 128.*
ÉLES. 1606. *Egri kápt. lt. K. K. jkv. 288. szám.*
ÉLES de Szent-Miklós. 1606. *Jászóvári ccnv. lt. Nro 19.*
ÉLESVETY. 1661. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 195. lap, 197. szám.*
ENDRŐDY. 1708. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 36. pag. 9.*
ENDRŐDY. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 37.*
ENG, de-(Engi ?) 1418. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 40.*
EÖRDÖGH. 1629. *Egri kápt. lt. XX. jkv. 422. szám.*
EÖTTVES de Békés. 1606. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 281 et 219.*
EÖTVÖS. 1653. *Egri kápt. lt. L. jkv. 311. szám.*
EÖTVÖS alias ZACHAR l. ZACHAR.
EPERJESY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 61. 322. lap.*
ERDÉLYI. 1625. *Jászóvári conv. lt. Nro 56. Prot. 14. fol. 41.*
ERDÉLYI. 1642. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 119, 68.*
ERDÉLYI alias KOVÁCS. 1651. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 519. lap.*
ERDŐS. 1664. *Váradi kápt. lt. XXI. 576, 81.*
ESPIERE. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/19.*
ETEY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 55. 329. lap.*
ETY. *Pozsonyi kápt. lt. Caps. 14. fascic. 5. Nro 6.*
ÉVA. 1652. *Egri kápt. lt. K. jkv. 211. szám.*

FÁBA. 1791. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 43. 191. lap.*
FÁBIÁN. 1736. *Váczi kápt. lt. E. 457.*
FÁBIK. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
FABRICZIUS de Szikszó. 1611. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 409. szám.*
FABRICZIUS. 1645—1646. *Váradi kápt. lt. XVII. 250, 84.*
FAGYAS. 1597. *Esztergomi főkápt. lt. 72 téhely (capsa), 14. csomag, 41. szám. Átírva: Prot. 43. 101. lap.*
FAGYAS. 1634. *Jászóvári conv. lt. Nro 60.*
FAIL. 1797. *Beszterczebányai kápt. lt. eredetiben őriztetik.*
FAJGENPUTZ báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902. 903.*
FARÁN. 1655. *Egri kápt. lt. L. jkv. 222. szám.*
FARKAS. 1285 (?) *Jászóvári conv. lt. Prot. 13. fol. 141.*
FARKAS de Haray. 1418. *Jászóvári conv lt. Nro 66.*
FARKAS alias SZABÓ. 1579. *Esztergomi főkápt. lt. 8. capsa (téhely), 7. csomag, 19. szám.*
FARKAS de Vágujhely. 1600. *Váradi kápt. lt. XXVII. 506, 16.*
FARKAS. 1612. *Váradi kápt. lt. VI. 236, 101.*
FARKAS. 1616. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 44. fol. 391.*
FARKAS de Kozub. 1627. *Egri kápt. lt. E. E. jkv. 667. lap, 290. szám.*
FARKAS. 1633. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 37. fol. 513.*
FARKAS. 1657. *Váczi kápt. lt T. 71.*
FARKAS de Csatár. 1658. *Váradi kápt. lt. XXXI. 278, 14*
FARKAS. 1663. *Egri kápt. lt. E. E. jkv. 308. szám.*
FARKAS. 1669. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 269.*
FARKAS. 1671. *Jászóvári conv. lt. Nro 86.*
FARKAS. 1725—1772. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 24. fol. 119 b.*
FARKAS. 1760. *Jászóvári conv. lt. Nro 32. 50. Prot. 14. fol. 51. 218. Prot. 13. fol. 140.*
FARKAS. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 44.*
FARKAS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 181. 182.*
FARKAS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771. 772.*
FARKAS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
FARKAS. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 67. 442. lap.*
FAUR alias KOVÁTS *(1809-ben deponálták egy zárt és lepecsételt dobozban a káptalani levéltárba, és jelenleg is zár és pecsét alatt van). Csanádi kápt. lt. F. 8. és VIII. 86.*
FAZEKAS. 1659. *Leleszi orsz. lt. 6. szám eredeti.*
FAZEKAS. 1659. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 38. 6° fol. 296.*
FAZIKAS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
FEBEUR. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Lra T. Nro 536/17.*
FEJÉR. 1794. *Jászóvári conv. lt. Nro 43.*
FEJÉR. *Leleszi orsz. lt. 1700. évi 53. szám.*
FEJÉRVÁRY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 57. 321. lap.*
FEJES. 1649. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 27. fol. 464.*
FEJES. 1654. *Váczi kápt. lt. K. 2.*
FEKETE. 1650. *Jászóvári conv. lt. Nro 34.*
FEKETE. 1651. *Egri kápt. lt. N. jkv. 253. szám.*
FEKETE. 1677. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 210. a).*
FEKETE. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 768.*
FELBIGER. 1733. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti armalis.*
FELBIGER. 1773. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti Indigenatus.*
FELLNER de Feldegg báró. 1792. *Esztergomi főkápt. lt. 74. capsa (téhely). 8. csomag. 54. szám.*
FÉNYES. 1631. *Egri kápt. lt. H. jkv. 350. szám.*
FEÖLDY l. FÖLDY.
FERDIN. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
FERENCZI. 1630. *Váradi kápt. lt. III. 301, 285.*
FERENCZI. 1759. *Váradi kápt. lt. XXI. 103, 48.*
FERENCZOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
FERRANDO báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 904.*
FERRATI gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 11. Prot. L. pag. 875.*
FINTA. 1715. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1788. évi fol. 80.*
FIZÉRY. (1576—1612). *Leleszi orsz. lt. 21. szám eredeti. Átírva Prot. 1771. fol. 37.*
FLANNER. 1655. *Beszterczebányai kápt. lt. Eredetiben őriztetik.*
FLEISCHMAN báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Lra. T. Nro 536/24.*
FICHK. *Pozsonyi kápt. lt. Caps. 12. fasc. 5. Nro 2.*
FICHTEL. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
FINTA. 1649. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 35. fol. 124.*
FINTA. 1658. *Jászóvári conv. lt. Prot. 19. fol. 159.*
FINTA. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 179. 180.*
FIÓK alias LITTERÁTI l. LITTERÁTI.

FITTOS. 1694. *Jászóvári conv. lt. 7° fol. 190.*
FITTOS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
FODOR. 1606. *Csornai conv. lt. 18—68.*
FODOR. 1664. *Egri kápt. lt. N. jkv. 250. szám.*
FODOR. 1665. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 231.*
FODOR. 1727. *Váradi kápt. lt. VI. 351, 131.*
FODOR. 1771. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1775. év, fol. 57.*
FODOR (Nagy). 1781. *Leleszi orsz. lt. 11. szám.*
FODOR. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 56. 591. lap.*
FODOR. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 79. 80.*
FOGAS. 1675. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 36. pag. 421.*
FOGÁS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
FOLLI. 1741. *Csornai conv. lt. 20—123²/₁.*
FOLTINSZKY. 1618—38. *Szepesi kápt. lt. Töredékes másolat az eredeti armalisok csomagában.*
FONAGY. *Leleszi orsz. lt. 46. szám, eredeti. Átírva Prot. 1882. évi pag. 78.*
FORENTOS. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 23. 162. lap.*
FORGON. 1659. *Egri kápt. lt. H, H. jkv. 984 szám.*
FORGON. 1660. *Jászóvári conv. lt. R. f. 275. 21° pag. 378—385.*
FORGON. 1660. *Jászóvári conv. lt. R. fol. 274.*
FORIS. 1722. *Leleszi orsz. lt. 16. szám eredeti. Átírva Prot. 1750. fol. 21.*
FORSNER. 1666. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1685. fol. 376.*
FORSTNER. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 77. 78.*
FÖLDES község lakossága Szabolcsban. 1692. *Váradi kápt. lt. VI. 50. 73. VII. 614. 74.*
FÖLDESY. 1449. *Váradi kápt. lt. VII. 293. 91.*
FÖLDESY. 1721. *Váradi kápt. lt. VII. 288. 99.*
FÖLDY (Feöldy) de Kálló. 1587. *Leleszi orsz. lt. 40. sz. eredeti. Átírva Prot. 1819. évi pag. 36.*
FRANCHETTI gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 40. 41.*
FRANCISCY. 1753. *Esztergomi főkápt. lt. 37. Prot. 35. l.*
FRANIAFFY. 1613. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 2.*
FREIBERG. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
FREY. 1614. *Szepesi kápt. lt. J. K. 1618. fol. 325.*
FREYDHOFFER. 1746. *Váczi kápt. lt. J. 6.*
FREYNFELS báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 45. 46.*
FRIDECZKY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
FRIDERICY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 17.*
FRONA. 1609. *Jászóvári conv. lt. Nro. 22. Prot. 13. fol. 1. Prot. 19. fol. 159.*
FRONA. 1658. *Jászóvári conv. lt. Prot. 19. fol. 159. Orig. Actor. Nro 44.*
FUTÓ. 1800. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 3—32/1807. 5.*
FÜLGRAFF báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 885.*
FÜRHNSTEIN. 1652. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. fol. 196.*
FÜRJES. 1665. *Egri kápt. lt. R. jkv. 1465. lap. 403. sz.*
FÜRSTENBUSCH báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 6. 7. Prot. L. pag. 865.*

GAÁL. 1627. *Leleszi orsz. lt. Átírva Prot. 78. fol. 223—225.*
GAÁL alias KISS. 1643. *Jászóvári conv. lt. Nro 59.*
GAÁL. 1659. *Jászóvári conv. lt. 7° p. 200.*
GAÁL. 1690. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 366. szám.*
GAÁL alias SZOBOSZLAY. 1744. *Jászóvári conv. lt. 6° fol. 244.*
GAÁL. 1764. *Váczi kápt. lt. Q. 446.*
GAÁL. 1765. *Váradi kápt. lt. XXII 185—194, 65—68.*
GAÁL. 1765. *Váradi kápt. lt. XXV. 231, 126.*
GAAL de Csikszentgyörgy. 1773. *Váradi kápt lt. XXVII. 40, 49.*
GAÁL *Esztergomi primási lt. Prot. V. V. pag. 44. Lra. T. Nro 543.*
GAÁL. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 158*
GAÁL. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1762. fol. 194.*
GABELICH. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 65—69.*
GALGÓCZY. 1646. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 37. 394. l.*
GALGÓCZY. 1655. *Egri kápt. lt. L. jkv. 222. szám.*
GALGÓCZY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
GALLESCKY. 1650. *Szepesi kápt. lt. Scrin. VI. Nro 6.*
GÁLLIK. 1676. *Váczi kápt. lt. K. 360.*
GALLUSZ. 1712. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1710. fol. 209.*
GALLY. 1625. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 327.*
GALLYÁS. 1606. *Leleszi orsz. lt. Átírva Prot. 49. fol. 131.*
GÁLOS. 1659. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1811. év. pag. 184.*
GÁLY. 1794. *Váczi kápt. lt. O. 272.*
GÁNÓCZY alias DOMANOVSZKY. 1729. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 183.*
GARAS l. GHARAS
GARAY. 1566. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 327. szám. 632. lap.*
GARAY. 1653. *Egri kápt. lt. K. jkv. 122. szám.*
GARSIA és TORRES. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
GASICH. 1668. *Váczi kápt. lt. 1842. 48.*
GÁSPÁRDY. 1659. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 33. 360. lap.*
GAUNIANA báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 93. 94.*
GAZY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
GEBHARD. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
GEBHARDT. 1841. *Esztergomi primási lt.*
GECHYK. 1613. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 2.*
GEDEON. 1749. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 77.*
GEER báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Lra. T. Nro 536/15.*
GELLÉR. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
GEÖNDÖCZ. 1672. *Győri kápt. lt. Prot. fass 16. fol. 78.*
GEÖRGYFFY l. GYÖRFFY.
GEÖZEY de Tolna. 1608. *Egri kápt. lt D. jkv. 138. szám.*
GERDENICS. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 56. 72. lap.*
GERGELYFALVI. 1418. *Jászóvári conv. lt. Nro 40.*
GERŐ. 1687. *Egri kápt. lt. T. jkv. 34. lap. 14. szám.*
GHARAS. 1578. *Egri kápt. lt. E. E. jkv. 844. sz. 841. l.*
GILLIG. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 60. 31. lap.*
GINER. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
GLANCZ. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
GLEVICZKY. 1669. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 269.*
GLOS. 1649. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1818. fol. 251.*
GODA. 1618. *Váradi kápt. lt. XXXV. 103 1814, 85.*
GÓDOR. 1737. *Váczi kápt. lt. O. 457.*
GODOR alias BAGHY. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*

GOLENICZ. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 186. 187.*
GOLLEN gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/3.*
GÖLLING. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561. 562.*
GOMBKÖTŐ alias UGRÓCZY. 1658. *Kalocsai főkápt. lt. (2) jegy alatt, kis bádog tartóban.*
GOMBOS. 1657. *Jászóvári conv. lt. Prot. 21. pag. 426.*
GOMBOS. 1765. *Váradi kápt. lt. XXV. 416, 53.*
GOMBOS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
GOSZTONY. 1780. *Jászóvári conv. lt. Prot. 19. fol. 157.*
GOSZTONYI. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 25/26. 109. lap.*
GÓTS. 1726. *Jászóvári conv. lt. 6° fol. 240. Elench. 1840. fol. 280.*
GOTTHÁRD. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 165. 166.*
GOVRIK. 1760. *Váczi kápt. lt. G. 185.*
GÓZONY. 1814. *Váczi kápt. lt. N. 113.*
GÖNCZY. 1663. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 369.*
GÖNCZY. 1693. *Jászóvári conv. lt. Nro 47.* V. ö. GEÖ.
GRANCSY. 1560. *Jászóvári conv. lt. Nro 25.*
GREBNER. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
GRILY. 1659. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 25. fol. 225. a).*
GROMAN. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 1—12.*
GROSZMANN alias MEGANDER. 1655. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1783. fol. 197.*
GRUEBER. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 13. Lra. T. Nro 536/7.*
GUNDACARO. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
GUOTH. 1764. *(nemesi bizonyítvány). Csornai conv. lt. 18—129.*
GUSANY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 95. 96.*
GUTHMÉRY. 1781. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 153, 5.*
GUTTH. 1737. *Váczi kápt. lt. 1740. I.*
GÜNTHER. 1653. *Egri kápt. lt. C. D. jkv. 524. lap. 296. szám.*
GÜNTHER. 1653. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1702. fol. 292. és 316.*
GYAKUNYIK (Pap). *Leleszi orsz. lt. 45. szám eredeti.*
GYENES. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
GYERTYÁNFY. 1795. *Váczi kápt. lt. P. 377.*
GYONOVICS. 1657 és 1668. *Csanádi kápt. lt. F. 52.*
GYÖNGYÖSI de Peér. 1598. *Váradi kápt. lt. XXVI. 511, 98.*
GYÖNGYÖSI. 1753. *Váradi kápt. lt. XXVI. 515, 99.*
GYÖNGYÖSY. 1771. *Váradi kápt. XXXIV. 105/1807, 55.*
GYÖNGYÖSI. *Váradi kápt. lt. XXVI. 594, 139.*
GYŐRFFY rectius GEÖRGYFFY. 1742. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 41. 70. lap.*
GYŐRFFY. 1750. *Jászóvári conv. lt. 10° fol. 157.*
GYORGY. 16 9. *Egri kápt. lt. H. H. jkv. 984. szám.*
GYÖRGY. 1660. *Jászóvári conv. lt. R. fol. 275.*
GYÖRI. 1638. *Váradi kápt. lt. XXX. 130, 25.*
GYŐRI. 1673. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 40. fol. 213.*
GYŐRI. 1742. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 28/1808. 38.*
GYŐRI. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 62. 21. 32. lap.*
GYÖRIK. 1657. *Jászóvári conv. lt. Prot. 21. pag. 426.*
GYULAY. 1600. *Váradi kápt. lt. VIII. 224.*
GYULAY. 1611. *Váradi kápt. lt. IX. 249, 29.*
GYULAY. 1618. *Váradi kápt. lt. XXXI. 200, 85.*
GYULAY. 1621. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 286.*
GYULAY de Maros-Némethi. 1694. *Jászóvári conv. lt. Nro 20.*
GYULAY. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIV. 637, 122.*
GYULAY báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
GYULAY (Kapy). *Jászóvári conv. lt. Nro 20.*
GYURA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
GYURCSY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 24.*
GYURKOVITS. 1696. *Jászóvári conv. lt. X. fol. 53.*
GYURKOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 44.*
GYURKOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*

HAADER. 1824. *Esztergomi primási lt.*
HABAYN de Simonowiecz et THYRITCH de Szőllős. 1546. *Garammelléki Sz.-Benedeki conv. lt. fasc. 50. Nro 30.*
HABOR. *Jászóvári conv. lt. Y. fol. 76. 3° 343.*
HACK. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 35. 36.*
HACKER. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
HACKSTOCK. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
HADERMAN nunc HADÁRY. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561. 562.*
HAGARA. 1669. *Beszterczebányai kápt. lt. Jegyzőkönyvben átírva.*
HAINDL. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 27. 428. lap.*
HAJNAL. 1638. *Leleszi orsz. lt. 14. szám*
HAJNAL. 1702. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1755. fol. 89.*
HAJNAL (nemes-militicsi közbirtokos.) 1803. *Kalocsai főkápt. lt. F. 17. bádogtartó.*
HAJNIK. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561. 562.*
HALABOR alias MATOLCSI. 1630. *Váradi kápt. lt. XXIV. 521, 54.*
HALACH báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 62.*
HALASY. 1618. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 39. fol. 464.*
HALÁSZ. 1724. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 17. fol. 378. b).*
HAMAR. 1586. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 25. fol. 88. a).*
HAMAR. 1668. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év. pag. 31.*
HAMAR. 1756. *Váradi kápt. XX. 24, 53.*
HAN. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
HANÁK. 1623. *Egri kápt. lt. XX. jkv. 575. lap.*
HANGODI. 1632. *Váradi kápt. lt. XXXIX. 89/1826, 31.*
HANGODI. 1636. *Váradi kápt. lt. XLI. 135/1834, 36.*
HANKO. 1678. *Jászóvári conv. lt. Nro 12.*
HARANGHU. *Leleszi orsz. lt. Prot. Ann. 1813. fol. 57.*
HARASZTI de Mokcsa (állítólag Kún László idejéből). *Egri kápt. lt. X. X. jkv. 339. szám.*
HARASZTI. 1758. *Váradi kápt. lt. XXV. 126, 70.*
HARDICHY alias JESIOVICZ. 1618. *Leleszi orsz. lt. Prot. 60. fol. 60.*
HARSÁNGY. 1711. *Leleszi orsz. lt. 10. szám eredeti. Átírva Actor. Ann. 1731. Nro 28.*
HARSÁNY. 1610. *Jászóvári conv. lt. O. fol. 166.*
HÁRSFALUSY. 1661. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 195. lap, 197. szám.*
HARTYÁNYI. 1669. *Leleszi orsz. lt. 8. szám.*
HATALA. 1668. *Leleszi orsz. lt. 7. szám eredeti. Átírva 25. szám alatt.*
HATHÁZY. *Leleszi orsz. lt. Prot. Ann. 1819. pag. 192.*
HAZNICH. 1601. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 6. fol. 101. a).*
HÁZY. *Leleszi orsz. lt. 2. sz. tétel alatt.*

Héczey. 1602. *Egri kápt. lt. N. jkv. 192. szám.*
Hegedűs. 1629. *Egri kápt. lt. XX. jkv. 422. szám.*
Hegedűs (Lakatos). 1666. *Jászóvári conv. lt. (Nro 17.) S. fol. 158.*
Hegedűs. 1666. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 157/8.*
Hegyi. 1610. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 429.*
Henker. 1696. *Jászóvári conv. lt. X. fol. 28.*
Henkt. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 23. 206. lap.*
Hensch. 1717. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1729. fol. 585.*
Herczeg. 1765. *Leleszi orsz. lt. Prot. 102.*
Herdon. 1625. *Leleszi orsz. lt. 23. szám eredeti. Átírva: Actor. Ann. 1766. fol. 93.*
Hergécz. 1700. *Jászóvári conv. lt. Y. fol. 94.*
Hergécz. 1712. *Váradi kápt. lt. V. 120. 90 VI. 702. 205.*
Hetmár. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 56. 34. lap. Caps. 65. fascic. 9. Nro 3.*
Hetthessy. 1610. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 429. Prot. 19. fol. 113.*
Heunisch. 1696. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 40. 119. lap.*
Hidvéghy. 1612. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 32. 77. lap.*
Hillebrand. *Esztergomi primási lt. Prot. L pag. 900.*
Himmelreich. 1580. *Pannonhalmi lt. 202. szám.*
Hirko. 1678. *Jászóvári conv. lt. Nro 64.*
Hodor de Kézdivásárhely. 1606. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa 68. szám, 5. csomag, 32. szám.*
Hodossy. 1287. (?) *Városi kápt. lt. XXIII. 132. 40.*
Hodosy alias Bernárd. 1473. *Váradi kápt. lt. XXIII. 120. 35.*
Hodossy. 1720. 1769. *Váradi kápt. lt. XXIII. 189, 67. 449, 31. 450, 32.*
Hohenzollern herczeg. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/5.*
Hoitssy. 1742. *Váczi kápt. lt. T. 200.*
Holló de Krompach. 1659. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. fol. 584.*
Holló. 1669. *Jászóvári conv. lt. Nro 26.*
Hollo. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 70. 71.*
Hollósy. 1769. *Jászóvári conv. lt. Nro 27.*
Hopkó de Király-Lubella. 1633. *Egri kápt. lt. J. J. jkv. 127. szám.*
Hopperth. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 357.*
Horczicza. 1688. *Váczi kápt. lt. N. 389.*
Horogh. 1654. *Váradi kápt. lt. V. 135. 101.*
Horváth de Végla. 1601. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. fol. 465.*
Horváth. 1630. *Jászóvári conv. lt. X. fol. 28. 7° 190. Nro 82.*
Horváth. 1634. *Csornai conv. lt. 17—231.*
Horváth de Szancha. 1638. *Leleszi orsz. lt. Átiratott 1773. fol. 10.*
Horváth. 1649. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 31. 83. l.*
Horváth Mladosovits. 1655. *Jászóvári conv. lt. Nro 3.*
Horváth. 1659. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 201. lap, 191. szám.*
Horváth. 1669. *Jászóvári conv. lt. X. fol. 28.*
Horváth alias Sellyey. 1687. *Jászóvári conv. lt. Nro 21.*
Horváth. 1696. *Jászóvári conv. lt. X. fol. 28.*
Horváth. 1750. *Váradi kápt. lt. XXVII. 32. 35.*
Horváth. 1768. *Leleszi orsz. lt. Prot. An. 1772. fol. 40.*
Horváth-Ajtics l. Ajtics.
Horváth alias Szabó l. Szabó.
Hrabovszky. 1755. *Váradi kápt. lt. XVII. 171. 43.*
Hrabuzay. 1086. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1685. fol. 95.*
Hraczly. 1656. *Jászóvári conv. lt. Nro 29.*
Hubens báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L., pag. 903.*
Huberth. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Hudoba de Badyn. 1582. *Beszterczebányai kápt. lt. Jegyzőkönyvben átírva.*
Huldeberg báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 55. 56.*
Hulik. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
Huszthy alias Pályó. 1598. *Leleszi orsz. lt. Prot. 45. fol. 28.*
Huszthg. 1622. *Egri kápt. lt. A. B. jkv 101. szám.*

Iglin. 1659. *Jászóvári conv. lt. Nro 9.*
Iklódy. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1759. év fol. 113.*
Illés. 1696. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 25. fol. 60. a).*
Illés. 1715. *Váradi kápt. lt. III. 270. 260.*
Illyenes. 1645. *Váradi kápt. lt. XVI. 151. 151.*
Illyés. 1587. *Leleszi orsz. lt. Eredeti 41. sz. Átírva Prot. Ann. 1819. pag. 36.*
Imbsen báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 148.*
Imre. 1720. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 56. 3° fol. 60. 7° 20.*
Inczédi (állítólag II. Rudolf korából). *Egri kápt. lt. K. K. jkv. 241. szám.*
Inczédy. 1728. *Váczi kápt. lt. E. 666.*
Institoris alias Mosóczy. 1755. *Jászóvári conv. lt. 10° fol. 160.*
Iske. 1601. *Leleszi orsz. lt. Prot. 55. fol. 25.*
Ispán. 1768. *Váradi kápt. lt. XXV. 123. 69.*
Iszkay. 1659. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 38.*
Iszó. 1618. *Leleszi orsz. lt. 32. szám.*
Isztraby. *Esztergomi primási lt. Prot. L., pag. 771.*
Ivanits. 1720. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 33. 457. lap.*
Iwakowych. 1613. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 6. fol. 418. b). ismét Prot. fass. 7. fol. 262.*

Jados. 1669. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 269.*
Jagachich. *Pozsonyi kápt. lt. Caps. 12. fasc. 4. Nro 1.*
Jakab. 1652. *Egri kápt. lt. K. jkv. 208. szám.*
Jakab-Tsahien. 1654. *Leleszi orsz. lt. 41. sz. eredeti. Átírva Prot. 1820 fol. 118.*
Jakab. *Pozsonyi kápt. Prot. 53. 71. lap.*
Jakabházy. 1754. *Váczi kápt. lt. P. 222.*
Jákó. 1622. *Egri kápt. lt. J. J. jkv. 145. szám.*
Jakobey. 1659. *Egri kápt. lt. L. jkv. 197. szám.*
Jaksi alias Martini. 1590. *Egri kápt. lt. A. D. jkv. 149. szám.*
Jakuborosky alias Szelepcsény. 1628. *Leleszi orsz. lt. Prot. 67. fol. 44.*
Jánki. 1718. *Váradi kápt. lt. III. 338. 307.*
Janovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Jantó. 1627—56. *Jászóvári conv. lt. Nro 85.*
Jaqueth báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 17. 18.*
Jászay. 1653. *Egri kápt. lt. K. jkv. 313. szám.*

JÁSZAY. 1655. *Jászóvári conv. lt. Nro 3.*
JÁSZÓI armalisták. *Jászóvári conv. lt. R. fol. 328. 492.*
JÁVORKA. 1662. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 28. 153. lap.*
JENEY. 1766. *Váradi kápt. lt. XXIV. 311. 107.*
JENEY. 1767. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 522. 74.*
JENEY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 156. 157.*
JESIOVICZ alias HARDICHY. 1618. *Leleszi orsz. lt. Prot. 60. fol. 60.*
JESZENEY. 1659. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 38.*
JESZENICZKY. 1657. *Jászóvári conv. lt. 10° fol. 233.*
JODY alias BÁLLYA. 1761. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1778. év. 78. lap.*
JÓSVAY. 1664. *Egri kápt. lt. N. jkv. 250. szám.*
JÓZSA. 1651. *Egri kápt. lt. J. jkv. 387. szám.*
JUHÁSZ. 1668. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év. pag. 31.*
JUHÁSZ alias DEBRÖDY. 1698. *Jászóvári conv. lt. X. fol. 63.*
JUHÁSZ. 1742. *Leleszi orsz. lt. 1742. fol. 32.*
JUHÁSZ alias KISS l. KISS.
JUNGVIERTH. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 5. Prot. L. pag. 848.*
JURANITS. 1751 *Győri kápt. lt. Cimeliotheca: XI. Nro 941.*
JURKANITS. *Leleszi orsz. lt. 45. szám.*

KACZ. 1719. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 40. fol. 38.*
KÁDÁR alias SOMODY. 1635. *Jászóvári conv. lt. 4° fol. 181.*
KÁDÁR. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1807. év pag. 176.*
KÁDAS. 1578. *Váradi kápt. lt. XXI. 20, 10.*
KÁDAS. 1653. *Leleszi orsz. lt. Prot. 115. lap.*
KÁDAS. 1669. *Leleszi orsz. lt. 3. szám.*
KAJDÓCHY. 1625. *Váczi kápt. lt. K. 493.*
KAJDÓCHY. 1625. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 24. fol. 107. a)*
KAJTOR. 1652. *Egri kápt. lt. J. J. jkv. 349. szám.*
KAKAS de Delne (Komlós). 1418. *Jászóvári conv. lt. Nro 66.*
KALLANEK báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Lra. T. Nro 536/22.*
KÁLLAY alias FÖLDY. 1587. *Leleszi lt. 40 szám eredeti. Átírva: Prot. 1819. év, pag. 36.*
KÁLLAY. 1592. *Leleszi orsz. lt. 43. szám eredeti. Átírva: Prot. 1819. év, pag. 41.*
KÁLLAY. 1606. *Váradi kápt. lt. XXXIII, 56, 56.*
KÁLMÁN. 1642. *Váradi kápt. lt. XXVII. 116, 66.*
KALMÁR. 1638. *Jászóvári conv. lt. 7° fol. 496.*
KALÓ. 1630. *Egri kápt. lt. O.O jkv. 61. szám.*
KALÓ. 1665. *Jászóvári conv. lt. J. fol. 231.*
KAMENSZKY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
KAMUTI. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIV. 637, 122.*
KANTA. 1646. *Leleszi orsz. lt. 21. szám.*
KÁNTHOR de Deög. 1591. *Leleszi lt. Prot. 1806. év. p. 122.*
KÁNTOR. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
KAPI (Gyulay). *Jászóvári conv. lt. Nro 20.*
KAPICZ alias KOVÁCS. 1647. *Leleszi orsz. lt. 15. szám, eredeti.*
KÁPOLNAY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 33. lap 14.*
KÁPOSZTÁS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 185.*
KAPRONCZAI. *Jászóvári conv. lt. Nro 1.*
KAPRONCZAR l. BÁRSY.

KARACHICH. 1647. *Győri kápt. lt. Lad. 74. Nro 182.*
KARACS. 1655. *Váradi kápt. XXXIII. 70, 58.*
KARÁCSON. 1749. *Csanádi kápt. lt. F. 49.*
KARÁCSONYI (abusive: Szuporányi). 1631. *Egri kápt. lt. M. M. jkv. 432. lap, 782. szám.*
KARANCSI de Diósod. 1787. *Váradi kápt. lt. XXIX. 342. 5.*
KARÁNCSI alias SZÉKELY. *Váradi kápt. XXVI. 534, 109.*
KARCZAGH. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIII. 526, 67.*
KARDOS. 1598. *Egri kápt. lt. C. jkv. 311. szám.*
KARDOS alias VÁRADY. 1659. *Jászóvári conv. lt. Nro 48. 2° fol. 38.*
KARDO - alias VÁRADY. 1740. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 38.*
KARDOS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 171, 172.*
KARKOVÁNYI. 1644. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 23. fol. 210. a).*
KARMASIN. 1741. *Váradi kápt. lt. XV. 65, 46.*
KARNER. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 159.*
KÁROLYI. 1651. *Egri kápt. lt. K. jkv. 79. szám.*
KAROSS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
KARTH. *Pozsonyi kápt. lt. Capsa 65. fascic. 9. Nro 2.*
KARTIK (Márkus). 1688. *Jászóvári conv. lt. Nro 88.*
KASSAY. 1660. *Pécsi kápt. lt. Sig. U. + 3.*
KASZÁS de Jászapáthi. 1580. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1752. év, 34. szám.*
KÁSZONYI. *Leleszi orsz. lt. Átírva 1732. évi Prot. fol. 82.*
KASZSZAY. 1661. *Leleszi orsz. lt. 36. sz. a. eredeti. Átírva: Prot. 1812. év, pag. 70.*
KATHÁN. 1578. *Egri kápt. lt. O. jkv. 36. szám.*
KATONA. 1680. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 25. fol. 200. a).*
KATONA de Kondoros. 1768. *Váradi kápt. XXVII. 542, 28.*
KAZAY. 1644 *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 165.*
KÉBELL. 1735. *Váradi kápt. lt. X. 409, 9.*
KECSKEMÉTHY l. CSAPÓ.
KEFALA. 1757. *Leleszi orsz. lt. Prot. Anni 1779. fol. 77.*
KEGYES. 1702. *Leleszi orsz. lt. 7. szám, eredeti.*
KÉKY. 1627. *Egri kápt. lt. O.O jkv. 231. szám.*
KELECSÉNYI. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
KELEKOWYCH. 1599. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 6. fol. 42. a).*
KELEMEN de Suri. 1627. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 41. fol. 269.*
KELEMEN alias NAGY de Ráczbösörmény. 1631. *Leleszi orsz. lt. Prot. 81. fol. 205.*
KELEMEN. 1659. *Csornai conv. lt. 17—232.*
KELEMEN de Dombrád. 1659. *Egri kápt. lt. Z. jkv. 1148. lap, 448. szám.*
KELEMEN alias DOMBRÁDI. 1732. *Jászóvári conv. lt. 5. fol. 117, 328. V. ö.* DOMBRÁDY.
KELETI l. CHIABAY.
KELLER báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 45, 46.*
KEMECSEI. 1767. *Váradi kápt. lt. XXV. 234, 126½.*
KEMPELEN. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
KENDRAY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 14.*
KENEDICS. *Esztergomi primási lt. Prot. V. V. pag. 28. Lra T. Nro 543.*
KENÉZ. 1791. *Váradi kápt. lt. XXX. 188, 8.*
KEREKES. 1580. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 3. fol. 409/424.*
KEREKI. 1659. *Egri kápt. lt. F. I. jkv. 223. szám.*

KERESZTESSY alias TÓTH. 1697. *Jászóvári conv. lt. Prot. 21. fol. 378—386.*

KERESZTÚRI. 1654. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 193. lap, 196. szám.*

KERESZTURI. 1777. *Jászóvári conv. lt. 12° fol. 60.*

KERESZTÚRI. 1823. *Jászóvári conv. lt. Prot. 21. pag. 482.*

KÉZMÁRSZKY. 1649. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1744. fol. 363.*

KHARTT. 1736. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti armalis.*

KIBLING. 1758. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 23. fol. 7.*

KIRÁLY. 1663. *Egri kápt. lt. R. R. jkv. 458. szám.*

KIRÁLY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*

KISS. 1590. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 10. fol. 64.*

KISS de Derecske. 1619. *Váradi kápt. lt. XII. 35, 6.*

KISS de Konyár. 1619. *Váradi kápt. lt. XII. 35, 6.*

KISS. 1619—1632. *Leleszi orsz. lt. Prot. 78. fol. 213.*

KISS. 1631. *Váradi kápt. lt. VII, 411, 119.*

KISS. 1632. *Váradi kápt. lt. XXXV. 59/1814, 42.*

KISS. 1640. *Jászóvári conv. lt. 6° fol 358, 360. Q. fol. 258.*

KISS alias GAÁL. 1643. *Jászóvári conv. lt. Nro 59.*

KISS. 1645. *Leleszi orsz. lt. 34. sz.*

KISS. 1652. *Csanádi kápt. lt. A XIX. jkönyv 31. lapja szerint le volt téve, de 197. lap tanúsága szerint 1855. évi julius 19-én visszavétetett.*

KISS. 1654. *Váczi kápt. lt. K. 2.*

KISS. 1654. *Egri kápt. lt. D. D. jkv. 1079. lap. 514. sz. V. ö. EE. 290. lap.*

KISS alias JUHÁSZ. 1655. *Váradi kápt. lt. VI, 223*

KISS. 1655. *Váradi kápt. lt. VI. 223, 95.*

KISS. 1661. *Váczi kápt. lt. K. 81.*

KISS. 1665. *Egri kápt. lt. N. jkv. 251. szám.*

KISS. 1665. *Egri kápt. lt. N. jkv. 252. szám.*

KISS. 1666. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 24. szám.*

KISS és KÓNYA. 1668. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év, pag. 31.*

KISS. 1678. *Váradi kápt. lt. XXXII. 10, 2.*

KISS de Berethe. 1696. *Jászóvári conv. lt. Prot. V. fol. 48.*

KISS. 1696. *Jászóvári conv. lt. V. f. 49.*

KISS alias ORBÁN. 1757. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1805. év, pag. 44. V. ö.* KOVÁCS.

KISS. 1759. *Váradi kápt. lt. XXXIII. 161, 139.*

KISS. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIV. 637, 122.*

KISS. 1760. *Csanádi kápt. lt. F. 48.*

KISS. 1765. *Váradi kápt. lt. XXXIII. 20, 31. 22, 32.*

KISS. 1772. *Váradi kápt. lt. XXIV. 460, 25.*

KISS. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1804. év, pag. 17.*

KISS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 117.*

KISS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 110, 111.*

KISS de Nagyhomok. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1805. év, pag. 41.*

KLEBECZ. 1619—1632. *Leleszi orsz. lt. Prot. 78. fol. 213.*

KLEINBURG. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 38.*

KLEMENT. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*

KLEMENT. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 757.*

KLESSE. 1675. *Jászóvári conv. lt. Nro 69.*

KLIEGL. 1727. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1804. október 2-án F. 19. alatt.*

KLOCH. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*

KLÖSZ. 1662. *Szepesi kápt. lt. Scrin. I. Nro 7.*

KNEYSB alias LIPTAY. 1669. *Jászóvári conv. lt. Nro 83.*

KNEZOVICS. 1657. és 1668. *Csanádi kápt. lt. F. 52.*

KOCH. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 191.*

KOCZKA. 1645. *Egri kápt. lt. K. K. jkv. 7. lap, 17. sz.*

KOCZÓ. 1651. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 519. lap.*

KÓKAI. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol 23.*

KOKAVAY alias ZAJACZ. 1670. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 332.*

KOLBAN. 1638. *Jászóvári conv. lt. 7° fol. 496.*

KOMLÓS de — (Kakas de Delne). 1118. *Jászóvári conv. lt. Nro 66.*

KOMLÓSY. 1690. *Leleszi orsz. lt. 33. szám.*

KONDOR. 1651. *Egri kápt. lt. K. jkv. 211. szám.*

KONDOROSI. 1754. *Váradi kápt. lt. XXII. 549, 104.*

KONI ORUS. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 29*

KONCZ. 1755. *Váczi kápt. lt. O. 465.*

KONCZ. 1820. *Váczi kápt. lt. Q. 425.*

KONCZ. 1828. *Váczi kápt. lt. P. 415.*

KONYA és KISS. 1668. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év, pag. 31.*

KOÓS. 1657. *Jászóvári conv. lt. Nro 80.*

KOÓS alias MOLNÁR. 1733. *Jászóvári conv. lt. 5° Nro 121.*

KORANDA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*

KORCSMA. 1568. *Leleszi orsz. lt. 20. szám.*

KORLÁTH de Bénye. 1565. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa 39. Csomag 12, szám 7.*

KORMOS. 1667. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 35. szám.*

KORPONAY. 1610. *Jászóvári conv. lt. Nro 7.*

KORPONAY de Komoncha. 1610. *Egri kápt. lt. Z. jkv. 397. szám.*

KORPYCH. 1572. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 2. fol. 422.*

KOSS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*

KOSSUTH. *Leleszi orsz. lt. 46. szám, eredeti. Átírva Prot. 1822. év, pag. 78.*

KOSTYÁL. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 167.*

KOSZJÁR. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*

KOSZTOLÁNYI. 1714. *Váradi kápt. lt. XX. 434, 142.*

KÓTHY. 1768. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1787. év, fol. 62.*

KOTSORDY. 1732. *Jászóvári conv. lt. 5° Nro 97.*

KOVAACHIOCZY. 1618. *Váczi kápt. lt. K. 28.*

KOVÁCS. 1578. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 6., 477. lap.*

KOVÁCS. 1592. *Egri kápt. lt. H. H. jkv. 48. szám.*

KOVÁCS de Alsókéked. 1603. *Jászóvári conv. lt. R. fol. 174.*

KOVÁCS. 1621. *Leleszi orsz. lt. 18. szám.*

KOVÁCS. 1621. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 41. fol. 177.*

KOVÁCS. 1629. *Leleszi orsz. lt. Prot. 96. lap 103.*

KOVÁCS. 1641. *Csanádi kápt. lt. F. 51.*

KOVÁCS. 1641. *Egri kápt. lt. H. jkv. 122. szám.*

KOVÁCS. 1643. *Jászóvári conv. lt. Nro 59.*

KOVÁCS. 1644. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 165.*

KOVÁCS. 1646. *Leleszi orsz. lt. 15. szám.*

KOVÁCS alias SELYEBY. 1649. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. Z. 270. 3° fol. 331.*

KOVÁCS. 1655. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 974.*

KOVÁCS. 1664. *Leleszi orsz. lt. 9. szám, eredeti. Átírva Prot. Anni 1753. fol. 50.*

KOVÁCS. 1666. *Jászóvári conv. lt. Prot. 4° fol. 43.*

KOVÁCS de Panit alias NAGY. 1673. *Váradi kápt. lt. XX. 8, 48.*

KOVÁCS. 1698. *Váradi kápt. lt. I. 118, 74.*

KOVÁCS. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*

KOVÁCS. 1715. *Váradi kápt. lt. XXIV. 28, 119.*

Kovács. 1723. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 200. 3° fol. 78.*
Kovács. 1723. *Jászóvári conv. lt. Prot. 1° fol. 222.*
Kovács. 1741. *Váczi kápt. lt. 1741. II.*
Kovács. 1754. *Váradi kápt. lt. XXII. 549, 104.*
Kovács alias Kiss-Orbán. 1756. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1805. év, pag. 33. V. ö.* Kiss.
Kovács. 1758. *Váradi kápt. lt. XXXI. 50, 110.*
Kovács. 1768. *Váradi kápt. lt. XXII. 562, 106.*
Kovács. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 29.*
Kovács. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 904.*
Kovács alias Sallay. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év, pag. 27.*
Kovács l. Erdélyi, Faur, Kapicz, Lövei, Vörös.
Kozma de Kökény-Érkeresztur. 1620. *Váradi kápt. III, 370, 345.*
Kozma. 1625. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 21. fol. 362.*
Kozma. 1725. *Váradi kápt. lt. VII. 79, 29.*
Kozma. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIV. 637, 122.*
Köhler. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561, 562.*
Kökényesdy. 1629. *Jászóvári conv. lt. Nro 33.*
Kökényesdy alias Pap. 1629. *Jászóvári conv. lt. 13° fol. 157.*
Kölbl. 1700. *Váczi kápt. lt. K. 38.*
Köris. 1653. *Jászóvári conv. lt. Elench. 1840. Nro 298.*
Körmendi. 1572. *Váradi kápt. lt. XIX. 351. 63.*
Körmönd. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 260.*
Körmöndy de Kólta. 1762. *Váczi kápt. lt. F. 331.*
Körömi. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1614. Nr. Prot. 16. fol. 144*
Kőrössy (-Szabó). 1773. *Jászóvári conv. lt. Elench. 1841. Nro 368.*
Körtvélyesi. 1743. *Váradi kápt. lt. XXIV. 379. 125.*
Körtvélyesi. 1753. *Váradi kápt. lt. XIV. 334, 30.*
Kőszegi. 1649. *Győri kápt. lt. Lad. 74. Nro 184.*
Kövér. 1804. *Csanádi kápt. lt. F. 5.*
Krahmer. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Kralovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
Kramericz. 1677. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1765. év, fol. 31.*
Krammer. *Esztergomi primási lt. Prot. V. V. pag. 12. Lra. T. Nro 543.*
Krantzur. 1628. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 384.*
Krasznay. 1650. *Jászóvári conv. lt. Nro 34.*
Krausz. 1592. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1624. fol. 212.*
Kray. 1662. *Szepesi kápt. lt. Scrin. I. Nro 7.*
Kravacsich. 1618. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 67.*
Krivácsy. 1669. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 269.*
Krosznay. 1625. *Beszterczebányai kápt. lt. eredetiben őriztetik.*
Kubányi. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Kubinyi. 1742. *Jászóvári conv. lt. 6° fol. 470.*
Kubró. 1611. *Váczi kápt. lt. D. 648.*
Kukola l. Almásy.
Kulterer de Murán. 1782. *Csanádi kápt. lt. F. 83.*
Kulterer. 1798. *Csanádi kápt. lt. F. 82.*
Kún de Madaras. 1535. *Egri kápt. lt. A. B. jkv. 59. sz.*
Kun de Orosháza. 1606. *Váradi kápt. lt. XXX. 121, 20.*
Kun de Gyanta. é. n. *Váradi kápt. lt. XXX. 647, 61—62.*
Kún alias Túri l. Túri.
Kunics. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 23. lap 71.*
Kunsch. 1573. *Szepesi kápt. lt. Scrin. I. Nro 8.*

+ Krenche 1609. Zalavári convent 3410.

Kussenics. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561, 562.*
Kuthy alias Zubor. 1724. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 19.*
Kürthy alias Chiabay. 1629. *Jászóvári conv. lt. Nro 42.*
Kyán báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 27.*

Lacza. 1679. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 30. fol. 851.*
Ladomérszky. 1669. *Jászóvári conv. lt. Nro 74.*
Laffert báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 897. Lra. T. Nro 536 18.*
Lagda. 1733. *Jászóvári conv. lt. 5° Nro 125.*
Lakatos. 1666. *Jászóvári conv. lt. (Nro 17.) S. fol. 158.*
Lakatos. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
Lakatos l. Hegedűs.
Lamberg herczeg. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 72.*
Lanchanich. *Pozsonyi kápt. lt. Prot 38. lap 203.*
Lang. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 161.*
Langin. (Csehmaster.) 1639. *Jászóvári conv. lt. Elench. 1845. Nro 700.*
Langon. 1734. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 413. b).*
Lantos. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
Lányi. 1654. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 193. lap, 196. sz.*
Lányi. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 122.*
Lapsánszky. 1651. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. fol. 109.*
László. 1612. *Váradi kápt. lt. VI. 236, 101.*
László 1676. *Csornai conv. lt. 15—191.*
László. 1745. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 30. fol. 310.*
Lászly. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 177.*
Lasztóczy. 1633. *Leleszi orsz. lt. 30. sz. eredeti.*
Lasztóczy. 1765. *Leleszi orsz. lt. Prot. 102.*
Lazan. 1358. (?) *Szepesi kápt. lt. jkv. 1715. fol. 406.*
Lázár. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
Lazari. 1688. *Csanádi kápt. lt. F. 2.*
Lázonyi. 1654. *Egri kápt. levélt. A. N. jkv. 193. lap, 196. szám.*
Lééb. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 847.*
Léhnardt. 1669. *Váradi kápt. lt. XXXIII. 120, 109.*
Lehoczky. 1685. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 221.*
Lehoczky alias Zerko. 1694. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 707.*
Lehoczky. 1712. *Váradi kápt. lt. VI. 484, 165.*
Lely. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 24. lap 204.*
Lenchovich. 1666. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1685. fol. 376.*
Lener. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
Lengyel. 1642. *Váradi kápt. lt. XXIV. 208, 64.*
Lenhossek. *Esztergomi primási lt. Lra T. Nro 561, 562.*
Lenkh. 1580. márczius 20. *Pannonhalmi orsz. lt. 202. sz.*
Lente. 1635. *Csanádi kápt. lt. F. 21.*
Lente de Karczagújszállás. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1772. év, pag. 36.*
Leök. 1657. *Jászóvári conv. lt. Nro 80.*
Lethenyey. 1627. márcz. 10. *Pécsi kápt. lt. Prot. IX. 118, 119. lap.*
Lévay. 1766. *Váczi kápt. lt. K. 286.*
Levko. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 167.*
Liebenberg báró. *Esztergomi primási levéltár. Prot. J. fol. 91.*
Lieszkovszky. 1754. *Esztergomi főkápt. levt. Prot. 37 lap 39.*
Limp. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 59. lap 190.*

LINDVAY alias SOÓS. 1662. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 34. fol. 233.*
LINXVEILER és OTTVEILER báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 21.*
LIPCSEY. 1625. *Egri kápt. lt. N. jkv. 283. szám.*
LIPCSEY. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1782. év, pag. 68.*
LIPCZEN. 1659. *Jászóvári conv. lt. 6° fol. 296.*
LIPÓCZY. 1654. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. év, fol. 65.*
LIPÓCZY alias SZABÓ. 1717. *Jászóvári conv. lt. 1° fol. 6°.*
LIPPAY. *Esztergomi primási lt. Prot. V. V. pag. 36. Lra. T. Nro 543.*
LIPTAY alias KNEYSB. 1669. *Jászóvári conv. lt. Nro 83.*
LIPTHAY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 41. lap 197, 199.*
LISKUTINER. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
LISTHY. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 168.*
LISZKA. 1651. *Egri kápt. lt. A. H. jkv. 1013. szám.*
LISZKÓCZY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
LITTERÁTI alias FYOK. 1578. *Egri kápt. lt. O. jkv. 36. sz.*
LITTERATI (Egri). 1579. *Egri kápt. lt. L. jkv. 224. szám.*
LITTERÁTI alias NAGY de Perecsen. 1608. *Váradi kápt. lt. XXXI. 542, 81.*
LITTERÁTI alias VÁGÓ. 1791. *Váradi kápt. lt. XXXIII. 121, 97.*
LONOVICS. 1843. *Csanádi kápt. lt. XVII. köt. 438. lap.*
LOVAS. 1720. *Váczi kápt. lt. C. 437.*
LOVAS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Lra. T. Nro 536/21.*
LOVÁSZ alias RÁCZ. 1742. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 139/1807. 71.*
LŐCSEY. 1635. *Egri kápt. lt. J. J. 630. lap. K. K. 8. sz.*
LŐCSEY. 1755. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 164. b).*
LŐRINCZY. 1653. *Egri kápt. lt. K. jkv. 122. szám.*
LŐRINCZY alias SZABÓ. 1659. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 25. fol. 255. a).*
LÖVEI alias KOVÁCS. 1655. *Egri kápt. lt. N. jkv. 152. sz.*
LUCHKOVICZ. 1625. *Váczi kápt. lt. O. 49.*
LUCHS. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 12.*
LUCSA. 1647. *Jászóvári conv. lt. Nro 10.*
LUDOVICY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
LUGASY. 1637. *Leleszi orsz. lt. 23. szám,*
LUKÁCS. 1666. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 241. szám.*
LUKÁCS. 1762. *Váradi kápt. lt. XLI. 72/1835, 25.*
LUKÁCS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
LUKÁCSIK. 1688. *Váradi kápt. lt. I. 530, 139.*
LUZSINSZKY. 1618—38. *Szepesi kápt. lt. Töredékes másolat az eredeti ármálisok csomagában.*
LÜKŐ. 1669. *Jászóvári conv. lt. Nro 83.*

MACEOVICH. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 67. lap 34.*
MACHOLÁNYI de Szent-Benedek. 1593. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 24.*
MACHULA. 1687. *Beszterczebányai kápt. lt. Jegyzőkönyvben átírva.*
MACSA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
MACSKÁSY. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 113.*
MADAS. 1591. *Váradi kápt. lt. XXIX. 409, 46.*
MADAS. 1791. *Váradi kápt. lt. XXX. 277, 38.*
MADRUZY báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
MAGÓCSY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
MAGNOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
MAGYAR. 1587. *Egri kápt. lt. C. jkv. 94. szám.*
MAGYARI alias BONCZÓ. 1725. *Váradi kápt. V. 193, 144.*
MAJOS de N.-Senye. 1774. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 337, 60. 345, 62.*
MAKAY. 1632. *Egri kápt. lt. E. E. jkv. 490. szám.*
MAKAY. 1721. *Győri kápt. lt. Prot. 29. fol. 740.*
MAKRÁN. 1638. *Váradi kápt. lt. XX. 315, 88.*
MAKULA. 1652. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 153. szám.*
MALCZOVICH. 1659. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti armalis.*
MALLYO. 1782. *Jászóvári conv. lt. 13. fol. 126.*
MALOMHEGYI. 1654. *Leleszi orsz. lt. 35. szám, eredeti. Átírva: Prot. 1814. év, pag. 193.*
MALONKA de Dombrád. 1591. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év, pag. 122.*
MÁN. 1699. *Váradi kápt. lt. I. 215, 105.*
MANAY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
MÁNDY. 1635. *Egri kápt. lt. M. M. jkv. 1. lap, 5. sz.*
MARCO. 1593. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa 68. Csomag 5, szám 29.*
MARCZEL. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 22. lap 425.*
MARINA. 1589. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1764. év, fol. 122.*
MARINKA. *Leleszi orsz. lt. Elench. anni 1814. Nro 24.*
MÁRKOS. 1699. *Leleszi orsz. lt. 33. szám, eredeti.*
MARKOVITS. 1666. *Szepesi kápt lt. jkv. 1685. fol. 376.*
MARKUS (Kartik). 1688. *Jászóvári conv. lt. Nro 88.*
MAROSSY. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
MARÓTHY. 1659. *Jászóvári conv. lt. 7° fol. 629.*
MARSCHALKO. 1767. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1767. év, fol. 105.*
MARSSÓ. 1838. *Jászóvári conv. lt. Elench. 1840. fol. 315.*
MARTINI alias JAKSI l. JAKSI.
MARTINIDESZ. 1689. *Jászóvári conv. lt. Nro 73.*
MÁRTON. é. n. *Váradi kápt. lt. XXX. 300, 60.*
MÁRTONY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
MASÁRY. 1713. *Jászóvári conv. lt. 8° fol. 64.*
MÁTHÉ. 1669. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1792. julius 18-án F. 25. alatt.*
MÁTHÉ. 1715. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti armalis.*
MATHESER lovag. *Esztergomi primási levéltár. Prot. J. fol. 143.*
MATIS. 1725. *Győri kápt. levt. Prot. fass. 30. fol. 375. és 377.*
MATOLCSI alias HALABOR. 1630. *Váradi kápt. lt. XXIV. 521, 54.*
MATTIUS alias SZILVÁSY. 1652. *Csanádi kápt. lt. F. 85.*
MATYASICH alias POSONYI. 1701. május 6. *Pannonhalmi orsz. lt. 270. szám.*
MÁTYUS. 1598. *Váczi kápt. lt. G. 168.*
MÁTYUS. 1598. *Egri kápt. lt. N. N. jkv. 546. szám.*
MÁTYUS. 1769. *Nemesi bizonyítvány. Pozsonyi conv. lt. 18—232.*
MAZIOTE gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol 4.*
MECZL. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
MEDVE. 1655. *Egri kápt. lt. L. jkv. 222. szám.*
MEGANDER (Groszmann). 1655. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1783. év, fol. 197.*
MÉHES. 1608. *Egri kápt. lt. G. jkv. 16. szám.*
MELCHIS. 1688. *Jászóvári conv. lt. Nro 88.*
MELDA. 1653. *Váradi kápt. lt. XXXII. 442, 95.*

MELDA. 1655. *Egri kápt. lt. O. jkv. 23. szám.*
MÉLEG. 1696. *Váczi kápt. lt. 1710. II.*
MELID. 1657. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 34.*
MERA. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 79.*
MERCSE. 1819. *Váradi kápt. lt. XLI. 79/1836. 30.*
MESTER. 1650. *Egri kápt. lt. L. jkv. 233. szám.*
MESTER. 1744. *Váradi kápt. lt. XXXVI. 72/1816. 30.*
MÉSZÁROS. 1611. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 409. szám.*
MÉSZÁROS. 1649. *Győri kápt. lt. Prot. 22. fol. 171. a).*
MÉSZÁROS. 1655. *Egri kápt. lt. L. jkv. 222. szám.*
MÉSZÁROS. 1669. *Jászóvári conv. lt. Y. fol. 49.*
MÉSZÁROS. 1728. *Győri kápt. lt. Prot. fass. fol. 235.*
MÉSZÁROS. 1753. *Váczi kápt. lt. E. 700.*
METEKOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 169.*
MEZŐ. 1630. *Egri kápt. lt. O. O. jkv. 61. szám.*
MEZŐ. 1727. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1727. év, 3. sz.*
MICHNA alias MRNKOVICH. 1655. *Beszterczebányai kápt. lt. Jegyzőkönyvben átírva és eredetiben őriztetik.*
MICSKEY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
MIHÁLYFFY. 1635. *Egri kápt. lt.*
MIHÁLYFFY alias CSIK l. CSIK.
MIHÁLYI. 1632. *Váradi kápt. lt. XXXIX. 89/1826, 31.*
MIHÁLYI. 1636. *Váradi kápt. lt. XLI. 135/1834, 36.*
MIHÓ (Mikó ?) de Ghymes. 1678. *Csornai conv. lt. 15—156.*
MIK. 1814. *Váradi kápt. lt. XXXVI. 80/1815, 46.*
MIKE de Altorja. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 369, 76.*
MIKESS báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 731, 769.*
MIKÓ l. MIHÓ.
MIKOSSINY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
MIKUNDA. 1593. *Esztergomi főkápt lt. Prot. 38. lap 127.*
MILANOVICS. *Esztergomi primási lt. Lra T. Nro 506.*
MILE. 1608. *Váradi kápt. lt. VII. 93, 31.*
MILE. 1608. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 63/1810, 52.*
MILETER. 1656. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 618.*
MINDSZENTI. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 29. lap 675.*
MINO. 1625. *Beszterczebányai kápt. lvt. jegyzőkönyvben átírva.*
MISKOLCZY 1632. *Váradi kápt. lt. VIII. 157, 36.*
MISZLENITZKY. 1716. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1715. fol. 52.*
MLADOSOVITS Horváth l. HORVÁTH.
MOCHNAJ. 1722. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1702. fol. 312.*
MOGYORÓSY. 1634. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 1011.*
MOKRÁNY. 1638. *Váradi kápt. lt. IX. 168, 7.*
MOLITOR alias MOLNÁR 1651. *Egri kápt. lt. Q. Q. jkv. 763. lap.*
MOLNÁR. 1608. *Váradi kápt. lt. XXIV, 253, 84.*
MOLNÁR. 1659. *Egri kápt. lt. H. H. jkv. 984. sz.*
MOLNÁR. 1662. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 547. lap.*
MOLNÁR. 1668. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év, pag. 31.*
MOLNÁR alias KOÓS. 1733. *Jászóvári conv. lt. 5° Nro 121.*
MOLNÁR. *Pozsonyi kápt. lt. Caps. 65. fascic. 6. Nro 11.*
MOLNÁR *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
MOLNÁR. *Jászóvári conv. lt. R. fol. 275. 10° fol. 53.*
MONAKY alias SZÍVES. 1725. *Jászóvári conv. lt. 3° fol. 73.*
MONTECOCCOLI gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 49.*
MONYÁK. 1674. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1675. fol. 147.*
MORLOK. 1751. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti armalis.*
MORLOK. 1760. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti armalis.*
MÓRÓCZ. 1651. *Jászóvári conv. lt. Nro 39.*
MOSÓCZY alias INSTITORIS. 1755. *Jászóvári conv. lt. 10° fol. 160.*
MOSONYI. 1762. *Váradi kápt. lt. XX. 315, 88.*
MOTTH. 1633. *Szepesi kápt. lt. Scrin. I. Nro 3.*
MOTTHUS. 1623. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 194.*
MOYS de Ludrova. 1696. *Szepesi kápt. levélt. jkv. 1694. fol. 336.*
MRNKOVICH alias MICHNA. 1655. *Beszterczebányai kápt. lt. jegyzőkönyvben átírva és eredetiben őriztetik.*
MUNCHICH. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 24. lap 109.*
MUNKÁCSY. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
MURÁNYI. 1666. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 241. szám.*
MUTICS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
MUZSLAY. 1683. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 30. lap 36*

NÁDASKAY. 1689. *Jászóvári conv. lt. Nro 6.*
NÁDASSY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 163.*
NÁDUDVARY. 1652. *Jászóvári conv. lt. 1° fol. 44.*
NAGY. 1569. *Beszterczebányai kápt. lt. Jegyzőkönyvben átírva.*
NAGY de Kisbajcs. 1572. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 7. fol. 266.*
NAGY de Sztárna. 157[illegible]. *Egri kápt. lt. J. J. jkv. 237. sz.*
NAGY de Budomerytsi 1579. *Csornai conv. lt. 19—112 a/.*
NAGY. 1592. *Egri kápt. lt. B. jkv. 177. szám.*
NAGY de Zent-Péter. 1605. *Váczi kápt. lt. M. 247.*
NAGY. 1606. *Váradi kápt. lt. XXX. 121, 20.*
NAGY. 1606. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 281. és 219.*
NAGY de Bölcsi. 1608 *Váradi kápt. lt. XXVIII. 285, 15.*
NAGY de Perechien alias LITTERATI. 1608. *Váradi kápt. lt. XXXI. 542, 81.*
NAGY de Láng. 1609. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 6. fol. 309. b).*
NAGY alias VASVÁRY. 1609. *Egri kápt. lt. A. M. jkv. 6. lap, 4. szám.*
NAGY. 1613. *Győri kápt. lt. Prot. 22. fol. 529. a).*
NAGY. 1617. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1756. év, fol. 6.*
NAGY alias VÉCSEY. 1618. *Jászóvári conv. lt. Nro 31.*
NAGY. 1619—1637. *Leleszi orsz. lt. Prot. 74. fol. 170.*
NAGY de Aranyosmegyes. 1622. *Jászóvári conv. lt. Prot. Q. fol. 120.*
NAGY de Szatmár. 1622. *Váradi kápt. lt. XXV. 474, 89.*
NAGY de Ráczböszörmény alias KELEMEN. 1631. *Leleszi orsz. lt. Prot. 81, lap 205.*
NAGY. 1634. *Egri kápt. lt. L. jkv. 223. szám.*
NAGY. 1643. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 69/1810, 53.*
NAGY. 1646. *Váradi kápt. lt. XLIII. 10/1846, 8.*
NAGY. 1647. *Leleszi orsz. lt. 19. szám, eredeti; átírva Prot. 1750. évi, fol. 8.*
NAGY de Nagykálló. 1648. *Leleszi orsz. lt. 24. sz., átírva.*
NAGY. 1649. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 29. fol. 167.*
NAGY. 1651. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 201. lap, 198. sz.*
NAGY. 1654. *Leleszi orsz. lt. 35. szám, eredeti; átírva Prot. 1814, pag. 193.*
NAGY. 1655. *Váradi kápt. lt. XXVII. 84, 59.*
NAGY. 1655. *Egri kápt. lt. O. jkv. 23. szám.*
NAGY. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 113.*

NAGY alias TORMA. 1657—1705. *Leleszi orsz. lt. Prot. 96, lap 103.*
NAGY. 1658. *Jászóvári conv. lt. Prot. 19. fol. 159. orig. actor. Nro 44.*
NAGY alias DEÁKI de Vásárhely. 1658. *Váradi kápt. lt. XX. 448, 147.*
NAGY. 1659. *Váradi kápt. lt. V. 198, 154.*
NAGY. 1659. *Jászóvári conv. lt. 6° fol 296.*
NAGY. 1659. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 223. szám.*
NAGY. 1659. *Jászóvári conv. lt. 7° p. 200.*
NAGY de Nyry. 1664. *Szepesi kápt lt. Scrin. I. Nro 4.*
NAGY. 1665. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 585, 133.*
NAGY. 1668. *Egri kápt. lt. R. R. jkv. 175. lap, 383. sz.*
NAGY. 1669. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1792. julius 18-án F. 25. alatt.*
NAGY. 1672. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 266. 7° fol. 200, 613.*
NAGY alias KOVÁCS de Panit. 1673. *Váradi kápt. lt. XX. 8, 48.*
NAGY. 1681. okt. 4. *Pécsi kápt. lt. Prot. VI. 376. lap.*
NAGY de Bagamér. 1701. *Váradi kápt. lt. I. 263, 14.*
NAGY. 1719. *Váczi kápt. lt. 1725. I.*
NAGY. 1727. *Váradi kápt. lt. VIII. 108, 23.*
NAGY. 1731. *Váradi kápt. lt. XXVI. 88, 31.*
NAGY. 1731. *Váradi kápt. lt. IX. 194, 12.*
NAGY de Szödény. 1745. *Váradi kápt. lt. XIV. 39, 29.*
NAGY de Szödény. 1745. *Váradi kápt. lt. XIV. 43, 30.*
NAGY. 1749. *Váczi kápt. lt. K. 104, 302.*
NAGY. 1764. *Váradi kápt. lt. XXI. 385, 125.*
NAGY. 1765. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 526, 75.*
NAGY. 1766. *Váradi kápt. lt. XXVII. 7, 10.*
NAGY. 1767. *Váradi kápt. lt. XXIV, 372, 123½.*
NAGY. 1767. *Váradi kápt. lt. XXIV. 390, 127.*
NAGY. 1771. *Váradi kápt. lt. XXIV. 367, 123.*
NAGY de Szováth. 1791. *Váradi kápt. lt. XXX. 232, 16.*
NAGY. 1794. *Váradi kápt. lt. XXXI. 548, 84.*
NAGY. 1816. *Váradi kápt. lt. XXXVI. 118/1816, 53.*
NAGY. é. n. *Váradi kápt. lt. XXVII. 397, 99, 100.*
NAGY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 155.*
NAGY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 126.*
NAGY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
NAGY. *Leleszi orsz. lt. 16. szám.*
NAGY. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1822. pag. 137.*
NAGY. *Pozsonyi kápt. lt. Caps. 65. fascic. 6. Nro 10.*
NAGY de Geche. *Leleszi orsz. lt. Prot. 74. fol. 176.*
NAGY alias BOZZAY l. BOZZAY.
NAGY alias CZOMBA. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 99.*
NAGY-FODOR l. FODOR.
NAGY alias SASSVÁRY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 120.*
NAGY alias SZABÓ l. SZABÓ.
NAGY alias VARGA l. VARGA.
NAGY alias ZÁMBOKY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
NAGYBÁNYAY. 1569. *Leleszi orsz. lt. 26. szám.*
NAGYFALUSI. 1625. *Egri kápt. lt. N. jkv. 283. szám.*
NAGYIDAI. 1726. *Jászóvári conv. lt. 3° fol. 254.*
NAGYIDAI. 1766. *Váradi kápt. lt. XXIV. 316, 108.*
NAGYIDAI. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 16.*
NÁNDORY. 1610. 1789 *Garamelléki Szent-Benedeki conv. lt. fasc. 138. Nro 16.*
NÁRAI alias NYÁRI. 1590. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 10. fol. 64.*
NARANCYTH de Bathuz. 1572. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 2. fol. 422.*
NAVAS (Nevelös). 1652. *Jászóvári conv. lt. 1° fol. 11.*
NÁVAY. 1711. *Váradi kápt. lt. IV. 313, 169.*
NEBOTH gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
NEHÉZ alias POSONYI. 1649. *Jászóvári conv. lt. Nro 71.*
NEMES (Úsz). 1593. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1686. fol. 289.*
NEMES. 1646. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1759. év, fol. 174.*
NEMES. 1646. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1759. év, fol. 175.*
NEMES. 1646. november 17. *Pannonhalmi orsz. lt. 235. sz.*
NEMES de Sarkad. 1656. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1755. év, fol. 130.*
NEMES. 1765. *Váradi kápt. lt. XXIII. 4, 138.*
NEMES. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
NEMES. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1755. év, fol. 127.*
NEMES-MILITICSI KÖZBIRTOKOSOK, u. m. CZINTULA, PIUKOVICS, ALLAGA, HAJNAL stb stb. családok. *Kalocsai főkápt. lt. F. 17., bádogtartó.*
NEMESYCZKY. 1623. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 194.*
NÉMET. 1613. *Egri kápt. lt. L. jkv. 1105. lap.*
NÉMET. 1622. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 5. a).*
NÉMET. 1642. *Egri kápt. lt. K. jkv. 454. sz.*
NÉMET. 1728. *Váczi kápt. lt. K. 249.*
NÉMET. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
NÉMET. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
NÉMET alias DORINCZ l. DÖRINCZ.
NÉMET alias SZÜRTEY. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1813. pag. 82.*
NÉMETHY de Littka. 1606. *Jászóvári conv. lt. Nro 46. 15° fol. 162.*
NÉMETHY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag 903.*
NEUBAUER. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 988. Lra T. Nro 536 13.*
NEVELÖS (Navas). 1652. *Jászóvári conv. lt. 1° fol. 44.*
NÉVERY. 1606. *Váradi kápt. lt. V. 49, 40.*
NEVITS. *Jászóvári conv. lt. O. O. fasc. 1 Nro 7.*
NICOLA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
NIGRINY. 1686. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 32. lap 56.*
NIKOLETICH. 1735. *Váczi kápt. lt. D. 78.*
NIVICZKY. 1569. *Leleszi orsz. lt. 26. szám.*
NÓGRÁDY. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
NOLIUS. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 60.*
NOLTEN. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 47.*
NOVÁK de Bozna. 1578. *Jászóvári conv. lt. Nro 28. 13 fol. 95.*
NOVÁK. 1585. *Leleszi orsz. lt. 44. szám, eredeti.*
NOVÁK. 1753. *Váradi kápt. lt. XXX VII. 66/1819, 30.*
NOVÁK. 1767. *Jászóvári conv. lt. 13° fol. 87.*
NOVÁK (Ferencz). *Esztergomi primási lt. Prot. U. U. pag. 44—53. Lra T. Nro 53.*
NOVÁK (György). *Esztergomi primási lt. Prot. II. fol. 44.*
NYAKAS. 1639. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1675. fol. 543.*
NYAKAS. 1781. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 153, 5.*
NYÁRI alias NÁRAI l. NÁRAI.
NYIKORA. 1627. *Váradi kápt. lt. XXXII. 131, 63.*
NYILAS. 1570. *Váradi kápt. lt. VIII. 208, 45.*

Nyiró. *Váradi kápt. lt. XXV. 54, 34.*
Nyiry. 1622. *Leleszi orsz. lt. 27. szám, eredeti. Átírva: Prot. 1766. fol. 14.*
Nyulászy. 1632. *Jászóvári conv. lt. Nro 63.*

Oczowszky. 1659. *Jászóvári conv. lt. Nro 17.*
Odler. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Ódor. 1673. *Győri kápt. lt. Prot. 22. fol. 508.*
Okelly báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Lra. T. Nro 536/8.*
Oláh. 1659. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 201. lap. 191. szám.*
Oláh alias Dancsházi. 1698. *Váradi kápt. lt. XVI. 250, 39.*
Oláhi. *Esztergomi primási lt. Prot. B. fol. 129.*
Olasz. 1588. *Jászóvári conv. lt. Nro 87.*
Olasz. 1655. *Váradi kápt. lt. XXIII. 475, 48.*
Olasz. 1658. *Jászóvári conv. lt. O. O. fasc. 1. Nro 1.*
Olasz alias Dancsházi. 1698. *Váradi kápt. lt. I. 86, 67.*
Olasz alias Dancsházi. 1767. *Váradi kápt. lt. XXV. 445, 71.*
Olsva (de-) 1418. *Jászóvári conv. lt. Nro 40.*
Ondaille. *Esztergomi primási lt. Prot. J fol. 51.*
Ondrejkovics. 1659. *Szepesi kápt. lt. Scrin. XII. Nro 4.*
Ondrejkovics. 1659. *Jászóvári conv. lt. 11° fol. 181, 183.*
Ondrejovics. 1622. *Beszterczebányai kápt. lt. Jegyzőkönyvben átírva.*
Ondrekovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Onelly gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 11.*
Onossy. 1842. *Csanádi kápt. lt. F. 84.*
Orbán. 1611. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 409. szám.*
Orbán alias Kiss l. Kiss.
Organista. 1593. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa 68. Csomag 5., szám. 29.*
Orosz. 1626. *Egri kápt. lt. O. jkv. 92. lap.*
Orosz. 1651. *Egri kápt. lt. G. jkv. 269. szám.*
Orosz alias Pap. *Leleszi orsz. lt. Elench. Actor. Anni 1808. Lit. R. Nro 160.*
Orsetty gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 140.*
Ortt báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/14.*
Oswalth. 1733. *Jászóvári conv. lt. 5° Nro 121.*
Osváth. 1630. *Váradi kápt. lt. XVIII. 358, 44.*
Oszkoroszky. 1663. *Egri kápt. lt. R. R. jkv. 458. sz.*
Otticzky. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Ottveiler és Linxveiler báró l. Linxveiler.
Örsy. 1660. *Váradi kápt. lt. XXXV. 22/1812. 16.*
Ötti báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*

Paap de Száldobos. 1816. *Váczi kápt. lt. N. 410.*
Paár. 1724. *Váradi kápt. lt. XXII. 585, 116.*
Palay. 1659. *Leleszi orsz. lt. 25. szám, eredeti. Átírva: Prot. 1757, fol. 118.*
Páldy. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 173.*
Pálfalvay. 1656. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 300.*
Pálffy de Nagyrozvágy. 1634. *Leleszi orsz. lt. 26. sz., eredeti.*
Pálffy. 1659. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 201. lap, 191. sz.*
Pálffy. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1811. év, pag. 163.*
Pálffy. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
Palko. 1658. *Jászóvári conv. lt. 19° fol. 159. Actor. Nro 44.*
Palkovics. 1662. *Csornai conv. lt. 12—236.*
Palla. 1647. *Egri kápt. lt. S. S. jkv. 188. és 304. sz.*
Pallay. 1667. *Jászóvári conv. lt. Nro 62.*
Pallics de Hartenfels. 1715. *Beszterczebányai kápt. lt. eredetiben őriztetik.*
Palóczy. 1644. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 165.*
Paluska báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899.*
Paluska. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
Pályó alias Huszthy l. Huszthy.
Pamgorter. 1656 márczius 20. *Pannonhalmi orsz. lt. 241. szám.*
Pankovics-Pap. *Leleszi orsz. lt. 44. szám.*
Panzsutty gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 19.*
Pap alias Kökényesdy. 1629. *Jászóvári conv. lt. Nro 33.*
Pap. 1643. *Jászóvári conv. lt. Nro 59.*
Pap. 1660. *Váradi kápt lt. XXXV. 22/1812. 16.*
Pap. 1666. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 241. szám.*
Pap de Kolon. 1676. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 33. fol. 86.*
Pap. 1693. *Jászóvári conv. lt. Nro 14.*
Pap. 1759. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 482. a).*
Pap. 1763. *Váradi kápt. lt. XXIII. 372, 132.*
Pap. é. n. *Váradi kápt. lt. XXX. 620, 40.*
Pap. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 175.*
Pap. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Pap. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
Pap (Gyakunyik). *Leleszi orsz lt. 45. szám.*
Pap alias Dragus l. Dragus.
Pap alias Orosz. *Leleszi orsz. lt. Elench Actorum Nro 10.*
Pap-Pankovics l. Pankovics.
Pap de Bilke családtól származott: Popovits. *Leleszi orsz. lt. 45. szám.*
Pápay. 1592. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 30. fol. 44.*
Parchevich. 1657. és 1668. *Csanádi kápt. lt. F. 52.*
Parlaghy. 1714. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1810. év, pag. 77.*
Paszárdy. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 33.*
Pásztor. 1651. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 201. l., 198. sz.*
Pató. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 114.*
Pató. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Paulovics. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
Pauly. 1775. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 47. 20. lap.*
Pausz. 1810. *Csanádi kápt. lt F. 12. X. 68 és XVII. 435.*
Payer *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
Payerl. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 53.*
Péczely. 1799. *Jászóvári conv. lt. Nro 58.*
Pelcz. 1712. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1710. fol. 209.*
Pelcz. 1712. *Szepesi kápt. lt. Scrin. I. Nro 2.*
Pelsőczy. 1722. *Váradi kápt. lt. XXVI. 169, 67.*
Péntek. 1649. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 51/1808. 72.*
Pénzes. 1773. *Váradi kápt. lt. XXVII. 365, 73.*
Peötz. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 505.*
Peralta báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
Percze de Jood. 1568. *Váradi kápt. lt. XXXI. 466, 128.*
Perczel. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 68. 428. lap.*
Pereghy. 1570. *Jászóvári conv. lt. Nro 15.*
Perha. 1618. *Leleszi orsz. lt. Prot. 60. fol. 60.*
Perlas gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*

PERMAY de Perma. 1609. *Pozsonyi kápt. lt. Ered. armalis.*
PESCHOVY. 1656. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 618.*
PESTY alias SZECZEŐY. l. SZECZEŐY.
PETHEŐ de Méra. 1433. *Jászóvári conv. lt. Levéltári jelzet: Nro 23.*
PETHEŐ. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
PETRÁCZ. 1651. *Egri kápt. lt. N. jkv. 253. szám.*
PETRÁSCH báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 897. Lra. T. Nro 536/25.*
PETRI. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1783. év. fol. 44.*
PETRISEVICH. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 28. lap 536.*
PETROVICS. 1823. *Esztergomi primási lt.*
PETRUCZY gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 16.*
PETTES. 1725. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 39. fol. 412.*
PEVERELLY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
PEXA. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
PHOLLIAS alias SIMONKOVICS l. SIMONKOVICS.
PIÁCSEK. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
PIACSEVICH báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 31.*
PICCOLOMINI gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 53.*
PICHLER. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
PIKOS alias VÖRÖS vagy KOVÁCS l. KOVÁCS.
PISKI alias VÉGH. 1573 *Jászóvári conv. lt. Nro 8.*
PISKOLTI alias TÓTH. 1639. *Váradi kápt. lt. VII. 549, 48.*
PISPEKY. 1569. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. C. lap 663.*
PIUKOVICS (nemes militicsi közbirtokos). 1803. *Kalocsai főkápt. lt. F. 17. bádogtartó.*
PLATT. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag 897. Lra. T. Nro 536/11.*
PLENÁR alias SZABÓ l. SZABÓ.
PLOSINGER báró *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 141.*
PÓCSAI. 1651. *Egri kápt. lt. H. H. jkv. 441. szám.*
~~Pócsi.~~ 1627. *Leleszi orsz. lt. 35. szám, eredeti. Átírva Prot. 1807. év, pag. 146.*
POCSKAY alias TUKÓ. 1742. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1746. Január. F. Nro 4.*
POCSKAY. 1790. *Kalocsai főkápt. lt. (Kihirdettetett Pesten 1791 márczius 17-én, Baján 1791 april 11-én tartott közgyülésekben.)*
POCSKAY de Pacsér. 1801. *Kalocsai főkápt. lt. (Kihirdettetett Zomborban 1801 junius 16, és következő napjain tartott közgyülésen.)*
POIDGORAY. 1591. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 5. fol. 129.*
POGÁNY de Huszt 1701. *Váradi kápt. lt. V. 242, 178.*
POGÁNY. 1759. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 482. a.*
PÓKA. 1610. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 429.*
PÓKA. 1697. *Kalocsai főkápt. lt. (Kihirdettetett Egerben 1821. évi Boldogasszony havának 30-ik napján tartott közgyülésben.)*
POLGÁR. 1630. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 27. fol. 1.*
POLOSTICAY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 21. lap. 406.*
POLTSY de Éradony. 1643. *Váradi kápt. lt. XXIV. 544, 65.*
POPOVITS l. PAP.
POPRACH. 1686. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1685. fol. 95.*
PORECZKY. 1630. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 333.*
POROSZLAI. 1659. *Egri kápt. lt. L. jkv. 197. szám.*
PÓSA. 1580. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1765. év. fol. 102.*
PÓSA. 1660. *Jászóvári conv. lt. 21. fol. 41. El. 1834. Nro 18.*
PÓSALAKI. 1688. *Váradi kápt. lt. XXIII. 562, 82.*
POSGAY. 1582. *Pécsi kápt. lt. Sig. V. † 5.*
POSONY alias NEHÉZ. 1649. *Jászóvári conv. lt. Nro 71. 19° fol. 162.*
POSONYI alias MATYASICH. 1701. Május 6. *Pannonhalmi orsz. lt. 270. szám.*
POSONYI. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
PÓSTA. 1701. *Váradi kápt. lt. I. 263, 98.*
PÓSTA. 1701. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1774. év. fol. 90.*
PÓSTA. 1790. *Váradi kápt. lt. XXX. 151, 38.*
POTHURALSZKY. 1677. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1702. fol. 86.*
POTOR de Hermanszeg. 1591. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év. pag. 122.*
POZSGAY. 1563. *Jászóvári conv. lt. 21. fol. 72. El. 1834. Nro 34.*
POZSONYI l. POSONYI.
PRAMER. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 41. lap 435.*
PREKRIT. 1721. *Váradi kápt. lt. V. 15, 10.*
PRESTEL. 1675. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 344.*
PRIBÉK alias BERKÁCH. 1599. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 6. fol. 42. a).*
PRIBÉK alias BERKÁCS. 1743. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1772. September 9-én. F. Nro 3. alatt.*
PRIKKEL. 1725. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 34. lap 83.*
PRIVICZER. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561. 562.*
PROKURATICH alias PRIVODOLICH. 1614. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 229.*
PROSMA. 1560. *Leleszi orsz. lt. Prot. 59. fol. 61.*
PRYBEL. 1595. *Beszterczebányai kápt. lt. Jegyzőkönyvben átírva.*
PTICHARICH. 1652. Junius 5. *Pannonhalmi orsz. lt. 240. szám.*
PUSKÁS de Tasnád 1621. *Váradi kápt. lt. XXXI. 308, 30.*
PUSKÁS. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIV. 637, 122.*
PUTIN. 1657 és 1668. *Csanádi kápt. lt. F. 52.*
PÜSCHEL. 1668. *Egri kápt. lt. A. L. jkv. 34. lap. 110. szám.*

QUADRADO. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag 900.*

RÁCSAY. 1590. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1744. fol. 1.*
RÁCSOK. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
RÁCZ. 1672. *Csanádi kápt. lt. F. 1.*
RÁCZ. 1725. *Jászóvári conv. lt. Prot. 14. fol. 53.*
RÁCZ alias LOVÁSZ. 1742. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 139/1807. 71.*
RADISLOVICS báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
RADNOTY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 768.*
RADVÁNYI. 1726. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa 53. fasc. 1. Nro 13.*
RAFFÁCS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
RAGÁNYI. 1722. *Váradi kápt. lt. IV. 142, 99.*
RAGÁNYI. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
RAISZ. 1609. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1710. fol. 213.*
RAMASZETER. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 561, 562.*
RAMIREY báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
RASI. 1658. *Jászóvári conv. lt. Prot. 19. fol. 150*

RÁTH. 1749. *Váczi kápt. lt. 1799. X.*
RÁTKAY. *(Diploma Baronatus rejectum.) Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 8.*
RATKOVSZKY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 82.*
RAVASZ. 1630. *Egri kápt. lt. L. jkv. 521. lap.*
RÉDEY. 1723. *Váczi kápt. lt. K. 96.*
RÉDL. 1790. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa 75. Csomag 14. szám 8.*
RÉDL. *Esztergomi primási lt. Prot. U. U. pag. 18—26. Lra. T. Nro 538.*
REINPRECHT. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 53. lap 348.*
REISZ. 1609. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 43. lap 72.*
REMENIK. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 63. lap 7.*
RÉVAY. 1521. *Leleszi orsz. lt. 1. szám.*
RÉVAY gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
REVICZKY de Revisnye báró. 1773. *Leleszi orsz. lt. 37. sz. eredeti. Átírva. Prot. 1814. év, pag. 49.*
REZLER. 1552. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 1. lap 23.*
RIGLER. *Esztergomi primási lt. Prot. U. U. pag. 9. Lra. T. Nro 538.*
RIGÓMEZEY. 1584. *Leleszi orsz. lt. Prot. 31. fol. 93.*
RIMAI. 1650. *Jászóvári conv. lt. Nro 34. 13° fol. 219.*
RIMANÓCZY. 1736. *Váczi kápt. lt. 1840. I.*
RIMASZOMBATY. 1565. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1737. fol. 19.*
RISKÓ de Kövesliget. 1755. *Váradi kápt. lt. XXXV. 1/1814, 3.*
RISSÓ. 1622. *Jászóvári conv. lt. Q. f. 120.*
RITLOP. 1688. Május. 27. *Pécsi kápt. lt. Sig. U. † 4. Prot. IV. 257. lap.*
RODERICY de S. Cruce gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
ROFFRANY. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 136.*
ROSKOVÁNYI. 1772. *Jászóvári conv. lt. 11. fol. 201.*
ROSZPOPA. *Leleszi orsz. lt. 45. szám.*
RÓZSA. 1660. *Jászóvári conv. lt. Prot. 19. fol. 159. Actorum Nro 44.*
RÓZSÁS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
RUCKS báró *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
RUDNYÁK. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro. 561, 562.*
RUFFY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
RUSICSKA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
RUZICSKA. 1693. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 30. lap 8.*
RÜDL. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*

SAFFRANKOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
SÁGHY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
SÁHA vagy BORBÉLY-EGERSZEGIEK. II. Ferdinánd 1636—37. *Egri kápt. lt. R. R. jkv. 48. szám.*
SALLAY alias KOVÁCS. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. pag. 27.*
SÁMUEL l. BALCZER.
SÁNDOR. 1690. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 366. szám.*
SÁNDOR. 1756. *Jászóvári conv. lt. 8° fol. 46.*
SÁNDOR báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/4.*
SÁNTHA. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 392.*
SANTHAY. 1654. *Váradi kápt. lt. V. 135, 101.*
SÁP község lakossága. 1692. *Váradi kápt. lt. VIII. 1/2, 2.*
SÁPI. 1746. *Váradi kápt. lt. XXI. 384, 124.*
SÁPI. 1767. *Váradi kápt. lt. XXIV. 494, 40. 497, 41.*
SÁPI. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
SÁRI. 1627. *Egri kápt. lt. O. O. jkv. 231. szám.*
SÁRKÁNY de Sarkad alias ZALAY. 1563. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1731. fol. 37.*
SÁRKÖZY. 1580. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1765. fol. 102.*
SARNÓCZY. 1625. *Egri kápt. lt. N. jkv. 283. szám. V. ö.* ZSARNÓCZAY.
SÁRPATAKY gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 55.*
SASSVÁRY alias NAGY. l. NAGY.
SÁTOR. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 190.*
SCHEHOVITS. 1655. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. fol. 61.*
SCHICK. 1727. *Váczi kápt. lt. G. 536.*
SCHICKINGEN báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 91.*
SCHIERLACHER. 1650. *Egri kápt. lt. K. jkv. 155. szám*
SCHIFFERER. 1657. *Jászóvári conv. lt. 10° fol. 233.*
SCHILLING. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
SCHIRFNEDER. 1817. *Pozsonyi kápt. lt. Eredeti Indigenatus.*
SCHLIEBEN gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 3.*
SCHMIDLIN báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
SCHMITZ. 1649. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1818. fol. 83.*
SCHONBERG báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 48.*
SCHOTT. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
SCHOTTIANAS. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 768.*
SCHÖNLEBEN. 1599. *Jászóvári conv. lt. Nro 38.*
SCHULTZ. 1702. *Besztercebányai kápt. lt. jegyzőkönyvben átírva.*
SCHÜLLER. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 904.*
SCHVINGHEIMB. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 145, 146, 147.*
SEBE. 1714. *Leleszi orsz. lt. 4. szám.*
SEBEHÁZY. 1590. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 10. fol. 64.*
SEBEHÁZY. 1590. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 34. fol. 233.*
SEBESTYÉN de Nagytálya. 1609. *Egri kápt. lt. T. T. jkv. 101. szám.*
SELLYEY alias HORVÁTH. 1786. *Jászóvári conv. lt. Nro 21.*
SELYEBI alias KOVÁCS. 1649. *Jászóvári conv. lt. 2° f. 270. 3° f. 331.*
SEMSEY. 1669. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 171.*
SEOGEON. 1612. *Váradi kápt. lt. VI. 236, 101.*
SERÉNY. 1677. *Váczi kápt. lt. 1715. I.*
SERMAGE báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 899. Lra. T. Nro 536/10.*
SIESS. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 35.*
SIGMOND. 1653. *Jászóvári conv. lt. Nro 72.*
SIKET. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
SIMON. 1626. *Egri kápt. lt. O. jkv. 92. lap.*
SIMON. 1676. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 344.*
SIMONI de Pápa. 1608. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 160. szám. 629. lap.*
SIMONKOVICS alias PHOLLIAS. 1593. *Esztergomi főkápt lt. Capsa 2. fasc. 7. Nro 13.*
SIMONYI. *Váczi kápt. lt. K. 346.*
SINKA alias BÁRDY. 1720. *Leleszi orsz. lt. 29. szám.*
SINKA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
SIPOS. 1613. *Jászóvári conv. lt. Nro 61.*

Sipos. 1623. *Váradi kápt. lt. XI. 254, 6.*
Sisak. 1800. *Győri kápt. lt. lad. 74. Nro 193.*
Skultety. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 74.*
Slovány de Beöth. 1656. *Váczi kápt. lt. R. 568.*
Smolanovics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
Sokoray. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
Soltész. 1655. *Egri kápt. lt. N. jkv. 152. szám.*
Soltész. 1692. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1784. fol. 49.*
Soltész. 1698. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1827. fol. 237.*
Soltész alias Szabó l. Szabó.
Solymosy alias Várady. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1764. fol. 109.*
Somi. 1629. *Jászóvári conv. lt. 18° fol. 64.*
Somody alias Kádár. 1635. *Jászóvári conv. lt. 4° fol. 181.*
Somogyi. 1659. *Jászóvári conv. lt. 7° fol. 200.*
Somoskeöy. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
Soós. 1626. *Egri kápt. lt. M. M. jkv. 966. szám.*
Soós alias Lindvay. 1662. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 34, fol. 233.*
Soós. 1698. *Leleszi orsz. lt. 13. szám. alatt † 1698.*
Soós. 1714. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1810. pag. 77.*
Soós. 1778. *Jászóvári conv. lt. Nro 35. Prot. 5. fol. 197. 13° Nro 283.*
Soós. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1810. pag. 83.*
Sorger. (Zorger.) 1649. *Jászóvári conv. lt. Nro 67.*
Spalianorum armales. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 81.*
Specii. 1754. *Jászóvári conv. lt. Nro. 11—12° fol. 50.*
Specii. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 45.*
Spökl. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 65.*
Städler. 1630. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1618. fol. 333.*
Stanislavich. 1745. *Csanádi kápt. lt. F. 73. Protocollum regnicolare. Tom. II. pag. 144.*
Staub. 1580. Márcz. 2c. *Pannonhalmi orsz. lt. 202. szám.*
Stella gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 12.*
Stim. 1719. *Szepesi kápt. lt. Scrin. I. Nro 5.*
Strba herczeg. 1834. *Váczi kápt. lt. R. 38.*
Strobel. (Szalmásy.) 1744. *Győri kápt. lt. Prot. 27. fol. 141.*
Sturmann. 1699. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1715. fol. 317.*
Sulyok. 1644. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 165.*
Sütő. 1663. *Egri kápt. lt. R. R. jkv. 458. szám.*
Svehlovics. 1638. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1632. fol. 426.*
Sylvius. 1555. *Leleszi orsz. lt. Prot. 83. fol. 226.*
Szabady. 1733. *nemesi bizonyítvány. Csornai conv. lt. 16—102.*
Szabó alias Farkas. 1579. *Esztergomi főkápt. lt. 8. capsa. 7 csomag. 19 szám.*
Szabó de Lelesz. 1601. *Leleszi orsz. lt. Prot. 55. fol. 25.*
Szabó de Püspökladány. 1613. *Jászóvári conv. lt. O. fol. 170, 171.*
Szabó de Fái. 1627. *Jászóvári conv. lt. Q. fol. 254.*
Szabó. 1632. *Váradi kápt. lt. VIII. 157, 36.*
Szabó. 1632. *Leleszi orsz. lt. 18. szám.*
Szabó. 1635. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 261. szám. (V. ö. J. J. 287. lap.)*
Szabó. 1636. *Váczi kápt. lt. Q. 432.*
Szabó alias Szárhegyi. 1637. *Váradi kápt. lt. VIII. 274, 59.*
Szabó de Villye. 1652. *Jászóvári conv. lt. R. fol. 381.*
Szabó. 1653. *Váradi kápt. lt. XXIX. 138, 86.*
Szabó de Hilya. 1653. *Egri kápt. lt. M. jkv. 133. szám.*
Szabó. 1654. *Váczi kápt. lt. K. 2.*
Szabó. 1654. *Váczi kápt. lt. K. 122.*
Szabó alias Lőrinczy. 1659. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 25. fol. 255. a).*
Szabó alias Bagaméry. 1668. *Leleszi orsz. lt. 1756. pag. 58.*
Szabó. 1677. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 134, 72.*
Szabó alias Horváth. 1683. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 30. lap 36.*
Szabó. 1687. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1783. fol. 26.*
Szabó. 1694. *Leleszi orsz. lt. 39. szám. eredeti. Átirva. Prot. 1817. pag. 11.*
Szabó. 1696. *Váradi kápt. lt. XXIX. 80, 74.*
Szabó alias Várady. 1696. *Váradi kápt. lt. XXVI. 91, 32*
Szabó alias Nagy. 1697. *Váczi kápt. lt M. 266.*
Szabó. (Plenár.) 1701. nemesi bizonyítvány. *Csornai conv. lt. 15—9.*
Szabó de Lukácsi. 1703. *Váradi kápt. lt. XIV. 34, 28.*
Szabó. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
Szabó alias Lipóczy. 1717. *Jászóvári conv. lt. 1° fol 6.*
Szabó. 1717. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 35. fol. 284.*
Szabó. 1744. *Váczi kápt. lt. K. 111.*
Szabó. 1749. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 48 1808. 62.*
Szabó de Lukácsi. 1760. *Váradi kápt. lt. XXI. 498, 29.*
Szabó-Kőrössy. 1773. *Jászóvári conv. lt. Elen. 1841. Nro 368.*
Szabó. 1777. *Váradi kápt lt. XXVII. 22, 23.*
Szabó. 1777. *Váradi kápt. lt. XXXV. 13/1812. 35.*
Szabó de Sarkad. 1794. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 19/1810. 22.*
Szabó de Jene. 1821. *Váradi kápt. lt. XXXVIII. 59 1821. 37.*
Szabó. é. n. *Váradi kápt. lt. XXX. 421, 52.*
Szabó alias Soltész. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 102.*
Szabó. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Szabó. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
Szabó. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
Szabó. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag 902.*
Szabó. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. év pag. 16—22.*
Szabó. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. pag. 22. V. ö. Zabó.*
Szabody. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 21.*
Szabóimre. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 770.*
Szakács. 1628. *Váradi kápt. lt. XIII. 314, 13.*
Szalay de Szentgrót. 1592. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 21. fol. 128.*
Szalay. 1634. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 1011.*
Szalay. 1704. *Jászóvári conv. lt. Nro 24.*
Szalay. 1754. *Váradi kápt. lt. XX. 125, 91.*
Szalay. 1763. *Váradi kápt. lt. XVI. 395, 69.*
Szálik. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
Szalmásy l. Strobel.
Szalóky. 1669. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 269.*
Szántó. 1753. *Váczi kápt. lt. E. 697.*
Szányi. 1791. *Jászóvári conv. lt. Orig. Nro 78.*
Szapy. 1564. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 2. fol. 253.*
Szárhegyi alias Szabó. 1637. *Váradi kápt. lt. VIII. 274, 59.*

Szarka. 1699. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1769. fol. 30.*
Szarka. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
Szarvady. 1776. *Váradi kápt. lt. XXVI. 421, 68.*
Szarvas. 1661. *Egri kápt. lt. A. N. jkv. 195. lap. 197. szám.*
Szarvasd. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 49.*
Szatmáry. *Esztergomi primási lt. Prot. V. V. pag. 52. Lra. T. Nro 543.*
Szattka. 1696. *Jászóvári conv. lt. X. fol 28.*
Száz. 1649. *Jászóvári conv. lt. R. f. 53. 2° f. 277.*
Széchényi. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
Széchy. 1627. *Leleszi orsz. lt. 35. szám. eredeti. Átírva Prot. 1807. pag. 146.*
Szeczeőy alias Pesty. 1613. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 6. fol. 415. a).*
Szegedy. 1649. *Jászóvári conv. lt. Nro 37.*
Szegedy. 1668. *Leleszi orsz. lt. 17. szám.*
Szegedy. 1675. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 448.*
Szegedy. 1786. *Váradi kápt. lt. XXIX. 385, 21.*
Székely de Somosd. 1547. *Egri kápt. lt. L. L. jkv. 467—8. szám.*
Székely de Orba. 1608. *Váradi kápt. lt. XII. 394, 34.*
Székely. 1649. *Leleszi orsz. lt. 90. Prot. fol. 7.*
Székely de Karacs. 1655. *Váradi kápt. lt. XXII. 118, 30.*
Székely. 1701. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1774. év. fol. 90.*
Székely. 1701. *Váradi kápt. lt. I. 463, 98.*
Székely. 1759. *Váradi kápt. lt. XXIV. 637, 122.*
Székely. 1768. *Váradi kápt. lt. XXII. 574, 112.*
Székely alias Karáncsi, l. Karáncsi.
Szekeres. 1659. *Jászóvári conv. lt. 7° p. 200.*
Széky. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 130.*
Szeldmayer. 1751. *Lelesziorsz. lt. Prot. 1808. év. pag. 273.*
Szeleczény alias Jakuborosky. l. Jakuborosky.
Szeles. 1728. *Váradi kápt. lt. VIII. 288, 62.*
Széles. 1666. *Váradi kápt. lt. III. 343, 348.*
Széles. 1666. *Váradi kápt. lt. III. 373, 348.*
Széles. 1757. *Váradi kápt. lt. XVII. 536, 79.*
Szementhi. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 768.*
Szentes. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 32. lap 368.*
Szentgyörgyi. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 106.*
Szentimrey. 1727. *Jászóvári conv. lt. 6° fol. 276.*
Szentkereszty. 1660. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1656. fol. 261.*
Szepsi. 1632. *Jászóvári conv. lt. 7° pag. 161.*
Szepsi. 1651. *Egri kápt. lt. J. jkv. 387. szám.*
Szidlár. *Leleszi orsz. lt. 45. szám.*
Szigethy. 1653. *Beszterczebányai kápt. lt. jegyzőkönyvben átírva.*
Szigethy. 1653. *Jászóvári conv. lt. Nro. 89.*
Szigethy. *Leleszi orsz. lt. 2. szám, eredeti.*
Szilágyi (Mezö-). 1640. *Egri kápt. lt. K. jkv. 108. szám.*
Szilágyi. 1701. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1774. fol. 90.*
Szilágyi. 1701. *Váradi kápt. lt. I. 263, 98.*
Szilágyi. 1702. *Váradi kápt. lt. XXV. 83, 53.*
Szilágyi. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1808. pag. 51.*
Szilvásy. 1649. Május 23. *Pannonhalmi orsz. lt. 236. sz.*
Szilvásy alias Mattius l. Mattius.
Szirmay gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 14.*
Sziszeki. 1583. *Egri kápt. lt. F. F. jkv. 155. szám.*
Szíves alias Monaky. 1725. *Jászóvári conv. lt. 3° fol. 73.*
Szlavkov. (1469-ben nemesíttetett György cseh király által.) *Leleszi orsz. lt. Prot. 34. fol. 1°.*
Szlukovinyi. 1756. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 264. a). ismét Prot. fass. 23. fol. 238. b).*
Szoboszlay alias Gaál, l. Gaál.
Szodos alias Balogh. 1652. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1773. év. fol. 55.*
Szokolányy. 1698. *Leleszi orsz. lt. 13. szám alatt. † 1698.*
Szolnaky. 1569. *Leleszi orsz. lt. 6. szám alatt.*
Szombathy. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 771.*
Szomráky. 1625. *Beszterczebányai kápt. lt. eredetiben őriztetik.*
Szőcs alias Tóth. 1687. *Leleszi orsz. lt. 28. szám alatt.*
Szöcs alias Tóth. 1687. *Váradi kápt. lt. XLII. 38/1838. 15. V. ö.* Szücs.
Szőke. 1555. *Leleszi orsz. lt. Prot. 83. fol. 226.*
Szőke. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1813. fol. 57.*
Szökő. 1669. *Egri kápt. lt. O. O. jkv. 416. szám.*
Szőllősy. 1631. *Leleszi orsz. lt. 42. szám. eredeti. Átírva. Prot. 1821. pag. 11.*
Szőllősy. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 392.*
Sztanó. 1694. *Leleszi orsz. lt. 39. szám, eredeti. Átírva. Prot. 1817. pag. 11.*
Sztariczky. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
Sztarsy. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
Sztriszka. 1670. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 332.*
Sztropkay. (Ztropkay.) 1563. *Jászóvári conv. lt. 21° f. 72.*
Sztupa. 1699. *Váradi kápt. lt. XXXV. 9/1813. 8.*
Szuhányi. 1688. *Jászóvári conv. lt. Nro 70.*
Szunyogh gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 78.*
Szunyogh gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 52.*
Szunyogh gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 50.*
Szuporányi l. Karácsonyi.
Szücs. 1658. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 29. fol. 667. V. ö.* Szöcs.
Szürös. *Esztergomi primási lt. Prot. L. fol. 771.*
Szürtey alias Németh. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1813, pag. 82.*
Szweteney. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 55. lap 483.*

Tahe. 1642. *Jászóvári conv. lt. Nro 30.*
Taisz. (Thaisz.) *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
Takács. 1660. *Jászóvári conv. lt. R. f. 275. 21° pag. 378—385.*
Takács. 1666. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 30. fol. 856.*
Tállyay. 1742. *Leleszi orsz. lt. fol. 32.*
Tamássy. 1603. *Egri kápt. lt. N. N. jkv. 715. szám.*
Tamássy. 1681. *Jászóvári conv. lt. 19° f. 232.*
Tamen báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Prot. L. pag. 901. Lra. T. Nro. 536/I.*
Tánczos. 1650. *Egri kápt. lt. L. jkv. 21. szám.*
Tár. 1624. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 143.*
Tar. 1654. *Leleszi orsz. lt. 35. szám, eredeti. Átírva Prot. 1814. pag. 193.*
Tar. 1690. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1768. fol. 36.*
Tarcsay de Szalonta. 1652. *Egri kápt. lt. J. J. jkv. 349. sz.*
Tárczay. 1622. *Leleszi orsz. lt. 27. szám. eredeti. Átírva Prot. 1766. fol. 14.*

TARDA. 1610. *Jászóvári conv. lt. O. f. 100.*
TARDI de Tard. 1558. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 91. lap.*
TARNÓCZY. 1669. *Jászóvári conv. lt. S. fol. 237.*
TARPAY. 1597. *Leleszi orsz. lt. 3. szám.*
TARSSY. 1725. *Váradi kápt. lt. XI. 288, 25.*
TASSI. 1638. *Váradi kápt. lt. VII, 156, 51.*
TASSI. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
TASSNER. 1708. *Váradi kápt. lt. XXIII. 62, 13.*
TATTOSY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 46. lap 880. 1615.*
TEGENYE alias BALOG. 1624. *Leleszi orsz. lt. 22. szám.*
TEJFELES. 1663. *Egri kápt. lt. E. E. jkv. 308. szám.*
TELEKI de Nagytúr. 1751. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1772. fol. 39.*
TEREBESI. 1624. *Leleszi orsz. lt. 22. szám.*
TERMATSITS de Birda. 1840. *Csanádi kápt. lt. F. 36.*
THARAS. 1580. *Jászóvári conv. lt. 13° fol. 246. Nro 36.*
THARZA. *Pozsonyi kápt. lt Prot. 8. lap 17.*
THAYLER. 1731. *Garammelléki Szent-Benedeki conv. lt. fass. 153. Nro 23.*
THERING. 1603. *Csornai conv. lt. 16—350.*
THIBAY. 1568. *Leleszi orsz. lt. 20. szám.*
THORACONIMUS. 1599. *Leleszi orsz. lt. 19. szám. eredeti.*
THÚRI. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.* V. ö. TÚRY.
THÚRÓCZY. 1659. *Jászóvári conv. lt. 3° f. 39.* V. ö. TÚRÓCZY.
THUSZÓ. 1631. *Leleszi orsz. lt. 42. szám, eredeti. Átírva Prot. 1821. pag. 11.*
THÜNESSEN báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
THYRITSCH de Szőllős. 1546. *Garam-Sz.-Benedeki conv. lt. fass. 50. Nro 30.*
TIBOLD. *Esztergomi primási lt. Prot. U. U. pag. 27—35. Lra. T. Nro 538.*
TIBURCZY de Kecskemét. 1608. *Egri kápt. lt. D. jkv. 138. szám.*
TIEPOLT. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 57, 58, 59.*
TINTY báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 86, 87, 88.*
TIVADAR de Alsó-Róna. 1753. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1754. fol. 68.*
TOLDI de Szalonta. 1598. *Váradi kápt. lt. IV. 218, 138.*
TOLDI. 1653. *Jászóvári conv. lt. Nro 89.*
TOLVAJ. 1639. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1738. fol. 19.*
TOLVAJ gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. K. pag. 33—44.*
TOMCSÁNYI. *Váczi kápt. lt. 1736. II.*
TOMEK. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 183, 184.*
TOMOR de Szőllős. 1711. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 25. fol. 196. b).*
TONHEUSER. 1580. Márczius 20. *Pannonhalmi orsz. lt. 202. szám.*
TOPPERCZER. 1686. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1744. fol. 389.*
TORDAY. 1580. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1765. fol. 102.*
TORDAY. 1718. *Váczi kápt. lt. K. 278.*
TORMA alias NAGY. 1629. *Leleszi orsz. lt. Prot. 96. 103. lap.* V. ö. NAGY.
TORNAI. 1649. *Jászóvári conv. lt. Nro 65.*
TORNARY. 1638. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1729. fol. 632.*
TORRES és GARSIA. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
TORSA de Udvard. 1580. *Esztergomi főkápt. lt. Capsa 68. Csomag 5. szám 31.*
TÓTH. 1580. *Leleszi orsz. lt. 8. szám. eredeti. Átírva Prot. 1750.*
TÓTH de Nemeskerek alias BARBÉL. 1606. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 32. fol. 281 et 219.*
TÓTH. 1636. *Váczi kápt. lt. Q. 432.*
TÓTH alias PISKOLTI. 1639. *Váradi kápt. lt. VII. 549, 48.*
TÓTH de Zeben. 1646. *Leleszi orsz. lt. 30. szám.*
TÓTH. 1649. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 29. fol. 167.*
TÓTH. 1652. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 20. fol. 387.*
TÓTH. 1653. *Váradi kápt. lt. XXXII. 442, 95.*
TÓTH. 1655. *Egri kápt. lt. O. jkv. 23. szám.*
TÓTH. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 113.*
TÓTH. 1659. *Jászóvári conv. lt. 7° p. 200.*
TÓTH. 1665. *Egri kápt. lt. N. jkv. 251. szám.*
TÓTH alias SZŐCS. 1687. *Váradi kápt. lt. XLII. 88 1838. 15. Leleszi orsz. lt. 28. sz. alatt.*
TÓTH. 1693. *Győri kápt. lt. Lad. 74. Nro 183.*
TÓTH. 1696. *Jászóvári conv. lt. Nro 4.*
TÓTH alias KERESZTESSY. 1697. *Jászóvári conv. lt. Prot. 21. fol. 378—386.*
TÓTH. 1698. *Leleszi orsz. lt. 13. szám. alatt. 1698.*
TÓTH. 1701. *Leleszi orsz. lt. 27. szám, eredeti.*
TÓTH. 1772. *Váradi kápt. lt. XXIV. 464, 26.*
TÓTH. 1776. *Váradi kápt. lt. XXVII. 596, 69.*
TÓTH. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.*
TÓTH. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1804. Lit. T. Nro 1.*
TÓTHFALUSY. 1649. *Váradi kápt. lt. VI. 320, 123.*
TŐKÉSY alias DÓCZI. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 62. lap. 251.*
TÖRÖK. 1613. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 529. a).*
TÖRÖK de Péczel. 1625. *Leleszi orsz. lt. 35. szám. Átírva.*
TÖRÖK de Földes. 1724. *Váradi kápt. lt. V. 150, 107.*
TÖRÖK. 1727. *Váradi kápt. lt. VII. 622, 75.*
TRIVELLY gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 24, 25.*
TROMBITÁS. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 44, lap 524.*
TRÜCKEL báró. 1776. *Leleszi orsz. lt. 49. szám. eredeti.*
TSAHIEN-JAKAB l. JAKAB.
TSÓKÁSY l. CSÓKÁSY.
TUKÓ alias POCSKAY. 1742. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1746. Január 11. F. Nro 4.*
TUKOVICS. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 42 nb.*
TURÁNSZKY. 1609. *Jászóvári conv. lt. 1840. fol. 323.*
TÚRI alias KÚN. 1654. *Egri kápt. lt. XX. jkv.*
TÚRI. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro. 536 20.* V. ö. THÚRY.
TÚRÓCZY. 1635. *Leleszi orsz. lt. 45. szám. eredeti.* V. ö. THÚRÓCZY.
TÚROS. 1654. *Leleszi orsz. lt. 35. szám. eredeti. Átírva Prot. 1814. pag. 193.*
TURZÓ. 1700. *Jászóvári conv. lt. V. f. 94.*

UGRAI de Várad. 1598. *Váradi kápt. lt. IV. 218, 138.*
UGRANOVICS. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 18. lap 86.*
UGRÓCZY. 1609. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 43. lap 72.*
UGRÓCZY. 1609. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1710. fol. 213.*

Ugróczy alias Gombkötő. 1658. *Kalocsai főkápt. lt. (2) jegy alatt. Kis bádogtartóban.*
Ujfalusy. 1726. *Váradi kápt. lt. VII. 66, 24.*
Ujházy. 1669. *Jászóvári conv. lt. Nro. 83.*
Újhelyi. 1576. *Leleszi orsz. lt. Prot. 33, fol. 143.*
Ujhelyi. 1643. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1731. fol. 59.*
Ujlaky. 1696. *Jászóvári conv. lt. V. f. 49.*
Ulfeld gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 43, 44.*
Úr. 1638. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1754. 25. fol.*
Urbán. 1666. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1738. fol. 23.*
Urbanecz. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol 18, 19.*
Ury. 1696. *Jászóvári conv. lt. Nro. 4.*
Usai. 1590. *Győri kápt. lt. Prot fass. 10. fol. 64.*
Úsz. 1418. *Jászóvári conv. lt. Nro 66.*
Úsz alias Nemes. 1593. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1686. fol. 289.*
Úrményi. 1794. *Csanádi kápt. lt. F. 9.*

Váczy. 1611. *Jászóvári conv. lt. 13° fol. 144.*
Váczy. 1636. *Egri kápt. lt. M. M. jkv. 539. lap.*
Vágó alias Litteráti. 1791. *Váradi kápt. lt. XXXIII. 121, 97.*
Ván alias Balog. 1645. *Egri kápt. lt. G. G. jkv. 96. lap.* (V. ö. X. X. 96.)
Vajay. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 61. 147.*
Vajda de Deés. 1598. *Váradi kápt. lt. IV. 1, 2.*
Vajda. 1715. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1788. fol. 80.*
Vajda. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 179.*
Valaszkay. 1751. *Váczi kápt. lt. E. 517.*
Valkovics. 1662. *Csornai conv. lt. 12—236.*
Vallner. 1843. *Esztergomi primási lt.*
Valus. 1657. *Váczi kápt. lt. T. 392.*
Vámosy. 1762. *Jászóvári conv. lt. 21° f. 392.*
Vank. 1634. *Váradi kápt. lt. XII. 652, 10.*
Vansolle báró. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 8.*
Váraly alias Kardos. 1659. *Jászóvári conv. lt. Nro 48. 2° fol. 38.*
Váraly. 1667. *Jászóvári conv. lt. Nro 62. Prot. 18. fol. 111.*
Várady alias Szabó. 1696. *Váradi kápt. lt. XXVI. 91, 32.*
Várady alias Kardos. 1720. *Jászóvári conv. lt. 2° fol. 38.*
Várady. 1768. *Váradi kápt. lt. XXIII. 214. 74.*
Várady. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 179.*
Várady alias Solymosy l. Solymosy.
Varga. 1630. *Jászóvári conv. lt. Q. f. 365.*
Varga. 1673. *Egri kápt. lt. X. X. jkv. 375. szám.*
Varga. 1725. *Váczi kápt. lt. K. 100.*
Varga alias Nagy. 1762. *Váczi kápt. lt. G. 338.*
Varga. 1765. *Váradi kápt. lt. XXII. 591, 118, XXII, 595, 120, XXII, 598, 121.*
Varga. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 124, 125.*
Varga. *Pozsonyi kápt. lt. Capsa 65. fasc. 4. Nro 12.*
Vargyas. 1666. *Csornai conv. lt. 12—85.*
Vargyasy. 1689. *Leleszi orsz. lt. 36. szám.*
Varjas de Homokmegh. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1614. Nrus Prot. 16. fol. 144.*
Varju. 1702. *Leleszi orsz. lt. 40. szám, eredeti. Átírva Prot. 1779.*
Varlandy. *Esztergomi primási lt. Prot. U. U. pag. 36—44. Lra. T. Nro 538.*
Varró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 768.*
Varsányi. 1843. *Váczi kápt. lt. T. 183.*
Vass. 1598. *Váradi kápt. lt. VII. 393, 116.*
Vass. 1740. *Váradi kápt. lt. XXXIV. 60 1807. 32.*
Vass. 1816. *Váradi kápt. lt. XXXVI. 223/1816. 94.*
Vass. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 153.*
Vasváry alias Nagy l. Nagy.
Vathner. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
Vayr. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.*
Vechter báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/2.*
Vécsey alias Nagy. 1618. *Jászóvári conv. lt. Nro 31.*
Véges. 1755. *Váradi kápt. lt. XVIII. 384, 49.*
Végh. 1572. *Egri kápt. lt. I. I. jkv. 237. szám.*
Végh alias Piski. 1573. *Jászóvári conv. lt. Nro. 8.*
Végh. 1610. *Jászóvári conv. lt. Q. f. 166.*
Végh de Sziget. 1617. *Váradi kápt. lt. XXXIX. 29/1828. 16.*
Végh. 1653. *Egri kápt. lt. K. jkv. 118. szám.*
Véghbély. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 772.*
Vékony. 1778. *Váradi kápt. lt. XXVIII. 14, 20.*
Velcsek gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 64.*
Venier báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 721. 738*
Verebélyi. 1754. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 22. fol. 269. a).*
Verbanics. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 773.*
Verdegner báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 903.*
Veres. 1614. *Váradi kápt. lt. VI. 337, 128.*
Veres de Szent-Simon. 1640. *Egri kápt. lt. K. K. jkv. 56. lap. 94. szám.*
Veres. III. Ferdinánd királytól. *Leleszi orsz. lt. 48. sz. eredeti.*
Veres. 1662. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1756. fol. 30.*
Veres. 1668. *Váradi kápt. lt. V. 37, 29.*
Veres. 1713. *Váczi kápt. lt. Q. 565.*
Veres. 1753. *Váradi kápt. lt. XXXIII. 42, 31.*
Veres. 1845. *Váczi kápt. lt. T. 465.* V. ö. Vörös.
Verneda báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 900.*
Versendy. 1629. *Leleszi orsz. lt. Prot. 33. fol.*
Veszoly gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 9. Prot. L. pag. 868.*
Vida. 1664. *Jászóvári conv. lt. Nro 50. 4° fol. 51.*
Vida. Ferdinánd? *(Veszprém megye levéltára V. betű II. kötet. 21. sz. a. iratok.) Váczi kápt. lt. S. 121.*
Vida. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 25.*
Vidmon. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 15.*
Vierth báró. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/23.*
Vihnad. *Esztergomi primási lt. Lra. T. Nro 343.*
Vimesperger. *Esztergomi primási lt. Prot. J. in fine Protocolli Card. Saxonis.*
Vincze. 1663. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1769. fol. 26.*
Vincze. 1737. *Váradi kápt. XV. 74, 48.*
Vinczi. 1659. *Egri kápt. lt. L. jkv. 197. szám.*
Vindisch. 1823 *Esztergomi primási lt.*
Winkler. 1566. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1715. fol. 43.*
Virágh. 1657. *Jászóvári conv. lt. 21° f. 426.*
Virmonth. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 898. Lra. T. Nro 536/12.*

VISZÁSZY. *Esztergomi primási lt. Lra. U. Nro 92.*
VITARIUS. 1715. *Jászóvári conv. lt. 18° f. 107.*
VITÁRUS. 1844. *Váczi kápt. lt. T. 391.*
VITKÓCZY. 1677. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1702. fol. 86.*
VIZA. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 49. lap 311.*
VIZER. 1625. *Váradi kápt. lt. XXIX. 293, 62. XXX. 378, 15.*
VIZER. *Esztergomi primási lt. Prot. V. V. pag. 20. Lra. T. Nro 543.*
VIZI. 1675. *Jászóvári conv. lt. S. f. 5—344.*
VIZVÁRY. 1716. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 17. fol. 106.*
WKOVICS l. VUKOVICS.
VOJNICS. 1741. *Kalocsai főkápt. lt. F. 22. bádogtartó.*
VOJNITS de Bajsa. 1793. *Kalocsai főkápt. lt. (Kihirdettetett Zomborban 1794. november 24-én és következő napjain tartott közgyűlésben.)*
VOLGART. 1655. *Váczi kápt. lt. E. 203.*
VONCZ. 1699. *Leleszi orsz. lt. 13. szám.*
VONNÁK. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
VORPEJO gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 57.*
VÖRÖS. 1634. *Váczi kápt. lt. Q. 53.*
VÖRÖS. 1659. *Csornai conv. lt. 14—257.*
VÖRÖS alias KOVÁCS vagy PIROS. 1666. *Kalocsai főkápt. lt. Prot. 1808. évi május 13-án. F. 18. alatt.*
VÖRÖS alias KOVÁCS. 1798. *Győri kápt. lt. Prot. 30. fol. 935.*
VÖRÖS. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 223.* V. ö. VERES.
WRACHENYCH. 1613. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 6. fol. 418. b). ismét: Prot. fass. 7. fol. 262.*
VRANOVICS. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 55. lap 1349.*
VRATISLAW gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. H. fol. 59.*
VUCETICH. 1652. *Csanádi kápt. lt. XI. kötet. 101. lap.*
WUKO (de-) et BRANKO. 1763. *Csanádi kápt. lt. Protocollum regnicolare Tom. II. pag. 144.*
VUKOVICS. 1646. *Győri kápt. lt. Prot. fass. 30. fol. 291.*
VÜRFFEL. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 75.*

ZABARY. 1638. *Jászóvári conv. lt. 7° f. 496.*
ZABÓ de Várda. 1591. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1806. pag. 122.*
ZABÓ. 1601. *Leleszi orsz. lt. Prot. 55. fol. 25.*
ZABÓ. 1611. *Váczi kápt. lt. D. 648.*
ZABÓ. (Szabó.) 1632. *Leleszi orsz. lt. 18. szám.*
ZABÓ alias BOGÁCSY l. BOGÁCSY. V. ö. SZABO.
ZABÓN-Bogdasy. 1578. *Jászóvári conv. lt. P. f. 43.*
ZACHAR alias EÖTVES. 1609. *Esztergomi főkápt. lt. Prot. 43. lap. 72.*
ZACHAR. (Eöttvös.) 1609. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1710. fol. 213.*
ZAJACZ alias KOKAVAY. 1670. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1667. fol. 332.*
ZÁK. 1654. *Leleszi orsz. lt. 41. szám. eredeti. Átírva Prot. 1820. fol. 118.*
ZALAY alias SÁRKÁNY. 1563. *Leleszi orsz. lt. Prot. 1731. fol. 37.*
ZÁMBOKY alias NAGY l. NAGY.
ZÁMBORY. *Esztergomi primási lt. Prot. F. fol. 222.*
ZANCONY lovag. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 85, 89.*
ZANDILOVICH. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 25/26. lap 357.*
ZASIO. 1753. *Jászóvári conv. lt. Nro 41.*
ZAVODECZKY. *Pozsonyi kápt. lt. Prot. 29. lap 233.*
ZEBER. 1660. *Jászóvári conv. lt. Nro 9.*
ZEBICH. 1618. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 8.*
ZEDLICZ gróf. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 902.*
ZEMPLÉNY. 1658. *Jászóvári conv. lt. O. O. fasc. 1° fol. 1°.*
ZERKO alias LEHOCZKY. 1694. *Szepesi kápt lt. jkv. fol. 707.*
ZIDAY. 1572. *Leleszi orsz. lt. 20. szám, eredeti. Átírva Prot. 1755. fol. 87.*
ZIGOVÉNYI. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 151, 152*
ZIMÁN. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 901.*
ZIMÁNY. 1697. *Szepesi kápt. lt. jkv. 1694. fol. 800.*
ZOBOKY. *Váczi kápt. lt. C. 74.*
ZOMBORY. 1628. *Jászóvári conv. lt. Q. f. 258.*
ZOMBORY. 1741. *Kalocsai főkápt. lt. F. 24. bádogtartó.*
ZSARNAY. 1723. *Jászóvári conv. lt. Nro 44.*
ZSARNÓCZAY. *Esztergomi primási lt. Prot. L. pag. 769.* V. ö. SARNÓCZY.
ZSIGMOND l. SIGMOND.
ZUBOR alias KUTNY. 1724. *Szepesi kápt. lt. jkv. fol. 19.*
ZVANA báró. *Esztergomi primási lt. Prot. J. fol. 72. 73.*